

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Львівський інститут економіки і туризму

**РОЗВИТОК ЕТНОТУРИЗМУ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

*Збірник матеріалів
Всесукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених*

(2–3 березня 2011 р.)

Львів
2011

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Львівський інститут економіки і туризму**

ББК 75.81

Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи : [Текст] : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 2–3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів : ЛІЕТ, 2011. — 426 с. — 300 пр. — ISBN 978-966-2400-12-0.

У збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених висвітлюються проблемні питання пов’язані з теоретичним осмисленням концептуальних зasad етнічного туризму та визначенням його місця у структурі видів туризму. Комплексно статті учасників конференції описують сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку етнотуризму в Україні, визначають пріоритетні складові етнічного потенціалу в розвитку гастрономічного туризму, формуванні анімаційних програм і сувенірних брендів держави.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, фахівців сфери туризму, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів.

ОРГАНІЗАТОРИ КОНФЕРЕНЦІЙ:

Львівський інститут економіки і туризму:

- науковий відділ;
- кафедра соціально-гуманітарних дисциплін.

Львівська асоціація розвитку туризму

УПОРЯДНИКИ:

Бочан І. О. — ректор ЛІЕТ, д. е. н., професор, голова оргкомітету;

Муравська С. В. — керівник наукового відділу, к. і. н.;

Цимбала О. С. — завідувач музеєного комплексу;

Василишин Т. М. — літературний редактор

Рекомендовано до друку
вченого радио Львівського інституту
економіки і туризму (протокол № 3 від 26.01.11)

ISBN 978-966-2400-12-0

© Львівський інститут
економіки і туризму, 2011
© Автори статей, 2011

ЗМІСТ

<i>Бочан І. О.</i> Вступне слово про етнотуризм	9
<i>Берест Р. Я.</i> Етнокультурні особливості українського Прикарпаття: проблеми та перспективи розвитку етнотуризму	12
<i>Дідович І. І., Дідович А. П.</i> Використання етнотуризму як один із факторів підвищення конкурентоспроможності українських туристичних компаній на міжнародному туристичному ринку	18
<i>Шикеринець В. В.</i> Деякі аспекти розвитку етнотуризму в Україні (на місцевому рівні)	22
<i>Петранівський В. Л., Лисик А. С.</i> Етнокультурний і етнофестивальний туризм: теорія і практика	28
Секція 1. РОЗВИТОК ЕТНОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ	
<i>Матвійчук Т. Д.</i> Туризм як соціальне явище: теоретичні межі та практичні орієнтири	42
<i>Ворончак І. О.</i> Сталий розвиток вітчизняного туризму: актуальність, проблеми та перспективи	45
<i>Гулич І. І., Шикеринець В. В.</i> Зарубіжний досвід розвитку етнотуризму та можливості його застосування в Україні (на прикладі Франції)	52
<i>Байдик О. О., Грешнякова Т. В.</i> Культура як складова туристського країнознавства	57
<i>Шандор Ф. Ф., Шершун К.</i> Культурний туризм як ефективний спосіб управління етноспадщиною визначененої території	62
<i>Муравська С. В.</i> Етнічний туризм: до проблеми визначення терміну	70
<i>Обозний В. В.</i> Соціально-економічні передумови розвитку етнотуризму у сільських регіонах України	75
<i>Дарчук В. Г.</i> Проблеми та перспективи розвитку зеленого (сільського) туризму на етнічних територіях України	78
<i>Чорненська Н. В.</i> Аспекти розвитку етнотуризму в містах	84
<i>Абрашкевичуте Т. О.</i> Соціально-економічні передумови розвитку етнотуризму в Автономній Республіці Крим	88
<i>Дарчук В. Г., Ковальова М. Г., Дейнеко К. І.</i> Перспективи розвитку зеленого сільського туризму на етнічних територіях кримських татар	95

Стельмах О. А., Лупач А. А. Перспективи розвитку спортивного туризму на етнічних територіях АР Криму	99
Редько В. Є. Перспективи розвитку етнічного туризму в Донецькій області	104
Перебийніс М. Г., Мудранинець А. С. Скансени — музей просто неба	108
Залавская Є. В. Розвиток промислового туризму в Донецькій області	114
Панасюк В. В. Передумови розвитку етнотуризму в Тернопільській області	119
Кібич А. Д. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму на Гуцульщині	123
Філок С. Туристсько-реакреаційні можливості Гуцульщини для розвитку етнотуризму	128
Гурова Д. Д. Етнотуризм в Запорізькому регіоні	135
Патлах І. М. Етнокультурний туризм в Запорізькому регіоні: проблеми та перспективи	140
Сажнева Н. М., Арсененко І. А. Організація та розвиток етнографічної туристсько-екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні	148
Коленда Н. В. Особливості розвитку етнотуризму у Волинській області	154
Шевчук К. В., Колодич Ю. М. Розвиток етнотуризму на Поліссі	158
Чередниченко А. А. Соціально-економічні передумови та можливості розвитку етнотуризму Слобожанщини	163
Подвірна Х. Є. Соціально-економічні передумови розвитку етнотуризму у Львівській області	168
Дяк І. В., Кучинська І. В., Любинець І. П. Роль природоохоронних територій у розвитку етнотуризму (на прикладі Яворівського національного природного парку)	174
Явкін В. Г., Морар А. В. Просторовий розподіл цінових пропозицій на землю в потенціалі рекреації Чернівецької області	180
Волошин І. М., Вачко А. Р., Лагодюк О. Д., Федорович Ю. В. Туристично-етнічні ресурси репрезентативних територій України	185
Бочан І. О., Цимбалюк М. Ф. Етнічний туризм у сільській місцевості та шляхи його розвитку	195
Смикова М. О. Підвищення іміджу українського етнотуризму на міжнародній арені	200

Бачинська І. І., Шикеринець В. В. Етнокультурний потенціал як один з чинників розвитку туристичного регіону	204
Грабовенська С. П. Економічний аналіз туристичних потоків в період етнофестивалів	210
Бегей О. І. Культура як чинник розвитку регіонального туризму	214
Булик Н. М. Історичні пам'ятки Галича та його околиць у дослідженнях львівських археологів XIX — початку XX ст.	221
Гасюк Г. Г., Стоколос-Ворончук О. О. Літературно-краснавчі мотиви топонімів та антропонімів у творчості І. Франка	227
Фішева В. С., Побігун О. В. Український національний одяг як джерело вивчення етнічної історії	236
Юнко М. М., Бойко Л. В. Звичаї та обряди вшанування культу Святої Катерини в українській та європейській традиціях	244
Секція 2. ВИКОРИСТАННЯ ЕТНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ТА ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ	
Смикова М. О., Дворська А. М., Скотаренко А. В. Проблеми розробки етнотурів українськими туристичними підприємствами та шляхи їх вирішення	249
Бейдик О. О., Новосад Н. О. Територіальна концентрація закладів обслуговування відвідувачів туристів	254
Тараненко О. О. Розвиток національного гастрономічного туризму на прикладі країн Європи	261
Смикова М. О., Ліхобабіна Д. М., Мухіна М. Г. Використання світового досвіду щодо розвитку гастрономічного туризму в Україні	266
Смикова М. О., Рубік В. В., Фенько С. М. Гастрономічний туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку	271
Панасюк К. А., Федосова Х. О., Ткач Л. В. Визначення перспективних гастрономічних маршрутів в Україні	276
Мулик Т. І., Іващік Л. Я. Виникнення і розвиток кулінарного туризму на Закарпатті	280
Шибанова А. М., Ільчишин Н. Б. Якість та натуральність харчової продукції — основні складові успіху українського гастрономічного туризму	285

<i>Сусол Н. Я.</i> Автентичні технології українських національних страв — як поліфункціональний чинник розвитку кулінарного туризму	292
<i>Мендусь Ю. О.</i> Медові свята та фестивалі в контексті розвитку гастрономічного туризму	297
<i>Галій С. В., Івашків Л. Я.</i> Гастрономічний туризм, як один із способів пізнання національних традицій міста Львова	301
<i>Жолинська Г. М.</i> Карпатська бринза — перспективний бренд у просуванні етнографічного туризму в Україні	306
<i>Виноградова О. В., Целовальник О. В.</i> Використання закордонного досвіду створення анімаційних програм в українському етнотуризмі	310
<i>Григова О. В.</i> Формування анімаційних програм в етнотуризмі для підвищення інтересу до окремих регіонів України	314
<i>Касинець О. В.</i> Роль анімаційних програм в подальшому розвитку етнотуризму на прикладі Закарпаття	317
<i>Заставецька Л. Б., Дударчук К. Д.</i> Розвиток фестивального туризму для вивчення етнографічних особливостей населення	323
<i>Коропецька М., Коробейникова Я.</i> Фестивалі на Прикарпатті як осередки етнотуризму	327
<i>Бучко Ж. І.</i> Фестивалі Карпатського регіону як чинник розвитку етнотуризму	332
<i>Мурава Ю. І.</i> Особливості використання етностилів в організації рекреаційних комплексів	337
<i>Осипчук М. Д.</i> Розвиток готельної індустрії як важливої складової туристичного потенціалу країн ЦСЄ	342
<i>Матузко М. С.</i> Аналіз системи хостелів в Україні і світі	347
<i>Панасюк К. А., Зайцева Г. О.</i> Використання зарубіжного досвіду щодо формування сувенірних брендів	353
<i>Комарова І. О.</i> Майстер-клас народних ремесел України як засіб заохочення туристів	357
<i>Пиж О. Р.</i> Художні промисли сучасної України як складова розвитку етнотуризму	362
<i>Зварич Г., Луців Н. В.</i> Проблеми і перспективи виробництва товарів народних художніх промислів в контексті розвитку етнотуризму в Україні	367
<i>Андрушко О. І., Павлишин М. Л.</i> Косівська різьба по дереву як візитна картка краю	373

<i>Буйна М. І., Гущак О. М.</i> Українська вишивка як бренд в етнотуризмі	379
<i>Цимбала О. С.</i> Гуцульський килим: історична ретроспектива	382
<i>Озимок Г. В., Константинюк О., Нізельський А.</i> Вироби з кераміки в етнотуризмі краю	389
<i>Івашко Ю. П.</i> Етнографічна підготовка майбутніх ремісничих кадрів для потреб туристичного бізнесу	392
<i>Вчерашина А. М.</i> Шкільні етнографічні музеї Криворіжжя, як потенційні об'єкти туризму	396
<i>Парійчук К. Р., Надич О. М.</i> Барокова скульптура як один із туристичних трендів Львова	401
<i>Домище-Медянік А. А.</i> Концептуальні основи формування стратегії розвитку дитячих санаторно-курортних та оздоровчих закладів	404
<i>Овсяннікова К. С., Річенко В. В., Смирнов І. Г.</i> Польські некрополі в етнографічному туризмі	412
<i>Бєлікова М. В., Зацепіна Н. О.</i> Менонітський етнічний туристський продукт: досвід та практика	417
<i>Резолюція Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи» (2–3 березня 2011 р., м. Львів, Україна)</i>	424

*Бочан І. О., д. е. н., професор, ректор
Львівського інституту економіки і туризму*

ВСТУПНЕ СЛОВО ПРО ЕТНОТУРИЗМ

Шановні учасники

Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених з дуже актуальної і значимої для економіки і суспільства нашої країни проблематики «Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи»!

*Народ є невичерпне джерело енергії,
єдино здатне втілити усе можливе, —
в необхідне, усі мрії — в дійсність*

M. Горький

Ми раді вітати Вас у Львівському державному інституті економіки і туризму і туристично-привабливому місті Львові. Досліджуючи найефективнішу галузь світової економіки — туризм, визначаємо перспективи її розвитку в Україні. В Україні є унікальні ресурси — це багатий природний потенціал і рекреаційні ландшафти, природно-заповідні об'єкти, оздоровчо-рекреаційні ресурси, території історико-культурного призначення тощо. Україна має міцне підґрунтя для пріоритетного розвитку туризму як фактору економічного зростання, збільшення робочих місць, розвитку малого і середнього бізнесу, наповнення бюджетів різних рівнів.

Ми віходимо з того, що туризм займає особливе місце в житті будь-якої країни. Він є справжнім джерелом матеріального і духовного розвитку держави.

Туризм є ефективним засобом людських цінностей. Це специфічний вид людської діяльності, мотивацією якого є пізнання світу, країнознавчих і краснавчих ресурсів, визначення цінностей етнографічних груп у місцях проживання. Мета і зміст етнічного туризму полягає у відвідуванні будь-якого етнографічного регіону України для ознайомлення з культурою, побутом народу, його традиціями, мовними говірками, національною кухнею, мистецтвом, ментальністю тощо.

Наукові дослідження молодих вчених, учасників сьогоднішньої науково-практичної конференції спрямовані на визначення місця і ролі етнічного туризму серед інших видів туризму, функціонуючих в нашій країні, щоби проаналізувати сучасний стан етнічного туризму та вивчити його етнічні корені для відродження місцевих культурних цінностей, розвитку народного мистецтва, традицій, звичаїв, народних ремесел, відновлення місцевих пам'яток культури, розширення природних комплексів — покращення іміджу та привабливості регіонів.

На сьогоднішньому етапі розвитку етнотуризму особливе значення набувають дослідження історії та культури етнічних та етноконфесійних груп, які населяють регіони України. В системі етнічного туризму є спільні риси з релігійним туризмом, що є особливим зацікавленням для туристів з діаспори чи іноземців. Найбільш відомим центром релігійного туризму у Львівській області є Крехівський монастир — пам'ятка оборонної архітектури XVII ст.

Львівщина із її історико-культурною спадщиною та багатством рекреаційних ресурсів входить до п'ятірки найпривабливіших туристичних центрів України. В області зосереджено 4 тисячі історико-архітектурних пам'яток XII–XX століття або 25 % від усієї кількості в Україні. Значний інтерес у туристів викликають міста Жовква, Белз, Золочів, Олесяcko. Культур-

но-історичні об'єкти даного регіону відображають історію, побут, вподобання як українців, так і поляків, і є дуже цікавими для польських туристів. За найпопулярнішим туристичним маршрутом «Золота підкова Львівщини» є Золочівський замок, збудований на кошти Якуба Собеського — батька майбутнього польського короля Яна III Собеського.

У структурі польсько-українського прикордоння, а це зі сторони Польщі — Любінське і Підкарпатське воєводства, а зі сторони України — Львівська, Волинська, Закарпатська та Чернівецька області, маемо багатоючі туристичні ресурси і потенційні можливості для розвитку сучасної туристичної індустрії.

На сьогодні Карпатський туристичний регіон, з огляду на своє унікальне рекреаційно-географічне положення на східному прикордонні Європейського Союзу, розробляє масштабні маркетингово-інформаційні та інфраструктурно-інвестиційну стратегію, спрямовані на перетворення краю в один із основних осередків стійкого туризму та збереження природної етнокультурної спадщини на Європейському континенті. На території чотирьох областей взято під охорону понад 6 тисяч пам'яток архітектури IX–XX ст.

Дуже актуальним в науковому сенсі для міжнародних дослідників є етнічний туризм Лемківщини. «Лемки — етнографічна група українців, які здавна жили по обох схилах Східних Бескидів (у Карпатах між річками Сяном і Попрадом на захід від річки Уж)...».

Лемківський край мав складний шлях, а його історія сповнена бурхливими історичними подіями. Починаючи від середини XIV століття територія краю вже не належала до осередку Русі (Україна), а була розчленована між Угорщиною і Польщею, пізніше належала до Австрії, потім до Чехословаччини і Польщі. А цо значать фатальні наслідки військової операції «Вісла», що фактично розчленували етнічні українські землі і примусово депортували українців і поляків за комуністичними режимами 1947–1951 рр.

У лемківській етногенезі залишається ще багато місця для наукових досліджень, а багатоюча лемківська культура, звичаї, обряди, пісенний фольклор, побут, ужитково-декоративне мистецтво є доброю умовою для становлення етнотуризму в Україні.

За етнокультурними ознаками не можливо обійтися славне історичне європейське місто Львів. Львів називають перлиною Європи, музеєм просто неба. Центральна частина міста оголошена історико-архітектурним заповідником і була внесена до «Списку світової культурної спадщини» ЮНЕСКО 4 грудня 1998 року. Історичне сьогодення творить Львів як одне із міст проведення Чемпіонату Європи з футболу у 2012 році у країнах проведення — Україні та Польщі. Львів за підсумками в'їзного туризму в 2009 році визнано духовною туристичною столицею України (1 млн. туристів).

В підготовці і проведенні сьогоднішньої наукової конференції ми виходили з того, що туризм є визначальним чинником соціальної і культурної інтеграції людей і народів, і, особливо, через етнічний туризм ми пізнаємо багато спільногого у європейській ментальності, традиціях і звичаях, формах господарювання. На нашу конференцію надіслано понад 90 (дев'яносто) наукових статей із різних регіонів нашої держави і учасників із Польщі.

Нам буде цікаво почути і знати:

- Розвиток етнотуризму на Донбасі;
 - Етнотуризм у Запорізькому регіоні;
 - Можливості розвитку етнічного туризму Слобожанщини;
 - Можливості Гуцульщини для розвитку етнотуризму;
 - Розвиток етнотуризму на Поліссі та в інших місцевостях;
 - Шляхи підвищення іміджу українського етнотуризму на міжнародній арені.
- Нас цікавитиме:
- Світовий і вітчизняний досвід розвитку туристичної інфраструктури цього виду підприємницької діяльності;
 - Перспективи розвитку ресторанної сфери в етнотуризмі;
 - Гастрономічний і культурний туризм в Україні;
 - Українська вишивка як бренд в етнотуризмі;
 - Фестивалі Карпатського регіону як чинник розвитку етнотуризму та багато іншого із потенційних можливостей розвитку етнотуризму в нашій країні.

Нам необхідно буде розробити і прийняти дуже аргументовану, реального значення резолюцію конференції про розвиток етнотуризму. На підставі проведеного аналізу виявити негативні чинники, які перешкоджають розвитку етнотуризму, нездовільний стан туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури окремих туристичних регіонів, особливо об'єктів у сільській місцевості; недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами, від чого залежить якість і ефективність туристичних послуг. Праця фахівця з туризму виходить за межі вузько фахових — менеджерських знань. Фахівець з туризму повинен володіти соціальними, гуманітарними, культурологічними, історичними, правовими, екологічними, економічними та іншими аспектами знань, володіти двома-трьома іноземними мовами, сучасними комп'ютерними інформаційними технологіями, знати краєзнавчі ресурси, технології гостинності і обслуговування, відповідати світовим стандартам надання якісних туристичних послуг. Визначальними у ефективному розвитку етнотуризму, як і інших видів туризму, є людський фактор, фахівець-професіонал з туризму, підготовку котрих здійснюють у наших профільних ВНЗ чи окремих кафедрах університетів. Серед слабких місць розвитку етнотуризму є низький рівень маркетингових досліджень у сфері екскурсійної діяльності, слабкість її інформаційно-рекламного забезпечення на внутрішньому і, особливо, зовнішньому ринках, недоліки формування туристично-експкурсійних маршрутів і їх інфраструктурного забезпечення та багато інших, про це йтиме мова і буде проводитись наукова дискусія.

По підсумках конференції ми з нетерпінням будемо чекати збірника наукових праць конференції з етнотуризму, але вже сьогодні є підстави сподіватися, що він буде своєрідним каталогом наукової інформації з етнотуризму. Через ефективні проекти та етнотуризму зможемо зробити Україну туристично привабливою країною, успішно розвивати внутрішній, в'їзний туризм, що забезпечить економічне зростання країни, дасть можливість зберегти культурну самобутність українського народу, що слід особливо враховувати в умовах глобалізації сучасного світу.

Бажаю всім нам плідних успіхів і наукових звершень!

УДК 338.483.13(477:292.451/.454)

Берест Р. Я.,
к. і. н., доцент,

проректор з наукової роботи і туризму
Львівського інституту економіки і туризму

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПРИКАРПАТТЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ

Розкриваються історичні, соціальні, культурні та інші особливості формування та основи сучасного складу населення Карпатського регіону, який зараз представляють етнічні групи гуцулів, бойків, лемків та інших етнічних груп. На основі існування певних особливостей та відмінностей у матеріальній і духовній культурі значну увагу відведено проблемі формування та розвитку етнічного туризму у регіоні.

Ключові слова: гуцули, бойки, лемки, верховинці, населення, регіон, ресурси.

Серед багатьох регіонів сучасної України особливостями рельєфу, матеріальної та духовної культури населення помітно виділяється територія українських Карпат та прилеглі до них райони. Географічно зазначений регіон окреслюється землями Галичини, Буковини та Закарпаття, що в сучасному адміністративно-територіальному поділі включає Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську та Чернівецьку області. Вказана територія займає доволі значний географічний простір, який охоплює гірський карпатський масив, котрий з північного заходу на південний схід простягається довжиною 280 км, а з сходу на захід (ширина) в середньому сягає близько 100 км і займає площу понад 37 тис. км². Карпати — це порівняно невисокі, старіочі гори. Середні висоти в Карпатах становлять приблизно 1 500 м над рівнем моря, а вищі — близько 2 000 м. Для Карпатського регіону властивим є теплий та вологий клімат, а також відзначається добрий трав'яний покрив місцевості, лісистість з числа хвойних та мішаних порід дерев, цілоці природні джерела, кришталево чисті річки та озера. Серед них виділяється високогірне озеро Синевир, водоспад у Яремчі, відпочинкові комплекси «Верховина», «Ворохта», «Буковель» та багато інших. Різноманітна флора (напр. Долина нарцисів та ін.) та фауна (олені, козулі, дики кабани і т. д.) загалом робить цей край неповторним і надзвичайно привабливим для розвитку пізнавального туризму.

Значним доповненням також може слугувати унікальна історико-культурна спадщина стародавнього населення Карпат та Прикарпаття. Наприклад, добре відомою далеко за межами України є фортеця Тустань [13, с. 53–54], укріплений замок XII–XIV ст. в селі Невицькому [13, с. 47], середньовічні печерні комплекси в Розірчи та Бубнищі [13, с. 48–49] та багато інших історичних пам'яток.

Зауважено, що кожен населений пункт регіону має свою неповторну історію. Його мешканці свято зберігають давні традиції та перекази своїх дідів та прадідів. Так жителі сучасного с. Тухля гордяться легендарним героем Захаром Беркутом, геройством якого в однайменній повісті описав Іван Франко.

Крім історико-культурних ресурсів особливу увагу сучасного туриста привертують місцеві етнокультурні традиції, специфіка господарсько-виробничих занять тощо. Зокрема, в південних районах Карпатських гір добре відомими є гірські полонини: Чорногора, Боржава, Рівна, Красна, Грінівча, Лосова, Свидовець та інші, які є базовими осередками гуцулів для розвитку дрібного тваринництва (вівчарства), великої рогатої худоби, виробництва бринзи, ткацтва, різних промислів та занять. Звичайно, свої традиції і «виробничі осередки» також мають бойки, лемки та інші етнокультурні групи Карпатського краю.

В етнокультурному плані варто зауважити, що упродовж багатовікової історії землі Карпат та Прикарпатського регіону заселяло чимало племен та народів. Лише від рубежу нашої ери до часу створення Київської Русі (882 р.) історію місцевого населення представляють зарубинецька, липицька, пшеворська, зубрицька, вельбарська, карпатських курганів, празька, райковецька та інші археологічні культури [1, с. 5–82]. Проте в антропологічному плані сучасні дослідники відносять мешканців зазначеного регіону до одного типу [6].

Перша більш-менш достовірна писемна згадка про мешканців Карпатських гір відноситься до порівняно пізнього часу (Х ст.). Вона наведена на сторінках «Повісті временних літ» і відображає військовий похід великого київського князя Володимира (992 р.) проти племен білих хорватів, які в той час заселяли Карпати та Прикарпатський регіон [11 с. 43–45].

Ймовірно, що саме нащадками білих хорватів слід вважати сучасні етнічні групи населення. Серед них найбільш відомими є бойки, лемки, верховинці, горяни, долиняни, мадярони, русини та ін. Гористий рельєф, що ускладнював міграції та вільне переміщення людей, став однією із важливих передумов етнокультурної ізоляції місцевих етнокультурних груп, формування та розвиток самобутніх народних традицій, промислів, занять, фольклору, особливостей мовного діалекту, етнокультурних уподобань тощо. Вірогідно, що не випадково у Карпатах дослідники фіксують найбільше число етнографічних (субетнічних) груп населення, які при значній схожості в способі існування різняться між собою матеріальною та духовною культурою. У спадщині матеріальної та духовної культури є багато цінного та цікавого, що відкриває велики перспективи на шляху розвитку етнотуризму.

Важливо, що кожна із етнічних груп Карпат заслуговує на окрему увагу. ХХ століття у багатьох моментах виявилося трагічним в історії етнокультурних груп Карпатського населення. Багато мешканців регіону, особливо у післявоєнний період за участю у національно-визвольному русі було розстріляно, засуджено та примусово переселено у Миколаївську, Херсонську, Запорізьку та інші області України, а також у різні куточки Радянського Союзу (Казахстан, Сибір, Краснодарський край, Далекий Схід і т. д.). Доповненням трагізму та розрухи стала сумнозвісна операція «Вісла», польсько-радянські територіальні обміни на початку 50-х рр. минулого століття та інше. Над вивченням власної історії, матеріальної та духовної культури зараз плідно працюють громадські українські товариства «Гуцульщина», «Бойківщина», «Лемківщина», які також мають численних прихильників та філій в Україні та багатьох країнах світу.

За чисельністю, площею заселення та діяльністю помітно виділяється етнічна група гуцулів. Вони проживають на території Галичини, Буковини та Закарпаття, у басейнах річок Прут, Черемош, Бистриця, Сучава, Тиса. Географічно на півночі гуцульські поселення сягають містечок Делятин та Надвірна, а на півдні — виходять на територію Румунії (сягають м. Кімполунга), на сході умовним кордоном є течія р. Прут, а на заході (Закарпаття) — р. Тиса. Станом на початок 1939 р. у Карпатському регіоні проживало 175 тис. гуцулів. Детальніше відомості подамо в таблиці 1 [5, с. 466].

Територія	К-сть громад	Площа (км ²)	Населення (тис. чол.)
Галичина	44	2 900	94
Буковина	28	2 200	45
Закарпаття	8	1 400	36
Всього	80	6 500	175

Гуцули розмовляють на своєрідному діалекті у якому властивим у розмовній мові є вживання замість звуку «а» звук «е», або трансформацій «и» в «е», а також у вимові відчувається традиційний м'ягкий виголос шиплячих букв.

Особливості життя гуцулів визначалися навколоїшнім довкіллям. Найбільшим матеріальним надбанням кожного гуцула була гражда — його постійна оселя. За давньою гуцульською традицією гражду будували з дерева. Багато дослідників зазначає, що усе життя гуцулів проходило між граждою і літовищем, тобто між оселею та полониною, де упродовж весняно-осіннього сезону випасали велику та малу рогату худобу, займалися виробництвом бринзи, заготівлюю кормів на зиму, невеликими промислами, приплодом худоби.

Типова гуцульська гражда XIX — початку ХХ ст. представляє закритий житловогосподарський комплекс, який іноді можна трактувати як певне відособлення общинника від общини. Гуцульські гражди та господарські будівлі найчастіше мали рядну (тобто під одним дахом розмежовано знаходилося житло, комора, хлів та різні за призначенням господарські приміщення) або скупчену (відокремлену) систему забудови. Такі споруди, зазвичай, покривали гонтою.

Серед громадських будівель Гуцульщини виділяються стародавні дерев'яні церкви. До кінця XIX ст. культові, житлові та господарські споруди будували на «зруб» без цвяхів з мінімальним використанням металу. Подібно до житлових та господарських споруд нерідко храми закладали на крутих схилах, але при допомозі кам'яних підмостків створювали рівну площину для основи будівлі. Для покриття храмів також використовували гонту. Серед культових споруд України мистецтво іконопису та оздоблення гуцульських церков помітно вирізняється своєю самобутністю, реалістичним зображенням персонажів [15, с. 6–160].

Ще з давніх часів Гуцульщина зберігає власні традиційні смаки у багатьох виробництвах, зокрема, у стилі господарського та житлового будівництва, в складових частинах та вишивці одягу, у виготовленні багатьох побутових виробів, рисунку на писанках, різьбі по дереву, виготовленні керамічних виробів,

вишивці рушників тощо [15, с. 48–143]. Прикладне мистецтво гуцулів (прикраси та вироби з вовни, дерева, шкіри, кістки, глини, металу та інших матеріалів) є добре відомими майже в усіх куточках світу [15, с. 98–122].

Приблизно від містечок Долина, Рожнятів на північний захід починається етнічна територія бойків. Територія Бойківщини займає весь Високий Бескид, який добре видно із західних околиць Стрия. Часто місце проживання бойків локалізують у умовному трикутнику: Дрогобич–Івано-Франківськ–Ужгород.

Загалом бойки складають велику етнокультурну групу населення, яку окреслюють гірськими районами Львівської та Івано-Франківської областей, аж до верхів'їв річок Сян та Вовница. За статистичними даними на кінець 30-х рр. минулого століття в Карпатському регіоні проживало близько 400 тис. бойків, які займали площу майже 8 тис. км² [2, с. 149].

В сучасному адміністративно-територіальному вимірі Бойківщина охоплює Долинський та Рожнятівський р-ни Івано-Франківської обл., Сколівський, Турківський та частково Дрогобицький, Стрийський, Самбірський та Старосамбірський р-ни Львівської обл., а також села Межигірського, Великоберезівського та Воловецького р-нів Закарпатської обл. Частина бойківських поселень зараз знаходиться в Підкарпатському воєводстві Польщі.

Умовним природним центром бойків вважаються передгірські райони Прикарпаття, Горгани та Бескиди, які відзначаються «колесоподібними» хребтами, пологими схилами, розлогими долинами, численними річками та водними потоками. Рослинність краю, перш за все, представлена хвойними (ялина, смерека) та мішаними породами дерев (бук, граб, дуб) [12, с. 2–5]. У етнокультурному плані серед бойків виділяють: верховинців, підгорян, долиняків, тухольців та ін.

Характерними рисами у бойків відзначається житлове будівництво. Бойківська садиба представляє велику загальну споруду, яка під одним дахом, але в окремих камерах поміщає житло, хлів та господарські приміщення. Для накриття господарсько-житлової садиби використовували травостій (комиш, житню солому тощо), що вирізняє їх від гуцульських жителів. Доповнене житловогосподарський комплекс доволі широкий та довгий двір, межі якого окреслює дерев'яна огорожа. Бойківські житла споружували з деревини на кам'яних підмостках. Будували будівельним методом «на зруб».

Особливий інтерес на Бойківщині викликають дерев'яні та муровані церкви. Найдавніші з них відносяться до XVII–XVIII ст. Так, в Турківському районі унікальні пам'ятки історії та культури знаходяться в селах Тростянець (св. Миколи), Красне (св. арх. Михайла), Івашківці (св. арх. Михайла), Либохора Горішня (св. арх. Михайла). Загалом зараз на Бойківщині налічується близько 300 християнських храмів. Не менше їх існувало до початку II світової війни. Станом на 1938 рік у Височанському деканаті значилося 35 дерев'яних церков, Дрогобицькому — 30, Жуқотинському — 24, Розлуцькому — 17, Самбірському — 36, Старосамбірському — 24, Старосільському — 34, Турківському — 25 і т. д. [13, с. 11–698].

Високоякісні мистецькі вироби бойківських майстрів та майстринь є добре відомими далеко за межами України. Характерними заняттями бойків було

тваринництво, землеробство, городництво, полювання, рибальство, садівництво, різні промисли та ремесла. Археальні заняття та побут бойків знайшли добре відображення у експонатах фондовых збірок самбірського музею «Бойківщина». Крім цього, майже у кожному районному центрі створені та функціонують місцеві краєзнавчі музеї, які можуть значно доповнити та збагатити уяву туриста про історію тієї чи іншої місцевості, етнокультурних та матеріальних надбань краю.

Порівняно невелику етнокультурну групу українського населення представляють лемки, які колись заселяли західні рубежі Галицько-Волинської держави, що тоді приблизно складало етнічне пограниччя польських, словацьких та українських земель. До 1947 року лемки проживали по обидва боки західного відрогу Карпатського хребта і займали площу приблизно 3 500 км².

Унаслідок повоєнного міждержавного врегулювання кордонів та операції «Вісла» переважна більшість етнічної території лемків опинилися в складі Польщі. Значне число лемківського населення під примусом та іншими чинниками змушене було переселитися на територію України або мігрувати в Західну Німеччину, Австрію, США, Канаду, Австралію, Бразилію, Аргентину та в інші країни. Так, лише США на початок 60-х рр. минулого століття лемківська діаспора становила приблизно 150 тис. чол. [8, с. 1281].

Зарах в Україні лемки не мають великих, компактно влаштованих поселень. Найчастіше їх можна характеризувати як локальні або розрізнені вздовж державного польсько-українського та словацького кордонів. Тим не менше вони представляють острівці духовної та матеріальної культури лемківської спільноти. Цікавим в плануванні є житлово-господарські будівлі лемків у яких сіни слугували місцем розмежування для житла та хліву [8, с. 1279].

Серед різних етнокультурних груп українського народу помітно виділяється лемківська мова, у якій знайшли характерний відбиток місцеві та запозичені мовні традиції. Багатством відзначається фольклорна спадщина лемків, духовна культура, а також значна кількість пам'яток історії та культури.

Помітно, що матеріальна культура лемків є значно біднішою від культури бойків чи гуцулів, хоча між культурними багато спільних рис, адже вони походять з одного історичного кореня. Таким чином, етнокультурні особливості населення українського Прикарпаття складають вагомі перспективи для привабливості краю, становлення та перспективного розвитку етнотуризму в регіоні.

Література

1. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды). — К. : Наукова думка, 1990. — 190 с.
2. Бойки // Енциклопедія Українознавства / Під ред. В. Кубійовича. Перевидання в Україні. — Львів, 1993. — Т. 1. — С. 149–150.
3. Гошко Ю. Г. Населення українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення, міграції, побут. — К., 1967. — 244 с.
4. Громов Г. Г. Методика полевых этнографических исследований. — М., 1967. — 168 с.
5. Гуцульщина // Енциклопедія Українознавства / Під ред. В. Кубійовича. Перевидання в Україні. — Львів, 1993. — Т. 2. — С. 466–470.
6. Дяченко В. Д. Антропологічний склад українського народу. — К., 1965. — 129 с.
7. Кужутяк М. Кам'яні старожитності Космача. — Івано-Франківськ, 2007. — 99 с.
8. Лемки // Енциклопедія Українознавства / Під ред. В. Кубійовича. Перевидання в Україні. — Львів, 1993. — Т. 4. — С. 1275–1281.
9. Наулюк В. І., Артиох Л. Ф., Горленко В. Ф. і ін. Культура і побут населення України : навч. посіб. для вузів. — К. : Либідь, 1991. — 230 с.
10. Пономаренко А., Артиох Л., Бетехтіна Т. і ін. Українська минувшина. Ілюстрований етнографічний довідник. — К. : Либідь, 1993. — 256 с.
11. Полное собрание русских літописей, изданное по высочайшому повелінню Археографической комиссією. III Ипатіевская літопись. — Санктпетербургъ, 1845. — Т. II. — 377 с.
12. Турківщина — серце бойківського краю. Фотоальбом. — Львів : Камула, 2007. — 68 с.
13. Слободян В. Церкви України. Перемиська епархія. — Львів, 1998. — 864 с.
14. Украинские Карпаты. История / Редакц. колл. Ю. Ю. Сливка, В. С. Григоренко, Я. Д. Исаевич и др. — К. : Наукова думка, 1989. — 263 с.
15. Szlakami Huculszczyzny. Katalog Wystawy. — Krosno: Muzeum Podkarpackie w Krośnie, 2008. — 172 s.

Берест Р. Я.

ЕТНОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ УКРАИНСКОГО ПРИКАРПАТЬЯ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЕТНОТУРИЗМА

Раскрываются исторические, социальные, культурные и другие особенности формирования и основы современного состава населения Карпатского региона, который в настоящий момент представляет этнические группы гуцлов, бойков, лемков и других этнических групп. На основе существования определенных особенностей и отличий в материальной и духовной культуре значительное внимание отведено проблеме формирования и развития этнического туризма в регионе.

Ключевые слова: гуцулы, бойки, лемки, верховинцы, население, регион, ресурсы.

Berest R. Y.

ETHNOCULTURAL ASPECTS OF THE UKRAINIAN CARPATHIAN REGION: PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE ETHNOTOURISM

The historical, social, cultural and other peculiarities of the formation and basis of the population of the Carpathian region which is now represented by the ethnic groups of Hutsuls, Boyky, Lemky and other ethnic groups. Considerable attention, based on the existence of certain features and differences in material and spiritual culture, is given to the problem of forming and development of the ethnotourism in the region.

Keywords: Hutsuls, Boyky, Lemky, Highlanders, population, region, resources.

УДК 339.13.01:338.48

Дідович І. І., Дідович А. П.

Львівський інститут економіки і туризму

**ВИКОРИСТАННЯ ЕТНОТУРИЗМУ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ
ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ
ТУРИСТИЧНИХ КОМПАНІЙ НА МІЖНАРОДНОМУ
ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ**

Охарактеризовано використання етнотуризму як одного із факторів підвищення конкурентоспроможності українських туристичних компаній на міжнародному туристичному ринку.

Ключові слова: конкурентоспроможність, міжнародний туристичний ринок, етнотуризм.

Проблема раціонального використання культурного потенціалу туристичних ресурсів завжди була актуальним. Оскільки при правильному та раціональному їх використанні можливо розвивати власну туристичну індустрію. Адже туристично-привабливим регіон вважається лише тоді, коли має наявний потенціал: історично-культурний, археологічний, архітектурний, туристичний, рекреаційний та інші ресурси. Їх наявність слугує єдиним джерелом розвитку туризму не тільки оздоровчого, лікувального, пізнавального, екскурсійного, а й етнотуризму, що у свою чергу дозволить підвищувати конкурентні позиції вітчизняних туристичних фірм на міжнародному туристичному ринку.

Теоретичне осмислення концептуальних засад становлення новітньої парадигми регіональної системи міжнародного туризму, тенденцій та закономірностей розвитку сфери туристичних послуг, високих темпів їх інформатизації та модернізації зумовлює стійкий взаємозв'язок між створенням сучасних туристично-рекреаційних комплексів та процесами економічної трансформації в Україні.

Питанням розвитку світового та вітчизняного ринків туристичних послуг присвячені наукові дослідження і публікації багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких слід виділити праці українських авторів — О. Бейдика, Л. Гонтаревської, Ю. Забалдіної, Р. Заблоцької, В. Кифяка, О. Любішевої, Г. Михайліченко, Р. Росохи, А. Румянцева, Т. Сокол, С. Соколенко, Д. Стеченка, Т. Ткаченко, М. Мальська та ін., російських фахівців — А. Александрової, І. Балабанова, В. Гуляєва, І. Зоріна, В. Квартальнова, В. Сеніна, А. Чудновського та ін., а також західних дослідників — Р. Бартона, Д. Боуена, Р. Браймера, Г. Гана, Ф. Котлера, А. Маршала, Д. Мейкенза, М. Портера, Н. Реймерса, Ч. Робінсона, В. Сміта, Д. Уокера, Г. Харріса, Д. Холловея та ін.

Проблеми розвитку міжнародних ринків послуг вивчали Маркова В. Д., Мельник А. Ф., питанням вироблення стратегії підприємств на цих ринках присвячені роботи О. Гаврилюк, К. Хаксевера, Б. Рендера, Р. Рассела, Р. Мердика [2].

Проблемі конкурентоспроможності підприємств на міжнародних ринках приділяли увагу як зарубіжні, зокрема, М. Порттер, Чан Кім У., Моборн Р., так і вітчизняні науковці — Я. Жаліло, Я. Базилюк, Я. Белінська. Однак конкурентні переваги та особливості входження України на міжнародні ринки послуг потребують додаткових спеціальних досліджень.

Обґрунтуйте доцільність використання елементів етнотуризму для підвищення конкурентоспроможності українських туристичних компаній на міжнародному туристичному ринку.

Конкурентний статус ринку міжнародних туристичних послуг, його кон'юнктура, неоднорідність тенденцій зростання проявляються у тому, що він розвивається в тісному взаємозв'язку з іншими сторонами міжнародного життя і реагує піднесенням або спадом темпів зростання на загальне політичне і економічне становище не тільки у світі в цілому, але й в окремих країнах та регіонах. Цим пояснюється нерівномірність розвитку міжнародного туризму в різні періоди та його специфіка і різних регіонах світу.

В умовах переходу від індустриальної до постіндустриальної стадії господарського розвитку, зростаючої взаємозалежності економік різних країн розширяється простір для туристичної діяльності. Адже зростання відкритості національних ринків, поглиблення міжнародного поділу і кооперації праці дають можливість туристичним фірмам залучати до своєї діяльності на конкурентний основі нові туристичні ресурси і повніше задовільняти зростаючі потреби в подорожах та екскурсіях.

Попит на туризм і подорожі в міжнародному масштабі децентралізується, тобто поширюється на нові ніші та сфери суспільної діяльності, а не концентрується в звичайних традиційних галузях. Перспективними напрямами розвитку сфери міжнародних туристичних послуг в умовах ринкових трансформацій стають екотуризм, агротуризм та етнотуризм, які не потребують значних капітальних витрат. Основним фактором конкурентоспроможності країн на світовому ринку туристичних послуг виступають оснащеність, гнучкість рекреаційно-туристичної індустрії країни та взаємодія елементів інфраструктури і служб сервісу на регіональному рівні.

У таблиці 1 наведено факторні умови для забезпечення конкурентоспроможності України в окремих галузях міжнародного ринку послуг, включаючи туристичні послуги.

Таблиця 1

Фактор конкурентоспроможності	Галузь послуг, розвитку якої сприяє фактор	Проблеми, що зумовлюють недостатній рівень конкурентоспроможності
Географічне положення	Транспортні послуги	Недостатнє використання транзитності території, відсутність проектів з будівництва нових транспортних шляхів та трубопроводів
Природні умови	Туристичні послуги, транспортні послуги	Недостатній рівень інвестицій у підвищення якості послуг та інновацій
Інфраструктура	Транспортні, ділові, телекомунікаційні, туристичні послуги	Слабка ланка вітчизняного ринку послуг. Недостатній рівень розвитку інформаційно-телекомунікаційної, фінансової, готельної, транспортної інфраструктури

Одним із шляхів підвищення конкурентоспроможності українських туристичних компаній на міжнародному ринку послуг може бути активне використання етнотуризму.

Туризм та рекреація у багатьох розвинутих країнах світу є важливою сферою суспільної діяльності та фактором забезпечення високого життєвого рівня населення. Україна також повинна розвивати туристично-рекреаційну галузь особливо етнотуризм, який сьогодні використовується недостатньо, а основні його можливості наразі відомі лише вузькому колу спеціалістів.

Туристично-рекреаційне господарство належить до галузей, що мають яскраво виражену етноресурсну орієнтацію. Рекреаційні ресурси впливають на територіальну організацію туристичного комплексу, формування рекреаційних районів, їх експлуатацію та економічну ефективність.

Природно-антропогенні РТР — геосистеми, до складу яких входять як природні, так і антропогенні об'єкти, що використовуються в туристсько-рекреаційному господарстві. До їх складу входять національні природні парки, біосферні та природні заповідники, заказники, пам'ятки природи, регіональні ландшафтні парки, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади, лісо-, гідро-, зоологічні, дендро-, лукопарки, печерні міста.

Таблиця 2

**Моделі маркетингу співпраці
з урахуванням категорій туристичного підприємства**

Категорія туристичного підприємства	Пріоритетні стратегії	Інфраструктура		Методи (технології) маркетингових досліджень	Особливості реалізації програми маркетингу співпраці	Контроль реалізації програми маркетингу співпраці
		Бази даних	Система підтримки прийняття рішень			
Найбільші	Завоювання, збереження позицій, розширення меж ринку	Володіння партнерськими та клієнтськими базами даних	Повна автоматизація	Замовлення повномасштабних досліджень, експрес-опитування, спостереження	Колабораційна та прозора індивідуалізація	Перманентний моніторинг зовнішнього і внутрішнього середовища
Великі	Слідування за лідером	Можливість купівлі необхідних фрагментів баз даних	Повна автоматизація	Можливість купівлі необхідних фрагментів дослідницьких звітів	Прозора та косметична індивідуалізація	Періодичний моніторинг зовнішнього і внутрішнього середовища
Середні	Популізація нових ніш, максимізація точок диференціації	Можливість купівлі необхідних фрагментів баз даних на умовах омнібусу	Часткова автоматизація	Можливість купівлі необхідних фрагментів дослідницьких звітів на умовах омнібусу	Косметична та адаптивна індивідуалізація	Частковий моніторинг зовнішнього і повний – внутрішнього середовища
Малі	Інтеграції, удосконалення якості обслуговування	Можливість використовування необхідних фрагментів баз даних підприємств-партнерів на пільгових умовах	Фрагментарна автоматизація	Можливість використовування необхідних фрагментів дослідницьких звітів, отриманих у підприємств-партнерів на пільгових умовах	Адаптивна індивідуалізація	Частковий моніторинг зовнішнього і повний – внутрішнього середовища

Ареал етнотуризму може охопити територію Західної України, особливо гірські райони де найкраще збереглися традиції народного господарювання, звичаї, обряди та місцеві художні промисли. У зв'язку з цим туристичні маршрути у цьому районі доцільно планувати відповідно до місцевого календаря — прив'язувати до народних свят (Різдва Христового, Великодня, Зелених свят, Івана Купала та ін.), коли народний побут та традиції найбільше виявляють свою яскравість та повноту.

При розширенні сфери туристичних послуг із застосуванням етнотуризму можна використати розроблені Шульгіною Л. М. [9] моделі маркетингу співпраці, впровадження яких дозволить підвищити ефективність діяльності підприємств туристичної галузі (табл. 2).

Література

- Гук Н. А. Роль іноземних інвестицій у фінансуванні регіонального туризму // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. Наук. праць. — Випуск 46. — Ч. 2. — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2004. — С. 118–120.
- Гук Н. А. Перспективи розвитку міжнародного туризму в карпатському регіоні // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. — В. 51. — Ч. 2. — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2005. — С. 115–120.
- Гук Н. А. Реалізація потенціалу міжнародного рекреаційного туризму Прикарпатського регіону як напрям европінтеграційної стратегії України // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. Наук. праць. — Випуск 66. — Ч. I. — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2007. — С. 220 — 226.
- Дідович І. І. Екологічний маркетинг : навч. посібник / Вічевич А. М., Вайданич Т. М., Дідович І. І., Дідович А. П. — Львів : «Афіша», 2003. — 248 с.
- Дідович І. І., Сенько Ю. В. Використання туристично-інформаційного центру для підвищення конкурентоспроможності туристичних фірм. Науковий вісник Львівського інституту економіки і туризму, 2010. — № 5.
- Київський Ф. Ф. Організація туризму: навч. посіб. — Чернівці : Книги ХХІ, 2008. — Бібліогр.: с. 123–156.
- Кузик С. П., Касянчук З. О. Оцінка туристичної придатності території Карпат // Карпати. Український міст в Європу: проблеми і перспективи: Тез. доп. Міжнар. наук.-практ. конф. — Львів, 1993. — С. 100–103.
- Мацюла В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. — 259 с.
- Мельник Ю. Вихід українських компаній на міжнародний ринок послуг: можливості та перспективи // Журнал Європейської економіки. — 2007. — Т. 6 (№ 4). — С. 455–475.
- Шульгіна Л. М. Дослідження особливостей управління маркетингом в туристичних підприємствах України // Формування ринкових відносин. — К.: НДІ екон. ін-т Мін-ва екон. України. — 2005. — № 10. — С. 80–84.

Дидович І. І., Дидович А. П.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭТНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА КАК ОДИН ИЗ
ФАКТОРОВ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
УКРАИНСКИХ ТУРИСТИЧЕСКИХ КОМПАНИЙ НА
МЕЖДУНАРОДНОМ ТУРИСТИЧЕСКОМ РЫНКЕ**

Охарактеризовано использование этнического туризма как одного из факторов повышения конкурентоспособности украинских туристических компаний на международном туристическом рынке.

Ключевые слова: конкурентоспособность, международный туристический рынок, этнический туризм.

Didovych I. I., Didovych A. P.

**ETHNICTOURISM USING AS ONE OF THE FACTORS OF
INCREASING COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN TOURISM
COMPANIES ON THE INTERNATIONAL TOURIST MARKET**

The using of ethnic tourism as one of the factors of increasing the competitiveness of Ukrainian tourism companies on the international tourist market has characterized.

Key words: competitiveness, international tourist market, ethnic tourism.

УДК 399.85 (1-22)

Шикеринець В. В.

Інститут туризму,

Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ
(на місцевому рівні)**

Робота присвячена узагальненню теоретико-методологічних засад і механізмів державного регулювання етнотуризму в Україні. Розвинуто теоретичні дослідження оптимізації системи державного і муніципального управління туристичною сферою. Визначено напрями перспективного розвитку системи державного регулювання сфери етнотуризму на місцевому рівні.

Ключові слова: етнотуризм, державне регулювання, місцеве управління, ресурсний потенціал.

В сучасних умовах глобалізації туризму, особливо серед населення високо-розвинених країн світу зростає попит на пізнання не лише окремих пам'яток історії, чи навіть цілих ансамблів, а й етнотуристичних ресурсів, які сформу-

вались і виникли в центрах зародження, розвитку і поширення етнографічних груп. Серед перспективних напрямів розвитку туризму в Україні у ХХІ ст. вважаємо має стати розробка нових, цільових маршрутів для закордонних гостей з урахуванням етнографічних карт областей.

Постановка проблеми та аналіз основних публікацій. Проблеми розвитку етнотуризму вже кілька десятиліть перебувають у центрі уваги науковців. Найбільший інтерес у цьому зв'язку становлять праці В. Г. Азара [1], В. Д. Безносюка [2], М. І. Волошина [3], В. К. Євдокименка [5], В. Ф. Кишка [6], Ю. П. Лебединської [7], О. О. Любіщевої [8], В. І. Мацала [9], В. К. Федорченка [12].

Водночас деякі політико-управлінські аспекти теорії та практики державного регулювання етнотуризму потребують подальшого осмислення в науковій літературі. Йдеться про особливості просування національного етнотуристичного продукту на внутрішній і світовий ринки, способи заличення інвестицій у туристичну галузь, можливість підтримки органами місцевого управління розвитку етнотуризму в регіонах України тощо.

З огляду на викладене можна стверджувати, що проблематика наукового дослідження є актуальною.

Метою даного дослідження є узагальнення теоретико-методологічних засад і механізмів державного регулювання етнотуризму в Україні. Досягнення визначененої мети зумовило необхідність виконання наступних завдань: здійснити теоретичні дослідження оптимізації системи державного і муніципального управління туристичною сферою (етнотуристичний аспект); оцінити можливості органів місцевого управління стосовно активізації етнотуристичної діяльності в регіонах України; окреслити напрями перспективного розвитку системи державного регулювання сфери етнотуризму на місцевому рівні.

Об'єктом дослідження є етнотуризм в Україні.

Предметом дослідження — процеси становлення та розвитку державного регулювання етнотуризму в Україні.

Гіпотеза дослідження ґрунтуються на припущеннях, що розробка і впровадження запропонованих механізмів державного регулювання етнотуризму сприятиме раціональному та ефективному розв'язанню проблем, пов'язаних з розвитком туризму в Україні в цілому.

Методологічною основою дослідження є застосування сукупності методів наукового пізнання: загальнонаукових (методу якісного аналізу та синтезу, формально-логічного, емпіричного, структурно-функціонального, комплексного) та спеціальних методів дослідження (порівняльно-правового, методу тлумачення правових норм).

Виклад основного матеріалу. Стратегічною метою розвитку етнотуризму в Україні є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовільнити найвибагливіші смаки туристів. Основними засадами формування конкурентних переваг підприємств туристичної індустрії є ефективна державна і муніципальна політика, яка б забезпечила раціональне використання та збереження туристичних ресурсів, створення ефективної системи туристичної діяльності для забезпечення потреб туризму та становлення туризму як високорентабельної галузі економіки.

Досвід роботи органів управління на місцевому рівні — Буковини, Закарпаття, Прикарпаття свідчить, що етнотуризм, багатий на освітньо-пізнавальні туристичні маршрути, може також запобігти безробіттю. А власники етноосель, отримавши певний прибуток, щоб забезпечити привабливість своїх садиб, будуть вкладати кошти у підвищення рівня комунальних та побутових умов для проживання відпочиваючих. З часом певну частину прибутків підприємці від даного виду діяльності сплачуватимуть до місцевих бюджетів саме для цільового використання на упорядкування прилеглих територій, транспорту, зв'язку.

Одним із факторів побудови правового суспільства — є територіальні громади. Громади — це самоорганізація громадян за місцем проживання, які мають можливість впливу на прийняття рішень органів місцевої влади, через лобіювання своїх інтересів.

Залучення громадян є основним аспектом демократичного процесу місцевого управління — це засіб, за допомогою якого можна почути думку і потреби громадян, ще до прийняття владою того чи іншого рішення. Якщо звернутися до історії, то ми побачимо, що ще в добу Київської Русі почали з'являтися перші територіальні громади або общини, які проводили просвітню та інформаційну діяльність в містах, і були головними осередками міського самоврядування. На праві громад було засноване і Магдебурзьке право в містах середньовічної України [11, с. 341]. Місцеве управління — складний різновид публічної влади, який може вводити, як місцеві представницькі та виконавчі органи, так і державну адміністрацію на місцях, що зумовлює сполучення в інституті місцевого управління самоврядних і державних начал. Саме в такій якості місцеве управління повинне вливатися у державний управлінський механізм, зберігаючи при цьому свої значення й самостійність [10, с. 31].

Впродовж століть землі етнографічних груп українців, перебували у складі декількох чужих держав. Зберігши у побутовому вжитку прадавній, ще з Київської епохи, мовно-культурний пласт й унікальні побутові риси у загальноукраїнському руслі, як підтвердження теорії про спільну етногенетичну основу, продемонстрували потужні енергетичні ресурси у протистоянні колонізації і відстоюванні своєї національної ідентичності.

Основними завданнями у цьому плані є дослідження етнічно-регіональних аспектів історії, зокрема етнокультурних та соціально-економічних трансформацій; створення узагальнюючих наукових праць, які б підсумували і конкретизували результати попередніх досліджень, що часто базувалися на політичних ідеях і спроторювали дійсний хід процесів [4, с. 9]. Внаслідок складної історичної долі на теренах України об'єктивно закріпилися внутрішні відмінні в межах одного етносу, які знайшли своє відображення в діалектах та особливостях української мови, традиційної архітектури, національного одягу, звичаях та обрядах.

Етнокультурна спадщина є невичерпним ресурсом для розвитку туризму, і значення цього ресурсу зростає, набуваючи самостійної цінності. Останнім часом все більшої популярності серед туристів набуває етнотуризм. Мотивацією до вибору етнотуризму стає унікальність, неповторність культури того чи іншого етносу. До того ж, не слід забувати, що в більшості країн етновідпо-

чинок за рахунок збереження етнографічної самобутності набуває національного значення:

- через етнотуризм мешканці урбанізованих територій з масовою культурою мають можливість пізнавати справжні традиції регіону;

- дає поштовх для відродження і розвитку традиційної культури (народної архітектури, мистецтва, промислів).

Однак розвиток етнотуризму може супроводжуватися і негативними явищами:

- будуть можливими конфлікти етнічних, релігійних угрупувань через різницю стилів життя, цінностей, мовне питання тощо;

- відбудеться зростання потреб туристів у послугах, які не відповідають потребам територіальних громад;

- надмірна комерціалізація праці народних умільців, що супроводжується масовим виробництвом низькопробних виробів, які швидко і вигідно реалізуються на місцевих сувенірних базарах;

- підвищення цін в регіоні не лише для туристів, а й для місцевих мешканців;

- послаблення моральних засад з проявом таких негативних явищ як вживання наркотиків, втрата власної гідності, жебракування, пияцтво, проституція;

- сезонний характер, тобто малі підприємства туристичного бізнесу повинні вміти переживати як періоди підйому, так і періоди спаду попиту; потреба в робочих місцях також може мати сезонний характер;

Для цього треба вирішити ряд проблем, серед яких відповідність між цінами і якістю товарів і послуг в туристично-рекреаційній сфері, санаторно-оздоровчих закладах; оптимізацію нормативів оподаткування туристичних підприємств і організацій; розвивати відпочинково-розважальну анімацію; розширення асортименту та підвищення якості туристичних послуг і товарів; удосконалити систему стандартизації та сертифікації продукції, послуг і технологій в туризмі; введення ефективного порядку перетину державного кордону іноземними туристами.

Зазначимо, що розвиток етнотуризму в Україні може бути реалізований за таких обставин:

- активізації створення «етногостинних» дворів та формування реклами про них;

- відновлення і збереження традицій селян щодо побуту, приготування смачних страв та вищуканого сервісу туристам;

- здійснення рекреаційної реконструкції об'єктів туризму;

- прискорення реставрації, збереження архітектурно-історичних пам'яток та включення їх до спеціалізованих туристичних маршрутів;

- регулярного проведення сільських вечорниць, забав для залучення до них туристів;

- розробки анімаційних програм для збільшення тривалості перебування відпочиваючих;

- розробки пілотних проектів, які дадуть змогу наочно продемонструвати користь від етнотуризму;

- створення інформаційних центрів, які б займалися збором і оперативним поновленням туристичної інформації;

— формування нових маршрутів по визначних місцях, архітектурних та культових спорудах та ін.

Досягнення нинішнього рівня міжнародних стандартів у туристичному секторі України можливе лише шляхом:

— заоччення вітчизняних та іноземних інвестицій для реалізації створення сучасної інфраструктури відпочинку та дозвілля;

— розширення кола міжнародних зв'язків для надання необхідної та ефективної інформації стосовно етнотуризму;

— створення позитивного іміджу України та її окремих туристичних місць повинно стати складовою загальної стратегії розвитку етнотуризму і т.д.

Одержані в процесі наукового дослідження результати підтверджують гіпотезу, покладену в його основу, а реалізована мета та завдання дають можливість сформулювати такі висновки:

— аналіз наукової літератури, узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду дають підстави стверджувати, що етнотуризм вимагає безпосереднього державного регулювання з метою підтримки пріоритетних напрямів туристичної діяльності, зміщення матеріально-технічної бази етнотуризму, підвищення рівня життя громадян, створення додаткових робочих місць, збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, підвищення іміджу держави на світовому рівні;

— державне регулювання етнотуризму пропонується розглядати як сукупність форм і методів впливу органів державної виконавчої влади і органів місцевого управління на діяльність суб'єктів господарювання з метою реалізації державних, муніципальних соціально-економічних пріоритетів та забезпечення нормальних умов функціонування ринкового механізму;

— встановлено, що подальший розвиток етнотуризму в Україні гальмується недосконалістю нормативно-правової бази, відсутністю цілісної системи державного регулювання етнотуризму.

Література

1. Азар В. И. Экономика и организация туризма. — М.: Профиздат, 1983.
2. Безносюк В. Туризм і його місце в соціально-економічного розвитку України / В. Безносюк // Регіональна економіка. — 2001. — № 1. — С. 232–235.
3. Волошин Н. И. Международный туризм: правовые акты: учеб. пособие. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 400 с.
4. Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина XIX — перша половина ХХ ст.): монографія / В. Клапчук / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. — Львів; Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. — 508 с.
5. Свідоміненко В. К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування. Механізм реалізації). — Чернівці: Прут, 1996. — 288 с.
6. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / В.Ф. Кифяк. — Чернівці: Книги-XXI, 2003. — 300с. — Режим доступу до джерела: http://tourlib.net/books Ukr/kifjak_13.htm
7. Лебединський Ю. П. Ресурсосбережение и экология. / Ю. П. Лебединський, Ю. В. Склінкин, П. И. Попов. — К.: Політиздат України, 1990. — 223 с.

8. Любіцьева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). — К.: Альтерпрес, 2002. — 436 с.

9. Мацюла В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. — 259 с.

10. Становлення та тенденції розвитку місцевого управління в Україні: монографія / В. В. Шикеринець; за наук. ред. д. держ. упр. проф. Лазора О. Я.; Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. — 184 с.

11. Токарев Д. В. Вплив територіальних громад на розвиток туризму та освіти як головних чинників економічного відродження міст. «Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості»: матер. II-ої міжнар. наук.-прак. конф. (10–11 жовтня, 2001 р.) / Редкол.: Цибух В. І. (голова) та ін. — К.: Знання України, 2002. — 560 с.

12. Федорченко В. К. Історія розвитку туризму в Україні / В. К. Федорченко, Т. А. Дворова. — К.: Вища школа. — 2002. — 195 с.

Шикеринець В. В.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА В УКРАИНЕ НА МЕСТНОМ УРОВНЕ

Работа посвящена обобщению теоретико-методологических основ и механизмов государственного регулирования этнотуризма в Украине. Развиты теоретические исследования оптимизации системы государственного и муниципального управления туристической сферой. Определены направления перспективного развития системы государственного регулирования сферы этнотуризма на местном уровне.

Ключевые слова: этнотуризм, государственное регулирование, местное управление, ресурсный потенциал.

Shykerynets V. V.

SOME ASPECTS OF ETNOTURYZMU IN UKRAINE AT THE LOCAL LEVEL

Job examines the theoretical and methodological principles and mechanisms of state regulation etnoturyzmu in Ukraine. Developed a theoretical study of optimization system of municipal government and tourist industry. The directions of future development of public regulation of etnoturyzmu locally.

Keywords: etnoturyzm, government regulation, local governance, resource potential.

УДК 338.48(477ю83)

Петранівський В. Л., Лисик А. С.

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ І ЕТНОФЕСТИВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Виявлено та систематизовано теоретико-методологічні основи нового альтернативного виду туризму — етнокультурного та етнофестивального, його потенційні можливості та територіальний аспект розвитку. Запропоновано конкретні рекомендації щодо перспективного розвитку етнокультурного та фестивального туризму в Україні.

Ключові слова: етнічний туризм, етнографічний туризм, етнокультурний туризм, етнокультурний об'єкт, фестиваль, етнофестивальний туризм, класифікація фестивалів, географія етнофестивалів.

Бурхливі етнічні процеси початку ХХІ ст. переконливо свідчать, що етнокультурні взаємини й взаємозв'язки є досить важливими в життедіяльності сучасних держав і народів, а етнокультурні проблеми не втратили своєї значущості та актуальності й сьогодні.

На сьогодні майже не можливо знайти жодної етнічної спільноти, яка не відчула б на собі вплив культур інших народів. Людство, постаючи усе більш взаємозалежним, не втрачає свого етнічного різноманіття. Культурне самовираження народу завжди викликає пізнавальний інтерес. Природна допитливість туриста по відношенню до інших народів створює один із найбільш спонукальних туристичних мотивів. Знайомство з культурою і звичаями іншої країни збагачує духовний світ туриста. Давно виділився і став самостійним такий вид туризму, як культурний або пізнавальний. Пізнавальний туризм охоплює всі аспекти мандрівок, безпосередньо через яку турист дізнається про життя, етнічну культуру (традиційно-побутову, професійну). Найбільший інтерес у туристів, на думку дослідників, викликають такі елементи культури народу, як мистецтво, наука, освіта, релігія, історія, агрокультура, національна кухня.

Рівень культурного розвитку доцільно використовувати для створення сучасного іміджу конкретного регіону, наприклад — Львівщини.

Таким чином, культура регіону здатна викликати у потенційних туристів сильний спонукальний мотив до мандрівки. Тому, ми вважаємо, що збереження культурного надбання і його раціональне використання мають вирішальне значення для стійкого заличення туристичних потоків і збереження популярності конкретного туристичного напряму.

Етнокультурна проблематика є в полі зору науковців. Актуальність цієї теми суттєва, що викликано активізацією процесу «етнічного ренесансу», зокрема, української нації. Проблемам формування і розвитку етнонаціональних спільнот України та ефективності використання культурно-пізнавального (етнокультурного) туризму регіонів України присвячено окремі дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених: О. І. Амоші, М. І. Долішнього, В. К. Євдокименка, В. С. Кравціва, В. Ф. Кирика, Я. Дащевича, Я. Ісаєвича, В. Гра-

бовецького, Р. Лозинського, Р. Сливки, С. Макарчука, М. Дністрянського, Ю. Лаптєва, О. Савінова, О. О. Любішевої, Є. В. Панкової, В. І. Стадійчuka, С. Стойка, Д. Крук, М. М. Лаврук, Т. Ю. Лужанської, І. М. Волошина, А. Т Каприва, А. С. Коваличука, В. Л. Фінагеєва, Н. А. Городецької, О. В. Лобової, Л. Е. Вострякова, О. М. Давидова, І. В. Шевчук, С. С. Махлинець, Л. І. Тебляшкіна, Н. Петрик, Т. Олексійчук та інші.

Наукове вивчення вищезазначеної тематики вимагає від туризмологів, які осмислюють етнокультурні явища і процеси, використання сукупності методів декількох наук та потребує підключення суміжних наукових напрямів: культурології, етнології, етнографії, туризмології і т.п.

Слід зауважити, що вивчення і розробка теоретико-методологічних основ етнокультурного і етнофестивального туризму ще не стало предметом спеціального комплексного дослідження в українській туристичній науці. Поза увагою відомих науковців залишились такі проблемні питання як створення термінологічного апарату і підходів до класифікації етнокультурного туризму як унікального соціально-економічного явища. Цікавий підхід до означуваної проблематики простежується у працях Ю. Н. Лаптєва і О. В. Савінова, які обґрунтуювали і залучили до наукової практики поняття «етнографічний об'єкт» на прикладі АР Крим [10].

Мета публікації — узагальнення та систематизація теоретико-методологічних основ етнокультурного та етнофестивального туризму в Україні; теоретично обґрунтювати таке соціально-економічне явище «етнокультурний туризм» і дати належну оцінку етнокультурного феномену України крізь призму фестивального туризму; запропонувати один із варіантів класифікації форм та видів фестивального туризму.

Завданням дослідження є розробка теоретико-методологічних основ етнокультурного та фестивального туризму на підставі розробленої В. С. Пазенюком, Я. Б. Олійником, Я. В. Сиротенком гносеологічної моделі туризмології, що складається з трьох підсистем наукового пізнання: суб'єкта туризмології (турист), об'єкта туризмології (індустрія туризму) та предмету туризмології (турпродукт) [15].

Ефективною методологічною основою дослідження теоретико-методологічних основ етнокультурного туризму є використання системного підходу. Принципи системного підходу дають підстави визначити сутність дефініції «етнокультурний туризм» як самостійну субсистему із входними та вихідними параметрами, яка входить до складу іншої системи — «пізнавально-культурний туризм».

Рекреаційно-туристична (етнокультурна) підсистема розглядається у вигляді двох складових: суб'єкта та об'єкта етнокультурного туризму.

Суб'єкт етнокультурного туризму — це людина, турист (експкурсант, відповідальник), з його мотивами до подорожей, особистими проблемами, доходами, соціальним і етнічним станом тощо.

Об'єктом етнокультурного туризму — є культурно-історичний об'єкт (явище), що містить інформацію про етнічні прояви традиційно-побутової культури. Етнокультурний об'єкт необхідно розглядати як систему ознак, які характеризують культуру етноса в поєднанні його оригінальних і специфічних

конкретних форм. Етнокультурні об'єкти переходят в ранг екскурсійних коли на них з'являється туристичний попит. Будучи продуктом праці попередніх поколінь, етнокультурні об'єкти виступають як предмет праці для виробництва туристичних послуг пізнавального характеру [10, 8].

Україна має величезний природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал здатний забезпечити потужний розвиток етнокультурного туризму. Українська нація є достатньою консолідована, а її традиційна культура має становити значний сегмент національного туристичного продукту на ринку міжнародного і внутрішнього туризму [13, 256].

Класифікація туризму має важливе прикладне значення. Дозволяє більш ефективно:

- визначати попит і формувати ринок туризму;
- вирішувати проблеми його територіальної організації;
- планувати розвиток туристичної інфраструктури;
- розробляти та реалізовувати туристичний продукт [25, 114].

Класифікація в туризмі, на думку більшості туризмологів, передбачає визначення його окремих видів залежно від основного критерію — показника. Види туризму класифікують за такими показниками: за метою подорожі; за терміном поїздки; залежно від засобу пересування та виду транспорту; за сезонністю; за рівнем організованості; відповідно до демографічного показника та соціального складу учасників подорожі; за спрямованістю туристичних потоків; за принципом оплати; за спеціалізованою організацією [5, 6, 11–13, 21–23, 25].

Критерій поділу туристичних подорожей згідно з основною метою має вирішальне значення, оскільки мета подорожі найбільше впливає на формування туру, вибір маршруту подорожі, а отже, якість організації туристичного обслуговування [25, 115].

Традиційно дослідниками виділяються такі види туризму: культурологічний (знайомство з природними та історико-культурними атракціями, етносами й етнічними традиціями, визначними пам'ятками цивілізації, релігіями і культами); анімаційно-розважальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; екотуризм; діловий; спеціалізований (включає низку підвидів, таких як освітній, фестивальний, сентиментальний, гастрономічний, шоп-туризм, відвідування спортивних змагань тощо); паломництво [21, 16].

Турист, подорожуючи може ставити перед собою декілька цілей, але одна з них буде основною й домінуючою, саме за нею і визначається вид туризму. Дуже складно чітко і остаточно поділити всі туристичні подорожі на окремі види, тому в світі немає єдиної (уніфікованої) класифікації.

За спеціалізованою організацією, М. П. Крачило, С. В. Дутчак, М. В. Дутчак, Л. М. Устименко, виокремлюють такі традиційні та новітні види туризму: альпінізм, релігійний, спортивний, освітній, лікувальний, інвент-туризм, спелеотуризм, екологічний, етнографічний (етнокультурний), кантрі-туризм, круїзи, екстремальний, сафарі, утилітарний (Гринів Л. С.) та інші.

Уперше термін «спеціалізований туризм» з'явився у праці М. П. Крачилла, у якій автор ототожнює його з пізнавально-діловим. С. В. Дутчак та М. В. Дутчак

запропонували свою редакцію поняття: «спеціалізований туризм — це система сегментів туризму (видів туризму), в основу яких поставлена мета подорожі, — а Устименко Л. М. додає, — а сама мандрівка вимагає спеціальної організації та відповідних туристичних маршрутів» [25, 121].

До одного із новітніх видів туризму вчені відносять «етнографічний» або «етнокультурний». Всі, хто залучений до етнокультурного туризму на нашу думку повинні брати до уваги соціально-культурні традиції та звичаї всіх народів, включаючи національні меншини. Туристичну діяльність необхідно здійснювати у гармонії із специфічними етноособливостями регіонів, які приймають мандрівників, дотримуючись місцевих звичаїв і традицій. У контексті вищезазначеного, ми вважаємо доцільно ввести поняття «туристична культура». До туристичної культури вітчизняні вчені традиційно відносять, все що стосується реалізації соціокультурної функції туризму.

Отже, туристична культура — сукупність традицій, норм поведінки, що реалізується у межах туристичної діяльності та групуються на загальнолюдських та національних цінностях [25, 100].

У працях вітчизняних і зарубіжних вченів окреслено понятійно-термінологічний апарат етнокультурного туризму [4, 6, 7, 10–12, 19, 20–23, 25]. Виділяються такі дефініції: етнографічний туризм, етнокультурний туризм, етнічний туризм, етнографічно-краєзнавчий туризм, ностальгічний туризм, сентиментальний туризм, гастрономічний туризм, фольклорний тур, фестивальний туризм, етнофестивальний туризм, прикордонний туризм, винний туризм, інвент-туризм, і т. п.

Етнокультурний туризм — інтегрований спеціалізований вид туризму, який сформувався на стику туризмології, культурології, етнографії, туристичного краєзнавства і рекреалогії шляхом міждисциплінарного синтезу їх теоретико-методологічних і прикладних напрацювань (Петранівський В. Л.).

Туризм етнографічний — це вид пізнавального туризму, основною метою якого є відвідування етнографічних об'єктів, що є історичною спадщиною народу який проживав на даній території [25, 232].

На нашу думку, дефініція «етнокультурний туризм» є більш вагомою за змістом та світоглядним значенням ніж етнографічний туризм, оскільки відображає мотиваційно-пізнавальний інтерес туристів до духовно-матеріальних елементів культури конкретного народу (етносу).

Заслуговує на увагу запропоноване В. С. Кравцівим поняття «культурно-етнографічна рекреація», яке розширяє й урізноманітнює форми рекреаційного обслуговування, яке спирається на використання історико-культурного та естетично-ландшафтного потенціалу території (на прикладі Карпатського регіону України) [7, 64].

Таким чином, у науковій літературі декілька близьких за змістом понять мають реальне право на існування: «етнографічний туризм», «етнокультурний туризм», «етнічний туризм».

Однією з активних форм безпосереднього залучення іноземних туристів в країну або вітчизняних туристів у регіоні є організація фестивальних дійств, фольклорних свят тощо.

Фестиваль (франц. festival, від лат. festivus — святковий) — масове святкування, показ чи огляд досягнень музичного, театрального, естрадного, циркового або кіномистецтва [4].

Фестивальний туризм — це широка гама культурно-пізнавальних турів, які організовуються для відвідин національних і міжнародних ярмарків і виставок, спортивних змагань, серед яких особливе місце займають всесвітні олімпіади.

Організація етнофестивального туризму — це складне явище, в якому переплітаються потреби і реальна діяльність людей, природні, технічні і економічні процеси. З наукової точки зору завдання полягає в тому, щоб виявити закономірності цього, хоча гетерогенного але цілісного явища.

Дослідження показали, що на організацію етнофестивального туризму впливають наступні чинники: соціально-економічні; демографічні; екологічні і медико-біологічні; політичні; соціально-психологічні; природні; культурно-історичні; матеріально-технологічні.

Регіон, зокрема, Карпатський регіон України та інші, зацікавлений у зачлененні туристів завдяки місцевим фестивалям, а фестивальні менеджери повинні ефективно і своєчасно планувати і реалізовувати спеціальні програми і заходи, які сприятимуть підвищенню інтересу до його культури, і стимулюватимуть промоцію культурно-етнографічного потенціалу території тощо.

В Україні популярними стали фестивальні тури: фестивалі, фестини, вернісажі, мистецькі заходи, конкурси, шоу-програми [6, 61].

Матеріали здійсненого нами дослідження дозволяють згрупувати (класифікувати) фестивальні тури залежно від основного критерію. Фестивальний туризм як підвид спеціалізованого виду туризму ми рекомендуємо класифікувати за наступними критеріями:

- за цільовою функцією фестивалю;
- від засобу пересування учасників фестивалю;
- за сезонністю;
- за спеціалізованою організацією;
- за віком та соціальним складом учасників фестивалю;
- за статусом фестивалю;
- за формою організації.

За цільовою функцією нами визначено наступні види фестивалів: культурологічні, спортивно-оздоровчі, спеціалізовані та інші.

Залежно від засобів пересування учасників фестивалю: пішохідний, кінний, велосипедний, автомобільний, водний, авіаційний.

За сезонністю: зимовий, літній, міжсезонний.

За спеціалізованою організацією (програмою) фестивалю:

- етнокультурні (етнографічні, національних культур, фольклорні, етномистецькі і т. п.);
- мистецькі (естрадні, театральні, циркові, музичні, гумору та сатири);
- гастрономічні (винні, кавові, чаєві, пивові, медові, вареникові, бринзові, бананові, ріпсові тощо);
- історичної реконструкції (рицарські турніри, теренові ігри, анімаційні ігри — «жива історія»);

— музичні (джазу, класичної музики, -фольк і -етномузики, автентичної музики, хорових колективів тощо);

— професійні свята (вівчарів, ковалів, лісорубів, виноградарів, пасічників, рибалок, авіаторів, байкерів, кобзарів і лірників і т. п.);

— спортивні (лижні, водні, спортивного туризму, із спортивного орієнтування, спелеотуризму, техніки туризму та екстремальних видів спорту тощо);

За віком та соціальним складом учасників фестивалю: дитячий, юнацький, молодіжний, середнього та старшого віку, сімейний, родинний, без вікового цензу (без обмежень), неформальний та інші.

За статусом фестивалю: міжнародний, національний (всесвітній), регіональний, місцевий (локальний).

За формами організації фестивалю: фестиваль-ярмарок (фестиваль народних ремесел і промислів); фестиваль-концерт; фольклорне свято (дійство); фольк-фестиваль; етнофестиваль; фестиваль-змагання; фестиваль-розвага; фестиваль-майстер-клас народних мистецтв; фестивалі історичної реконструкції; фестиваль-видовище; фестиваль-професійне свято; фестиваль автентичної (традиційної) культури; фестивалі комбіновані (охоплюють програми декількох окремих фестивалів або заходів); фестиваль-дегустація національної кухні або окремих страв, напівтощо; фестиваль-планер; фестиваль-конкурс; фестиваль-карнавал (парад); фестиваль-національно-патріотичне дійство; фестиваль-гра; фестиваль-презентація; екофестиваль; флористичний фестиваль та інші.

За іншими додатковими ознаками (критеріями) можна виділити підвиди, різновидності, різновидності форм фестивального туризму. Запропонована нами класифікація фестивального туризму є однією із спроб (підходів), яка не претендує на вичерпність та всеохопленість вищезазначеного соціально-економічного явища, можливі й інші підходи.

Важливим для організаторів фестивальних турів є знання особливостей фестивального туроперейтингу та володіння технологіями організації різних видів, підвидів і різновидностей фестивалів.

Наше дослідження виявило наступні технологічні особливості фестивального туризму:

1. Обґрутування концепції фестивалю і складання бізнес-проекту.
2. Розробка програмного забезпечення фестивалю.
3. Узгодження місця проведення, програми фестивалю з основними меценатами, органами місцевої і регіональної влади, виконавцями.
4. Утворити оргкомітет (дирекцію) фестивалю. Реальний добір партнерів та укладання з ними угод.
5. Затвердження реального (фактичного) кошторису витрат фестивалю (за підтвердженнями джерелами фінансування).
6. Організаційно-технічні заходи із забезпечення фестивалю.
7. Маркетинг нового фестивального продукту. Вибір реклами засобів, цільової аудиторії, створення рекламних звернень, затвердження бюджету реклами, створення прес-центру.
8. Затвердження остаточного (відкоригованого) кошторису фестивалю та розрахунок із партнерами. Оформлення звітної документації.

9. Реалізація фестивального проекту.

10. Підсумки фестивалю: піар-компанія, прес-конференція.

Під час складання програм фестивалів (на прикладі етнофестивалів) слід передбачити чітку структуру заходів (блочну):

I. Вступний блок:

— зустріч гостей; урочисте відкриття: парад учасників фестивалю.

II. Фольклорно-етнографічний блок:

— виставка народного декоративно-ужиткового мистецтва;

— ярмарок народних ремесел та традиційних промислів (пр. «Вулиця народних майстрів») і т. п.;

— представлення національної кухні (у т. ч. регіональної);

— парад народної ноші основних етнічних груп Карпатського регіону, Криму, України (можливий показ сучасної народної моди);

— виставка-ярмарок «Дари Карпат» (мед і медопродукти, узвари, трав'янисті чаї, варення, сушені гриби, свіжі ягоди та овочі тощо);

— майстер-клас з народних (автентичних) ремесел: гончарства, лозоплетіння, писанкарства, вишивки, ткацтва, різьби по дереву і т. п.

III. Концертна програма (блок):

— виступи етнічних колективів з різних регіонів Карпат, України (звучить жива етнічна музика);

— виступи сучасних стилізованих колективів (пр. фольк-етнорок та ін.);

— фольклорно-етнографічне свято українського календаря;

— українська обрядова дискотека (молодіжне фольклорне дійство).

IV. Конкурсна програма (блок):

— конкурси: «Чарівна бойківчанка», «Гойний бойко», «Я — маленька бойківчанка», «Княгиня Бойківщини», «Найсильніший бойко»;

— конкурси: «За найкращу етнографічну композицію», «За найкращу сценічну індивідуальність», «Автентичного фольклору», «За найкращу інструментальність» та ін.;

— вручення індивідуальних премій журі (краші за жанром).

V. Театрально-видовищні заходи (блок):

— виступи вуличних театрів, циркових гуртів (пр. «Вознесіння», «Човен», «Дах» і т. п.);

— історико-розважальні заходи (лицарські турніри, анімаційна гра, моделювання історичних подій та інші);

— народні гуляння і відпочинок, народні ігри і танці тощо;

— демонстрація українського кіно; професійного та аматорського.

VI. Спортивно-розважальні заходи (блок):

— змагання-демонстрація народних видів спорту («Козацькі забави», «Сильний бойко», «Опришки» та інші), екстремального спорту (пейнтбол, скелелазіння, катання на роликах, скейтборд, джиптревел, крос-кантрі, спортивне орієнтування, підйом на повітряних кулях, сплав на плотах або каяках);

— презентація нових туристичних маршрутів і етнографічних екскурсій;

— спортивно-пізнавальні дитячі та молодіжні інтерактивні програми.

VII. Наукові заходи (блок):

— наукові та науково-практичні конференції (семінари);

— презентація-промоція території фестивалю (огляд презентаційних стендів, рекламної продукції, конкурс реклами про фестиваль і т. д.);

— різноманітні форми паблікрілейшнз, присвячені широкому спектру тематики фестивалів і т. п.

VIII. Маркетингова родзинка фестивалю (блок):

Під фестивальною «родзинкою» ми розуміємо промоційно-рекламні заходи (діїства), які привертають увагу гостей фестивалів до особливостей основної ідеї концепції фестивального туру.

Основними світоглядними ідеями етнофестивалів в Україні, Карпатському регіоні, Криму, на нашу думку, є:

— привернути увагу до «нерозкручених» атрактивних місць;

— пропаганда ідеї збереження та відтворення автентичних (традиційних) ремесел і промислів, народного мистецтва, традицій і звичаїв, матеріальної і духовної культури українського народу і національних меншин;

— привернення уваги громадськості до проблеми самореалізації та залучення молоді до активного проведення й пропагування здорового життя;

— популяризація українського туризму та сприяння його розвитку;

«Родзинкою» етнокультурного туризму в Карпатському регіоні України, АР Криму виступає дивовижна органічність співіснування людини й природного середовища, незвична для мешканців міста скромність побуту й архаїчна широка простота побутового спілкування й культури взаємин з гостями [20, 210].

Закарпаття, Буковина, АР Крим, Бессарабія, Таврія вражає туристів багатством і політнічною синкретністю сільського побуту, вишуканням народної кухні, особливим плеканням українських культурних традицій [20, 212].

Львівські вчені, М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько, виділяють такі турпродукти зеленого та етнокультурного туризму в Карпатському регіоні:

— культурні тури майстернями народних умільців;

— етнокультурні тури з відвідуванням цікавих атракцій (етнографічних об'єктів);

— фестивальні і етнофестивальні тури, які активізують сільськогосподарські народні традиції та поєднуються з релігійними та самобутніми святами [20, 222].

Проведене дослідження показало, що знайомство туристів з народно-побутовою культурою етносів України здійснюється такими основними шляхами:

— відвідування етнографічних музеїв і музеїв під відкритим небом (скансенів), приватних музеїв;

— залучення гостей до участі в святах, фестивалях, театралізованих дійствах, народних гуляннях, демонстраціях народного мистецтва та ремесел, ярмарок і виставок тощо;

— ознайомлення туристів із етнографічними об'єктами, як екскурсійними об'єктами, що включені в систему туристично-експкурсійного обслуговування.

Ю. П. Лаптєв, О. В. Савинова [10] виділяють категорії об'єктів, які можна віднести до етнографічних:

— пам'ятники архітектури, виконані в традиційному для етносу стилі і пов'язані з певним періодом в культурному житті етносу;

- культові споруди, що відображають конфесійну принадлежність (набір традиційних прийомів в архітектурі, арнаментації);
- некрополі, кладовища, окрім захоронення з традиційними надмогильними погруддями, підписами на рідній мові, орнаментації;
- традиційні житла (нежитлові — із збереженим зовнішнім виглядом і внутрішнім плануванням, житлові — із традиційним інтер'єром, убранням, набором традиційних предметів побуту);
- поселення, що зберегли «етнічний тип», у місцях компактного проживання представників того чи іншого етносу, з традиційним плануванням вулиць, розміщенням житла і господарських будівель;
- побутові об'єкти, що відповідають традиційному господарському типу (пр. криниця, млин, вітряк, курник, шпіхлір для збіжжя, стайні з бойщем, шопа, комора, водяний млин та інші);
- місця відродження народних промислів, традиційних занять;
- етнографічні музеї (у т. ч. скансени), виставки, комплекси етнографічних предметів, які несуть моно- або поліетнічне навантаження;
- комплекси архітектурних або культових споруд, які створені представниками різних етносів у місцях тривалого спільнотного проживання;
- археологічні об'єкти (пам'ятки культури, що мають етнічну специфіку, не зумовлені технологічною необхідністю) [10, 14].

Етнографічно-фестивальний туризм в Україні знаходиться на стадії розвитку (зростання). Пріоритетом цього виду туризму є безпосередня участь (анімація) гостей, іноземних туристів у традиційно-масових етнокультурних заходах (святах, ярмарках, фестонах), де відбувається інтерактивне пізнання національних культур, бачимо активне сприяння міжетнічному спілкуванню людей з різних країн, регіонів, які мають широку територіальну приуроченість.

Географія фестивального туризму (територіальний аспект) пов'язана із збереженням етнокультурної мозайки етносів України, яка територіально локалізується до окремих етнографічних регіонів, адміністративно-політичних одиниць [11].

Своєрідними поліетнічними рисами традиційної культури і побуту відзначається територія Карпат і Криму. Регіональні особливості культури і побуту, народні пісні і танці, святкові гуляння виступають важливим етнокультурним ресурсом. Серед основних осередків традиційної культури України є: Коломия, Косів, Рахів (гуцульські ремесла і народне мистецтво), Космач (писанкарство), Кропивницький (художнє ткацтво), Боромля (лозоплетіння), Петриківка (художній розпис), Ващківці (музей майстра української народної творчості Т. Гараса), Дігтярі і Решетилівка (килимарство, вишиванка), Опішня (гончарство), Сорочинці (всеукраїнський ярмарок народних ремесел). В окремих регіонах етнотуристи можуть познайомитися з обрядами, звичаями, народною архітектурою і агротехнікою інших етносів України: кримських татар (АР Крим), болгар (Одещина), євреїв (Одещина, Київщина, Житомирщина), молдаван (Буковина, Одещина), румун (Закарпаття, Буковина), угорців, чехів, словаків (Закарпаття), поляків (Львівщина, Житомирщина), греків (Донеччина).

Найбільш відомими і масовими етнокультурними фестивалями в Карпатах є: Всесвітній бойківські фестини «З чистих джерел» (м. Турка), «Бойківська

ватра» (м. Долина), «Бойківська Дрогобиччина» (с. Нагуєвичі), «Карпатія» (м. Львів-Трускавець), «Великден у Космачі», «Я люблю Карпати» (смт. Славське), «Дзвони Лемківщини» (м. Монастирок), «Підкамінь» (с. Підкамінь), «Дзвони Покрови» (м. Львів), «Шешори» (с. Шешори), міжнародні гуцульські фестивалі 1991–2010 рр., Карпатський вернісаж (м. Івано-Франківськ) та інші.

Популярністю користуються етнофестивалі національних культур: фестиваль словацької народної пісні і танцю (с. Середнє, Закарпаття), фестиваль етнічної музики «Тайстра Чугайстра» (м. Львів), свято румунського народного мистецтва (с. Біла Церква, Рахівський р-н), українсько-чеське фольклорне свято «Колочавське відлуння Теребовлянської долини» (с. Колочава, Міжгірський р-н), фестиваль національних культур «Букова віть» (м. Чернівці), фестиваль культур народів світу «Етновир» (м. Львів-Трускавець), фестиваль культур національних меншин «Мелодії соляних озер» (с. Солотвино, Тячівський р-н) та інші.

Об'єктами етнотуристичного паломництва виділяються фестивалі-свята (дійства), присвячені традиційним релігійно-обрядовим подіям українського календаря: «Великден у Космачі»; «Ой, радуйся земле», «Велика коляда», «Спалах Різдвяної звізді», «Фестиваль вертепів–2011», «Велика Гаївка» (м. Львів); «Святий Миколай дарує свято» (м. Трускавець) та інші.

Підвищений інтерес у туристів викликають гастрономічні фестивалі: основною «родзинкою» яких є представлення національної кухні та дегустація окремих страв, напій. Серед них: «Борців» (м. Борців, Тернопільщина), фестиваль дерунів (м. Коростень, Житомирщина), фестиваль кави (м. Львів), «Фестиваль меду — закриття сезону» (с. Раковці, Львівщина), свято «Бойківського меду» (м. Долина), фестиваль чаю (м. Золочів), «Гуцульська бринза» (м. Рахів), «Верховинське сало» (с. Міжгір'я, Закарпаття), «Гуцульська ріпа» (с. Лазенщина, Закарпаття), свято «Пампуха» (м. Львів), «Берлибанський банош» (с. Костиївці, Рахівського р-ну), «Червене вино» (м. Мукачево), винний фестиваль (м. Берегово), фестиваль шоколаду (м. Львів), «Львів — столиця ремесел» (м. Львів), «Країна мрій» (м. Київ) та інші.

Заслуговують на увагу у прихильників історії рідного краю фестивалі (історичні реконструкції), які відтворюють («живі історії») окрім історичні епохи та періоди, окрім подій у поєднанні з етнокультурними заходами та спортивними змаганнями:

- фестиваль української середньовічної культури «Ту стань!» (с. Урич, Сколівський р-н) [17, 2];
- фестиваль середньовічної культури «Львів стародавній» (м. Львів);
- довготривала історична реконструкція епохи Київської Русі «Парк Київської Русі» (Обухівський р-н, Київщина);
- фестиваль історичного фехтування і слов'яно-варязької культури «Коровель» (Чернігівщина);
- міжнародний лицарський турнір «Білгородська фортеця» (м. Білгород-Дністровський, Одещина);
- фестиваль військово-історичної реконструкції «Тетра Heroika» (м. Кам'янець Подільський);

— міжнародний історико-мистецький фестиваль «Генуезький шолом» (м. Судак);

— рольова гра «Христовий похід» (с. Нова Гута, Хмельниччина);

— молодіжна теренова гра «Гурби-Антонівці» (ур. Гурба біля с. Антонівці на межі Тернопільщини і Рівненщини) і т. п.

Користуються заслуженою увагою туристичного товариства такі атракції як фестивалі сатири та гумору:

— фольклорно-етнографічний фестиваль «Захарецький Гарчик» (фестиваль-ярмарок сатири та гумору «Буковинське Габрово») (с. Підзахаричі, Путильський р-н, Чернівецьчина);

— фестиваль гумору та сатири «Бербіници фіглів» (с. Ясінів, Рахівський р-н);

— міжнародний фестиваль українського гумору «Карпатський слово-блуд» (м. Ужгород, корчма-музей «Деда у нотаря»).

З особливим інтересом етнотуристи ставляться до професійно-ремісничих етнофестивалів:

— міжнародний фестиваль соломникарського мистецтва «Сніп» (м. Луцьк);

— свято виноробів — фестиваль «Червене вино» (м. Ужгород);

— свято бджолярів «Свято бойківського меду» (м. Дрогобич-Дашава);

— свято пекарів: свято хліба (м. Львів, м. Переяслав-Хмельницький);

— фестиваль пивоварів «Львівське пиво» (м. Львів);

— міжнародний симпозіум гутників «Львів — столиця гутників»;

— свято вівчарів «Проводи на полонину», «Полонинське літо» (Рахівський р-н, Верховинський р-н);

— міжнародний фестиваль ковалів «Замкові ворота» (м. Львів);

— фестиваль ковалів «Гамори» (с. Лисичеве, Закарпаття);

— фестиваль-з'їзд писанкарів (с. Космач, Коломийський р-н);

— фестиваль рибалок (с. Кальне, Мукачівський р-н);

— свято лісоруба (НПП «Синевир», Закарпаття) та інші.

Обширну програму фестивалів туристам і відпочивальникам можуть запропонувати в АР Крим:

— міжнародний фольклорний фестиваль «Ялта» (м. Ялта);

— фестиваль вина і джазу (м. Ялта);

— фестиваль Кобзарського мистецтва «Дзвени бандуро» (м. Ялта);

— культурно-мистецьке свято «Кімерійські музи» (м. Феодосія);

— фольклорне свято Івана Купали — народні гуляння (м. Євпаторія);

— фестиваль вуличних театрів (м. Євпаторія) та інші.

Таким чином, проведене нами дослідження не претендує на повноту і вичерпність етнокультурної і фестивальної інформації, але дає можливість стверджувати про подальшу доцільність наукових пошуків у досить перспективному напрямку української туризмології: етнофестивальному туризмі.

Зважаючи на особливості сьогодення, етнокультурні фестивалі виступають в якості механізму самозбереження і самовідтворення етнічної культури. Етнокультурний фестиваль не можна вважати єдиною формою виявлення етнокультурного туризму, оскільки даний різновид культурно-пізнавального та спеціалізованого туризму настільки різноманітний та багатоаспектний, наскільки різно-

барвна та самобутня мозаїка етносів. А, започаткування нових фестивалів доводить, що етнокультурний туризм не просто існує, а й інтенсивно розвивається.

Дослідження показали, що етнокультурний та фестивальний туризм — перспективний інноваційний сегмент внутрішнього туризму в Україні.

Ми вважаємо, що основними напрямами розвитку етнокультурного та фестивального туризму в Україні можуть бути:

— інноваційно-культурологічна діяльність державних музеїв, історико-культурних заповідників, музеїв під відкритим небом (скансенів), приватних етнографічних музеїв;

— організація фольклорних свят і фестивалів, як міжнародних, національних, регіональних та місцевих;

— активізація діяльності національних общин і громадських організацій;

— інноваційне застосування різних етнокультурних об'єктів до туристично-експкурсійного обслуговування;

— створення культурно-етнографічних центрів в Карпатському регіоні України (на прикладі територіального етнокультурного туристичного кластеру);

— створити Всеукраїнський інформаційно-методичний центр розвитку етнокультурного туризму (з філіями в регіонах);

— розробити Концепцію і затвердити Постанову Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо розвитку етнокультурного туризму в Україні до 2015 року»;

— науковцям розробити та опублікувати підручники та навчально-методичні матеріали з етнокультурного туризму.

Ми пропонуємо виділити наступні принципи етнокультурного туризму:

— активне сприяння в збереженні унікальної спадщини місцевості — культурної, історичної і природної;

— підкреслення і виділення унікальності спадщини місцевості відносно інших регіонів;

— створення (формування) у місцевого населення почуття гордості і відповідальності за унікальну спадщину;

— сприяння розвитку етнічної толерантності місцевих мешканців і гостей (туристів);

— розробка програми розвитку етнокультурного туризму на основі використання унікальної спадщини місцевості.

На кінець, зазначимо, що етнокультурний і етнофестивальний туризм спільно із зеленим туризмом у сучасних економіко-демографічних умовах здатний реально допомогти малим поселенням України вижити, адже саме малі села своєю етнокультурною специфікою притягають до себе вітчизняного і зарубіжного туриста. Туристам пропонуються етнотури на підтримку та розвиток місцевих традицій, ремесел та мистецтв.

Література

1. Байдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. — К.: ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. — 295 с.

2. Габрель Н., Гутяк Н. Екзотика чи рекреація майбутнього (проект етнографічно-рекреаційного селища «Бойківщина» в Карпатах) // Зелені Карпати, 1994. — № 3-4. — С. 2.

3. Гулич Ольга. Рекреаційний потенціал Українських Карпат та сучасний стан його освоєння. // НАН України. Інститут регіональних досліджень. — Львів, 2004. — 54 с. — С. 31–33.
4. Востряков Л. Е., Давыдов А. Н., Шевчук И. В. Этнографический туризм. Международный семинар в Швеции (4–7 июля 1997 г.) // Этнографическое обозрение. — 1998. — № 1. — С. 26–31.
5. Квартальнов В. А. Туризм: Учебник. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 320 с. — С. 110–122.
6. Ковальчук А. С. Організація і технологія обслуговування туристів туристичною фірмою. Навчально-методичний посібник. — Львів: ВКП «ВМС», 2005. — 212 с. — С. 56–65.
7. Кравців В. С., Євдокименко В. К., Габрель М. М., Конач М. В. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації. — Чернівці: Видавництво «Прут», 1995. — 72 с.
8. Лаврук М. М. Перспективи і проблеми розвитку сільського туризму в етнографічному районі (на прикладі Гуцульщини) / Відпочинок у сільській місцевості в Україні в ХХІ ст.: проблеми та перспективи: матеріали науково-практичної конференції. — Переяслав-Хмельницький 12–13 травня 2000 р. — Переяслав-Хмельницький, 2000. — С. 40–43.
9. Лаврук М. М. Гуцули Українських Карпат (етнографічне дослідження): Монографія. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. — 288 с.
10. Лаптев Ю. Н., Савіна О. В. Этнографический туризм в Крыму: состояние и перспективы развития. Научно-методическое пособие. Изд. 2-е, допол. — Симферополь, 2003. — 74 с.
11. Лужанська Т. Ю., Махлинець С. С., Теблянкіна Л. І. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: Навчальний посібник / За ред. д. г. н., проф. Волошина І. М. — К.: Кондор, 2008. — 385 с. — С. 134–144, 152–154, 317–318, 335–338.
12. Любіцєва О. О. Методика розробки турів. Навчальний посібник. — К.: Альтерпрес, 2003. — 104 с. — С. 14–19.
13. Любіцєва О. О. Панкова Є. В., Ставійчук В. І. Туристичні ресурси України. Навчальний посібник. — К.: Альтерпрес, 2007. — 369 с. — С. 253–299.
14. Национально-культурные объединения Автономной Республики Крым. Справочное пособие. — Симферополь, 1999. — Вып. 1. — 119 с.
15. Олійник Я., Стецюк В. Природні та етнокультурні феномени України. — К.: Страфед-2, 2003. — 114 с.
16. Петранівський В. Л. Відродження народних ремесел і промислів на основі бойківської субкультури // Міжнародна науково-практична конференція «Управління регіональним розвитком в умовах глобалізації: теорія та практика»: Зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конференція / упор. М. В. Одрихівський. — Дрогобич: Посвіт, — 2007. — 348 с. — С. 291–295.
17. Петранівський В. Л. Фестиваль української середньовічної культури в с. Урич // Франкова криниця, № 35 (1133), 21 вересня 2008. — С. 2.
18. Петранівський В. Л. Сільський туризм та етнотуризм на Дрогобиччині: нові можливості та перспективи // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Стратегія розвитку регіонів: Методологія, розробка механізму реалізації: Збірник наукових праць / НАН України, Інститут регіональних досліджень; редкол.: Є. І. Бойко (відп. ред.). — Львів, 2008. — Вип. 2 (70). — 2008. — 436 с. — С. 362–376.
19. Петрик Н., Олексійчук Т. Поява етнофестивалів лемківської культури як результат міграційних процесів Лемківщини в середині ХХ ст. // Географія і туризм: європейський досвід / Матеріали IV міжнародної наукової конференції. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — 220 с. — С. 141–145.
20. Рутинський М. Є., Зінько Ю. В. Сільський туризм: Навч. посібник. — К.: Знання, 2006. — 271 с.
21. Рутинський М. Є., Стецюк О. В. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: Навч. посібник. — Чернівці: Книги-XXI, 2008. — 440 с.
22. Седова Н. А. Культурно-просвітительний туризм: Учебное пособие. — М.: Советский спорт, 2003. — 96 с. — С. 7–9, 24–29.
23. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності: Підручник / За заг. ред. В. Ф. Орловського. — К.: Грамота, 2006. — 264 с. — С. 99–116.
24. Стойко С. М., Крук Д. С. Роль природно-заповідного фонду Карпат у збереженні етнокультурної специфіки гуцулів, бойків і лемків // Гори і люди (у контексті сталого розвитку): Матеріали міжнародної конференції (м. Рахів, 14–18 жовтня 2002). — Рахів, 2002. — С. 179–185.
25. Устименко Л. М. Основи туризмознавства: Навчальний посібник. — К.: Альтерпрес, 2009. — 320 с. — С. 114–238.
26. Финогеев Б. Л., Гордецкая Н. Н. Сельский туризм: реалии самозанятости полигинического населения Крыма. — Симферополь, 2001. — 135 с.
27. Юрій М. Ф. Етнологія: Навчальний посібник. — К.: Дакор, 2006. — 360 с. — С. 205–220.

Петранівський В. Л., Лысик А. С.,
ЭТНОКУЛЬТУРНЫЙ И ЭТНОФЕСТИВАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Выявлены и систематизированы теоретико-методологические основы нового альтернативного вида туризма — этнокультурного и этнофестивального, его потенциальные возможности и территориальный аспект развития. Предложены конкретные рекомендации по перспективному развитию этнокультурного и фестивального туризма в Украине.

Ключевые слова: этнический туризм, этнографический туризм, этнокультурный туризм, этнокультурный объект, фестиваль, этнофестивальный туризм, классификация фестивалей, география этнофестивалей.

Petraniivsky V. L., Lysyk A. S.
ETHNIC CULTURAL AND FESTIVAL TOURISM:
THEORY AND PRACTICE

The article deals with theoretical and methodological basis of a brand new alternative kind of tourism — Ethnic cultural and festival, its potential and territorial aspect of development. It offers specific recommendations for future development and promoting of festival tourism in Ukraine.

Key words: ethnic tourism, ethnographic tourism, the cultural tourism, the cultural object, the festival tourism, festivals classification, geography of festival tourism.

ТУРИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ: ТЕОРЕТИЧНІ МЕЖІ ТА ПРАКТИЧНІ ОРІЄНТИРИ

У статті автор пропонує можливі підходи до розуміння туризму як соціального явища. Представлено основні напрями теоретичного поля дослідження соціології туризму.

Ключові слова: туризм; соціальне явище; теорія; практика.

Актуальність питання про взаємозв'язок між теорією та практикою у сфері туризму полягає у тому, що саме від визначеності можливостей застосування досягнень науки у туристичній сфері залежить розвиток як туристичної галузі, так і професійна самореалізація майбутніх фахівців туристичної індустрії.

З іншого боку, варто дослідити чи є, і якщо є, то якою мірою, туризм явищем соціальним.

Соціальне явище — це такий елемент соціальної реальності, якому притаманний весь спектр соціальних властивостей та ознак, а також універсальні об'єктивні характеристики соціального світу та соціальних об'єктів [7, 437].

Слід зазначити, що туризм набуває ознак соціального явища лише за певних умов, і лише ставши явищем соціальним починає взаємодіяти з багатьма сферами суспільства.

Відповідно до проголошених тез Манільської конференції з туризму, котра відбулася ще 1980 року, туризм проголошено діяльністю, котра посідає важоме місце у часопроведенні народів і безпосередньо впливає на соціальну, культурну, освітню, економічну та політичну сфери життя окремих держав і на їхні міждержавні відносини [4, 22].

Така інтерпретація вкотре доводить, що туризм як явище за своїми метою та функціями виходить далеко за межі звичайних пізнавальних подорожей. Поряд з категоріями вільного часу та відпочинку туризм можна розглядати як частину способу життя.

Надаючи туризму ознак соціального явища, варто розуміти, що існує певна кількість соціальних факторів, які обумовлюють напрям та інтенсивність розвитку туристичної сфери.

Туристична галузь в Україні знаходиться на стадії свого становлення, що вкотре підтверджує необхідність наукових пошуків.

Адже нові історичні обставини завжди спричиняють переважання суспільного інтересу до певного суспільного явища [6, 143].

Однак, розуміючи важливість наукової підтримки туристичної сфери, що знаходиться на етапі становлення, варто брати до уваги те, що найкращі наукові результати можуть бути досягнутими тоді, коли наукові пошуки проводяться у середовищі практичного функціонування туристичної індустрії. У цьому контексті дуже важливою є співпраця між науковцями, що розробляють методики дослідження туризму та виробниками і споживачами туристичних послуг.

Йдеться про те, що туризм як сфера та об'єкт наукового пошуку повинні розумітися та досліджуватися науковцями не лише в теоретичних межах, але і з розумінням практичних реалій розвитку цієї сфери соціальної реальності.

Адже «кожному історичному періоду розвитку науки притаманні особливі ідеали наукового осмислення дійсності» [5, 21].

Для дослідження туризму як соціального явища з урахуванням його теоретичних та практичних особливостей варто використовувати методологічний та інтерпретаційний інструментарій соціологічної науки.

Соціологія як комплексна наука про суспільство зосереджує особливу увагу на тих явищах, котрі набувають масштабів явищ соціальних, нагромаджуючи спеціальні знання в межах спеціальних та галузевих соціологічних теорій.

Відносно новий напрям соціологічної науки, яким є соціологія туризму розпочинає своє існування із накопичення теоретичної бази, яка повинна забезпечити понятійно-категоріальний апарат цього напрямку наукового пошуку. Тому значну увагу варто зосередити на розробці емпіричного інструментарію, який відповідав би специфіці дослідження саме туризму.

Але «...крім процесів диференціації науки, спостерігаються і зворотні — інтеграції» [8, 426].

Тому дослідження у сфері соціології туризму варто проводити, намагаючись охопити максимальну кількість можливих змінних та факторів впливу, проводячи пошук нових дослідницьких напрямків.

На думку К. Поппера, кризовий стан соціальних наук є наслідком їх намагань копіювати методи фізики однобічно розуміючи ці методи [1, 27].

Соціологічне дослідження туризму варто розпочинати з вивчення соціальних чинників, що можуть сповільнювати, чи прискорювати розвиток туристичної сфери. Таке вивчення дозволить злагатити понятієво-категоріальну базу соціології туризму та виокремити ті терміни, які є справді важливими у формуванні подальших дослідницьких методик.

Варто також враховувати, що терміни стосуються не загальновживаної, а спеціальної лексики [3, 17].

Дослідження туризму як соціального явища повинно включати не лише семантичний, але і концептуальний аналіз.

Концептуальний аналіз відрізняється від семантичного аналізу. В той час, як семантичний аналіз передбачає врахування набору значень того чи іншого слова з його зв'язками та відношеннями з іншими словами, то метою концептуального аналізу є встановлення смыслу, навколо якого групуються слова та знання [2, 6].

Результатом концептуального аналізу у соціологічних дослідженнях туризму є підвищення рівня відповідності між метою дослідницької групи та можливими варіантами одержаних результатів.

Не менш важливим є врахування того дискурсу, з яким пов'язана туристична сфера в Україні.

Відповідно до визначення С. О. Кубрявки, дискурс — це така форма використання мови в реальному часі, котра відображає певний тип соціальної активності людини [2, 12].

Дискурс є також фрагментом усної або писемної мови, котрий відображає соціальну, епістемологічну та риторичну практику групи, а також спроможність мови відзеркалювати цю практику та впливати на неї [2, 13].

Дослідження дискурсу туризму дозволить зрозуміти, чим насправді є туризм для індивідів, груп, соціальних спільнот, і якою мірою це розуміння відрізняється від термінологічних визначень.

Література

1. Кисельов М. М., Деркач В. Л., Толстоухов А. В. Концептуальні виміри екологічної свідомості : Монографія [Текст] / М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, А. В. Толстоухов. — К. : Видавництво Паралан, 2003. — 312 с.
2. Кононенко В. Концепти українського дискурсу : Монографія [Текст] / Віталій Кононенко. Київ–Івано-Франківськ, 2004. — 248 с.
3. Kochan I. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові : Монографія [Текст] / Ірина Kochan. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. — 519 с.
4. Кузик С. Теоретичні проблеми туризму : суспільно-географічний підхід : Монографія [Текст] / Степан Кузик. — Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. — 254 с.
5. Маковецький А. М., Маковецький В. А. Наука і наукова діяльність як цінність : Монографія [Текст] / Адам Мефодійович Маковецький, Віталій Адамович Маковецький. — Чернівці : Рута, 2002. — 158 с.
6. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти : Монографія [Текст] / В. М. Селіванов. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2002. — 724 с.
7. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник. [Текст] / Укладачі: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. За заг. ред. В. М. Пічі. — К. : Каравела, Львів : Новий Світ-2000, 2002. — 480 с.
8. Шаблій О. Володимир Кубійович : енциклопедія життя і творення / Олег Шаблій. Париж–Львів : Фенікс, Українська академія друкарства, 1996. — 704 с.

Matviychuk T. D.

ТУРИЗМ КАК СОЦИАЛЬНОЕ ЯВЛЕНИЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ РАМКИ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ

В статье автор предлагает возможные подходы к пониманию туризма как социального явления. Представлено основные направления теоретического поля исследования социологии туризма.

Ключевые слова: туризм; социальное явление; теория; практика.

Matviychuk T. D.

TOURISM LIKE A SOCIAL PHENOMENON: THEORETICAL SIDES AND PRACTICAL ORIENTATION

In the article author proposes possible approaches to the understanding of tourism like a social phenomenon. Basic ways of investigation in theoretical field of sociology of tourism are presented.

Key words: tourism; social phenomenon; theory; practice

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО ТУРИЗМУ: АКТУАЛЬНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Обґрунтовано необхідність сталого розвитку вітчизняного туризму, з'ясовано загрози безвідповідального підходу до ведення туристичного бізнесу, проаналізовано переваги та проблеми становлення сталого туризму в Україні.

Ключові слова: сталий розвиток туризму, фактори сталого розвитку, соціальна відповідальність туристичного бізнесу, кодекс відповідальної поведінки туристичного підприємства.

Туризм — одна з найбільших та найдинамічніших галузей світового господарства, що володіє потенціалом створення значних вигод для країн приймання туристів. Частка туризму у світовому ВВП у 2010 році становила приблизно 9,3 %, частка зайнятих — 8,1 % або 235 млн. 785 тис. чол. Експортні надходження від іноземних туристів у 2010 р. склали 6,1 % від загального обсягу експорту (1086 млрд. дол. США), інвестиції у розвиток туризму — 1241 млрд. дол. США [7]. При цьому всі зазначені показники за прогнозом Всесвітньої ради з подорожей та туризму мають тенденцію до зростання. А отже, зростає вплив туризму на всі сфери життя людей.

Однак основна увага урядів, бізнесменів та громадських організацій у сфері туризму зосереджується на збільшенні туристичного потенціалу країни (регіону, турцентр) з метою забезпечення економічного зростання. Це передбачає мінімізацію втручання в туристичну індустрію, скасування правил і норм, які можуть завадити її розвитку. На жаль, це справедливо, навіть коли мова йде про запобігання екологічним проблемам, захист прав місцевого населення, збереження культурних традицій.

Така ситуація характерна, перш за все, для країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою, до яких належить і Україна. Зрозуміло, що загальнодержавні та місцеві органи влади в умовах високого рівня безробіття та занепаду обробної промисловості, а також наявності дешевої робочої сили і недоторканих карпатських ландшафтів, розглядають туризм як панацею від економічної кризи. Але світова практика доводить: у той час як туризм наповнює державну скарбницю, місцеве населення, переважно малозабезпечені та незахищені верстви, стикаються з новими проблемами, з порушенням їх прав у результаті туристичної діяльності. Серед найпоширеніших та найактуальніших загроз, які супроводжують у тому числі і розвиток туризму Львівщини, слід назвати:

— екологічні збитки, втрату доступу до природних ресурсів (пасовищні угіддя, ліси, водні об'єкти);

— комерциалізацію та експлуатацію народних звичаїв і традицій, природних та архітектурних пам'яток;

— виселення місцевого населення з земель, які відводяться під об'єкти туристичної інфраструктури;

— дискримінацію місцевих жителів через низький рівень оплати та незадовільні умови праці в туристичному секторі.

І хоча у світовому співоваристві зростає розуміння необхідності сталого розвитку туризму, який є важливим чинником скорочення масштабів бідності, забезпечення екологічної стійкості та гендерної рівності, практичні дії у цьому напрямі є надзвичайно обмеженими. В Україні ж питання сталого розвитку туристичної індустрії взагалі вважається неактуальним, оскільки будь-які дії держави в цьому напрямі негативно вплинути на інвестиційну та туристичну привабливість країни чи її окремих регіонів.

Обґрунтувати потребу та актуальність сталого розвитку туризму в Україні, з'ясувати загрози непродуманого та неконтрольованого зростання туристичної галузі, окреслити шляхи забезпечення сталого розвитку вітчизняного туризму.

Туризм є одним з локомотивів розвитку економіки України, забезпечуючи 7,5 % ВВП (80,8 млрд. грн. у 2010 р.), даючи роботу 1 млн. 207 тис. осіб та зростаючи щорічно на 4,2 % (середній показник за останні десять років). Вітчизняна туристична індустрія в абсолютному вимірюванні посідає 55 місце серед 181 країни світу [6]. Дані Держкомстату України свідчать про суттєве зростання потенціалу туристичної галузі (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка розвитку туристичної індустрії України [3]

Рік	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну	Кількість підприємств готельного типу	Кількість номерів у готелях	Житлова площа готельних номерів, тис. м ²
2000	2013998	6430940	1308	51012	949,1
2001	2175090	9174166	1258	49966	947,9
2002	2265317	10516663	1254	51107	977,0
2003	2856983	12513883	1218	50412	997,8
2004	1890370	15629213	1192	50414	1012,2
2005	1825649	17630760	1232	51686	1072,4
2006	2206498	18935775	1269	53645	1120,2
2007	2863820	23122157	1420	62165	1313,6
2008	3041655	25449078	1595	71580	1508,4
2009	2290097	20798342	1684	76019	1624,6

Але таке зростання потенціалу туристичної індустрії неминуче призводить до загострення в туристичних регіонах екологічних, соціальних, культурних проблем, ставлячи питання про необхідність сталого розвитку територій.

Сталий туризм передбачає соціальну відповідальність туристичного бізнесу перед суспільством, виконання зобов'язань щодо збереження природи, запущення місцевого населення у всі процеси, пов'язані з управлінням туристичною діяльністю. Всесвітня Туристична Організація (UNWTO), Всесвітня рада з подорожей і туризму (WTTC) та Європейський Союз дають наступне визначення сталого туризму: «Сталий розвиток туризму задоволяє нинішні потреби туристів та приймаючих регіонів, охороняючи та примножуючи можливості на майбутнє. Управління всіма ресурсами має здійснюватися таким чином, щоб, задовольняючи економічні, соціальні та естетичні потреби, зберегти культурну цілісність, важливі екологічні процеси, біологічне різноманіття та

системи життєзабезпечення. Продукція сталого туризму має узгоджуватися з навколоишнім середовищем, суспільством, культурою таким чином, щоб це приносило користь туристичному розвитку» [2].

Серед факторів, які стимулюють туристичну індустрію розвиватися відповідно до концепції сталого розвитку у глобальному масштабі варто назвати:

- зростаючий регулятивний тиск державних органів;
- зростаючу обізнаність підприємств індустрії туризму про зниження собівартості при економному споживанні ресурсів;
- зростаючу усвідомленість того, що екологічна якість є необхідним показником конкурентоспроможності туристичної організації;
- зростаючу обізнаність громадськості про можливості впливу на туристичну політику в країні.

Закордоном, зокрема в ЄС, концепція сталого розвитку стає загальноприйнятою основою туристичного бізнесу. Міжнародні організації, такі як Всесвітній Рада з подорожей та туризму (WTTC), Міжнародна Федерація туроператорів (IFTO), Конвенція з біорізноманіття і організація «Порядок денний на 21 століття» визнають екологічні проблеми, пов'язані з туризмом, першочерговими. Всесвітня туристична організація (UNWTO) ще у 1993 р. опублікувала Путівник зі сталого розвитку для місцевих партнерів. Міжнародна Ініціатива Готельного Середовища видала керівництво щодо поповнення екологічних показників діяльності готельних комплексів (Green Hotelier, Going Green Make Sense, Екологічний Менеджмент Готелів). Європейська Комісія на підтримку цих ініціатив опублікувала Зелену Газету про роль Євросоюзу в туристичній сфері, і заснувала ECONETT — туристичну й екологічну мережу [2].

Важливість сталого розвитку доцільно пояснити на прикладі тих негативних тенденцій, які мають місце, якщо принципи ділової етики в туризмі порушуються. Негативні наслідки безвідповідального підходу до розвитку туристичної індустрії можуть виявлятися у формі несприятливого економічного, екологічного, соціального, культурного впливу та передбачати:

— комерціалізацію місцевих традицій, звичаїв, культури. Так розвиток зеленого та етнотуризму в Українських Карпатах не лише сприяє самозайнятості та зростанню доходів місцевих мешканців, а й перетворює їх по суті на обслуговуючий персонал, який займається традиційними видами діяльності лише для розваги туристів, використовує народні вбрання, пісні, танці як рекламну вивіску, засіб приваблення клієнтів;

— стандартизацію туристичних послуг. Значна частина туристичних об'єктів створюється без врахування місцевої специфіки, національного колориту, орієнтуючись на стандартний інтернаціональний набір розваг для туристів. За даними преси «один селянин поблизу Коломиї вже зараз пропонує такий джентльменський набір: готель, ресторан, сауна, баня, більярд, рибалка, квадроцикли, гірські велосипеди, кінні прогулянки, екскурсії, трансфер. Готелі та ресторани мало вписуються в архітектуру села, тому якщо хоча б чверть селян підуть за прикладом такого «селянина», то місце їх проживання стане більше схожим на приміське дачне селище з нью-йоркським відтінком»[4];

— пристосування до вимог туристів. Багато майстрів народних ремесел переорієнтувалися на випуск продукції для туристів, модифікуючи її під потреби туристів та майже не використовуючи ці вироби за прямим призначенням;

— економічну нерівність. Рівень добробуту туристів та місцевого населення кардинально відрізняється, що є основою для зверхнього чи зневажливого ставлення, а, отже, потенційною причиною конфліктів;

— безвідповіальну та неетичну поведінку туристів. Культурний рівень частини туристів, їх незнання мови, звичаїв, релігійних обрядів місцевого населення може бути причиною взаємної неприязні та конфліктів. Неподінок і випадки вандалізму, пошкодження чи незаконного вивезення речей, що мають культурну, історичну цінність;

— конфлікти через використання природних ресурсів. Будівництво готелів, санаторіїв, баз відпочинку, гірськолижних курортів у Карпатах все більше обмежує та ускладнює доступ місцевих жителів до пасовищ, місць полювання, рибальства, отримання деревини тощо;

— нерівноправність у трудовій сфері. Відкриття нових туристичних об'єктів сприяє зайнятості місцевого населення, але мова йде про малокваліфіковану та низькооплачувану роботу. Серед управлінського персоналу абсолютно більшість складають приїжджі чи іноземці;

— зростання злочинності. Розвиток туризму, урбанізація, збільшення кількості заможних відпочиваючих зумовлюють зростання рівня злочинності: збільшення крадіжок, поширення проституції, продажу наркотиків тощо;

— нездовільні умови праці. Рівень оплати праці у санаторно-курортній сфері Львівщини є невисоким, а це у поєднання з важкими умовами, поширенням позаурочної праці, мінімальними можливостями для професійного зростання стимулює зростання соціальної напруженості;

— сезонність туристичного бізнесу. Зменшення попиту на туристичні послуги в холодну пору року, та відповідне скорочення кількості відпочиваючих змушують санаторії та готелі Трускавця, Східниці, інших турцентрів переводити персонал на неповну ставку чи звільнити працівників;

— залежність від туризму як містоутворюючою галузі. Будь-які надзвичайні події (стихійне лихо, політичне протистояння, загроза воєнного конфлікту) завдають нищівного удара по репутації турцентру. Як приклад, можна згадати різке скорочення відпочиваючих у трускавецьких санаторіях під час «Помаранчевої революції» у 2004 р. чи епідемії свинячого грипу у 2009 р.;

— зростання цін. Так, орієнтація торговельних закладів м. Трускавця на відпочиваючих зумовлює стабільно вищий рівень цін на товари у місті в порівнянні з Дрогобичем, Бориславом та районом і змушує місцевих жителів здійснювати покупки у сусідніх містах.

Таким чином неконтрольоване зростання туристичної сфери без врахування соціальних, економічних, екологічних, культурних наслідків спричиняє низку загроз для суспільства. І, навпаки, врахування бізнесом та державою зазначених аспектів, тобто сталій розвиток туризму забезпечує низку потенційних переваг:

— пряме фінансування охорони природи. Плата за відвідання національних парків, податок на прибуток, податок на продаж чи оренду рекреаційного

обладнання, плата за видачу ліцензій на полювання чи рибальство можуть використовуватися для фінансування відновлення природних ресурсів;

— сталій розвиток туризму як конкурентна перевага. Мінімізація впливу на екологію, запобігання соціальним конфліктам гарантує туристичному бізнесу передбачувані умови роботи на середньо- та довгострокову перспективу;

— розвиток місцевої інфраструктури (покращення водопостачання і каналізації, доріг, електропостачання, телефонних та інтернет-мереж);

— вклад туризму в економічний розвиток (притік іноземної валюти, прямі та непрямі податки, стимулюючий вплив на місцевий бізнес);

— нові робочі місця у туристичній, природоохоронній та супутніх галузях;

— культурний обмін між громадянами різних країн, зміцнення міжнародних зв'язків, подолання антипатії та упереджень.

Безперечні переваги сталого туризму існують і для потенційних туристів: можливість насолодитися відпочинком в екологічно чистих природних ландшафтах, автентичною місцевою культурою та традиціями, зменшити можливі ризики в умовах низького рівня злочинності, тощо.

Основним інструментом популяризації принципів сталого туризму є прийняття зацікавленими сторонами кодексів відповідальної поведінки — добровільних правил, яких сторони зобов'язуються дотримуватись для забезпечення сталого розвитку. Серед найважливіших подібних документів можна назвати: Кодекс поведінки Всесвітнього фонду дикої природи, Всесвітній моральний кодекс для туризму (GCET), Статут з екологічного менеджменту EFCO. Вони є орієнтирами для діяльності туроператорів, готелів, авіакомпаній, а також державних органів управління туризмом. Як реакція на світові тенденції «Стратегія сталого розвитку туризму і курортів в Україні» була розроблена і вітчизняною Державною службою туризму і курортів ще у 2007 р. [1]. Але, на жаль, вона так і залишилася у формі проекту, не набувши офіційного статусу, а більшість заходів досі не реалізовані, що дозволяє робити висновок про неможливість досягнення передбачених нею на 2015 р. цілей.

Насправді будь-які зусилля із забезпечення сталого розвитку будуть ефективними лише у випадку спільних дій уряду, бізнесу та представників третього сектору. Як приклад, можна навести рекомендації британської громадської організації Tourism Concern щодо реакції на глобальні виклики, які стоять перед туристичною індустрією:

— уряду — визначити єдиний департамент, який візьме на себе відповідальність за військовий туризм та займатиметься пошуком шляхів вирішення проблем впливу туризму на розвиток і права людини, братимиме участь у міжнародних дискусіях з питань туризму, боротьби з бідністю, прав людини і змін клімату; впливати на британські підприємства, що працюють за кордоном стимулюючи їх до впровадження правил і механізмів звітності з корпоративної соціальної відповідальності; забезпечувати доступ до правосуддя для жертв корпоративного насильства з боку туристичного бізнесу Великобританії за межами Великобританії.

— туроператорам та туристичним асоціаціям — поважати і захищати права людини, визначені Декларацією прав людини ООН, що має бути основою для

проведення будь-якої діяльності незалежно від місцевих вимог та законів країни приймання туристів; брати на себе відповідальність та мінімізувати порушення прав людини, які відбуваються протягом всього ланцюжка формування та реалізації туристичного продукту; використовувати існуючі кодекси ділової етики, екологічні та соціальні стандарти та колективні договори для забезпечення інтересів місцевих громад та співробітників.

— готелям — забезпечувати соціальну та екологічну оцінку наслідків будь-якої діяльності та укладених договорів; гарантувати відсутність або попереднє вирішення будь-яких правових спорів з приводу власності на або доступу до ресурсів; використовувати чіткий та зрозумілий кодекс ділової практики, який включає забезпечення прав людини і охорону навколошнього середовища.

— урядам країн приймання — виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання щодо захисту своїх громадян від порушення прав людини третіми особами, в тому числі підприємствами індустрії туризму; здійснювати планування і контроль туристичної діяльності з метою гарантування сталого розвитку туризму в країні; забезпечити право на самовизначення корінних народів щодо перспектив розвитку туризму на їх землях.

— британським неурядовим організаціям — контролювати виконання країнами-учасницями Глобального кодексу ділової практики та професійної етики в туризмі; впроваджувати додаткові механізми з надання допомоги країнам-членам у виконанні Глобального кодексу і попередження порушень прав людини у сфері туризму; виявляти негативний вплив туристичної індустрії на вирішення земельних питань, виснаження природних ресурсів та інші порушення прав людини [5].

Зазначений перелік заходів не лише дає розуміння проблем та підходів до їх розв'язання у економічно розвинених країнах, а й може бути орієнтиром для побудови системи сталого розвитку вітчизняного туризму, звичайно з врахуванням місцевих особливостей (слабкість громадських організацій, недосконалість законодавства, високий рівень корупції, низька свідомість представників ділових кіл).

Питання сталого розвитку вітчизняної туристичної індустрії не вважається більшістю українських бізнесменів першочерговим. Але з подальшим розвитком туризму в Україні екологічні, соціальні, міжнаціональні, культурні проблеми лише загострюватимуться. Переваги у конкурентній боротьбі безумовно отримають ті туристичні підприємства, які вже зараз займуться формуванням комплексної системи управління соціальною відповідальністю, поспільно та наполегливо працюватимуть над формуванням іміджу відповідальних корпоративних громадян.

Запит на стаїй розвиток, відповідальне та етичне ведення бізнесу в Україні лише формується. Але досвід європейських країн свідчить: критерієм вибору місця відпочинку, турфірми, готелю, критерієм рівня сприяння інвестору з боку органів влади та громадськості все більшою мірою стає дотримання екологічних, соціальних, культурних прав місцевих громад, турбота про довгостроковий розвиток території розташування туристичного підприємства.

Необхідно у справі забезпечення сталого розвитку туристичних регіонів є і активна участя органів влади (як у законодавчому забезпеченні діяльності туристичних підприємств, так і у практичному контролі та реагуванні на порушення прав громадян), а також громадськості, яка через механізми неурядових організацій має стати ключовою рушійною силою у гарантуванні екологічності, етичності, соціальної відповідальності туристичної індустрії.

Література

1. Державна служба туризму і курортів: Стратегія сталого розвитку туризму і курортів в Україні // <http://www.tourism.gov.ua/Publ.aspx?id=1109>
2. Устойчивый туризм / Сайт БФ "Центр охраны дикой природы" // http://www.biodiversity.ru/coastlearn/tourism-rus/con_tourism.html
3. Туристичні потоки / Сайт Державного комітету статистики України // http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tut/tut_u/potoki2006_u.htm
4. Солодченко И. Залюбить до смерти. Плюсы и минусы зеленого туризма // Кіевский телеграфъ. - №40 (386) - 2007р. - 5-11 жовтня.
5. Putting Tourism to Rights // <http://www.tourismconcern.org.uk/index.php?page=putting-tourism-to-rights>
6. The Ukraine Travel&Tourism economy. Key facts at a glance // http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/Economic_Research/Country_Reports/Ukraine/
7. World - key facts at a glance. The World Travel & Tourism Council's (WTTC) revised forecasts // http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/Economic_Research/

Ворончак І. О.

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ТУРИЗМА: АКТУАЛЬНОСТЬ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Обоснована необходимость устойчивого развития отечественного туризма, определены угрозы безответственного подхода к ведению туристического бизнеса, проанализированы преимущества и проблемы становления устойчивого туризма в Украине.

Ключевые слова: устойчивое развитие туризма, факторы устойчивого развития, социальная ответственность туристического бизнеса, кодекс ответственного поведения туристического предприятия.

Voronchak I. O.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF DOMESTIC TOURISM: RELEVANCE, PROBLEMS AND PROSPECTS

Proved the necessity of domestic tourism sustainable development, defined the threats of irresponsible approach to tourism management, analyzed the benefits and problems of sustainable tourism in Ukraine.

Key words: sustainable tourism development, the factors of sustainable development, corporate social responsibility of tourism industry, a code of responsible practice in tourism.

УДК 379.85: 94 (44)

Гулич І. І., Шикеринець В. В.
Інститут туризму

Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ
ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ
(на прикладі Франції)**

На основі аналізу державної туристичної політики у Франції, визначено основні механізми державного регулювання етнотуризму та сформульовано практичні рекомендації щодо розвитку етнотуризму в Україні.

Ключові слова: туризм, етнотуризм, механізми державного управління, державне регулювання, інструменти державного регулювання, Україна, Франція.

Теоретико-методологічні аспекти етнотуризму в Україні, так і закордоном, окрім питання управління галузю вивчали відомі вітчизняні вчені: Ю. В. Алексєєва [1], В. К. Федорченко [2], В. І. Цибух [3], І. М. Школа [4], М. І. Долішний [5] та ін., питанням менеджменту і маркетингу туризму присвячені роботи зарубіжних науковців М. І. Кабушкіна [6, 7], В. А. Квартального [8].

На даний час актуальною є проблема збереження та розвитку етнотуристичного потенціалу України. Формування та реалізація ефективної державної політики щодо етнотуризму має сприяти його розвитку як об'єктів культурного туризму, осередків патріотичного і естетичного виховання молоді та одного з важливих чинників регіонального розвитку.

Метою роботи є розробка теоретичних і практичних положень щодо державного регулювання і підтримки розвитку етнотуризму і обґрунтування практичних заходів щодо її реалізації з урахуванням досвіду Франції.

Об'єктом дослідження є етнотуризм в Україні.

Предметом дослідження — є регулюючий вплив держави на розвиток етнотуризму в Україні в контексті досвіду Франції.

Гіпотеза дослідження базується що вивчення та аналіз досвіду Франції, щодо здійснення туристичної політики сприятиме науковому обґрунтуванню стратегії розвитку етнотуризму в Україні.

Етнотуризм у багатьох країнах світу є пріоритетним напрямом розвитку національної економіки та культури. Це зумовлено високоприбутковістю, динамічністю та великим позитивним культурним і соціально-економічним впливом туризму на розвиток країн. Етнотуризм (виставки-ярмарки; виступи артистів, митців різних класів та учасників художньої самодіяльності; майстер-класи майстрів прикладного мистецтва: (вишивання, гончарства, ковальства, лозоплетіння, різьбярства, ткацтва, фестивалі лендарту); презентації традиційної народної культури тощо.

Водночас, протягом останніх десятиліть організаційна структура народних художніх промислів, як складової етнотуризму деградувала, у більшості регіонів України мистецькі осередки занепали, практично безповоротно втрачено їх матеріально-технічну і сировинну базу. Необхідно зазначити, що поряд з

економічними існує ряд інших об'єктивних причин, що призвели до кризового стану в даній сфері: глобалізація економіки, занепад традиційної української культури в сільських поселеннях; зміни естетичних смаків сучасних українців; інтенсивна урбанізація; міграція молоді з депресивних регіонів до міст.

Етнотуристична галузь є специфічним і досить складним об'єктом державного управління.

Як свідчить світовий досвід до організаційно-правових механізмів реалізації державної політики у сфері етнотуризму відносяться:

- державне регулювання розвитку даної галузі;
- розробку конкретних заходів щодо досягнення поставленої стратегічної мети;
- складання цільових програм з розвитку етнотуризму як на рівні держави, так і на регіональному і місцевих рівнях.

Отже, державне регулювання розвитку етнотуризму є одним з механізмів реалізації державної політики в галузі туризму.

Розвиток етнотуризму характеризується позитивною динамікою змін кількісних та якісних показників туристичної галузі: збільшенням туристичних потоків та відрахувань у державний та місцеві бюджети, підвищенням рівня зайнятості у туристичній галузі тощо.

У зв'язку з викладеним вище, державне регулювання розвитку етнотуризму пропонується розглядати як сукупність форм і методів цілеспрямованого пливу органів державної виконавчої влади та органів місцевого управління на розвиток туристичної галузі і створення умов для ефективної співпраці органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування та приватного сектора щодо розвитку туризму через різні механізми: адміністративні, екологічні, економічні, організаційні, правові тощо.

Ефективне державне регулювання потребує наукового та методичного забезпечення. Незважаючи на активізацію дослідницьких зусиль, спрямованих на аналіз питань етнотуризму, певні аспекти державного регулювання цієї галузі залишаються недостатньо розробленими. Бракує робіт, присвячених як теоретичному осмисленню зазначених питань, так і розробці науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо державного регулювання етнотуризму на національному, регіональному та місцевому рівнях. Вироблення стратегії розвитку етнотуризму і створення умов для її ефективного впровадження є складним завданням. Для успішного його вирішення, запобігання політичним помилкам та прорахункам доцільно скористатися досвідом інших країн.

У Франції питання регулювання туризму стосуються компетенції Міністерства транспорту та суспільних робіт, у структурі якого функціонують Державний секретаріат з питань туризму та Управління туризму. Дані органи відповідають за управління та регулювання галузі, інвестування й міжнародні відносини у сфері туризму. Крім того, існує ще ціла низка органів, що беруть участь в управлінні туризмом «з правом дорадчого голосу»: Національна наглядачка рада з туризму, Національне агентство з питань відпускних подорожей, Національний комітет з процвітання Франції, Рада з туризму при Міністерстві транспорту та суспільних робіт, Французьке агентство туристичного інжинірингу.

На регіональному рівні діють представники центральної виконавчої влади, що вирішують питання розвитку туристичної сфери та підпорядковані безпосередньо префектам. Діяльність цих представників спрямована на координацію регіональних ініціатив, оскільки повноваження місцевої влади в галузі туризму досить вагомі.

Просуванням образу Франції як туристичного центру на міжнародному ринку займається асоціація «Maison de la France», що виникла в 1987 році в результаті угоди про партнерство між місцевими адміністраціями, туристичними фірмами, адміністраціями об'єктів екскурсійного показу. Діяльність асоціації на 65 % фінансується з держбюджету.

На світовому туристичному ринку широковідомі такі французькі туристичні фірми, як «Турінгклуб де Франс», «Ваканс-2000», «Клаб Медітерране», «Нувель Фронтьєр», «Спілка туристичних агентств Франції» та інші.

Незважаючи на особливості регіонів та значний приплів мігрантів, Франція сприймається як цілісна політична наці. Однак, слід пам'ятати про етнографічні особливості, наприклад, басків, бретонців, ельзасців, каталонців, корсиканців, провансальців та їх внесок у загально французьку історико-культурну спадщину. Загалом кожен регіон Франції зберігає власну культуру та звичаї, які ще більшою мірою проявляються у заморських володіннях та департаментах.

На відміну від багатьох жителів інших країн Західної Європи, французи віддають перевагу відпочинку і лікуванню у власній державі (82 %). Свою країну вони оглядають, мандруючи переважно автомобілем. Як і в Україні, серед туристів більшість становлять міські жителі. Для Франції у внутрішньому туризмі характерні яскраво виражені піки активності, пов'язані із сезоном літніх відпусток, різдвяними днями, канікулами у лютому, Великоднем тощо [9, с. 187].

Просування французького туристичного продукту на світові ринки відбувається дуже успішно. Фахівці підрахували, що кожен вкладений у просування франк приносив 100 франків надходжень. Пріоритетними ринками для Франції за обсягом і потенціалом були Великобританія, Німеччина, США, та Японія, надходження від яких становили половину всіх надходжень країни від міжнародного туризму. Приклад «Maison de la France» яскраво засвідчує, як багато разово можна збільшувати ефект від державних інвестицій, якщо їх уміло доповнювати інвестиціями приватного сектора.

У Франції доходи від міжнародного туризму поступаються за обсягами надходжень тільки доходам від автомобілебудування та чорної металургії. Іноземний туризм дозволяє розширити коло експортних товарів, у т. ч. таких, які не можна реалізувати через традиційний товарообмін. Отже, він стає ефективним засобом реклами товарів національного виробництва за кордоном. Так, у Франції іноземні туристи купують значну частину продукції парфумерних фірм і салонів мод. У минулому уряди вживали заходів щодо обмеження вивезення валюти громадянами за кордон. Але згодом значна частина валюти, витраченої громадянами у мандрівках, поверталася до національного бюджету у вигляді платні за виготовлені тут товари. Таким чином, навіть при негативному сальдо за туристичними операціями іноземний туризм сприяє активізації зовнішньоекономічних зв'язків, досягненню стійкого позитивного сальдо експортних операцій у цілому [10, с. 72–73].

Отримані в процесі дослідження результати підтвердили покладену в його основу гіпотезу, а їх узагальнення дає змогу сформулювати такі висновки і внести пропозиції, що мають теоретичне й практичне значення:

- аналіз функціонування етнотуризму на прикладі Франції дав змогу запозичити практичний досвід реалізації трьох моделей його сталого розвитку: 1) створення державних або приватних виставково-експозиційних центрів; 2) будівництво великих і середніх приватних туристичних об'єктів у сільській місцевості (культурно-етнографічні центри, спеціалізовані готелі); 3) розвиток підприємництва на базі малого сімейного готельного господарства (приватні етно-мікроготелі);
- залучення благодійних та громадських організацій до участі в оптимізації рекламно-інформаційної діяльності для поширення інформації про туристичні можливості осередків народного мистецтва та художніх промислів;
- рекламно-інформаційна діяльність має передбачати визначення переваг клієнтів, споживачів послуг, їх мотивації;
- засобам масової інформації державної і комунальної форми власності сприяти створенню програм з популяризації історико-культурної спадщини, які б висвітлювали етнологічні особливості нашої держави та актуальні питання розвитку народних промислів;
- органам місцевого управління розширити інформаційне наповнення власних інтернет-ресурсів з метою популяризації національної культурної спадщини та виробів місцевих народних майстрів і умільців;
- сприяти відкриттю спеціалізованих магазинів для реалізації виробів народних промислів в туристичних об'єктах і заочати до реалізації цієї продукції туристично-рекреаційні підприємства, установи і організації;
- створити Державний реєстр осередків народних художніх промислів;
- створити при Міністерстві інфраструктури України науково-інформаційний центр з питань розвитку традиційного народного мистецтва на народних художніх промислів;
- державна підтримка розвитку існуючих та створенню нових регіональних брендів етнічного туризму;
- надавати матеріальну підтримку молодим майстрям (звільнені від оподаткування протягом перших 3–5 років, пільгове кредитування, субсидіювання на оплату житлово-комунальних послуг, на конкурсні основі надавати щомісячні стипендії та ін.).

Проведене дослідження дало змогу визначити, що унаслідок величезної розмаїтості умов на території нашої країни можуть бути втілені вжиття всі пропозиції і рекомендації, причому їхня практична реалізація залежатиме від особливостей того чи іншого регіону.

Література

1. Алексеева Ю. В. Державне регулювання розвитку туристичної галузі України в контексті досвіду Франції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук. з держ. управ.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Алексеєва Юлія Володимирівна. — Одеса, 2005. — 20 с.

2. Федорченко В. К. Історія розвитку туризму в Україні / В. К. Федорченко, Т. А. Дворова. — К.: Вища школа. — 2002. — 195 с.
3. Стан та перспективи розвитку туризму в Україні. Щоріч. доп. (2003 р.) / [авт. кол.: Цибух В. І., Матвієнко А. Т., Самарцев Є. В. та ін.] — К.: ДП Нац. турист. організація, 2004. — 182 с.
4. Менеджмент туристичної індустрії : навч. посіб. / І. М. Школа. — Чернів-ці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. — 662 с.
5. Долишиний М. Главные направления стратегии выхода экономики Украины из кризиса / М. Долишиний, М. Козорис // Экономика Украины. — 1995. — № 4. — С. 14.
6. Кабушкин Н. И. Менеджмент туризма. — 4-е издание. — М.: Новое Знание, 2004. — 432 с.
7. Организация туризма / под ред. Н. И. Кабушкина, А. П. Дуровича. — М.: Новое Знание, 2004. — 632 с.
8. Квартальнов В. А. Стратегический менеджмент в туризме: современный опыт управления / Рос. междунар. акад. туризма. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 489 с.
9. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П. О. Масляк. — К.: Знання, 2008. — 343 с.
10. Основи туристичної діяльності: підручник / [За заг. ред. В. Ф. Орлова]. — К.: Грамота, 2006. — 264 с.

Гулич І. І., Шикеринець В. В.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В УКРАИНЕ (на примере Франции)

На основе анализа государственной туристической политики во Франции, определены основные механизмы государственного регулирования этнотуризма и сформулированы практические рекомендации по развитию этнотуризма в Украине.

Ключевые слова: туризм, этнотуризм, механизмы государственного управления, государственное регулирование, инструменты государственного регулирования, Украина, Франция.

Gulych I. I., Shykerynets V. V.

FOREIGN EXPERIENCE AND DEVELOPMENT OF ETNOTURYZMU POSSIBILITIES OF ITS USE IN UKRAINE (the case of France)

The analysis of government tourism policy in France, the basic mechanisms of regulation etnoturyzmu and formulated practical recommendations on the development etnoturyzmu in Ukraine.

Keywords: tourism, etnoturyzm, mechanisms of governance, regulation, instruments of state, Ukraine, France.

УДК: 911.3

*Бейдик О. О., Грешнякова Т. В.
Київський національний університет ім. Т. Шевченка*

КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ТУРИСТСЬКОГО КРАЇНОЗНАВСТВА

Розглядається поняття та функції туристського країнознавства, зміст та значення культури як складової туристсько-країнознавчого дослідження.

Ключові слова: туристське країнознавство, туристський «образ» території, культура, етнопсихологічні особливості.

Виникнення нових країнознавчих концепцій, в т. ч. туристсько-країнознавчих, вимагає нових схем та алгоритмів дослідження країни. Принципово важливим компонентом туристсько-країнознавчої характеристики території є категорія «культура». Теоретичні основи країнознавства розглянуті в роботах Мироненка М. С., Машбіца Я. Г., Вітвера І. А. та ін., питання туристського країнознавства досліджували Яценко Б. П., Парфіненко А. Ю., Сапожнікова О. М., Уварова Г. Ш.

Мета дослідження полягає у висвітленні ролі та значення культури при формуванні туристсько-країнознавчого «образу» території.

Країнознавство - традиційна наукова й навчальна дисципліна, яка займається комплексним вивченням країн і регіонів, передусім систематизацією даних щодо їх природи, населення, господарства, культури та суспільно-політичного устрою. З розвитком країнознавства виникали нові країнознавчі школи та наукові підходи, удосконалувались схеми та алгоритми країнознавчих досліджень.

В результаті розвитку туристичної галузі виникає соціальна потреба у виокремленні і науковому обґрунтванні туристського країнознавства, яке передусім спрямоване на вивчення фізико-географічних та соціальних країнознавчих характеристик, які мають відношення до туризму (геополітичне положення, природні, природно-антропогенні, культурно-історичні ресурси та ін. компонентів-передумов для розвитку туризму на цій території).

Інтерпретуючи за [13] підхід М. Мироненка щодо суспільної потреби як чинника розвитку будь-якої науки, можна виділити чотири групи суспільних потреб і відповідно чотири групи суспільно-економічних функцій туристського країнознавства:

- просвітню (створення «образів» країн, держав для потреб населення та підприємництва);
- інформаційну (збір, зберігання і демонстрація можливостей використання відомостей про природу, населення, народи, культуру, економіку країни та її типові риси);
- розвивачу (забезпечення міжнародних і внутрішніх зв'язків і відносин, що зумовлюють участь у світовому господарстві територій різних країн завдяки розвитку туристичного бізнесу; що є основою створення та публікації путівників, оптимізації діяльності підприємств та організацій сфери комерційного туризму);
- навчальну (підготовка спеціалістів із менеджменту туризму).

Основою туристського країнознавства є схема, або алгоритм дослідження країни, в результаті якого отримуємо туристський «образ» країни, її туристсько-країнознавчу характеристику, комплексне уявлення про певну туристську територію з врахуванням її специфічних туристсько-рекреаційних ресурсів, умов і сучасного рівня розвитку туризму. Згідно позиції Сапожнікової О. М., «каркас» туристсько-країнознавчої схеми утворюють наступні складові [10] (рис. 1).

Рис. 1. Схема туристсько-країнознавчого дослідження

В наведений вище схемі кожний компонент має своє наповнення, проте акцент зроблено на культурній складовій.

Інші автори [13] виокремлюють такі компоненти туристсько-країнознавчої характеристики:

- Оцінка географічного положення, геопростору і території;
- Оцінка географічного середовища і природних ресурсів як умови розвитку туризму;
- Соціосфера;
- Культура;
- Еконосфера;
- Політосфера і правове середовище туристичної діяльності.

Машбіц Я. Г. зазначає, що блок «Населення і культура» є серцевиною і ядром комплексних країнознавчих характеристик. Відмічається, що висвітлення питання культури має переважно формальний, довідковий характер (найчастіше

відсутній аналіз етнокультурних особливостей території — в т. ч. у зв'язку з природними умовами, етнічним складом населення). Принципового значення набувають питання культурного надбання і взаємодії культур на певних територіях, культурне надбання попередніх поколінь [5].

В [2] зазначається, що культурною складовою країнознавства можуть цілком виступати традиції. На прикладі України можна навести такі культурні дані (показники): історики знаходять її коріння у трипільській культурі, що розвивалася у Середньому Придніпров'ї у 4–3 тис. до н. е., у спадщині скіфів, пам'яток черняхівської культури. Початок формування окремих слов'янських народів, і зокрема, пракраїнського етносу, було покладено розселенням антів і склавинів, які виокремилися близько середини 1 тис. н. е. з венедів (такою була перша назва слов'ян в історичних джерелах).

Країнознавство як комплексна синтезуюча наука з'ясовує суспільне значення іншої важливої функції — етнографічно-культурно-інформаційної. Туристське країнознавство збирає, зберігає і надає можливості використання даних про населення тієї чи іншої країни, її традицій, побут, культуру.

Культурною складовою є цивілізаційні, духовно-релігійні, етнічно-національні та інші ознаки країни чи регіону. Об'єктом країнознавства є територія (край), які мають ознаки етно-ландшафтно-господарської цілісності, в межах якої простежуються взаємозалежності між природними умовами, ресурсами, культурою, етносом, духовними цінностями і ментальністю.

Значний акцент на культурну та етнокультурну складову характерний для [7], де значна увага приділяється етнічним відмінностям людської спільноти, мовному розмаїттю населення Землі та її релігійній строкатості.

При формуванні туристського уявлення про країну, її самобутність та яскравість важливою складовою виступає культура. Для потреб туризму мають значення як компоненти духовної (наука, міфологія, релігія, мистецтво, філософія, мова, традиції, звичаї і т. д.), так і матеріальної (іжа, одяг, житло) культури. Культурний ландшафт та власне соціум формують образ країни чи окремої території. В цьому аспекті особливо цінною є «первісна», традиційна культура народів, що проживають на певній території. Саме етнокультура виступає для туриста чинником культурної диференціації певної країни чи території від іншої. Етнокультура є передусім сукупністю культурних елементів і структур, яким притаманна етнічна специфіка. Конкретними виразами цієї специфіки, результатами творчої діяльності певного народу виступають, наприклад, традиційні форми господарювання, устроїв, звичаїв, традицій, народні свяtkування, мови та діалекти, кухні, поселень, народної творчості.

Конкретні результати етнічної культури можуть бути представлені, наприклад, експозиціями етнографічних музеїв, музеїв «просто неба», які представляють інтерес для туристів. Один з перших музеїв такого типу було засновано у Швеції — «Скансен» (відкритий 1891 р. на о. Юргорден у Стокгольмі). На сучасному етапі музеї «просто неба», архітектурно-етнографічні комплекси з міні-музеями в окремих будівлях відкрито у багатьох країнах світу. Наприклад, в Індії, неподалік Удайпуру, шт. Раджастхан — музей «просто неба» Шилпграм, (представлені ремесла з усіх індійських штатів), в США, поблизу м. Дейтон, шт. Огайо — Сан-Уоч (реконструкція поселення індіанців), в ПАР, провінція

Казалу-Наталь — етнографічний комплекс «Чака-ленд» (відтворення зулуського поселення), в Україні — музей народної архітектури і побуту Пирогово (Голосіївський район Києва, поблизу селища Пирогів), Шевченківський гай (відомий етно-парк у Львові). В таких музеях турист ознайомлюється з традиційним житлом, предметами побуту, етнічним одягом, знаряддями праці.

Кожний елемент етнографічного надбання має чітко виражену географічну локалізацію [10]. В якості етнічних маркерів (ознак, які відрізняють етноси), що характеризують особливості етнокультури і ступінь її атрактивності для туризму, використовується одяг, предмети побуту, прикраси, елементи житла, орнамент тощо. Ступінь привабливості певної території, країни, культури для потреб туризму визначається, зокрема, кількістю таких етнічних маркерів та їх специфічністю, унікальністю.

Самобутність етнічної матеріальної культури відображають ремесла (їх характеристика включає перелік ремесел, що збереглися на території країни із зазначенням центрів, міст їх концентрації). Ознайомлення туристів з ремеслами відбувається під час відвідування музеїв, виставок-ярмарок, майстер-класів, етнографічних шоу. Важливою формою етнокультури виступають традиції, звичаї, обряди, церемонії, в т. ч. етнічні традиції харчування. Наприклад, традиційна чайна церемонія в Китаї, Японії, Кореї є самобутнім, яскравим ритуалом, що приваблює туристів. Серед основних форм реалізації народних традицій - організація масових свят, карнавалів.

Місцевий колорит відображають етнопсихологічні особливості народу певної країни які, в свою чергу, залежать від національного характеру, традицій, сталих моделей виховання та спілкування та ін. Врахування етнопсихологічних особливостей сприятиме міжкультурній взаємодії туриста і місцевого населення. Серед важливих етнопсихологічних характеристик слід відзначити наступні [11]:

- індивідуалізм/колективізм або орієнтація на індивідуальні/групові цілі;
- рівень толерантності до відхилень від прийнятих в культурі норм;
- рівень уникнення невизначеності і потреби в формальних правилах;
- оцінка в культурі якостей, які розглядаються як стереотипні для чоловіків/жінок, і рівень схвалення традиційних гендерних ролей;
- складність культури, рівень її диференціації;
- емоційний контроль, рівень прийнятної емоційної експресивності;
- близькість контактів, або доступні під час спілкування дистанції і дотики;
- дистанція між індивідом та «владою», рівень нерівності між керуючими та підлеглими;
- рівень домінування людини над природою.

В процесі етнічного розвитку, на ступені його переходу в стадію нації, етнокультура поступається мистецтву та масовій культурі і зберігається в натуральному вигляді у віддалених сільських місцевостях чи етнічних резерватах.

Основою туристського країнознавства є такий алгоритм дослідження країни, в результаті якого отримуємо комплексне уявлення про певну туристську територію. У формуванні туристського образу території культурний компонент набуває принципового значення.

Таким чином, культура (етнокультура) є невід'ємною та важливою складовою туристського країнознавства, яка охоплює мовні, релігійні, архітектурно-

історичні та інші мистецькі елементи, розуміння яких сприяє більш об'єктивному уявленню про образ території.

Література

1. Воскресенський В. Ю. Міжнародний туризм. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. — 255 с.
2. Гуз Т. Країнознавство. — К.: Київський університет, 2009. — 590 с.
3. Дубович І. Країнознавчий словник-довідник. — Львів: Видавничий дім «Панорама», 2003. — 580 с.
4. Мальська М. П., Гамкало М. З., Бордун О. Ю. Туристичне країнознавство. Європа. — К., 2009. — 223 с.
5. Машбиц Я. Г. Комплексное страноведение. — Смоленск: СГУ, 1998. — 238 с.
6. Мироненко Н. С. Страноведение: теория и методы. — М.: Аспект Пресс, 2001. — 268 с.
7. Парфіненко А. Ю. Туристичне країнознавство : навчальний посібник / А. Ю. Парфіненко. — Харків : Бурун Книга, 2009. — 288 с.
8. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне країнознавство. — К.: Знання, 2006. — 283 с.
9. Романов А. А. Зарубежное туристическое страноведение. — М.: Советский спорт, 2001. - 288 с.
10. Сапожникова Е. Н. Страноведение: Теория и методика туристского изучения стран. [учеб. пос. для студ. высш. учеб. заведений]. — 2-е изд., испр. — М.: Издательский центр «Академия», 2004. — 240 с.
11. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. — М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. - 320 с.
12. Уварова Г. Ш. Туристське країнознавство / Г. Ш. Уварова. — К.: «НАУДрук», 2009. — 152 с.
13. Яценко Б. П. Країнознавство: основи теорії: [навч. посіб. для студ. геогр. спец. вищ. навч. закл] / Б. П. Яценко, В. К. Бабаріцька. — К.: Либідь, 2009. — 312 с.

Бейдик А. А., Грешнякова Т. В.

КУЛЬТУРА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ТУРИСТСКОГО СТРАНОВЕДЕНИЯ

Рассматривается понятие и функции туристского страноведения, содержание и значение культуры как составляющей туристско-страноведческого исследования.

Ключевые слова: туристское страноведение, туристский «образ» территории, культура, этнопсихологические особенности.

Beidyk O.O., Greshnyakova T.V.

THE CULTURE AS CONSTITUENT OF TOURIST COUNTRY STUDIES

The concept and functions of tourist regional geography and the role of culture as a component of tourist country research is considered.

Keywords: tourist regional geography, tourist «image» of the territory, culture, ethnopsychological features.

УДК 338.48-44

Шандор Ф. Ф., Шершун К.

Ужгородський національний університет

КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ УПРАВЛІННЯ ЕТНОСПАДЩИНОЮ ВИЗНАЧЕНОЇ ТЕРИТОРІЇ

В даному дослідженні висвітлюється актуальність використання та збереження культурної спадщини як ресурсної основи культурного туризму. Проаналізована концепція програми розвитку культурного туризму, розробленої Національним Трастом охорони історичних пам'яток. Дано програма здійснюється поетапно і базується на таких принципах — співпраця, збалансованість інтересів суспільства і туризму, активність туристичних програм і місць, якість та достовірність, збереження та захист ресурсів.

Ключові слова: культурний туризм, культурна спадщина, програма розвитку культурного туризму.

Культурна спадщина є не лише індикатором духовності народу, вона є також вирішальним формуючим фактором для організації культурно-пізнавального туризму.

Метою даної роботи є аналіз теоретичних аспектів програми, яка дала б змогу не лише ефективно розвивати культурний туризм на певній території, а й зберігати і відновлювати культурну спадщину.

На сьогоднішній день питання сталого розвитку культурного туризму і збереження культурної спадщини є надзвичайно актуальними, оскільки активні глобалізаційні процеси все більше призводять до нівелювання культурної ідентичності окремих народів і руйнування як матеріальної, так і духовної культурної спадщини. Програмою розвитку туризму в Україні на 2002–2010 роки одним із пріоритетних напрямків розвитку визначається підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини [4].

У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року згадується значна кількість пам'яток історії та культури, які можуть привабити іноземних та вітчизняних туристів, наголошується на низькому рівні інформаційно-рекламного забезпечення на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Наша країна має значний потенціал для розвитку в'їзного і внутрішнього культурного туризму. На державному обліку в Україні перебуває понад 130 тис. пам'яток, з них: 57 206 — пам'ятки археології (418 з яких національного значення), 51 364 — пам'ятки історії (147), 5926 — пам'ятки монументального мистецтва (45), 16 293 — пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні (3 541). Функціонує 61 історико-культурний заповідник, 13 з яких мають статус національних. До 70 % об'єктів культурної спадщини перебуває в незадовільному стані (кожен десятий об'єкт в аварійному) та потребує проведення робіт з реставрації або реконструкції, облаштування для туристичних Відвідувань [11].

В Україні не в повній мірі використовується історико-культурна спадщина для формування спільної ідентичності, консолідації громадян різних регіонів, формування позитивного іміджу держави. На сьогоднішній день не розроблено

методологічних аспектів аналізу функціонування пам'яток історії та культури в якості екскурсійного туристичного об'єкту. Внаслідок цього складові історико-культурної спадщини залучаються до туристичної галузі безсистемно, а їх пізнавальна функція зводиться до мінімуму. З 418-ти пам'яток археології національного значення лише 54 використовуються як туристичні об'єкти; з 147 пам'яток історії національного значення туристичними об'єктами є 98; з 45 пам'яток монументального мистецтва національного значення в туристичній інфраструктурі представлено 28 [9].

Надзвичайно гостро проблема збереження та ефективного використання культурних пам'яток постає у Закарпатському регіоні. В області на державному обліку перебуває 152 пам'ятки архітектури, з них 137 — національного значення. Майже кожного року в регіоні зникає унікальний дерев'яний храм — з причин людської недбалості і відсутності коштів. Через брак державного фінансування використання пам'яток в туристичній діяльності є чи не єдиним джерелом коштів для їх порятунку і збереження.

Розглянемо детальніше поняття культурної спадщини та культурного туризму.

Культурна спадщина — це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини [1]. Тобто, це спадок історичного розвитку цивілізації, який накопичився на певній території, результат духовної і матеріальної діяльності поколінь.

Культурна спадщина є ресурсною основою для розвитку культурного туризму.

Цей вид туризму являє собою переміщення людей з постійного місця проживання до культурних атракцій для вивчення культури певного народу, відвідування пам'яток культурної спадщини, подій культурного характеру та здійснення іншої туристичної діяльності з метою задоволення духовних і культурних потреб [13]. Окрім пізнавальної та культурної функцій, культурний туризм виконує глобальну соціальну місію — виховання міжкультурної толерантності і культурної самоідентифікації, підвищення освітнього рівня людей, а також є носієм міжнародного культурного обміну та створює позитивний імідж країни чи регіону.

Актуалізація і використання національної культурної спадщини в туризмі зумовлюють необхідність застосування досвіду підтримки культурного туризму в європейських країнах, розвитку міжнародного співробітництва в пам'ятко-охоронній справі [9].

Одним із успішних прикладів такого досвіду є «Програма розвитку культурного туризму», розроблена Національним Трастом охорони історичних пам'яток США. Дано програма була успішно випробувана в 14 місцевостях чотирьох штатів США [15].

Розвиток культурного туризму спадщини — покроковий процес. Успішний розвиток даної програми вимагає значних фінансових інвестицій і людських ресурсів, у тому числі сильне лідерство.

В процесі впровадження даної програми на території створюється культурний коридор. Це регіон витягнутої форми, частини якого пов'язані між собою наявністю подібних культурно-історичних ресурсів, які демонструються туристам протягом їх подорожі даним культурним коридором [12].

Не кожна місцевість може розробити і втілити успішну програму культурного туризму. Регіони, де значна частка культурної спадщини втрачена, або ніхто не дбає про збереження культурного потенціалу можуть не володіти достатніми історичними, культурними і природними ресурсами для приваблення туристів.

Можна вважати, що Закарпаття за ресурсною базою і ступенем її збереженості є підходящою територією для створення культурного коридору і впровадження програми культурного туризму.

Суть програми полягає у п'яти провідних принципах і чотирьох кроках, необхідних, щоб розпочати і реалізовувати розвиток культурного туризму. Дані принципи і кроки підходять для розвитку як сільських, так і міських територій і успішно використовуються в різних куточках світу.

Детальніше розглянемо пропоновану програму і, зокрема, її принципи. П'ять принципів дозволяють уникнути багатьох труднощів, які виникають при взаємодії туризму, культури та культурно-історичної спадщини.

Перший принцип — *Співпраця*.

Співпраця — це основа будь-якого успішного історико-культурного туризму, що дає унікальну можливість об'єднати партнерів, які до цих пір, можливо, ніколи не працювали разом. По самій своїй природі історико-культурний туризм вимагає ефективного партнерства. При з'єднанні «світу історії і культури» з «туристичним бізнесом» виходить поєднання, від якого виграють всі учасники [15].

Співпраця важлива тому, що туризм вимагає ресурсів, якими не може володіти самостійна організація. Його успіх залежить від активної участі політичних лідерів, бізнес лідерів, туроператорів, власників готелів, митців, та багато інших людей і груп.

Регіональна співпраця для комплексного розвитку програми культурної спадщини регіону збільшує розміри заощаджень, інвестицій та маркетингового потенціалу.

Важливо зазначити, що багато пам'яток культурної спадщини перебуває у державній власності, тому створення на їх основі туристичного продукту не можливо без співпраці з місцевими та державними органами влади, відомствами.

Другий принцип — *Збалансованість інтересів суспільства і туризму*.

Якщо програми історико-культурного туризму розроблені і реалізовані правильно, вони допомагають зробити місцевість кращою як для життя, так і для відвідування. Місцеві жителі пишаються тим, що історична спадщина їх краю набула популярності [15].

Дуже важливо підтримувати баланс між потребами жителів і приїжджих і враховувати пропускну спроможність туристського місця, з тим аби всі були у виграші. Розуміння того, який вид туризму і яку кількість відвідувачів може витримати територія — ключ до успіху.

Для успішності програми важливо базувати її на місцевих особливостях — окремих видатних особистостях, менталітеті, історії, незвичайних місцях, а також враховувати потреби місцевого населення і заличуватися його підтримкою.

Третій принцип — *інтерактивність туристичних програм і місця*.

В наш час, коли відпустки стають все коротшими, а конкуренція в індустрії туризму зростає, пошук творчих шляхів для зачленення туристів до історичної

спадщини і культури стає все більш актуальним. Важливо пам'ятати, що сучасні туристи у більшості випадків мають більше досвіду з подорожування (реального чи віртуального) ніж попередні покоління, що ще більше ускладнює їх зацікавлення.

Щоб зацікавити туристів, потрібно запропонувати щось привабливе, що максимально діє на всі п'ять органів чуття людини. Тоді враження у відвідувачів залишаться надовго.

Сучасні туристи шукають враження, які:

— Діють на всі п'ять органів чуття — потрібно створити такі умови для туристів, щоб вони ставили питання і робили зауваження, виходячи зі своїх знань і досвіду. Демонстрація, а краще практичні дії залишать незабутні враження, особливо, якщо ці дії носять певний традиційний для даної місцевості характер.

— Звертаються до власного досвіду туристів — показуючи історичні будівлі або місця, їх варто порівнювати з сучасним способом життя. Схожі або відрізняються ці місця від тих, де живе турист? Хороший гід дізнається, звідки прибули туристи і що їх цікавить, і відповідно до цього плануватиме екскурсію.

— Пов'язані з ширшим історичним контекстом — як історична спадщина пов'язана з місцевими, регіональними або національними традиціями?

— Заставляють їх думати — перш ніж дати відповідь, варто обговорити питання. (Що ви про це думаете? Як ви собі це уявляєте? Як ви це розумієте?)

Четвертий принцип — *Якість та достовірність*.

Історія, автентичність території відрізняє її від інших місць на Землі, саме ця унікальність і цікавить туристів. Тому інформація повинна доноситись до туристів якісно і достовірно. Це допоможе відвідувачам краще зрозуміти історію і культуру місцевості, народу, історичної пам'ятки. Домагаючись якості в кожній сфері — від реставрації до випуску допоміжних матеріалів потрібно бути впевненим, що відвідувачам пропонується найкраще. [15]

Щоб отримати достовірну історію про місцевих жителів або спадщину потрібна старанність і час. Існують наступні можливості забезпечення достовірності і якісної програми культурно-історичного туризму:

— Дослідження — перегляд всіх наявних документів і фотографій, усні розповіді очевидців, вивчення конструкції історичних будівель. Важливо максимально заливати досвідчених професіоналів.

— Навчання — постійне навчання гідів, що працюють з туристами, має важливе значення. Гіди повинні володіти точною інформацією і не допускати упередженого викладу фактів.

— Матеріали — путівники для пішого або автомобільного туризму, брошюри проспекти виставок та інша інформація, пропонована публіці, повинні бути ретельно перевірені і доступні.

— Інтерпретація — при плануванні туру по місцях історичної спадщини потрібно вирішити багато питань. Чи повинен екскурсовод бути в костюмі? Чи повинен тур проводитися у форматі сучасної історії? Чи слід показати побут історичного періоду? Якщо так, то потрібно знову провести дослідження: костюм має бути достовірним. Чи повинен екскурсовод залишатися в образі і уміті поводитися з знаряддям і інструментами минулих епох?

— Збереження — автентична реставрація або ремонт має велике значення, якщо у план огляду історичної спадщини включені будівлі. Для якісної реставрації необхідно залучати професіоналів.

Варто зазначити, що не зважаючи на велике значення достовірності історичної інформації для представлення тієї чи іншої пам'ятки або місцевості в цілому допускається міфодизайн — легенди, перекази старожилів, цікаві випадки, казки. Такі елементи можуть значно поживити екскурсію і запам'ятатися відвідувачу.

П'ятий принцип реалізації програми розвитку культурного туризму — збереження та захист ресурсів.

Культурні, історичні, природні і фольклорні ресурси місцевості — це не відновлювані складові історико-культурної спадщини, що використовується в туризмі. Мандрівники не витрачатимуть багато часу в місцях, де пропонується лише прочитати таблицю про прославлену будівлю, якої більше немає, або почути про традиції, яких більше не існує.

Збереження культурної спадщини важливе не лише для туризму, це, також запорука сталого розвитку суспільства.

В охороні пам'яток не допустимо усувати лише зовнішні недоліки, не думаючи про майбутнє пам'ятки. Іноді консервація і обмеження доступу відвідувачів є єдиним можливим способом збереження унікальної пам'ятки. Але культурну спадщину потрібно не лише зберігати, а й відновлювати. Відновлення повинно бути виправданим, поступовим і відповідати принципам делікатного відновлення будівель.

Програма розвитку культурно-історичного туризму території розробляється і втілюється поступово, в 4 етапи. Дані етапи носять циклічний характер і повторюються на кожній наступній стадії розвитку території як туристичної дестинації [15].

Перший етап — *оцінка потенціалу*.

Оцінка потенціалу території для культурного туризму — істотний перший крок. Оцінка наявних ресурсів здійснюється у таких сферах:

- Атракції;
- Послуги гостинності;
- Організаційні здібності;
- Захист;
- Маркетинг [13].

Перш за все, необхідно здійснити інвентаризацію наявної культурно-історичної спадщини. Спершу варто звернути увагу на пам'ятки, що внесені до державного переліку культурної спадщини і вже активно використовуються як об'єкти екскурсійного показу. Але розглядати як потенційний ресурс можна і мало відомі об'єкти або їх залишки, що являють певну культурну чи історичну цінність. Не слід забувати що важливими ресурсами культурної спадщини є нематеріальні — фольклор, традиції, звичаї, ремесла, місцева кухня тощо. Вони можуть стати цікавими туристськими атракціями.

Після інвентаризації і збору якнайповнішої інформації про пам'ятки, потрібно визначити пріоритетні об'єкти, на яких і буде базуватися програма розвитку культурно-історичного туризму і які будуть основною мотиваційною аtrak-

цією території. При виборі пріоритетів слід враховувати для яких об'єктів можливе найбільш якісне і повне надання послуг

Після визначення пріоритетів слід оцінити можливості кожної пам'ятки щодо задоволення туристських потреб — стан будівель, навколошня інфраструктура, наявність інформації про об'єкт тощо, а також визначити заходи, необхідні для забезпечення максимальної придатності використання пам'ятки як об'єкту туристичного показу та інших видів туристичної діяльності. Коли об'єкт стане привабливим і придатним до залучення в тур продукт, можна розробляти маркетингову програму.

Не слід забувати, що культурно-історична спадщина часто розміщена у просторі у поєднанні з атрактивними природними ландшафтами, тому оцінці і збереженню природних ресурсів також потрібно приділяти значну увагу.

Після оцінки і визначення пріоритетів в основних ресурсах — культурно-історичних пам'ятках, необхідно оцінити наявність і потребу в інфраструктурі і послугах гостинності.

Другий етап — *планування та організація*.

Надзвичайно важливо організувати раціональне використання людських і фінансових ресурсів, оскільки вони є основою розвитку сталого туризму культурної спадщини. Тому, перш за все необхідно скласти бізнес-план проекту, що враховуватиме всі необхідні ресурси і витрати, та відображені цілі даного проекту і механізм їх досягнення. Організаційні заходи слід починати тільки при впевненості у громадській підтримці програми культурно-історичного туризму.

Оскільки програма є довготривалим проектом, потрібно створити організацію, яка буде займатися його координацією. Така організація буде займатися пошуком і контролем фінансування програми.

Третій етап — *підготовка, захист та управління*.

На даному етапі кожну дію потрібно оцінювати в довгостроковій перспективі. Готовуючись прийняти відвідувачів необхідно бути впевненим, що це принесе користь місцевій спільноті [12].

Готовність до візитів туристів включає підготовку історичних ресурсів, зберігаючи їх історичну цілісність, створення нових музеїв. На цьому етапі потрібно визначити як легенда даного місця буде доноситися до відвідувачів і як зробити місцевих жителів гостинними до приїжджих.

У підготовці одним із найголовніших аспектів є якісна підготовка персоналу.

Щоб гарантувати тривале ефективне використання ресурсів культурної спадщини їх необхідно захистити. Для цього необхідно розробити всебічний план збереження ресурсів, що включає такі заходи: маркування пам'яток різноманітними знаками заборони і дозволу, зонування території пам'яток для обмеження впливу на їхні найуразливіші частини, обмеження новобудов і передбудов на місцях пам'яток, сприяння у реставрації пам'яток, які знаходяться у приватній власності, контроль за дотриманням законодавства по охороні культурної спадщини та інші.

Управління ресурсами культурно-історичної спадщини включає не лише вдосконалення і збереження пам'яток, але й одночасну координацію різноманітних видів діяльності. При управлінні важливо враховувати місткість території,

тобто яку кількість відвідувачів може якісно обслугувати туристична сфера місцевості за певний період. Тут потрібно керуватись принципом «краще менше, але краще», навантаження на культурну спадщину і якість надання послуг не повинні страждати через прагнення отримання більшого прибутку.

Управління у сфері культурної спадщини повинно керуватися принципами даної програми і не суперечити сталому розвитку — туризму з однієї сторони, добробуту місцевих жителів з іншої.

Четвертий етап — маркетинг для досягнення успіху.

Для визначення шляхів залучення інвестицій та потенційних відвідувачів потрібно розробити детальний поетапний маркетинговий план на кілька років. Основною метою маркетингу є опанування цільового ринку і залучення до співпраці потенційних регіональних, національних, іноземних партнерів.

Перед складанням маркетинг-плану потрібно перш за все проаналізувати вже наявні маркетингові заходи по просуванню території чи турпродукту і оцінити маркетингові можливості за такими категоріями: позиція, продукт, вартість, реклама.

Маркетинг-план повинен передбачати заходи за такими аспектами:

- Зв'язки з громадськістю (PR) — прес-тури, організація спеціальних подій і презентацій, створення інформаційного бюро проекту, співпраця із ЗМІ;
- Реклама — друкована, аудіовізуальна, Інтернет, «ко-оп»;
- Інформаційні матеріали — розробка логотипу, веб-сайту, брошур, карт, системи вказівників та знаків на місцевості;
- Просування — участь у туристичних виставках, ярмарках, семінарах, організація презентаційних заходів. [13]

Відрахування із наявного фонду коштів на маркетинг та визначення потенційних джерел фінансування бюджету повинні плануватися на наступні п'ять років.

Ефективний маркетинг території потребує об'єктивного аналізу її культурного і туристичного потенціалу, правильного визначення цільових груп та заходів щодо позиціонування на ринку.

Культурний туризм передбачає просування території чи регіону як єдиного бренду. Програма ініціативи культурного туризму, розроблена Національним Трастом охорони історичних пам'яток США є успішною комплексною програмою представлення культурно-історичної спадщини території для використання в туризмі. Реалізація програми відбувається поетапно із дотриманням п'яти основних принципів:

Дана програма є лише основою для програми маркетингу культурного туризму певної місцевості, оскільки кожна територія і цільовий сегмент має специфічні особливості і потребує особливих підходів і маркетингових заходів.

Література

1. Закон України «Про охорону культурної спадщини». — № 1805-III від 8.06.2000.
2. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004–2010 роки» № 1692-IV від 20 квітня 2004 року.
3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року — затверджена Постановою КМУ від 21 липня 2006 р. № 1001.
4. Державна програма розвитку туризму на 2002–2010 роки — затверджена постановою КМУ від 29 квітня 2002 р. N 583.
5. Засечкин К. Культурный туризм, музеи и интернет // Cultivate-Russia Web Magazine. — 2002. — № 1.
6. Крачю М. П. Краснавто і туризм: Навч. посіб. — К.: Вища школа, 1994. — 191 с.
7. Кусков А. С., Голубева В. Л., Одінцова Т. Н. Рекреаціонна географія: Учебно-методичний комплекс: РАО, Моск. психол.-соц. ин-т. — М.: Флінта: МПСИ, 2005. — 494 с.
8. Мошніга Е. В. Международный культурный туризм как фактор межкультурной коммуникации. — <http://www.mosgu.ru/nauchnaya/publications/SCIENTIFICARTICLES/2006>.
9. Надутік І. С. Стан розвитку культурного туризму в Україні <http://ufpu.uaforums.net/>
10. Поливач К. А. Культурна спадщина як чинник та ресурсна база розвитку туризму // Часопис соціально-економічної географії Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна — Х.: Вид-во Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — 2007. — Вип. 2 (1). — С. 123–128.
11. Черепанова В. О. Малишева О. В. Теоретичні засади державного управління туризмом та охороною культурної спадщини України.
12. Mike Robinson, David Picard. Tourism, Culture and Sustainable Development: UNESCO- <http://portal.unesco.org>, 2006.
13. <http://www.tram-research.com>. — Tourism Research and Marketing
14. <http://www.culturalstudies.in.ua>. — Український центр культурних досліджень.
15. <http://www.culturalheritagetourism.org>. — National Trust for Historic Preservation, Heritage Tourism.

Шандор Ф. Ф., Шершун К.
КУЛЬТУРНЫЙ ТУРИЗМ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ СПОСОБ УПРАВЛЕНИЯ ЭТНИЧЕСКИМ НАСЛЕДИЕМ ОПРЕДЕЛЕННОЙ ТЕРРИТОРИИ

В данном исследовании освещается актуальность использования и сохранения культурного наследия как ресурсного основания культурного туризма. Проанализирована концепция программы развития культурного туризма, которая разработана Национальным трастом охраны исторических памятников. Данная программа осуществляется поэтапно и базируется на следующих принципах — сотрудничество, сбалансированность интересов общества и туризма, активность туристических программ и мест, качество и достоверность, хранение и защиту ресурсов.

Ключевые слова: культурный туризм, культурное наследие, программа развития культурного туризма.

Shandor F. F., Shershun K.

CULTURAL TOURISM AS EFFECTIVE WAY OF MANAGEMENT OF DEFINED AREA ETHNIC HERITAGE

This article highlights the relevance of the use and preservation of cultural heritage as a basic resource of culture tourism. Author had analyzed the concept of cultural heritage tourism program developed by the National Trust for historic preservation. This program is carried out step by step and it is based on the following principles - collaboration, balance between community and tourism, alive tourist activities and programs, focus on the quality and authenticity, preservation and protection of resources.

Key words: culture tourism, culture heritage, cultural heritage, tourism program.

УДК 338.483.13

Муравська С. В.

Львівський інститут економіки і туризму

ЕТНІЧНИЙ ТУРИЗМ: ДО ПРОБЛЕМИ ВІЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ

Стаття є спробою проаналізувати основні концепції, пов'язані з визначенням терміну «етнічний туризм» в середовищі американської, європейської та української наукової спільноти.

Ключові слова: етнічний туризм, екзотичні народи, традиції, ностальгічний туризм.

Аксіомою є факт: коли науковці обговорюють якусь проблему, вони мають домовитися про спільне визначення концептуальних термінів. Розвідка автора статті не претендує на оригінальність, однак є спробою розібратися у визначенні поняття «етнічний туризм», обговорення аспектів розвитку якого в Україні заявлено одним із завдань конференції.

Передусім варто звернутися до європейської та американської історіографії цієї проблеми, оскільки в середині 70-х рр. саме на цих теренах піднімалися питання про необхідність дослідження такого нового явища в розвитку туризму, як «етнічний туризм». Безумовно, розвиток етнотуризму був спровокований новою хвилею розвитку постіндустріального суспільства з його позитивними та негативними наслідками і бажанням окремих представників цивілізації повернутися припаміні на короткий час відпочинку у середовище тих громад, діяльність яких ще не була споторнена мінусами життя в мегаполісах. СРСР і Україну як його частину ці процеси фактично не торкнулися з огляду на прагнення керівництва держави нівелювати етнічні відмінності, сформувавши образ «радянської людини». Прагнення акцентувати увагу на етнічній окремішності прирівнювалося ледве не до державного сепаратизму. За Гж. Маліновським, в Польській Народній Республіці ситуація була не краща, оскільки урядовці не бажали підвищення суспільної (в т. ч. етнічної) свідомості серед

населення, прагнучи тільки зрівнялівки для цілого народу. Тому певні форми цього виду туризму були доступні лише під проведення а-ля середньовічних лицарських турнірів [13].

В світовій науковій думці існують різні визначення терміну «етнічний туризм». Одне з перших визначень цього поняття запропонував американський дослідник В. Сміт у 1977 р., який описав етнічний туризм як туризм, основною метою якого є пізнання глибинних традицій екзотичних народностей (наприклад, ескімосів чи представників племені торрайя в Індонезії). За ним, цей вид туризму мав би включати відвідування їхніх домівок і сіл, спостереження за танцями і обрядами, торгівлю примітивними виробами [17, с. 2]. Співвітчизники В. Сміта Р. Макінтош та С. Гольднер в 1990 р. переглянули запропоноване ним описання етнічного туризму, визначивши його як подорож з метою спостереження за культурою і способом життя по-справжньому екзотичних народів. Прикладом такого виду туризму могла бути на поїздка до Панами для вивчення племен Сан-Блас індіанців або в Індію з метою спостереження за ізольованими гірськими племенами Ассама. Типовими видами діяльності за таких обставин є відвідання будинків племен, спостереження за танцями і обрядами, і, можливо, участь у релігійних обрядах [14, с. 139–140].

Дослідник з Вашингтонського університету П. Ван ден Берг у 1992 р. описав етнічний туризм як форму туризму, де культурна екзотика тубільців є основною «приманки» для туристів. Вона включає комплекс міжетнічних відносин та поділ праці між трьома групами: туристами, тубільцями та посередниками [18].

Науковці з Великобританії С. Харрон і В. Вайлер у 1992 р. визначили етнічний туризм як поїздку, вмотивовану передусім пошуком тісного контакту з людьми, етнічна приналежність і культурна специфіка яких відрізняється від подібних ознак у туристів [11, с. 84]. Вони наголосили на необхідності наявності під час таких подорожей безпосереднього контакту із культурою приймаючої країни та її навколошнім середовищем. На думку авторів, «етнічні туристи» в першу шукають можливості проникнення в первісну культуру, не споторнену віяннями цивілізації, і саме тому зазвичай об'ектами етнічного туризму стають сільські громади, які живуть у віддалених районах і поводять себе «екзотично» з точки зору пересічного обівнателя ХХІ ст.

Більшість існуючих досліджень етнічного туризму в Європі та Америці зосереджується на вивченні мандрівок до екзотичних і часто ізольованих етнічних груп. Деякі вчені вважають, що етнічний туризм має також включати дослідження подорожей друзів і родичів, які здійснюють мандрівки на батьківщину предків з метою вивчення власної етнічної приналежності (наприклад, науковець з Уельсу С. Пітчфорд, 1995 [16, с. 36]). За словами австралійського вченого Б. Кінга, етнічний туризм відноситься до подорожей, основною мотивацією до яких є «етнічне возз’єднання», тобто відвідування людей, близьких за етнічною приналежністю. Прикладом цього може служити візит мандрівників з Нового Світу (як правило, Північної Америки) до Старого Світу (Шотландії чи Ірландії) з метою дослідження власного походження [12, с. 175].

Узагальнювши попередні напрацювання вчених, китайський дослідник Лі Янь визначив етнічний туризм як туризм, основною метою якого є пошук

екзотичного культурного досвіду через взаємодію з відмінними етнічними групами. Він включає в себе туристичні поїздки, упродовж яких споглядаються артефакти, ритуали тощо, пов'язані з конкретною етнічною групою. Процес споглядання таких речей, на думку вченого, є важливою частиною мотивації до поїздки [19, с. 3]. В даному випадку етнічна група виступає як окрема в соціально-культурному аспекті група людей, які поділяють спільну історію, культуру, мову, релігію та спосіб життя.

Варто зауважити, що в світі поряд з терміном «етнічний туризм» широко використовується поняття «аборигенський» туризм, який запропонували Д. Мерцер, Д. Гетц та В. Джеймісон, і «корінний» туризм, хоча насправді мається на увазі те саме явище [10; 13]. Дослідники із туманного Альбіону Р. Батлер і Т. Хинчей (1996) окреслили «корінний туризм» як туристичну діяльність, в якій беруть безпосередню участь корінні етнічні групи з метою дослідження або споглядання атрактивних ознак власної культури, від якої вони відійшли з огляду на ті або інші обставини [9, с. 9]. Вони вважають, що корінний туризм передбачає участь в ньому представників корінних народів, у той час як в етнічному туризмі можуть бути задіяні не обов'язково представники етнічних груп, культура яких в даному конкретному випадку виявилася атрактивною.

Стосовно думки українських науковців щодо окреслення терміну «етнічний туризм», то в тут немає одностайноті. Великою мірою це викликано тією обставиною, що Закон України «Про туризм» не виділяє його як одного із видів туризму [1]. Серед 17 задекларованих видів туризму гіпотетично найбільше мають відношення до етнічного туризму культурно-пізнавальний та сільський. Цей же закон пропонує виділити за метою поїздки 13 видів туризму, зокрема пізнавальний відпочинок та ностальгічний туризм. Переважна більшість українських туризмологів, пропонують якщо не ототожнювати ці поняття, то, принаймні співвідносити їх ціле та часткове. Зокрема, Л. Кирилюк, вказуючи на швидкі темпи розвитку в Україні ностальгічного туризму, виділяє одним з його видів етнічний і пропонує визначити основні райони його масового розвитку на території нашої держави — прикордонне Закарпаття, Львівщина, Волинь. Він пов'язує цей вид туризму передусім із відвідуванням родичів, які опинились по різні сторони кордону [2]. (Поряд з тим, як свідчить список літератури до його публікації, напрацювання світової наукової спільноти він не брав до уваги). З його позицією співзвучні думки інших дослідників [3; 4], що потім знайшло відображення у науково-популярних виданнях [7].

Схожої думки дотримується київська дослідниця Т. Пархоменко. На її думку, «іноді ностальгічний туризм може накладатися на туризм етнічний, наприклад, коли емігранти відвідують свою етнічну батьківщину». Етнічний туризм задовольняє потребу у підкріпленні національної ідентичності людини, тобто включеності в певну соціальну спільноту на підставі спільнотного походження, ототожнення з певною культурою. Відвідування своєї етнічної батьківщини людиною, яка народилася і виховувалася в іншому соціокультурному середовищі, є своєрідним генетичним покликанням — «покликом предків». Ностальгічний же туризм виключно індивідуальний, він камерний порівняно з етнічним, це не поклик національної ідентичності, це — відтворення власного життєвого шляху, намагання подолати незворотність часу просторовим поверненням [6, с. 3].

Практичні організатори туристичного бізнесу вважають доцільним ввести нові критерії у систему класифікації видів туризму. В її основу цієї класифікації пропонується покласти професійний рівень осіб, які надають туристичні послуги [8]. Свою позицію вони пояснюють тим чинником, що в сучасній літературі зустрічається досить широка класифікація різновидів туризму, однак рідко хто зможе відрізнити аграрний туризм від сільського зеленого, а сільський зелений від екологічного. Прикладом слугує той факт, що селянин-фермер в межах сільського туризму може організовувати: активний туризм (збудувати на своїй території спортивний майданчик, підйомник, розробити маршрути для велотуристів, кінні прогулянки); екотуризм (відпочинок в екологічно чистій місцевості, вживання чистих продуктів); мисливський туризм; культурно-етнічний (експкурсії, розповіді про історію краю, національні обряди, побут).

М. Орлова з Одеси розглядає етнічний туризм як підвид пізнавального туризму, метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного етносу, що проживає зараз або проживав у минулому на відповідній території. І саме це визначення, на думку автора статті, найбільше відображає специфіку «етнічного туризму». Інакше яким чином окреслити туристичну поїздку мешканця українського Полісся на фестиваль лемків, відвідання садиби татар в Криму чи ескімосів на Чукотці? Основним спонукальним мотивом «етнічного туриста» є бажання поринути в культуру певного етносу, незалежно в яких генеалогічних зв'язках з цією спільнотою він знаходиться. В даному випадку автор статті підтримує думку європейських дослідників Р. Батлера і Т. Хинчея, про що вже велася мова вище. Коли ж ведеться мова про окреслення виду туризму, «споживачами» якого є українці як етнічна група з метою глибшого ознайомлення із традиціями свого народу, то тут більш доцільним буде визначення «корінний туризм». Хоча дослідження вже цього (чи йому подібного) поняття є не є метою даної статті.

Література

1. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1995 р. — № 31. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1282-15>.
2. Кирилюк Л. М. Нові (нетрадиційні) види туризму України [Електронний ресурс] / Л. М. Кирилюк. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2008_17/novi%20vudu%20turyzmu.pdf.
3. Колесник О. Формування класифікаційних ознак туризму у системі економічних аспектів розвитку суспільства [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_1/36.pdf
4. Конспект лекцій «Менеджмент туризму» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://library.if.ua/book/31>.
5. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. географ. наук : спец. 11.00.02 «економічна та соціальна географія» / М. Л. Орлова. — Одеса, 2009. — 19 с. — Режим доступу: <http://www.dlib.com.ua/resursy-etnicchnoho-turyzmu-rehionu-susplno-heohrafichna-otsinka.html>.
6. Пархоменко Т. С. Антропологія туризму [Електронний ресурс] / Т. С. Пархоменко // Філософія туризму : навчальний посібник. — К. : Кондор, 2004. — 268 с. — Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/filotur14.htm

7. Притула В. Європейці обирають етнічний туризм в Криму / В. Притула. Режим доступу: <http://origin.radiosvoboda.org/content/article/948627.html>.
8. Розвиток сільського туризму в Україні. Сільський туризм як вид підсобної діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-102/doc-27>.
9. Butler R., Hinch T. Tourism and Indigenous Peoples / Butler, R., Hinch, T. — London: International Thomson Business Press, 1996.
10. Getz D. Rural tourism in Canada: issues, opportunities and entrepreneurship in aboriginal tourism in Alberta / Getz D., Jamieson W. // The Business of Rural Tourism: International Perspectives. — Toronto: International Thomson Business Press, 1997. — P. 93–107.
11. Harron S. Review: Ethnic tourism / Harron S., Weiler B. — London: Belhaven, 1992.
12. King B. What is ethnic tourism? An Australian perspective / B. King // Tourism Management. — 1994. — # 15 (3). — P. 173–176.
13. Malinowski G. Etnoturystyka - turystyka etniczna w Polsce [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://artelis.pl/artykuly/9521/etnoturystyka-turystyka-etniczna-w-polsce>.
14. McIntosh R. Tourism: Principles, Practices, Philosophies / R. McIntosh, C. Goeldner. — New York : Wiley, 1990. — 328 p.
15. Mercer D. Native peoples and tourism: conflict and compromise / D. Mercer // Global Tourism, the Next Decade. — Oxford; Boston: Butterworth-Heinemann, 1995. — P. 124–145.
16. Pitchford S. Ethnic tourism and nationalism in Wales / S. Pitchford // Annals of Tourism Research. — # 22 (1). — P. 35–52.
17. Smith V. Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism / V. Smith. — Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1977.
18. Van den Berghe P. Tourism and the ethnic division of labor [Електронний ресурс] / P. Van den Berghe // Annals of Tourism Research. — 1992. — # 19. — P. 234–249. — Режим доступу: <http://www.sciencedirect.com>.
19. Yang L. Planning for Ethnic Tourism: Case Studies from Xishuangbanna, Yunnan, China [Електронний ресурс] / Li Yang. — Режим доступу: http://uwspace.uwaterloo.ca/bitstream/10012/3123/1/Thesis_Li.pdf

Муравська С. В.

ЭТНИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ: К ПРОБЛЕМЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ТЕРМИНА

Статья является попыткой проанализировать основные концепции, связанные с определением термина «этнический туризм» в среде американской, европейской и украинской научного сообщества.

Ключевые слова: этнический туризм, экзотические народы, традиции, ностальгический туризм.

Muravskaya S. V.

ETHNIC TOURISM: SOMETHING TO THE DEFINITION PROBLEM

Article is the attempt to analyze the basic concepts concerning the definition of the term «ethnic tourism» among American, European and Ukrainian scientific community.

Keywords: ethnic tourism, exotic peoples, traditions, nostalgic tourism.

УДК Д 891 (я-73)

Обозний В. В.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В СІЛЬСЬКИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Розглядаються соціально-економічні передумови розвитку етнічного туризму в сільських регіонах України.

Ключові слова: етнічний туризм, сільські регіони, національно орієнтований туристичний продукт.

Інтеграція України до світового співтовариства супроводжується складним і багатоаспектним процесом відродження національної свідомості та історичної пам'яті народу. В його основі — звернення до історичних витоків, відновлення традицій і духовних цінностей нації. Значна роль у цьому процесі належить етнографічному туризму та музейній справі, як скарбницям духовної спадщини, центрам культурно-духовного відродження народу, що сприяють гуманізації суспільства і ствердженню української держави.

У науково-педагогічній літературі та спеціальних дослідженнях розглядаються: проблеми етнокультурної історії (В. Наулко, Н. Граціанська, М. Попович та ін.); традиції сучасної етнографії (В. Баспалов); методологічні проблеми та засади розвитку сучасної української етнології (Г. Касьянов, А. Пономарев, Г. Скрипник); окремі аспекти етнографічних досліджень (С. Павлюк, Н. Пушкарьов, О. Рудловчак, В. Скрипка та ін.); теоретико-методологічні положення рекреаційної географії (О. Байдик, О. Любіцьва, М. Рутинський, І. Смаль, І. Твердохлєбов та ін.).

У багатьох європейських країнах етнографічний туризм передбачає відвідування сільської місцевості, де компактно проживають представники різних етнічних груп, які зуміли зберегти до нашого часу самобутність своєї національної культури. Таке спілкування сприяє кращому розумінню традицій і культури інших народів. Зростаючий інтерес до етнічного туризму стимулює запровадження різних моделей розвитку етнічного туризму, стає основним напрямом відтворення, збереження та охорони традиційного сільського ландшафту. Крім того, сучасні зміни у сільській місцевості приводять до зменшення частки працюючих у аграрному секторі. Поступово він перестає бути основною формою використання землі і найважливішою діяльністю сільської громади. Тому у багатьох країнах етнічний туризм заохочується на державному рівні й розглядається як невід'ємна складова комплексного розвитку сільських територій.

Мета статті — розкрити соціально-економічні передумови розвитку етнічного туризму в Україні та напрями формування характерного для конкретної місцевості туристичного продукту і відповідних форм туристичної гостинності.

1. Трансформаційні процеси у аграрному виробництві і суттєві зміни в історично усталених формах життедіяльності сільського населення, що відбуваються останнім часом, ставлять питання не тільки перспективного соціально-економічного розвитку сільських територій, але й збереження їх культурно-духовного потенціалу. Сьогодні туризм є однією з найприбутковіших галузей

світової економіки. Зважаючи на місце та роль туризму в житті суспільства, українською державою його проголошено одним із пріоритетних напрямів економічного та культурного розвитку українського суспільства. Для населених пунктів, особливо у сільських регіонах, дбайливе ставлення до історико-культурної спадщини, всебічне її вивчення, реставрація, охорона та пристосування до сучасних та майбутніх потреб важливі як в історико-культурному, так і в соціально-економічному відношенні.

2. Розвиток етнографічного туризму в сільській місцевості виглядає одним з найбільш перспективних напрямів її розвитку. В умовах ринку землі та зменшення зайнятості у сфері аграрного виробництва необхідність започаткування робочих місць у туристично-орієнтованих видах господарської діяльності буде зростати. Розгортання виробничої діяльності у будівництві, сфері послуг, виробництві продуктів харчування, екскурсійно-довівлевій діяльності та інших сприяє комплексному господарському розвитку території, більш повній зайнятості населення, відродженню місцевих ремесел, організації виробництва сувенірних виробів тощо. Розвиток різноманітних форм гостинності у туризмі впливає на характер життедіяльності людей, їх культуру та соціально відповіальну поведінку, стимулює збереження культурно-духовної спадщини українського народу, в цілому сприяє перебудові культури і рівня життя населення.

3. Багаторічна краєзнавчо-музеєзнавча діяльність освітніх колективів, зорієнтована на туристський бізнес, буде сприяти формуванню розвинутої національно-історичної самосвідомості, яка передбачає закріплення у знаннях, інтересах, потребах, цінностях дітей, молоді та дорослого населення позитивного регіонально-соціумного культурно-історичного досвіду, перетворення його у повсякденні норми поведінки і критерії самооцінки. Адже тільки покоління, сформоване на духовних надбаннях народу, зможе продовжувати і розвивати його культурно-історичні традиції. Як показує практичний досвід, без участі музеїчно-краєзнавчих форм діяльності досить складно створювати національно орієнтований туристичний продукт. При цьому слід враховувати, що створення в етнографічному туризмі туристичного продукту та відповідних систем туристичної гостинності є процесом тривалим. В першу чергу, зусилля повинні бути спрямовані на створення національно-орієнтованого туристичного продукту на основі використання історично усталених регіонально-місцевих форм життедіяльності населення, зокрема елементів побутово-матеріальної культури та звичаєво-святкової обрядовості. Охоплюючи різні ділянки родинно-суспільного життя, ці найміцніші елементи виступають важливим чинником навчання й виховання, розвитку особистості й оздоровлення суспільства. Необхідно надати новий імпульс у розвитку етнографічного музеєзнавства, розумно використовувати матеріали і напрацюваний у минулому досвід роботи, в першу чергу, шкільних музеїв, перетворення їх в організаційно-методичні центри краєзнавства та сільського туризму.

4. Спрямування діяльності шкільних колективів у краєзнавчому та туристсько-рекреаційному напрямку безперечно одержить підтримку місцевого населення, ділових людей, підприємців та місцевої влади. Сьогодні цілком природно виглядає, коли загальноосвітні заклади у сільській місцевості спрямуюватимуть шкільну і позашкільну краєзнавчо-музеєзнавчу діяльність на

розвиток сільського та етнічного туризму. Шкільні осередки, використовуючи позакласну туристсько-краєзнавчу діяльність, здатні спрямувати її на пошук нестандартних форм профорієнтації та зацінення підростаючого покоління до історичного досвіду збереження і використання природно-матеріальних і культурно-духовних цінностей свого народу. Тим самим вони сприятимуть не тільки одержанню учнями необхідних навичок професійного спрямування, але й стимулюватимуть створення нових робочих місць, зокрема для випускників шкіл. Процес започаткування конкретних робочих місць у туристському бізнесі буде здійснюватися в процесі розвитку туристичних форм гостинності та формування відповідного туристичного продукту (різноманітних етнографічно-краєзнавчих заходів, організації туристських турів в умовах проведення народних свят (різдвяного, пасхального, купальського тощо), використання етнографічно-експкурсійних та пізнавально-оздоровчих маршрутів тощо).

5. У шкільних та позашкільних навчальних закладах туристські походи краснавчого спрямування і етнографічно-краєзнавчі екскурсії за спеціально розробленими тематично-краєзнавчими маршрутами залишаються однією з найважливіших форм пізнавально-оздоровчої і навчально-виховної роботи. Використання їх, як необхідної конкретно-змістової основи, зорієнтовано на створення освітньо-пошукової опори і емоційно-почуттєвого сприйняття, які допомагають підтримувати і гармонізувати відчуття внутрішньої спорідненості людини і довкілля. Тим самим закладається основа не тільки для засвоєння знань окремих галузевих наук, але й одержання умінь об'єднувати ці знання з метою формування цілісного сприйняття оточуючого світу та розвитку регіонально-соціумної культури в особистій свідомості.

Для розвитку етнографічного туризму потрібні етнографічно-краєзнавчі проекти, реалізація яких спрямована на показ і розуміння світосприймання і психології, культури і менталітету різних етнічних груп українського народу. Поряд з використанням традиційних, стає доцільним створення нових типів пізнавально-туристичних і краснавчо-музейних осередків, спрямованих на етнографічно орієнтовані види діяльності (організація і проведення характерних для конкретної території фольклорних програм, музично-пісенних фестивалів, функціонування ремісничих майстерень та сувенірних крамниць тощо). Адже, саме у туристсько-краєзнавчій та етнографічно-музейній діяльності може бути найбільш комплексно і наочно розкритий історично усталений «краєзнавчий образ» регіону та визначені напрями його гармонізації.

Література

1. Басилов В. Н. Традиции отечественной этнографии // Этнографическое обозрение. — 1998. — № 2. — С. 18–45.
2. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. — Том I. — К.: МВП «Оберіг». — 1991.
3. Касьянов Г. Сучасний стан української історіографії: методологічні та інституційні аспекти // Генеза. — 2004. — № 1. — С. 78–92.
4. Килимник Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6т.]. — К.: АТ «Оберег». — 1994.
5. Українське народознавство: Навч. посібник / За ред С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. — Львів: Фенікс. — 1994. — 608 с.

Обозный В. В.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА В СЕЛЬСКИХ РЕГИОНАХ УКРАИНЫ

Рассматриваются социально-экономические предпосылки развития этнического туризма в сельских регионах Украины.

Ключевые слова: этнический туризм, сельские регионы, национально ориентированный туристический продукт.

Oboznyi V. V.

SOCIO-ECONOMIC PREREQUISITES OF ETHNO-TOURISM IN VUVAL REGIONS UKRAINE

Socio-economic prerequisites of ethno-tourism ave examined in the vuval regions of Ukraine.

Key words: ethnic tourism, vuval regions, nationally oriented tourist product.

УДК 338.48-44(1-22)

Дарчук В. Г.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
ім. М. Туган-Барановського

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО (СІЛЬСКОГО) ТУРИЗМУ НА ЕТНІЧНИХ ТЕРІТОРІЯХ УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання функціонування зеленого (сільського) туризму на етнічних територіях України, яке з кожним роком набуває все більшої актуальності. Обґрунтовано значення впливу зеленого туризму на розвиток сільської місцевості. Надано пропозиції щодо подальшого розвитку зеленого (сільського) туризму на етнічних територіях України.

Ключові слова: туризм, етнотуризм, екотуризм, зелений (сільський) туризм, національний туристичний продукт, туристична індустрія, сільська місцевість.

Україна має величезний невикористаний потенціал для розвитку туристичної галузі в цілому, і, зокрема, для розвитку нетрадиційного для нашої країни виду — зеленого (сільського) туризму, що набув значної популярності в усіх країнах Європи і знаходитьться на початковій стадії розвитку в Україні. Перспективи розвитку сільських регіонів, зайнятості місцевого населення пояснюють підвищенну увагу до вирішення проблеми розвитку зеленого (сільського) туризму в нашій країні. Статистичні дослідження свідчать про те, що 35 % горожан в країнах ЄС віддають перевагу відпустці саме в сільській

місцевості (у Нідерландах частка особливо висока — 49 %). Загалом у сільській місцевості країн ЄС на туристичному ринку щорічно завантажено понад 2 млн. ліжко-місць [1].

Багато уваги зеленому туризму в своїх наукових працях приділяли такі вітчизняні та зарубіжні вчені як Коберніченко Т. О., Васильєв В. П., Горішевський П. А., Зінько Ю. В., Рутинський М. Й., Прокопа І. В. та ін. Але питання розвитку зеленого (сільського) туризму на етнічних територіях Україні досі залишається відкритим.

Метою статті є визначення кола проблем, які є перешкодою для стабільного розвитку галузі зеленого (сільського) туризму на етнічних територіях Україні та можливих шляхів їх вирішення.

Україні для іноземних громадян є маловідомою державою, що безсумнівно, при хороший рекламі, може залучити великий туристичний інтерес. Україна країна з багатою етнічною культурою і давньою історією. На території країни в різні часи жили різні народи, як переселенці, так і загарбники. Крім того, Україна здавна була місцем перетину торговельних шляхів Заходу і Сходу, Півночі і Півдня. Тут був кордон різних культур, яка сильно вплинула на багатошу культуру місцевого населення. Відпочинок на селі надзвичайно позитивно впливає на економіку та екологію регіонів за рахунок використання наявного приватного житлового фонду, розширення сфери зайнятості сільського населення, забезпечення туристів екологічно чистими продуктами харчування та збереження природи внаслідок зниження антропогенного пресу.

Зараз існує безліч турів пов'язаних з національною культурою. Це можуть бути тури з екскурсіями по містах і селах, з відвідуванням відомих і унікальних заповідників, музеїв і пам'ятників архітектури, пам'ятних місць, на території яких відбувалися найважливіші історичні події або меморіали, присвячені певній тематиці (наприклад, війні), у т. ч. старовинні кладовища і поховання.

На сьогоднішній день туризм, зокрема зелений (сільський) — найбільш стрімко зростаюча галузь у світі. Приблизно 10 % світового валового продукту приносить міжнародна туристична індустрія [2].

Зелений (сільський) туризм — індустрія експорту, яка відрізняється від інших експортних галузей одним важливим аспектом. Більшість експортерів вивозять свої товари з країни до споживача. У туризмі споживач прибуває в країну для того, щоб придбати і спожити вироблені продукти та послуги. Це створює додаткові надходження в місцеву економіку.

У сільській місцевості крім історико-культурних об'єктів потенційно привабливі землеробство як етнографічне явище, поєдане з ритуалами: поздоровлення з «хлібом, сіллю і рушником»; «голока» — участь суспільства при збиранні хліба, на сіножаті; «обжинки» — свято після збирання врожаю; промисли — полювання, рибальство, збиральництво, чумацтво; ремесла — лозоплетіння, бондарство, столярне, гутництво (виготовлення скла); кужнірство (вироблення шкір для одягу); народна архітектура — будинок, клуня, хлів, комору, церкви і каплиці, млині та вітряки; українське національне вбрання; національна кухня.

До соціально-економічних передумов розвитку зеленого (сільського) туризму на етнічних територіях України варто віднести:

— наявний приватний житловий фонд: потенційно це понад 1,0 млн. будинків (на сьогодні в селах України нараховується 6,2 млн. житлових будинків, з яких 98 % — у приватній власності) [2];

— незайняті або частково зайняті в особистих селянських господарствах сільське населення: складає понад 3,0 млн. осіб (середньорічна кількість працевдатного населення, що проживає в сільській місцевості — 6,4 млн. осіб, значна кількість яких не працевлаштована або частково зайнята) [3];

— перевищення пропозицій над попитом сільськогосподарської продукції, дві третини якої виробляється в особистих селянських та фермерських господарствах.

Саме розвиток зеленого (сільського) туризму в Україні і є одним із напрямів зниження рівня безробіття за рахунок створення нових робочих місць.

Крім цього за рахунок розвитку зеленого (сільського) туризму можливе вирішення цілого ряду проблем:

- розширення кола самозайнятості сільського населення;
- вирішення соціально-економічних проблем села;
- розширення можливостей реалізації на місці продукції особистого підсобного господарства;
- відродження, збереження і розвиток місцевих народних промислів, пам'яток історико-культурної спадщини;
- підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення;
- покращання благоустрою сільських садів, вулиць, в цілому сіл;

Однак, розвиток зеленого (сільського) туризму на територіях України гальмується у зв'язку з недосконалістю нормативно-правової бази, нерозвиненістю організаційно-економічного механізму його функціонування, зокрема:

- відсутність цілісної системи державного регулювання туризму в регіонах;
- нечітке визначення в законодавстві належності підприємств готельного господарства до підприємств, які надають туристичні послуги;
- повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази сільського туризму;
- невідповідність переважної більшості сільських будинків стандартам;
- невдалий підхід до рекламиування національного турпродукту на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг;
- недостатня організаційна, інформаційна та матеріальна підтримка суб'єктів підприємництва туристичної галузі з боку держави.

Сприйняття сільського відпочинку пересічним міським мешканцем України зараз коливається у широкому діапазоні: від цілковитого неприйняття цієї форми відпочинку до величезного захоплення його екологічністю та економічністю. Це свідчить лише про необізнаність загалу українців із такою формулою відпочинку.

Певний скептицизм до сільського відпочинку з боку горожан першого покоління зумовлений тим, що вони ще тісно пов'язані із сільською місцевістю — часті поїздки у село, відвідини родичів, догляд за житлом батьків, участь у сільськогосподарських роботах, — і не сприймають це як відпочинок. І люди вважають, що це частина їхньої індивідуальної самодіяльної відпочинково-господарської діяльності на селі, якій не треба надавати спеціального статусу.

Поряд із цим, в українських містах є категорії людей, які активно сприйняли ідеї народження (чи відродження) сільського етнічного відпочинку. На сьогодні

в Україні основні сегменти потенційних споживачів послуг сільського зеленого туризму утворюють:

- мешканці промислових центрів (через екологічність цієї форми відпочинку);
- справжні горожани (3–4-те покоління — через екзотичність);
- шанувальники українських народних традицій (через принади сільського способу життя та чистоту довкілля);
- люди з малим і середнім достатком (через вартість відпочинку у селі) [3].

Середньорічна кількість працевдатного населення, що проживає в селах, складає 6,4 млн. осіб, з них більше 0,5 млн. офіційно зареєстровані як безробітні, 3 млн. осіб належать до категорії незайнятого населення [4].

Розвиток зеленого (сільського) туризму призведе до розширення сфери послуг, зокрема торгівлі, громадського харчування, транспорту і зв'язку, виробництва сувенірів у сільській місцевості, етнічних прикрас. А це стане одним із шляхів активізації її соціально-економічного розвитку. Особлива увага мусить бути приділена створенню умов для відпочинку міських жителів у невеликих селах регіону, які відчувають занепад і знаходяться на стадії вимирання. Саме у таких поселеннях ще найменш знищена природа, найчистіші умови для життя і відпочинку. І в них туризм був би важливим джерелом підтримки господарювання місцевих мешканців, підвищення рівня їх життя [5].

Розвитку сільського туризму сприяє також аграрна політика урядів, яка спонукає фермерів шукати альтернативні джерела доходів. Ну і, звісно, бажання людей повернутися до природи, за невисоку плату доторкнутися до її чистоти, пожити в сільському середовищі й відкрити нові для себе народні ремесла, цікаві місця, кухню, фольклор тощо.

Оскільки зелений туризм є дійовим засобом вирішення проблеми утримання населення в слаборозвинутих регіонах, у багатьох країнах він розглядається як один із важливих напрямів у політиці розвитку села.

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садів, вулиць, в цілому сіл; стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Звичайно, на перших порах приймання і обслуговування відпочиваючих буде відбуватися на базі існуючого житлового фонду з використанням місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів. Але з певним надходженням коштів від цієї діяльності ті, хто нею займається, почнуть робити вкладення у поліпшення комунального облаштування житла, вулиць; об'єднаними зусиллями вони змінять на краще сферу обслуговування. А це одночасно ювілейний внесок у розвиток села.

Суттєву роль відіграє розвиток зеленого (сільського) туризму у підвищенні культурно-освітнього рівня сільського населення. Готуючись приймати і обслуговувати відпочиваючих, члени селянських родин мимоволі змушені поповнювати свої знання з ведення домашнього господарства, гігієни і санітарії, приготування їжі тощо, а спілкування з гостями розширює їх кругозір, дає змогу зав'язати нові знайомства, завести друзів в інших населених пунктах.

Селянин-фермер в межах сільського туризму може організувати:

- активний туризм (збудувати на своїй території спортивний майданчик, підйомник, розробити маршрути для велотуристів, кінні прогулянки);

- екотуризм (відпочинок в екологічно чистій місцевості, вживання чистих продуктів);
- мисливський туризм;
- культурно-етнічний (експурсії, розповіді про історію краю, національні обряди, побут) тощо.

Зарах 18 регіонах держави близько 1000 господарств запрошують до себе на відпочинок туристів. 70 % господарств доводиться на Карпатський регіон [6].

Для стійкого розвитку сільського зеленого туризму в Україні необхідно визначити роль і місце державних інституцій, зокрема, Міністерства аграрної політики України, в створенні сприятливого правового середовища для діяльності сільського населення, навчання власників особистих селянських господарств, надання довгострокових пільгових кредитів для створення багатофункціонального житла і сприяння в залученні інвестицій для перебудови інфраструктури в селі і тому подібне. Як результат, з'явиться агротуристський продукт, який ідентифікуватиме український зелений (сільський) туризм на внутрішньому і міжнародному ринках. Виходячи з цього, центральний орган виконавчої влади у сфері туризму піклуватиметься про питання популяризації відпочинку в українському селі, розробку туристичних програм і маршрутів із здійсненням регуляторної політики відносно суб'єктів туристичної діяльності, які надають готельні послуги, екскурсійне обслуговування в сільській місцевості і тому подібне. Одним з елементів механізму розвитку і функціонування зеленого (сільського) туризму мають бути надані повноваження (компетенції) Союзу сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні відносно створення добровільної системи категоризації місць розміщення (якості послуг), а також здійснення контролю за дотриманням цих норм господарами.

Помітний інтерес до розвитку зеленого (сільського) туризму пов'язаний із зміною умов існування людини, ритму життя, а відповідно рівня її здоров'я, у зв'язку з чим зростає необхідність забезпечення оптимальних умов відпочинку, профілактики, лікування і відновлення здоров'я населення різного віку і професій. Сільський туризм може розв'язати проблему необхідності реабілітації, психічного оздоровлення за рахунок впливу на здоров'я людини природних, екологічних чинників. Популярність зеленого (сільського) туризму як виду відпочинку пов'язана з тим, що він найбільшою мірою відповідає рекреаційним потребам людей, що живуть в умовах урбанізованого середовища, в районах із складною екологічною ситуацією, що випробовують гіподинамію і постійне нервове перенапруження, що посилюється в країнах з перехідним типом економіки, соціальним неблагополуччям, фінансово-економічною нездатністю задоволити свої потреби. На сьогодні лише невеликий відсоток населення України має можливість відвідування престижних зарубіжних курортів. Ціни ж на послуги у сфері сільського туристичного бізнесу знаходяться в межах купівельної спроможності населення в кількісному вираженні в 2–5 разів нижче, ніж в готелях.

Безумовним чинником успішного розвитку сільського туризму є реклама, яка може бути надана на основі банку даних про розвиток зеленого (сільського) туризму журналом, видаваним Союзом підтримки сільського зеленого туризму: «Туризм сільський зелений» а також на основі створення різноманітних інформаційних видань, які за підтримки органів державної влади (особливо в області

оподаткування), дозволять стати сільському зеленому туризму потужним чинником відродження села і економіки в цілому [7].

Стратегічною метою розвитку зеленого (сільського) туризму на етнічних територіях України є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту, здатного максимально задоволити потреби як наших співвітчизників, так іноземців. Завдання на поточний період: розширення ринку внутрішнього туризму; сприяння стійкому зростанню обсягів в ізномінальному туризму, забезпечення комплексного розвитку рекреаційних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів їх населення; збереження та відновлення природного середовища й історико-культурної спадщини; наповнення державного та місцевого бюджетів. Український зелений (сільський) туризм може стати візитною карткою нашої держави на міжнародному туристичному ринку, про що свідчить бажання іноземців познайомитись з історичним та природним потенціалом України.

Література

1. Турбізнес [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.turbiz.narod.ru>.
2. Вахмістров В. П., Вахмістрова С. І. Правове обеспеченіе туризма. [Текст]. — Уч. пособие. — С-Пб.: Изд-во Михайлова В. А., 2005. — 288 с.
3. Васильев В. П. Зелене серце Європи // Туризм сільський зелений. — 1997. — № 3. — С. 2–5.
4. Гаврилюк С. П. Конкурентоспроможність підприємств у сфері туристичного бізнесу: Навч. посіб. — К.: Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2006. — 180 с.
5. Миронов Ю. В. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://tourlib.net/statii_ukr/siltur7.htm
6. Прокопа І. В. Матеріали наради-семінару «Аналіз розвитку та рекомендації щодо вирішення проблемних питань сільського зеленого туризму України», Яремче, 2007 р.
7. Рутинський М. Й., Зінько Ю. В. Сільський туризм: Навчальний посібник. — К.: Знання, 2006. — 271 с.
8. Бабкін А. В. Специальные виды туризма [Текст]. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. — 252 с.
9. Мацкевич Н. М. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туристичного руху // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. — 2006. — № 7. — С. 68–70.
10. Всемирная туристская организация. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.wttc.org>.
11. Гостиничный бизнес online. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://prohotelia.com.ua>.

Дарчук В. Г.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕНОГО (СЕЛЬСКОГО) ТУРИЗМА НА ЭТНИЧЕСКИХ ТЕРРИТОРИЯХ УКРАИНЫ

В статье рассматриваются вопросы функционирования зеленого (сельского) туризма на этнических территориях Украины, которые с каждым годом приобретают все большую актуальность. Обосновано значение влияния зеленого туризма на развитие сельской местности. Даны предложения по дальнейшему развитию зеленого (сельского) туризма на этнических территориях Украины.

Ключевые слова: туризм, этнотуризм, экотуризм, зеленый (сельский) туризм, национальный туристический продукт, туристическая индустрия, сельская местность.

Darchuk V. G.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF GREEN (AGRICULTURE) TOURISM IN UKRAINE ETNICHNYH RIGHTS

The article examines the functioning of green (rural) tourism in ethnic areas in Ukraine, which every year is becoming increasingly relevant. The significance of the impact of green tourism in rural development. The proposals for the further development of green (rural) tourism on ethnic Ukraine.

Keywords: tourism, etnoturizm, ecotourism, green (rural) tourism, national tourist product, tourism industry, the countryside.

УДК 379.822(844)

Чорненська Н. В.

Львівський державний інститут новітніх технологій
та управління ім. В. Чорновола

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В МІСТАХ

Окреслено аспекти розвитку етнотуризму у міському середовищі. Виділено та обґрунтовано основні носії етнонадбань, збереження та примноження яких сприятиме реалізації етнотуризму, а також вказано на можливості та перспективи розвитку туризму у містах.

Ключові слова: етнотуризм; етнокультурний простір; туристичний імідж; міське середовище.

Сьогодні туризм постає як надзвичайно багатий за змістом і розмаїтій за проявами соціальний феномен. Своїми функціями — світоглядною, культурно-пізнавальною, соціальною, комунікативною, інтегративною, рекреаційною — він істотно впливає на людину, її ціннісні орієнтації, процеси самопізнання і самовдосконалення. Процеси урбанізації збільшують потребу в активному відпочинку, у зміні умов життя для заняття фізичної перевтоми і нервових перевантажень. Однак не завжди є можливість виїзду з міста, тому розвиток різних видів туризму, що нагадували б про національну самоідентичність, формували бажання пізнання культурних надбань етносу, у міському середовищі вважаємо вкрай актуальним. Крім того, неповторний колорит міста, особливо історичного, притягує бажаючих оглянути та відчути неповторність надбань культурного урбосередовища.

Метою нашого дослідження є аналіз умов та перспектив розвитку етнотуризму як ланки міського туристично-рекреаційного комплексу.

Вагомий внесок у дослідження проблем розвитку функціонування туристичної сфери, зокрема етнотуризму, зробили вітчизняні вчені, зокрема Бучко Ж. звертає увагу на народні звичаї та традиції населення у контексті фестивального туризму, Чаплінський П., Кібич А. розглядають особливості етнокультурного ландшафту, ряд вчених досліджують етнотуризм з позицій етнотрадицій на міжкультурних пограниччях. Оскільки місто, як правило, є поліетнічним простором, тому тут розвивається також етногенний туризм, який передбачає ознайомлення з місцями та об'єктами, пов'язаними з некорінним етносом, вивчення якого розвиває І. Винниченко. Незважаючи на те, що проблеми етнотуризму розглядалися багатьма авторами, до теми етноспрямування в урботуризмі, практично ніхто не звертався, тому необхідне здійснення подальших досліджень в цьому напрямку.

Всім відомо, що «етнос» означає народ, а отже, етнотуризм не є інше як вид туризму, який дає можливість познайомитися з життям, культурою, традиціями народу. Часто етнос визначають як міжпоколінну групу людей, об'єднану тривалим спільним проживанням на певній території, спільною мовою, культурою і самосвідомістю. Урбанізаційні процеси охопили значні території та внесли свої корективи в етнічну самобутність населення. Етнічність — це форма соціальної організації культурних розбіжностей.

Сучасний етнотуризм поєднує в собі відпочинок, якісну організацію дозвілля та можливості пізнання і формування нової мотивації. Закон України «Про культуру» визначає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні відносини, пов'язані із створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей, і спрямованій на забезпечення доступу до них.

Туризм у містах має на меті відродження культурної, історичної спадщини, звичаїв і традицій поліетнічного середовища.

Міста, як місця зосередження культури, економіки і політики країн і регіонів, мають свою перевагу і формують туристичний ринок перш за все для іноземних туристів. Їхня роль в історико-культурному та етнотуризмі постійно зростає. Сучасні міста виконують багато функцій: політичні, економічні, науково-освітні, транспортні, інформаційні, культурні, туристичні. Для більшості міст характерна тенденція послідовного посилення туристичних функцій.

Основними аспектами розвитку етнотуризму у міському середовищі вважаємо наступні:

— історико-культурний — передбачає збереження традиційності, декоративного мистецтва, яке художньо-естетично формує середовище, створене людиною, фольклору із змінами в змістово-художньому плані, реконструкцію побуту в різні історичні епохи, відтворення професійних ремесел, які становили виробничу основу середньовічного міста тощо;

— соціокультурний — відображеній полікультурністю, яка залежить від міжетнічної взаємодії, репертуарними змінами (заникнення обрядових пісень та домінування видовищно-карнавальних форм та супровідного піснеобрядового фольклору);

— політичний — передбачає збереження національної самоідентичності та пропагування країни в цілому, забезпечення політичної стабільності через взаємопорозуміння між представниками різних етносів, підтримку зі сторони державних структур їх прав на збереження етнічної спадщини.

Етнотуризм у містах розвивається на постійній основі та епізодично.

Розвиток етнотуризму на постійній основі представлений наступними складовими.

Музей — профіль музею визначається змістом його фондів, пов'язаних з етнографією, та зв'язком з тією чи іншою галуззю науки, мистецтва або виробництва. Прямий стосунок до етнотуризму мають краєзнавчі музеї, скансени, музей народних промислів та побуту, образотворчого мистецтва, народної творчості, музей історичного профілю, меморіальні музеї тощо.

Мистецькі галереї — заклади мистецтвознавчого профілю, що здійснюють комплектування, експонування, зберігання, вивчення, реставрацію і популяризацію витворів образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, у тому числі етноспрямування. Сюди відносяться тематичні виставки, майстер-класи народних промислів тощо.

Заклади культури — театри, концертні організації, філармонії, культурні центри, мистецькі колективи, бібліотеки, кінотеатри, які невіддільні від життя народу, його національної історії і культури. Розквіт або занепад закладів культури, розвиток тих або інших форм, тенденцій, ідей, саме їхнє місце в житті суспільства і характер зв'язків з сучасністю обумовлені особливостями соціальної структури суспільства, його духовними запитами.

Відкріті об'єкти, що мають відношення до етнотуризму. Сюди входять культові споруди певного етносу, архітектурні комплекси, які спроектовані відповідно до певного етностилю чи зодчим той чи іншої національності. Також у кожному місті, яке гостинно приймає туристів, є центри продажу сувенірної продукції, яка в основному відображає етнокультуру населення регіону.

Етнотуризм свого піку набуває в період проведення у місті етнофестивалів, які проводяться відповідно до програми проведення таких заходів. Фестиваль — культурно-мистецька акція, відкрита для усіх напрямків і жанрів мистецтва, професійних та аматорських мистецьких колективів, окремих митців, що проводиться з метою сприяння розвитку академічного, традиційного народного та сучасного мистецтв, професійної та аматорської творчості, популяризації етнічних і культурних традицій регіонів. Фестивалі здатні не лише виводити в люди молодих музикантів чи пробуджувати інтерес до немасових видів мистецтва, а й робити українські регіони привабливішими для туристів.

Етнофестивалі є оберегами нематеріальної культурної спадщини, в тому числі народної культури (фольклор, традиції, звичаї і обряди, діалекти і говори, народні художні промисли та ремесла, історична топоніміка тощо). Етнофестивалі супроводжуються виступами музичних гуртів, даються майстер-класи (лісова скульптура, гончарі, ткачі, ковалі, писанкарі, вишивальниці, різьбарі, майстри з виготовлення килимів, а також ляльок та іграшок з соломи і лози), організовуються забави в етностилі, участів національними стравами; відбуваються змагання серед кобзарів у поетичній майстерності. Програма етнофестивалів різноманітна, однак усі складові з етноакцентами. Прикладами етнофестивалів на Львівщині є Міжнародний Екологічний Етнофестиваль «Верхобуж» в селі Верхобуж на Золочівщині, етнофестиваль «Підкамінь» на Бродівщині.

Переваги організації етнофестивалів у містах полягають у зручності для гостей таких свят. Розвинута інфраструктура дає можливість комфорного

розміщення, широкий вибір розважально-пізнавальних заходів у межах програми етнофестивалю та поза ним. Фестивалі, які мають у своїй основі інше спрямування (мистецькі, історичні фестивалі, кіно і театр, гастрономічні фестивалі) так чи інакше охоплюють надбання етносів, які цю територію населяють, та є основою міжнародних культурних зв'язків.

Розвиток етнотуризму в урбосередовищі зумовлено необхідністю удосконалення галузі культури міста, спрямовання її на розвиток культурних традицій міста, збереження історичних цінностей, забезпечення доступності закладів культури для всіх верств населення, створення максимально сприятливих умов для творчого росту особистості, розкриття її здібностей, задоволення духовних і естетичних потреб, відродження народної творчості та популяризації національних звичаїв та обрядів, організацію повноцінного, змістового дозвілля, масового відпочинку і розваг, культурного обслуговування населення, сприяння доступу глядачів до перегляду національної кінематографічної спадщини.

Місто, як туристичний цільовий центр, володіє індивідуальним стилем. Для того, щоб забезпечити собі постійний туристичний імідж, місто повинне підтримувати на досить високому рівні вміст культури, зберігати характерні риси, які вирізняють його з-поміж аналогічного урбопростору.

У будь-якій національній культурі основоположною і базисною є народна культура. Потім на її основі поступово формуються наука, література, мистецтво. Міське середовище має ширші можливості щодо реалізації зазначених напрямів.

Складові етнотуризму у містах охоплюють етнокультуру навколоїшніх територій. Тому цей вид туризму, представлений у міському просторі, дає можливість туристу компактно ознайомитися із культурним надбанням усього району перебування.

Україна поєднає одне з провідних місць у Європі за рівнем забезпеченості цінними природними та історико-культурними ресурсами, що мають чітке етнозабарвлення та здатні генерувати значний інтерес у вітчизняних та іноземних туристів. Саме ознайомлення з неповторним багатовіковим національно-культурним розмаїттям, зосередженим у великих та малих містах, не тільки сприятиме розширенню знань про окремі етапи та сторінки становлення й розвитку окремих етнографічних груп чи народностей на території України, а й цілком закономірно призведе до створення реального підґрунтя, спрямованого на розробку нових тематичних напрямів екскурсійної діяльності. Кожний тематичний напрям має свою структуру, водночас у розробці враховується принцип модульності та комплексності, що дає можливість створення розгалуженої мережі туристичних та екскурсійних маршрутів. Розвиток етноспрямованого туризму призведе до пожвавлення туристичного потоку і сприятиме розвитку туристичної індустрії в цілому.

Література

1. Закон України «Про культуру» від 14.12.2010, № 2778-17. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2778-17>.
2. Бучко Ж. І. Народні звичаї та традиції населення Українських Карпат у контексті фестивального туризму / Ж. І. Бучко // Вісник наукових досліджень. — Серія: Туризм. — Тернопіль, 2006. — Випуск 1. — С. 183–185.

3. Етнічний довідник: поняття і терміни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/glossary/a.html>.

4. Чаплінський П. Проблематика етнокультурного ландшафту Гуцульщини: риси, поділ, збереження / П. Чаплінський, А. Кібич [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://geograf.com.ua/uk/library/210-articles/806-problematyka-etnokulturnogo-landshaftu-gutsulschyny-rysy-podil-zberezhennya>.

Черненка Н. В.

АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА В ГОРОДАХ

Очерчены аспекты развития этнотуризма в городской среде. Выделены и обоснованы основные носители этноприобретений, сохранение и прумножение которых будет способствовать реализации этнотуризма, а также указано на возможности и перспективы развития туризма в городах.

Ключевые слова: этнотуризм; этнокультурное пространство; туристический имидж; городская среда.

Chornenka N. V.

ASPECTS OF DEVELOPMENT IN CITIES ETNOTURYZMU

Outlines aspects of etnoturyzmu in urban environments. Outlined and the major media etnonadban, conservation and enhancement of which contribute to the realization etnoturyzmu and given the opportunities and prospects of tourism in cities.

Keywords: etnoturyzm; the cultural space, tourist image, urban environment.

УДК 338.8:30:397.85(477.75)

Абрашкевичуте Т. О.

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Стаття присвячена аналізу соціально-економічних підстав розвитку етнокультурного туризму у Криму. Доведено, що рішення проблем розвитку етнокультурного туризму має особливу актуальність у поліетнічному середовищі півострова. Підкреслено зв'язок Стратегії економічного і соціального розвитку Автономної республіки Крим до 2020 року із практикою організації та реалізації етнокультурних туристських проектів.

Ключові слова: «туризм», «етнокультурний туризм», «стратегія економічного і соціального розвитку Автономної республіки Крим».

XXI сторіччя проголошене Організацією Об'єднаних Націй століттям туризму. Як феномен сторіччя й невід'ємна частина життя світового співтовариства, він

став унікальним загальнолюдським явищем, формою міжкультурної комунікації. На сучасному етапі туризм — важливий фактор взаєморозуміння між людьми й цілими народами, визнання їх етнічної та культурної самобутності.

Одночасно із цим, туризм являє собою одну із самих високоприбуткових та динамічно розвиваючихся сфер світової економіки. У наш час щороку відбувається до 900 млн. туристських поїздок, що дозволяє на економічному рівні представляти туристську галузь як потужну світову індустрію, у цілому не знаючу спаду. Міцно ввійшовши в життя сотень мільйонів людей, по усому світу, туризм, як високоліквідна сфера господарської діяльності, є однією з самих популярних у середовищі підприємців.

Подорожній туризм забезпечують понад 11 % міжнародних інвестицій і приносять у скарбницю держав у вигляді податкових вступів до 302 млрд. дол. [8]. За прогнозами ЮНВТО, до 2018 року внесок туризму в щорічний ріст глобального ВВП складе не менш 4 %. Це дозволяє розглядати туризм як багатоплановий у взаємозв'язку галузей економічний комплекс, найважливіший катализатор економічного росту. Тому в міжнародній практиці державні стратегії розвитку, економіка й туризм тісно взаємодіють один з одним. Світова економіка туризму усе більш інтернаціоналізується й стандартизується, здобуваючи риси глобалізму, але при цьому в кожній країні існують свої особливості, проблеми й перспективи розвитку тих або інших видів туризму.

Актуальність даної статті полягає у виробленні комплексного підходу розгляду регіональної стратегії економічного розвитку та особливостей індустрії туризму в Автономній республіці Крим, соціально-економічних передумов розвитку окремого виду туризму — етнокультурного. Даний підхід дозволить враховувати туризм, в цілому, і етнотуризм зокрема, як багатогранний соціокультурний феномен: потужний фактор розвитку економіки, соціальний інститут і сфера культури.

За даними Всесвітньої Ради з туризму та подорожей (WTTC) індустрія туризму Україні в 2009 р. забезпечила робочими місцями 232,2 тис. чоловік, ВВП у розмірі 15,7 млрд. грн. На наступні десять років World Travel &Camp Tourism Council прогнозує «зростання частки ВВП на 6,9 %, зростання зайнятості населення в цьому секторі економіки нашої країни на 2 %» [3, 91].

У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [1], в Стратегії розвитку туризму і курортів, прийнятій в 2008 році [7] заплановано проведення моніторингу існуючих інструментів стимулювання розвитку регіонів, результатів реформ на предмет їх ефективності та доцільноті коригування з метою визначення державних пріоритетів регіонального розвитку на довгострокову перспективу. Дані щорічних макроекономічних досліджень, наведені вище в звітах міжнародної організації, підтверджують правильність вибору курортно-реакреаційної сфери як пріоритетний напрям розвитку на період до 2015 року [5] для Автономної республіки Крим та десяти областей України: Вінницької, Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької, Чернігівської, міст Києва та Севастополя.

Прикладом визначення довгострокової перспективи регіонального розвитку та пріоритетності в ній сфери туристської індустрії може стати розробка

Стратегії економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011–2020 роки. «Модернізаційний сценарій» розвитку півострова передбачає формування нової регіональної ідентичності, комплементарної та інтегрованої в єдиний гуманітарний простір країни під девізом «Успішний Крим в успішній Україні». Це передбачає створення сучасної конкурентоспроможної високо ефективної туристично-рекреаційної галузі загальнодержавного і міжнародного значення, відновлення статусу Криму як сучасного санаторно-курортного і туристського господарського комплексу.

Виконання основних положень Стратегії до 2020 року повинно привести до переорієнтації частини туристських потоків, які вели за межі країни, на курорти Криму. Пріоритетний розвиток туристичної індустрії в регіоні має підтвердити статус півострова в єдиному туристському комплексі як «перлини України».

Здійснення довгострокових проектів починається з 2011 року, бюджет АРК на цей рік становить 1326371,6 тис. грн. Загальний обсяг доходів кримського бюджету від сфери туризму в цьому році складе 4,2 млрд. грн., а загальний обсяг видатків — 4,6 млрд. грн., з урахуванням планованого залучення позики у розмірі 400 млн. грн. У бюджеті АРК на 2010 рік обсяг видатків на підготовку і проведення курортного сезону становив 3,1 млн. грн. Таким чином, фінансування у 2011 році збільшено на 1,1 млн. грн. або на 35,5 %. Загальний обсяг коштів, які будуть спрямовані на розвиток курортно-рекреаційної галузі автономії, за словами міністра курортів і туризму АРК А. Лієва, становить близько 7,2 млн. грн, що майже в 2 рази перевищує витрати 2010 року.

Планується залучення інвестицій, у тому числі з Євросоюзу. За даними інформаційних агентств, навесні 2011 року ЄС планує підписати з Україною угоду про фінансування соціальної інфраструктури в недостатньо розвинених регіонах Криму. Посол Євросоюзу Жозе Мануель Пінту Тейшейра, озвучив дані обсягу фінансування, які за його словами складуть 5 млн. євро за два роки, що дозволить досить швидко побачити результат реалізації проектів розвитку туризму в АРК.

Безумовно, що в рамках здійснення даного «модернізаційного сценарію» буде потрібно вирішити ряд ключових проблем, до яких можна віднести наступні: «низький рівень конкурентоспроможності туристичного продукту у зв’язку з нездовільним станом об’єктів матеріально-технічної бази, обмежений набір рекреаційних послуг; нездовільна якість туристичних, лікувальних і супутніх послуг, їх невідповідність світовим стандартам, незабезпеченість СКТК висококваліфікованими фахівцями, низький рівень інноваційності рекреаційного турпродукту» [6].

На думку розробників Стратегії, збереження об’єктів культурної спадщини, так само як і біологічного різноманіття, буде сприяти зміцненню специфічних конкурентних переваг регіону. Це потягне за собою виконання цілого ряду завдань комплексного характеру:

- проведення паспортизації об’єктів культурної та природної спадщини місцевого значення;
- збереження історико-культурних цінностей, «зелених зон», унікальних ресурсів Автономної Республіки Крим;

- сприяння залученню інвестицій у діяльність щодо збереження та реставрації об’єктів культурної спадщини;
- сприяння залученню об’єктів культурної та природної спадщини в національні та світові туристичні маршрути;
- активізацію використання культурного, етнічного та інших потенціалів регіонів Центрального, Східного і Західного Криму: створення умов для збереження і відродження об’єктів культурної та природної спадщини, розвитку культури рекреаційних центрів — міст Керч, Судак, Білогірськ, Старий Крим, Роздольненського, Чорноморського, Ленінського районів;
- забезпечення диверсифікації туристичного продукту та розвиток нових сегментів ринку рекреаційних послуг; забезпечення розвитку різних видів туризму, в тому числі і етнотуризму;
- відновлення етнокультурного середовища, відновлення і збереження традиційного способу життя місцевого населення, його культури та етнографічних особливостей як перспективного об’єкта, привабливого для туристів.

У рамках визначененої мною теми статті, зупинимося докладніше на завданнях відновлення етнокультурного середовища та відродження культурної спадщини, як основи етнографічного туризму, здатного привести до розвитку економіки і культури автономії.

Світова туристична практика [10] демонструє посилення ролі етнічного чинника у розвитку політичних, економічних і культурних процесів. Зростання етнічної самосвідомості супроводжується підвищеною увагою до питань збереження етнокультурної спадщини, самобутності, культурного різноманіття, а також до проблем взаємодії туризму і культури. Етнокультурний туризм, заснований завдяки інтересу туристів до справжнього життя представників різних етнічних груп, знайомить туристів з традиціями, обрядами, творчістю і культурою численних народів.

На думку О. К. Смирнова [4], етнокультурний туризм Криму містить у собі елементи і етнографічного, і культурного, і сільського, і екологічного видів туризму і на сьогоднішній день в регіоні є ряд об’єктивних передумов до їх розвитку:

- 1) Високий ступінь етнічної різноманітності населення, який виявляється в макрорегіональному масштабі і на рівні низових адміністративних одиниць (районів та сільських поселень).
- 2) Унікальне поєднання різних етнокультурних комплексів, що склалися в процесі тривалої міжетнічної інтеграції. Підтримка на державному та регіональному рівні розвитку 14 етнічних центрів: кримськотатарський культурно-етнографічний центр «Коккоз» с. Соколине, Бахчисарайський район; грецький культурно-етнографічний центр «Карачоль» с. Чорнопілля, Білогірський район; вірменський етнотуристський центр «Сурб-Хач» м. Старий Крим.
- 3) Необхідність активної пропаганди міжетнічної толерантності та ідеї добросусідства в поліетнокультурному соціумі півострова.
- 4) Подолання деструктивного впливу урбанізації на традиційний етнокультурний комплекс: збереження традицій і обрядів мешканців багатонаціонального і поліконфесійного Криму.

5) Необхідність ефективного просування на внутрішньому та зовнішніх зарубіжних туристських ринках етнокультурних центрів і комплексів АРК.

Сучасна географія етноцентрів Криму різноманітна, що дозволяє об'єднувати їх у численні кільцеві туристські етномаршрути, максимально представляючи етнокультурне розмаїття півострова.

Етнотуризм при цьому може виступати як соціальна форма руху і важливий фактор, що сприяє багатоплановим комунікаційним зв'язкам, результатом яких є обмін ментальними, духовними і матеріальними цінностями, досвідом на міжособистісному, етнічному, державному та загальноцивілізаційному рівні. У процесі етнокультурної взаємодії, через форми комунікації, наповнення інформаційного поля про екскурсійні об'єкти, відбувається розвиток внутрішнього туризму. Соціальні групи поліетнічного соціуму, подорожуючи, можуть дізнатися більше про представників інших культур багатонаціональної автономії, а внутрішній етнокультурний туризм здатний їх об'єднувати. Півострів Крим, як географічне середовище, виступає регіоном спільногопроживання, а знання про жителів спільніх кордонів, переводять представників різних етнокультур з категорії «Чужого» в категорію «Сусіда».

Автономна Республіка Крим має переваги для розвитку внутрішнього та міжнародного етнотуризму. По-перше, вона являє собою унікальний природно-кліматичний, ресурсно-господарський комплекс, одним з визначальних конкурентних переваг якого є сприятливі умови для розвитку диверсифікованого санаторно-курортного і туристського секторів регіональної економіки [6]. На території півострова сконцентровано близько 30 % всіх туристично-рекреаційних ресурсів України. Вагомим чинником, що сприяє зачутенню туристів, є археологічні та культурно-історичні пам'ятки Криму. На території АРК знаходиться понад 11,5 тис. пам'яток історії, культури, архітектури, з них близько 150 історико-архітектурних об'єктів внесені до каталогів ЮНЕСКО. У комплексі культурно-історичних ресурсів етнографічні об'єкти займають важливе місце, як характеризуючи етнічні особливості традиційно- побутової культури народів, що населяли дану територію.

По-друге, Крим в усі періоди історії був полікультурним регіоном. На його території з глибокої давнини відбувалися великі історичні події, пов'язані з проживанням і переміщенням багатьох народів. Тут зароджувалися, розвивалися і гинули культури численних народів і племен. Протягом тисячоліть Крим являє собою мозаїчну систему об'єднання різних етносів. Автономна Республіка Крим — це єдине адміністративно-територіальне утворення в Україні, де в силу історичних причин у складі населення домінують представники численних етнічних груп. У силу історичних і національно-культурних особливостей, сучасний Крим можна сприймати як форму спілкування в століттях, між віками, між народами і між культурами. За підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року в автономії представники більш ніж 125 етнічних груп, складають — 5 % від загального числа проживаючих [9].

По-третє, процеси формування регіональної культури та ідентифікації кримчан активізують етнокультурний чинник, що визначає розгляд півострова в двох площинах: територіальної нерозривності і цілісності, з одного боку, та етнокуль-

турної, духовної асоціативної єдності населення, — з іншого. Тому інформація про етнічну історію, культурну спадщину численних народів Криму, їх традиції та сучасні проблеми, діяльність культурно-етнографічних центрів наповнюють інформаційне поле, що може стати умовою для розвитку етнографічного туризму. У процесі культурної взаємодії через різні форми комунікації поступає більше інформації про побут і традиції представників інших культур, які живуть в межах регіону, що призводить до спілкування з ними, як з сусідами. Прояв конгруентності, як здатності до зближення у спільній соціокультурній діяльності, розуміння одиного представниками різних етнокультурних груп Криму, визначає результативність їх міжкультурної комунікації.

Потрібність формування етнічної інформації виникає у представників різних етнічних культур спочатку як бажання долучитися до культурної спадщини свого народу, а в подальшому поділитися і розповісти про себе іншим. У кримському поліетнічному соціумі замість універсалізації та асиміляції, при яких етнічні культури втрачають свою самобутність, розчиняються в гомогенному суспільстві, виробляються тенденції до диференціації, збереження та розвитку різноманіття в єдності. Якщо ми уважно, вдвівимося в останнє десятиліття історії Криму, вважає Ю. Лаптев [2], то побачимо, що саме фактор культури виявився тим графітовим стрижнем, який не дозволив політичним процесам перейти в стадію ланцюгових реакцій і, як наслідок, до вибуху.

Сьогодні одним з найважливіших завдань є формування партнерства у розвитку туристського потенціалу регіону, формування його позитивного іміджу. Проживаючі разом на кримській землі, щорічно приймають мільйони відпочиваючих, представники етнічних груп створюють самобутнє обличчя Криму, його сприятливий і багатолікий образ у гостей півострова. Полікультурність, що забезпечує підтримку культурної специфіки, в поєднанні з можливістю індивідуумів і груп повноправно брати участь у всіх сферах суспільного життя від економіки до політики і культури, сприяє консолідації соціуму. Тому, толерантність і добросусідство поліетнічного півострова роблять привабливим його для туристів, затребуваним знайомство з його жителями.

В умовах високої конкуренції, коли багато територій прагнуть розвивати сферу туризму, позитивний імідж поліетнічного кримського регіону може стати його конкурентною перевагою на ринку туристських послуг. Економічна складова перспектив розвитку індустрії туризму в Криму в цілому, і етнотуризму, зокрема, закладена в базових стратегічних документах автономії, в більшій мірі здатна розкрити матеріальну форму культури багатонаціонального півострова, разом з тим безпосередньо впливати і на духовну культуру. Це актуалізує підтримку етнокультурних проектів, які враховують історичні, геополітичні, соціокультурні процеси, так і повсякденно-побутові особливості місцевого населення, бережуть культурну спадщину, зберігають традиції, мають особливе значення для полікультурного та поліконфесійного Криму.

Література

- Государственная стратегия регионального развития на период до 2015 г., утверждена Постановлением КМУ от 21.07.2006 г. № 1001 [Электронный ресурс]

/ Крым — инвестиции в будущее. — Режим доступа: <http://invest-crimea.fx-studio.crimea.ua>. — 14.02.2011г. — Загл. с экрана.

2. Лаптев Ю. Н., Савинова О. В. Этнографический туризм в Крыму: состояние и перспективы развития: науч.-метод. пособие / Ю. Н. Лаптев, О. В. Савинова. — Изд. 2-е, доп. — Симферополь : [б. и.], 2003. — 74 с.

3. Максимюк Н. В. Государственная стратегия развития индустрии туризма Украины / Н. В. Максимюк // Наукові праці: Науково-методичний журнал. — Т. 133. Вип. 120. Економіка. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. — 136 с. (С. 91–100).

4. Смирнов О. К. Опыт поддержки культурно-этнографических центров в Крыму и развитие этнокультурного туризма / О. К. Смирнов // Этнография Крина XIX–XX ст. и современные этнокультурные процессы. — Симферополь, 2002. — С. 381–390.

5. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 pp.). Шляхом європейської інтеграції. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua>. — 14.02.2011г. — Загл. с экрана.

6. Стратегия экономического и социального развития Автономной Республики Крым на 2011–2020 годы [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ark.gov.ua/>. — 14.02.2011г. — Загл. с экрана.

7. Стратегія розвитку туризму і курортів, яка схвалена розпорядженням КМУ від 06.08.2008 р. № 1088 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. — 14.02.2011г. — Загл. с экрана.

8. Харрис Г. Стимулирование международного туризма в XXI веке / Г. Харрис, К. М. Кац. — М.: Финансы и статистика, 2000. — С. 21–24.

9. Юрковская Н. П. Межнациональный Крым: реалии и перспективы [Электронный ресурс] : выступление на заседании Общественной коллегии при Председателе Совета министров АР Крым 8 февраля 2008 г. / Н. П. Юрковская // Информационный портал «Автономная Республика Крым». — Режим доступа: <http://www.crimea-portal.gov.ua>. — 14.02.2011 г. — Загл. с экрана.

10. Wood R. Tourist Ethnicity: a Brief Itinerary / R. Wood // Ethnic and Racial Studies. — 1998. — Vol. 21, № 2 (March). — P. 218–241.

Абрашкевичутэ Т. О.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ЭТНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКЕ КРЫМ

Статья посвящена анализу социально-экономических оснований развития этнокультурного туризма в Крыму. Доказано, что решение проблем развития этнокультурного туризма имеет особую актуальность в полигетничной среде полуострова. Подчеркнута связь Стратегии экономического и социального развития Автономной Республики Крым до 2020 года с практикой организации и реализации этнокультурных туристских проектов.

Ключевые слова: «туризм», «этнокультурный туризм», «стратегия экономического и социального развития Автономной Республики Крым».

Abrashkevichute T. O.

SOCIO-ECONOMIC BACKGROUND OF ETHNIC TOURISM IN THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA

The article is devoted the analysis of socio-economic grounds of development of ethnocultural tourism in Crimea. It is well proven that the decision of problems of development of ethnocultural tourism has the special actuality in the multi-ethnic environment of peninsula. Also underlines the connection between Strategy of economic and social development of the Autonomous republic of Crimea until 2020 with practice of organization and realization of ethnocultural tourist projects.

Keywords: «tourism», «ethnocultural tourism», «strategy of economic and social development of the Autonomous republic of Crimea».

УДК 338.48-44(1-22)

Дарчук В. Г., Ковальова М. Г., Дейнеко К. І.
Донецький національний університет економіки
і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ НА ЕТНІЧНИХ ТЕРТОРІЯХ КРИМСЬКИХ ТАТАР

Зелений туризм або екологічний туризм — це новий для України тип відпочинку в сільській місцевості, під час якого відпочиваючі мають зможу пізнавати природу, культуру та історію краю, займатися активним відпочинком тощо. Зелений сільський туризм дає зможу відпочинти від суети великих міст, забути про своє щоденні клопоти і насолоджуватися природою в екологічно чистих краях. В Україні, а особливо, на територіях кримських татар існують усі передумови розвитку відпочинку в селі, який можна розглядати як специфічну форму підсобної господарської діяльності у сільському середовищі з використанням природного та культурного потенціалу регіону, або як форму малого підприємництва, що дає можливість певною мірою вирішити проблему зайнятості сільського населення, покращити його добробут, повніше використати природний та історико-культурний потенціал сільської місцевості.

Ключові слова: зелений сільський туризм, етнос, етнічні території, кримські татари, аспекти розвитку зеленого сільського туризму.

Зелений (сільський) туризм — це рекреаційні подорожі в сільську місцевість як реакція на «екологічний тиск» у містах. Це один з видів малого бізнесу, який піднімає роль краєзнавства, усереднєє елементи активної діяльності й відпочинку, створює життєве середовище, наближене до природи. Цей вид туризму все більш поширюється в розвинених країнах. Зараз зелений туризм неймовірно популярний у країнах ЄС. За деякими оцінками, сільський туризм у Європі приносить від 10 % до 20 % від загального доходу туризму.

Причому 35 % жителів країн ЄС відпочинку в селі віддають перевагу будь-якому іншої [1].

Сільський зелений туризм — явище багатогранне. Один з його аспектів, через сучасний стан соціально-економічного розвитку країни, — соціальний. Тому сільський зелений туризм здатний забезпечити економічну та демографічну стабільність у Кримській місцевості та вирішити основні соціально-економічні проблеми.

Центральною фігурою в організації відпочинку на селі виступає сільська родина, яка проживає в селі, здійснює основну діяльність, пов’язану з веденням особистого селянського господарства, і побічну, — з використанням майна цього господарства для надання послуг у сфері сільського зеленого туризму, а саме: забезпеченням відпочиваючих житлом, харчуванням, ознайомленням з місцевою культурою й традиціями. Кримський регіон має надзвичайно багату природну та етнокультурно-ресурсну базу, що створює передумови для його широкого використання у відпочинкових цілях. М’який клімат, мальовничі ландшафти, цікава історико-культурна спадщина є запорукою організації різноманітного відпочинку й туризму на територіях Кримських татар [2].

Окрім аспектів сільського зеленого туризму знаходили відображення у ряді наукових досліджень. Питання, що стосуються перспектив розвитку нових напрямів сільського туризму в Україні, стали об’єктом вивчення Довгої С. А. і знайшли відображення в матеріалах II Міжнародної науково-практичної конференції «Туризм в ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості». Довга С. А. у своїй доповіді розкрила потенційні можливості і проблеми розвитку сільського зеленого туризму. У колективній монографії Финогеєва Б. Л., Лобова О. В., Гордецької Н. Н. «Кримський туризм на порозі ХХІ століття: стан і шляхи його розвитку» освітлюються нові можливості розвитку туризму в АРК, що базуються на політничності населення регіону. Сільський туризм розглядається як складова частина етнічного, не виділяючи в окремий вид.

Розглянемо перспективи розвитку сільського зеленого туризму на етнічних територіях кримських татар. Останнім часом в Криму став активно розвиватися сільський туризм. Поряд з відпочинком біля моря він упевнено зайняв провідні позиції в кримській тур індустрії. Цьому сприяє унікальний природний ландшафт півострова і багатонаціональний склад населення автономії. Крим, де зійшлися широкі степи, лісисті гори й тепле море — це заповітна мрія багатьох туристів. Земля давньої Тавріди дарує відпочиваючим розкішні пляжі, екзотику субтропічних парків, плоди південних садів і тисячі пам’яток сивої давнини. Десятки народів, що мешкали на сонячному півострові, внесли свій вклад до унікальної культури Криму.

Починаючи із старовини, з’являлися в Криму представники таких великих етносів, як вірмени, греки, росіяни, болгари, українці, білоруси, поляки, німці, чехи, французи, естонці, татари. Селилися, в основному, компактно. Не розчиняючись і не утворюючи нових етнічних спільностей, вони повторювали багато в чому традиції, навички своєї історичної батьківщини — ті ж типи поселень, та ж архітектура, той же життєвий устрій, господарські заняття, інвентар, домашнє убрання, релігія і обряди. На початок ХХІ століття у етнічній культурі Криму багато загальних рис і між собою, і з далекими предками.

Враховуючи цю особливість півострова, перспективним є формування і розвиток на його території етнічного туризму, тісно пов’язаного з сільським, основою для якого є самобутність, культура і майстерність поліэтнічного населення Криму.

Кримські татари проживають в сільській місцевості, тим самим мають характерний для цієї народності будинок з внутрішнім убранням, який може надаватися для проживання приїжджим частково або повністю. Okрім цього, господарі знайомлять туристів із звичаями, обрядами, сімейним побутом. Так само пропонується відвідувачам продукція національних промислів і ремесел. Така форма організації відпочинку є своєобразним часткою пансіонатом, який гармонійно вписується в реалії сільського життя і представляє щось нове для відпочивальників, несхоже на стандартні види відпочинку і проведення вільного часу [3]. Туристи дістають можливість відпочити в спокійній атмосфері сільської місцевості, поринути в середу національних традицій і звичаїв, упізнати сімейний устрій і побут окремої національності, характерною для неї архітектурою і національними костюмами, спробувати національну кухню і ознайомитися з усною народною творчістю. Приватні татарські пансіонати можуть бути організовані практично в усіх районах півострова. Для цього може бути притягнене населення різних національностей. Індивідуальні житлові будівництва з присадибним господарством, елементами національної архітектури, знаходяться в місцях компактного поселення або окремо у природному середовищі з мікро-етнічним світом, сполучені транспортною мережею і побутовою інфраструктурою, створюють ті умови, які потрібні для відпочинку і знання національної історії народів широкою аудиторією туристів і екскурсантів.

Цільовою аудиторією сільського зеленого туризму Криму з одного боку є населення півострова і усієї України, а з іншої — приїжджі з більшого і далішого зарубіжжя. Сільський туризм дозволить відпочивати в середовищі сільської місцевості, живитися екологічно чистими продуктами, приготованими по рецептів національної кухні, знайомитися з культурними пам’ятниками, традиціями і побутом татарської національності [4]. Сільський зелений туризм, його розвиток на території АРК дозволить частково вирішити ті проблеми, які спостерігаються в цій галузі, і зробити благодійний вплив на економіку регіону. Одночасно покращується соціально-економічне життя села або селища, оскільки для розвитку сільського зеленого туризму притягуються до використання місцеві ресурси, реалізуються продукти харчування і споживчі товари приватного і індивідуального подвір’я. З’являється можливість з більшою вигодою використовувати приватне житло наявністю самобутнього убрання і архітектури, підвищуючи при цьому прибуткову частину його власників, позитивно впливаючи в цілому на соціально-економічне розвиток сільських районів [5].

Отже стратегічною метою розвитку сільського зеленого туризму в Криму є створення конкурентоспроможного на внутрішньому й світовому ринках національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби як наших співвітчизників, так і іноземців. А також розширення внутрішнього туризму й постійний зрост обсягів в’їзного туризму, забезпечення комплексного розвитку рекреаційних територій і туристичних центрів, з урахуван-

ним соціально-економічних інтересів їх населення. Не можна забувати й про збереження й поновлення природного середовища й історико-культурної спадщини, наповнення державного й місцевого бюджетів [6].

Правильно називати цей вид нетрадиційного туризму не просто сільським або не просто зеленим, або не просто етнографічним. У нашому кримському середовищі, ці три фактори сполучаються воєдино, тобто нетрадиційний туризм, не пов'язаний з рекреаційною зоною Південного берега Криму, повинен називатися етнографічним, сільським, зеленим туризмом, тому що без цих трьох складових такий вид туризму просто неможливий.

По-перше, етнографічна спадщина посідає перше місце в цій триедності, оскільки це візитна картка нашого народу, і туристи, приїжджаючи в Крим, рано або пізно цікавляться історичним минулім регіону відвідування. Це закон усіх туристичних регіонів, що мало-мальські відрізняються своєю історичною ізюмінкою. По-друге, історично склалося так, що кримськотатарське населення було переважно зайняте в сільській праці, тому яскравіше етнографічна спадщина можна пізнавати саме в сільському побуті. Це сільська складова. І, по-третє, наші предки завжди були інтегровані в природу. Життя й побут народу не можна розглядати без впливу природних особливостей на землеробство, тваринництво, рослинництво. От ще одна сторона питання — зелений туризм [7].

Література

1. Васильев В. П. Зелене серце Європи // Туризм сільський зелений. — 1997. — № 3. — С. 2–3.
2. Араджиони М. А. Культурно-етнографічний туризм у Криму / М. А. Араджиони. — Сімферополь: [б. і.], 2004. — 356 с.
3. Підгородецький П. Д. Крим: природа. — Сімферополь: Таврія, 1998. — 192 с.
4. Миронов Ю. В. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс] // режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/siltur7.htm.
5. Турбізнес. [Електронний ресурс] // Режим доступа: <http://www.turbiz.narod.ru>.
6. Рутинський М. Й., Зінько Ю. В. Сільський туризм: Навчальний посібник. — К.: Знання, 2006. — 271 с.
7. Всемирная туристская организация. [Електронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.wttc.org>.

Дарчук В. Г., Ковалєва М. Г., Дейнеко К. І.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕНОГО СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА НА ЭТНИЧЕСКИХ ТЕРРИТОРИЯХ КРЫМСКИХ ТАТАР

Зелений туризм или екологічний туризм — це новий для України тип отримання в сільській місцевості, во время якого отримуючі мають можливість познавати природу, культуру та історію краю, заниматься активним отриманням та і т. д. Зелений сільський туризм дає можливість отримати від суети великих міст, забути про своїх єжедневних хлопотах та насолоджуватися природою в екологічно чистих краях. В Україні, а особливо, на територіях кримських татар існують все передумови для розвитку отримання в деревні, який можна розглядати як специфічну форму подсобної господарства

венної діяльності в сільській місцевості з використанням природного та культурного потенціалу регіону або як форму малого підприємства, яке дозволяє в определеній ступені вирішувати проблему зайнятості сільського населення, покращити благосостояння, повністю використовувати природний та історико-культурний потенціал сільської місцевості.

Ключові слова: сільський зелений туризм, етнос, етніческие территории, крымские татары, аспекти розвития сільського зеленого туризма.

Darchuk V. G., Kovaleva M. G., Deyneco K. I.

PROSPECTS OF GREEN AGRICULTURE TOURISM IN ETHNIC AREAS CRIMEANTATARS

Green tourism or eco-tourism — a new type for Ukraine holiday in the countryside, during which guests have the opportunity to explore nature, culture and history of the land, engage in recreational activities and more. Green rural tourism allows a break from the bustle of big cities, forget about their daily chores and enjoy nature in an environmentally friendly edge. In Ukraine and especially in the territories of the Crimean Tatars are all prerequisites for the development of recreation in the village, which can be regarded as a specific form of part-time economic activity in rural environment with the use of natural and cultural potential of the region, or as a form of small business, enabling some extent decide problem of employment of the rural population, improve their welfare, better use of natural and historical Rico and cultural potential of rural areas.

Keywords: rural green tourism, ethnicity, ethnic territory of the Crimean Tatars, aspects of rural tourism.

УДК 796.5:379.852

Стельмах О. А., Лупач А. А.
Донецький національний університет економіки
і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ НА ЕТНІЧНИХ ТЕРРИТОРІЯХ КРИМУ

У статті визначені об'єкти і складові напрями перспектив розвитку спортивного туризму на етнічних територіях АР Крим, приведені заходи, реалізація яких дозволить додати спортивному туризму і всім основним видам спортивного туризму, у зв'язку з характером виконуваних ними послуг, ознаки як одного з показників розвитку етнічних територій, що становлять, в Автономній Республіці Крим.

Ключові слова: туризм, спортивний туризм, етнічна територія, туристична індустрія, етнос.

Сьогодні розвиток економіки Криму багато в чому визначається рівнем розвитку туристичної діяльності. Отже, треба шукати нові шляхи, оскільки створена індустрія туризму була орієнтована виключно на внутрішнього споживача, на його потребі в послугах гостинності (проживання та харчування).

Актуальність питань впровадження спортивного туризму на етнічних територіях АР Крим, обумовлена пріоритетами соціальної політики держави, що дозволяють вирішити ряд найважливіших завдань: створення ефективного механізму відтворення трудових ресурсів; розвиток сучасної туристської індустрії і її інфраструктури, рішення питань землекористування етнічними територіями і залучення інвестицій, у тому числі і іноземних, розвиток програмно-цільових і конкурентних механізмів бюджетного фінансування туризму, а саме спортивного туризму на етнічних територіях.

Проблеми спортивного туризму на етнічних територіях АР Крим та їх розвиток досліджувались в роботах таких вчених, як: А. П. Дурович, Н. І. Кабушкин, Т. М. Сергієва, Д. І. Валентей та ін. Разом із тим, відсутні наукові розробки щодо вдосконалення саме діяльності в сфері спортивного туризму на етнічних територіях Кримського півострову, не дослідженні і не відображаються питання економічної стратегії розвитку спортивного туризму відповідно до особливостей туристичного потенціалу України.

Метою статті є аналіз існуючих перспектив розвитку спортивного туризму на етнічних територіях Автономної Республіки Крим.

Необхідність у визначені спортивного туризму виникла у першій половині ХХ ст. і була обумовлена значним збільшенням туристських потоків, зростаючим економічним значенням туризму, та, як наслідок, потребою статистичного обліку тих, хто займався спортивним туризмом, аналізу показників і характеристик цього виду туризму [1].

Відповідно до визначення, розробленого Міжнародною хартією спортивного туризму, спортивний туризм як всеосяжна форма оздоровчого, пізнавального і пригодницького туризму — один із найбільш ефективних напрямів сучасного розвитку світового туризму. Широта його охоплює всі сторони життя людей, його роль в раціональному використанні вільного часу і відпусток викликаєть необхідність суспільного визнання і соціально-економічної підтримки. За таких обставин цей вид туризму непереборно захоплює мільйони наших сучасників [2].

Спортивний туризм — це сфера діяльності що оздоровлює, зміцнює фізичний і емоційний стан для будь-якого віку, помітне явище в соціальній інфраструктурі екологічного розвитку країни, чинник рационального використання трудових ресурсів, зайнятості населення краю, в меншій мірі спортивний туризм робить вплив на формування ресурсного потенціалу краї і його функціональну спеціалізацію. В той же час використання рекреаційних можливостей в цілях спортивного туризму недостатньо розвинено з ряду причин, які указуються багатьма дослідниками.

Характерна ознака спортивного туризму — різноманітність форм і багаторівантність програм його організації і розвитку. Заходи спортивного туризму включають як різні туристсько-фізкультурні заняття, так і спортивні походи

всіх категорій складності, чемпіонати, змагання і експедиції. Загальнодоступність такого туризму сприяє масовій участі людей, особливо молоді, в природно-пізнавальних походах, прогулянках, екскурсіях і інших туристських акціях з активними засобами пересування по туристському маршруту.

Спортивний туризм через свою універсальність увійшов до категорії спорту вищих досягнень, створивши умови для здійснення унікальних і рекордних подорожей. Різноманітність ініціатив, що проявляються туристсько-спортивними союзами, національними туристськими об'єднаннями, туристськими клубами і федераціями, повинно бути націлено на розвиток спортивного туризму на етнічних територіях, що допомагає удосконалювати фізичні і духовні якості людей, відновлювати корисні контакти з природою, встановлювати зв'язки між туристськими організаціями в цілях вільного міжрегіонального і міжнародного обміну як чинника зближення і розвитку взаєморозуміння між народами, націями та етнічними групами [2].

Етнічна територія — географічний простір основного розселення або формування етнічної групи (народу, етносу) [3].

Етнічна територія, територія переважного розміщення даного етносу, що звичайно включає ареал його формування і компактного розселення, а також райони зміщення з іншими національностями. Особливості розташування і природні умови Етнічна територія роблять істотний вплив на життя етносу, його культуру і побут. У СРСР Етнічні території з'явилися природною основою для встановлення етно адміністративних меж в ході національно-державного будівництва [4].

Етнічна територія — географічний простір основного розселення або формування етнічної групи (народу, етносу). Поняття етнічна територія є українською і в сучасній ситуації може використовуватися тільки для сільських районів з моноетнічним населенням, оскільки майже всі міста мають складний склад населення. Принцип етнічної території іноді використовується при створенні етнотериторіальних автономій, самоврядних общин (резерватів), а також для політичних вимог створення національних держав [5].

Етнічна територія — місце формування даного етносу, зона незаселеного його основної частини [6].

На думку авторів спортивний туризм на етнічних територіях — це туристичні маршрути різної категорії складності, з певною метою відвідування (водні, пешохідні, автотуризм, мототуризм, спелеотуризм, горнолижні та ін.) маршрути яких проходять на території сформованої певної етнічної групи.

Етноси і етнічні групи внесли свій внесок в культурну спадщину Криму, що в сукупності складає багатий і цікавий турпродукт, що об'єднується в етнографічний і етнічний туризм. В даний час в Автономній Республіці Крим діє більше 30 національно-культурних об'єднань, 24 з яких офіційно зареєстровані. Національна палітра представлена сімдесятима етносами і етнічними групами, багато хто з яких зберігає свою традиційно-побутову культуру і активно популяризують свою історико-культурну спадщину.

Етноси і етнічні групи Автономної Республіки Крим мають наступну класифікацію:

1) етноси, що сформувалися на півострові або мали етнічну історію, тісно пов'язану з Кримом — кримські татари, кримчаки, караїми, вірмени, греки і кримські цигани — чингине;

2) народи (етнічні групи), що масово з'явилися на півострові 150 і більш — 200 років тому, що мають своєрідну історію і культуру. Серед них — болгари, німці, росіяни, українці, білоруси, євреї, чехи, поляки, ассирійці, естонці, французи і італійці;

3) діаспора азербайджанці, корейці, поволжські татари, мордва, чуваші, цигани, а також росіяни, українці і білоруси з різних регіонів, що поповнили східнослов'янське населення Криму.

Для побудови маршрутів зі спортивного туризму та його основних видів можна використовувати майже всі об'єкти та території етносів (етнічних груп) АР Крим. Цікавий інтерес для організації маршрутів зі спортивного туризму викликають наступні території та об'єкти АР Крим, а саме:

— ядром перших вірменських поселень були стародавній Солхат (Старий Крим), і Кафа (Феодосія), прекрасні зразки міського житла пізнішого часу збереглися у Феодосії, Судаку, Старому Криму і невеликих селах. Особливий інтерес представляє монастирський комплекс Сурб-Хач («Святий Хрест»);

— місцями компактного мешкання білорусів є село Широке Сімферопольського району і село Мар'янівка Червоногвардійського району;

— по традиційній побутовій культурі болгар виявлено 5 етнографічних об'єктів, ними можуть служити будинки споруди 80-х рр., що збереглися, XIX в. — почала ХХ в. у традиційному архітектурному стилі і з традиційним плануванням в селі Курське Белогорського району (колишня колонія Кишлав) і смт. Коктебель, с. Желябовка Нижньогірського району;

— одним із сіл, що зберегли пам'ятники традиційної культури греків, є село Чернопольє (що було Карабочь) Белогорського району. В даний час відновлена церква в ім'я Святих Костянтина і Олени (побудована в 1913 р.), діє джерело Св. Костянтина — «Свята криниця»;

— єврейські общини в Керчі, Феодосії, Сімферополі, Евпаторії, Севастополі, а також в сільській місцевості. У Керчі збереглися будівлі декількох синагог, будинок сім'ї Гінзбург, в непоганому стані і колишня єврейська вулиця (нині вулиця Володі Дубініна), що знаходиться в історичній частині міста;

— етнографічними об'єктами караїмів можуть служити пам'ятники, що збереглися, в Евпаторії — комплекс кенасс: велика кенасса (споруди 1807 р.), мала кенасса (1815 р.) і дворики з аркадами (XVIII–XIX ст.), ряд житлових будинків з традиційною архітектурою і плануванням (наприклад, будинок М. Шишмана, колишня дача Бобовіча, будинок з армечелем С. З. Дувана і ін.), фортеця і печерне місто «Чуфут-кале», дувановська караїмська богадільня, а також унікальний караїмський некрополь;

— вогнищем кримчакської культури в XIX в. залишався Карасу-базар. У місті збереглася т. з. «кримчакська слобода», що склалася на лівій стороні річки Карасу. У ХХ в. поступово духовне і культурне життя кримчакської общини переміщається до Сімферополя, який залишається таким і в даний час;

— до етнографічних об'єктів з кримськотатарської культури потрібно віднести, перш за все, культові об'єкти. По віросповіданню кримські татари

мусульмани, сповідають іслам; їх культові споруди — мечеті (мечеті Джума-Джамі в Евпаторії, мечеті і лазень у Феодосії, мечеть Джума-Джамі, мечеть хана Узбека в р. Старого Криму), шедевром мусульманської архітектури називають ханський палац в Бахчисараї та інші території та об'єкти етнічних груп АР Крим [7].

Шляхом дослідження існуючих тлумачень понять «спортивний туризм» та «етнічна територія», їхніх властивостей та особливостей запропоновано наступне визначення: «Спортивний туризм на етнічних територіях» — це туристичні маршрути різної категорії складності, з певною метою відвідування (водні, пешохідні, автотуризм, мототуризм, спелеотуризм, горно-лижні та ін.) маршрути яких проходять на території сформованої певної етнічної групи.

Завдяки наявності етнічних територій, туристичних ресурсів та особливості вже наявної інфраструктури, дають можливість розвивати в Криму маршрути для спортивного туризму та основні види спортивного туризму на етнічних територіях АР Крим.

Література

- Організація туризма [Текст] / А. П. Дурович [и др.]. — Мн.: Нове знання, 2003. — С. 15.
- Міжнародна хартия спортивного туризма. Принята 11-м Конгресом Міжнародного туристсько-спортивного союза от 12 декабря 1992г. г. Москва.
- Етніческая Территория — Мир словарей [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://mirslvarei.com/content_his/JETNICHESKAJA-TERRITORIJA-115.html.
- Валентей Д. И. Демографический энциклопедический словарь. — М.: Советская энциклопедия. — 1985.
- Етническая территория. Энциклопедия Народы и религии мира [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://enc.mail.ru/article/1900021870>.
- Етническая территория. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.sati.archaeology.nsc.ru/encycsp/term.html?act=list&term=828>. Заглавие с титул. экрана.
- Лаптев Ю. Н. Этнографический туризм в Крыму: Состояние и перспективы развития. — Симферополь: Таврия, 2000. — 32 с.

Стельмах О.А., Лупач А.А.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМА НА ЕТНИЧЕСКИХ ТЕРРИТОРИЯХ АР КРЫМ

В статье определены объекты и составляющие направления перспектив развития спортивного туризма на этнических территориях АР Крым, приведены мероприятия, реализация которых позволит придать спортивному туризму и всем основным видам спортивного туризма, в связи с характером выполняемых ими услуг, признаки как одного из составляющих показателей развития этнических территорий в Автономной Республике Крым.

Ключевые слова: туризм, спортивный туризм, этническая территория, туристическая индустрия, этнос.

Stelmakh O. A., Lypach A. A.

PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SPORTING TOURISM ON ETHNIC TERRITORIES OF APCRIMEA

In the article objects are certain and making directions of prospects of development of sporting tourism on ethnic territories AR Crimea, measures realization of which will allow to give to sporting tourism and all basic types of sporting tourism are resulted, in connection with character of services executable by them, signs as one of making indexes of development of ethnic territories in the Autonomous Republic Crimea.

Keywords: tourism, sporting tourism, ethnic territory, tourist industry, ethnos.

УДК 338.48: 379.851

Ред'ко В. Є.

Донецький національний університет економіки
і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕТНІЧНОГО ТУРИЗМУ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розкрито сутність етнічного туризму як соціально-економічного явища, охарактеризовано потенціал Донецької області для розвитку етнічного туризму, визнано перспективи етнічного туризму і його вплив на економіку Донецького регіону.

Ключові слова: етнічний туризм, перспективи соціально-економічного розвитку, етнотуристські потоки.

Визнання туризму одним з перспективних напрямів розвитку економіки України у контексті подолання наслідків світової фінансової кризи та низьких темпів реалізації соціальних програм ставлять проблему пошуку доступних видів відпочинку населення особливо в депресивних регіонах країни. Диференціація різних видів туризму в регіонах викликана рівнем їх соціально-економічного розвитку та умовами життя мешканців.

Визнано, що чим вище рівень життя населення, тим більша його кількість оповплена організованим туризмом. Проте в Україні дедалі більшу увагу за мотивацією подорожі привертає до себе приватний туризм, аналіз якого показав, що в 2010 р. його частка в іноземному туризмі становила 92 %, а у війзному — 87 %, в той час як в 2002 р. ці показники були на рівні 70 % і 62 % відповідно, що свідчить про зниження витрат туристів на організацію своїх подорожей.

Слід зазначити, що більшу частку в приватному туризмі займає етнічний туризм, значення якого в системі соціально-економічного розвитку важко переоцінити, що й визначило актуальність дослідження.

Критичний аналіз наукових поглядів показав, що думки стосовно визначення «етнічного туризму» розрізняються. Так В. Ф. Кифяк та П. Р. Пущентейло під етнічним туризмом розуміють подорожі з метою побачень з рідними та

близькими [1, с. 78; 2, с. 79]. окрім цієї мети у поняття «етнічний туризм» Т. Г. Сокол включає «відвідання історичних місць, пов’язаних з життям пращурів і народів» [3, с. 108]. Визначення «етнічного туризму» як напряму, що має яскраво виражену етномовнокультурну складову і характеризує подорожі з метою ознайомлення з архечними фольклором, побутом, культурою і мовами народів, а також може бути пов’язаний з відвідинами історичної батьківщини або місць народження родичів [4] потребує його розгляду як соціального явища з орієнтацією на наявні унікальні туристсько-рекреаційні та культурно-історичні ресурси, так і економічного явища, що виступає джерелами отримання прибутку суб’єктами туристичної індустрії і поповнення державного бюджету.

Розвиток рекреаційного, оздоровочного, ділового, спортивного та інших видів традиційного туризму в різних регіонах України висвітлено в працях вітчизняних науковців, проте етнічному туризму не приділяється достатньої уваги. Його особливості розглядаються в роботах І. М. Кулаковської на прикладі Полісся [5], В. І. Новикової на прикладі Черкаської області [6], Ю. Н. Лаптєва та О. В. Савіної на прикладі АР Крим [7], а в Донецькій області умови розвитку етнічного туризму ще розкриті недостатньо, хоча деякі авторироблять такі спроби.

В обласному генеральному плані Донецького регіону до 2030 року етнічний туризм визнано одним із пріоритетних [8, с. 3]. Тому метою написання статті стало обґрунтування розвитку етнічного туризму на прикладі Донецької області.

Одним із завдань успішного існування регіонів є здобуття ними економічної самостійності, яка стає можливою внаслідок комплексного розвитку всіх сфер господарювання. Видатні гідрологічні, геологічні та біологічні пам’ятки природи, багате історичне минуле краю, численні пам’ятки історії та культури, курортні комплекси, десятки унікальних виробництв привертають увагу туристів до Донецької області. Як зазначено в обласній програмі «Культурна спадщина» на 2006–2011 рр. на Донеччині налічується 2139 пам’ятників історії та монументального мистецтва, з них 4 мають статус пам’яток національного значення, 7856 об’єктів археології, з них 11 мають статус пам’яток національного значення, 23 державні музеї, 122 громадські музеї [9, с. 3], які зберігають знання про історію українського народу. Національний природний парк «Святі Гори», 3 відділення Українського степового заповідника «Кам’яні могили», «Мелова флора» та «Хомутовський степ», 7 ландшафтних парків привертають увагу багатьох туристів незалежно від мети їх подорожі.

Основними країнами, туристи яких найбільш масово відвідують Україну залишаються країни СНД. Їхня частка в 2010 р. становила 73 % в’їзного туристського потоку. Варто зазначити, що саме такі туристи є подорожуючими з метою відвідання історичної батьківщини, родичів. Зростання етнотуристського потоку в Україні в 2010 р. відбулося саме за рахунок цих мандрівників з Росії, Молдови, Білорусі, Польщі, Румунії [10], що підтверджує перспективність розвитку етнічного туризму в країні.

В Донецькій області проживають значні за свою чисельністю етнічні громади росіян, греків, білорусів, татар, вірмен, євреїв та інших національностей, які підтримують знання своїх культур, побуту, історії, релігії, звичаїв своїх пращурів. Тому соціальні чинники розвитку етнічного туризму в регіоні носять переконливий характер. Так, наприклад, одним із привабливих напрямів

етнотуризму є грецька культура, діаспора народу якої є другою за кількістю після росіян, і складає 2 % всього населення області. Поселення греків зосереджені в Першотравневому районі, селищах Ялта, Урзуф, Мангуш, Чердаклі, Старий Крим, Маріуполі. За сприянням Донецької спілки греків здійснюються подорожі як до Греції, так і в Україну, що збільшує етнотуристський потік на 8 % щорічно.

Слід відзначити, що відвідання родичів як мету етнічного туризму важко дослідити, оскільки такі туристи не користуються послугами туристичних підприємств, а тому їхня частка залишається поза статистичним обліком. Маркетингові дослідження показали, що при врахуванні цієї частини туристів їхня кількість може зрости до 500–600 тис. осіб на рік.

Перспективою розвитку етнічного туризму в Донецькій області виступає проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу в 2012 році. Ознайомлення з історією і культурою українського народу та презентація України і Донеччини на міжнародному туристичному ринку — одна з цілей програми проведення Євро-2012. Донецьк є одним з чотирьох міст України проведення фіналу футбольного чемпіонату, що надає йому можливість ознайомити учасників, вболівальників і гостей Донеччини з культурою та історією сходу України. З цією метою проводиться підготовка музеїв експозицій в краєзнавчому музеї, розробка туристичних маршрутів і програм екскурсій Управлінням культури і туризму Донецької облдержадміністрації. Планується, що ці заходи збільшать в'їздний туристський потік на 40 % [9].

Одним із пріоритетів етнічного туризму стає його короткотривалість, що вимагає швидкої організації подорожі і дозволяє здійснювати її декілька раз на рік. Такий підхід потребує переходу організації туристичної діяльності з принципів «трьох S» (море, сонце, пляж) на принципи «трьох L», які враховують національні традиції, пейзаж, досуг, що найкраще відображають цінності сучасного туриста.

Аналіз асортименту 25 туристичних підприємств Донецької області показав, що тільки 8 з них пропонують мандрівки етнічного характеру, тобто подорожі, головна мета яких вивчення історії, побуту, культури певного етносу. Це ставить завдання створення внутрішніх туристичних і екскурсійних маршрутів культурно-історичними місцями регіону. Зокрема, на Донеччині нараховується 4145 культурно-історичних пам'яток, щільність яких становить 156 на один/км². До цікавих об'єктів і визначних місць, з точки зору етнічного туризму, можуть належати культурно-архітектурні споруди в Артемівську, Святогірський печерний монастир, кладовище німецьких військовополонених, численні православні храми, синагога та інші.

Таким чином, розвиток етнічного туризму в Донецькій області можливий за рахунок використання всього рекреаційно-ресурсного потенціалу регіону при збереженні культурно-історичної спадщини та поліпшенні екологічного стану. Виходячи з цього необхідним є ініціювання розробки стратегії туристичної активності в регіоні, одним із напрямів якої стане розвиток етнічного туризму.

Етнічний туризм поряд з промисловим, спортивним і діловим туризмом може стати візитною карткою регіону, оскільки саме цей вид туризму окрім

економічного значення сприяє розумінню і довірі між людьми та спрямований на встановлення дружніх зв'язків між різними країнами для збереження і процвітання миру між народами.

З метою подальшого розвитку етнічного туризму в Донецькій області необхідно підвищити якість туристичних послуг та розширити асортимент туристичних маршрутів етнічного характеру, що потребує створення інформаційно-рекламного забезпечення, вирішення питань реконструкції і модернізації діючих туристичних об'єктів, складання кадастру об'єктів етнічного туризму, розробки «Програми розвитку етнічного туризму в Донецькій області», проте вирішення цих питань вимагає додаткових досліджень.

Література

1. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. — Чернівці : Книги-ХХІ, 2003. — 300 с.
2. Пущентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : навч. посіб. / П. Р. Пущентейло. — К. : Центр учебової літератури, 2007. — 334 с.
3. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності : підруч. / Т. Г. Сокол; за ред. В. Ф. Орлова. — К. : Грамота, 2006. — 264 с.
4. Этнический туризм [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>. - Заглавие с титул. экрана.
5. Кулаковська І. М. Етнокультурний потенціал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону / І. М. Кулаковська. — Вісник ДАККіМ. Серія: Культурологія. — 2010. — № 3. — С. 103–106.
6. Новикова В. І. Ресурсно-рекреаційний потенціал Черкаської області: суспільно-географічна оцінка для рекреаційної діяльності / В. І. Новикова. — Наукові записки. Серія: Географія. — 2007. — Вип. 13. — С. 162–170.
7. Лаптев Ю. Н., Савинова О. В. Этнографический туризм в Крыму: состояние и перспективы развития / Ю. Н. Лаптев, О. В. Савинова. — Симферополь : Таврия, 2000. — 32 с.
8. Марченко Т. Донецкую область поделят на семь районов, а Донецк станет — бизнес-столицей / Т. Марченко. [Электронный ресурс]. — 01.09.2010. — Режим доступа: <http://www.62.ua/news/25284>. — Заглавие с титул. экрана.
9. Обласна програма «Культурна спадщина» на 2006–2011 рр. / Управління культури і туризму Донецької обласної державної адміністрації. — Донецьк, 2006. — 21 с.
10. Довідка про динаміку туристичних потоків в Україні за 9 міс. 2010 р. (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.tourism.gov.ua. — Назва з титул. экрану.

Редько В. Е.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭТНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ

Раскрыта сущность этнического туризма как социально-экономического явления, охарактеризован потенциал Донецкой области для развития этнического туризма, определены перспективы этнического туризма и его влияние на экономику Донецкого региона.

Ключевые слова: этнический туризм, перспективы социально-экономического развития, этнотуристские потоки.

Redko V. E.

PROSPECTS OF ETHNIC TOURISM DEVELOPMENT IN DONETSK AREA

Essence of ethnic tourism as the socio-economic phenomenon is exposed, Donetsk area potential for ethnic tourism development is described, the prospects of ethnic tourism and its influence on the Donetsk region economy are certain.

Keywords: ethnic tourism, prospects of socio-economic development, ethnotouristic flows.

УДК 738.3(09)(477.53)

Перебийніс М. Г., Мудранинець А. С.

СКАНСЕНИ — МУЗЕЙ ПРОСТО НЕБА

В дослідженні була розглянута та проаналізована основна мета скансенів, яка спрямована на реалізацію рекреаційного, розвиваючого, естетичного потенціалу дозвілля, на формування духовної особистості, зміцнення сімейних цінностей і традицій, а також були розглянуті основні скансени України та їх функції.

Ключові слова: скансен, музей народного побуту, обряди, традиції, ландшафтні парки, відтворені експонати.

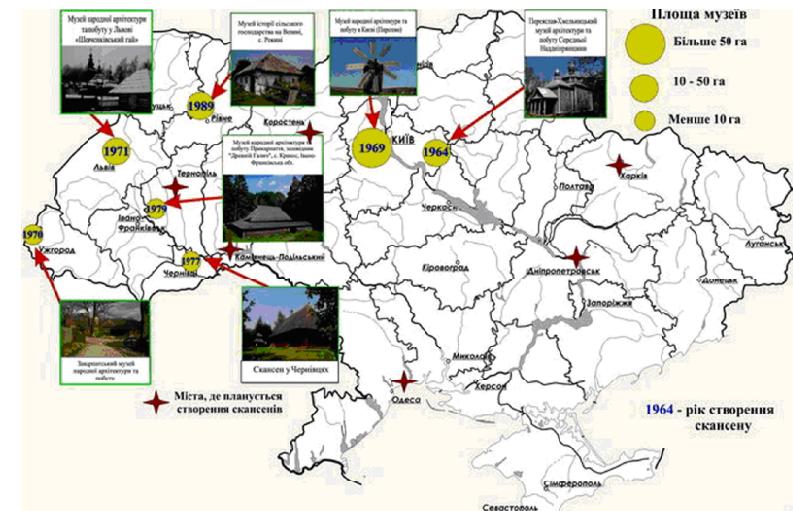
Музей народного побуту і архітектури суттєво різняться від традиційних музеїв колекцій. Це не просто експонати на поличках, тут відчувається зв'язок з природою, з часом, з культурою народу. Тут проводяться народні свята і гуляння, здійснюються обряди, демонструються старі забуті ремесла. Це живі музеї історії. В Європі вони навіть мають свою окрему назву, їх іменують скансенами.

Перший в світі скансен з'явився в серці Швеції на острові Юргорден посеред Стокгольму у 1891 році зусиллями Артура Газелуса. Він придбав ділянку землі і заходився збирати по всій Швеції експонати, ґрунтовно підходячи до кожної етнографічної експедиції, вивчаючи історію і культуру краю. Оскільки ця ділянка землі межувала зі старою фортецею (на шведську фортеця перекладається як *skans*), то зрештою новий музей під відкритим небом і всі наступні стали називати «скансен». У скансені важливий не масштаб експозиції, не кількість споруд, а саме дух. Одна чи дві ретельно відтворені садиби — це теж скансен. Скансен має відтворювати культурні заходи характерної для нього місціни та зберігати культурно-історичні надбання народу.

Скансени є дуже перспективними музеїми установами. Можна цілком обґрунтовано стверджувати, що скансени — це новий актуальний напрямок музеїв туризму, який знаходиться на етапі свого становлення, це унікальні соціально-культурні комплекси, спрямовані на реалізацію рекреаційного,

розвиваючого, естетичного потенціалу дозвілля, на формування духовної особистості, зміцнення сімейних цінностей і традицій. Основна мета скансенів — донести до нашадків унікальність архітектури, побуту, традицій наших предків в умовах, максимально наблизивши до природних, що є дуже актуальним за всіх часів і поколінь [1].

В Європі нині більше 600 скансенів, а от в Україні на сьогоднішній день нараховується лише 7 музеїв просто неба, які ми бачимо на малюнку [3]:

Тепер потрішку про кожний із них:

1) музей народної архітектури та побуту в Києві.

Київ може пишатись найбільшим скансеном не тільки України, але й Європи. Такий розмах могла собі дозволити лише та зелена столиця як Київ.

Київський музей далеко не перший в країні, він почав створюватись у 1969 році на території колишнього села Пирогів, що у давнину належало Печерській лаврі. На момент заснування музею урочище вже 12 років територіально і адміністративно вважалось Києвом. На фоні інших українських скансенів ідея була цінна тим, що музей у Пирогово мав репрезентувати всю Україну, а не певний окремий регіон.

Більшість споруд було перевезено із Подніпров'янських сіл, які були затоплені при створенні Київського водосховища. Експозицію розділено на 6 етнографічних регіонів: Середнє Подніпров'я, Полтавщина і Слобожанщина, Полісся, Поділля, Південь та Карпати. Нажало Донщина, Сіверщина і Волинь не виділені в окремі регіональні зони. Також окремими експозиціями представлені Вітряки, Ярмаркове поле та Сучасне село.

Деякі експонати, як от найстаріша на території колишнього Радянського Союзу дерев'яна хата 1587 року, помешкання родичів Т. Г. Шевченка, є особливо цінними пам'ятками світового зодчества. Також музей пишиться п'ятьма

діючими дерев'яними церквами. Не забувають тут і про свята і про народні гуляння. Так на свято Масляної збирається до 10 000 відвідувачів [4].

2) Переяслав-Хмельницький музей архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Саме у Переяславі-Хмельницькому у 1964 р. було створено перший на території України музей під відкритим небом, подібний до європейських скансенів. Чому подібний? Сьогодні переяславський музей — це більше ніж просто скансен. Він вигідно вирізняється з-поміж інших принаймні з двох причин. По-перше він являє собою концепцію музеїв у музеї, а по-друге тут зібрані і відтворені експонати, починаючи з доби пізнього палеоліту до наших днів. Та про все по черзі.

До найдавніших експонатів скансену можна віднести фрагмент палеолітичної стоянки (15 000 до н. е.). Додамо, що це не копія, а частково відтворений експонат. До більш пізнього періоду (VI–IV ст. до н. е.) відносяться антропоморфні кам'яні стели — скіфські баби, залишені племенами ямної культури. Знайшли тут своє місце і середньовічні пам'ятки — половецькі святилища, половецькі баби, печенізькі помешкання XI–XIII ст. Широко представлені садиби і громадські споруди XVI–XIX ст., різних за професією і за статком господарів. Цікавим експонатом є також відбудована козацька залога, що являє собою дозорну вежу, обнесену валом з ровом і частоколом. Є тут і кілька експонатів сакральної архітектури Наддніпрянщини.

Варто було б докладно розповісти про музей, розташовані на 30 га площи скансену, та обмежимось короткою згадкою про кожен. Експозиція музею українських обрядів і традицій складається з чотирьох кімнат, що по черзі розповідають про культуру і звичаї українців від язичництва до сучасності. Музей історії Української православної церкви міститься в храмі 1775 року. Музей рушника розміщено в унікальній споруді 1651 року, перевезеній с. Піщики Київської обл. Тут до огляду відвідувачів представлено більше 300 рушників, хоча це лише десята частина серед тих, що знаходяться на зберіганні в історико-етнографічному заповіднику «Переяслав», до якого входить скансен. В музеї лікувальних рослин увага приділена захаєям місцевого краю, зібрані гербарії росли, також в оранжерей вирощуються екзотичні рослини. Музей бджолярства відкрили в оселі бджоляра XIX ст. До сторіччя винахідника дугового зварювання М. М. Бенардоса з села Вороньків перевезли його хату і відкрили музей його пам'яті. В помешканні дрібного підприємця XIX ст. у п'яти кімнатах розташовано музей прикладного мистецтва. В приміщенні В'юнищенської церкви 1833 року було відкрито музей космонавтики з унікальними оригінальними експонатами. Музей сухопутного транспорту зайняв окремо збудований павільйон. В приміщенні колишньої поштової станції також було створено одніменний музей. З нагоди 120-ї річниці народження Шолома Алейхема на території скансену також було започатковано меморіальний музей. Цікавими експонатами музею хліба являється сільськогосподарський транспорт (у тому числі літак АН-2). Останнім відкрився музей пам'яті Поліського району (24.04.2004). Хоча саме його слід було б відкрити першим, адже більшість пам'яток до скансену перенесено саме з поліських територій, затоплених Кіївським водосховищем.

3) Музей народної архітектури та побуту у Львові «Шевченківський гай».

Його започаткували у 1966 році, зайнявши 50–60 га (другий за величиною) території ландшафтного парку «Знесіння». Ця територія якнайкраще підійшла для відтворення рельєфів передгірніх і гірських регіонів Західної України, архітектура яких представлена у скансені.

Оточ 120 пам'яток архітектури поділені на шість тематично-регіональних зон: бойківську, лемківську, гуцульську, буковинську, подільську та волинсько-подільську. Найстаріший експонат музею — то є селянська хата 1749 року. Дуже цікавими та вкрай різними за стилем зведення є всі шість храмів скансену. А ще цікавішим є те, що всі ці церкви складають Свято-Іванівську греко-католицьку Лавру. В фондах музею зберігається більше 20000 експонатів і далеко не всі з них виставлені на обмін [2].

4) Закарпатський музей народної архітектури та побуту у м. Ужгород.

Місце розташування музею під стінами замку вибране дуже вдало, але це тільки на перший погляд. Насправді ж в давнину на тут було спалено сотні вчених, які вважались еретиками. З тих пір цю місцевість звуть «Відьмина яма». До того ж, гадаємо, за майже тисячолітнє існування замку, на підступах до його стін попрощається з життям не одна тисяча воїнів. Тож, мабуть, символічно, що в будиночках скансену постійно не мешкає жодної живої душі. Ужгородський скансен, певно, найбільш компактний і затишний на Україні. На 4 га (за іншими даними 5,5 га) змогли розмістити 7 садиб, 6 окремих будинків, церкву, дзвіницю, школу, корчму, млин, кузню. Загалом близько 30-ти автентичних споруд являють собою щось на зразок справжнього невеличкого закарпатського села.

Найбільш цінними, і в той же час високомистецьким експонатом являється Михайлівська церква 1777 року, перевезена із села Шелестові. Це типовий храм, яких було не мало на Лемківщині. Втім, наразі в Україні залишилось всього два автентичних лемківських храми і ще два значно перероблених. Із вищуканістю Михайлівської церкви заледве може потягатись хоч один дерев'яний храм нашої країни, хіба що ті, які були вивезені із Закарпаття до Чехії та зараз прикрашають парки у Празі. Значну цінність представляє також гуцульська хата-гражда — своєрідна персональна гуцульська дерев'яна фортеця, який в Україні лишилось не більше десятка.

Не забудемо згадати і про художні виставки і презентації до різних резонансних дат (як от День пам'яті голодомору 1932–33 років), що регулярно проводяться на території скансену [3].

5) Скансен у Чернівцях.

За неофіційними даними чернівецький скансен являється найстарішим серед українських музеїв просто неба. Думка про його створення відійшла Володимира Залозецького ще у 1906 році. Пройшов час і у 1934 році мрія почала втілюватись. Залозецький отримав у спадок ділянку землі на схилах замкової гори і перевіз сюди з Карпат першу селянську хату. Місце для музею видалося дуже гарним, не зважаючи на те, що у XIX ст. неподалік знаходилась шибениця — напрощується паралель зі скансеном в Ужгороді.

Нажаль, Другу світову війну пережила лише дерев'яна різна брама від тієї садиби. Своєрідною гордістю музею являються типові буковинські стов-

пові вітряки XIX ст. Втім, цю ж конструкцію можна було зустріти і у Наддніпрянщині. Селянські хатки XIX ст. підібрані за майновим достатком їхніх господарів — від найбіднішою оселі до садиби заможного селянина.

Найстаршою ж будівлею скансену виявилася зрубна дзвіниця 1786 р., завезена із села Берегомет. Поруч — своєрідний тризрубний храм (1810 р.) хатньої конструкції: всі три зруби знаходяться під одним високим дахом. Пригадуємо, ідентична церква відтворена у Львові в Шевченківському Гаю. Втім чернівецька її «сестра» має до того ж ще й вражаючу колекцію буковинського живопису.

6) Галич.

Не зважаючи на те, що це один з найбільш захаращених скансенів, він привів нам до душі саме тим, що тут тихо і спокійно, немає гомінічних туристів і зайнів слідів цивілізації. Тутешню експозицію почали формувати у 1979 році, і процес досі триває. Втім про те, що процес триває нагадує лише дозорна вежа перед входом у скансен, що вже досить тривалий час стоїть недобудована (а може вже й добудували, хто зна?).

Загалом же нині у музеї нараховується близько 15-ти споруд XIX–XX ст., що представляють чотири прикарпатських регіони: Покуття, Бойківщина, Гуцульщина та Опілля. Найцікавішою спорудою являється житло гуцулів - так звана гранда, або хата в граžдах. Вона являє собою замкнутий двір з двома входами. По внутрішньому периметру дерев'яних стін, що являються звичайною перепоною для проникнення хижаків на небажаних гостей, розміщувались різні відсіки для господарського знаряддя та зберігання дров. За такої конструкції оселі впригнуті до господарської хати знаходився також і хлів. Також велими цікавими експонатами являються дерев'яна опільська церква ХХ ст., та покутська Олійня.

7) Колочава «Старе Село».

Не зважаючи на називу «Старе Село» — це один з найновіших скансенів відкритих в Україні. Колекція цього музею поповнюється й досі. Не зважаючи на те, що з точки зору фінансування — це регіональний музей, за кілька років він стане знаним туристичним об'єктом. Ентузіазму і цілеспрямованості Саніслава Аржевітіна, який є автором ідеї створення скансену, можна тільки позаздрити. Музей під відкритим небом входить у культурно-туристичну програму розвитку Колочави «Село десяти музеїв». І це не порожні слова, адже пан Аржевітін вже посприяв створенню шести місцевих музеїв.

Вже сьогодні «Старе Село» може пишатися чотирнадцятьма діючими будинками з експозицією. Серед інших: будинок вівчара, бондаря, скорняка, лісоруба. Вельми цікавими об'єктами є і жандармська станція і кузня. Найбільш захоплюючим певно можна назвати відвідини єврейського комплексу: корчми «У Вольфа» і бужні. Тутешні будівлі мають досить поважний вік — близько 100–150 років, натомість відмінно виглядають, так, ніби щойно зйшли з картинки карпатського села.

Та її експозиція самих будівель милує око — всі речі ретельно підібрані, щоб якомога краще відобразити професію і статок господаря. Не дарма ж на конкурсі музеїв різних спрямувань колочавський скансен «Старе Село» здобув перше місце у номінації «Традиції і звичаї моєї малої батьківщини» [4].

8) с. Рокині.

Не зважаючи на те, що Скансен історії сільського господарства Волині у Рокинях опинився на останньому місці нашого списку, він також має свою родзинку, та й не одну.

По-перше експонати під відкритим небом доповнюються стаціонарною експозицією у окремому приміщенні.

По-друге скансен було створено у межах чудового ландшафтного парку зі ставом, що нині має назву «Козацький Зимівник». Сталося це у 1989 році. З того часу музей регулярно поповнюється новими експонатами, хоча робиться це практично на голому ентузіазмі директора закладу без суттєвої обласної чи державної допомоги. Саме тому експонати виглядають не музеино-привабливо, а захаращено, ніби відтворюючи життя найбіднішою верстви селянського населення. І саме з цієї причини Рокині зайняли останнє місце.

По-третє музей фактично являє собою одну сільську вуличку, вздовж якої стоять сільські господи XIX ст. з хлівами та клунями, огороженні плотами. На початку вулиці встановлено козловий (стовповий) вітряк XIX ст., перевезений з с. Четвертня. Дещо остононь залишились лазня, сільська майстерня та кузня. Вінчає вуличку два не зовсім сумісних експонати: язичницьке капище та відтворена православна капличка. І вже зовсім на околиці парку знаходиться корчма.

По-четверте — це єдиний скансен де в хатах постійно мешкають люди. Останнім часом у Волинській області стало модно їздити на відпочинок в Рокині. І керівництво музею, не втрачаючи нагоди, влаштовує прийоми відвідувачам, пропонуючи смачні свіжі українські страви в автентичній обстановці волинського села.

А ще ж хочеться додати, що за деякими даними київських біологаторів - це третє місце в Україні після Кам'яної могили і руїн Десятинної церкви за потужністю космічної енергії. Кажуть, що тут не тільки голова перестає боліти, але й трапляються випадки зачаття дітей у бездітних сімей [5].

Створення та функціонування музеїв під відкритим небом є збереженням найцікавіших автентичних пам'яток архітектури; створенні умов для вільного доступу до цих будівель широких верств населення, підвищення їхнього культурного рівня; показі у комплексі національної народної культури і архітектури, предметів побуту, знарядь праці, ужиткового мистецтва, тобто створенні моделі середовища, ландшафту; допомозі відродження народних ремесел і проведенню фольклорних свят; сприянні індустрії туризму; вирішенні наукових проблем, пов'язаних з пошуком, збором, вивченням, реставрацією експонатів. Скансени виконують низку функцій, а саме компенсаторну, рекреативно-оздоровчу, культурно-просвітницьку, комунікативну, екологічну, соціальну, економічну тощо.

Список використаних джерел:

1. Данилюк А. Музей просто неба або Скансени у світі і в Україні // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2006. — № 7 (444). — С. 20–23.
2. Кирпан А. Скансен — час зупинився, а життя триває // Всеукраїнський туристичний журнал. Карпати. Туризм. Відпочинок. 2008. — № 2 (26).
3. Федорченко В. К., Дьорова Т. А. Історія туризму в Україні. — К. : Вища шк., 2008. — 195 с.

4. Этнографический туризм в Киеве: состояние и перспективы развития. — Симферополь : Таврия, 2009. — 32 с.

5. Гаврильчак Н. И., Соловьев В. Н., Юдилевич М. А. Наука, сервис і система внутріфіrmового керування. — С-Пб. : ТИС., 2006. — С. 35.

Перебейнос М. Г., Мудранинець А. С.

СКАНСЕН-МУЗЕЙ ПОД ОТКРЫТЫМ НЕБОМ

В исследовании была рассмотрена и проанализирована основная цель скансенов, направленная на реализацию рекреационного, развивающегося, эстетического потенциала досуга, на формирование духовной личности, укрепление семейных ценностей и традиций, а также были рассмотрены основные скансины Украины и их функции.

Ключевые слова: скансен, музей народного быта, обряды, традиции, ландшафтные парки, восстановленные экспонаты.

Perebeynos M. G., Mudraninets A. S.

SKANSEN - ISAN OPEN-AIR MUSEUM

The main purpose of Skansen was analyzed and investigated in the study. The main idea was directed to the recreations estetic, developing the potential of leisure, with the purpose of forming spiritual personality, strengthening family values and traditions, and were considered the main Skansen of Ukraine and their functions.

Key words: Skansen, museum of folk life, customs, traditions, landscape parks, reproduced exhibits.

УДК 379.852

Залавська Є. В.

Донецький національний університет

РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Стаття є спробою охарактеризувати основні аспекти розвитку промислового туризму в Донецькій області та окреслити перспективи його розвитку на вказаній території.

Ключові слова: промисловий туризм, екскурсія, бренд.

Вследствие проявлений глобального финансового и экономического кризиса субъекты хозяйствования вынуждены искать новые, нестандартные методы выживания в экономике. Считается несовместимым развитие промышленности

и туризма в городе в равной степени. Одно из ярких опровержений этому — начавшийся 15 лет назад бум промышленного туризма в Западной Европе.

Поскольку промышленный туризм — явление междисциплинарное, то исследования, посвященные промышленному туризму, практически отсутствуют. Однако, несмотря на теоретическую неразработанность данной тематики, состояние практики свидетельствует о необходимости дальнейших исследований в данном направлении. Целью исследования является изучение развития промышленного туризма в Донецкой области.

Промышленный туризм — это организация регулярных туристических туров на действующие или ранее действовавшие промышленные предприятия. Пионерами в промышленном туризме были американские компании. В 1866 году завод Jack Daniel's открыл цеха для посетителей. В настоящее время в США предприятий, которые не организовывают экскурсии на производство, осталось небольшое количество. Американцы считают, что при отсутствии глубокого исторического наследия зрелищным и познавательным наследием нужно делать настоящее [3].

В двадцатом веке всех интересующихся на свои производства стали приглашать и европейские концерны. Первопроходцами в Европе стали автостроительные и пивоваренные компании. В последнее десятилетие, в связи с резким ростом спроса на промышленный туризм в Европе, большинство фирм приглашают к себе туристов, исключение составляет лишь военное производство.

К примеру, во Франции насчитывается более 1800 промышленных объектов, которые принимают туристов на своих производственных площадках. Лидирует здесь приливная электростанция в Рансе, которая ежегодно принимает 300 000 туристов. За счет силы прилива она производит 500 миллионов кВт/ч ежегодно. Посетители могут побывать в гигантском машинном отделении длиной 300 метров, по которому сотрудники технических служб перемещаются на велосипедах [2].

На юге Франции, где расположен крупнейший в Европе центр авиационной промышленности, компания Airbus приглашает туристов на экскурсию в гигантские ангары. Можно полюбоваться легендарными аэробусами A330, A340 и A380 или выбрать один из маршрутов, рассказывающих о процессе строительства самолетов.

В Германии упор делается на постиндустриальный мотив: например, заброшенные угольные и соляные шахты в Руре, судостроительные заводы времен Второй мировой войны. Открыты и многие действующие предприятия. Лидер посещаемости — завод BMW в Баварии, который принимает 260 тыс. туристов в год.

В польском шахтерском городке Величка после исчерпания промышленной добычи соли местную соляную шахту превратили в туристический объект, который в 1978 г. был включен в Список мирового культурного наследия ЮНЕСКО [3].

Однако промышленным туризмом славятся не только отдельные бренды, но и целые страны. Мировым признанием пользуются винные туры Испании, сырные туры Франции, пивные туры Чехии, цветочные туры в Нидерландах.

Современным туристам не удовлетворяет стандартный туристский ассортимент — морские пляжи и картинные галереи. Они все чаще стремятся к комплексным впечатлениям — совмещать отдых с познавательными целями, поправку здоровья с экскурсиями, посещение деловой конференции со спортивной активностью и осмотром достопримечательностей. Продукты, производящиеся на предприятии, сразу же можно потрогать, попробовать, примерить, купить, а в некоторых случаях сделать самим.

Кроме того, новый тип туризма отвечает культурным запросам: посещение предприятия позволяет получить новые знания. Принимая посетителей, компания рассказывает им о своих технологиях, методах работы и внутренней жизни, знакомит с экономическим и промышленным наследием региона. Во многих отраслях это становится одним из способов общения с потенциальными клиентами. Также это хороший способ пробудить любопытство у молодежи, выявить склонности и помочь учащимся выбрать будущую профессию.

Для производителей предоставить возможность туристам побывать у себя на производстве — это хороший рекламный ход предприятий. К тому же открываться для потребителя — это демонстрация честности и прозрачности управления, безуокизненных технологий, уверенности в своих перспективах перед лицом конкурентов. Превращение производства в туристический объект стимулирует фирму к улучшению корпоративного климата и трудовых отношений. Становятся осмысленными уборка в цехах, чистая рабочая форма, презентабельный вид оборудования и многое другое. У рабочих, в свою очередь, меняется мотивация, когда на них смотрят, как на музейный экспонат. Таким образом, фирма получает лояльность потребителей, эффективную поддержку брендов. А оборот сувенирных магазинов, расположенных в точках, где заканчиваются экскурсии, на 30 % выше, чем в других точках с аналогичной продукцией.

Наконец, от данного вида деятельности выигрывает бюджет города. Но, кроме того, города приобретают новые бренды, новые неожиданные и привлекательные элементы имиджа, а также большее число туристов.

Как показывает практика других стран, финансовые затраты на организацию туристских маршрутов по действующим предприятиям сравнительно невелики. Но работа со старыми, брошенными площадками требует для организации производственного туризма больших материальных затрат. Здесь нужен специальный инвестиционный проект по превращению их в зреющее национальное наследие. Первый шаг в производственном туризме — это кооперация между городскими и региональными властями, местными предпринимателями, знатоками-краеведами и туристическими компаниями [2].

Организация туристических экскурсий на действующие производства может стать неожиданным подспорьем в развитии украинских городов. Этот превосходный инструмент маркетинга территории может помочь предприятиям улучшить собственный имидж и создать дополнительные преимущества перед конкурентами. Впрочем, несколько примеров промышленного туризма в Донецкой области уже есть, однако они самоокупаемые, но не прибыльные.

Наиболее известными предприятиями, руководство которых успешно использует туризм в продвижении и реализации продукции в Донецкой области,

являются Артемовский завод шампанских вин и ГПО «Артемоль». Их примеру последовало еще несколько донецких предприятий: пивоваренный завод «Сармат», кондитерская фабрика «АВК», а также Донецкий металлургический завод, который знакомит с техникой литья колоколов.

Артемовский завод шампанских вин «Artyomovsk Winery» — самое крупное в Восточной Европе предприятие по производству игристых вин классическим бутылочным способом. Французские традиции производства и новейшие технологии позволяют производить игристое вино по качеству сопоставимое с продукцией лучших мировых производителей. Весь цикл производства в «Artyomovsk Winery» расположен под землей в специальном микроклимате. Общая площадь подземных штолен составляет свыше 25 га, где одновременно хранится 30 млн. бутылок артемовского вина. Завод открыл свои двери для туристов в 1999 г. с программой под названием «Украинская Шампань». С тех пор его ежегодно посещает около 5 тыс. человек.

ГПО «Артемоль» предлагает экскурсия по соляной шахте. Практически экскурсия проходит по дну древнего моря. Туристы посещают соляное футбольное поле, подземные лабиринты, концертный зал, подземную галерею, соляную шкатулку, оригинальные фигуры выполненные из соли. Рядом с экскурсионным маршрутом функционирует спелеосанаторий «Соляная симфония», где лечат бронхит, астму, пневмонию, ринит, дерматит, псориаз, снижение иммунитета, заболевания щитовидной железы.

Кондитерская компания «АВК» — один из крупнейших национальных производителей кондитерских изделий в Украине. Донецкая кондитерская фабрика основана в 1926 г. Ассортимент продукции компании «АВК» насчитывает свыше 300 наименований кондитерских изделий. Сегодня фабрика выпускает не только сладости, знакомые с детства — «Курочка Ряба», «Стрела», «Метеорит», но и популярнейший бренд — «Шедевр», а также инновационные на кондитерском рынке продукты «Жувіленд», «Клубжеле», «Бам-Бук».

ЗАО «Сармат» (до 2001 года ЗАО СП «Донецкий пивоваренный завод») — крупнейший в Украине пивоваренный завод, производящий непастеризованное живое пиво. Под маркой «Сармат» производятся такая продукция: «Сармат Светлое», «Жигулевское», «Сармат крепкое», «Сармат безалкогольное», «Дубовый Шубин». Завод по праву считают новатором на украинском пивном рынке еще с 1990-х гг. Завод первым из украинских производителей начал выпускать пиво в ПЭТ-бутылке, в КЕГ-упаковке, разработал пшеничное, начал выпускать безалкогольное пиво.

Большой потенциал таят в себе угольные шахты, правда текущее состояние угольного производства не может позволить безопасное туристическое посещение объектов, но разработка туристических маршрутов с посещением терриконон уже возможна в пос. Кировском. Данный вид туризм на Донетчине специалисты предлагают развивать в Шахтерске, Артемовске, Красноармейске и Амвросиевке.

Проект «Украинский техноленд» позволил бы туристам увидеть в работе первую отечественную домну, построенную еще в 1858 году, а главное —

побывать в закрытой шахте «Юнком», на которой в 1979 году в экспериментальных целях был произведен подземный атомный взрыв.

Некоторые угледобывающие предприятия имеют в своем распоряжении «учебные шахты». Сегодня в Горловском индустриальном техникуме есть горный полигон (аналог настоящий шахты глубиной от 3,5 до 7 метров с действующей горнодобывающей техникой), где практикуют подземные экскурсии для любопытных.

Таким образом, следует отметить, что такие два несовместимых направления, как промышленность и туризм, дает серьезный синергетический эффект, принося пользу туристам, предприятиям, государству. Промышленный туризм становится прибыльной отраслью. Для производителей Донецкой области внедрение туристических маршрутов и экскурсий является оригинальным способом представить свою продукцию, улучшить имидж компании и отрасли в целом.

Література

1. Менеджмент туризма: Туризм и отраслевые системы / Глав. ред. А. Е. Семина. — М. : Финансы и статистика, 2001. — 272 с.
2. Андрей Гайдай. Промышленный туризм: может ли он стать источником коммерческого интереса? // <http://www.day.kiev.ua/282815>.
3. <http://www.world-tourism.org>
4. <http://ru.ukrainicityguide.com/regions/donetskaya/doneckaya Oblast.htm>
5. <http://www.infiltration.org>

Залауская Е. В.

РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Статья является попыткой охарактеризовать основные аспекты развития промышленного туризма в Донецкой области и наметить перспективы его развития на этой территории.

Ключевые слова: промышленный туризм, экскурсия, бренд.

Zalavskaya Y. V.

THE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL TOURISM ON THE DNEPROPETROVSK REGION

The article is the attempt to characterize the main aspects of the tourism industry in the Donetsk region and to outline the prospects for its development on the specified territory.

Keywords: industrial tourism, tour, the brand.

УДК [379.85]: 392:908

Панасюк В. В.

Львівська комерційна академія

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розглядаються передумови розвитку етнотуризму та оглядово пропонується ресурсне забезпечення туризму етнічного спрямування на території Тернопільської області. Також вказується можливості та перспективи розвитку етнотуризму.

Ключові слова: етнотуризм; етнофестиваль; складові етнотуризму; туристичний потенціал.

Важливим чинником для розвитку етнічного туризму у регіоні є наявність відповідних ресурсів, що несуть етнічний зміст, а також визначений рівень розвитку рекреаційно-туристичного господарства, що дасть змогу ефективно пропагувати регіон як цільовий етнотуристичний центр. Аналіз статистичної інформації, результатів суспільно-географічних та історико-культурних досліджень засвідчує те, що Тернопільська область належить до регіонів з високим ступенем розвитку рекреаційної галузі, туристична діяльність є однією з галузей спеціалізації Тернопільщини на ринку туристичних послуг України, розвиток туристичної інфраструктури області відбувається швидкими темпами. Етнічний туризм є актуальним видом туризму, що підтверджується зростанням його популярності в Україні та світі і пояснюється потребою людей у етнічній ідентифікації в умовах процесу глобалізації. Для використання ресурсів етнічного туризму Тернопільської області у рекреаційно-туристичній діяльності необхідним є їх комплексне вивчення. Розвиток етнічного туризму дозволить залистати до рекреаційно-туристичної сфери нові території, у тому числі і депресивні, що може стати фактором покращення їх соціально-економічної ситуації, внаслідок створення нових робочих місць, збільшення доходів населення та місцевих бюджетів.

Етнічна географія в Україні започаткована працями Г. Величка, В. Кубійовича, С. Рудницького та П. Чубинського. Теоретичні і методичні засади сучасних етногеографічних досліджень в нашій країні закладені в наукових працях І. Винничука, В. Джамана, А. Доценка, Я. Жупанського, Ф. Заставного, В. Кабузна, В. Наулка, М. Пістуна, О. Шабля, а прикладні аспекти таких досліджень — О. Гурджій, М. Дністрянського, Б. Заставецького, О. Заставецької, В. Зінича, П. Коваленка, В. Круля, Р. Лозинського, Е. Лібанової, Л. Руденка та ін. Етнічний туризм в адміністративно-територіальному масштабі вивчають молоді вітчизняні науковці. Зокрема Орлова М. етнічний туризм розглядає як підвид пізнавального туризму, метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного етносу, що проживає зараз або проживав у минулому на відповідній території. Ресурси етнічного туризму були поділені на типи: етнічні артефакти, ансамблі етнічних артефактів та етнічні ландшафти. Криворучко Ю. І., Король С. І., Ігнатюк Н. О., на основі проведеного комплексного аналізу умов місцевості і виявлення туристично-рекреаційного потенціалу,

пропонують туристично-рекреаційне зонування району з структурою туристично-рекреаційних центрів різного рангу та відповідним набором об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури. Туристичний потенціал Тернопільської області описаний та проаналізований багатьма науковцями, зокрема проблематики туризму торкалися Андрушків Б. М., Стойко І. І., Мельник Л. М., Гуменюк Ю. П., Царик П. Л., Свінко Й., Корчемний В. Г., Барна І. М. та багато інших. Однак галузеве розширення туризму вимагає спеціалізованого підходу до туристичної проблематики та розгляду ресурсного забезпечення кожного виду туризму із зазначенням його конкурентних переваг.

У сучасних умовах Тернопільщина є моноетнічним регіоном, однак має багатовікову історію з величезним культурним надбанням. Пропонуємо до розгляду можливості етнофестивального туризму.

Етнофестиваль «Рурисько», що проводиться у м. Бережани, включає в програму заходу виступи представників етнічної художньої самодіяльності району, а також дитячі колективи, театральні композиції, конкурси та розваги, що мають етнічний характер, виступи колективів, що виконують українську етнічну музику, міксовану з хіт-парадовими треками.

Місцем проведення етнографічно-фольклорного свята — «Фестиваль куті та лемківської коляді» обрана територія, на якій ведуться роботи зі спорудження музею під відкритим небом «Лемківське село», у Монастириському районі Тернопільської області. Учасники та гості фестивалю мають нагоду взяти участь у різдвяних діяхствах, послухати колядки та поколядувати разом із фольклорними колективами з Тернопільщини, побачити обряд «Маланки» та вертеп, покататися на санях, запряжених кіньми. Ще однією родзинкою свята є фестиваль куті. Кожне село та й кожна оселя мають власний, особливий рецепт куті. Це надзвичайна страва, адже готують її саме на Різдвяні свята, а для її споживання за одним столом збирається вся родина. Фестивальна громада має можливість почастуватися кутею, яку представляє кожен район, фольклорний колектив, господині.

На Борщівщині проводиться традиційний етнофестиваль «Горошівська Маланка». В основі свята театралізовані виступи з переодяганням у заздалегідь приготовлені костюми, маски. Давні фольклорні традиції збереглися тут не лише в переказах чи легендах, а й набули в останні десятиліття нових рис, увібралши в себе селянську мудрість, гумор та самоіронію. Горошову називають своєрідною нічною «столицею» Маланки. Саме «нічною», бопразник Маланки в деяких селах триває вдень, а в Горошові — тільки у вечірньо-нічний час і аж до ранку наступного дня.

Поблизу містечка Монастириська на Тернопільщині, в урочищі «Бичова», на Ватряному полі, відбувається фестиваль лемківської культури «Дзвони Лемківщини». Його основою є автентична музика унікального українського субетносу — лемків-русинів. Окрім виступів лемківських мистецьких колективів фестивальне дійство має ще одну складову, а саме: представлення ексклюзивних виробів народно-ужиткового мистецтва та ремесел у містечку майстрів, де, окрім продажу виробів народних умільців, проводяться майстер-класи та виставка декоративно-ужиткового мистецтва майстрів народної творчості.

Важливо складовою етнотуризму є музей, особливо звертаємо увагу на музей краснавчі, етнографічні, етнографічно-меморіальні.

Музей — це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини.

Кількісний перелік музеїв Тернопільської області дозволяє стверджувати, що область має значний потенціал для розвитку етнотуризму, для ознайомлення з етнографічними особливостями культури та побуту корінного населення. Краєзнавчі музеї знаходяться практично в кожному районному центрі, де зібране надбання етнографічно-краєзнавчої тематики місцевого населення, а Тернопільський краєзнавчий музей має найбільше зібрання пам'яток і матеріалів з природи, історії, етнографії і побуту Тернопільщини, найдавніший заклад культури і просвітництва в області.

Меморіальні музеї Тернопільщини також сприяють збереженню етнографічного матеріалу. Найбільш відомі з них: музей Володимира Гнатюка — обласний комунальний етнографічно-меморіальний музей у селі Велеснів Монастириського району — заснований з ініціативи і за участі О. Черемшинського; меморіальний музей-садиба Леся Курбаса — державний музейний заклад у селі Старий Скалат Підволочиського району; музей Богдана Лепкого — літературно-меморіальний музейний заклад у місті Бережани; музей Соломії Крушельницької — музей-садиба у селі Біла Тернопільського району у приміщенні єдиного уцілілого після війн житлового будинку з маєтку Крушельницьких; музей Уласа Самчука у Шумському районі та інші.

На окрему увагу заслуговують звичаї і традиції місцевого населення. Тернопільщина — саме той етнографічний регіон, де залигає потужний пласт народного мистецтва та культури. Духовну культуру й побут етносу неможливо уявити без звичаїв та різноманітних обрядів.

Виділяють три типи обрядовості: трудова, сімейна та календарна.

Трудові свята й обряди — органічна складова святково-обрядової культури українського народу. Взаємозв'язок свят і праці має традиції, що сягають до історичних часів. Традиційна трудова обрядовість тісно пов'язана з календарним циклом сільськогосподарських робіт. Обряди неодмінно супроводжували початок оранки, сівби, вигін худоби на пасовище, закінчення жнив тощо. У селянській сім'ї трудові традиції та обряди були справжньою школою для підростаючого покоління. У процесі і виконання ритуальних дій дитина здобувала перші трудові навички. Усім розмایттям своїх художніх, емоційних, атрибутивних, пісенно-музичних засобів трудові свята сприяли вихованню у молоді любові до нелегкої хліборобської праці, до землі, прищеплювали своєрідний «кодекс хліборобської честі».

Сімейна обрядовість. Сімейне життя українців традиційно супроводжувалося різноманітними обрядами та ритуалами, які в образно-символічній формі відзначали певні етапи життя людини та найважливіші стадії розвитку родини в її життєвому циклі: утворення сім'ї, народження дитини, її повноліття, сімейні ювілеї, смерть когось із членів сім'ї. Основні елементи сімейної обрядовості — родільні, весільні та похованальні й поминальні обряди.

Календарні свята та обряди. Календар свят визначався аграрним устроєм життя. Селяни нерідко замовляли хрестний хід і молебень у полі до початку

оранки, сівби, перед початком жнів. Відмічали день святого, іменем якого був названий місцевий храм тощо. Довгі століття через свята і обряди старші покоління передавали молодим свою любов до праці, волелюбність, гостинність, життерадісність. Свята задоволяли духовні й естетичні потреби народу, в них проявлялися його почуття, таланти, здібності.

На сьогодні основним завданням є збереження і примноження усього цього етнонадбання. Відродження української культури передбачає знання тих звичаїв і культурних досягнень, що мали місце на наших землях у минулих століттях. Органічно розвиваючись, ці культурні набуття сприяли існуванню української нації у її важкі історичні часи, підтримували дух народу у моменти сурових випробувань, що їх зазнавала Україна, і є невід'ємною частиною державної незалежності України.

Знання національної культури минулих століть є цікавим і з точки зору загальної ерудиції, і для розуміння феномену українського народу, що живе на перехресті шляхів у центрі Європи і впливає на політичні події на всьому континенті, і в контексті розвитку національного ринку туристичних послуг.

Література

1. Барна І. Історико-географічні чинники формування етнічного складу населення Тернопільщини // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. — 2002. — № 2. — С. 109–113.

2. Етнографія. Звичаї і обряди [Електронний ресурс]. — Режим доступу:<http://www.ethnos.lemky.com/publication/сегемоніес/>

3. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) : Дис... канд. наук: 11.00.02. — 2009.

4. Шкода М. Н. Любов мої Україна. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети та повір'я українського народу. Популярнє видання / М. Н. Шкода. — 2008. — 544 с.

Панасюк В. В.

ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА В ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ

Рассматриваются предпосылки развития этнотуризма и обзорно предлагаются ресурсное обеспечение туризма этнического направления на территории Тернопольской области. Также указывается на возможности и перспективы развития этнотуризма.

Ключевые слова: этнотуризм; этnofестиваль; составляющие этнотуризма; туристический потенциал.

Panasyuk V. V.

BACKGROUND OF ETNOTURYZMU IN TERNOPIL REGION

Aspects of etnoturyzmu survey and offer resource support tourism ethnic orientation in the Ternopil region. It also indicates the possibilities and prospects of etnoturyzm.

Keywords: etnoturyzm, etnofestival, components etnoturyzmu, tourist potential.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ НА ГУЦУЛЬЩИНІ

В статті розглядається поняття «етнотуризм» та проаналізовані основні проблеми розвитку етнотуризму на території етнографічного району Гуцульщини. Визначені можливості його перспективного просторового розвитку, використовуючи принципи екологічного туризму.

Ключові слова: етнотуризм, етноекотуризм, туристично-етнографічні ресурси, Гуцульщина.

Одним з найважливіших напрямів сталого розвитку в Карпатському регіоні, беззаперечно, вважається розвиток рекреаційного природокористування, зокрема, туристично-рекреаційної індустрії. В останні роки спостерігається стійка тенденція зростання потоку туристів та рекреантів на територію Українських Карпат. Туристичний інтерес пов'язаний, насамперед, з природно-географічними умовами Карпатських гір, екологічно збереженістю регіону і самобутньою культурою українських горян. Ці складові формують сприятливі умови для розвитку туризму та рекреації. Однак, сучасного туриста вже важко утримати за рахунок природних ландшафтів, мальовничих краєвидів і т. д. Зараз він потребує більшого заповнення свого часу, широкої інформації про регіон у всіх її проявах і формах з мінімальними енергозатратами організму. Таким чином, поряд з природно-рекреаційним все більшої ваги набуває чинник історико-етнографічної привабливості Українських Карпат. Концепція розвитку рекреаційно-туристичної індустрії в Карпатському регіоні передбачає застосування різноманітних за своїми уподобаннями та інтересами туристів для відпочинку в цьому мальовничому краї. Вагома роль при цьому належить етнотуризму, адже саме в Карпатах, як ніде, сконцентровано найбільше етнотуристичних ресурсів, пов'язаних з життям і культурою таких етнічних груп, як бойки, лемки, гуцули.

Гуцульщина — найцікавіша у ландшафтному, біогеографічному і етнографічному відношеннях територія Українських Карпат, наділена первісною природою і заселена самобутнім народом, який зберіг свою етнічну автохтонність. У геокультурному просторі України і Карпат Гуцульщина виділяється насамперед оригінальним культурним ландшафтом — поєднанням природних і створених людиною особливостей геопростору. В силу свого географічного, історичного і етнологічного положення Гуцульщина містить у своєму соціо-природному просторі традиції та реалії гармонійних взаємостосунків людини й природи, які є основою збереження етнокультурної спадщини і становлять значний інтерес як для вітчизняного, так і міжнародного туризму. Ось чому дослідження етнотуристичних ресурсів Гуцульщини як бази розвитку в цьому регіоні туризму в цілому і етнотуризму, зокрема, має важливе науково-практичне та соціально-економічне значення. Виходячи з вищевикладеного, метою

дослідження є аналіз сучасного стану та проблем розвитку етнотуризму в краї, а також аналіз можливостей його перспективного просторового розвитку.

Поняття «етнотуризм» (ethnic tourism, ethnotourism або ethno-tourism) все частіше з'являється в статтях іноземних дослідників, що займаються туризмом. Для більшості авторів етнотуризм означає виїзд мотивований зацікавленістю пам'ятками культури етнічних територій і спільнот. Зокрема Р. Е. Вуд (R. E. Wood) визначає етнотуризм як «безпосередній досвід практик відмінної від туриста культури» [9]. Подібно окреслюють його польський автор В. Курек (W. Kurek) та автори «Енциклопедії туризму» [6, 8] в якій етнотуризм розуміється як форма туризму, головна мотивація якого — це дослідження культурної відмінності і контактування з екзотичними для туриста етнографічними спільнотами. Головний інтерес в етнотуризмі являють культури автохтонних етнічних спільнот, які характеризуються багаточисельністю різних етнографічних груп і мов у деяких регіонах світу. Об'єктом зацікавлення туриста є конкретна спільнота, привабливість якої полягає в репрезентації її представниками цінності культури, дуже відмінної від цінності культури туриста, з точки зору способу життя, традицій, одягу чи кухні. Щоденне життя етнічної спільноти значно відрізняється від щоденності туриста, що і складає його зацікавленість [8]. Автори, що займаються екологічним туризмом (Дмитрук О. Ю., Zareba D.), виділяють поняття «екоетнотуризм» або «етноекотуризм» (eco-ethnotourism, ethnoecotourism) — вид подорожей, які поєднують зацікавлення навколоїнім природнім середовищем із зацікавленістю культурою людей, що проживають в тому природному середовищі [2, 10]. Проте у науковій літературі не визначено єдино прийнятого поняття «етнотуризм», хоча зміст цього поняття у різних джерелах збігається чи є дуже близьким. Узагальнюючи тлумачення етнотуризму різними дослідниками, можна дати таке визначення цьому поняттю: етнотуризм — це подорож з метою ознайомлення і пізнання певного етнокультурного середовища з його самобутніми особливостями: традиціями, промислами, побутом, культурою [7].

Гуцульський етнокультурний комплекс у просторі проявляє себе як етнорайон «Гуцульщина» з властивими йому ознаками: унікальністю, цілісністю, чітко вираженою межею, що історично склалась в особливих природних і пов'язаних з ними соціально-економічних умовах. Самобутність Гуцульщини та її мешканців — гуцулів сформувалася в умовах певної територіальної відособленості [5]. Як наслідок, тут збереглися давньоукраїнські національні традиції, матеріальна і духовна культура, що разом з неповторною красою Карпатської природи може зробити Гуцульщину одним із найпривабливіших етнотуристичних об'єктів України та Європи.

Невід'ємною складовою етнотуризму є туристично-етнографічні ресурси Гуцульщини до яких можна віднести багату і самобутню матеріальну й духовну культуру гуцулів. Матеріальна культура проявляється у неповторних витворах дерев'яної народної архітектури, промислах та ремеслах, а також у виробах прикладного мистецтва, відомих у всьому світі.

Серед проблем відродження і розвитку гуцульських художніх ремесел і промислів до найважливіших належить піднесення їхньої художньо-естетичної

цінності, втраченої в роки сувенірної лихоманки, відновлення фактично забутих бондарства, мосяжництва, випалювання на дереві та інших промислів. Самобутність і художня майстерність, притаманна виробам гуцульських ремесел, є важливим приваблюючим етнографічним чинником розвитку туризму в краї. Саме тому слід використовувати цей чинник при організації туристичних маршрутів етнографічного спрямування. Перспективним в розвитку етнотуризму є організація майстер-класів народних гуцульських промислів та ремесел для туристів, які б надавали місцеві майстри.

До духовної культури гуцулів, яка також приваблює туристів з різних куточків як України, так і інших держав, належать багаті народні традиції та звичаї гуцулів. Це, насамперед, святкування традиційних релігійних свят — Святої Трійці, Різдва, св. Василія, Водохреста, а також свят, пов'язаних з виходом і поверненням пастирів з полонин, які давно вже набули рис театралізованого дійства і збирають велику кількість шанувальників народної екзотики. Okрім релігійних свят до традиційних на Гуцульщині можна віднести етнофестивалі, які є найяскравішою формою гуцульського відродження і розвитку матеріальної та духовної культури. Проявом цього є щорічні (починаючи з 1990 року) Всеукраїнські фестивалі, на які збираються гуцули з усіх частин етнографічного району та з-за його меж. Культурно-мистецька і національно-країнова активність гуцулів є яскравим проявом феномену цієї етнографічної групи в українському етносі.

Фактично у кожному гуцульському селі, де є народний дім чи бібліотека, з 90-х років діють міні-музеї народної культурної спадщини. Музей різного профілю і типів, в яких представлені експозиції, що становлять інтерес з етнокультурної точки зору, є перспективними об'єктами і центрами пізнавального етнотуризму як для вітчизняних, так і закордонних туристів і повинні широко використовуватись при організації як комплексних, так і цільових маршрутів.

Гуцульщина володіє унікальними етнотуристичними ресурсами, потенціал яких ще недостатньо використовується, тому етнографічні дослідження покликані якнайшире розкрити культурні багатства місцевого населення, а туристичний менеджмент — сприяти ознайомленню з ними якомога більшого числа гостей краю.

Найважливішими центрами етнотуризму на Гуцульщині сьогодні є с. Криворівня, с. Космач, с. Яворів, м. Верховина, м. Косів, м. Яремче Івано-Франківської області, м. Рахів Закарпатської області, смт. Путила, с. Підзахаричі, м. Вижниця Чернівецької області та інші, в яких представлені збереженні народні промисли та ремесла, народні традиції, проведення етнофестивалів і традиційне святкування релігійних свят тощо.

Розвиток етнотуризму є одним з перспективних шляхів для збереження етнокультурного ландшафту Гуцульщини. Завдяки етнотуризму відроджується матеріальна та духовна культура Гуцульщини — важлива складова етнокультурного ландшафту: відбувається відродження забутих промислів та ремесел, відроджуються традиції, обряди та звичаї. Такий позитивний вплив етнотуризму дозволяє місцевому населенню, а особливо молодому поколінню, не забувати свої традиції і додатково отримувати матеріальні вигоди [4]. Проте існує ряд проблем.

Етнотуризм на Гуцульщині сьогодні не являється самостійним видом туризму, а є складовим в масових видах туризму в Карпатах: рекреаційному, пізнавальному, спортивному тощо. Під час подорожі туристи часто обирають зручний та пасивний стиль життя. Не завжди вдається близько і ціло поспілкуватися з місцевими мешканцями, особливо якщо це — організований відпочинок. Приїзджі поводяться інакше ніж місцеві і не намагаються пристосуватися до місцевих звичаїв. Часто неправильна і навіть неадекватна поведінка туристів обурює місцевих мешканців. Внаслідок масового туризму, зокрема, спостерігаються прояви акультурації, коли найбільш віддалені від цивілізації й економічно слабша сторона, наприклад розташована в горах Гуцульщина, піддається впливу сильнішої сторони, переймаючи від неї як позитивні, так і негативні характеристики та взірці поведінки. Правдива місцева культура починає зникати, і люди змінюють своє відношення до прадавніх традицій. Гуцули, особливо молоді покоління, активно переймають нові модні тенденції як в матеріальному так і в духовному житті [3].

Внаслідок напливу туристів в Українські Карпати зростає попит на сувенірну продукцію карпатських умільців, виготовлення якої набуло масового характеру. Вже сьогодні на численних Карпатських сувенірних ярмарках (в Яремчі, Ворохті, Яблуницькій перевал, тощо) ми спостерігаємо зубожіння гуцульської матеріальної культури. В продажу переважає продукція, виготовлена в Китаї, серед якої і традиційні для Гуцульщини вироби з дерева, бісеру, тощо. Популярними є сувеніри, нехарактерні для Карпатського краю і запозиченні з інших регіонів України та світу (наприклад бейсбольні бити, дерев'яні булави, народний одяг та елементи декору з нехарактерним для Гуцульщини орнаментом: соняшники, ружі тощо). Справжні гуцульські народні вироби зазвичай значно дорожчі, тому масове виготовлення недорогих, не завжди якісних, примітивних сувенірів для місцевих умільців є вигідним та користується популярністю серед туристів. Відбувається масова розбудова туристичної інфраструктури в нетипових і часто неестетичних формах (наприклад як в Рахівському р-ні, Яремчанській міській раді). Таким чином прогресуюча урбанізація, пропаганда міського способу життя та необдуманий розвиток туристичної бази змінюють архітектурні форми й існує загроза поширення монотонного географічного середовища на території Гуцульщини [3].

Передусмін необхідно створити належні умови для подальшого розвитку етнокультури Гуцульщини, популяризувати її в Україні та світі, не допустити повного її знищення, особливо в умовах глобалізації — саме на цьому базується майбутній розвиток етнотуризму на Гуцульщині. Необхідно розробити заходи та використовувати етнокультурні памятки для збільшення перебування відпочиваючих на території Гуцульщини (створення нових тематичних етнофестивалів, відкриття нових музеїв на основі збереженої гуцульської архітектури, популяризація традиційного святкування релігійних та інших свят, тощо). Важливим є створення туристичних інформаційних центрів, які б надавали повну інформацію про особливості етнографічного району Гуцульщина — інформація про агрооселі, розміщення цікавих етнотуристичних об'єктів, адреси народних майстрів, можливості надання майстер-класів, календар проведення фестивалів

та свят, створити такі центри можна в усіх районних центрах та місцях популярних серед туристів наприклад у м. Рахові, Яремчі, Косові, смт. Верховині та Путилі. Популяризація етнографічного району Гуцульщина у рекламних проспектах, засобах масової інформації, розроблення туристичних путівників в Україні та поза її межами створять позитивний імідж для регіону [1].

Розвиток туристичної індустрії в краї має бути нерозривно пов'язаний з підготовкою професійних кадрів для організації етнотуризму із знаннями етнографії, гуцульських звичаїв, обрядів, матеріальної культури та етнографічних особливостей того чи іншого району. Необхідно розглянути можливості щодо збереження етнокультурної спадщини на теренах природно-заповідного фонду (ПЗФ), призначеної для охорони природних і окультурених ландшафтів, у яких сформувались популяції етнічних груп, та сприяти збереженню їх етнокультурної спадщини.

Туризм, особливо етнотуризм, на Гуцульщині має бути нерозривно пов'язаний із завданнями екологічного туризму. Туристи отримують від такого спілкування з природою певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я, а природа при цьому зазнає мінімальних обертоних впливів і втрат, місцеві мешканці отримують соціальні та економічні стимули до збереження природи та традиційного природокористування. Туризм в першу чергу має базуватися на принципі стимулювання охорони місцевої етнокультурної та природної спадщини внаслідок підвищеної попиту на неї, поважання інтересів місцевих мешканців не тільки дотримуючись місцевих законів та звичаїв, а також внесок туризму у соціально-економічний розвиток туристичних структур. Має зберігатися рівновага не тільки в екологічній сфері, а і в соціальній, економічній та просторовій.

Література

1. Бучко Ж. І., Кібич А. Д., Попчук А. С. SWOT-аналіз розвитку етнотуризму на Гуцульщині. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Регіон—2010: суспільно-географічні аспекти» / За ред. К. Е. Немец // РВВ Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харків, 2010. — 312 с.
2. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу. — Навчальний посібник. — 2-е вид., перероб. і доп. — К.: Альтерпрес, 2004. — 192 с.
3. Кібич А. Д., Чаплінський П. Вплив туризму на соціально-культурне середовище (на прикладі Гуцульщини та Кашуб). Науковий збірник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 519-520: Географія. — Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. — 184 с. (149–153).
4. Кібич А. Д., Чаплінський П. Проблематика етнокультурного ландшафту Гуцульщини: риси, поділ, збереження. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. — 2010. — Вип. 21. — Вінниця 2010. — 317 с. (259–265).
5. Лаврук М. М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження): Монографія. — Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. — 288 с.
6. Jafari J. Encyclopedia of tourism. — Routledge, 2000. — 340 s.
7. Kibycz A., Parzych K. Etnoturystyka na Huculszczyznie — stan obecny i mozliwosci rozwoju: Turystyka kulturowa// Red. Karolina Buczowska, Numer 4/2010 (kwiecień 2010).

8. Kurek W. Turystyka. — Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, 2007. — s. 541
9. Wood R. E. Ethnic tourism: the state and cultural changes in Southeast Asia // Annals of Tourism Research, 1984. — s. 353–374
10. Zareba D. Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje. — Wyd. Naukowe PWN, 2000. — 248 s.

Кибич А. Д.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА НА ГУЦУЛЬЩИНЕ

В статье рассматривается понятие «этнотуризм» и проанализированы основные проблемы развития этнотуризма на территории этнографического района на Гуцульщине. Определены возможности его перспективного развития, используя принципы экологического туризма.

Ключевые слова: этнотуризм, этноэкотуризм, туристическо-этнографические ресурсы, Гуцульщина.

Kibych A. D.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF ETHNOTOURISM ON HUTSULSHCHYNA

In article is considered the concept «ethnotourism» and are analysed the basic problems of development of ethnotourism in territory of ethnographic area Hutsulshchyna. Are defined possibilities of its perspective development, using principles of ecological tourism.

Keywords: ethnotourism, ethnoecotourism, tourist-ethnographic resources, Hutsulshchyna.

УДК 911.2:379.85

Філюк С.

Інституту туризму

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ГУЦУЛЬЩИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ

В статті описано туристично-рекреаційний потенціал Гуцульщини та можливості регіону для розвитку етнічного туризму.

Ключові слова: етнічний туризм, рекреація, ресурси.

Перехід економіки України до ринкових відносин зумовлює необхідність реструктуризації господарства всієї країни та окремих її регіонів, приведення структури їх господарства у відповідність з наявним ресурсним потенціалом.

Однією з галузей пріоритетного розвитку у всіх регіонах України є туризм.

Особливого значення в сучасних умовах набуває вивчення стану освоєння рекреаційно-туристських ресурсів та визначення шляхів їх найбільш оптимального використання у тих регіонах, на території яких активно розвиваються різні види туризму і де ця галузь визначена як одна з головних у реструктуризований економіці. До таких регіонів належить і етнографічна Гуцульщина Івано-Франківської області, яка охоплює Косівський, Верховинський, Надвірнянський та південно-західні частини Коломийського та Богородчанського адміністративних районів. Рекреаційно-туристський потенціал цієї території може бути використаний для різноманітних видів туристської діяльності, особливо розвитку внутрішнього туризму, етнотуризму, активізації туристських послуг для іноземців.

Класифікувати туризм можна за різними ознаками. До питання класифікації туризму неодноразово зверталися вчені й практики (М. П. Крачило, А. Ю. Олександрівська, О. О. Бейдик, О. О. Любіцька та інші). Головною особливістю цих класифікацій є універсалізм і намагання відокремити всі види туристської діяльності, що є досить складним завданням [2].

Метою є вивчення рекреаційно-туристських ресурсів Гуцульщини, обґрунтування шляхів найбільш оптимального використання для розвитку етнотуризму.

Рекреаційно-туристські ресурси є важливим чинником і базою для туристської діяльності. Їх використання виявляється у різних напрямах розвитку туризму і визначається обсягами та структурою таких ресурсів, рівнем і типом освоєності території, особливостями розселення і діяльності людей, рівнем їх культури, станом збереження історико-культурної спадщини та ступенем перетвореності природних ландшафтів, тощо. Всі ці чинники впливають як на розвиток внутрішнього і зовнішнього туризму, так і на його спеціалізацію, або видовий склад.

Головною ознакою для класифікації є мета туристської діяльності, залежно від нії можна виділити ряд галузей туризму, зокрема екскурсійний або пізнавальний, рекреаційний, етнічний або сентиментальний, науковий, діловий, спортивний, релігійний або сакральний, пригодницький або екстремальний, екологічний, сільський зелений, лікувально-оздоровчий.

Всі ці види туризму тісно переплітаються між собою і виділити їх в одному виді не завжди можливо. Наприклад, діловий туризм може поєднуватись з екскурсійним або спортивним, етнічний — з релігійним, екскурсійний — з рекреаційним і т. д. При цьому рекреаційні ресурси використовуються комплексно, у різних видах туристської діяльності (табл. 1).

Для використання багатьох видів рекреаційно-туристських ресурсів істотною рисою є сезонність, прив'язка до конкретних подій, що означає нерівномірне використання впродовж року. Це особливо стосується природних рекреаційно-туристських ресурсів.

Ландшафтні ресурси Гуцульщини утворюються з особливостей гірського рельєфу. Вся площа, придатна для організації відпочинку та лікування. Поверхня прорізана мальовничими каньйоноподібними долинами річок, ярами та балками.

Таблиця 1

Напрями використання рекреаційно-туристських ресурсів

Види туризму	Види рекреаційно-туристських ресурсів
Пізнавальний або екскурсійний	Геоморфологічні, кліматичні, водні та бальнеологічні, біологічні, ландшафтні, культурно-історичні, промислові і сільсько-господарські об'єкти, місця життя і походження відомих людей.
Етнічний	Ландшафтні, культурно-історичні.
Діловий	Ярмарки, семінари, конференції, ландшафтні, культурно-історичні.
Спортивний туризм	Геоморфологічні, водні, кліматичні, ландшафтні.
Релігійний (сакральний)	Місця паломництва, релігійні споруди, цвинтарі, храми, собори тощо.
Пригодницький або екстремальний	Мисливські угіддя, ландшафтні, водні, лісові, геоморфологічні об'єкти.
Соціальний та комерційний	Транспорт, промислові і сільськогосподарські об'єкти, населені пункти, торговельні об'єкти.
Екологічний	Кліматичні, водні та бальнеологічні, біологічні.
Зелений	Геоморфологічні, кліматичні, водні та бальнеологічні, біологічні, ландшафтні, культурно-історичні.
Лікувально-оздоровчий	Кліматичні, водні та бальнеологічні, пляжні, біологічні.
Сентиментальний	Цвинтарі, місця народження і смерті людей.

Територія включає карпатське пасмо гірських хребтів, де проходить її межа із Закарпатською областю. Висота гір коливається від 500 до 2000 м і збільшується у південно-західному напрямку. За своїм географічним положенням територія передгірських і гірських районів має антициклональний континентальний клімат, який пом'якшується проходженням повітряних мас із заходу та завдяки особливостям рельєфу, зокрема, висоти над рівнем моря, яка впливає на річну суму опадів і температурний режим, і властива всім гірським районам. Уся територія порізана долинами численних гірських річок, що є притоками Пруту, і належить до лісолучної природної рослинної смуги [9].

Гірські масиви Гуцульщини створюють сприятливі можливості для розвитку альпінізму, гірськолижного, пішохідного та спортивного кваліфікаційного туризму.

Антropогенна підсистема рекреаційного ландшафту Гуцульщини представлена елементами соціальної сфери (об'єкти історії та культури, рекреаційної інфраструктури тощо). До основних соціально-економічних функцій рекреаційного ландшафту належать такі: спортивно-оздоровча, науково-пізнавальна, освітньо-виховна, лікувально-оздоровча.

Різноманітність геолого-тектонічної будови регіону є важливим фактором формування різnotипних ландшафтів. Геолого-тектонічні умови обумовлюють різну ступінь захищеності підземних вод від забруднення токсичними речовинами, а, отже, і якість питної води. Гортоворчі процеси є першопричиною утворення відомих туристських об'єктів: найвищих в Україні вершин — Говерли (2061 м), та ін. своєрідних ландшафтів вулканічних, мальовничих водоспадів «Шипота», «Гука», «Гукливого».

Найбільшими ландшафтними областями регіону є Передкарпатська рівнина, Карпати.

Природно-ландшафтні умови районів відпочинку в гірській місцевості

Природні зони гірських рекреаційних районів 1	Висота над рівнем моря, м 2	Площа району (в % до загальної площи області) 3	Рекреаційні ресурси і фактори, які визначають планувальну організацію районів 4	Форми відпочинку, туризму, курортного лікування 5
1. Південно-Західний Гірська зона	Від 900 до 2061	40	Ліс, озера й водойми, водоспади, окрім скелі, печери, історичні визначні місця, джерела мінеральних вод, сприятливий температурно-вітровий і радіаційний режим.	Прогулянки по лісі і гірській місцевості, купання в водоймах, збір грибів і ягід, повітряні і сонячні ванни, екскурсії і походи, спелеолікування, спелеотуризм бальнео- і кліматолікування, автотуризм
2. Центральний. Передгірська зона	Від 260 до 320	20	Ліс, водойми, окрім історичні визначні місця, джерела мінеральних вод, сприятливий температурно-вітровий і радіаційний режим.	Прогулянки по лісі, купання в водоймах, збір грибів і ягід, повітряні і сонячні ванни, екскурсії і походи, бальнео- і кліматові-кування, автотуризм.

Прогулянки по лісі, купання в водоймах, збір грибів і ягід, повітряні і сонячні ванни, екскурсії і походи, бальнео- і кліматові-кування, автотуризм.

Дана характеристика ландшафтних рекреаційно-туристських районів свідчить про те, що хоча вони й належать до різних гірських зон - вони мають достатнє ресурсне забезпечення для розвитку різних видів туризму, тобто дані ландшафти можна використовувати з метою етнотуризму і рекреації..

В той же час на території всіх ландшафтно-рекреаційних районів великої популярності набуває пізнавальний вид туризму.

Культурно-історичні ресурси. Гуцульщина має багату культурно-історичну спадщину.

На території Гуцульщини етнокультурним центром є місто Коломия (1240 р.), що згадується в давньоруських літописах.

Тут народилися керівник опришківського руху О. Довбуш, сподвижник Б. Хмельницького, В. Стефаник, М. Черемшина, Л. Мартович, Марійка Підгірянка [4].

У цьому краї бували та працювали І. Франко, М. Грушевський, О. Олесь, М. Коцбайнський, М. Рильський.

Найбільш відомі пам'ятки культури — Манявський скит, Благовіщенська церква (1587 р.) в м. Коломия, Успенська церква (Варваринська, 1623 р.) у с. Пістинь Косівського району, церква Різдва Богородиці (XVII ст.) у с. Ворохта Надвірнянського району, та інші дерев'яні храми в Дорі та Космачі. Одне з найтаємничіших місць області — залишки обсерваторії на горі Піп-Іван [8].

На території Гуцульщини є ряд залишків замків та фортець, наприклад Манявський скит (XVII ст.) у Богородчанському районі та Пнівський замок (XVII ст.) у Надвірнянському районі.

Характерними рисами практично всіх замкових споруд є фортифікаційні укріплення, високі мури, вали та бійниці. На базі деяких із них створено красознавчі, історичні музеї та художні галереї, відкриті для щоденних відвідувань.

В останні роки багато робиться для відновлення та реконструкції замків, які взято під охорону держави.

Крім того, щороку цікавими туристськими центрами міжнародного значення — є центри етнографічної культури, де щороку відбуваються етнічні фестивалі — Коломия, Шешори, Косів, Верховина, Космач.

Історичними містами, як центрами туризму є Яремче, Коломия, Косів, саме на території Яремче є унікальні історичні пам'ятки культури та архітектури.

Протягом всього року діють цікаві шоп-тури — тобто туристи мають можливість відвідувати цікаві ринки в Яремче, Ворохті, Косові, Кутах, Космачі.

Туристи із задоволенням знайомляться з пам'ятками, музеями Івано-Франківська, Коломиї, проходять стежками славного ватажка карпатських опришків О. Довбуша. Нині опрацьовуються маршрути слідами боїв Української Повстанської Армії, яка найдовше вела боротьбу із загарбниками саме на території нашого краю.

Гуцульщина — типово вівчарська зона України, де близько 80 % угідь становлять сіножаті та пасовиська. Плекання гірсько-карпатських овець та переробка продукції вівчарства — традиційно профілююча галузь господарства регіону.

Вівчарство і переробка його продукції мають уйти до сфери рекреаційної діяльності. Склалася ситуація, коли ліжникарство ще існує як етнографічно зумовлене явище, але на нього практично не зважають. Нульовий стан промислу суперечить скеруванню на виявлення та окреслення етнографічних особливостей території, без якого рекреація не має перспектив до повноцінного розвитку. Ліжникарство здатне формувати рекреаційне середовище [6].

Ліжникарство — екологічно чистий процес, що має характер замкненого циклу. Ужиткові властивості цієї універсальної тканини та усі етапи її виготовлення так органічно вписуються у життя горян, що якби ліжника і не існувало, то варто було би віднайти його знову. І то був би один із геніальних винаходів, якими так рясно засяяне поле національної культури.

Оскільки ткацтво ліжника триває всього кілька днів, замовник може не лише споглядати процес його творення, але й брати у ньому безпосередню участі, коригуючи підбір тонів та орнаментацію на власний смак. Кульминаційним для виготовлення ліжника є момент його подальшої обробки, коли щойно виткана вільна пориста текстура ущільнюється. Вовняна тканина упродовж кілька годинного обертання у стрімкому водяному вирі суттєво грубшає і зсідається до питомих розмірів. Ушляхтенний таким чином ліжник взважає 1,5 м завширшки та 2 м завдовжки важить до 4 кг. Пристрій, прилаштований до вод швидкоплинної гірської річки, — валило — віддавна використовують у Карпатах не лише за прямим призначенням, але й як екзотичну оздоровчу купіль [9].

Крім традиційного ліжникарства на території Гуцульщини багату історію має ткацтво. Про це свідчать численні археологічні знахідки предильного ткацького знаряддя, рештки самих тканін.

Домашнє ткацтво століттями зберігало традиційні народні форми й використовувало місцеву сировину — льон, коноплі.

Інтер'єр помешкання завжди прикрашався тканими килимами, веретами, скатертинами, рушниками, пухнастими вовняними ліжниками. Гуцульські верета із Косова відзначаються ювелірною розробкою орнаментів, вишуканим композиційним ладом, витонченим гармонійним поєднанням темно-вишневих, зелених, охристих барв.

Кераміка місцевих умільців надзвичайно колоритна. Завдяки майстерності гончарів звичайні побутові предмети стають самобутніми творами правдивого народного мистецтва. На різноманітних керамічних виробах зображаються оригінальні сцени з життя народу, церковні, рослинні мотиви, виразно окреслені животими, зеленими, коричневими кольорами на світлому тлі.

Сьогодні найбільшими центром виробництва декоративного посуду є Косів. Менші осередки діють у Кутах, Пістині, Коломії.

Різьбярство — один із найпоширеніших видів декоративно-прикладного мистецтва на Гуцульщині. Різьбою орнаментували меблі, знаряддя праці, різноманітні дерев'яні посудини, музичні інструменти, церковні та обрядові предмети.

Гуцульський стиль художнього різьблення особливого розкішту в другій половині XIX та на початку ХХ ст. досягає . Його центри — Косів і села Яворів, Річка, Брустори.

Окрім сухого різьблення та інкрустації, на Гуцульщині поширені техніка декорування виробів випалювання. Так, тут здавна прикрашали речі господарського призначення, а тепер оздоблюють традиційні сувеніри-коновки, сопілки, ложки, невеличкі мисники. Для гуцульського різьблення використовують в основному тверді породи дерев — тис, бук, клен. Випалюванням оздоблюють вироби з ялиці, сосни, ялини.

Художня обробка металу на Прикарпатті має давні традиції. Гуцульські та майстри працювали здебільшого з кольоровими металами. Жіночі прикраси, люльки, пряжки, топірці, кулони, рукоятки для ножів та інші вироби відрізняються високою технікою виконання та художнім смаком.

Серед усіх видів і жанрів народної творчості писанкарство займає особливе місце. Разом з рушниками, вишиваними сорочками писанки є одним із найдавніших напрямків українського народного мистецтва.

Кожен осередок писанкарства на території Гуцульщини є своєрідною школою народного орнаменту зі своїми особливостями, характерними візерунками та власною палітрою кольорів. Кожна писанка — це самостійний художній твір народно-прикладного мистецтва. Її орнамент — своєрідний образотворчий літопис, в якому простежується образно-поетична мова, що звучить у витонченій гармонії барв. Разом із високими художніми якостями мистецтво писанки виступає багатим змістовним джерелом народної творчості, що зберегло у своїх орнаментальних формах вікову традицію.

Одним із найвідоміших осередків писанкарства на Прикарпатті є с. Космач. Його мистецькі традиції передавалися з покоління до покоління, виняткової витонченості набула побудова дрібно-візерункових орнаментів, у яких часто можна побачити поєднання геометричного малюнка із зображеннями традиційних оленів, баранчиків, півників, метеликів. Окрім групу розписів утворюють композиції з квітково-рослинних мотивів у поєднанні з геометричними рисунками. Кольорова гама — золотиста. Переважають жовті, червоні, оранжеві кольори, а також зелений — на темно-коричневому тлі.

Гуцульська вишивка. На початку ХХ ст. тут побутували дуже гарні дрібно орнаментовані низинкові вишивки, якими прикрашали чоловічі і жіночі сорочки. Інколи дуже скромно прикрашали узори блискучими бісеринками на весільних сорочках. Орнаменти були геометричні і кожен мав свою назву «летячі», «безконечні», «павукові», «кнігінкові».

Вишивка сорочок від Делятина до Яблуніці і Ворохти (Надвірнянський район) були типовими для цих сіл. Техніка вишивок низинкова і хрестикова. Орнаменти геометричні, а назви орнаментів рослинні, тваринні, космічні. Наприклад, «конюшинка», «оленеві», «мотилі», «у сонце». Хрестикові орнаменти вишивалися на фоні чорного розводу, що робило кольори дуже яскравими. Вишивкою прикрашались зарукав'я, манжети, Ковнір та пазухи, а низ сорочки і боки були вишити червоними нитками «циркою» (мережкою). У жіночих сорочках пазухи були вишитими низинкою «у стріт» вишневими вовняними нитками, а під ними вишивали ще й оберіг. Орнамент на пазухах був одноманітним, але обереги різні.

Отже, у процесі дослідження проаналізовано наукові праці науковців які присвячені теоретичному вивчення туризму та туристичних ресурсів а також розглянуто туристичні можливості Гуцульщини для розвитку етнотуризму на даній території. Дослідження показали, що дана територія має достатньо потужний туристично-ресурсний потенціал для розвитку даного виду туризму.

Література

1. Атлас Івано-Франківської області СРСР. — К.: ГУГК, 1990. — 32 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. — 395 с.
3. Генсірук С. Л. Ліси Українських Карпат та їх використання. — К., 1964.
4. Геренчук К. І. Природа Івано-Франківської області. — Львів: Вища школа, 1978. — 250 с.
5. Гоберман Д. Гуцульщина — край красиства. — Москва—Ленінград, 1966.

6. Гоберман Д. Н. Искусство гуцулов. — Москва, 1980.
7. Грабовецький В. В. Гуцульщина ХІІІ—ХІХ ст. — Львів, 1982.
8. Домашевський Микола. Історія Гуцульщини. Том II. — Чикаго: 1985; том III. — Чикаго: 1986.
9. Регіональна екологія і природні ресурси. Підручник для студентів екологічних, географічних та геологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. / О. М. Адаменко, М. М. Приходько. — Івано-Франківськ: Талія, 2000.

Філюк С.

ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ГУЦУЛЬЩИНЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА

В статье характеризуется туристско-рекреационный потенциал Гуцульщины и возможности региона для развития этнического туризма.

Ключевые слова: этнический туризм, рекреация, ресурсы.

Filyuk S.

TOURISTIC-RECREATIONAL POSSIBILITIES OF GUTSULSHCHYNA FOR ETHNIC TOURISM DEVELOPMENT

The touristic-recreational potential of Gutsulshchyna and the regional possibilities for ethnic tourism development are characterized in the article.

Keyword: ethnic tourism, recreation, resources.

УДК 379.851:004.928

Гурова Д. Д.

Запорізький національний технічний університет ЕТНОТУРИЗМ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ

В статті проаналізована історія заселення запорізького регіону українським населенням з кінця XVIII століття. Розглянуто з яких земель переселялися українці, де вони будували поселення, описана українська садиба. Показана відсутність організованих українських етнотурів в Запорізькому регіоні.

Ключові слова: Запорізький регіон, заселення, українці, Новоросія, етнотур

Останнім часом однією з найприбутковіших галузей бізнесу в усьому світі стала туристська індустрія. На тлі загального «екологічного бума», на думку фахівців, у світовій туріндустрії ХХІ століття так звані етнотури стануть дуже популярними. Цей вид туризму дає людині унікальну можливість познайомитися не тільки із природою або пам'ятниками тієї або іншої країни, але й відчути неповторну красу культури й традицій, народних звичаїв її населення.

Прагне знайти своє місце в туріндустрії й Україна. Поряд з лідерами етнотуризму — Івано-Франківською, Полтавською й Рівненською областями — все більше заявляє про себе Й Слобожанщина, Наддніпров'я й Запоріжжя.

Мета дослідження полягає в дослідженні передумов українського етнотуризму в Запорізькому регіоні.

Заселення Запорізького регіону українцями має довгу історію. У другій половині XVIII ст. починається процес приєдання південноукраїнських земель до Росії, пов'язаний з її прагненням отримати вихід до Чорного та Азовського морів. Окрім побудови ліній укріплень та міст, колонізаційна діяльність російської держави була направлена на заснування різних поселень хуторів, сіл, слобод, містечок. Жителі їх числилися частково українцями, частково великоросами (окрім іноземців). Судячи з того, що українці складали у XIX ст. переважаючу верству населення, можна припустити, що і в колишній час вони складали найчисленнішу народність.

В українському освоєнні земель регіону слід розрізняти три складові, які постійно змішувалися одна з одною, запорізьких поселенців, вихідців із задніпровської (правобережної) України й переселенців з лівобережної і частково зі слобідської України. Малоруські по-тодішньому поселення часто були змішані з великоруськими; іноді (і навіть досить часто) в одному й тому ж поселенні жили представники обох народностей; так було і в казенних, і в приватних поселеннях.

Усі землі, що призначалися для поселення, розділялися на дві частини казенні або державні та приватні або поміщицькі. Згідно з цим, усе сільське населення Новоросійського краю (окрім колоністів) можна розділити на дві великі групи:

- вільних поселян, які жили в державних слободах і селях, або взагалі на державних землях; їх вважали належними частково до малоросів, частково до великоросів; одні з них добровільно, за власним бажанням або за викликом уряду селилися в українських степах, інші втікали від своїх господарів;

- приватних наймитів, поміщицьких селян малоруського та великоруського походження, які осідали на землях приватних осіб.

В останні десятиріччя свого історичного існування Запоріжжя поступово переходило до осілого способу життя, до землеробського господарства; в його межах виникло багато хуторів і сіл. Ця мирна діяльність запорізьких козаків продовжувалась і після скасування Січі (у 1775 році) та була досить помітним явищем у загальному ході вільного народного освоєння запорізького краю, не зважаючи на те, що уряд не надавав такого сприяння, як іноземцям, ні запорізьким козакам, ні багатьом великоруським поселенцям. Вірогідно, що запорожці могли б самі заселити значну частину своїх вільностей, якби ті не були віддані поміщикам та колоністкам.

У поселення, засновані колишніми запорожцями, приходило багато народу з Гетьманщини, це були більшою частиною родичі колишніх козаків. Іноді вихідці з Гетьманщини засновували самостійні поселення в межах колишнього Запоріжжя; таким було, наприклад, заснування села Пологів: воно було засноване вихідцями з Переяславського повіту Полтавської губернії [2].

Велика частина переселенців-українців була також із правобережної України, якою тоді володіла Польща. Деяка частина їх селилася в запорізьких селах, інша в українських, третя в поміщицьких.

Окрім старообрядців, селилися в Новоросії духобори і молокани вони були поселені по річці Молочній. Цим поселенцям було надано деякі пільги, що дало їм можливість здобути певного рівня добробуту.

Треба відзначити, що не завжди українські поселяни отримували навіть незначну допомогу від місцевої адміністрації. Усі переваги та привілеї були в іноземних колоністів. Вірогідно, уряд виходив з того, що руські поселенці (особливо місцеві), як більш ознайомлені з місцевою природою та культурою, менше потребували субсидій від казни. Однак, малоросійські поселенці теж потребували субсидій і пільг, без них вони довго не могли стати на ноги й досягнути міцного матеріального добробуту. Села, засновані українцями біля річки Молочній, знаходилися в жахливому стані, головні причини цього були в тому, що вони прибули на нові місця без будь-яких коштів, а їм потрібно було на все розжитися, і в той же час платити великі податки; землі ж у них було мало.

Оскільки найчисельнішим етносом в досліджуваному регіоні були українці, то немає нічого дивного, що переважаючим типом господарювання був український. Характерними рисами українського господарства було використання плуга, волів і воза, вільне скотарство без загонів і слабкий розвиток городництва [2]. «Господарство малоросійське найобширніше і, мабуть, найдревніше в краї, бо, судячи з переказів, козаки Запорізькі буквально успадкували той порядок, який дістався їм від попередників їхніх у степах, передянявши, у XV або XVI століттях, лише дещо від сусідів своїх татар ногайських. ... Має такі особливості, а саме: посів арнаутки або весняної пшениці, виробництво борошна з кукурудзи..., досить slabke, можна сказати (до 1830-х років), ніяке городництво, та вільне скотарство без «обори», тобто загонів і стаснь. В інших відношеннях і в самому способові життя, вся маса корінних жителів Нової Росії міцно трималася звичаїв та переказів батьківщини» писав А. Скальковский [5, с. 14].

При загальному погляді на карту поселень Новоросії можна переконатися, що селяни-українці розміщували поселення переважно при проточній воді, по долинах річок та балках. При найранішому освоєнні краю, у тих випадках, коли вона відбувалася вільно, для поселень обирали насамперед долини великих річок та їхніх найбільших приток; ті річки рясніли рибою, були зручними шляхами сполучення. На цих річках (Кінська, Верхня Терса, Мокра Московка) для поселень насамперед обирали перші надзаплавні тераси, з вирівняною поверхнею. Пізніше поселення займали балки і долини річок незначної протяжності, маловодних, але які забезпечували можливість зручного водопостачання. Найбідніші проточними водами частини досліджуваної території були в той же час і місцями найпізнішого освоєння краю. Значна поширеність, великі площа схилових місцевостей зумовили розташування поселень і на невиразних і пологих схилах, а землеробські надії українці були вимушенні розміщувати і на крутіших схилових урочищах [3].

У південних степах поселення біля проточної води не позбавляло селян необхідності влаштування колодязів. У невеликих річках вода звичайно була

брудною і населення використовувало її лише для напування худоби і побутового використання, але для пиття необхідно було в степових умовах мати колодязну воду. Влаштування колодязів було завжди легким і дешевим у низинах балок і поблизу річок, де вода з'являлася на невеликій глибині. Колодязі у степовому районі були численними не тільки при поселеннях, але й на віддалених полях надільних земель, де у літній час звичайно перебувала худоба після жнив.

Конфігурація поселень українців залежала від різних умов місцевої природи. Прирічні поселення тягнулися берегами нечисленних річок і мали частіше криволінійне, нерегулярне розташування вулиць і площ, залежне від обристів берегів, їх похилів і відносних перевищень. Іншого виду поселення межирічні; вони розміщувалися просто на плакорах і мали дещо регулярніше планування. Загалом українські поселення були скученими, просторово мало впорядкованими. Нерегулярне планування сіл було наслідком бажання кожного українця розташовувати свою садибу і житло за своїм окремим смаком. Для того, щоб потрапити до середньої частини українського села, необхідно було пройти через багато кривих вулиць і провулків, і нерідко траплялося, що в такому селі важко було виділити його головну частину. Так зафіксоване сприйняття українських степових поселень українським етнографом цього краю В.А. Бабенком [1].

Кожна селянська садиба майже завжди розділялася на три частини: двір, тік і город. Українці будували хати із земляної цегли, або це була мазанка із солом'яним дахом; всюди стіни хат зовні та зсередини були побілені; були також піч із трубою; три середнього розміру вікна; сіни з костищем для приготування їжі у літній час і навпроти повітка. На дворі був хлів для домашньої худоби і невеликі комора та клуня [4].

Не дивлячись на те, що українських поселень було найбільше на території Запорожжя, проте тогочасних домівок, будівель, хатів залишилося дуже мало. І, на жаль, на сьогоднішній день в області не спостерігається «бум» етнотурів серед українців. Жодна турфірма міста не пропонує турів до українських сіл. Єдине, що пропонується — це поїздки на острів Хортицю до запорізьких козаків.

На острові Хортиця, добудовується історико-культурний комплекс «Запорізька Січ». Територія комплексу, розділена на дві частини — Великий і Малий коші. У першому — козачий фортеці — перебувають реконструйовані житла рядових запорожців — курені, січова церква, присвячена Покрові Пресвятої Богородиці, будинок кошового отамана, канцелярія, школа й цейхгауз — пушкарня. Малий кіш — торгово-ремісниче передмістя «Січі»: кузня, майстерна гончаря корчма, що діє, і «Грецька хата» — будинок для приймання посольств, що прибувають на Січ. Комплекс оточений фортифікаційними спорудженнями. Церкви, вали із частоколом і вежі. Недалеко від історико-культурного комплексу розташовується унікальний «Кінний театр запорізьких козаків», вистави якого користуються великою популярністю.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що Запорізький регіон має всі підстави для розвитку етнічного туризму саме серед українців, оскільки сюди переселялися представники майже всіх регіонів України. І це не дивлячись на те, що історичних пам'яток залишилося небагато. Для підвищення

популярності Запорізького регіону в етнотуризмі необхідно проводити наукові дослідження в цьому напрямку, рекламні кампанії щодо створення іміджу Запорожжя як регіону з великими можливостями етнотуризму саме серед українців, а також формування етнічної самосвідомості українського населення.

Література

1. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. — Екатеринослав, 1905. — 144 с.
2. Багалій Д. І. Колонизация Новороссийского края и первые шаги по пути культуры. Исторический этюд. — К., 1889. — 118 с.
3. Гурова Д. Д. Зміни ландшафтів під впливом сільськогосподарського природокористування на території Запорізької області (кінець XVIII — початок ХХ ст.). — Автореф. дис. канд. геогр. н. — К., 2002. — 19 с.
4. Марковский А. Из южной России // Земледельческая газета. — 1899. — № 12. — С. 242 — 245.
5. Скальковский А. Г. Опыт статистического описания Новороссийского края. — Одесса, 1850. — Ч. 2. — 558 с.

Гурова Д. Д.

ЭТНОТУРИЗМ В ЗАПОРОЖСКОМ РЕГИОНЕ

В статье проанализирована история заселения запорожского региона украинским населением с конца XVIII века. Рассмотрено с каких земель переселялись украинцы, где они строили поселения, описана украинская усадьба. Показано отсутствие организованных украинских этнотуров в Запорожском регионе.

Ключевые слова: Запорожский регион, заселение, украинцы, Новороссия, этнотур.

Gurova D. D.

ETHNOTOURISM IN ZAPOROZHYE REGION

The history of the settlement of Zaporozhye region by the Ukrainian population from the end of XVIII century is analysed. The lands from which Ukrainians resettled, where they arranged settlements are examined. The Ukrainian country estate are described. The lack of organized ethnotours for Ukrainians in Zaporozhye region are shown.

Key words: Zaporizhye region, settlement, Ukrainians, Novorossia, ethnotour.

Патлах І. М.

Запорізький національний технічний університет

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена проблемі розвитку етнокультурного туризму в Запорізькому регіоні. Розглянуто теоретико-методологічні аспекти вивчення етнокультурного туризму, описані різні підвиди етнокультурного туризму, проаналізовані передумови розвитку етнокультурного туризму в Запорізькому регіоні.

Ключові слова: етнокультурний туризм, етнотуризм, етнографічний туризм

У цей час туризм стає, з одного боку, усе більш диференційованим, з іншого боку — спеціалізованим, в силу розмаїтості соціальних потреб у відпочинку, розвазі, подорожі тощо. З 70-х років ХХ століття в різних галузях гуманітарної науки констатується різке посилення ролі етнічного фактора в розвитку політичних, економічних і культурних процесів. Зростання етнічної самосвідомості супроводжується підвищеною увагою до питань збереження етнокультурної спадщини, самобутності, культурної розмаїтості, а також до проблем взаємодії туризму й культури.

Стрімке етнокультурне відродження, що супроводжує повсюдний ріст інтересу людей до власної національної самобутності, стало одним з найсильніших відповідей на виклики глобалізації. Виражуючись у реконструкції етнічних традицій, фольклору, побуту, промислів, свят і т. д., воно ініціювало створення різноманітних етнопарків, національних сіл, спеціальних програм етнокультурного туризму в заповідні куточки різних країн, де в первозданному виді збереглися риси гармонічних автохтонних культур. У той же час практично повсюдно саме завдяки прагненню людей повернутися до своїх національних корінні виявляється нерозривний, складний взаємозв'язок соціальних практик, культурного досвіду й співробітництва самих різних народів — корінних і тих, що переселилися, завойовників і переможених, великих і зовсім нечисленних.

Як українські, так і зарубіжні дослідники розглядали проблеми привабливості регіону, його туристичного ресурсу (В. Попов, В. Федоренко, Л. Давиденко, Л. Мухіна). Але не менш важливою є проблема етнокультурного туризму в контексті підвищення екскурсійної привабливості Запорізького регіону. Мета статті — розкриття змісту етнокультурного туризму, визначення основних ресурсів етнокультурного туризму і окреслення перспектив розвитку етнокультурного туризму в Запорізькому регіоні.

Запорізький регіон всесвітньо відомий як колиска Запорозького козацтва та осередок першої у світі демократичної республіки. Звертаючись до історії Запорізького краю, можна виявити чимало чудових прикладів добросусідства, ефективної взаємодії й взаємозагараження культур, що становить істотний, але поки мало використовуваний потенціал для туристських маршрутів іноземців і українців. Звертання до проблематики етнокультурного туризму в Запорізькому регіоні обумовлено рядом причин, насамперед:

1) зростаючою значимістю етнокультурного фактора в розвитку глобальних і національного туристських ринків;

2) необхідністю якнайшвидшої розробки термінологічного апарату, покликаного адекватно обслуговувати наукові й практичні потреби вітчизняного туризму етнокультурної спрямованості;

3) незрілістю ринку етнокультурного туризму на тлі деякого зниження відносних величин стихійних (неорганізованих) подорожей з етнокультурною складовою;

4) яскраво виражену специфіку умов, характеру й перспектив розвитку етнокультурного туризму в Запорізькому регіоні;

5) деструктивний вплив урбанізації на традиційну культурну спадщину регіону.

Етнокультурний туризм — сукупність різних форм туристської активності, обумовлених прагненням мандрівників до пізнання, долучення до різних етнокультурних феноменів. На користь необхідності визнання самостійного й комплексного характера етнокультурного туризму свідчить специфіка використовуваних у його рамках туристських ресурсів, мотивації його учасників, кваліфікаційних вимог до кадрів і менеджменту. Етнокультурний туризм надає широкі можливості для активного звертання до регіонального й локального аспектів проявів етнічної культури, дотику до традицій давно збіглих в історію етнічних груп, і, нарешті, для фіксації й популяризації життєвого досвіду, особливих рис природокористування й світогляду культурно маргінальних груп. Саме етнокультурний туризм пропонується розглядати як ядро складного комплексу форм туристської активності з тією або іншою етнокультурною складовою [1, 6].

Зміст етнокультурного туризму як соціокультурного явища розкривається в різних аспектах, кожний з яких характеризує певну сторону цієї діяльності, а в цілому вони дозволяють зрозуміти її сутність. Гносеологічний аспект проявляється в тому, що етнокультурний туризм спрямований на одержання певної інформації й знань, з однієї сторони; з іншого боку — гносеологічний аспект можна визначити як передумову успіху туризму. Ця діяльність потребує від суб'єкта певних знань, зокрема про регіон, його географію, природно-кліматичні особливості, а також знань по веденню туристичної діяльності. Ці знання системи й невіддільні від самої діяльності. Праксіологічний аспект етнокультурного туризму виражається в тому, що завдяки цій діяльності людина розвивається як особистість, культурно збагачується, підвищуючи свій духовний потенціал. У той же час туризм як діяльність здатна змінити соціальні й природні середовище. Туристи нерідко порушують спокійний плин життя людей і їхній соціальний уклад, а місцеві органи самоврядування змушені витрачати більше коштів на будівництво й експлуатацію водоочисних споруд і доріг, необхідних для обслуговування великої кількості гостей і т. д. Досить рельєфно виражений у туризмі економічний аспект, що виявляється у впливі цієї діяльності на всі аспекти економіки. Економічне значення туристської діяльності (наприклад, для країни, що розвивається) може бути оцінене з погляду її здатності генерувати приплив іноземних туристів або надавати кошти

для забезпечення більш гнучких цін у її експортній промисловості. У розвиненій же або індустріальній країні можна відзначити здатність туристської індустрії сприяти розмаїтості національної економіки й протистояти нестійкості регіональної економіки. Крім того, економічний аспект проявляється в тому, що туристична діяльність підкоряється пануючим в суспільстві економічним відносинам, у ній діють свої економічні закони, вона включена в систему суспільного поділу праці. Аксіологічний аспект етнокультурного туризму виявляється, по-перше, у цінній свідомості її суб'єктів, тобто системі настанов, поглядів, ідей, переваг, вироблених у їхній культурі. По-друге, сама туристична діяльність являє собою соціокультурну цінність і, по-третє, цінністю є продукт туристичної діяльності.

Для більш повного й достовірного аналізу стану й перспектив розвитку етнокультурного туризму в Запорізькому регіоні необхідний більш детальний розгляд його найбільш перспективних у даному регіоні підвідів, таких як етнічний і етнографічний туризм.

Етнічний туризм — подорожі з метою вивчення, долучення до традиційної (або сучасної) культурі народів, їхнього способу життя. Етнічний туризм, з урахуванням розмаїтості туристських ресурсів, діапазону туристських потреб клієнтури й багато в чому обумовлено цими факторами варіативністю турів і програм, виділяється серед інших підвідів вітчизняного етнокультурного туризму чи не самим великим потенціалом до розвитку [1, 6]. Світова практика доводить, що подібний вид туризму здатний задовільнити цілий ряд духовних потреб людини. Найбільш важливим в організації етнічного туризму є ознайомлення учасників із традиціями й культурою різних етносів. Традиції — це система позицій, цінностей, норм поведінки й принципи відносин між людьми в країні, ритм і пульс її життя. Характеристика традицій включає аналіз існуючих традицій, їхнє місце в житті країни і їхню прив'язку до конкретних етносів і територій. Роль традицій неоднакова в різних сферах соціального життя. У менший мірі традиція виявляється в економіці, досягає максимуму в релігії. Суспільства й соціальні групи, приймаючи одні елементи соціокультурної спадщини, у той же час відкидають інші, тому традиції можуть бути як позитивними (що і як традиційно приймається), так і негативними (що і як традиційно відкидається) [2, 426]. Таким чином, будь-який тип традиції — це досвід, що накопичується у вигляді системи стереотипів і проявляється, реалізується в наступних формах: звичаї, обряди, ритуали, церемонії, вистави й свята. Самою яскравою, складною й характерною формою традиції є народні свята, їхній зміст не тільки в розважальності й відпочинку, але й у задоволенні потреби людей у реалізації колективної пам'яті, в участі в співтворчості-діалозі між минулим і майбутнім [6, 54].

Під етнографічним туризмом мають на увазі подорожі з метою вивчення, долучення до традиційної (доіндустріальної) народної культури тих або інших етнічних груп [5, 167]. Етнографічна спадщина включає системи природокористування, життєві уклади, звичаї, мову, кухню, планування й вид поселень і будов, форми народної творчості, релігійні та інші явища духовної культури. Особливий інтерес викликають етнографічні музеї під відкритим небом, у

яких знаходяться зразки традиційної архітектури, предмети побуту й проводяться національні свята. Перший такий музей під відкритим небом був створений в 1891 р. у Швеції і одержав назву Скансен. У ньому зібрані всі традиційні будівлі з усієї Швеції, проводяться фестивалі й демонструються національні танці [7, 16]. Широко відомий музей під відкритим небом, розташований на о. Хортиця, у якому представлені зразки дерев'яного зодчества, стародавні знайдення праці й предмети побуту, що застосовувалися в Запорізькій Січі.

Безперечна конкурентна перевага Запорізького регіону перед іншими багатими на етнокультурні ресурси регіонами України — імідж історичного осоредка становлення українського козацтва, наявність багатьох широко відомих центрів народної культури. Своєрідністю краю є унікальне поєднання природних умов, ландшафтів, різноманітних рекреаційних ресурсів із рядом емоційно потужних пам'яток історії, археології, монументального мистецтва та архітектури. Так, у досліджуваному регіоні є досить розвинена мережа різних музеїв — краєзнавчих, історичних, історико-краєзнавчих, етнографічних, — а також історико-архітектурних, історико-ландшафтних музеїв-заповідників. В області перебуває на обліку близько 8 тис. об'єктів історико-культурного надбання, найбільш туристично привабливими із них є:

Національний заповідник «Хортиця» — унікальна комплексна історико-культурна та природна пам'ятка, що охоплює період від мезоліту до ХХ століття, всесвітньо відома як колиска Запорозького козацтва та осередок першої в світі демократичної республіки.

Зважаючи на природну та археологічну унікальність острова та з метою здійснення державної охорони збереження його цілісності, в 1965 році Хортицю було оголошено державним історико-культурним заповідником. У 1993 році державному історико-культурному заповіднику було надано статус національного. До його складу входять острів Хортиця і прилеглі до нього острови та скелі Байда, Дубовий, Ростьобін, Три Стоги, Середня, Близнюки, урочище Вирва на правому березі Дніпра. Загальна площа заповідника становить 2359,34 га. Острів Хортиця — найбільший острів на Дніпрі (довжина 12,5 км, найбільша ширина — до 2,5 км). Національний заповідник «Хортиця» занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. На його території нараховується 63 пам'ятки археології та історії, 33 з яких поставлено на державний облік.

Унікальність Хортиці полягає в рідкісному сполученні на одній території різноманітних природних комплексів — плавневих лісів та луків, справжніх та петрофітних степів, скелястих відшарувань гранітів, балок, нагорних дібров, висячих боліт, озерних комплексів. Аналогів подібної за масштабами одної екосистеми, в якій степові ценози поєднуються з петрофітними (можливо, давніми), а також заплавними лісами, на Україні немає. Природна рослинність збереглася приблизно на чверті території НЗ «Хортиця» і представлена 5 типами (степова, лісова, лучна, болотна, водна рослинність) і одним комплексом (літофільна рослинність). Інша частина зайнята штучними лісонасадженнями, садами та сільськогосподарськими культурами. Серед рослинних угруповань острову — 10 занесено до Зеленої книги України.

Острів Хортиця має унікальні природні, історико-культурні, естетичні і рекреаційні ресурси, значну кількість рекреаційних споруд і об'єктів, досить

розвинене рекреаційні ресурси, значну кількість рекреаційних споруд і об'єктів, досить розвинене рекреаційне господарство, які дозволяють розвивати на ньому більше 9 видів екологічного туризму: екскурсії екологічними стежками, науково-пізнавальний туризм, пішохідний, спортивно-оздоровчий, велосипедний, кінний, водний, підводний, скелазіння, спортивне орієнтування.

Щорічно острів Хортиця в середньому відвідує біля 200 тисяч відвідувачів, серед яких більше 100 тисяч — учнівська молодь. Це свідчить про те, що Хортиця є одним з найцікавіших туристських об'єктів України.

На сьогодні науковими співробітниками заповідника розроблено вісім екскурсійно-туристичних маршрутів по території о. Хортиця, сім з яких носять екологічну спрямованість: 1) пішохідна екскурсія по північно-східній частині о. Хортиці «Гам, де кінчаються пороги»; 2) тематична пішохідна екскурсія по східній частині «Сила духів»; 3) пішохідна екскурсія по західному узбережжю острова «За редутом — редут»; 4) екологічна пішохідна екскурсія «Оленячій ріг» (західне узбережжя); 5) тематична пішохідна екскурсія історико-меморіальним комплексом «Протовче» в південній частині о. Хортиці; 6) тематична пішохідна екскурсія історико-меморіальним комплексом «Зорова Могила»; 7) теплохідна екскурсія «Хвилями Дніпра-Славути». Існуюча мережа туристичних маршрутів екологічної спрямованості базується не тільки на природних і археологічних пам'ятках, але й включає антропогенно змінені території, що дає можливість показати той негативний вплив, який спричиняє Хортиці необдумана діяльність людини. Більшість екскурсійних маршрутів пролягають в захисно-рекреаційній зоні, в межах якої проводиться короткосезонний і обов'язково організований відпочинок, та в зоні рекреації (або зоні відпочинку).

Генеральним планом розвитку Національного заповідника «Хортиця» визначено місця для створення відповідної інфраструктури: місця причалів, наметових містечок, місця для короткосезонного відпочинку, музею природи. З метою забезпечення широкої популяризації НЗХ, підвищення екологічної свідомості населення співробітники заповідника планують збільшити туристичні маршрути і взяти Хортицю в так званий «туристичний пояс». Ефективними стануть сезонні екскурсії «Хортицькими степами»; тематичні екскурсії для знайомства з байрочною рослинністю (балки Корнеєва, Липова, Костіна); сезонна тематична стежка, що знайомить з хортицькими джерелами (балки Генералка, Громушина, Музичина).

Геологічний заказник «Дніпровські пороги».

З метою збереження в природному стані унікальних пам'яток геології порожистої частині Дніпра, таких як виходи докембрійських кристалічних порід, цінну наскальну рослинність, рідкі та зникаючі види рослин на ділянках цілинних степів, байрочних та плавневих лісів у 1974 році на території історико-культурного заповідника було утворено геологічний заказник «Дніпровські пороги». Дніпровими порогами називають виходи гранітів, гнейсів мігматитів та інших кристалічних порід Українського щита у річищі головної водної артерії країни, розташованих між містами Дніпропетровськ і Запоріжжя. Кристалічні породи щита утворилися в археї та протерозої (2–3 млрд. років тому), а на заваді Дніпру стали лише приблизно 2 млн. років тому, коли у межах сучасної України

формувалася річкова сітка. Згодом дніпрові води впоралися з потужною перешкодою на шляху до Чорного моря, залишивши на згадку грандіозну в десятки тисяч квадратних кілометрів алювіальну рівнину, що займає сучасне лівобережжя Середньої Надніпрянщини. Про Дніпрові пороги — одну з перешкод на славнозвісному шляху «з варягів у греки», відомо з найдавніших історичних документів. Перші згадки про них є у творах давньогрецьких письменників (початок нашої ери), присвячених опису одного з походів аргонавтів. Відносно детальний опис порогів та їх староруські і скандинавські назви у своєму багаторічному літописному творі (946–953 роки) навів Костянтин Багрянородний. Він налічив лише 7 з 9 порогів, що традиційно віділялися з середніх віків. Те, що Дніпрові пороги були добре відомі у Київській Русі, підтверджує цитата з славнозвісного «Слова о полку Ігоревім» (1187 рік): «О, Днепре словутицю! Ты пробиль еси камennя горы».

Державний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» (Мелітопольський район) — на території 15 га заповідника знаходиться пісковий пагорб площею 3 га, який є унікальною пам'яткою стародавньої історії та культури. У гротах та печерах цього пагорбу, яких на сьогодні відкрито 60, було знайдено петрогліфічні комплекси — унікальні зразки первісного мистецтва віком до 14 млн. років.

Історико-архітектурний заповідник «Садиба Попова» (Василівський район) — диво містобудування, музей замкової архітектури пізнього класицизму, побудований в 1884 році. Аналогів високоякісного мурування стін з цегли, за свідченнями фахівців, немає ні в Україні, ні в країнах СНД, ні взагалі в Європі.

Далеко за межами України відомі також нерухомі речові пам'ятки із числа археологічних знахідок курганів Камянського городища, ряд меморіальних місць, пов'язаних із всесвітньо відомими історичними постатями Нестора Махна, Дмитра Донцова та ін. [4].

Для більш глибокого ознайомлення туристів з етнокультурною спадщиною регіона розроблені пізнавальні туристичні маршрути: маршрут «Археологічна давнina запорізьких степів» (дво-триденний автобусно-пішохідний тематичний комплексний (з можливістю прийняття участі у роботі експедиції) маршрут, спрямований на знайомство з визначними археологічними пам'ятками Степової України); маршрут «Хортиця: погляд крізь віки» по пам'ятках Національного заповідника «Хортиця» (одно-дводенний пішохідно-автобусний комплексний (з розважальними програмами) маршрут, спрямований на знайомство з славетною Хортицею як комплексною історико-культурною пам'яткою, що відтворює давню і неперервну з найдавніших часів до сьогодення історію цієї унікальної землі); маршрут «Січі Запорозькі» (триденний тематичний комплексний (з можливістю прийняття участі у роботі археологічної експедиції) маршрут, спрямований на знайомство з аутентичними пам'ятками, пам'ятними місцями, музеїнми реліквіями, що бережуть пам'ять, відтворюють дух грандіозного явища в історії і культурі українського народу — Запорозької Січі); маршрут «Слідами тачанок Нестора Махна» (одно-дводенний тематичний комплексний маршрут з метою ознайомлення з історичними об'єктами, пам'ятними місцями, пов'язаними з історією і духом гуляйпільської вольниці та життям і діяльністю її ватажка Нестора Махна) та інші [4].

Крім того, одним з факторів підвищення ефективності етнічного туризму в регіоні виступають традиційні свята та фестивалі: виставка декоративно-прикладного мистецтва «Запорізькі обереги», Всеукраїнський фестиваль народного мистецтва «Запорозька Січ», Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас» (осінь), Всеукраїнський пленер-конкурс «Хортиця крізь віки» (осінь), Відкритий театральний фестиваль «Золота Хортиця» (літо) та інші.

Отже, визначна роль острова Хортиця, історико-культурні традиції запорізького козацтва в процесах українського державотворення, формування української національної ідеї, єднання народу України навколо споконвічних національних святынь можуть стати потужними факторами розвитку етнокультурного туризму в Запорізькому регіоні.

По мірі поступального розвитку вітчизняного етнокультурного туризму усе гостріше буде відчуватися необхідність якнайшвидшої розробки теорії кадастрової оцінки етнокультурно-туристських ресурсів Запорізького регіону. Це дозволить не тільки максимально повно охарактеризувати етнокультурні ресурси з позиції їхнього можливого використання в туристській сфері, але більш-менш вірогідно оцінити комерційні аспекти, включаючи економічну ефективність, ризики, економічну доцільність тих або інших заходів. Зазначені міри потребуватимуть більш ретельного аналізу порайонних відмінностей етнокультурно-туристського потенціалу Запорізького регіону. Ефективне використання наявного етнокультурного ресурсного потенціалу має забезпечуватися через запровадження комплексного управління туристичними ресурсами, туристичне районування, встановлення системи пріоритетів як за видами туризму, так і територіальних, максимального рівня розвитку туризму в межах, визначених територій через аналіз їх несучої ємності, гранично припустимих навантажень на об'єкти туристичних відвідувань та оцінки впливу туристичної діяльності на навколишнє середовище [3].

Впровадження оптимального варіанту створить сприятливі передумови для концентрації наявних організаційно-фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів на розв'язанні найгостріших проблем у сфері туризму і діяльності курортів, розвитку найцінніших природних територій та об'єктів культурної спадщини, забезпечення захисту економічних інтересів держави від реальних і потенційних загроз у сфері туризму на внутрішньому та міжнародних туристичних ринках.

Література

1. Бутузов А. Г. Этнокультурный туризм в Московской области: состояние и перспективы развития / Бутузов А. Г. // Сервис в России и за рубежом. — 2010. — № 4. — С. 3–14.
2. Воскресенский В. Ю. Международный туризм [Текст] : учеб. пособие / Ю. В. Воскресенский. — М.: Юнити-Дана, 2006. — 255 с.
3. Этнокультурный потенциал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону [Електронний ресурс] / І. М. Кулаковська // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (науковий журнал). — 2010. — № 3. — Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2010_3/18.pdf.
4. Сайт Запорізького обласного туристично-інформаційного центру [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту: <http://www.zotic.zp.ua>.
5. Сапожникова Е. Н. Страноведение. Теория и методика туристского изучения стран: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений (5-е изд., стер.)/ Сапожникова Е. Н. — М.: Академия, 2008. — 237 с.: табл.
6. Сундуев Ч. Б. Этнотуризм как одно из направлений культурно-познавательного туризма / Сундуев Ч. Б., Хышкетуева Л. В. // Вестник Бурятского госуниверситета. — 2009. — № 4. — С. 53–56.
7. Чумаков К. Этноэкологический туризм в сохранении природного и культурного наследия [Текст] / К. Чумаков // Новая жизнь. — 2006. — № 5. — С. 15–16.

Патлах И. М.

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЙ ТУРИЗМ В ЗАПОРОЖСКОМ РЕГИОНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Статья посвящена вопросу развития этнокультурного туризма в Запорожском регионе. Рассмотрены теоретико-методологические аспекты изучения этнокультурного туризма, описаны различные подвиды этнокультурного туризма, проанализированы предпосылки к развитию этнокультурного туризма в Запорожском регионе.

Ключевые слова: этнокультурный туризм, этнотуризм, этнографический туризм.

Patlah I. M.

ETHNIC-CULTURAL TOURISM IN ZAPORIZHZHYA REGION: PROBLEMS AND PROSPECTS

The article is sanctified to the question of development of ethnic-cultural tourism in Zaporizhzhyia region. Theoretical-methodological aspects of study of ethnic-cultural tourism are considered, different subspecies of ethnic-cultural tourism are described, pre-conditions of development of ethnic-cultural tourism in Zaporizhzhyia region are analysed.

Keywords: ethnic-cultural tourism, ethnic tourism, ethnographic tourism.

УДК:911.3:338.48-6:39(477.64)

Сажнева Н. М., Арсененко І. А.

Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Б. Хмельницького

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ЕТНОГРАФІЧНОЇ ТУРИСТСЬКО-ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ

В статті розглянуті особливості організації етнографічної туристсько-експкурсійної діяльності в Запорізькому регіоні. Визначені основні та перспективні її види та напрями розвитку.

Ключові слова: етнографічна туристсько-експкурсійна діяльність, культурна спадщина, етнокультурний потенціал.

В сучасному уніфікованому світі людина прагне до самоідентифікації, шукає вивчає своє етнічне коріння для того, щоб відчути себе особливою, такою, що володіє глибинною історією й власними культурними традиціями. Пізнання інших культур і етнографічних особливостей дозволяє її скласти цілісну картину багатогранного світу народів і народностей, унікальних своюю індивідуальністю. Тому сьогодні в світовому й українському туристичному просторі етнографічна туристсько-експкурсійна діяльність (ТЕД) набуває великого значення й популярності.

Одним із перспективних напрямів пізнавальної ТЕД у Запорізькому регіоні (ЗР) вважається етнографічна, яка сприяє тіснішим зв'язкам між народами, обміну їх представників і включенням їх культури в світову культурну спадщину, що належить до найцінніших надбань людства, є суспільно-географічним явищем і потребує проведення подальших досліджень з боку організаторів подорожей і науковців.

Вивченням етнографічної ТЕД (етнічного туризму) як складової туристичної діяльності й туристичного господарства займалися І. Ф. Карташевська (2000), І. В. Зорін, В. О. Квартальнов (2001), М. Й. Рутинський (2004), М. Б. Біржаков (2006), М. Л. Орлова (2009), О. О. Байдик (2009, 2010) та ін.

Проведенні дослідження дозволяють нам визначити, що етнографічна ТЕД це — подорож, відвідування етнографічних об'єктів і етносадіб для пізнання культури, архітектури, побуту, ознайомлення з етнографічними особливостями, кустарними промислами, народними звичаями, святковими обрядами, оригінальними виробництвами того або іншого народу (етносу), що проживає зараз або що проживав коли-небудь на даній території в гармонії з навколишнім природним середовищем.

У ЗР до передумов розвитку етнографічної ТЕД можна віднести: високий ступінь етнічної різноманітності населення, що виявляється не тільки на національному рівні, але і в межах окремих адміністративних одиниць (районів, міст, сільських поселень); унікальне поєднання різних етнокультурних комплексів, які склалися в процесі міжетнічної інтеграції; необхідність активної пропаганди ідей міжетнічної толерантності; необхідність найефективнішого просування туристсько-експкурсійного продукту на вітчизняному та зарубіжних

туристичних ринках. У її розвитку велику роль відіграють численні діаспори, що поширені по всьому світу, тому відвідування місць народження своїх предків у майбутньому може скласти велику частину в'їзної ТЕД у ЗР. Іншими словами, етнографічна ТЕД виступає формою пізнання історико-культурної спадщини регіону.

Отже, основою здійснення етнографічної ТЕД є культурно-історичний потенціал, який охоплює культурно-історичні ресурси і все соціокультурне середовище з традиціями і звичаями, особливостями побутової і господарської діяльності. Мінімальний набір певних ресурсів може дати будь-яка місцевість, але для масового розвитку етнографічної ТЕД необхідна наявність унікальних і пізнавальних (в т. ч. історичних і природних) туристсько-експкурсійних об'єктів, а також відповідних пізнавально-туристичних закладів.

ЗР багатий на культурно-історичні ресурси, на державному обліку перебуває 8304 культурно-історичних пам'яток, у тому числі 6552 — археології, 1700 — історії, 32 — монументального мистецтва, 20 — науки і техніки. Окрім того шість населених пунктів ЗР — Запоріжжя, Бердянськ, Гуляйполе, Мелітополь, Оріхів, Токмак — занесені до Списку історичних населених місць України [1].

Найбільшу туристсько-експкурсійну цінність мають пам'ятки національного значення. У ЗР знаходяться 12 об'єктів культурної спадщини національного значення, які занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, з них: 9 пам'яток археології — археологічний комплекс «Острів Байда» (м. Запоріжжя), курганний могильник «Канат-Могила» та курганний могильник «Поповські могили» (Бердянський район), курганний могильник «Цимбалова могила» (Великобілозерський район), Кам'янське городище, комплекс археологічних пам'яток «Мамай-Гора» і курганний могильник «Солоха» (Кам'янсько-Дніпровський район), кultовий комплекс «Кам'яна Могила» (Мелітопольський район), курганний могильник «Куляб-Могила» (Михайлівський район); 3 пам'ятки історії: меморіальний комплекс на честь радянських воїнів, загиблих під час форсування Дніпра і могила Йосипа Гладкого — кошового отамана (м. Запоріжжя), будинок чоловічої гімназії, в якій навчався один з керівників Севастопольського збройного повстання 1905 року — П. П. Шмідт (м. Бердянськ).

Візитними картками регіону є легендарна Хортиця, історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова» (м. Василівка) та ін. До історичних пам'яток належить також муравський шлях (фрагмент), що простягнувся його територією.

Регіон має потужні ресурсні можливості щодо відтворення пам'яток культури як українського етносу, так і пам'яток інших націй і народностей, яких на території ЗР більше 130. По національному складу він відрізняється своюю різноманітністю: 70 % — українці, 28 % — росіяни та 2 % — представники інших національностей: євреї, болгари, поляки, татари та ін.

Етнокультурний потенціал представлений етносадибами «Грецьке подвір'я» (с. Новомлинівка, Розівський район), «Албанська садиба» (смт. Приазовське, Приазовський район), «Етноподвір'я менонітів» (с. Ручайка, Запорізький район), Молочанським Менонітським центром (м. Молочанськ, Токмацький район), а також 9 обласними осередками козацьких організацій (понад 7 тис. козаків) і 62 громадськими організаціями національних меншин [4].

При відвідуванні етносадиб туристам і екскурсантам разом з оглядом місцевих визначних пам'яток, знайомством з національними традиціями, мовою, пропонується заняття ремеслами, пішими або кінними прогулянками, оздоровчими заходами, рибалством, а також участь у традиційних святах і обрядах, спробувати блюда національної кухні та придбати як сувеніри предмети традиційного побуту.

Задоволенню конфесійних потреб туристів і екскурсантів (зокрема представників християнських організацій, римо- та греко-католиків, вірних протестантських деномінацій) сприяє відвідування об'єктів духовного туризму, які в ЗР розташовані в більшості адміністративних районів. Наприклад: храм Святителя Миколи Чудотворця (1806 р.) (Василівський район); Свято-Покровська церква (1886 р.) (Великобілозерський район); Спасо-Преображенська церква і Синагога (Пологівський район); Троїцька церква (1838 р.) й Свято-Нікольський Храм (Приморський район); чоловічий монастир прп. Савви Освяченого, собор Св. благовірного князя Олександра Невського, храм Тихонівської церковної громади (споруда поч. ХХ ст.) (Мелітопольський район); церква Святої Трійці, церква Святого Дмитра (кінець XIX ст.), Свято-Успенська церква кінця XIX ст. (Приазовський район) та ін.

На розвиток всього соціокультурного середовища також впливає діяльність обласних організацій Національних творчих Спілок України: письменників, художників, фотохудожників; обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури; територіальних об'єднань обласного осередку національної спілки майстрів народного мистецтва України; обласного відділення Українського фонду культури, об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка, районних та міських відділень обласного «Союзу українок» тощо.

Певний вплив на організацію та розвиток етнографічної ТЕД у регіоні дослідження мають пізнавально-туристичні заклади й об'єкти, до яких належать заклади культури та мистецтва, території і об'єкти природно-заповідного фонду, садиби сільського «зеленого туризму» і туристсько-експурсійні підприємства, що здатні задовільнити цілий ряд пізнавальних і духовних потреб людини.

У ЗР функціонують 1159 закладів культури та мистецтва, з них: 22 музеї (14 краєзнавчих, 3 історичні, один археологічний, один архітектурний і 3 мистецькі), 482 заклади культури клубного типу, 5 театрів, 1 концертна організація, 582 бібліотеки, 1 цирк, 64 демонстраторів фільмів, 2 парки системи Міністерства культури та туризму [3].

У 2009 р. з метою популяризації етнографічної ТЕД (проблем збереження історико-культурної спадщини; виховання поваги молодого покоління до одінчих культурних цінностей українського народу та інших народів; привернення уваги громадськості до діяльності музеїв, зокрема музеївих колекцій) відбувся Перший обласний музейний фестиваль «Експонат року» (м. Запоріжжя). Окрім того, значний інтерес у туристів і екскурсантів викликає відвідування Національного музею історії Запорізького козацтва при Національному заповіднику «Хортиця», Обласного краєзнавчого музею.

На позитивний розвиток етнографічної ТЕД у ЗР спрямовано проведення всеукраїнських фестивалів виконавського мистецтва («Акорди Хортиці», духовної та естрадної музики «Таврійські сурми» (м. Мелітополь), регіонального туру фестивалю народної хореографії ім. П. Вірського; міжнародних фестивалів «Джаз-форум-2007» і кінофорум «Бригантина» (м. Бердянськ), духовного співу (м. Запоріжжя), а також Всеукраїнських мистецьких акцій «Український рушничок» Героя України, народної майстрині Віри Роїк і «Рушник національної єдності» [4].

Інтерес туристів і екскурсантів до взаємодії природи і культури, природно-культурних пам'яток, відвідування природно-культурних ансамблів, участь у культурно-екологічних програмах у ЗР забезпечує здійснення етноекологічної ТЕД, яка знайомить з конкретними етносами, особливостями природокористування та взаємодії з природним середовищем (в т. ч. територіями та об'єктами природно-заповідного фонду (ПЗФ).

Загальна кількість територій і об'єктів ПЗФ налічує 352 одиниці, з них: державне значення мають 22 об'єкти, місцеве — 330. Їх площа станом на 2008 рік становить понад 71,8 тис. га. У структурі ПЗФ виділяють 8 категорій об'єктів: 1 національний природний парк, 1 природний заповідник, 1 регіональний ландшафтний парк, 227 заказників, 96 пам'яток природи, 3 заповідних урочища, 22 парка-пам'ятки садово-паркового мистецтва, 1 зоопарк [2].

Серед територій і об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення для організації етноекологічної ТЕД у ЗР популярністю користуються: національний природний парк «Великий луг»; Філія Українського державного степового природного заповідника «Кам'яні могили» (із 465,0 га — 100,0 га розташовані в межах ЗР) та ін.

До адміністративних районів, які мають території та об'єкти ПЗФ державного значення, належать Якимівський, Василівський, Мелітопольський, Запорізький, Вільнянський, Бердянський, Кам'янко-Дніпровський, Гуляйпільський, Куйбишевський і Приморський.

У регіоні завершується робота щодо створення Національного природного парку «Приазовський», площею понад 79 тис. га на територіях Мелітопольського, Якимівського, Приазовського, Приморського і Бердянського районів, а також міст Бердянськ та Мелітополь, в акваторіях Утлюкського та Молочного лиманів та шельфової зоні Азовського моря.

Відвідування територій та об'єктів ПЗФ має особливу екологічну, історичну та естетичну цінність завдяки сприятливому поєднанню природних і культурних ландшафтів та використання їх у пізнавальних, освітніх, наукових, екскурсійних і рекреаційних цілях.

Наявність у ЗР 15 садиб сільського «зеленого» туризму сприяє залученню туристів і екскурсантів до етнографічної ТЕД, де поряд з проживанням і традиційною українською кухнею, відвідувачам пропонується відпочинок на берегах річок або березі моря, біля вогнища, прогулянки лісом, рибалство, мисливство, екскурсійні програми для знайомлення з сільськими краєвидами.

Розташування садиб сільського «зеленого» туризму в межах ЗР нерівномірне. Найбільша їх кількість — 7, сконцентрована на узбережжі Азовського

моря: у Приазовському районі (найбільш відвідувані «Гніздо лелеки» та «Морський бриз» (с. Новокостянтинівка), «Мальва» (с. Степанівка Перша), 5 садиб у Мелітопольському районі (найвідоміші «Алея Троянд» (с. Мирне), «Сосновий Янтар» (с. Сосновка), «Цілющі джерела» (с. Семенівка)); 3 у Запорізькому районі (найбільш відвідувані з них — приватні садиби сільського «зеленого» туризму в с. Широке та с. Сонячне)....

У ЗР здійснення етнографічної ТЕД за туристсько-експкурсійними маршрутами, а також проведення різних тематичних екскурсій забезпечують 211 туристсько-експкурсійних підприємств (кількість працівників складає понад 1 тис. осіб, з них 91 екскурсовод), які мають ліцензію на здійснення туристичної діяльності в Україні та за її межами.

Окрім того, згідно зі Стратегією регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015 р., етнографічна ТЕД визнана пріоритетним пізнавальним туристсько-експкурсійним напрямком, цьому сприяє створення: історико-етнографічного музеївого комплексу просто неба «Кремпове колесо» у м. Енергодар (Кам'янко-Дніпровський район); історико-культурного комплексу «Етносело» у Вільнянському районі; етнографічного комплексу «Гусарська садиба» у смт. Куйбишеве (Куйбишевський район); історико-туристичного комплексу «Менонітський двір» в м. Молочанськ (Токмацький район) [4].

Отже, на наш погляд етнографічна ТЕД у ЗР може бути представлена трьома основними видами. По-перше, це екскурсії і відвідування існуючих поселень, що зберегли особливості традиційної культури та побуту певних народів. Вказані поселення можуть бути демонстраційними або показовими. В їх межах можлива організація та проведення фестивалів народної творчості, мистецьких акцій, ярмарок та інших заходів, які будуть сприяти відродженню та збереженню етнокультурної спадщини, оскільки в даний час етнічна різноманітність дуже швидко скорочується.

По-друге, це знайомство з музеями народного побуту. Особливий інтерес будуть викликати етнографічні музеї просто неба, в яких містяться зразки традиційної архітектури, предмети побуту та проводиться національні свята. При цьому туристи та екскурсанти зможуть своїми очима побачити предмети, які належать до тієї або іншої культури й епохи, дізнатися про їх ділове або символічне призначення, а іноді навіть потокатися їх і відчути причетність до культури свого та інших народів.

По-третє, здійснення етноекологічної ТЕД буде сприяти знайомству з конкретними етносами, особливостями їх природокористування та взаємодії з природним середовищем, за умови відвідування територій і об'єктів ПЗФ. Це може надати ЗР пізнавальну туристсько-експкурсійну цінність і можливість для здійснення етноекологічної освіти населення.

Для подальшого розвитку етнографічної ТЕД у ЗР необхідно: використання його багатонаціональної культури як джерела унікальності туристсько-експкурсійного продукту; відродження історичних пам'яток і будівництво туристсько-експкурсійних об'єктів етнічного стилю; залучення до туристсько-експкурсійного процесу національно-культурних традицій та їх збереження; використання продукції народних промислів у регіональному туристсько-

експкурсійному продукті; популяризація аматорського мистецтва й видовищно-розважальних заходів за участю різних етносів; проведення маркетингових досліджень з метою розробки нових туристсько-експкурсійних маршрутів і тематичних екскурсій для населення за допомогою активного залучення корінних нечисленних народів до сфери туристичного бізнесу; забезпечення надання якісних туристсько-експкурсійних послуг; здійснення модернізації існуючих туристсько-експкурсійних об'єктів; впровадження сучасних технологій світового туризму, що буде сприяти привабленню як іноземних, так і вітчизняних туристів і екскурсантів та стати істотним внеском до економіки ЗР.

Література

1. Культурна спадщина Запорізького краю. Збірка наукових статей та документів з охорони культурної спадщини. — Запоріжжя : Дике Поле, 2009. — Вип. 1. — 348 с.
2. Статистичні та фондові матеріали Державного управління охорони навколошнього природного середовища в Запорізькій області. — Запоріжжя, 2009.
3. Статистичний щорічник «Міста та райони Запорізької області за 2008 рік» Головне управління статистики у Запорізькій області : стат. щорічник. — Запоріжжя, 2009. — 274 с.
4. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015 р. — Запоріжжя, 2008. — 119 с.

Сажнева Н. М., Арсененко І. А.

ОРГАНИЗАЦИЯ И РАЗВИТИЕ ЭТНОГРАФИЧЕСКОЙ ТУРИСТСКО-ЭКСКУРСИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЗАПОРОЖСКОМ РЕГИОНЕ

В статье рассмотрены особенности организации этнографической туристско-экспурсационной деятельности в Запорожском регионе. Определены основные и перспективные ее виды и направления развития.

Ключевые слова: этнографическая туристско-экспурсационная деятельность, культурное наследие, этнокультурный потенциал.

Sazhneva N. M., Arsenenko I. A.

ORGANIZATION AND DEVELOPMENT ETHNOGRAPHIC TOURISM-EXCURSION ACTIVITIES OF ZAPOROZHYE REGION

In article are considered particularities to organizations ethnographic tourism-excursion activities of Zapozhye region. They Are Determined main and perspective her(its) types and directions of the development.

Keywords: ethnographic tourism-excursion activities, cultural heritage, ethnocultural potential.

УДК 379.85:332.1

Коленда Н. В.

Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто сутність етнотуризму. Досліджено поняття та складові етнічних туристичних ресурсів, проведено аналіз їх забезпеченості у Волинській області. Визначено проблеми розвитку етнотуризму на Волині.

Ключові слова: туризм, етнотуризм, етнос, етнічні туристичні ресурси, етноландшафт.

Волинська область — перспективний регіон для розвитку туризму. Унікальні природні багатства, мальовничі курортні зони, місця великого історичного значення, розгалужена мережа туристично-рекреаційних закладів є важливими чинниками організації відпочинку та оздоровлення, розвитку в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності.

Водночас Волинська область відноситься до слаборозвинутих регіонів, якому притаманний високий рівень безробіття, низький рівень розвитку промисловості з одного боку, і сприятливе природно-ресурсне забезпечення, географічне розташування, можливість використання та розвитку вигідного транспортного розміщення для розвитку туризму — з іншого. Все це свідчить про достатній потенціал, яким володіє Волинська область, для розвитку туризму і розширення асортименту туристичних послуг. Проте на сьогодні у цьому регіоні розвивають обмежене число напрямів туристично-рекреаційної діяльності, зокрема, із кругозору випущено етнотуризм.

Тому метою цього дослідження є з'ясування сутності етнотуризму та визначення перспектив його розвитку у Волинській області.

Необхідність з'ясування сутності етнотуризму зумовлена тим, що існує ряд наукових тверджень, у яких етнотуризм ідентифікують як зелений, сільський чи екологічний туризм або як ностальгічний. Тому не зрозуміло, який саме напрям туризму розвивати і чи дійсно перелічені види туризму є ідентичними.

Зокрема Кифяк В.Ф. під етнотуризмом розглядає поїздки з метою побачень з рідними та близькими [1]. На нашу думку, це твердження є дискусійним, оскільки науковець у власному тлумаченні сутності етнотуризму ідентифікує останній як ностальгічний туризм.

Малова Н. А. стверджує, що «ностальгічний чи етнічний туризм (nostalgic tour) — це вид відпочинку, під час якого туристи вивчають визначену етнічну групу населення, її життя, особливості культури, побуту і т. д.» [2]. В цьому випадку науковець дає визначення саме етнічного туризму але трактує його як ностальгічний.

Причиною того, що етнотуризм часто розглядають, як ностальгічний, пов'язано скоріше з тим, що туристи, які зацікавлені в ознайомленні із звичаями та культурою певної нації, в першу чергу, хочуть дізнатися про ті народи, з якими в них є хоча б які-небудь генетичні зв'язки. Але це правило також не

виключне. Тому неправильно поєднувати етно- та ностальгічний туризм в один напрям діяльності.

Згідно ще одного наукового підходу, етнотуризм — це туризм у сільській місцевості, знайомство з народними звичаями, ремеслами і т. д [3]. Зазначивши у наведеному визначенні, що етнічний туризм може здійснюватися тільки у сільській місцевості, автор допустився помилки. Оскільки ми припускаємо, що науковець скоріше говорив про сільський чи зелений туризм, який також передбачає знайомство з побутом та умовами проживання місцевих жителів. Крім того, не логічно обмежувати розвиток етнотуризму територіальними рамками, оскільки з особливостями культури, побуту, звичаями того чи іншого етносу можна знайомитися як у сільській, так і міській місцевості.

Найбільш точне визначення поняття етнічного туризму було сформульоване Орловою М. Л. у рамках власного дисертаційного дослідження, зокрема, етнічний туризм — це підвид пізнавального туризму, метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного етносу, що проживає зараз або проживав у минулому на відповідній території [4].

Крім того, для з'ясування сутності етнотуризму доцільно дослідити етимологію самого поняття. Розпочнемо з того, що етнос (грец. ethnos) дослівно перекладається з давньогрецької мови як «не грек», «чужинець», «ідолопрецець». Етимологічно воно означає стадо, група (натовп) людей, народ, плем'я, рід, іноземне плем'я і т. п. Сьогодні «етнос» вживается як наукове поняття та є еквівалентом давньогрецького слова «демос» (народ) у значенні специфічної міжпоколінної історико-культурної і природної, усвідомленої людьми спільноти. Тобто поняття «етнос» вживается як науковий термін для означення всіх історичних типів етнічних спільнот від племен до сучасних націй [5].

Із зазначеного можна зробити висновок, що етнотуризм — це вид туризму, який передбачає знайомство з історією та особливостями культури, побуту, життя окремого народу чи національної спільноти.

З'ясувавши сутність етнотуризму, і, дійшовши висновку, що його не можна ідентифікувати, як зелений, сільський, екологічний чи ностальгічний туризм, визначимо передумови та особливості його розвитку у Волинській області.

Визначення передумов для розвитку етнотуризму у Волинській області, розпочнемо із з'ясування того, які туристичні ресурси необхідні для здійснення діяльності у вказаному напрямі. Аналіз існуючих класифікацій рекреаційно-туристичних ресурсів показав, відсутність у багатьох із них такого компоненту як етнічні. Проте у праці Орлової М. Л., виділено, що до етнічних ресурсів необхідно відносити етнічні артефакти, ансамблі етнічних артефактів та етнічні ландшафти. Під етнічним ландшафтом вона розуміє образ простору, який етнос освоїв духовно та матеріально, надавши його місцям і конфігураціям стійких символічних значень, внаслідок чого оточуючий ландшафт набув етнічних рис. До етнічних ландшафтів пропонується відносити окремі території, які відповідають наступним ознакам:

— кількісне переважання відповідних етнофорів (типових, характерних представників свого етносу) у складі місцевої громади;

— наявність специфічних етнічних рис у пейзажі як візуальному відображення господарювання етнофорів.

Етнічними ландшафтами будуть вважатись моноетнічні населені пункти, тобто поселення, в національному складі населення яких одна етнічна група є домінуючою. Етнічну групу прийнято відносити до домінуючої, якщо її представники складають не менше ніж 60 % мешканців, при чому на жодну іншу етнічну громаду не припадає більше як 20 % [4].

Базуючись на цьому підході, можемо стверджувати, що Волинська область є моноетнічним адміністративним утворенням, такою ж властивістю наділені й окрім населені пункти цього регіону. Це дозволяє зробити висновок про достатній потенціал для розвитку етнотуризму у Волинській області.

Крім того багатство та різноманіття історико-культурних пам'яток, живописна природа Волині, сприятливі кліматичні умови та транспортна доступність створюють необхідні передумови для знайомства з історією та культурою українського народу.

У Волинській області знаходяться своєрідні історичні населені пункти та унікальні пам'ятки містобудування та архітектури, функціонує два історико-культурних заповідники: у м. Луцьку — «Старе Місто», та м. Володимир-Волинському — «Стародавній Володимир». За 15 кілометрів від Луцька в селі Рокині є скарбниця історичних пам'яток — Народний музей історії сільського господарства Волині, який налічує понад 200 експонатів.

На особливу увагу заслуговує історичний населений пункт — селище Олика Ківерцівського району. Географічне розташування, компактність міської забудови на відносно невеликій території, насиченість пам'ятками архітектури (Петропавлівський костел; костел колегіатів Святої Трійці; в'їзна (Луцька) брама міських укріплень XVII ст.; Стрітенська кам'яна церква, замково-палацовий комплекс XVI–XVIII ст., відомий як «замок князів Радзивілів»), роблять його особливо привабливим для практичного використання у сфері розвитку етнотуризму.

Одним із напрямів етнотуризму може стати ознайомлення з прадавньою історією Волині через відвідування залишків стародавніх городищ, які знаходяться у Жидичині, Городищі, Шепелі, Горズвині, Одерадах, Затурцях, Локачах, Зимному, Турійську, Переспі.

Крім того, на Волині щорічно проводяться фестивалі «Берегиня», «Сніп», які знайомлять населення із древніми та сучасними ремеслами українського народу.

Та не дивлячись на наявний значний потенціал для розвитку етнотуризму у Волинській області, на сьогодні він ще не набув популярності та не виділений в окремий напрям туристичної діяльності. В першу чергу це гальмується:

- відсутністю відповідного організаційного забезпечення для вирішення проблеми галузі, її фінансування;

- недосконалістю нормативно-правової бази;
- недостатністю методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки суб'єктів підприємництва туристичної галузі з боку держави;
- відсутністю інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму;
- відсутністю підтримки для розвитку туристичної діяльності у сільській місцевості;
- невідповідністю більшості існуючих туристичних закладів міжнародним стандартам;

- нездовільним станом туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури в зонах автомобільних доріг та міжнародних транспортних коридорів;
- незбалансованістю соціальної та економічної ефективності використання туристично-рекреаційних ресурсів та необхідністю їх збереження;
- недосконалістю туристичної інфраструктури, неефективністю використання туристично-рекреаційних ресурсів;
- відсутністю інноваційних проектів та наукових досліджень з питань розвитку перспективних видів туризму;
- недосконалістю статистики з питань туризму;
- недостатньою забезпеченістю туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами;
- недостатністю державної підтримки та комплексного підходу до рекламиування туристичного продукту області на внутрішньому та міжнародному ринках туристичних послуг.

За умови вирішення проблемних питань галузі, туризм спроможний дати важливий імпульс для господарського та соціального розвитку регіону. Розвиток етнотуризму забезпечить використання незадіяних туристично-рекреаційних ресурсів; створення нових туристичних центрів та пунктів, консультаційних центрів з розвитку індивідуального підприємництва. Ці заходи дадуть можливість активізувати економічну діяльність, сформувати конкурентні переваги, отримати фінансові, екологічні та соціальні ефекти.

Література

1. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. — Чернівці: Книги XXI, 2003. — 300 с.
2. Малова Н. А. Туризм и культурное наследие. Межвузовский сборник научных трудов. Выпуск 1. — М., 2009.
3. Миннигараева Е. Сибирский тракт — дорога сквозь века [Електронний ресурс]. — 2010. — 11 листопада. — Режим доступу: www.library.saransk.ru.
4. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області). Автореф. дисертації. — Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2009. — 20 с.
5. Івченко Анатолій Олександрович. Тлумачний словник української мови. — 12-те випр. вид. — Х. : Фоліо, 2007. — 540 с.

Коленда Н. В.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА В ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье рассмотрена сущность этнотуризма. Исследованы понятие и составляющие этнических туристических ресурсов, проведен анализ их обеспеченности в Волынской области. Определены проблемы развития этнотуризма на Волыне.

Ключевые слова: туризм, этнотуризм, этнос, этнические туристические ресурсы, этноландшафт.

Kolenda N. V.

THE FEATURES OF DEVELOPMENT THE ETNOTOURISM IN VOLYN REGION

In the article the essence of ethnic tourism is considered. The concept and components of ethnic tourism resources are determined too. The provision of ethnic tourism resources in the Volyn region are analyzed. The problem of development of etnotourism in Volyn region are determined.

Keywords: tourism, ethnic tourism, ethnicity, ethnic tourism resources, ethnic landscape.

УДК 911.3

Шевчук К. В., Колодич Ю. М.
ДВНЗ «Рівненський коледж економіки та бізнесу»

РОЗВИТОК ЕТНОТУРИЗМУ НА ПОЛІССІ

Стаття є спробою охарактеризувати основні аспекти розвитку етнічного туризму на Поліссі. Автор також пропонує перспективи його розвитку на вказаній території.

Ключові слова: етнічний туризм, зелений туризм, ремесло.

Часто-густо можна почути думку: Який тут у нас туризм на Рівненщині, ми не Карпати і не Крим, та й історичних пам'яток у нас обмаль. Стоп. Ось тут і треба нам зупинитись, більш прискіпливо подивитись на нашу землю. Візьмемо природні ландшафти Чорні озера на Поліссі (Дубровицький р-н), Маренін і Більчаки (Березнівський р-н) так звана «Надслучанська Швейцарія» де Случ прорізує гранітні береги утворюючи утворюючи живописний каньйон, на відвісних скелях за часів СРСР навіть тренувались альпіністи (Це для любителів екстриму). Для любителів рибальства мережа ставків в Верхові (Острозький р-н), (Хрінницьке водосховище на Стрию), а яри навколо Рівного з їх неповторною красою і дзеркалом ставів. А хто не чув про лікувальні властивості Степанської мінеральної води, раніше Степанський санаторій був одним із провідних по лікуванню жовчних шляхів і жовчно-шлункової хвороби. На сьогодні, після Чорнобильської катастрофи інтерес до санаторію упав і він фактично в занепаді, хоча якість води і її лікувальні властивості не поступаються знаменитим закарпатським водам, а за деякими властивостями і перевершують їх. А острозька вода, хто в Україні не куштував цієї цілющої води? А велетенські поклади бурштину в селищі Клесів Сарненського району. Ось приблизний і далеко не повний перелік природних туристично-привабливих місцин нашого регіону.

Про історичні пам'ятки інша мова. Де, скажіть мені, друкувалась «Пересопницьке Євангеліє» на якій присягались українському народу наші президенти? Це все Рівненщина. Корець з його розрушеним замком і численними

монастирями пам'ятає ще часи Литовських князів. Остріг твердиня поділля, замок тут зазнав тільки незначного руйнування. Потрібно здмухнути тільки пил архіву, зануритись в пласти історії і таке можна відкрити, що хватить не на одну екскурсію та подорож. Тут майже кожен храм, монастир, чи розвалини замку мають якусь свою загадкову неповторну легенду.

А Дубно це місто легенда. Рівне хоча і молоде місто, та й тут вистачає історичних місць і легенд. Чого варта загадка бункеру гаулайтера Еріха Коха.

Як бачимо для розвитку етнотуризму на Рівненщині є всі передумови, як природні так і історичні з а винятком основних економічних, інфраструктура або зовсім відсутня (готелі, кемпінги, турбази) або в занедбалому жалюгідному стані. Що ж робити в даному разі. Де знайти чималі кошти для цієї перспективної справи? А вихід здається є його, його вже давно запровадили Європейські країни, а зараз активно освоює Закарпаття — «зелений туризм».

Що ж таке «зелений туризм» — це при мінімальних затратах, максимальні прибутки плюс зайнятість значної частини незайнятого сільського населення, при правильній організації туристичного відпочинку. Сільський зелений туризм насьогодні набуває дедалі більшої популярності за результатами міжнародних досліджень, оскільки саме він дає можливість туристам відпочити в осередках живої природи, познайомитися з побутом, народними традиціями сучасних сільських мешканців.

Усі ми городяни втомлюємося від повсякденної метушні, стресів, моно-тонної роботи і тому плануємо хоча б під час відпустки відпочити: хто жариться під південним сонцем, на хоч якому, аби морському березі (не заважи наші пляжі відповідають ел. санітарним нормам), хто з більш тутим гаманцем до зіркових закордонних готелів на більш теплому морі. І всі засмагають, не підозрюючи, що сонячна радіація, це також радіація, як і наша Чорнобильська. І що сонцем не потрібно зловживати, а поводитись необхідно обережно. І лише малі прошарок відпочиваючих — туристів їдуть в Карпати або на тихі наши річки та озера. Літом практично всі туристичні фірми та туроператори працюють тільки в напрямку Чорного моря. Робота їх сезонна і циклічна, в усі інші місяці крім літніх вони практично завмирають.

Ми ж пропонуємо зовсім інший підхід до розвитку туризму з цілорічним завантаженням туристичних фірм при залученні зеленого туризму, з частковим розвантаженням чорноморського напрямку і залученням іноземного туриста.

Після «Помаранчевої революції» на заході і в країнах Європи значно виріс інтерес до нашої країни. Безвізовий режим перетину кордону для громадян, членів Євросоюзу, значно спростив в'їзд іноземним туристам до нашої країни, а наша задача за допомогою туристичних послуг забезпечити, як найбільший притік валюти до України і зокрема до Рівненщини, як перспективного туристичного краю.

А щоб розвинути туристичну галузь краю без значних інвестицій, ми знову таки повертаємося до зеленого туризму.

Що ж приваблює відпочиваючих в зеленому туризмі?:

— Це найперше дешевизна відпочинку (всі ми прагнемо повноцінно відпочити при цьому значно зекономивши кошти. Крім того можливість познайомитися з сільським побутом);

— По- друге — пряме спілкування з природою, як з живою так із неживою. Після урбанізації міст тягне до витоків наших до природи(риболовля, грибництво, верхові прогулянки);

— По-третє — повноцінне і головне натуральне харчування. Коли вас почастують молоком, або хлібом власної випічки, тільки но з печі, а головне — це фольклор, народні ремесла і творчість. Нас тягне до наших коренів, а іноземців до екзотики. До речі іноземні туристи досить щедрі коли зустрічають справжні народні звичаї та обряди. І досить охоче купують вироби народних умільців.

Тут необхідно, щоб були зацікавлені всі основні дійові особи зеленого туризму. Бо туризм — це тонка штука, тут без зацікавленостей і взаємовигоди нічого не вийде, а вийде знов чергова кампанія, яких ми вже пережили чимало.

І так три кити на яких стоїть зелений туризм це: туристична фірма, сільська адміністрація, сільська садиба. Всі вони повинні мати свою економічну зацікавленість і цілковиту домовленість.

Туристична фірма, яка зацікавлена в пошуці нових туристів, що згідні відпочити на селі (зелений туризм) шукає через сільські ради туристично привабливі місця та господарів, які згідні надати туристичні послуги. Фірма вкладає договір про підвезення туристів на зелені садиби, щодо забезпечення їх рекламию і юридичним оформленням відпочинку, ті ж зобов'язання про надання послуг, харчування тощо. Яка ж тут роль адміністрації, яка її користь? Адміністрація разом з службою зайнятості повинна надати допомогу для облаштування сільських зелених садиб. Це і облаштування надвір'я, утворення хоч б мінімальних побутових умов (побудова бані, сауни, ел. душової), утворення кінних маршрутів, мисливської частини, рибальського угіддя тощо. Тут і зацікавлені туристичні фірми можуть вкласти свій капітал. А вигода адміністрації пряма — це податки до місцевого бюджету, плюс зайнятість населення, бо не секрет, що найбільше безробіття в наш час на селі. Тут при можливості і компактному розташуванні земельних садиб можливе будівництво чи оренда будівель під невеличкі ресторанчики, типу карпатських калиб, або більш нашої корчми.

Зацікавленість туристичних фірм — це розширення клієнтури та збільшення прибутків.

В зелених же садибах — це додаткові значні заробітки і в майбутньому сімейна справа.

Так, але тут виникає питання, а для чого тут туристична фірма, вона, як паразит буде тільки відбирати в зеленої садиби заробітки?

Дозвольте непогодитись — по-перше в силу своєї інертності сільське населення не зможе зразу ж створити всю інфраструктуру. І без туристичних фірм особливо в місцях не розкрученіх з туристичною точки зору можна зазнати краху.

По-друге — туристична фірма має більше можливостей з рекламию так званою розкрутою регіону;

По-третє — туристична фірма бере на себе всю юридичну роботу з оформленням туристів, що з часом стане неабиякою проблемою для зеленої садиби.

Організація відпочинку в зелених садибах.

Тепер коли зелені садиби створені, облаштовані і юридично оформлені нам необхідно основне без чого туризм, як економічна категорія не діє — це саме туриста. Там де туристичні зони стабільні розкручені і популярні, це все ті ж Карпати, Крим і Чорне море проблеми з туристами не існує. Інша міра наш регіон, скажемо прямо в туристичному відношенні хоча і перспективний, але просто слабо розрекламований. Тому тут ми повинні продумати організацію відпочинку до найменших дрібниць.

Бо кожен з нас якщо відпочиваючи зустрів прекрасну організацію, прекрасний сервіс чудове відношення — тобто відпочив на всі 100, обов'язково повернеться на слідуючий рік ще й друзів з собою прихопить, а особливо коли відпочинок підбоком і не досить обтяжливий для гаманця. І якщо навпаки то кількість туристів і відпочиваючих буде зменшуватись в геометричній прогресії. І чешир певний час ви вилетите в трубу.

Фірма заключає договір про підвезення туристів на зелені садиби, забезпечує їх рекламию та юридичними сторонами оформлення відпочинку, сільська адміністрація та зелена садиба, зобов'язанням надавати туристам послуги по проживанню та харчуванню тощо.

Яка ж тут роль адміністрації, яка її користь?

Адміністрація разом з службою зайнятості повинна надавати допомогу для облаштування сільських зелених садиб. Це і облаштування подвір'я, утворення хоч і мінімальних побутових умов (буд. бані, сауни, електричної душової), утворення місць господарського рибальського угіддя, кінних маршрутів тощо. Тут і зацікавлені туристичні фірми можуть вкласти свій капітал. А вигода адміністрації — це податки до місцевого бюджету, плюс зайнятість населення, бо не секрет, що найбільший рівень безробіття на селі.

Тут при можливості і компактному розташуванні земельних садиб можливе будівництво чи оренда будівель під невеличкі рестораники типу карпатських калиб, або нашої корчми.

Зацікавленість туристичних фірм — це розширення клієнтури і збільшення прибутків.

В зелених садибах — це додаткові значні заробітки і в майбутньому сімейне діло.

Так, але тут виникає питання, а до чого тут тур фірма, вона, як паразит тільки буде відбирати в зеленої садиби заробітки?

Дозвольте не погодитись:

— По-перше в силу своєї інертності сільське населення не зможе зразу ж утворити всю інфраструктуру. І без туристичної фірми в місцях не розкрученіх з туристичною точки зору може зазнати краху.

— По-друге туристична фірма має більше можливостей з рекламної розкрутою регіону.

— По-третє туристична фірма бере на себе всю юридичну роботу з оформлення туристів, що з часом стане неабиякою проблемою для зеленої садиби.

Тепер коли «зелені садиби» створені, облаштовані і юридично оформлені нам необхідно основне без чого туризм, як економічна категорія не діє — це саме — туриста. Там де туристичні зони стабільні, розкручені і популярні, це

все ті ж Карпати, Крим і Чорне море проблеми з туристами не існує. Інша міра наш регіон, скажемо прямо в туристичному відношенні хоча і перспективний, але просто слабо розвинений. Тому тут ми повинні продумати організацію, прекрасний сервіс, чудове відношення — тобто відпочинок на всі 100 відсотків.

Література

1. Воронкова Л. П. История туризма и гостеприимства: Учеб. пособие. — М. : Издательско-торговый дом «Гранд», Файр-Пресс, 2004. — 303 с.
2. Ставійчук В. І. Рекреалогія : навч. посіб. — К.: Альтерпрес, 2006. — 264 с.
3. Туристичні ресурси України: Зб. наук. статей / Федерація профспілок України; Український ін-т туризму / О. І. Лугова (науч.ред.). — К., 1996. — 352 с.
4. Васильєв В. Актуальні проблеми сільського туризму // Туризм сільський зелений. — 1999. — № 2. — С. 30–31.
5. Володимир Васильєв. Десять років розвитку сільського зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи. — Теорія і практика, 2005. №1.
6. Косенко В. Відпочиваючи на селі — повноцінне життєве середовище // Туризм сільський зелений. — 1999. — № 1. — С. 8.
7. Косенко В. Сільський зелений туризм — специфічна галузь // Туризм сільський зелений. — 1998. — № 3. — С. 10–11.
8. Панченко Т. Сільський зелений туризм — вид нового екологічного туризму// Туризм сільський зелений. — 1998. — № 4. — С. 10–11.
9. Панченко Т. Ф. Організація туризму та відпочинку в сільській місцевості // Матеріали до засідання круглого столу Спілки сприяння сільському зеленому туризму в Україні. — Диканська, 1998. — Частина I.
10. Фельдман В. Актуальні проблеми сільського туризму // Туризм сільський зелений. — 2003. — № 2. — С. 4–7.

Шевчук К., Колодич Ю.

РАЗВИТИЕ ЭТНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА НА ПОЛЕСЬЕ

Статья является попыткой охарактеризовать основные аспекты развития этнического туризма на Полесье. Автор также предлагает перспективы его развития на этой территории.

Ключевые слова: этнический туризм, зеленый туризм, ремесло.

Shevchuk K., Kolodych Y.

THE ETHNIC TOURISM DEVELOPMENT ON POLISSIA

The article is the attempt to characterize the main aspects of ethnic tourism development on Polissia. Author also proposes the prospects of its development on this territory.

Keywords: ethnic tourism, green tourism, handicraft.

УДК 338.48

Чередниченко А. А.

Харківська національна академія міського господарства

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ СЛОБОЖАНЩИНИ

У статті розглянуту соціальні, історичні та економічні передумови необхідності прискорення розвитку етнотуризму в регіоні, встановлено його взаємозв'язок з існуючою інфраструктурою населених пунктів Східної України (Слобожанщини), надані рекомендації щодо реалізації ідеї втілення та розвитку етнотуризму в державі і регіоні.

Ключові слова: етнотуризм, Слобожанщина, Печенізьке поле.

У літературі з української етнографії є чимало праць, присвячених описам, характеристикам народного побуту і культури Поділля, Покуття, Середнього Подніпров'я, Слобожанщини, Полісся, Волині, Буковини, Карпат і Закарпаття, Холмщини і Підляшшя, Півдня України й інших місцевостей і регіонів. Цікаві спостереження та відомості стосовно етнографічного районування України містяться в різних фольклористичних, краєзнавчих, діалектологічних публікаціях.

Етнографічний туризм один з видів спеціалізованого туризму, що відноситься до екотуризму та форми подорожі, сприятливої для навколошнього середовища. Вона відбувається на територіях, що мають природну цінність (національні та ландшафтні парки). Етнотуризм спрямований на охорону природного й культурного середовища регіонів, які відвідуються туристами. Він передбачає, що учасниками цих подорожей є люди з високою екологічною і культурною свідомістю.

Україна володіє значними природними ресурсами для розвитку туризму та відпочинку, має чимало цікавих культурно-історичних пам'яток.

Етнографічний туризм став розвиватися в Україні тільки після того, як наша країна отримала незалежність. Україна має великий потенціал в області етнографічного туризму, але грамотно його використовувати недбає застарілий підхід до цієї сфери. Фахівці затверджують, що мало який європейський народ зберіг до наших часів особливість (auténtичність) національної культури так, як українці.

Етнографія — один із головних стимулів подорожі іноземних туристів в нашу країну, хоча відобразити в конкретних цифрах вплив етнографічного сектору на туристичні потоки важко, так як в Україні не ведуться підрахунки в області тематичного туризму. [2]

Найсприятливіші умови для розвитку етнографічного туризму мають Карпати. Велика кількість історичних, етнографічних та інших пам'яток створюють чудові умови для відпочинку.

Останнім часом активізувалися наукові дослідження щодо розвитку туристичної галузі в Україні. Особливу увагу вітчизняні науковці Божко А. І., Кібіч А. Д., Косташук І. І. та інші приділяють традиційним напрямкам розвитку туристичної галузі, розрахунку вартості туристичного продукту та прогнозуванню туристичних потоків. В той же час, залишається малодосліденою

проблема можливостей та розвитку етнічного туризму, зокрема на Слобожанщині, його взаємозв'язок з туристичною інфраструктурою, вплив на існування і розвиток невеликих міст України.

С. А. Макарчук написав, що Слобожанщина (Слобідщина) охоплює східну частину України — теперішні Харківську, південно-східну частину Сумської, північно-східні райони Дніпропетровської, східні Полтавської, північні Донецької, Луганської областей та суміжні західні райони Белгородської і Воронезької областей, які тепер входять до складу Росії. Назва цього історико-етнографічного району походить від того, що в період інтенсивного його заселення (XVII–XVIII ст.) переселенці з Лівобережної та Правобережної України, з Росії, отримавши тут на певний час різні пільги («свободи»), засновували поселення — слободи або поселення на «слободах» [2].

Метою статті є вивчення можливостей розвитку етнографічного туризму в Україні. Об'єктом дослідження є етнотуризм в Україні, а предметом — етнографічний туризм на Слобожанщині.

Територія Харківщини вважається центром східноукраїнських земель, давня історія якої бере свій початок у далекому минулому. В період формування та розквіту Східно-Слобідських земель України (XVII сторіччя) Харків одержав статус губернського міста, а в 1780 році став центром Харківського намісництва (потім — Слобідсько-української, а пізніше — Харківської губернії). Харківський регіон та Харків стали великим центром ремесел та торгівлі на півдні Російської імперії. В значній мірі цьому сприяло його географічне положення на перехресті шляхів з Москви, Петербурга, Києва, в Крим та на Кавказ. У середині XIX сторіччя товарообіг харківських ярмарок складає майже 50 % товарообігу усіх ярмарок України. Уже з кінця XVII — початку XIX сторіччя в губернії виникають перші мануфактури, а пізніше — фабрики та заводи. Радянський уряд на Харківщині в грудні 1917 року проголосив перший Всеукраїнський з'їзд Рад. З 1919 по 1934 років Харків був столицею України [2].

Таким чином, Слобожанщина — це край з великою старовинною історією, яка нажаль мало знайома не тільки іноземцям, а і більшості пересічних громадян України. В той же час, наведене історичне набуття є гарним підґрунтям для розвитку етнотуризму в регіоні.

Крім цього, багатством краю є джерела мінеральних вод — Березівске, Рай-Еленівске та інші. Область розташована на вододілі Дону і Дніпра. На її території протікає 156 річок. Найбільш великі — Сіверський Донець (довжина 380 км в межах області), Орель (довжина 200 км в межах області), Оскіл (довжина 177 км в межах області). Сіверський Донець по праву вважається однією з найкрасивіших річок України. У межах області налічується 36 озер загальною площею близько 2,5 тисяч гектарів, з яких слід зазначити вражаючі красою озера Борове й Біле. окрім природних озер, на території області налічується 1910 ставків загальною площею більше 6 тисяч гектарів. Вони є практично у всіх адміністративних районах області. Насичене минуле Харківщини обумовило і характерний колорит його кухні. Велика кількість народів залишила свій слід в кулінарній культурі Харківщини. На даний час на території регіону проживає більше 80 різних народів. Найбільшу чисельність Харківщини скла-

дають українці, росіяни, а також вірмени, татари та євреї. Кожен з цих народів вклав частку своєї кулінарної особливості в формування чудової кухні цієї місцевості. На Харківщині Вас чекають найсмачніші страви з картоплі, риби, м'яса, свіжих овочів та фруктів. Все це в комплексі є гарним доповненням до процесу ознайомлення з етнічними, притаманними лише цій частині України, об'єктами та історичними пам'ятками [4].

Харківщина — дивовижний за красою край. Але парадоксальна ситуація: маючи таку багату національну спадщину, недостатньо уваги приділяється вивченню, збереженню та розвитку питань про реальний побут наших предків. Недостатньо збережено матеріальних носіїв української народної культури. Бракує містечок і сіл, що зберегли первозданну фольклорну красу.

В той же час незважаючи на вищенаведене, перші кроки в цьому напрямку в регіоні вже впроваджені, що може свідчити про існуючий потенціал розвитку етнокультури та етнотуризму в регіоні.

Ось вже декілька років існує під Чугуєвим (в 35 км від Харкова) унікальний, єдиний на Харківщині музей-хатина «Осикове Плесо», який привертає відпочиваючих чудовими спорудами етнічного характеру: українська хатина-мазанка із справжнім очеретовим дахом, характерним для українського села XIX століття, сільське подвір'я, сяюче мальвами і сонячними головками соняшників, що виглядають з-під тину, дерев'яний різьблений колодязь у дворі з кристально-чистою водою — здається, що час зупинився і відчуття гоголівських «вечорів на хуторі поблизу Чугуєва» не покидає відвідувача цього чудового місця [4].

Засновник комплексу — П. Д. Зекцер, який давно захоплюється українською культурою і етнографією. Все починалося з того, що він просто почав збирати предмети побуту малоруського села в багатьох областях України. Захотілося відтворити щось автентичне, споконвічно українське, відродити — ні, швидше зберегти і зберегти тепер уже дуже цінні і рідкісні осередки нашої слобожанської культури.

Окрім цього м. Чугуєв є гарною пам'яткою часів військових поселень 18–19 століть (так звана аракчеєвщина), де ще зберігається особливий колорит тих часів (фортеці, будівлі, вали, зброя, предмети побуту селян-військових поселенців).

Аналогічні етнопам'ятки 17–19 століть налічуються і в таким містах Слобожанщини як м. Ізюм, м. Вовчанськ, м. Куп'янськ. А дендропарки та панські маєтки Красного Куту, Наталівки чи Старого Мерчика є відомими далеко за межами України і давно входять до туристичних маршрутів, які найбільш популярні в сегменті «відпочинок вихідного дня».

Всі ці пам'ятки відомі харків'янам, але не є добре відомими в інших регіонах. Більш популярним є фестиваль «Печенізьке поле». Печенізький район межує на заході з Чугуївським, на сході з Великобурлуцьким, на півночі з Шевченківським, на півдні з Вовчанським районами Харківської області. «Печенізьке поле» — це справжня пропаганда духовних цінностей народу України, направлена на те, щоб зберегти самобутні традиції Слобожанської культури.

Щороку на початку липня на фестиваль «Печенізьке Поле» з усіх куточків Слобідського краю з'їжджаються народні аматори і професійні гурти — носії фольклорного мистецтва, майстри народної творчості. Програма фестивалю

вміщує гранд-конкурс народних талантів «Слобожанська родина», презентацію авторів і творів, лауреатів премії поета-печеніжчанина Петра Василенка.

Влітку 2002 року в селищі Печенігі, на березі водоймища, відбувся перший фестиваль. Він зібрав близько 6 тисяч учасників і глядачів. У наступному році їх було вдвічі більше. В 2007 році на фестиваль приїхало близько 89 тисяч людей, а в 2008 році — 100 тисяч. Фестиваль прийшовся по душі землякам. Невід'ємною частиною свята є приготування борща губернаторам Харківщини, за який виручають близько 90 тисяч гривень кожного разу. Оргкомітет фестивалю «Печенізьке поле» присудив йому статус постійно діючого фестивалю з багатоплановими проектами.

До проблемних питань щодо налагодження системи організації та проведення етнотурів можна віднести:

- недосконалість законодавчо-нормативної бази в цій області;
- недооцінку значущості і як слідство відсутність достатньої підтримки розвитку етнотуризму як на регіональному так і державному рівні;
- відсутність достатньої кількості гідів та спеціалістів в області проведення екскурсій на об'єктах етнотуризму в регіоні;
- недостатньо розвинуті транспортні сполучки Слобожанщини з різними регіонами та країнами.

Остання проблема майже вже вирішена. Зведені новий термінал Міжнародного аеропорту Харкова. Після завершення реконструкції до послуг харків'ян і гостей «першої столиці» сучасний міжнародний аеропорт, здатний приймати різні повітряні судна аж до літаків типу Airbus A, — 320 і Boeing B — 737. Новий термінал площею більше 20 тис. кв. м. дозволить до 2011 року збільшити обслуговування пасажиропотоку до 800 тис. чоловік в рік. Планується також реконструкція готелю при Міжнародному аеропорту «Харків» і створення сучасного паркінгу [5].

Шість швидкісних поїздів повинні прийти до чемпіонату Європи з футболу 2012 року, що дозволить організувати швидкісний рух між Києвом, Донецьком, Харковом і Львовом — відстань від столиці до Харкова буде покриватися за 3,5 години.

Це значно полегшить туристам можливість подорожувати всією країною.

За даними Світового економічного форуму, в сфері мандрувань та туризму Україна серед 124 країн світу займає 78-ме місце. Туризм в Україні «забезпечує» формування менше 1 % ВВП, в той час як в економічно розвинутих країнах цей показник досягає 6–8 % [3]. І має тенденцію збільшитися до 15–20 % ВВП.

Обладнаних етнографічних маршрутів в регіонах та в країні, згідно сучасних вимог в сфері туристичної галузі, катастрофічно не вистачає, і, що сумнішче, скоро і експонати для них знайти буде важко. В Україні знайдеться небагато місць, де можна сумістити активний відпочинок з проникненням в своє культурне минуле, побачити, відчути, торкнутися старовинних артефактів. Одне із таких місць — Слобожанщина.

Шляхи реалізації пропозицій щодо впровадження на практиці системи етнотуризму в регіоні на нашу думку доцільно здійснювати в ході реалізації

Державної та регіональної програм з підготовки та проведення до Чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012» [1].

Вказане надасть можливість: оперативно приймати рішення щодо втілення заходів з реалізації турмаршрутів, долучити до реалізації наведеної фахівців різного профілю, управлінців всіх рівнів, наглядових та фіiscalьних структур керівників та провідних спеціалістів які входять до робочих груп з реалізації заходів передбачених програмами з підготовки та проведення до Чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012». Це не тільки зекономить час на узгодження, налагодження спільних з турагенціями заходів, а й дозволить реалізовувати ідеї та пропозиції в единому задумі сучасної регіональної соціально-економічної політики.

Література

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 475-р від 10 червня 2009 року «Про схвалення Концепції організацій розміщення гостей та учасників фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу» / Урядовий кур'єр 2009 рік № 121.
2. Макарчук С. А. Етнографія України. Навчальний посібник. — Львів: Світ, 2004.
3. Захарин С. Туристические итоги лета / Украинская туристическая газета. — № 10, 2008.
4. Якушико О. Харьков дают туристам в довесок / газета «Сегодня», № 153, 2008.
5. <http://hrk.aero/ob-aeroporte/razvitie/>

Чередниченко А. О.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ И ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА СЛОБОЖАНЩИНЫ

В статье рассмотрены социальные, исторические и экономические предпосылки необходимости ускорения развития этнотуризма в регионе, установлена его взаимосвязь с существующей инфраструктурой населенных пунктов Восточной Украины (Слобожанщины), предоставленные рекомендации относительно реализации идеи воплощения и развития этнотуризма в государстве и регионе.

Ключевые слова: этнотуризм, Слобожанщина, Печенежское поле.

Cherednychenko A. A.

SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS AND DEVELOPMENT OPPORTUNITIES OF SLOBOZHANSCHINA ETHNOTOURISM

The article deals with social, historical and economic conditions of necessary acceleration of development ethnotourism in the region. We can see relationship with the existing infrastructure of human settlements in eastern Ukraine (Slobozhanshchiny). Given same advice concerning implementation the idea of translating and development ethnotourism in the state and region.

Keywords: ethnotourism, Slobozhanschina, Pecheniz'ke field.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В статті наведені сучасні передумови розвитку етнічного туризму на Львівщині. Детально проаналізовані соціальні та економічні чинники розвитку етнотуризму Львівської області, серед яких виділені: історико-культурні, демографічні, рівень інвестицій. Подані пропозиції щодо покращення розвитку етнічного туризму Львівщини.

Ключові слова: етнічний туризм, етнотуристичний бізнес, етнотуристичний потенціал, передумови розвитку.

На сучасному етапі розвитку Україна стоїть перед важливим вибором, який полягає у визначені пріоритетного напряму розвитку економіки. За таких умов, правильним рішенням є розвиток одного з видів туризму — етнотуризму, який увійшов у нове століття і став глибоким соціальним, що позитивно впливає на економіку країни та її регіони.

Про перспективність етнотуризму свідчать показники розвитку не лише розвинутих країнах, але й країнах, що розвиваються. Світові тенденції розвитку туризму досягли України та її регіонів.

На регіональному рівні етнотуризм формується на основі наявних місцевих обсягів туристично — ресурсного потенціалу, туристичної інфраструктури та туристичних потоків [10, 7]. Відповідно до зазначених передумов практично усі регіони України мають можливості для подальшого розвитку етнотуризму. Особливо це стосується Західного регіону України, зокрема Львівщини.

Етнічний туризм характеризується потужним культурним і соціально-економічним впливом на розвиток країн, прибутковістю й динамічністю. Значною мірою поступ цього напряму туризму зумовлений новою хвилею розвитку постіндустріального суспільства і бажанням туристів повернутися (принаймні на короткий час відпочинку) у середовище тих громад, діяльність яких ще не була спотворена недоліками життя в мегаполісах, та наблизитися до свого етнічного коріння. З огляду на це туризм, в основу якого покладено етнічний потенціал, є перспективним інноваційним сегментом внутрішнього туризму в Україні. Водночас у науковій думці відсутнє чітке визначення терміна «етнічний туризм», що зумовлює неоднозначне його трактування [10, 7]. Етнотуризм як окремий вид туризму охоплює різні сфери діяльності — від презентації традиційної народної культури шляхом організації виставок-ярмарок, фестивалів, проведення майстер-класів майстрів декоративно-прикладного мистецтва тощо до формування соціально-економічної інфраструктури краю. У сучасних економіко-демографічних умовах саме цей вид туризму здатний реально допомогти малим населеним пунктам України вижити, адже вони своєю етнокультурною специфікою притягують до себе вітчизняного і зарубіжного туриста.

Львівська область є однією з найбагатших областей в Україні на пам'ятки історії, культури і старовини. На її території знаходиться 7 курортів, 2 Національні парки «Сколівські Бескиди» та «Яворівський», близько 130 санаторно-курортних закладів та інших закладів оздоровлення, майже 70 діючих під-

РОЗВИТОК ЕТНОТУРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

приємств готельного господарства. В області зосереджена одна четверта частина всього історико-культурного фонду України, що охороняються державою, а також налічується близько 70 історичних малих міст, 8 історико-культурних і історико-архітектурних заповідників: у Львові, Жовкві, Белзі, Золочеві, Олеєську, Уричі і в с. Нагуєвичі.

Але незважаючи на наявні природні та етнографічні ресурси, в умовах виходу країни з кризи, Львівщині важко розвивати внутрішній туризм, в тому числі і етнічний, створювати сприятливі умови для в'їзного туризму, підвищувати якість життя в області без державної підтримки та заолучення іноземних інвестицій. З огляду на зазначені обставини виникла потреба у дослідженні передумов розвитку етнотуризму регіону в умовах виходу з кризи.

Проблематика розвитку етнотуризму висвітлена у окремих працях таких відомих науковців як Агафонова, М. І. Долішній, Л. Г., Любіцьєва О. О. [5, 15], Мальська М. П. [6, 37], Слободян П., Ткаченко Т., Щепанський Є. В. та інші. Вагомий внесок у дослідження проблем розвитку етнічного туризму зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як Н. В. Антонюк, Н. М Ганич [5, 15], В. В. Худо, Виноградарська А., Хлопяк С. В. інші.

Проте вплив невикористаного наявного етнічного та рекреаційного потенціалу на стан та розвиток етнотуризму Львівщини, окреслення сучасних соціально-економічних передумов є ще мало дослідженім. Тому вивчення суспільних умов розвитку етнічного туризму, зокрема обласного регіону, є досить актуальним.

Метою роботи є характеристика сучасних соціально-економічних передумов розвитку етнічного туризму Львівської області та окремих їх аспектів.

Розвиток етнічного туризму — один з популярних шляхів розвитку регіону Львівщина. Отримані результати дослідження здійсненні міжнародною консалтинговою компанією Monitor Group свідчать про те, що Львівщина приймає понад 400 тисяч туристів на рік [7, 47]. Для Львівської області даний показник є не високий, основною причиною цього можна вважати відсутність належної реклами компанії Львівщини, як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Туристи обирають Львівщину переважно для відпочинку, огляду історичних пам'яток та ознайомленню з місцевою культурою.

Це яскраво ілюструє рис. 1.

Рис. 1. Опитування в'їзних туристів: Мета поїздки

Як видно з рис.1 відвідання історичних пам'яток та ознайомлення з місцевою культурою в структурі причин поїздки до Львівщини займають доволі вагоме місце. З наведеного рис. видно, що ці причини поїздок характеризуються позитивною динамікою.

Характеристику сучасних соціально-економічних передумов розвитку етнічного туризму Львівської області потрібно розглядати у вивчені та аналізі наступних аспектів:

- соціальні (демографічні, екістичні, історико-культурні, транспортна інфраструктура, зв'язок, водозабезпечення, громадське харчування та ін.)

- економічні (рівень доходів, зайнятість населення, рівень безробіття, заробітна плата, інвестиції).

Для розвитку етнотуризму в цілому, та Львівщини зокрема, важому роль відіграють чинники історико-культурного характеру. Регіон надзвичайно багатий на пам'ятки архітектури, які є одними з найбільш цінних туристичних об'єктів. Основна частина цих об'єктів — 2313 зосереджена у Львові, який за їх кількістю та різноманітністю займає перше місце в Україні, та історичне середмістя, яке з 1998 р. включено до Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО [8, 47].

Екістичними чинниками, які впливають розвиток етнотуризму, є людність поселень, щільність мереж поселень, урбанізація, відстань між поселеннями, характер розселення населення. Вплив цієї групи чинників найповніше виявляється через розміщення різних етнотуристичних об'єктів.

Станом на 1 січня 2010 р. на території Львівщини налічувалося 1 928 поселень, з них міських — 78 (44 міста і 34 смт.), сільських — 1850. Середніх міст є три: Дрогобич (99,7 тис. осіб), Червоноград (83,1 тис. осіб) і Стрий (60,5 тис. осіб). Групу великих міст представляє Львів з населенням 762,3 тис. осіб. У області сформувалася найбільша густота міських поселень — 3,6 поселень на 1 тис. км² (у т. ч.: 2,0 міст і 1,6 смт.). Львівщина вирізняється серед інших областей Західного регіону і найвищою густотою сільських поселень — 85 сіл на 1 тис. км², при порівнянно низьких показниках пересічної їх людності (572 особи).

Львівська обласна система розселення у територіальній структурі розселення Західного регіону займає центральне положення. Вона є найурбанизованіша. Тут сконцентрована третина міського населення, 36,4 % міст і четверта частина смт. Західного регіону. Львівська обласна система розселення має чітко виражену радіально-кільцеву територіальну структуру осей розселення. На кільці, яке формується вздовж Прикарпаття (на півдні) та східної, північної та західної окраїн області, розміщені найголовніші міста обласної системи — Самбір, Дрогобич, Стрий, Ходорів, Золочів, Броди, Червоноград, Яворів. Перші три і Червоноград — центри міжрайонних локальних систем розселення. Вони оптимально розміщені відносно Львова і зонами свого впливу раціонально охоплюють периферійну територію області, зменшуючи цим негативний вплив великих відстаней між обласним центром і окраїнними районами.

Важливим чинником формування розміщення та функціонування СОЗ є демографічний. Сучасна демографічна ситуація у Львівській області характеризується депопуляцією населення, масштаби якої за останні десять років

продовжують зростати. Неважаючи на те, що з 2000 р. народжуваність в області збільшилась, природний приріст залишається від'ємним, смертність високою, а погіршення стану здоров'я дорослих та дітей проявляється в істотному скороченні тривалості життя людей [8, 10]. За чисельністю населення область займає четверте місце після Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей, за щільністю населення — друге після Донецької. Зменшення чисельності населення області було започатковане у 1994 р. і триває дотепер. Збільшення чисельності населення відбулося лише у Жовківському, Пустомитівському і Яворівському районах та містах Новий Розділ і Самбір. І тільки у Яворівському районі поповнення населення відбулось за рахунок переваги народжуваності над смертністю, у всіх інших, перерахованих вище, внаслідок міграційного приросту. У Львові зменшення чисельності населення, яке тривало з 1993 р., зупинилось у 2001 р. завдяки додатньому сальдо міграції. У 2001–2003 р. чисельність населення міста була на рівні 732,8 тис. осіб, а з 2004 р. почала зростати і у 2006 р. досягла 735,5 тис. осіб, опісля, внаслідок різкого зростання смертності, населення за два останні роки зменшилось на 0,6 тис. осіб. Зменшення населення області відбувається в більшій мірі за рахунок природного скорочення, і в менший мірі міграційного.

Варто зазначити також про існування низького рівня підготовки і навичок населення до ведення підприємництва етнотуристичного спрямування.

Економічні чинники мають дуже великий вплив на розміщення та функціонування об'єктів етнотуристичного бізнесу Львівщини. Основними складовими цієї групи є: показники рівня розвитку промисловості, сільського господарства, сфери послуг, забезпечення населення заробітною платною, пенсією тощо. Вони визначають стан фінансування об'єктів етнічного туризму регіону, що в свою чергу впливає на розвиток інфраструктури та матеріально-технічне забезпечення останніх.

Економіка області створює більше ніж 4,0 відсотка валової доданої вартості, що забезпечує її сьоме місце за цим показником серед областей України, а за обсягами на одну особу — 11-те. У структурі доданої вартості 20,4 % припадає на сектор промисловості, 15,6 % — на сільське господарство, 16,8 % — на транспорт і зв'язок, 10,5 % — на оптову та роздрібну торгівлю.

За обсягами виробництва промислової продукції область займає 10-те місце серед областей України. Провідними сферами промислової діяльності є харчова промисловість, машинобудування, целюлозно-паперова, поліграфічна промисловість та видавничча справа. В області розташовані підприємства вугле-, нафтота газовидобутку. У промисловість області інвестовано майже 60 % іноземних інвестицій. Економічно активне населення Львівщини становить понад 5 % мешканців України (1167,0 тис. осіб). Рівень безробіття в області — 8,8 % від числа економічно активного населення. Основними сферами прикладання праці є промисловість (24,2 % усіх найманих працівників), будівництво (5,4 %), сільське, лісове, рибне господарство та мисливство (5,1 %), торговля, готелі, ресторани (11,0 %). У структурі економічно активного населення 50,8 % становлять особи віком до 39 років.

Обсяг прямих іноземних інвестицій у регіон подано на рисунку 2. У 2010 році обсяг прямих іноземних інвестицій у сферу туризму становив 8,4 % [2, 4].

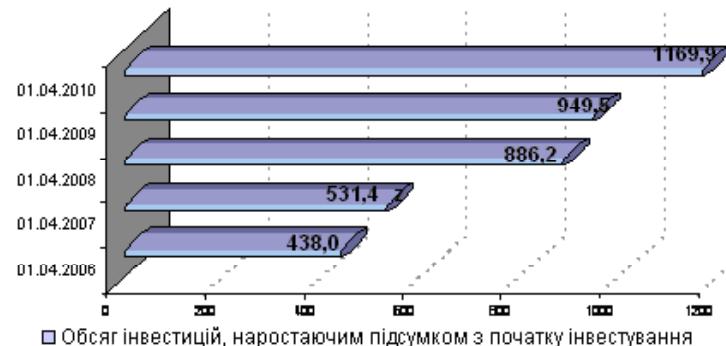

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції в Львівську область, млн. дол. США

Варто зазначити, що в результаті здійсненого дослідження за допомогою SWOT-аналізу Львівської області виділено сильні та слабкі сторони й сприятливі можливості і потенційні загрози туристичного потенціалу Львівщини, в тому числі етнічного туризму [8, 24]. Серед сильних сторін розвитку етнотуризму області є: наявність природних та рекреаційних ресурсів (мінеральні води, природні та ландшафтні парки, пам'ятки садово-паркового мистецтва), велика кількість санаторно — курортних установ, потенціал для сентиментального, релігійного та інших видів туризму. До слабких моментів розвитку етнотуризму Львівщини належать: недостатня кількість готелів різних стандартів для прийняття туристів, недостатня туристична промоція регіону, недостатньо розвинуті місцеві та національні туристичні агенції, відсутність області у міжнародній туристичній мережі, екологічні проблеми, недостатньо розвинута інфраструктура охорони природи. У переліку сприятливих можливостей розвитку етнічного туризму Львівщини варто назвати: розвиток «сентиментального» туризму для українців, поляків, євреїв та ін., результативна промоція України та Львівщини, поліпшення міжнародного іміджу України та регіону, розвиток різних елементів туристичної та відпочинкової інфраструктури [8, 24]. Серед потенційних загроз для розвитку етнотуризму Львівщини потрібно звернути увагу на: занепад архітектурних пам'яток та урбаністичної структури обласного центру, недостатньо активна та ефективна промоція регіону на міжнародному рівні, стійкий негативний міжнародний імідж України та Львівської області, недостатнє поліпшення туристичної інфраструктури, розрахованої на різні цільові групи, складна екологічна ситуація, внаслідок активної експлуатації транспортних коридорів.

Підсумовуючи викладене, для зміцнення етнотуристичних позицій Львівщини слід найближчим часом мобілізувати ресурсний потенціал в напрямку:

- підвищення рівня усвідомлення важливості збереження культурної спадщини та залучення до цього інвестицій;
- забезпечення надходження достатньої туристичної інформації про етнічні об'єкти;

— покращити інформацію і зміст повідомень про етнотуристичний потенціал Львівщини в Інтернеті.

Аналіз різних передумов розвитку етнічного туризму Львівщини показав, що цей вид туристичної діяльності на даному періоді недостатньо розвинutий, але перспективний у майбутньому.

Реалізація основних напрямів стимулюватиме етнотуристичний бізнес регіону, посилил взаємозв'язок етнотуризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного та культурного розвитку регіону, а також даст можливість збільшити приплив українських та іноземних туристів до регіону.

Література

1. Довідка про динаміку туристичних потоків в Україні за 2010 рік. — Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/PublicationsList.aspx?id=46>. — Заголовок з екрану.
2. Інвестиційна діяльність області 2010 року. Режим доступу : <http://www.loda.gov.ua/ua/priorities/lvov-tourist/>. — Заголовок з екрану.
3. Кифяк В. Ф. Організація туризму: Навч. посіб. / В. Ф. Кифяк. — Чернівці : Книги-ХХI, 2008. — 344 с.
4. Коцан Н. Н., Мазурець Р. Р. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму / Н. Н. Коцан, Р. Р. Мазурець // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Л. Українки. — 2008. — № 6. — С. 148–153.
5. Любіцєва О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцєва. — К., 2004. — 436 с.
6. Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. посіб. / М. П. Мальська, В. В. Худо. — К. : Центр учебової л-ри, 2007. — 424 с.
7. Кобзарев О., Шепітак С., Пундор А. та інші. Львів'яни починають і перемагають / О. Кобзарев, С. Шепітак, А. Пундор. Інститут міста, 2010. — С. 119
8. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року. Економіка. Суспільство. Середовище. Моніторинг за 2009 рік. / за заг. ред. С. Матковського. — [вип. 9]. — Львів, 2010. — 266 с.
9. Статистичний збірник «Готельне господарство та туризм у Львівській області». — Львів, 2010. / під заг. ред. С. Матковського. — Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2010. — 111 с.
10. Чорненська Н. В. Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник / Н. В. Чорненська. 3-те вид., доповнене і перероб. — К.: Атака, 2008. — 392 с.

Подвирина Х. Е.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА ВО ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье приведенные современные предпосылки развития этнического туризма на Львовщине. Детально проанализированы социальные и экономические факторы развития этнотуризма Львовской области, среди которых выделенные: историко-культурные, демографические, уровень инвестиций. Поданные предложения относительно улучшения развития этнического туризма Львовщины.

Ключевые слова: этнический туризм, этнотуристический бизнес, этнотуристический потенциал, предпосылки развития.

Podvirna H. Y.

SOCIO-ECONOMIC PRE-CONDITIONS OF ETHNIC TOURISM DEVELOPMENT ON THE LVIV REGION

On the article the modern pre-conditions of ethnic tourism development on the Lviv region are presented. The social and economic factors of ethnic tourism development on the Lviv region in details are also analysed. Such of them as historical-cultural, demographic, level of investments are selected. Author proposes the suggestions concerning to the improvement of ethnic tourism development on Lviv region.

Key words: ethnic tourism, ethnic tourism business, ethnic tourism potential, pre-conditions of development.

УДК 379.85:39: 502.4 (477.83)

Дяк I. В., Кучинська I. В.

Львівський інститут економіки і туризму

Любинець I. П.

Яворівський національний природний парк

РОЛЬ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРІТОРІЙ У РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ЯВОРІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ)

В статті розглядається значення природоохоронних територій і, зокрема, національних парків для збереження культурної спадщини регіонів і розвитку етнотуризму (на прикладі Яворівського національного парку).

Ключові слова: природоохоронна територія, національний природний парк, етнотуризм, фестиваль.

У сучасному світі туризм — це багатогранне явище, тісно пов'язане з економікою, історією, географією, архітектурою, медичною, культурою, спортом та іншими науками. Туризм активно впливає на життя людей організацію їх праці та відпочинку, а відтак — на економічний і соціальний розвиток суспільства.

Серед основних мотивів туризму є культурні мотиви. До них належать об'єкти, які складають культурну спадщину країни. До таких елементів відносяться історичні місця, археологічні пам'ятники, музеї, картинні галереї, театри, народне мистецтво та ін.

Безумовно найважливішим критерієм поділу туризму на види є мета подорожі. Як правило, їх може бути декілька, але одна з них завжди буде головною, домінуючою й саме вона визначатиме вибір місця подорожі та характер послуг, придбаних туристом. Одним із популярних на сьогодення видів туризму є етнічний.

В етнічному (етнографічному) туризмі виділяють подорожі двох видів — поїздки для побачення з рідними та відвідання місць, з якими пов'язана історія народу або життя предків. Цей вид туризму має особливе значення для тих країн, значна частина населення яких проживає за кордоном. Одним з підвидів етнічного туризму є прикордонний [5].

Загалом під етнографічним туризмом розуміється вид пізнавального туризму, основною метою якого є відвідування етнографічного об'єкта для пізнання культури, архітектури, побуту того чи іншого народу (етносу), що проживає зараз або проживав коли-небудь на даній території. Іншими словами, етнографічний туризм виступає формою пізнання історико-літературної спадщини регіону.

Динамічне сьогодення потребує вирішення таких гострих питань як збереження і передавання нашадкам усіх тих найкращих надбань національної культури, що були виплекані протягом століть українським народом. І саме етнотуризм може допомогти відродженню і популяризації українських звичаїв та традицій. Не менш важливо й те, що етнотуризм спроможний значно посилити увагу до нашої країни тих держав, які мають свої діаспори в Україні і, відповідно, істотно поповнювати бюджети різних рівнів [1].

Етнотуризм — це можливість більше ознайомитись із побутом, культурою народу, що заселяє певну територію, відчути магію сили народних звичаїв, обрядів, взявши безпосередньо в них участь. Переування у сільських родинах дає змогу особисто долучитись до народних свят, ознайомитись з етнографічними особливостями окремих регіонів. Спільно з господиною можна спробувати подоїти корову, під керівництвом господаря — підкувати коня, а всією сім'єю взяти участь у веселих місцевих святах чи у збирannі врожаю.

Об'єктами показу в етнотуризмі є і населені пункти, засновані або заселені представниками інших народів, і споруди культового, громадського, промислового та сільськогосподарського призначення діаспор, і будівлі, авторами проектів чи власниками яких були іноземці, і місця, де народились або провели певний час видатні іноземці тощо.

Особливої ваги набуває етнотуризм з огляду на Євро-2012. Тисячі туристів з різних країн, що завітають в Україну, поза сумнівом, зацікавляться запропонованим їм турпродуктом [1].

Потенціал України з точки зору етнотуризму є досить великий. Українці вміло презентують народну культуру, традиції і товари власного виготовлення. Досить атрактивно на ринку туристичних послуг презентує себе Західна Україна. Тут основними центрами етнотуризму є Івано-Франківщина (Яремче, Коломия, Косів, Верховина) та Закарпаття (Рахів, Мукачево, Берегово). На Львівщині етнотуризм традиційно пов'язаний із лемківською і бойківською культурою (Старосамбірський та Турківський райони). Натомість потенціал інших районів використовується поки що недостатньо.

У даній роботі ми хотіли б презентувати одну із намистин Львівської області — Яворівський район, який на нашу думку має значні перспективи розвитку етнотуризму.

Яворівщина — це один із районів, який розташований у західній частині Львівської області. Яворівський район межує на заході з Республікою Польща,

на півночі і північному сході — з Жовківським районом, на сході з землями Львівської міської Ради, на півдні — з Пустомитівським, Городоцьким та Мостиським районами.

Яворівщина за своїми природними умовами поступалась перед сусідніми районами з більш родючими землями або м'якшим кліматом. Грунтovі ресурси не сприяли розвиткові землеробства, тільки лісові та водні багатства краю дозволяли розвивати мисливство, рибальство. Та боротьба за існування, народна мудрість, винахідливість плекають на Яворівщині розвиток народних промислів, торгівлі, ремісництва, друкарства, самобутні види та форми декоративного мистецтва: різьблення і малювання по дереву, кераміка, ткацтво, вишивка, плетіння з лози, рогози і соломи. Майстерність Яворівських столярів у виготовленні скринь, пізніше меблів, орнаментальнє різьблення та розпис на дереві відомі далеко за межами України. А майстри з виготовлення та розпису яворівської іграшки одержували високу оцінку, відзнаки та значні доходи від їх реалізації [7].

Природа, звичаї, культурні надбання яворівчан надали території своєрідності і неповторності, виплекали народних умільців та цілу плеяду видатних людей: поетів, композиторів, співаків. Край, багатий на пам'ятки давньої історії та культури, розвивався в напрямку соціальної сфери (рекреація, торгівля, промисли).

Крім того Яворівщина славиться своїми бальнеологічними ресурсами. Багатство мінеральних вод з лікувальними властивостями типу «Нафтуся», «Миргородська», які зосереджені в районі селищ Шкло і Немирів, та природних лікувальних речовин сприяли створенню в цих місцях санаторій «Немирів» і «Шкло».

Одним із важливих факторів розвитку туризму на Яворівщині стало створення Яворівського національного природного парку. Загалом одним із напрямків діяльності національних парків є створення умов для організованого відпочинку і туризму, а також збереження природної і культурної спадщини, популяризація місцевих традицій, звичаїв, обрядів та піднесення розвитку культури місцевого населення.

Яворівський національний природний парк створений 4 липня 1998 року на базі однойменного природного ландшафтного парку та прилеглих територій і займає . Площа парку складає 7108 га. Метою створення парку є збереження, відтворення та рационального використання типових і унікальних лісостепових ландшафтів та інших природних комплексів в межах Головного Європейського вододілу, які мають важливе природоохоронне, естетичне та рекреаційне значення.

Одним з пріоритетних напрямків діяльності Яворівського НПП з моменту його створення є екологічне виховання і освіта, а також збереження культурної спадщини і народних традицій на Розточчі. Метою такої діяльності є формування у місцевих мешканців позитивного відношення до парку, розуміння населенням його проблем, формування природоохоронного світогляду.

За час існування парку його співробітниками організовано цілий ряд масових екоосвітніх та природоохоронних акцій із за участенням широкого кола громадськості, і в першу чергу, учнівської молоді, зокрема: «Квіти — це очі прекрасні природи» (свято весняних первоцвітів), «Свято зустрічі птахів», «Допоможемо птахам взимку», «Знайомі незнайомці» (подорож у світ дерев), «Врятуймо лісову красуню» (акція на захист новорічних ялинок), конкурс дитячого малюнку на

асфальті «Всі ми діти Розточчя», конкурс квіткових композицій «Поміж квітів і думок», літературно-музичні вечори «Збережемо Розточчя для нашадків», «Екологія душі у творчості українських письменників» [3, 4, 6].

Особливу увагу Яворівський національний природний парк приділяє розвитку етнотуризму, і тому розробляє низку заходів, які розкривають звичаї і традиції рідного краю. Серед них:

Великодня гайка у Лелехівці;
Свято Іvana Купала;
«Ой, хто, хто Миколая любить...»;
«Невістка Розточчя»;
«Йорданське святкування»;
«Андріївські вечорниці» та інші.

Розпочинає цикл етносвяткувань «Йорданське святкування». Водохреща — величне свято, свято освячення води. Працівники національного парку запрошують на своєрідний сеанс загартування духу та тіла, єднання з природою. Святкова програма включає: освячення води; різдвяні колядки та пісні, купання в освяченій воді, театралізований виступ вертепів, ковзанка;

На свято Благовіщення у селі Лелехівка на «Стежці Іvana Франка» (Яворівський національний природний парк) відбувається свято «Великодньої гайки» з метою збереження традицій, звичаїв та обрядів. Під час святкування місцеве населення і гості співають гайки, танцюють, забавляються і водять хороводи.

Свято Купала — одне з найголовніших старовинних календарних свят Українського народу, яке припадає на середину літа. Яворівський національний природний парк особливо зачуває до святкування молодь. Головні елементи свята — вогонь і вода. Провідна тема купальських пісень — кохання. Одна з найвідоміших купальських забав — стрибання парами через вогонь. Дівчата проводять обряд ворожіння на вінках. Вінок — це символ щастя та одруження. Плетуть вінки з польових квітів та пускають на воду.

Головні атрибути свята — Купало й Марена, які уособлюють чоловіче (сонячне) і жіноче (водяне) божества. Гості свята виготовляють опудала, які потім спалюють. Це свято досить цікаве і тому до цього свята молодь заздалегідь старанно готується: роблять опудала, плетуть з живих квітів вінки, збирають хмиз, готують кулі соломи на вогнище.

Особливу увагу туристів привертає захід «Невістка Розточчя». Мета даного заходу — популяризація українських традицій, звичаїв, української пісні та природоохоронних територій, а також приділення уваги до екології душі та сімейних відносин.

Під час святкування господині-учасниці представляють кошик наповнений овочами та фруктами з власного городу, виголошують жартівливі тости про «ідеальну невістку», проводять жартівливі конкурси для невісток, співають жартівливі пісні і разом дружно обідають. Такі методи святкування піднімають на вершину систему наших українських цінностей, зміцнюють взаємоз'язок між людиною та сім'єю. Одним із цікавих елементів є демонстрація фрагменту із вистави Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я». Підсумовуючи свято нагороджують кращих невісток і присвоюють їм такі номінації, як «Швидка

господиня», «Крашний господарський кошик», «Феальна невістка», «Перша невістка на селі», «Краща газдиня» тощо.

Ще одна цікава подія, яка щороку привертає увагу широкого загалу — Молодіжний Фестиваль туристичної пісні «Бабине літо». Проводиться починаючи з 2000 року і приурочений до Міжнародного «Дня Туризму». Мета фестивалю — підвищення престижу українських туристичних пісень серед студентської та учнівської молоді, сприяння зростанню авторитету та формуванню іміджу Яворівського національного природного парку, як центру туризму і відпочинку. Одною із обов'язкових складових фестивалю є виконання української народної пісні.

Серед зимових святкувань в Яворівському національному природному парку виділяють «Андріївські вечорниці» та «Ой, хто, хто Миколая любить...». Ці українські передріздяні свята достойні великої уваги.

Родзинкою у святкуванні Андріївських вечорниць є виставка ляльки-мотанки, від української народної майстрині, Члена творчого активу Львівської обласної організації Національної Спілки художників України — Оксани Маруняк. Ляльки виробляються власноруч майстринею і дітьми які відвідують її гурток, за старовинною методикою. Виставка відбулася з метою вивчення, ознайомлення та відтворення традицій плетіння української ляльки у приміщенні візит-центру парку. Пропонується також друга виставка, яка презентується в Яворівському НПП вже неодноразово — це традиційна Яворівська іграшка Віктора Пасеки та Ілони Лободи.

На даний момент більшість учасників цих календарних святкувань — це молодь і місцеве населення. На перспективу Яворівський НПП ставить за мету формування позитивного іміджу. Свята стають традиційними і щорічними. Це дає змогу привабити якомога більше туристів до району, а зокрема і до самого парку.

Не менш важливим є той аспект, етнотуризм — це також поїздки до рідних витоків, могил, задля вшанування інших подій з якими пов'язана історія народу або життя предків. Яворівщина має значні перспективи в цьому плані у зв'язку з історією виселення сіл під час створення Яворівського військового полігону.

Історія сумнозвісного Яворівського полігона оповита сумом і жалем. У 1940 році наказом із Москви на теренах району було вирішено будувати полігон. Розпочалася примусова депортация населення: було ліквідовано 128 сіл, хуторів і присілків, 150 тисяч мешканців переселено на Бесарабщину та інші землі, пам'ятки культури зруйновані — минуле й жива історія були розірвані. Технічна інвентаризація не проводилась, ніяких документів людям не вдавалось, компенсації не виплачували, майна не повертали. В результаті зруйновано, зрівняно з землею 40 тисяч будинків, підірвано або спалено 20 тис. пам'ятників, 16 церков, 18 цвинтарів, 3 костели, знищено 40 тис. га землі. За цими страшними цифрами кров, страждання і смерть наших людей. Статистика свідчить, що енкаведистами та радянською армією у роки депортациї населення з території нинішнього полігона вчинено 500 тисяч злочинів з постійним порушенням у кожному окремому випадку прав людини, зокрема, знищено 150 тисяч архівних документів депортованих громадян. Згадкою про ці жахливі події є руїни церкви св. Михаїла у колишньому селі Велика Вишенка [4].

На сьогодні основною цільовою аудиторією вище згаданих акцій є жителі навколоїнших населених пунктів, і особливо, діти та молодь. Їх проведення сприяє створенню позитивного іміджу парку серед місцевого населення. Однак в останні роки ці свята стали вже традиційними і проводяться щороку у визначений час. Тому в майбутньому вони можуть стати важливим фактором для приваблювання туристів. Потенційними споживачами етнотуристичного продукту Яворівського НПП є:

Екскурсанти, що відвідують найпопулярніші туристичні об'єкти у регіоні Іноземні туристи (в першу чергу — поляки), що подорожують до Львова та Жовкви.

Відпочиваючі санаторіїв «Немірів» та «Шкло».

Окрім слід згадати мешканців колишніх виселених сіл на території полігону та їх нащадків, для яких значний інтерес представлятиме туристичний маршрут «Горній вінок Яворівщини».

Для покращення розвитку етнотуризму в Яворівському НПП слід здійснити цілу низку кроків:

- скласти календар культурно-масових акцій, що відбуваються у парку та розмістити їх на Інтернет-сайті, а також видати рекламно-інформаційний буклет з описом кожної акції;

- налагодити тісну співпрацю з престижними туристичними фірмами, що організовують екскурсії на території Яворівського району;

- активізувати роботу із адміністраціями санаторіїв з метою залучення відпочиваючих до участі в акціях;

- зорубити серію туристичних маршрутів «Знищеними селами Розточчя» та створити музей історії депортованих сіл у селі Верещиця.

Таким чином, ми бачимо що з врахуванням усіх пропозицій і при їх успішній реалізації Яворівський національний природний парк може стати одним із провідних центрів розвитку етнотуризму не лише на Львівщині, але і в Україні в цілому.

Література

1. Винниченко І. Єдність через розмаїття [Електронний ресурс]. — Урядовий кур'єр, № 59 (4457) 1 квітня 2011 р. — Режим доступу <http://www.ukurier.gov.ua/index.php?article=1&id=9649>.
2. Зінько Ю. В., Кравчук Я. С., Кучинська І. В., Маркович І. М. Рекреація і туризм у Яворівському національному природному парку // Збірник методичних матеріалів з питань природно-заповідної справи. Навчальний посібник / По матеріалах конференції «Національні природні парки в системі екомережі: сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку», присвячений 10-річчю від дня створення Яворівського національного природного парку. — Київ: ПРООН в Україні, 2009. — С. 137–142.
3. Кучинська І. В., Плесак С., В. Ванда. Національний природний парк як осередок екологічної освіти в регіоні/ І. Кучинська, // Розточанський збір: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. Кн. 2. — Л. : Меркатор, 2001. — 267 с.
4. Офіційний сайт Яворівського НПП. Режим доступу <http://www.yavoriv-park.org.ua>.
5. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності. — Київ: Грамота, 2006. — 264 с.
6. Яворівський національний природний парк: До 10-річчя створення / Ред. Ю. Чорнобай, О. Кагало. — Львів: ЗУКЦ, 2008. — 215 с.
7. Яворівщина: Туристична перлина Розточчя. Путівник / Автори тексту Ду́ма Ж. та ін. — Яворів, 2000.

Дяк І. В., Кучинская І. В., Любінець І. П.

РОЛЬ ПРИРОДООХРАННЫХ ТЕРРИТОРИЙ В РАЗВИТИИ ЭТНОТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ ЯВОРОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА)

В статье рассматривается значение природоохраных территорий и, в особенности, национальных парков для сохранения культурного наследия регионов и развития этнотуризма (на примере Яворовского национального парка).

Ключевые слова: природоохранная территория, национальный природный парк, этнотуризм, фестиваль.

Dyak I. V., Kuchynska I. V., Liubinec I. P.

THE ROLE OF NATURE PROTECTED AREAS IN THE ETHNO-TOURISM DEVELOPMENT (FOR EXAMPLE IN THE JAWOROWSKIY NATIONAL NATURE PARK)

The article discusses the importance of protected areas and, particularly, the national nature parks to preserve the cultural heritage of regions and ethno-tourism development (for example, in Jaworowskiy National Park).

Keywords: nature protected areas, national nature park, ekotourism, festival.

УДК 338.483+338.483.1+338.487.1

Явкін В. Г., Морар А. В.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

ПРОСТОРОВИЙ РОЗПОДІЛ ЦІНОВИХ ПРОПОЗИЦІЙ НА ЗЕМЛЮ В ПОТЕНЦІАЛ ПРЕКРЕАЦІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У роботі розглянуто особливості поширення цінових пропозицій земель несільського господарського призначення у Чернівецькій області. Це дає змогу оцінити просторовий розподіл рекреаційної цінності земельних ділянок в зоні впливу обласного центру. Наведено ознаки рекреаційної привабливості відповідних територій.

Ключові слова: рекреація, ціна землі, інфраструктура, привабливість, потенціал природно-рекреаційних ресурсів.

Чернівецька область — рекреаційний регіон багатопрофільного літнього і зимового, гірсько-спортивного і масового оздоровчого відпочинку та бальнеологічного лікування. Область має високий природно-рекреаційний та курортний потенціал, який багато в чому визначає привабливість для туристів, рекреаційно-туристичних зон. Тут на обмежений території поєднуються гірські

ландшафти та лісові масиви передгір'я, річки і джерела лікувальних мінеральних вод, пам'ятки культури, історії. Все це створює необхідні передумови для розвитку високоефективних рекреаційно-туристичних зон світового рівня, а, отже, відкриває перспективи рекреаційного бізнесу та інтенсивного розвитку інфраструктури рекреації, яка в області слабо розвинена [2, 4].

Останніми роками все більшого значення в організації відпочинку набувають водні об'єкти. Це пов'язано з тим, що поблизу води створюється сприятливий для відпочинку мікроклімат, є можливість займатися деякими видами спорту, крім того берегові ландшафти також діють позитивно на естетичні відчуття людини. Кожен відпочиваючий біля водойми отримує певні враження, які в комплексі дозволяють віднести водойми до природних лікувальниць. Ось чому більша частина закладів рекреації та лікування і майже всі заклади короткочасного відпочинку намагаються розміщувати безпосередньо на узбережжі водойм, або поблизу них (аби відстань до водойми була не дуже великою). А це, в свою чергу сприяє тому, що із загального земельного фонду виділяють землі водного або водно-рекреаційного призначення [8].

В правовій системі України статус земель водно-рекреаційного призначення не має однозначного трактування. В той же час, структура земель водного фонду визначена ст. 4, а встановлення правового режиму їх використання — статтями 85–93 Водного Кодексу України. Ці землі мають важливе водоутворююче і водозберігаюче значення і підлягають охороні.

Щодо характеристики водних ресурсів Чернівецької області, то згідно з державним земельним кадастром на 01.01.2006 р. площа земель, зайнятих річками становить 2,6 тис. га, озерами — 40 га, ставками — 4,39 тис. га, водосховищами — 14,9 тис. га, відкритими заболоченими землями — 1,22 тис. га. Крім того 0,64 тис. га земель водного фонду знаходяться під каналами осушувальних систем. Поверхневі води потребують охорони від забруднення, засмічення та збереження їх водності. З цією метою вздовж річок, навколо озер, водосховищ і ставків в межах водоохоронних зон виділяються земельні ділянки під прибережні захисні смуги, а вздовж магістральних, міжгосподарських та інших каналів осушувальних систем встановлюються смуги з особливим режимом користування. Прибережні захисні смуги встановлюються по обидва береги річок та навколо водойм вздовж урізу води (у меженній період). Для цього існують затверджені параметри. Так, для малих річок та струмків, а також ставків площею до 3 га ширина смуги повинна бути 25 м; для середніх річок і ставків площею понад 3 га — 50 м; для великих річок і водосховищ на них — 100 м. Якщо крутизна схилів становить понад 3 градуси, мінімальна ширина прибережної смуги подвоюється. В межах населених пунктів ця смуга виділяється з урахуванням вже створених конкретних умов. Ширина смуг встановлюється у відповідності до проекту, що розробляється і затверджується водокористувачами за погодженням із державними органами екології, природних ресурсів і водного господарства.

Таким чином, за природоохоронним законодавством кожна водойма повинна мати водозахисну узбережжну смугу (25, 50 м тощо). Проте за земельним законодавством, власник чи орендатор може користуватися угіддями узбережжя майже до фарватерної лінії чи до середини самого ставка [7].

Особливого значення набувають землі несільськогосподарського призначення, які з успіхом використовуються у рекреаційній діяльності. Їх називають землями рекреаційного призначення [4].

До земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації.

Для використання земель рекреаційного призначення необхідно розробити інструменти їх оцінки. В системі купівлі-продаж доступними є тільки землі несільськогосподарського призначення, які з успіхом використовуються і в рекреаційній діяльності. Способів визначення привабливості земель до рекреаційно — туристичного використання є декілька: потенційні доходи, кількість прибуттів, а також пропозиція ціни на землю, що придатна для рекреаційного використання.

Ефективним показником точкового чи просторового розвитку соціально-економічної сфери та успішного маркетингу рекреаційно-туристичних ресурсів слугує цінова відцентрованість вартості проживання в зоні впливу курорту.

Одним із напрямів дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу та успішності відповідної соціально-економічної галузі є вартісна оцінка туристико-рекреаційних послуг відповідного підприємства. Опосередкованими оцінковими інструментами дослідження галузі є просторовий розподіл кількості прибуттів чи цінова флукутація вартості земель, спричинена виключно попитом на інфраструктуру чи загалом комплексні туристсько-рекреаційні комплекси. Ефективність інвестиційних вкладень інерційно (з кроком інерції 1–2 роки) корелює з вартістю земель туристсько-рекреаційного призначення [7].

Проаналізовано пропозиції вартості земельних ділянок, особливості їх розташування, віддаленість від населеного пункту та транспортне забезпечення, наявність водних об'єктів (річка, ставок, озеро, лісовий масив тощо). Досить очевидними є ділянки, де домінуючою привабливістю є рекреація (група А). В деяких випадках рекреаційна привабливість є другорядною (група Б). Тоді на перше місце виступає мотив проживання в приміській зоні.

За даними фірми, що займається земельними ділянками Чернівецької області «Західзем» було виявлено специфічну вартість рекреаційних земель по адміністративних районах області. Тобто виявлено ціну окремих рекреаційних територій, які користуються найбільшим попитом

Найвищі ціни земель потенційно придатних для рекреації та туризму виявились ділянки, що розташовані найближче до обласного центру: Група А у Сторожинецькому районі кут Мальованка (17000 у. о); с. Глибочок (база «Аква Плюс») (2000 у. о./0.01 га); с. В. Кучурів (650 у. о./0.01 га) — привабливим тут є озеро Рутка, близькість до міста та зручне транспортне сполучення, с. Кам'яна (50 у. о./0.1 га). У Герцаївському районі с. Горбово (центр 50000 у. о.). У Глибоцькому районі — с. Валя Кузміна (ціни коливаються від 35000 у. о. у

центрі до 1100 у. о./0.01 га. біля траси, привабливими є також Таращани, Маморниця, Коровія, Грушівка з цінами від 35000 у. о. до 250 у. о./0.01 га у Тереблече. У Кіцманському районі привабливими для рекреації можна вважати Дубівці та Кліводин. У Заставнівському районі с. Кадубівці (200 у. о./0.01 га.). Більш віддаленими від обласного центру, але перспективними для розвитку рекреації та туризму є земельні ділянки: У Кельменецькому районі с. Вороновича (25000 у. о.) — привабливим є те, що поблизу знаходиться річка Дністер; с. Ленківці (15000 у. о.), с. Макарівка (6000 у. о.). Найвіддаленіші та привабливі земельні ділянки виявляються у Вижницькому районі: м. Вашківці (5500 у. о.), с. Банилів (100000 у. о.), с. Мигово (19000 у. о.), с. Луківці (11000 у. о.), с. Берегомет (1000 у. о./0.01 га.). Долішній Шепіт (800 у. о./0.01 га). Група Б с. Михальча (центр 20000 у. о.) — перспективним є близькість до найвищої точки Чернівців — гори Цецино, що можна використати для створення баз відпочинку типу «Аква Плюс», створення одноденних туристичних маршрутів, ціна на землю залежить від віддаленості від центру. У Герцаївському районі с. Банчени (біля монастиря) (130 у. о./0.01 га); інші населені пункти у Кіцманському районі, що розташовані близько до обласного центру використовуються в основному для забудови житлових помешкань та ресторанно-розважальних комплексів. У Новоселицькому районі: с. Магала (100000 у. о.), с. Тарасівці (25000 у. о.), с. Бояни (500 у. о./0.01 га.). Хотинський район володіє досить привабливими природними об'єктами та має високий потенціал для розвитку туристичного бізнесу, але, на жаль, поки що не використовується.

Особливо високу споживчу цінність мають землі водно-рекреаційного призначення. На території області знаходиться 1150 водойм загальною площею 4394,2 га — тобто озерність одна з найбільших в Україні.

Все більше ставків і озер нашої області стають популярним місцем відпочинку. Місцеві підприємці облаштовують озера та узбережжя озер для відпочиваючих. Відбувається інтенсивний процес створення інфраструктури рекреаційно-туристичних пунктів чи, навіть, комплексів, де, домінуючим привабливим природним ресурсом виступає акваторія, узбережжя, лісові чи лукові ландшафти.

Особливо інтенсивно використовуються для відпочинку водойми приміської чи, навіть, міської зони: дуже привабливі для рекреантів озера: оз. Чорнівка, Валя Кузміна, Лісове Озеро (Глибоцький район) та всі озера, які знаходяться безпосередньо в місті, де створені ресторанні комплекси, майданчик для міні-гольфу, атракціон «Американські ґірки» тощо.

Загальною тенденцією споживчої цінності земель рекреаційного призначення приміської зони є прояв ознак центробіжності в розподілі ціни рекреаційних ділянок. Безпосередньо на узбережжі водойми, приставкові земельні ділянки коштують, як правило, у 1,5–2 рази дорожче, ніж аналогічні, що віддалені на 1–2 км від акваторії.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростанням ролі рекреації та туризму як чинника відновлення здоров'я людини. З-поміж ресурсів, що цьому сприяють, а також беруть участь у формуванні рекреаційно-туристичного комплексу будь-якого регіону, важливе місце посідають інфраструктурні, лісові, водні разом із прибережними земельними ділянками. До того ж основна частина будинків відпочинку, санаторіїв, пансіонатів з лікування,

туристичних баз та інших закладів відпочинку, що вже діють, знаходяться на узбережжях водойм або в безпосередній близькості до водних об'єктів, що значно підвищує рекреаційну ефективність місцевості.

В межах Чернівецької області є багато водних туристсько-рекреаційних комплексів, що вже функціонують, і ще більша кількість таких, що були занедбані і в даний час не працюють. Відновлення діяльності таких комплексів потребує значного фінансування. Позитивним виходом із такої ситуації є залучення інвесторів. Перспектива створення нових забудов чи відновлення занедбаних комплексів рекреаційно-туристичного призначення набагато привабливіша в приміській зоні.

Література

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. — К.: Вид-во КНУ, 2001. — 395 с.
2. Игнатенко А. И. Рекреационные территориальные системы: научные основы развития и функционирования / А. И. Игнатенко. — К.: УМК ВО при Минвузе УССР, 1989. — 88 с.
3. Особливості оцінки кліматичних рекреаційних ресурсів Карпат / [В. Г. Явкін, В. К. Євдокименко, Л. А. Савранчук, Л. П. Шупарська] // Вісн. наук. дослідж. Сер.: туризм. — Т.: РВВ Галицького ін-ту ім. В'ячеслава Чорновола, 2006. — Вип. 1. — С. 108–112.
4. Рекреаційна політика у Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації / [В. С. Кравців, В. К. Євдокименко, М. М. Габрель та ін.]. — Чернівці: Прут, 1995. — 72 с.
5. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. — О.: Астропрінт, 2005. — 632 с.
6. Явкін В. Г., Депутат М. М., Красовська-Токмакова О. Ю. Зимові рекреаційно-кліматичні ресурси розвитку гірсько-ліжного та сільського туризму //Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — № 3. — Географічні науки. — Луцьк, 2010. — 201 с. — С. 4–8.
7. Явкін В. Г., Руденко В. П., Кирпушко Я. В., Владійчук К. В., Брижсак П. М. Регіоналістичні технології стимулювання розвитку туристично-рекреаційного потенціалу. Географічні аспекти розвитку туризму (на прикладі України та Польщі): монографія / В. Г. Явкін, В. П. Руденко, В. М. Андрейчук, О. Д. Король та ін. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. — 344 с. — С. 57–71.
8. Явкін В. Г., Ясенчук В. І., Мельничук А. Я. Особливості поширення цінових пропозицій земель рекреаційного призначення Дністровського водосховища // Географія та туризм: Наук. зб. /ред.кол.: Я. Б. Олійник (відп.ред.) та ін. — К.: Альтерпрес, 2011. — Вип. 11. — 242 с. — С. 219–225.

Явкін В. Г., Морарь А. В.

ПРОСТРАНСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ПРЕДЛОЖЕНИЙ ЦЕНЫ НА ЗЕМЛЮ В ПОТЕНЦИАЛЕ РЕКРЕАЦИИ ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ

В работе рассмотрены особенности распространения ценовых предложений земель сельскохозяйственного назначения в Черновицкой области. Это позволяет оценить пространственное распределение рекреационной ценности

земельных участков в зоне влияния областного центра. Приводятся черты рекреационной привлекательности соответствующих территорий.

Ключевые слова: рекреация, цена земли, инфраструктура, привлекательность, потенциал природно-рекреационных ресурсов.

Yavkin V. G., Morar A. V.

SPATIAL DISTRIBUTION OF PRICE OFFERS ON LAND IN THE REGION AREARECREATION POTENTIAL

In this article the features spread price offers non-agricultural land in the Chernivtsi region was researched. This allows to rate the spatial distribution of the recreational value of land in the zone of influence of the regional center. There are signs of tourist attractiveness respective territories.

Keywords: recreation, land price, infrastructure, attractiveness, potential natural and recreational resources.

338.483.13(477)

Волошин І. М., Вачко А. Р., Лагодюк О. Д., Федорович Ю. В.
Львівський державний університет фізичної культури

ТУРИСТИЧНО-ЕТНІЧНІ РЕСУРСИ РЕПРЕЗЕНТАТИВНИХ ТЕРТОРИЙ УКРАЇНИ

В даній роботі вивчено і узагальнено геопросторове поширення та туристичну цінність найбільш репрезентативних територій України, які чітко виокремлюються багатством різних, історико-архітектурних, геологічних, етнічних відмінностей. Запропоновано картографічний метод відображення рекреаційно-туристичних природних об'єктів

Ключові слова: рекреаційні ресурси, природні об'єкти, архітектурні пам'ятки, печерні міста.

Висвітлення і дослідження наявних природних рекреаційно-туристичних ресурсів, історичних подій, ознайомлення з архітектурними об'єктами, якими надзвичайно багата Україна, поширення відомостей про видатних державних і літературних діячів українського етносу та наших народів, які внесли певний вклад в розвиток культури, науки окремих регіонів, сприяли розвиткові туристичної індустрії, відновлення чисельних архітектурних пам'яток, облагородженню природних об'єктів і розвиткові внутрішніх і зовнішніх туристичних потоків.

В науковому повідомленні поставлено завдання за допомогою картографічної та наукової характеристики сприяти ознайомленню будь-якого мандрівника з найважливішими туристично-рекреаційними об'єктами, їх розміщенням і

вибором необхідної інформації про мандрівку в залежності від віддалі і необхідної затрати часу на подорож.

Як експериментальні вибрали найбільш репрезентативні адміністративні території, які чітко виділяються багатством різних природних об'єктів архітектурними, етнічними особливостями. Для комплексного дослідження вибрано Кримську АР, Сумську і Тернопільську області.

Результати досліджені про туристично-рекреаційні багатства, історичні події, видатних діячів культури, мистецтва, літератури, їх відображення на туристичних картах сприятимуть поширенню інформації та розвитку туристичної індустрії.

Крим — перлина України. Характеризується найпотужнішим рекреаційно-туристичним потенціалом, який володіє найсприятливішими кліматичними (плюсовими температурами в зимовий період, істотним запасом пелоїдів, чисельними залишками давніх культур, городищ, привабливими і широко представленими карстовими формами рельєфу, унікальними пейзажами, багатими етнічно-культурними особливостями, привабливим купальним сезоном). Середньовічна назва «Кримський півострів» (вперше згадується в V ст. до н. е.) і походить від назви населення гірської і передгірської частини Криму — таврів.

Таврія і Крим були приєднані до Російської Імперії після перемоги над Туреччиною у XVIII ст. Внаслідок міграційних хвиль значно урізноманітнилась етнічна структура насилия — до татар, що проживали тут, додались українці і росіяни, які переважно оселялися в степових районах. Таврію заселяли кіммерійці, які у VII ст. були витісненні скіфами. В різні часи тут побували готи, гуни, хазари, печеніги, половці.

На південному березі Криму (особливо в західній його частині), захищенному від холодних мас континентального повітря Кримськими горами, клімат середземноморський з дуже м'якою вологою зими та жарким сухим літом (пересічні температури січня в Ялті +3,7 °C, липня +23 °C, +24,4 °C, без морозний період — 247 днів, опадів 300–600 мм. Річки маловодні, але мають велике господарське значення. На найбільших з них — Салгір, Альмі, Качі. Бельбеку, Чорній збудовані водосховища. Через територію області проходить Північно-кримський канал. У Кримській області понад 50 солоних озер (Саки, Сасик, Старе озеро, Дензулов, Узунларське та ін.), які використовуються для одержання солей та лікувальних грязей (пелоїдів).

Кримські гори складаються з окремих пасом: Зовнішнє (до 344 м), Внутрішнє (до 738 м), Головне (г. Роман-Кош 1545 м), а на плато-подібних вершинах головного пасма — яйлах, значно поширені карстові форми рельєфу: карстові печери, шахти, колодці. Важливими туристичними об'єктами є піщані міста. Серед них піщане місто-фортеця Мангуп (Феодоро).

За даними археологів, перші поселенці були таври, які змушені перебратися на кручі в зв'язку з воєнною експансією, з одного боку, кримських скіфів, а з іншого — легіонерів римського гарнізону Херсонеса. У V–VI ст. місцеві готи під тиском утигурув, вожді яких осіли в Пантікапеї, а згодом і полчищ Тюркського каганату, збудували на стрімчаку Тешклі-Бурун невелику фортецю.

Піщане місто-фортеця Ескі-Кермен розташована біля с. Червоний Маяк на вузькому плато, що піднімається на суміжними долинами на 30–40 м.

Заснували його на початку IV ст. аси, що під тиском військ Тюркського каганату, змушені були перебратися з родючих долин на вершину гори й розбудувати тут потужну фортецю. У VIII ст. владу хазарського каганату мусили визнати мешканці Ескі-Кермена. Місто проіснували ще два століття і в 1299 р. було взяте штурмом і піддане руйнуванню татарами ординцями хана Ногая.

В Ескі-Кермені збереглася низка атракційних ранньосередньовічних алано-візантійських фортифікацій: залишки оборонних стін над обривами і північної Дозорної башти, комплекс пічерних казематів, сполучених між собою висіченими у скелі тунелями, вирубані у скелі храм Трох вершників XII ст. Вище над храмом у скелі вирублена Успенська церква XIII ст.

Чуфут-Кале — середньовічне місто-фортеця в гірському регіоні Криму за 3 км на схід від Бахчисараю. Пічерне місто виникло в V–VI століттях (можливо, під назвою Фулли). Від старого міста залишилися донині головна стіна і арка Х століття. У 1299 році фортецю було захоплено та розграбовано армією ординського Еміра Ногая. Його заселили алани, у XIV ст. в місті — караїми і створили свій ремісничо-торгівельний осередок, «нове місто». У добу Кримського ханства Кирк-Ср (Чуфут-Кале) був місцем ув'язнення військовополонених начальників.

У західній частині Чуфут-Кале збереглися численні печери, руїни мечеті, мавзолей дочки ординського хана Тохтамиша Джаніке (1437 року), два караїмські храми (кенафи). У східній частині був монетний двір, де за часів ханства карбували кримські монети.

До найцікавіших геологічних пам'яток Криму відносять Мармуртову печеру, відкриту в 1987 році. Вхід до печери знаходиться на висоті 920 м над рівнем моря. Закладена вона в верхньоюрських вапняках і складається з трьох частин: Головної галереї, Нижньої і бічного «Тигрового ходу». Протяжність розівданих ходів — 2050 м, глибина — 60 м. Довжина обладнаних екскурсійних маршрутів — понад 1 км. Температура повітря тримається на відмітці +9 °C. До спелеокомплексу «Мармурова печера» входить також печера Еміне-Баїр-Хосар, що також приваблює значне число відвідувачів різнобарв'ям кальцитових утворень, інтер'єрами і красою. За оцінкою відомих спелеологів, вона належить до п'ятірки найкрасивіших обладнаних печер планети. Одну з найбільш відвідуваних печер Європи, Мармуртову, в 1992 році було прийнято до Міжнародної асоціації обладнаних печер (м. Генга, Італія).

Гора Демерджі — одна з перлин Криму. Демерджі (Коваль) одна з найбільш таємничих гір головної кримської гряди. Складена значною мірою конгломератами. Вона славиться Долиною Привидів — фантастичним царством каменів, своїми контурами (особливо у сутінках, в тумані), вони нагадують деякі загадкові істоти і предмети. Всі ці химерні форми Долини Привидів і вершинної частини гори — результат дій на конгломерати природних стихій: опадів, сонця, вітру. В давнину гору Демерджі називали ще і Фуною. Фуна за давньогрецькою — Димова.

Найцікавіші рекреаційно-туристичні ресурси Криму відображені на рис. 1.

Другим сприятливим регіоном для розвитку туристичної інфраструктури вибрали Сумську область. У структурному відношенні більша її частина лежить у межах Дніпровсько-Донецької западини. Кристалічний фундамент, що складений гнейсами, мігматитами, гранітами залягає на глибині близько

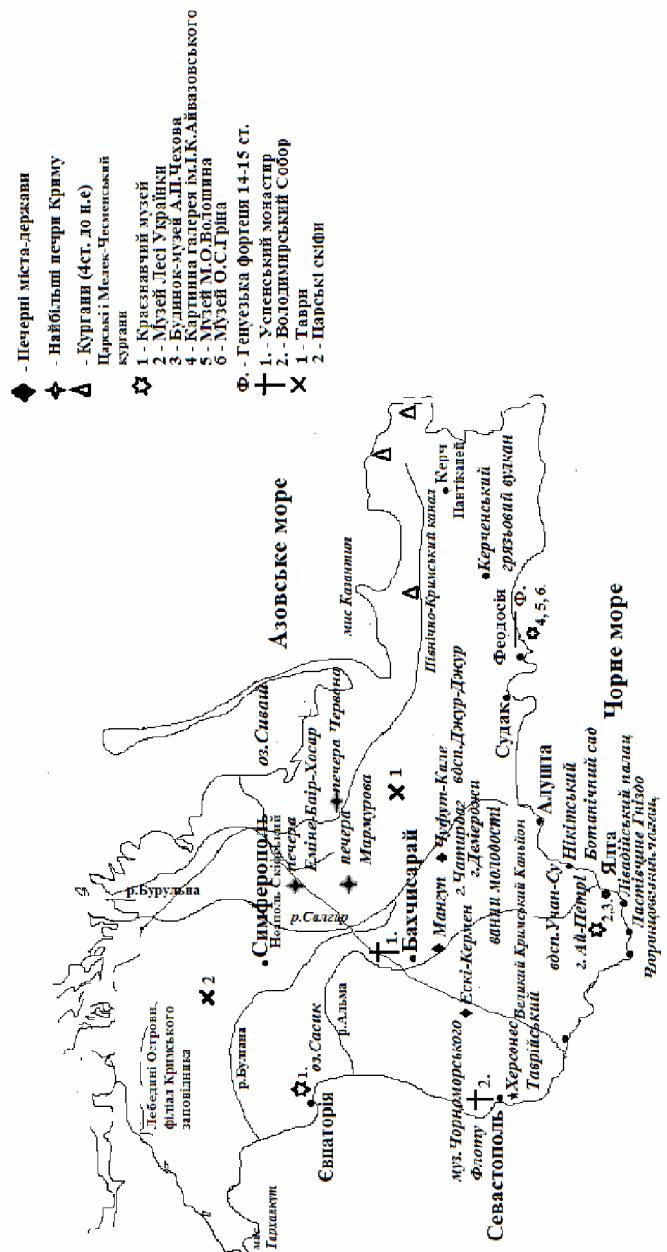

Рис. 1. АР Крим

400 м , занурюючись до 2000 м. Девонські відклади (пісковики, глини , сланці, кам'яна сіль) залягають у рифтовій частині на блоковому фундаменті на глибині від декілька метрів до 2000 метрів. Породи кам'яновугільного віку перекривають девонські, складені глинами, вапняками, пісками, аргілітами потужністю 1,5 км. Пермські, триасові, крейдяні породи представлена опіщаленими глинами з прошарками вапняків, пісків і пісковиків. Палеогені породи змінюються по площині потужність 10–170 м. Неогенові строкаті глини залягають на вододілах. Вони перекриті антропогенними відкладами; піски на терасах різного віку.

Рельєф східної частини області визначають відроги Середньоруської височини (246 м), південно-західної, яка охоплює Полтавську рівнину (192 м). Міжрічкові вододільні простори (р. Псел, Ворсма, Десна) представлені акумулятивно-денудаційною рівниною. Рельєф сприятливий для різних видів туристичної діяльності. Важливу роль в розвитку туристичної інфраструктури відіграють туристичні центри Сумщини: Глухів, Путивль, Суми, Ромни, Пустовійтівка, Охтирка, Тростянець, Конотоп, Лебедин. Історія краю знайшла своє відображення у численних пам'ятках архітектури: їх в області налічується понад 1500. У 1839 році на околиці села Кулішівка Недригайлівського району на честь наукового відкриття встановлено один з найоригінальніших у світовій історії пам'ятник мамонту.

Сумська область починаючи з перших століть до н.е. входила до складу земель, на яких проживали ранні слов'янські племена. В VII–X ст. всю територію сучасної Сумщини населяли слов'янські племена сіверян. Соціально-економічний розвиток східних слов'ян зумовив формування феодальних відносин і утворення однієї з наймогутніших держав свого часу — Київської Русі. Славу Київської Русі намагався відродити Богдан Хмельницький. В роки Визвольної війни і до смерті гетьмана існувала українська держава, до складу якої входили і територія Сумщини, а саме: Глухівщина, Конотопщина, Роменщина, Кролевеччина. Пізніше ці землі ввійшли до складу Гетьманської України, а південно-східна частина належала Слобожанщині. Великими містами були Глухів, Кролевець, Конотоп, Ромни, Путивль, Суми.

До важливих військових подій належить битва під Конотопом, яка відбулася 27 червня 1619 р і ввійшла в історію як велика перемога українського народу. До скарбниці світової культури увійшло «Слово о полку Ігоревім», події якого тісно пов'язані з Сумщиною. Тут, у Путивлі, збирав свою дружину в похід на половців князь Ігор, а на валу чекала свого чоловіка Ярославна.

Сумщина — колиска кобзарського і музичного мистецтва, батьківщина видатних митців світового рівня. Тут жили і творили Єгор Мовчан, Євген Адамцевич, Дмитро Бортнянський, Максим Березовський, Георгій Нарбут, Степан Шкурат, Іван Кавалерідзе, Олександр Довженко, Іван Багряний та багато інших видатних постатей національної культури. До найважливіших архітектурних пам'ятників Сумської області відносяться: Київська брама Глухівської фортеці; Миколаївська церква; Троїчно-Анастасіївська церква; Мовчанський монастир, Покровський собор. Узники Соловецького монастиря, останньому кошовому Запорізької Січі П. І.Калнишевському у 1991 році встановлено пам'ятник автори В. Бородай та Р. Синько. У 1773 році у селі Пустовійтівка він побудував Троїцьку церкву.

Об'єкти, які не залишать байдужими.

Культурні діячі Максим Созонтович Березовський (1745–1777) та Дмитро Степанович Бортнянський (1751–1825) — видатні композитори XVIII ст., уродженці м. Глухова.

Важливим туристичним об'єктом є кролевецька фабрика «Художнє ткацтво». Історія фабрики бере свій початок з 1922 року, коли ткачі-надомники об'єдналися в артіль декоративно-художнього мистецтва «Відродження». З 1960 року артіль стала іменуватися «Фабрика художнього ткацтва». Славновідомі рушники побували на багатьох міжнародних ярмарках -виставках, зокрема, у Загребі, Монреалі, Торонто, Осаці, Лейпцигу, Брюсселі, Сіднеї. Найкращі зразки виробів експонуються і зберігаються в Сумському обласному художньому музеї, Київському державному музеї Українського народного декоративного мистецтва, Львівському музею етнографії та художнього промислу. Сьогодні кролевецькі рушники надзвичайно популярні, їх замовляють міністерства й банки, фірми й підприємства як сувеніри для зустрічей на різних рівнях, їх дарують міністрам і бізнесменам, коханим і близьким людям, як в Україні так і далеко за її межами.

Важливим туристичним об'єктом є гончарний промисел На території сучасної Сумщини у кінці XIX — на початку ХХ століття налічувалось понад 25 гончарних осередків. У деяких з них навіть існували самостійні гончарні цехи, наприклад у Глухові, Конотопі, Кролевці, Ромнах, Сумах, Ямполі та інші. Одним з перших почав діяти гончарний цех у Кролевці (1671). Згодом, такі своєрідні братства гончарі були створені у інших містах.

Об'єкти Сумщини, які мають неабияке значення в розвитку туризму зображені на рис. 2.

В Тернопільській області до перлини Поділля відносяться Товтри (Толтри). Товтри, які в народі називають Медоборами, витягнуті з північного заходу на південний схід по лінії Підкамінь - Івачів - Збараж - Куданці - Скалат - Гринайлів - Товсте - Трибухівці і далі за Зброч до Кам'янець-Подільського і в Молдову. Її довжина досягає 250 км. Ширина гряди, яка в багатьох місцях вкрита лісом - 3-15 км. Висота над рівнем моря - 380-400 м, подекуди до 430 м.

За походженням Товтрова гряда - це давній кораловий риф, складений рештками водоростей, коралів та інших організмів, що розвивалися на дні моря, яке вкривало територію області. Близько 20 млн. років тому, територія області почала підніматися, і риф виступив як горбиста гряда, складена органогенними вапняками. Товтри складаються із кількох пасм (хребтів). Найбільш східне із них розміщене на правобережжі р. Тернави (в районі Макова). Головне пасмо (кряж) простягається вздовж лівого берега р. Смотрич від околиць Нігина до Караківців, де перетинає ріку. Від Караківців пасмо простягається до Кутковців і перетинає р. Жванчик. На вершині пасма часто здіймаються вапнякові горби, зустрічаються кам'яні поля. У загальному вони являють собою сукупність викопних рифових споруд узбережжя бар'єрного характеру, що утворилися у мілководних міоценових морях.

Основні форми біоценозів, що сформували кораловий риф (Королюк, 1952р.)

Рис. 2. Сумська область

Одинокі			
1.	Cypraea sp.	5.	Spondylus sp.
2.	Cardium sp.	6.	Modiola sp.
3.	Phacoides borealis L.	7.	Oxystele orientalis Cossm.
4.	Venus cincta Eichw.	8.	Cerithium sp.

Продовженням головного пасма на захід від р. Жванчик є товтрові горби, розташовані на південний захід від с. Уська, і невеликий гребінь під назвою Уська гора. На захід від головного кряжа, на межиріччі рік Смотрич і Жванчик, простягається ще кілька пасм. Подібне явище спостерігається і на захід від р. Жванчик. У Товтрах є багато карстових печер, зокрема на території Тернопільської області знаходить друга у світі за довжиною печера Оптимістична. Придністровська частина густо розчленована глибокими каньйоноподібними долинами лівих приток річки Дністер. Долини мають глибину до 200 м, крути схили та вузьке дно.

1.	Rід Lithothamnium, включає великий вибір різних вид.	9.	Conus dujardini Desh.
2.	Vermetus intortus Lmk. (V. glomeratus L.).	10.	Diodora (Fissurella) italic L.
3.	Lithophaga avitensis May.	11.	Arga (Barbatia) barbata L.
4.	Bryozoa.	12.	Chlamys multistriatus Poli.
5.	Haliotis vollynica Eichw.	13.	Ch. gloria-maris Dub.
6.	Корали – Orbicella sp. і Siderastrassa sp.	14.	Ostrea digitalina Dub.
7.	Lima lima L..	15.	O. gryphoides Schlothe var gingensis Schlothe.
8.	Jouannetia semicaudata Desm.	16.	Chama gryphoides L.

Лісові масиви на товрах збереглися на ділянці між с. Крутилів на Збручі с. Вікно, між Збаражем і північно-західною окраїнною кряжу. Найбільш оголені Товтри між Вікном і Збаражем. Серед лісових порід переважають дуб звичайний, клен гостролистий, клен явір, ясен, бук, черешня, в'яз, липа дрібнолиста, липа широколиста, береза і граб. Зустрічається також насадження сосни звичайної і ялинки різного віку.

Духовний Марійний центр у с. Зарваниці (Теребовлянський р-н, лівий берег р. Стрипи);	Вишнівецький палац і парк у смт. Вишнівець;
Збаразький замок у м. Збараж;	Батьківщина Северина Наливайка у смт. Гусятин
Урочище «Пожарниці»;	Колодно № 1, № 2;

Християнам усього світу Зарваниця добре відома чудотворною іконою і цілющим джерелом, де ченців з'являлася Божа Матір у XIII ст. Зараз на цьому місці споруджено комплекс церковних храмів, що належать Українській Греко-Католицькій Церкві. Є церкви Пресвятої Трійці (1754; кам'яна), Благоїщення; Собор Зарваницької Матері Божої (2000, мурована; архітектор М. Нетриб'як, конст. Т. Григель); дзвіниця; Святотроїцький монастир Студійського уставу (2001) та монастирська церква Різдва Пресвятої Богородиці (2002; дерев'яна); капличка (1991); скульптурна композиція Зарваницької Матері Божої (2000, скульптори О. Маляр, Д. Пилипяк; архітектор Д. Чепіль), Хрестна дорога.

До фортифікаційно-оборонних споруд відноситься Збаразький замок, розміщений на Замковій горі. Замок оголошено Історико-архітектурним заповідником (з 1994 року).

До найважливіших архітектурних пам'ятників XVIII століття відносять Вишнівецький палац у смт. Вишнівець Збаразького району. Колишня резиденція останніх представників князівського роду Вишневецьких — Михайла-Сервация. До пам'ятки садово-паркового мистецтва відносять Вишнівецький парк в смт. Вишнівець Збаразького району.

Серед геологічних пам'яток важливі Киданецькі скелі (с. Киданці Збаразького району), ландшафтний заказник. Розташовані в 2-х км на захід від села в межах Товтрової гряди. Поблизу с. Чумалі розміщений урочище «Пожарниці» (ботанічний заказник).

До видатних постатей Тернопільщини слід відмітити козацького військового С. Наливайка (рік народження невідомий, народжений м. Гусятині тепер смт, Тернопільської обл. — п. II (21). IV.1597, Варшава. У м. Острозі Наливайко вступив на службу до українського магната князя Костянтина Острозького сотником надвірної корогви. Навесні 1594 р. Северин залишив службу і під приводом необхідності відсічі турецько-татарським агресорам створив козацькі загони, що незабаром перетворилися на кістяк повстанського війська, яке очолив Наливайко. В 1596 р. був кинутий до варшавської в'язниці. Після тортур його було четвертовано. До образу героя зверталися в своїй творчості Т. Г. Шевченко і поет-декабрист К. Ф. Рилєєв.

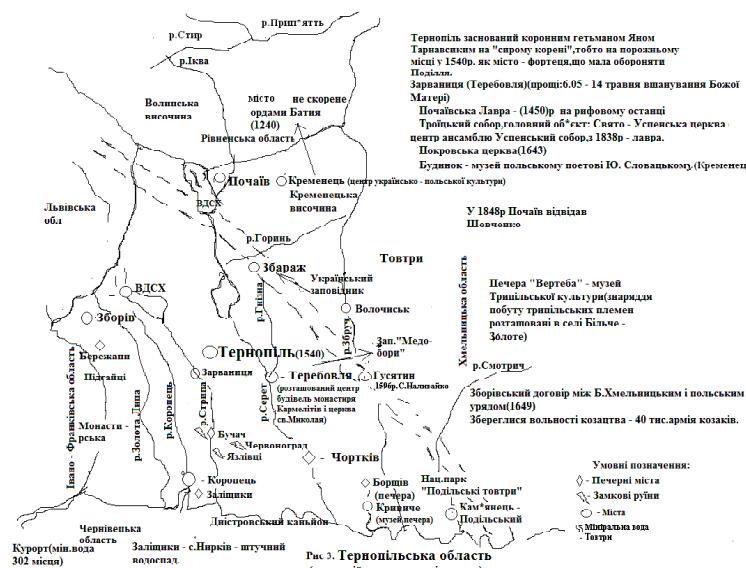
Неподалік Почаєва (містечко Вишнівець, Збаразького р-н) у родовому князівському замку народився Дмитро-Байда Вишневецький, засновник Козацької Січі, на острові Мала Хортиця. Брав участь у походах на Крим. Закатований турками на фортечних гаках Стамбула (1568 р.).

Подаємо відстані до основних туристичних об'єктів області, що допоможе мандрувникам вибрати об'єкти, які можуть відвідати за одноденний туристичний похід.

Відстань до туристичних об'єктів від обласного центру		
№	Пазва станції	Відстань
1.	Збараж	18 км
2.	Кременець	60 км
3.	Почаїв	48 км
4.	Вишнівець	40,2 км
5.	Микулинці	16 км
6.	Зборів	35 км
7.	Бережани	49 км
8.	Чортків	69 км
9.	Теребовля	36,6 км
10.	Бучач	70 км
11.	Гусятин	74 км

Наші дослідження допоможуть екскурсантам врахувати відстані до основних об'єктів Тернопільської області, вибрати необхідні маршрути до рекреаційно-туристичного об'єктів. Напрацювані нами картографічні методи відображення на картосхемах природних, історико-архітектурних об'єктів. Рекомендується для інформаційного забезпечення туристичних мандрівок.

Об'єкти Тернопільщини, які мають неабияке значення в розвитку туризму зображені на рис. 3.

Дослідження туристично-рекреаційних репрезентативних територій та відображення їх на картах дають можливість поширювати інформацію про туристичний потенціал, і прискорювати розвиток туристичної інфраструктури для заличення внутрішніх і зовнішніх туристичних потоків.

Література

1. Маринич О. М. Географічна енциклопедія України: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. — К.: 1989–1993. Т. 3. — С. 284–287.
2. Королюк І. К. Подольські Товтри умови их образования. — Вип.10. Геологическая серия. Тр. АН ССРР, № 56. — М.: 1952. — С. 120.
3. Туристичні ресурси України, навч. посібник. — К.: Альтерпрес 2007. — С. 369.; іл.; картосхеми.
4. Петранівський В. П., Рутинський М. М. Туристичне краєзнавство: Навч. посібн. — К.: Знання, 2008. — С. 575.
5. Лабскір В. М., Любісев А. Г., Юшко О. В., Курило С. І. Україна туристична. — К.: Укр. видавничий Консоціум, 2006. — С. 352.
6. Туристичні об'єкти України: навч. посіб. — Харків: НТУ«ХПІ», 2002. — С. 176.

Волошин И. Н., Вачко А. Р., Лагодюк А. Д., Федорович Ю. В.

ТУРИСТИЧЕСКО-ЭТНИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ РЕПРЕЗЕНТАТИВНЫХ ТЕРРИТОРИЙ УКРАИНЫ

В данной работе изучено и обобщено геопространственное распространение и туристическую ценность наиболее репрезентативных территорий Украины, которые четко выделяются богатством различных историко-архитектурных, геологических, этнических особенностей. Предложено картографический метод отображения рекреационно-туристических объектов.

Ключевые слова: рекреационные ресурсы, природные объекты, архитектурные памятки, пещерные города.

TOURISTIC AND ETHNIC RESOURCES OF REPRESENTATIVE TERRITORIES OF UKRAINE

The article is dedicated to peospatial expansion and tourist value of Ukrainian territories that represent worth of different historical architectural geological and ethnic peculiarities. The cartographic method of displaying recreational and touristic natural objects is also suggested in the article.

Key words: recreational resources, natural objects, architectural sights, cave cities.

УДК338.48.13(1-22)

Бочан І. О., Цимбалюк М. Ф.

Львівський інститут економіки і туризму

ЕТНИЧНИЙ ТУРИЗМ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Подальшіся трудова міграція в Росію та країни Західної Європи на цій основі обґрунтуються перспектива розвитку етнічного туризму шляхом випереджаючого росту внутрішнього туризму та проведення подісвих заходів. Рекомендуються основні шляхи розвитку етнічного туризму для задоволення потреб вихідців з етнічних територій та їх нащадків з метою знайомства з матеріальною і духовною культурою своїх предків.

Ключові слова: міграція, етнос, етнічний туризм, туристична пропозиція.

Етнічний туризм щороку стає популярним як в Україні так і в світі. Основною причиною цього є з однієї сторони потреба в етнічній ідентифікації, а з другої сторони привабливість його як туристичного експортера. Розвиток його дозволить залинути до рекреаційно-туристичної сфері нові території в тому числі і репресивні сільські місцевості. В цьому аспекті заслуговує вивчення

розвитку етнічного туризму в сільській місцевості, що зумовлено великою міграцією сільського населення західного регіону в Європейські країни. З часом як вихідці з сільської місцевості так і їхні нащадки захочуть побувати в країні своїх предків.

Питання міграції населення вивчали ряд учених [1, 33; 2, 49; 3, 38]. Однак вивчення цієї проблеми з урахуванням ностальгічного явища та підготовка сільських територій до масового приїзду вихідців із сільської місцевості та їх нащадків, зокрема сільських громад та туристичних фірм до створення туристичних пропозицій має певне теоретичне та практичне значення для створення робочих місць, збільшення доходів населення та місцевих бюджетів районів в зв'язку з потоком етнічних туристів. В цьому плані заслуговує на увагу дослідження Сокола В. [5, 89].

Об'єктом дослідження було явище трудової міграції населення за межі кордону України.

Предметом дослідження було створення туристичних пропозицій та розробка заходів на випадок приїзду вихідців із сільських територій та їх нащадків з метою ознайомлення з матеріальною і духовною культурою своїх предків.

Методами досліджень були загальнонаукові методи, основними з яких є абстрактно-логічний, дедуктивний, індуктивний та прогнозування.

Результати дослідження. Сільські місцевості - це сільськогосподарські угіддя, землі під забудовами, населення на них, ліси та лісовікриті площини, водоймища і краєвиди та ландшафти разом із інфраструктурою села. Із природного рекреаційного середовища сільських місцевостей можна назвати ліси, лісовікриті площини, водоймища та краєвиди і ландшафти. Привабливість їх залежить від доступності до них та розвитку інфраструктури.

Звичайно в цьому плані на перше місце ставиться населення сільської місцевості, яке вважається колискою нації та зберігачем традицій, звичаїв та подієвих свят.

Як природні рекреаційні ресурси становлять «сировину» для туризму, зокрема масового, так звичай, традицій та подієві свята в місцях проживання трудових мігрантів та їх нащадків становить культурне середовище для туризму, зокрема етнічного та ностальгічного.

Етнічний туризм — це вид туризму, який здійснюється людьми на місці свого історичного проживання [2, 17]. Учасниками такого туризму можуть бути люди похилого віку, що раніше проживали в цій місцевості.

Інші учені під етнічним туризмом розуміють його як підвід пізнавального туризму, мета якого є ознайомлення з матеріальною і духовною культурою певного етносу, що проживає зараз або проживав в минулому на даній місцевості [3, 55].

Населення нашої країни, особливо працездатне з кожним роком зменшується в зв'язку з виїздом на роботу за кордон із-за високого рівня безробіття та низької заробітної плати. Трудова міграція — це переміщення людей в інші країни з метою працевлаштування. За даними різних експертів за границею нашої країни знаходиться від 3–5 млн. працездатних українців. Найбільше їх мігрує із праценадлишкових областей, якими вважаються Житомирська, Луганська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька.

За даними Краузе О. [2, 13] кількість мігрантів з нашої країни в Росію становить 48,4 %, які походять із східних областей, зокрема із Луганської області. Майже стільки їх знаходиться в країнах західної Європи, що мігрували із західних областей України.

Розподіл мігрантів в країнах західної Європи наступний: Італія 13,4%; Чехія 17,8%; Польща 7,4%; Іспанія 3,9%; Португалія 3,0% осіб [5, 44]. Частина цих людей вже на постійній основі залишилась за кордоном, з першої хвилі мігрантів вже їх діти стали дорослими і вони разом із своїми батьками подумують про свою батьківщину. Тобто саме ці категорії мігрантів становитимуть передумови появи і розвитку етнічного туризму і з часом він стане більш інтенсивним.

В звязку з цим вже тепер потрібно думати як створити туристичні пропозиції та умови перебування молодого покоління, яке виросло за кордоном, представити батьківщину їхніх предків, а дорослим вихідцям з країни або забезпечити роботою їх та адаптувати до наступного доживання на землі своїх предків.

Перший досвід в організації етнічного туризму показує, що ця робота проводиться не організовано. Приїзд іноземців та етнічних українців пов'язаний з розміщенням в родині (часто якої вже не має в живих) або в знайомих, які стають організаторами культурної та туристичної програм.

Треба зазначити, що туристичні ресурси для етнічного туризму Західної України багаті та своєрідні. Це історично-культурні пам'ятки, музеї, експонати, архівні матеріали, живописні природні місця тощо. Все це разом створюють сприятливі умови відпочинку, релаксації та пізнання, знайомства з духовною і культурною спадщиною своїх предків. При цьому дуже важливо буде скористуватись подієвими заходами на вибір, що представлені нижче календарним планом, для урізноманітнення програм перебування туристів.

Так, січень, як перший місяць нового року і місяць Різдва Ісуса та Коляди, надасть різдвяного шарму музичному фестивалю, котрий має показати новорічні та різдвяні музичні традиції батьківщини мігрантів. Також туристам запропонують відзначити Новий рік, можна провести змагання підльодної риболовлі та прийняти участь у створенні скульптур із криги чи снігу.

Місяць лютий віддається на шанування захисників вітчизни, тому буде проведено фестиваль військової музики з відповідними військовими розвагами. Всі бажаючі зможуть відчути на собі принади військового життя, подивитись на змагання військових спеціалістів різних напрямків.

Традиційно жіночий місяць березень надасть відвідувачам радість від музики, що звеличує жінок. Також у березні можна провести серію змагань домогосподарок, бізнес-леді, конкурси краси, ярмарки-продажі модного жіночого одягу і таке інше.

Звісно вказані заходи примірні, їх можна поновлювати та узгоджувати з іншими організаціями, які надають такі послуги.

В квітні логічно провести фестиваль присвячений квітам та всьому, що цвіте, а також фестиваль діджей. Між ними доречно провести квіткові виставки-продажі, свято квітів, екскурсії просинаючими лісами та плавнями, художні виставки, присвячені весні, раллі легкових машин та парад ретро-техніки села.

В травні можна створити таку структуру відпочинку: майки, пізnavальні екскурсії, мисливські розваги, кінні прогулянки, риболовля, відпочинок на лоні природи з куштуванням національної кухні.

У червні можна провести музичний фестиваль, купання, піші прогулянки за гірськими маршрутами з відвідуванням бойківських сіл та куштуванням інших страв, спуск гірськими ріками.

В липні можна планувати фестиваль української пісні та козацького танцю. Для бажаючих провести відвідування національного парку Розточчя та відвідування історичної Жовківщини.

Серпень можна відзначити етнографічним музичним фестивалем народів Прикарпаття, серією екскурсій за попередньо узгодженими програмами, відвідування парку «Сколівські бескиди» та закладів національної кухні.

Вересень повинен відзначитись музичним фестивалем «Бабине літо» де ззвучатиме ретромузика. Також відвідувачам можна запропонувати показ мод осіннього періоду та цілу мережу урожайніх заходів (свято урожаю, усякі змагання та виставки сільськогосподарського напрямку). У проміжку між фестивалями можна пропонувати прогулянки, мисливство, рибальство.

У жовтні проводитиметься фестиваль класичної музики, квітів, релаксаційні прогулянки. Жовтневі екскурсії дадуть можливість насолодитись завершенням оксамитового сезону.

У листопаді доцільно провести день пам'яті, та ігри, присвячені історії краю, виставками умільців.

У грудні відбудеться день української армії, якому можна присвятити музичний футурістичний фестиваль та військової музики, що і задаст тематику маршрутам та розвагам усього місяця. Пройдуть виставки художників та студентів архітектурних факультетів, модерністів, футурістів, а також передноворічна футурістична феєрія на вулицях.

Звичайно, проведення таких подієвих заходів під силу сільським туристичним центрам та міні кластерам сільських територій в співдружності з відділами туризму державних адміністрацій.

Досягти належних успіхів з масового дозвілля в етнічному туризмі допоможе проведення нижче наведених заходів:

- забезпечити випереджаючий ріст внутрішнього туризму і на цій основі створити умови для розвитку етнічного туризму;

- разом з органами місцевого самоврядування, просвітою, школою, сільськими клубами, агрогоселами, сільськими гостинними садибами, церквою створити хорові та етнічні гуртки народної пісні, проведення конкурсів та етнічних фестивалів;

- в школах створити невеликі музеї, експонати, які розповідали про історію і культуру свого краю, досягнення в соціальному розвитку, представити визначні постійні села;

- краєзнавчим музеям разом з музеями-заповідниками створити експозиції із зображенням свого краю, твори місцевих художників та працівників культури, створити постійні виставки із фондів архіву з метою знайомства туристів з історією і культурою свого краю;

— туристичним фірмам та екскурсійним бюро розробити туристичні маршрути і екскурсії і на цій основі створити пропозицію туристичного та екскурсійного продукту.

Таким чином забезпечення випереджаючого росту внутрішнього туризму та проведення подієвих культурних заходів разом із організаційними заходами створять умови для забезпечення розвитку етнічного туризму та обслуговування туристів, етнічних українців та їх нащадків, які приїдуть знайомитись і матеріальною та духовною культурою своїх предків.

Література

1. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції та їх вирішення. [Текст] // Економіка України. — 2001. — № 4. — С. 19–22.
2. Краузе О. Зовнішня трудова міграція населення України. [Текст] // О. Краузе /Галицький економічний вісник. — 2010. — № 2 (27). — С. 26–34.
3. Орлова М. І. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області). [Текст] // Дис. канд. геогр. наук зі спец. 11.00.02-економічна та соціальна географія / Одеський нац. університет ім. Мечникова. — Одеса, 2009. — 23 с.
4. Сокіл В. В. Етнокраєзнавство в системі духовної культури українців. [Текст] //Матеріали науково-практичної конференції /Краєзнавчі ресурси регіону у створенні сучасної туристичної інфраструктури для відпочинку і здоров'я. (17 квітня 2007р.) Львів, 2007. — 251 с.
5. <http://val/ua/ekonomik/ukrain> 203964.html.

Бочан І. О., Цимбалюк М. Ф.

ІТНІЧЕСКИЙ ТУРИЗМ В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ И ПУТИ ЕГО РАЗВИТИЯ

Подается миграция в Россию и страны Западной Европы и на этом основании обосновывается перспектива развития этнического туризма путем упреждающего развития внутреннего туризма та проведение мероприятий, посвященных определенным событиям. Рекомендуются основные направления развития этнического туризма для удовлетворения потребностей туристов и наследников этнического населения с целью знакомства с материальной и духовной культурой своих предков.

Ключевые слова: миграция, этнос, этнический туризм, туристическое предложение.

Bochan I. O., Tsympaliuk M. F.

ETHNICTOURISM ON RURAL AREAS AND COURSES OF ITS DEVELOPMENT

The labor migration to Russia and Western Europe is presented on the article. On this basis the prospects of ethnic tourism development by outstripping growth of domestic tourism and organizing measures, dedicated to special events are also justified. Authors recommend main ways of ethnic tourism development for needs satisfying of tourists and cultural heritage descendants with the purpose of their acquaintance with the material and spiritual culture of ancestors.

Keywords: migration, ethnicity, ethnic tourism, tourist offer.

УДК 338.486.13

Смикова М. О.

Донецький національний університет економіки
і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

ПІДВИЩЕННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

В дослідженні розглянуті теоретичні аспекти іміджу країни, його складові, особливості формування внутрішнього та зовнішнього туристичного іміджу на прикладі етнотуризму. Проаналізовані проблеми, що перешкоджають формуванню позитивного іміджу етнічного туризму, та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: етнічний туризм, туристичний імідж країни, внутрішній та зовнішній імідж.

Етнічний туризм зараз один з найперспективніших напрямів розвитку туризму в багатьох країнах. Це відносно новий, особливо для українського туристичного ринку, вид туристичних послуг, який здатен задовольнити цілій ряд духовних потреб людини, відновити її моральний стан, це вид туризму, під час якого людина перш за все відновлює свої духовні сили поєднуючи це з покращенням загального стану організму за рахунок відпочинку в віддалених від великих міст місцях країни. Головною метою при формуванні етнотурів є знайомство з традиціями, звичаями, культурою, національною кухнею, образом життя різноманітних етнічних груп на території тієї чи іншої країни.

Отже, Україна має великий потенціал щодо розвитку етнічного туризму насамперед завдяки своїм самобутнім традиціям, неповторній національній кухні, гостинності жителів країни, які не можна ігнорувати на шляху становлення туристичної галузі України в цілому. Важливим етапом формування та просування етнічного напряму України на внутрішній та світовий ринки туристичних послуг, який може значно вплинути на конкурентоспроможність та ефективність етнотурів, є процес створення позитивного іміджу українського етнічного туризму.

Проблемою підвищення туристичного іміджу країни займались такі українські та зарубіжні вчені, як Алєшугіна Н. О., Джанжугазова О. О., Колесник О. О., Михалюк О. В., Таранова Ю. В. та ін. В наукових працях були розглянуті теоретичні аспекти туристичного іміджу країни та регіону, його елементи, основні етапи та проблеми формування, перспективи туристичного іміджу України тощо. Однак, виходячи з того, що іміджелогія — відносно молода наука, поняття якої вийшло в Україні 10–15 років назад, а етнотуризм, як і туристична галузь України в цілому, знаходиться на етапі формування та становлення, доцільно розглянути процес створення та виявити шляхи підвищення іміджу українського етнотуризму, що виявляє актуальність обраної теми дослідження.

Метою дослідження є аналіз теоретичних аспектів туристичного іміджу країни та виявлення шляхів позиціонування українського етнотуризму на міжнародній арені.

Імідж країни є комплексним поняттям, яке вибирає в себе складну систему взаємодіючих елементів, які поділяються за напрямами діяльності на політичну, соціальну, інвестиційну та туристичну складові.

Виходячи з визначення Всесвітньої організації з туризму, імідж території — це сукупність емоціональних та раціональних уявлень, що випливають із зіставлення всіх ознак країни, власного досвіду та чуток, що впливають на створення визначеного образу [3].

Таранова Ю. В. визначає туристичний імідж країни як сукупність символічно виражених емоційних та раціональних уявлень про своєрідність та специфіку країни, сформованих у свідомості груп громадськості (реальних та потенційних туристів) [6].

За думкою Джанжугазової О. О., туристичний імідж країни — це образ в уявленні груп громадськості [3].

В даному дослідженні під туристичним іміджем країни автор має на увазі комплексну оцінку країни, яка формується в масовій або індивідуальній свідомості за допомогою визначених маркетингових технологій або стихійно.

В сучасних умовах підвищення туристичного інтересу до різних країн і народів як складових етнотуризму, імідж країни відноситься до найважливіших факторів, що впливають на вибір іноземними туристами місць відпочинку. Основним питанням, що турбуєть туристів в процесі визначення з країною подорожжі, є як ті, що можна віднести до загального іміджу держави (культурний рівень, екологічна ситуація, криміногенна обстановка, національна та релігійна толерантність, політична та економічна стабільність), так і ті, що стосуються розвитку туристичної індустрії (наявність рекреаційних ресурсів та комфортність відпочинку, співвідношення рівня сервісу рівню цін, безпека подорожі, цілість багажу і таке інше) [3]. У більшості випадків турист обирає країну та конкретний туристичний продукт спираючись саме на сформовані стереотипи, інформацію про країну в різних джерелах засобів масової інформації, відзиви інших туристів, а не на вичерпну інформацію про країну з офіційних джерел. В таких умовах формування позитивного іміджу етнічного туризму України є дуже важливим для розвитку та росту конкурентоспроможності як етнотуризму, так і туристичної галузі України в цілому. Негативний імідж, стихійний образ країни, сформований без певних зусиль з боку учасників туристичної діяльності, або відсутність іміджу можуть звести нанівець зусилля щодо розвитку в'їзного туризму в країні. Таким чином, імідж держави необхідно розглядати як її стратегічне надбання, процес формування якого потребує значних витрат та зусиль як з боку держави, так і туристичних підприємств. Перш за все це стосується етнічного туризму як перспективного напряму українського туризму, який знаходиться на етапі становлення та формування позитивного іміджу у свідомості потенційних туристів.

Формування позитивного іміджу етнічного туризму України має певні особливості, оскільки формувати необхідно два іміджі однієї країни: внутрішній та зовнішній [8].

Внутрішній імідж слід направити на відкриття українцям власної історії та культури, а в імідж-рекламі робити акценти на видатні етнографічні об'єкти,

скансени, національні особливості різних регіонів України, тим самим стимулюючи внутрішній туризм. Прикладом формування позитивного уявлення про Україну у світомості внутрішніх туристів є запровадження конкурсу туристичної фотографії, що проходить за підтримкою Державної служби курортів і туризму України, в якому зможе прийняти участь кожен житель держави.

При формуванні позитивного зовнішнього іміджу етнотуризму іноземних туристів слід інформувати про те, що Україна має свою унікальну та цікаву історію, окрім російської; що на українських землях існували цивілізація трипільців, яка старша за і египетські піраміди, і шумерську цивілізацію, від якої тягнуться багато українських традицій, обрядів, звичаїв та секрети неповторної української кухні; що Україна — це не схожий на будь-який інший куточек світу зі своїми національними особливостями та перевагами. Так, кроком уперед в цьому напрямі можна вважати промо-ролик України, приурочений до Євро-2012, «Увімкні Україну», метою якого є формування позитивного іміджу України у потенційних іноземних туристів.

Успішне формування іміджу етнічного туризму України на міжнародному рівні залежить від декількох основних факторів: зміна відношення до етнографічних та історико-культурних пам'яток, етнічної культури та національних особливостей громадян України; більш дієві заходи владних структур та об'єднання зусиль з іншими учасниками процесу створення позитивного іміджу з зачлененням туристичних підприємств, професійних іміджмейкерів, PR-агентів тощо. Отже, можна виділити наступні проблемні моменти, що перешкоджають створенню позитивного іміджу українського етнотуризму, та визначити шляхи їх вирішення:

- недостатня участь держави в розвитку етнотуризму. При цьому уряду слід не тільки розробляти необхідні для туристської галузі проекти і програми, але і наполегливо та систематично фінансувати та втілювати їх ужиття одночасно із створенням органів та заходів моніторингу та контролю за ходом процесу;

- незацікавленість в підтримці нового виду туристичних послуг туристичними підприємствами. Методом вирішення проблеми може стати запровадження пільг для внутрішніх туроператорів, тим самим заохочуючи їх до розвитку та просування вітчизняного етнотуру як на внутрішні, так і на зовнішні туристичні ринки;

- недостатнє фінансове забезпечення. Як перспективному напряму туристичної галузі України, особливо напередодні проведення Євро-2012, державі слід виділити кошти на реставрацію і підтримання етнографічних туристських об'єктів у належному стані;

- відсутність інформаційного забезпечення щодо розвитку етнічного туризму в країні. Проблему може вирішити створення «Регіональних інформаційних туристичних центрів», які повинні виконувати широкий спектр послуг для підприємців у сфері туристичного бізнесу, відпочиваючих, а також потенційних споживачів, в тому числі інформувати про можливості надання послуг етнічного туризму в тому чи іншому регіоні. Крім цього, вони можуть виконувати роботи з замовлення зацікавлених організацій щодо збору і систематизації статистичної та іншої інформації про результати туристсько-експкурсійної діяльності на території міста, аналізувати ринки збуту послуг для розроблених

інвестиційних проектів, контролювати якість туристсько-експкурсійних послуг, які надаються на території міста [4];

- відсутність єдиної, цілісної, систематизованої та спланованої рекламної кампанії етнічних туристичних можливостей України. Перш за все необхідне забезпечення належної рекламної кампанії етнічних туристських об'єктів України як на внутрішньому ринці, так і на міжнародному рівні, популяризація гастрономічних фестивалів та свят як спосіб рекламиування національної кухні України, залучення в процес створення імідж-реклами провідних спеціалістів PR та іміджмейкінгу тощо.

Отже, імідж етнотуризму України на сучасному етапі перебуває на стадії формування, що визначається рядом перешкод та проблем на шляху створення позитивного іміджу країни. Він оцінюється за реальним станом речей, а не за її багатим потенціалом, тобто відбуваються стихійні процеси становлення іміджу, що може негативно вплинути на подальший розвиток етнотуризму.

- Слід зазначити, що формування позитивного туристичного іміджу країни — це тривалий, витратний і складний процес, який комплексно охоплює багато сфер діяльності, що вимагає участі як держави, так і турпідприємств і професіоналів-іміджмейкерів. Однак необхідність у формуванні позитивного іміджу етнотуризму України визначається його властивістю активізувати внутрішній потенціал території, підвищити конкурентоспроможність регіону в довгостроковій перспективі і вивести його з депресивного стану. Тому витрати, пов'язані з процесом створення туристського іміджу, слід розглядати як інвестиції в майбутнє.

Література

1. Алешигіна Н. О. Проблеми формування туристичного іміджу України. [Електронний ресурс].
2. Волков И. А. Этнокультурный туризм в Крыму: сущность и факторы развития. Серия «Экономика и управление». — 2009. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: science.crimea.edu/zapiski/2010/econ/uch_22_2e/111-120.pdf
3. Джанжугазова Е. А. Маркетинг туристических территорий [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. А. Джанжугазова. — 2-е изд., стер. — М.: Издательский центр «Академия», 2008. — С. 123–135.
4. Колесник О. О. Економічна оцінка туристичної привабливості України. — 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступа: www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_1/10kootru.pdf
5. Проект Kraini.in.UA. Этно туры. — 2011. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://kraini.in.ua/etno-turizm/
6. Таранова Ю. В. Туристический имидж страны. Имидж государства/региона: современные подходы: новые идеи в теории и практике коммуникации: сб. науч. трудов. 2009. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://pravo33.wordpress.com/2010/02/16/
7. Курина В. Культурно-познавательные возможности этнического туризма. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://tourlib.net/statte_tourism/kurina.htm.
8. Михалюк А. В. Проблеми формування позитивного іміджу України на міжнародній туристській арені. Матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції «Стійкий розвиток міст». — Харків: XНАГХ, 2010. — [Электронный ресурс].

Смікова М. А.

ПОВЫШЕНИЕ ИМИДЖА УКРАИНСКОГО ЭТНОТУРИЗМА НА МЕЖДУНАРОДНОЙ АРЕНЕ

В исследовании рассмотрены теоретические аспекты туристического имиджа страны, его составляющие, особенности формирования внутреннего и внешнего туристического имиджа на примере этнотуризма. Проанализированы проблемы, которые препятствуют формированию позитивного имиджа этнического туризма, и возможные пути их решения.

Ключевые слова: этнический туризм, туристический имидж страны, внутренний и внешний имидж.

Smykova M. A.

IMPROVING THE IMAGE OF UKRAINIAN ETHNO-TOURISM AT THE INTERNATIONAL LEVEL

The theoretical aspects of country tourist image, its components, the formation features of internal and external tourist image using the example of ethno-tourism are examined at the article. The problems that hinder the formation of positive image of ethnic tourism and possible solutions are analyzed.

Ключові слова: етнотуризм, туристичний образ країни, внутрішній та зовнішній образ.

УДК 399.85:611.9

Бачинська І. І., Шикеринець В. В.
Інститут туризму

Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ

Робота присвячена узагальненню теоретико-методологічних засад та практичних аспектів щодо розвитку туристичних регіонів з використанням їхніх етнокультурних потенціалів. Обґрунтовано і викладено перспективи подальшого розвитку етнотуризму на регіональному рівні.

Ключові слова: туризм, етнотуризм, механізми державного управління, інструменти державного регулювання, туристичний регіон.

Проблеми й особливості розвитку туризму в цілому знайшли своє відображення в наукових дослідженнях: передумови виникнення, принципи функціонування підприємств туристично-рекреаційного комплексу, класифікація їх форм і видів, організація діяльності в ринкових умовах,

методологія розробки і реалізації державної та регіональної туристичної політики, особливості обліку й аналізу результатів роботи, планування фінансово-господарської діяльності, світовий досвід організації етнотуризму висвітлені в наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як: В. Азара [1], М. Борущока [3], Л. Гриніва [4], П. Грудзя [5], В. Євдокименка [6], І. Зоріна [8], В. Квартальнova [9], О. Любщевої [10], М. Мальської [11], В. Мацолі [12], О. Мілашевської [13], О. Мордвінова [14], В. Федорченка [15] та ін. Одним з ефективних важелів ринкового регулювання розвитку етнотуризму є вдосконалення механізмів його державного регулювання. Потребують дослідження нові методологічні підходи до формування державної туристичної політики на регіональному рівні. Актуальність та невідкладність вирішення проблем, пов'язаних з використанням етнокультурного потенціалу як одного з чинників розвитку туристичного регіону визначили тему роботи, зумовили зміст, мету, завдання і структуру дослідження.

Метою роботи є науково-теоретичне обґрунтування й розробка рекомендацій щодо використання етнокультурного потенціалу як одного з чинників розвитку туристичного регіону.

Для досягнення мети роботи було поставлено та вирішено такі завдання:

- визначити сутність етнотуризму та розробити принципи його розвитку;
- визначити необхідні умови розвитку етнотуризму, а також механізми їх створення;
- дослідити зарубіжний досвід розвитку етнотуризму;
- поглибити концептуальні підходи до визначення напрямів розвитку етнотуризму;
- запропонувати заходи державного регулювання етнотуризму.

Об'єкт дослідження — процес управління розвитком етнотуризму в Україні на регіональному рівні.

Предмет дослідження — управлінські, соціально-економічні та інституційні відносини, що склалися в процесі розвитку етнотуризму в Україні.

Гіпотеза дослідження базується на припущені, що формування механізмів державного регулювання етнотуризму, законодавче та інституціональне його забезпечення є необхідною та достатньою умовою ефективного функціонування туристичного регіону та туристичної галузі України в цілому.

Досі етнотуристичний потенціал більшості областей України використовується недостатньо. Серед інших проблем — повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму; відсутність відповідних об'єктів для розвитку туристичної діяльності в сільській місцевості; невідповідність значної частини туристичних закладів міжнародним стандартам; недостатній розвиток туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури в зонах автомобільних шляхів та міжнародних транспортних коридорів; неузгодженість питань щодо використання рекреаційних ресурсів та їх збереження. Отже, можна стверджувати, що в результаті активної державної політики та узгоджених дій усіх органів державної та місцевої влади з розвитку етнотуризму, зокрема в міжнародних транспортних коридорах, створення прийнятних і прозорих «правил гри», сприяння міжнародного туризму як засобу інтеграції

у світовий та європейський простір, а також як форми розвитку інтеграційних комунікацій туризм стане потужною індустрією. Надалі поступальності і інтенсивність розвитку буде залежати від комплексної та планомірної реалізації стратегії підтримки позитивного іміджу України, створення конкурентоспроможного українського етнотурпродукту, його розгорнутої реклами на внутрішньому та зовнішньому ринках, впровадження інновацій, заочення інвестицій, ефективності впровадження комплексного підходу до розвитку туризму.

Усвідомлюючи місце і роль туризму в житті суспільства, держава проголосує його одним із пріоритетних напрямів розвитку не тільки економіки, а й національної культури.

Стратегічна мета розвитку туризму в Україні полягає у створенні продукту конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного максимально задовольнити туристські потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини [7].

Етнотуризм — це можливість близьче ознайомитись із побутом, культурою народу, що заселяє певну територію, відчути магію сили народних звичаїв, обрядів, взявши безпосередньо в них участь. Перебування у сім'ях сільських жителів дає змогу особисто долучитись до народних свят, ознайомитись з етнографічними особливостями окремих регіонів.

Туристичний бізнес в Україні нині перебуває на стадії формування в нових економічних відносинах, а розвиток сучасного господарства, його інтенсифікація, мають допомогти йому вийти на якісно новий рівень розвитку. Та попри всі складнощі етнотуризм в Україні набирає нових обертів, удосконалюється та стають конкурентоспроможними послуги, набуває популярності етнотуризму.

Проблема раціонального використання культурного потенціалу туристичних ресурсів завжди була актуальну. При правильному та раціональному їх використанні можливо розвивати власну туристичну індустрію. Адже туристично-привабливим регіон вважається лише тоді, коли має наявний потенціал: історично-культурний, археологічний, архітектурний, туристичний, рекреаційний та інші ресурси. Їх наявність слугує єдиним джерелом розвитку туризму не тільки оздоровчого, лікувального, пізнавального, екскурсійного, а й етнотуризму.

Важливою є проблема етнотуризму в контексті підвищення екскурсійної привабливості України. Участь нашої країни в ЄВРО-2012 дає можливість заявити на весь світ про себе, тим самим привернути увагу до країни не тільки як розвиненої європейської, а й туристично-привабливої держави.

У зв'язку з економічною кризою, яка торкнулася всіх галузей господарювання пригальмувався і розвиток туристичної індустрії. Та це не повинно стояти на заваді, а навпаки дозволить збільшити потік саме вітчизняних туристів.

Подорожуючі, не маючи значних коштів, намагаються провести свої відпустки не закордоном, а на теренах рідної держави.

Саме це має дати поштовх для подальшого розвитку етнотуризму як такого.

Розвиток етнотуризму має важливе значення для розвитку економіки України. Ця галузь економіки здатна принести найбільшу віддачу. Процес прискореного розвитку етнотуризму відбуватиметься в нерозривному зв'язку

з розширенням сфери дії ринкових відносин. Туристична галузь і підприємства, що до неї входять, орієнтуючись безпосередньо на споживача, покликані відіграти активну роль у формуванні ринкового середовища. Туристично-відпочинкова складова має стати важливою компонентою розвитку регіональних культурних центрів з історико-етнографічними назвами.

Саме ознайомлення з неповторним багатовіковим національно-культурним разоміттям цих територій не тільки сприятиме розширенню знань про окремі етапи та сторінки становлення й розвитку окремих етнографічних груп чи народностей на території України, а й цілком закономірно призведе до створення реального наукового підґрунтя, спрямованого на об'єднання нації.

Низький рівень розвитку етнотуризму, спричинений, в основному, відсутністю нормативно-правового забезпечення питань використання культурної спадщини в туризмі, обмеженою транспортною доступністю більшості об'єктів; занедбанням станом об'єктів культурної спадщини, непідготовленістю музеїв експозицій та прилеглих територій до туристичних відвідувань, у тому числі іноземними туристами та особами з обмеженими фізичними вадами. Суттєво ускладнює належне використання об'єктів культурної спадщини недостатність фахівців туристичного супроводу та їх невідповідна кваліфікація [2].

Для України пропонується оптимальний варіант, який забезпечує сталий розвиток етнотуризму через встановлення і підтримання рівноваги між збереженням історико-культурних, етнічних, природних ресурсів, економічними інтересами і соціальними потребами розвитку держави в цілому, що створить сприятливі умови для формування якісного національного етнотуристичного продукту.

Ефективне використання наявного етноресурсного потенціалу забезпечується через запровадження комплексного управління туристичними ресурсами, туристичне районування, встановлення системи пріоритетів як за видами туризму, так і за територіями, максимального рівня розвитку туризму в межах, визначених територій через аналіз їх невід'ємності, гранично припустимих навантажень на об'єкти туристичних відвідувань та оцінки впливу туристичної діяльності на навколошне середовище.

Впровадження такої системи дозволить створити сприятливі передумови для концентрації наявних організаційно-фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів на розв'язанні найгостріших проблем у даній сфері розвитку найцінніших природних територій та об'єктів культурної спадщини, забезпечені захисту економічних інтересів держави від реальних і потенційних загроз на внутрішньому та міжнародних туристичних ринках.

Важливу роль у розвитку етнотуризму повинна відігравати реклама, яка повинна враховувати мінливість даного середовища, вказуючи на корисність туристичних послуг. Туристичним організаціям з організації етнотуризму, що функціонують у складному і нестабільному середовищі, слід постійно створювати і впроваджувати різноманітні інновації, для забезпечення ефективної діяльності в ринкових умовах, що даст змогу не лише покращити свій результат, але й досягти конструктивних змін у галузі в цілому.

Всі дії, що спрямовані і зорієнтовані на динамічний розвиток етнотуризму, мають мати в своїй основі не лише зацікавленість керівників цих організацій, а

й власні юридичні підвалини, відповідні нормативно-законодавчі акти. Належне державне регулювання та забезпечення відповідною нормативно-правовою базою дасть можливість створення і впровадження нових проектів.

Отже, популяризація етнотуризму є вкрай актуальним справою. Етнотуризм має великий виховний потенціал. Тільки через осмислення минулого, пізнання витоків своєї культури та історії, можна чіткіше зрозуміти сьогодення й уявити майбутнє.

На підставі проведеного аналізу виявлено негативні чинники, які перешкоджають подальшому розвитку етнотуризму: відсутність відповідних об'єктів для розвитку туристичної діяльності в сільській місцевості, інноваційних проектів та наукових досліджень з питань розвитку етнотуризму та цілісної системи державного управління етнотуризмом; невідповідність більшості туристичних закладів міжнародним стандартам; недосконалість бази даних стосовно об'єктів туристичної сфери; недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами; нездовільний стан туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури туристичних регіонів; недостатнє використання реалізація наявного історико-культурного потенціалу; повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази етнотуризму в регіонах; стійке зниження кількості населення; надмірний податковий тиск на підприємства галузі; низький рівень маркетингових досліджень у сфері екскурсійної діяльності, слабкість її інформаційно-рекламного забезпечення на внутрішньому і, особливо, зовнішньому ринках, недоліки територіальної організації туристично-експурсійних маршрутів та інформаційної інфраструктури.

Література

1. Азар В. И. Экономика и организация туризма. — М.: Профиздат, 1983.
2. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України: навч. посібн. / О. О. Бейдик. — К.: Альтерпрес, 2009. — 400 с.
3. Борущак М. Стратегия развития туристского региона: теория, методология, практика: монография: пер. с польск. / М. Борущак. — Мн.: БГЭУ, 2002. — 166 с.
4. Гринів Л. С. Методологія і методика визначення нормативної ціни природних курортних ресурсів та платежів за їх використання. — Львів, 1992. — 26 с.
5. Гудзь П. В. Механізми розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.10.01 / НАН України, Ін-т проблем ринку та екон.-прав. досліджені / Гудзь П. В. — Донецьк, 2003. — 36 с.
6. Свідокіменко В. К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування. Механізм реалізації). — Чернівці: Пррут, 1996. — 288 с.
7. Закони України «Про внесення змін до Закону України "Про туризм"»: [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?reg=1282-15>.
8. Зорин И. В. Теоретические основы профессионального туристского образования: монография. — М.: Совет. спорт, 2001. — 264 с.
9. Квартальнов В. А. Стратегический менеджмент в туризме: современный опыт управления / Рос. междунар. акад. туризма. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 489 с.
10. Любіцєва О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). — К.: Альтерпрес, 2002. — 436 с.

11. Мальська М. П. Основи туристичного бізнесу: навч. посіб. / М. П. Мальська, В. В. Худо, В. І. Цибух. — Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. — 424 с.
12. Мацюла В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. — 259 с.
13. Мілашевська О. І. Організаційно-методичні засади формування спеціальних туристично-рекреаційних зон: Автореф. дис....канд. екон. наук: спец. 08.02.03 / Наук.-дослід. екон. ін-т / О. І. Мілашевська. — К., 1998. — 20 с.
14. Мордвінов О. Г. Природокористування в аграрній сфері переходної економіки України / Ніжин. держ. пед. ун-т ім. Миколи Гоголя / Мордвінов О. Г. — Ніжин: Вид-во НДПУ, 2000. — 187 с.
15. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні: навч. посіб / В. К. Федорченко, Т. А. Дьюрова. — К.: Вища школа, 2002. — 236 с.

Бачинская И. И., Шикеринець В. В.

ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ ПОТЕНЦИАЛ КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО РЕГИОНА

Работа посвящена обобщению теоретико-методологических основ и практических аспектов по развитию туристических регионов с использованием их этнокультурных потенциалов. Обоснованы и изложены перспективы дальнейшего развития этнотуризма на региональном уровне.

Ключевые слова: туризм, этнотуризм, механизмы государственного управления, инструменты государственного регулирования, туристический регион.

Bachyn's'ka I. I., Shykerynets V. V.

ETHNOCULTURAL POTENTIAL AS ONE OF THE FACTORS OF TOURIST REGION

Job examines the theoretical and methodological principles and practical aspects of development of tourist regions using their ethno-cultural potentials. Proved and described the prospect of further possible development etnoturizmu at regional level.

Keywords: tourism, etnoturizm, state management mechanisms, instruments of state regulation, a tourist area.

УДК 338.48

Грабовенська С. П.

Львівський національний університет ім. І. Франка

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ В ПЕРІОД ЕТНОФЕСТИВАЛІВ

У статті аналізується динаміка та структура туристичних потоків екскурсійної діяльності в Україні, перспективи розвитку та значення етнотуризму для туристичного бізнесу. Розглядаються проблеми та шляхи вирішення проведення масштабних етнофестивалів на високому рівні.

Ключові слова: етнотуризм, туристичні потоки, екскурсійна діяльність, етнофестивалі.

України — це держава, яка приваблює туристів своєю історією, культурою, природою, пам'ятками архітектури і мистецтва. Для людини, що поставила собі за мету побувати в усіх країнах світу (а таких мандрівників дуже багато), це справжня знахідка. Однак, на жаль, інвестиції в цю сферу поки що недостатні, а відповідно, є малим і результат.

Закордонні путівники лякають європейських туристів некомфортними умовами перебування в країні, низьким рівнем туристичного сервісу та високими цінами в готелях. Входить, що Україна приваблива тільки для любителів екстрему або тих осіб, що хочуть відчути справжню «ауру» країни а не атмосферу туристичного глянцу. Разом з тим, іноземні путівники хвалить смачну місцеву горілку, дивуються з українців, що їдять шматками сало. Це все свідчить про те, що закордонні партнери не володіють всією інформацією про туристичну інфраструктуру, мають примітивні уявлення про країну.

Проблемою залишається і те, що український персонал не хоче вивчати іноземну мову. Як приклад в пресі наводиться одна коломийська агенція з «зеленого туризму». Її працівники вільно володіють європейськими мовами, і тому конкурентів на Івано-Франківщині у них немає.

Україна також володіє великим потенціалом в області етнографічного туризму, але грамотне його використання міщає застарілій підхід до цієї сфери. Фахівці стверджують, що мало який європейський народ зберіг до наших часів самобутність національної культури так, як українці.

Одне із ключових питань, яке необхідно вирішити в найближчий час, — питання оптимізації взаємодії туризму і культури як на рівні центральних органів влади, так і на місцях. Культурна спадщина, музеї, театри в більшості країн є винятково важливим фактором залучення туристів, генерації міжнародних і локальних туристичних потоків. І в результаті цього свого клієнта отримують транспорт, громадське харчування, готелі, місцева промисловість.

Окрім аспектів проблеми розвитку туризму і культури в Україні у своїх працях висвітлили такі вчені як: Лисевич М. В., Круль Г. Я., Федоруца О. М., Кифяк В. Ф., Мостовщик Ю. В., Гобляк-Маркович Н. М. та ін. У цих працях зосереджена увага на аналізі туристичного потенціалу окремих регіонів України.

Метою даної роботи є аналіз динаміки туристичних потоків екскурсійної діяльності, як одного з видів туризму, виявлення сутності етнотуризму, а також виявлення перспективних напрямів залучення інвестицій в цю сферу.

Туристський потік — це кількість зареєстрованих туристів, що побували в тій або іншій місцевості. На конференції ВТО в Лісабоні за результатами дослідження «Tourism 2020 Vision» проголошенні п'ять перспективних туристичних напрямків ХХІ століття:

- пригодницький туризм;
- круїзи;
- екологічний туризм;
- культурно-пізнавальний туризм;
- тематичний туризм [1].

Найбільші потоки туристів, подорожують з пізнавальною метою: екскурсії, відвідування пам'ятників культури. За останні роки в Україні значно зросли розвиток внутрішнього туризму та формування туристичної діяльності. Однак, сучасний туристичний ринок потребує нового підходу до організації будь-якого виду туристичної діяльності, в тому числі екскурсійної.

Екскурсійна діяльність — це діяльність з організації подорожей, що не перевищують 24 годин, у супроводі фахівця-експертуза за заздалегідь складеними маршрутами, з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, музеями, з визначними місцями тощо.

Під час екскурсії учасники мають можливість пізнавати навколоїшній світ, природні явища та утворення, побутові елементи, надбання та здобутки місцевості.

Українському туристичному ринку характерне уповільнення темпів розвитку екскурсійної діяльності, у той час як попит на екскурсійні послуги, що забезпечують високу якість обслуговування, екологічність екскурсій і відповідність їм, якість туристично-експертузного продукту зростає. Інтерес до престижних туристичних маршрутів змінюється інтересом до пізнання, що забезпечує розвиток нової екскурсійної тематики, збільшує число індивідуальних, замовних в'їздів турів до України [5].

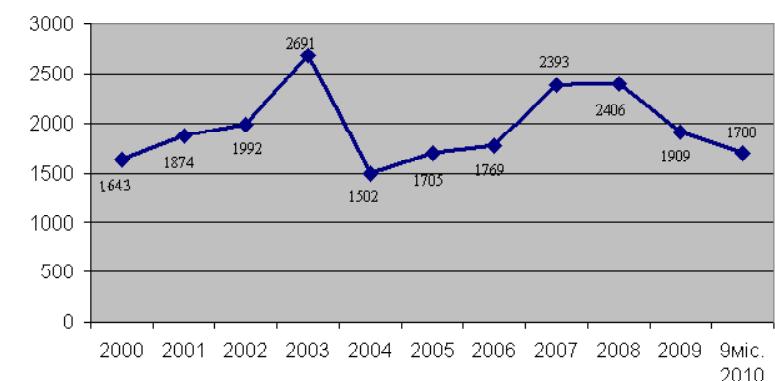

Рис. 1. динаміка туристичних потоків екскурсійної діяльності в Україні в 2000–2010 рр., тис. осіб. [6]

За даними Державної служби туризму і курортів України, кількість екскурсантів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності протягом 2007 року становила 2,4 млн., що більше на 35 % або на 624,3 тис. осіб порівняно з 2006 роком. В 2008 році кількість екскурсантів зросла лише на 0,5 % порівняно з 2007 роком. Також слід відмітити, що зменшення в 2009 році кількості екскурсантів на 21 %, відбулося в зв'язку з світовою економічною кризою, яка суттєво вплинула на доходи населення та примусила до економії коштів.

Динаміку екскурсійної діяльності у 2010 році можна оцінити як позитивну (рис. 1), вже за 9 місяців цього року кількість екскурсантів збільшилась на 6 % порівняно з аналогічним періодом 2009 року [7].

Етнотуризм на сьогодні є одним з найбільш перспективних напрямків туристичного бізнесу, яка залишає величезне число любителів всього незвичайного і незвіданого. Розпорядитися світовою культурною спадщиною з користю і без шкоди — ось головний напрям роботи етнічної туристичної індустрії сьогодні.

Етнотуризм заснований на інтересі туристів до справжнього життя народів, до ознайомлення з народними традиціями, обрядами, творчістю і культурою. У сучасному уніфікованому світі людина прагне до само ідентифікації, шукає і вивчає свої етнічні корені для того, щоб відчути себе особливим, володіти знаннями глибинної історії і власними культурними традиціями. А пізнання інших культур і етнічних особливостей дозволяє йому скласти цілісну картину багатогранного світу народів і народностей, унікальних у своїй індивідуальності. Етнотуризм сприяє більш тісним зв'язкам, обміном представників цих народів, включенням їх культури до світової культурної спадщини.

Етнотуризм вимагає від туристів великої культури поведінки, делікатності до місцевих звичаїв і освіченості.

Україна має в своєму розпорядженні величезний потенціал як для розвитку всіх видів туризму, в тому числі і етнографічного туризму. У неї є все необхідне — величезна територія, багата історична та культурна спадщина. Це стимулює розвиток етнографічного туризму — робить сучасних українців і громадян інших держав цікавими одне одному. [4].

Нажаль етнотуризм не є ще освоєним видом відпочинку і розваги як на території Далекого сходу, так і України зокрема. Етнотуризм являє собою перспективний напрямок у сфері туризму, і краще ніж корінні народи ніхто не організує цю сферу відпочинку.

Одним із чинників, що стимулюють розвитку етнотуризму є проведення етнофестивалів. Найбільш масштабні етнофестивалі в Україні проводять у Київській, Одеській, Львівській та Закарпатських областях.

Київська область. «Країна мрій» один з найкращих етнографічних заходів в Україні в якому приймають участь музичні та танцювальні колективи, проводяться різноманітні майстер класи, уроки каліграфії, танцювальні майданчики, конкурс вишивок та ін. У фестивалі приймають участь понад 150 тис. осіб.

Одеська область. Етнофестиваль «Археологія», де можна побачити рицарські турніри, ярмарки предметів народного промислу та ін.

Закарпатська область: «Гуцульська ріпа 2010», «Бойко-фест», «Яроцькі Ярилки».

Львівська область: «Рок-колядя», «Етновир», «Веретено», «Свірж». Один з найпопулярніших фестивалів області «Підкамінь», який вперше було організовано 2007 року заради промоції туристично привабливої території Львівщини, яка має історично-культурне значення та цікаве географічне розташування, але не має фінансової можливості для розбудови атракціонної інфраструктури.

Метою проведення етнофестивалів є відродження культурної, історичної спадщини, народних ремесел, звичаїв та традицій.

Ще один напрям фестивальних заходів — це, по суті, формування матеріально-фінансової бази під реалізацію етно- і екологічних проектів. Тому для цього належить провести розширену презентацію рекреаційної та інвестиційної привабливості краю, ознайомити потенційних інвесторів з перспективами його розвитку, а відтак — залучити необхідні інвестиції.

Дефіцит готелів та закладів громадського харчування, які необхідні для проведення фестивалів, охолодив бажання брати участь гостей, які звикли до комфорту. Якщо проводити маштабні фестивалі на високому рівні, то це приверне увагу багатьох туристів не тільки з регіонів України, але й з інших країн світу.

Для вдосконалення розвитку етнотуризму в країні пропонується створення моніторингової системи — системи визначення кількості туристичних потоків в період етнофестивалів. Вивчивши подібну динаміку можна робити висновки в якому регіоні найбільш популярний туристичний центр, а де потрібно провести рекламну компанію для підсилення попиту на туристичні послуги.

Таким чином етнотуризм є одним з найперспективніших напрямів туристичної індустрії. Одночасно нехватка інвестицій уповільнює розвиток цього напрямку туризму. Для стимулювання розвитку етнотуризму потрібно проводити якомого більше етнофестивалів на належному рівні, які привернуть увагу до свого міста, як до культурного та історичного регіону України. Організаторам туристичного бізнесу на Україні слід виходити з того, що ця країна є привабливою для туристів усього світу і сміло вкладати інвестиції в розвиток і підтримку туризму.

Література

1. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. — Книги ХХІ, 2003.
2. Кругль Г. Я., Федоруца О. М. Історико-культурна спадщина Чернівців та її використання. — Матеріали регіональної науково-практичної конференції Львів, 2010 р.
3. Лисевич М. В. Використання обєктів культурної спадщини і природно-заповідного фонду Тернопільщини // Вісник Львівського інституту економіки і туризму: Збірник наукових статей. — Львів, 2007. — № 2.
4. Любіцєва О. О. Ринок туристичних послуг. — К.: Альтерпрес, 2002. — 436 с.
5. Федорченко В. К., Костюкова О. М., Дьорова Т. А., Олексійко М. М. Історія екскурсійної діяльності в Україні. — Ізд. Кондор. — Київ, 2004 р.
6. <http://www.tourism.gov.ua> — сайт державної служби туризму та курортів.
7. <http://www.ukrstat.gov.ua> — сайт державного комітету статистики України

Грабовенська С. П.

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПОТОКОВ В ПЕРИОД ЭТНОФЕСТИВАЛЕЙ

В статье анализируется динамика и структура туристических потоков экскурсионной деятельности в Украине, перспективы развития и значение этнотуризма для туристического бизнеса. Рассматриваются проблемы и пути решения проведения масштабных этнофестивалей на высоком уровне.

Ключевые слова: этнотуризм, туристические потоки, экскурсионная деятельность, этнофестиваль.

Hrabovenska S. P.

ECONOMIC ANALYSIS OF TOURIST FLOWS DURING ETHNOFESTIVALS

The dynamics and structure of tourist flows excursion activities in Ukraine, prospects and value of ethnotourism business are analyzed in this article. Issues on massive ethnofestivals holding are considered on the highest level.

Keywords: ethnotourism, tourist flows, excursion activities, ethnofestivals.

УДК 338.48-6:7/8

Бегей О. І.

Львівський інститут економіки і туризму

КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

В контексті сучасних соціокультурних тенденцій аналізується роль культури в системі туризму, значення культурно-пізнавальних подорожей для розвитку регіону, характерні проблеми в організації маршрутів пізнавального характеру та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: глобалізація, культура, культурно-пізнавальний туризм, регіон, тематичні маршрути.

Взаємодія культури і туризму є загальновідомою. Сучасний туризм важко уявити без залучення культурної складової. Серед вітчизняних дослідників, що працюють над проблемою взаємовпливу культури й туризму, варто назвати В. Александрова, О. Вишневську, котрі на прикладі Харківської області проаналізували шляхи залучення культурної спадщини в туристичну сферу, В. Корнієнка, котрий проаналізував використання в туристичній сфері України історико-культурної спадщини. У працях Ю. Зінька, М. Рутинського обґрунтовується використання в туризмі культурного потенціалу українського села.

Дослідження ролі культури в розвитку регіонального туризму, на нашу думку, включає аналіз наступних проблем: в якій мірі сучасний турист зацікавлений в пізнанні національних культур; функціонування тематичних маршрутів культурно-пізнавального характеру; характерні проблеми в організації пізнавальних турів та шляхи їх вирішення.

В умовах інтенсивного розвитку технологій, масової комунікації, поширення глобальної масової культури постає питання наскільки значущими залишаються національні культури для сучасної людини, людини подорожуючої. Справді, домінуюча в світі глобальна культура є загрозою збереженню традиційних культур. Вона є вільною від чітких етнічних кордонів, використовуючи водночас народні мотиви для свого зовнішнього оформлення, і, за влучним висловлюванням П. Павленка, свою зовнішньою універсальністю «може прижитися в будь-якому етнічному середовищі, постаючи в ньому як вірус, який надто важко попереві локалізувати, але який спрямований на тотальне нищення культурної сфери того чи іншого етносу» [4; с. 175].

Однак у різних частинах світу глобалізаційні процеси відбуваються неоднаковою мірою і єснє багато прикладів, де масова культура не поглинула народну культуру, зберігся традиційний уклад життя. Такі регіони приваблюють до себе людей, які хочуть побачити та відчути «справжні», унікальні звичаї, традиції. Все більш популярним стає переконання що досвід кожного народу є унікальний, його не можна уніфікувати, схематизувати. За відомою цитатою «людська скінченість приrikaє нас знаходити універсальне лише всередині окремого» можна стверджувати, що в сьогоднішньому глобалізованому світі не можна відкидати національні культури. Як і раніше універсальність досягається через певну культуру, мову, національні рамки.

Глобалізаційні процеси безпосередньо вплинули на зміст та форми розвитку сучасного туризму, що відобразилося, зокрема, в організаційному та правовому забезпеченні міжнародного туризму, розширенні географії туристичних маршрутів, зростаючій соціокультурній різноманітності, розповсюдження «масової культури», стандартизації та уніфікації обслуговуючого населення незалежно від місця їх туристичної подорожі. Водночас, вказують дослідники, з'являються елементи свідомої регіоналізації туризму або врахування у туристичній діяльності етнокультурної специфіки [1; с.149]. Розвиток туризму призвів до пожвавлення інтересу до національних традицій інших країн, причому не лише тих, що розвиваються. У багатьох випадках туризм допоміг відродити місцеві звичаї, традиції, відчути гордість за них. Так, у Великобританії завдяки підтримці національних рад з туризму були відновлені традиції місцевої кухні різних регіонів країни [9; с. 148].

Серед причин підвищення інтересу до національних культур варто назвати і зростання освітнього рівня туристів, що проявляється у вимогах до рекреаційних послуг та веде до змін у рекреаційно-туристичній діяльності. Як зазначають дослідники, в сучасному світі спостерігається зміщення масового туристичного інтересу від звичайних відпочинкових поїздок до змістовніших, пізнавальних подорожей. Зростає кількість туристів, які хотять, щоб подорожі не лише приносили задоволення, але й збагачували новими знаннями. На зміну концепції

трьох «S» (Sun–Sea–Sand) — сонце, море, пісок — приходить концепція трьох «L» (Landscape–Lore–Leisure) — пейзажі, традиції, дозвілля [5; с. 11].

Практика свідчить, що туристична діяльність та етнічна самобутність є взаємопов'язаними, оскільки вдало представлена традиційна культура веде до зростання туристичного інтересу, котрий, в свою чергу, спонукає до збереження традиційної культури. Туристи часто сприяють збереженню тих унікальних об'єктів культурної спадщини, котрі могли б зникнути через відсутність чи недостатність державної фінансової допомоги — храмів, місцевих музеїв, селянських промислів і т. п.

Зростаючий інтерес до етнічного колориту спонукає створювати такий туристичний продукт, котрий би повноцінно представляв місцеву культуру — через історичні пам'ятки, народні ремесла, етнофестивалі і т. п. Як свідчить світовий досвід, вдалим варіантом залучення етнокультурної спадщини в туристичну сферу є маршрути тематичного характеру. Створення таких турів сьогодні є одним з найактуальніших напрямків розвитку туристичної індустрії. Сучасна туристична індустрія створила успішні тематичні тури практично по цілому світу, міжнародною тенденцією є зростання кількості та різноманітності таких турів. Об'єктами тематичного маршруту можуть бути як визначні культурні місця, так і природно-антропогенні ландшафти, де традиційна культура складає єдине ціле з довкіллям.

Культурно-пізнавальні маршрути здатні інтегрувати туризм в культурне життя населення регіону, можуть бути дуже ефективним методом висвітлення даного регіону та стимулювати потребу відвідати інші маловідомі місця. Вони можуть бути організовані з відносно невеликими затратами та сприяти диверсифікації, урізноманітненню туристичної пропозиції, спонукати до відродження маловідомих аспектів культурної спадщини народу. Культурно-пізнавальні маршрути дозволяють глибше пізнати національну культуру, поширювати нові форми дозвілля одночасно із збереженням традиційних форм. Не менш важливим є і те, що вдало обрана тема, чи точніше, набір тем безсумнівно сприятиме посиленню в населення регіону почуття національної, культурної ідентичності [6; с. 133–137].

Підвищення рівня життя сучасної людини веде до підвищення вимог до якості туристичних послуг, розвитку потреби у спеціалізованій рекреації. Саме тому важливим завданням туристичної індустрії є створення оригінальних, ексклюзивних пропозицій. Тематичні тури не орієнтовані на масового туриста — оскільки туристи не прибувають масово ними легше керувати і відповідно задовільнити їхні вимоги щодо пізнання та відпочинку. Такий підхід сприяє більшому взаєморозумінню між туристами та місцевими жителями, повазі гостей та мешканців краю до цінностей туристичного напрямку, сприяє сталому розвитку регіону [6; с. 135].

Такі маршрути, задовільняючи інтерес туристів до історико-культурної спадщини, поєднують як природні, так і створені людиною об'єкти, пропонують широке коло розваг, можливостей пізнання нового. Як правило, тематичні тури тривають до одного тижня, вони спроможні вирішувати проблеми спричинені сезонністю чи місцем розташування, можуть бути як самостійним

туристичним продуктом, так і доповненням до інших видів відпочинку. Наприклад, багата культурна спадщина західної України може бути як окремим об'єктом туристичного інтересу, так і додатком до актуального для регіону сільського туризму. Тематичні тури можуть мати низку тем, дозволяють відвідувачам творити власний маршрут, поширюючи туризм з існуючих центрів в нові, невідвідувані досі території.

Маршрут не обов'язково включає лише одну пам'ятку — його можна організувати так, щоб поєднати природні, культурні визначні місця, які кожен з відвідувачів може дослідити самостійно. Фахівці вирізняють дві можливі моделі організації тематичних турів — лінійний та вузловий, які ще називають гірлянда та квітка. Модель гірлянда є заснована на ідеї, що певна категорія туристів прибуває на власному транспорті та послідовно відвідували місця маршруту, зупиняючись на ніч у запропонованих місцях. Модель квітка передбачає, що деякі відвідувачі можуть хотіти залишитися в одному центрі, здійснюючи денні подорожі власним чи громадським транспортом, пішохідно прогулянкою чи їх комбінацією. У випадку ж значного різноманіття туристичних атракцій, типів відвідувачів доцільно поєднувати ці дві моделі. Такий маршрут охоплює серію головних шляхів, котрими туристи можуть почергово відвідати історико-культурні, природні центри в моделі гірлянда, а також більш локальні шляхи, що виходять з таких центрів [7; с. 172–173]. До маршруту можна включити населені пункти з різною чисельністю населення — туристів у них, крім історичних пам'яток, будуть приваблювати музеї, ярмарки, фольклорні фестивалі, кулінарні програми. Такі тури можуть бути інтегровані в мережу більших, активно діючих європейських тематичних турів, зокрема паломницьких, барокового, залишного [6; с. 136].

Етнокультурна спадщина сьогодні потребує нового якісного представлення, відбору тих її складових, на основі яких можна сформувати цікаві тематичні маршрути. Важливим завданням постає створення міфу, що, як підкреслюють дослідники, виступає концептуальною основою організації туризму. Відтворення старих та створення нових міфів дозволяє не тільки збільшити ресурсний потенціал місця, але й скоригувати його зміст, виходячи з реального туристичного попиту. Представлені у місцевих легендах і переказах, в путівниках, туристичних картах, інтер'єрі готелів, музичному супроводі маршруту, міфотворчість є головним напрямком у формуванні привабливості туристичних ресурсів [8; с. 102].

Практична реалізація подорожей культурно-пізнавального характеру також повинна уникати ряду небезпек. Однією з них є масовий наплив туристів в певний регіон, що може створити реальну загрозу збереженню традиційної культури. У зв'язку з цим постає питання: хто повинен контролювати кількість туристів, що приїжджають у певний регіон. На нашу думку, цим повинні займатися відповідні організації, до складу котрих входили б представники туристичного бізнесу, науковців, місцевих громад та органів влади.

Уаги потребує і проблема взаємовідносин між туристами і місцевити жителями. Якщо її не вирішувати, стосунки між гостем і господарем можуть перетворитися у стосунки споживача і постачальника, коли обидві сторони

будь-які контакти будуть розглядати лише з комерційної сторони. Щоб уникнути цього, зауважують дослідники, дуже важливо стає роль посередників з культури, котрі знайомі з місцевими традиціями, допомагають уникнути непорозумінь, розповідають гостям про особливості місцевої культури та пояснюють, яка поведінка вважається відповідною, а яка — ні. Гід, який розповідає про місцеві традиції, забезпечує найбільш ефективне спілкування, котре є запорукою стабільного розвитку туризму в регіоні [9; с. 157].

Постає і проблема інсценованої автентичності або неякісного представлення етнічної культури відвідувачам. Туристи вимагають «моментальної культури», можливість відчути, нехай навіть штучно, «чужорідність» місця перебування. Бажання туриста піznати автентичність чужої культури приводить до того, що місцеві жителі або надають йому таку унікальну можливість, або просто інсценують її найбільш реалістичним чином. Відтворювана таким чином культура ризикує стати комерціалізованою — прикладом цього є демонстрація «автентичних» народних танців у туристичних готелях у вигляді кабаре, скорочені до мінімуму традиційні обряди, масове виробництво товарів низької якості, спрощення художнього стилю до рівня псевдо-традиційних форм [9; с.160]. Запобігти цьому, на нашу думку, найперше могла б обмежена кількість відвідувачів. Доцільним було б також, щоб автентичність елементів народної культури, що використовуються в культурно-пізнавальному туризмі, ґрунтовно вивчалися та засвідчувалися науковцями — археологами, етнографами, істориками, теологами і т. п.

Успіх європейських тематичних маршрутів культурно-пізнавального характеру пояснюється сприятливою державною політикою, створенням організацій, що об'єднували усіх зацікавлених сторін у розвитку туризму, активною та продуктивною співпрацею місцевих жителів з органами місцевого самоврядування, проведенням продуманих маркетингових кампаній з просування турпродукту на міжнародний ринок. В Україні створена державна політика щодо розвитку туризму, проте відсутність її цілісності та дієвості разом з відсутністю цілеспрямованої місцевої політики гальмуєть успішний розвиток туризму загалом. Це стосується і використання культурної спадщини в туристичному бізнесі — в Україні культура існує у відокремленому від туризму середовищі. Про це вказується і у звіті Ради Європи «Культурна політика в Україні», де відзначається, що «між туризмом і культурою немає жодного реального взаємозв'язку, закріпленим в термінах політики, і що ці дві частини навіть у рамках самого Міністерства поєднують зовнішні, поверхові відносини, а не якась спільна програма» [8; с. 96].

Туризм культурно-пізнавального характеру зможе розвиватися за рахунок збереження й підтримки знань, інновацій і традицій місцевих громад. Це органічно пов'язане з вирішенням на законодавчому рівні ряду питань: розширення прав та ініціатив місцевих громад та органів місцевого самоврядування щодо діяльності, спрямованої на розвиток внутрішнього туризму (прийом та обслуговування вітчизняних, іноземних туристів та екскурсантів), зокрема

шляхом підтримки традиційних знань та навичок (Закон «Про місцеве самоврядування»); запровадження пільгового оподаткування прибутку тих суб'єктів туристичної діяльності, які використовують традиційні знання, навички та інновації (Закон «Про туризм») [3; с. 201]. Важливою проблемою в організації тематичних турів постає і гармонізація культурної діяльності різних населених пунктів із створенням спільніх програм, котрі, серед іншого, передбачали б інтереси різних категорій туристів — школярів, туристів середнього, старшого віку, відвідувачів з сім'ями, іноземних туристів.

Для повноцінного ознайомлення туристів з культурно-історичною спадщиною доцільним є розширення мережі меморіальних музеїв та музейних комплексів у рамках національної системи туристично-експкурсійних маршрутів. На думку дослідників створення тематичних меморіальних музеїв чи комплексів є найефективнішою формою пристосування пам'яток історії до функціонування в ролі експкурсійних об'єктів культурно-пізнавального туризму [2; с. 13].

Таким чином, аналіз сучасних соціокультурних тенденцій показує, що потреба пізнання традиційної культури зростає, а культурно-пізнавальний туризм зберігає значення одного з найбільш поширених та перспективних напрямків розвитку сучасної туріндустрії. Вирішення певних проблем з його організацією в Україні значно посилює можливості туризму як надзвичайно дієвого засобу поширення і пропаганди культурних здобутків свого та інших народів, духовного збагачення людини, розвитку почуття національної гідності.

Література

1. Вишневська О. О. Феномен туризму у сучасному соціокультурному просторі: [монографія] / О. О. Вишневська. — Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. — 296 с. — ISBN 9789666235957
2. Корнієнко В. В. Історико-культурна спадщина та її використання в туристичній сфері України (1991–2007 pp.). — Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук за спец. 07.00.01. — історія України. — Інститут історії України НАН України. — К., 2008. — 20 с.
3. Любіцєва О. О. Екологічний туризм як засіб збереження та підтримки знань і традицій місцевих громад // Екотуризм і стаїль розвиток у Карпатах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10–12 жовтня 2007 / ред. кол. Ф. Д. Габор... [та ін.]. Ecotourism and sustainable development in the Carpathians: proceedings of the International Conference. — Рахів: Карпатський біосферний заповідник, 2007. — С. 197–201. — ISBN 966-75-24-59-0.
4. Павленко П. Етнічні особливості релігійного буття малих народів України і нові релігійні меншини та рухи. // Релігія і нація в суспільному житті України й світу. / за ред. Л. О. Филипович. — К.: Наукова думка, 2006. — С. 169–184.
5. Рутинський М. Й., Зінько Ю. В. Сільський туризм: Навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 271 с. — ISBN 966-34-61-45-4.
6. Igo Toth Z. Some aspects of sustainability in thematic tourism // Екотуризм і стаїль розвиток у Карпатах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10–12 жовтня 2007 / ред. кол. Ф. Д. Габор... [та ін.]. Ecotourism and sustainable development in the Carpathians: proceedings of the International Conference. — Рахів: Карпатський біосферний заповідник, 2007. — С. 132–141. — ISBN 966-752-45-9-0.

7. Koscak M. Heritage trails through Dolenjska and Bela Krajina in south-east Slovenia — bordering region between Slovenia and Croatia // Екотуризм і сталій розвиток у Карпатах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10–12 жовтня 2007 / ред. кол. Ф. Д. Габор... [та ін.]. Ecotourism and sustainable development in the Carpathians: proceedings of the International Conference. — Paxiv: Карпатський біосферний заповідник, 2007. — С. 167–176. — ISBN 966-752-45-9.

8. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку: монографія / [за ред. В. В. Александрова]. — Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. — 268 с. — ISBN 978-966-62-36-53-4.

9. Холловей Дж. К., Тейлор Н. Туристический бизнес: Пер. с 7-го англ. изд. — К.: Знання, 2007. — 798 с. — ISBN 966-346-299-X.

Бегей О. И.

КУЛЬТУРА КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА

В контексте современных социокультурных тенденций анализируется роль культуры в системе туризма, значение культурно-познавательных путешествий для развития региона, характерные проблемы в организации маршрутов познавательного характера и пути их решения.

Ключевые слова: глобализация, культура, культурно-познавательный туризм, регион, тематические маршруты.

Begey O. I.

CULTURE AS A FACTOR OF THE REGIONAL TOURISM DEVELOPMENT

In the context of modern social and cultural tendencies analyzes role of culture at the tourism system, significance of cultural and cognitive tours in the regional development, the problems at the organization of cognitive tours and the ways of its settlement.

Key-words: globalization, culture, cultural and cognitive tourism, town, region, theme tours.

УДК 902.2(437.4)

Булик Н. М.

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ ГАЛИЧА ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЛЬВІВСЬКИХ АРХЕОЛОГІВ XIX—ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглянуто історію археологічного вивчення історичних пам'яток княжого Галича XIX — початку ХХ ст. Подано основні гіпотези щодо локалізації столиці. Особливу увагу звернуто на розвідкові роботи А. Петрушевича, стаціонарні розкопки І. Шараневича та Л. Лаврецького, О. Чоловського та Й. Пеленського, які проводили архітектурно-археологічні роботи на пам'ятках, кожен мав свій погляд на дискусійну проблему місцезнаходження Галича і результати наукових пошуків яких, вирішили низку незрозумілих проблем історії галицьких земель у добу середньовіччя.

Ключові слова: історична пам'ятка, княжий Галич, археолог, польові дослідження.

Історичні пам'ятки княжого Галича неодноразово приваблювали увагу істориків, краєзнавців, етнографів та археологів. Особливо актуальними вони стають для археологів у XIX ст. В умовах відсутності власної держави українські дослідники намагалися показати коріння свого народу, його автохтонність на заселених теренах, багату матеріальну та духовну культуру. Власне низку цих питань можна було успішно вирішити за допомогою археології, яка у XIX ст. починає викремлюватися в самостійну наукову дисципліну. Початковий етап її нерозривно пов'язаний з колекціонуванням старожитностей. Археологія в цей час стає предметом зацікавлення аристократів та інтелектуальної еліти у всій Європі. Початково предмети старовини привозили з далеких мандрівок, однак дуже скоро з'явилися люди, які зауважили, що такі ж раритети знаходяться і у себе дома, зовсім поруч, таким чином, починається зацікавлення власним минулім через живих свідків цього минулого — археологічні знахідки.

Серед перших дослідників, які звертали увагу на пам'ятки Галича та його околиць варто відзначити одного з пionерів західноукраїнської археології Зоряна Доленко-Ходаковського. Відомості про його наукові мандрівки збереглися у листуванні, зокрема, він писав до губернатора «...прошу дозволити провести дослідження на території Королівства Галицького... в могилах і валах старовинних, де була б потреба аби можна було пошукати ознаки ким, в якому столітті і з якою метою були насипані; зняти плани з деяких археологічних об'єктів, зокрема у Галичі над Дністром...» (16, с. 214–215).

Ще одну інформацію подано у роботі Ж. Паулі «Старожитності Галицькі» де є повідомлення про великий двосічний бронзовий «жертвовний» ніж, знайдений у кургані під Галичем 1828 р. (18, с. 26–27).

Власне ці відомості знаходимо у повідомленнях дослідників, які стояли біля витоків археології заходу України і передували польовим дослідженням на теренах Галича, однак, їх повідомлення свідчать про те що галицькі старожитності були предметом зацікавлення за довго до початку планових археологічних робіт і не лише українських археологів.

У XIX ст. розпочинаються дискусії навколо місця розташування княжого Галича. Один з перших українських археологів Антін Петрушевич бачив його в сучасному Галичі, Ісидор Шараневич вважав місце колишнього «стольного града» сусіднє з Галичем с. Залукву, натомість Олександр Чоловський, а за ним Йосиф Пеленський розташовували його в сучасному селі Крилос. Усі вони зосереджували свої археологічні дослідження навколо пошуків колишнього кафедрального собору Галича, «що стояв як могутня твердиня в самому центрі городу». На результататах наукових пошуків цих представників західно-української науки цього часу зупинимося детальніше.

Українська археологія середини XIX ст. представлена діяльністю Антіна Петрушевиця (1821–1913). Саме йому належать перші археологічні розвідки у княжому Галичі. У 1847–1850 рр. А. Петрушевич детально ознайомився із фундаментами церков княжих часів, провів там незначні археологічно-архітектурні обстеження і зарисував залишки руїн цих культових споруд (7; 9, с. 10). Дослідник помилково прийняв старостинський замок за замок галицьких князів, а церкву Різдва Христового назвав столичною Богородичною церквою галицьких митрополитів. З цього приводу Я. Пастернак писав, що «саме таке ставлення справи, що його боронив він завзято до кінця свого життя, було причиною цілого спору між ним і всіма іншими дослідниками топографії Старого Галича» (5, с. 24).

У 1850 р. А. Петрушевич оглянув костел св. Станіслава, він наголошував на тому, що серед багатьох знаків, креслень і назв бачив знаки схожий до літери З, яких при повторному огляді у 1878 р. не було виявлено, він припускає що їх замальовано під час реконструкції (19, с. 36). Він також згадує про окремі знахідки з ще однієї церкви, зокрема, «в церкві св. Миколая побудованій з дерева в 1102 году при реставрації около 1870 года открыто под помостомъ шесть кельтовъ» (6, ч. 1, с. 7).

На підставі відкритих фундаментів церков св. Пантелеймона, св. Спаса, монастиря св. Іллі, костелу св. Анни та багатьох житлових та господарських забудов городища Антон Петрушевич зробив першу спробу реконструювати стародавнє місто Галич (7, с. 6). Графічні матеріали згодом були використані під час археологічної виставки 1888–1889 років у Ставропігійському інституті. Дмитро Доротенко називав його «автодидактом на полі археології та історії» (1, с. 181).

Перу А. Петрушевиця належать одні з перших праць про історико-архітектурні пам'ятки Галича (6, с. 6) крім того, у Львові зберігаються його креслення і зарисовки з польових розвідок у княжій столиці, а бронзові кельти з досліджень А. Петрушевиця опубліковано графинею Уваровою у збірнику присвяченому 25 річниці з дня смерті Олексія Уварові (8, табл. XXI).

Незважаючи на те, що гіпотези А. Петрушевиця не підтвердилися, не варто відкидати його ролі у дослідженнях пам'яток Галича. Насамперед, він був першим, серед українських дослідників, який провів розкопки на низці пам'яток, зафіксував свої спостереження графічно, опублікував результати досліджень і до кінця наукової кар'єри відстоював свою версію про місце розташування Галича.

Одним із наукових опонентів А. Петрушевиця виступав відомий історик та археолог, професор Львівського університету, діяч Ставропігійського інститу-

ту Ісидор Шараневич (1829–1901). Йому належать одні з найтриваліших стаціонарних робіт у Галичі, які велися з перервами з 1882 по 1888 роки. В ході цих досліджень відкрито велику кількість пам'яток, одночасно, на їх прикладі спостерігаємо непорозуміння, які виникали між українськими і польськими археологами у XIX ст. На цих подіях доцільно зупинитися детальніше.

У 1882 р. І. Шараневич звернувся до управи Крайового Відділу Комісії зі збереження історичних та мистецьких пам'яток у Львові із проханням виділити кошти на проведення розкопок у княжому Галичі. Того ж року він отримав дозвіл від Крайового Відділу на фінансування археологічних досліджень Галича в сумі 2 тис. злотих (10). Перед початком робіт І. Шараневич зіткнувся із певними перешкодами, а саме, на проведення досліджень у Галичі сейм кошти виділив, однак, їх не можна було отримати без резолюції головного консерватора Галичини. Цю посаду з 1880 р. займав відомий археолог, історик, політик та літератор Войцех Дідушицький (1848–1909), який вважав українського вченого недостатньо компетентним і запропонував залучити археологів з Krakова. На цю пропозицію І. Шараневич не погодився, що вирішило долю фінансування. Початково, досліднику Галича було доручено скласти детальний план робіт, який представлено без зволікань (23, с. 36–38). Цікаво, що В. Дідушицький нібито офіційно не перешкоджав проведенню розкопок, але одночасно створював різноманітні бюрократичні перешкоди, що блокувало роботи. Добре прослідкувати ці події дає змогу тристороння переписка між І. Шараневичем, В. Дідушицьким та Краєвим відділом, яка зберігається у Центральному державному історичному архіві України у Львові. Так, у листі-відповіді до І. Шараневича В. Дідушицький пише, що позитивно ставиться до охоронних робіт у Галичі, однак, зміст листа дає змогу твердити про зволікання початку робіт з боку Головного консерватора (10, арк. 119). Серед основних вимог консерватора можна виділити дві — це в день приїзду І. Шараневича до Галича повідомити про початки робіт консерватора, щоб він міг виїхати на місце робіт і, найголовніше, речі отримані під час розкопок мали бути передані охоронцю пам'яток, який зобов'язувався забезпечити їм зберігання «у краївих музеях» (10, арк. 120), безумовно, на цю пропозицію І. Шараневич не міг погодитися, оскільки вважав, що матеріали з досліджень літописних міст мають поповнити збірки українських музеїв у Львові. В. Дідушицький запланував на 13 липня 1883 р. з'їзд комісії до якої окрім І. Шараневича мали входити археологи з Krakова з метою погодження всіх суперечніх питань, які виникали навколо цих досліджень. Кошти на подорож до Галича всіх учасників цього заходу мав покрити Головний консерватор. Внаслідок з'їзду археологічної комісії Крайовий відділ заложив у кошторис витрат на 1884 р. на «дослідження в Галичі та Залукві і реставрацію церкви в Галичі» 4,5 тис. злотих і ці кошти назначалися для І. Шараневича як куратора пам'яток в околицях Галича (10, арк. 132). Однак без підпису В. Дідушицького отримати кошти виявилося не можли-вим, а на умови останнього І. Шараневич не міг погодитися, тому українські дослідники залучилися фінансовою підтримкою Владислава Федоровича, власника сіл Вікно та Чернігівці на Поділлі та провели результативні дослідження.

З весни 1882 р. розпочалися розкопки за участю настоятеля церкви у с. Залуква Лева Лаврецького (3, с. 304; 13; 14). Лев Лаврецький не був фаховим

археологом. Та він душою відчував минувшину рідного краю. Знав чим дихає і які історичні скарби зберігає земля. А поруч був доктор Ісидор Шараневич.

19 квітня 1882 року Лев Лаврецький разом із Ісидором Шараневичем розпочали розкопки фундаментів старовинної кам'яної церкви на горі Карпіця, неподалік від храму Пантелеїмона. За припущеннями істориків, це була церква Спаса.

I. Шараневич проводив розкопки в ур. «Діброва», де дослідив п'ять могил.

У 1884 р. В. Дідушицький наклав заборону на дослідження Галича, притнути заличи археологів з Кракова. Тоді Ставропігійський інститут звернувся за допомогою до професора археології київського університету Володимира Антоновича (1834–1908), який погодився стати науковим консультантом і навіть взяти участь у розкопках. Влітку 1885 р. В. Антонович допоміг дослідникам Ставропігії систематизувати та датувати археологічні знахідки з Галича. З його допомогою було визначено 23 предмети кам'яної доби, булаву та стрілу бронзового віку, а також 17 предметів епохи заліза. В. Антонович оглянув фундаменти восьмикутних будівель у Крилосі, зробив припущення, що це залишки кам'яних веж, які захищали вход до Галича (2, с. 1; 12, с. 4).

Загалом у результаті розкопок 1882–1885 рр. виявлено та досліджено фундаменти 7 об'єктів (20, с. 3–90). Дослідники локалізували та відкрили наступні пам'ятки: церкву Св. Спаса на горі Карпіця, багатокутну ротонду «Полігон» в ур. Карпів Гай, фундаменти храмів в урочищах Під Бідуном, (церква св. Кирила), На Церквісках, На Цвінтариєсках, Прокалів Сад, а також в урочищі Воскресенське. Ю. Захарієвич та I. Шараневич ввели пам'ятки до наукового обігу (22, с. 139–140; 152–153; 21, с. 3–9). У Галичі дослідження проводились до 1888 р., однак суттєвих доповнень вони не принесли (15).

У наступні роки над археологією Галича працювали Ю. Захарієвич, О. Чоловський, Й. Пеленський, однак левова частка до І світової війни належить археологічним відкриттям I. Шараневича і Л. Лаврецького.

Олександр Чоловський (1865–1944) у 1883 р. брав участь у археологічних дослідженнях Галича, які вів I. Шараневич, очевидно, саме це стало поштовхом до подальшого зацікавлення княжою столицею (11, арк. 132).

У 1890 р. О. Чоловський, за дорученням головного консерватора В. Дідушицького, проводив власні розкопки у Галичі та Крилосі, результати досліджень яких виголосив доповідю «Про розташування Старого Галича» на II З'їзді істориків у Львові у цьому ж році (17, с. 85).

Дослідник висунув власну теорію щодо положення княжого Галича, яка суперечила думкам старших колег — А. Петрушевича та I. Шараневича, хоча і наголошував, що результати досліджень останнього є близчими до правди, оскільки I. Шараневич столичним градом вважав галицьке передмістя. Він звернув увагу на село Крилос, на його оборонні вали, у яких бачив залишки княжого Галича. Варто відзначити, що детальний аналіз топографії місцевості, який застосував О. Чоловський був новим кроком у археологічних дослідженнях цього часу. Однак він дотримувався думки, що головною і єдиною підставою для означення місця давньої столиці є локалізація городища шляхом археологічних досліджень та встановлення місцевознаходження Успенського собору, правда, слідів Успенського кафедрального собору О. Чоловський не виявив, це питання залишилося відкритим.

O. Чоловський дожив до часу, коли його інтуїтивні припущення щодо розташування княжої столиці були підтвердженні науковою. А саме, у 1936 р. відомий український археолог Ярослав Пастернак відкрив фундаменти Успенського собору, а у наступному році всередині храму розкопав саркофаг із похованням галицького князя Ярослава Осмомисла. Ці події поставили крапку у дискусіях навколо розташування княжої столиці.

З когорти львівських археологів, які досліджували княжий Галич на початку ХХ ст. на увагу заслуговує постать Йосифа Пеленського (1879–1957). Йому належать дослідження у 1909–1911 роках. Варто відзначити, що приступивши до вивчення пам'яток Галича дослідник ретельно ознайомився з результатами робіт своїх попередників I. Шараневича та Л. Лаврецького.

Й. Пеленський провів детальне дослідження церкви Пантелеїмона (відома у літературі також як монастир Станіслава). Важливо, що це єдиний, збережений на теренах Галичини, зразок княжої архітектури.

Й. Пеленський у своїх наукових розвідках наблизився до розв'язання питання локалізації Богородичної катедри у Крилосі. Біля пам'ятки він провів невеликі розкопки в ході яких виявив інсітний культурний шар княжої добу, який виступав денною поверхнею під час будівництва храму (4, 315).

Дослідження Й. Пеленського доволі критично оцінювали О. Чоловський та професор кафедри класичної археології та праісторії Кароль Гадачек, які надавали йому консультації у 1910 р.

Й. Пеленський результати своїх робіт у Галичі узагальнив у монографії «Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej», яка побачила світ у Кракові у 1914 р. Варто відзначити, що частину своїх спостережень, серед яких місцевознаходження Богородичної катедри дослідник не опублікував, маючи надію згодом продовжити дослідження. Сподівання археолога не віправдалися і у своїх післявоєнних записах він висловлював жаль з приводу відкриття Успенського собору Ярославом Пастернаком.

Історико-архітектурні пам'ятки княжого Галича майже два століття приваблюють вчених, краєзнавців, любителів рідного краю, і, зрештою, туристів. Сучасним знанням про столичний город і його пам'ятки передували довготривалі польові дослідження, які проводили представники львівської археології. Саме завдяки їх наполегливим пошукам вдалося по крупинці реконструювати княжий Галич, відкрити для нащадків велику кількість археологічних пам'яток, цілісно показати галицький археологічний комплекс і відтворити історію одного з найбільших міст Східної Європи.

Література

1. Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії [Текст] / Д. Дорошенко. — Київ, 1996. — С. 181.
2. І. І. Три дні на древніх розвалинах [Текст] // Слово. — Львів, 1885. — Ч. 82. — С. 1.
3. Лаврецький Л. Розкопы старинного Галича [Текст] / Л. Лаврецький // Зоря. — Львів, 1882. — № 19. — С. 304.
4. Лукомський Ю., Романюк Т. Сторінки життя і діяльності Йосипа Пеленського [Текст] / Ю. Лукомський, Т. Романюк // Записки НТШ. — Львів, 2002. — Т. CCXLIV. — С. 312–319.

5. Пастернак Я. Старий Галич (Археологічно-історичні досліди у 1850–1943 рр.) [Текст] / Ярослав Пастернак. — Краків–Львів, 1944. — 219 с.
6. Петрушевич А. С. Археологіческие находки близ города Галича [Текст] / А. Петрушевич // Вестник Народного Дома. — Львов, 1882–1884. — № 1–18.
7. Петрушевич А. С. О городе Галиче за Луквою [Текст] / А. Петрушевич // Вестник Народного Дома. — Львов, 1884. — № 18–58.
8. Галиція. Археологіческі заметки [Текст] П. Уварова // Сборникъ мелкихъ трудовъ. Изданъ ко дню 25-летія со дня кончины. Подъ редакторством Гр. П. С. Уваровой. Т. II. — Москва, 1910. — С. 22–51.
9. Фіголь М. Мистецтво стародавнього Галича [Текст] / М. Фіголь. — Київ, 1997. — 224 с.
10. ЦДІАУ ф. 146, оп. 51а, спр. 1030.
11. ЦДІАУ ф. 55, оп. 1, спр. 263.
12. Шараневич И. Указания в писанных источниках, а особенно в документах и актах до археологических исследований [Текст] / И. Шараневич. — Львов, 1886. — 35 с.
13. Шараневич И., Лаврецький Л. Про розкопи в Галичи [Текст] / И. Шараневич, Л. Лаврецький // Діло. — 1883. — № 89.
14. Шараневич И., Лаврецький Л. Дальший ход розкопок в Галичи [Текст] / И. Шараневич, Л. Лаврецький // Діло. — 1883. — № 115.
15. Шараневич И. Известия о результате исследовательских розкопок в рубежах древне-княжего Галича предпринятых в гг. 1886–1887 [Текст] / И. Шараневич. — Львів, 1888. — 8 с.
16. Dolega Chodakowski Z. O Slowianszczynie przed chrzescijanstwem oraz inne pisma i listy. Oprocowal i wstepem opatrzył J. Maslanka. — Warszawa, 1967.
17. Laszak E. Dzialalnosc naukowa Aleksandra Czolowskiego (1865–1944). — Lodz, 2004. — 185 s.
18. Pauli Z. Starozytnosci Galicyjskie. — Lwow, 1840. — 49 s.
19. Pelenski J. Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej (na podstawie badań archeologicznych i zdrojów archiwalnych). — Krakow, 1914. — 207 s.
20. Szaraniewicz I. O rezultatach poszukiwan archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1884–5 // Preglad Archeologiczny. — Lwow, 1888. — Z. IV. — S. 3–90.
21. Szaraniewicz I. O rezultatach poszukiwan archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1883 // Preglad Archeologiczny. — Lwow, 1883. — Z. III. — S. 3–9.
22. Zachariewicz J. Wykopaliska w Zalukwi nad Dniestrem. Opis do jesieni 1882 г. odkrytych fundamentow i wykopalisk // Dzwignia. — Lwow, 1882. — Z. 9–10. — S. 139–140; 152–153.
23. Zachariewicz W., Szaraniewicz I. Plan robot podjac sie majacy w celu odszukania i bliszczego zbadania starodawnych budowli lub innych historycznych pomnikow w Zalukwi, w Haliczu i na Krylosie // Preglad Archeologiczny. — Lwow, 1883. — Z. II. — S. 36–38.

Булык Н. М.

ІСТОРИЧЕСКИЕ ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬНОСТИ ГАЛИЧА И ЕГО ОКОЛИЦ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ЛЬВОВСКИХ АРХЕОЛОГОВ XIX—НАЧАЛА XX В.

В статье рассмотрена история археологического изучения исторических достопримечательностей княжеского Галича XIX — началу XX в. Поданы основные гипотезы относительно локализации столицы. Особенное внимание обращено на исследовательские работы А. Петрушевича, стационарные раскопки И. Шара-

невича и Л. Лаврецкого, О. Человского и И. Пеленского, которые проводили архитектурно-археологические работы на достопримечательностях, каждый имел свой взгляд на дискуссионную проблему местонахождения Галича и результаты научных поисков которых решили ряд непонятных проблем истории галицких земель во время средневековья.

Ключевые слова: историческая достопримечательность, княжеский Галич, археолог, полевые исследования.

Bulyk N. M.

HISTORICAL MONUMENTS OF HALYCH CITY AND ITS SUBURBS AT RESEARCHES OF ARCHAEOLOGISTS OF L'VIV DURING XIX-BEGINNING OF XX CENTURIES

History of archaeological researches of historical monuments of medieval Halych during XIX - beginning of XX centuries is analyzed at the article. General hypotheses of localization of the capital are shown. Special attention is paid to surveys, carried out by A. Petrushevych; excavations, led by I. Sharanevych and L. Lavrets'kyi, O. Cholovs'kyi and Y. Pelens'kyi. Each of them organized architectural-archaeological works at the monuments; have own vision of problem of situation of Halych and results of their scientific activity were very important for decision of some issues of history of Halych region during the Middle Ages.

Key words: historical monuments, medieval Halych, archaeologist, field researches.

УДК 745.52 (908.477)

Гасюк Г. Г.

Львівський кооперативний коледж економіки і права,
Стоколос-Ворончук О. О.

Львівський інститут економіки і туризму

ЛІТЕРАТУРНО-КРАЄЗНАВЧІ МОТИВИ ТОПОНІМІВ ТА АНТРОПОНАМІВ У ТВОРЧОСТІ І. ФРАНКА

У статті розглянуто літературно-краєзнавчі ономастичні назви праць І. Франка. В одній із них («Уваги про походження назви бойки»), подано глибокий аналіз дослідження щодо походження назви бойки та етнічних назв за територіально-етнографічною приналежністю. Друга праця — «Причини до української ономастики» — це науково-історичний огляд творення прізвищ та імен Західної України, починаючи з 15 ст. Особливої уваги заслуговує краєзнавчо-історичний опис «Сліди русинів у Семигороді», де використано унікальні хроніки, історичні документи, щоб простежити походження топонімів та антропонімів та показати як полонізація, русифікація, германізація, румунізація, що проходили і проходять на українських теренах, змінювали і змінюють сьогодні наші етнічні родові назви.

227

Ключові слова: ономастика, антропонім, топонім, етнонім, етнографічна група, відкомпозитне ім'я, відапелятивне прізвище, мікро топонім.

Предметом широкого зацікавлення в українській мовознавчій науці є літературна ономастика та топоніміка. А тим часом стилістичне використання особових назв, топонімів, лінгвістичні та культурно-історичні особливості відбивають дух тієї епохи, в якій живе і творить письменник. Саме тому такі дослідження художньо-літературних антропонімів допоможуть глибше зрозуміти як принципи так і специфіку образотворчих процесів у системі та творчій лабораторії того чи іншого письменника і соціальну структуру суспільства.

Як відомо, власні імена є елементом етнографічного колориту. Вони передають через себе інформативний матеріал про давні мовні особливості, зокрема лексичний склад. Бо в ономастичному матеріалі збереглися не тільки рідкісні й навіть забуті слова, словесні форми, певні значення, які побутували відповідно до територіальних регіонів. Треба зауважити, що Ю. О. Карпеню відзначає, що у власних назвах акумулюється, відкладається інформація про минуле [8, 15].

Тому в антропоніміконі та топонімії художніх творів Івана Франка знайшли своє відбиття різні аспекти історії народу, соціально-політична структура суспільства, побутові реалії, звичай, світогляд людей.

Проблема художньої ономастики набуває особливого значення, коли вона ставиться у зв'язку зі загальними питаннями вивчення мови видатних письменників, які вливають відповідний національний колорит щодо певного географічного розташування певних етнопоселень. Адже прізвища «... зберігають найбільше відомостей про давній стан української мови, оскільки в них фіксуються особливості матеріальної та духовної культури предків» [16, 254].

I. Франко написав три краєзнавчі праці: перша, «Уваги про походження назви бойки», поміщена в журналі Житте і слово в 1895 р. [6, 146–149]; друга, «Причинки до української ономастики», друкована в Науковому Збірнику НТШ, присвяченому М. Грушевському і виданому в 1906 р. I третя, «Сліди Русинів у семи городі», поміщена в Науковому додатку Учителя в 1911 році. Всі ті студії перевидано окремою книжкою за старанням і редакцією Я. Рудницького у Вінніпезі (Канада) в 1957 р. [13], з чого дві без жадних змін фототипним способом, а тільки одну змодернізовано [13, 47].

Доповіді про Франкові назвознавчі праці були написані англійською мовою і читані на ономастичних конференціях в Канаді Я. Рудницьким [11, 194], В. Жилою [7, 194].

Найбільшу увагу у своїх дослідженнях, автор приділив назві бойки, яку вперше згадує візантійський імператор Константин у своїй праці, відомій під назвою *De administrando imperio*, в 10 ст., визначаючи їхню територію на північ від Дунаю в сучасній Мадярщині. На тій підставі П. Шафарик уважає, що бойки — це нашадки білих хорватів, яких угри прогнали дальше на північ, але та гіпотеза не має достатніх доказів [14, 301].

У 981 р. Володимир Великий прилучив «Червенські городи» до Київської Держави і з того часу карпатські племена ділили долю з Червенськими городами, переходячи під Польщу в 1349 році, а під корону Габсбургів у 1772 році.

У дискусії про походження назви бойки брали участь В. Охримович, І. Верхратський і П. Патрицький. Останній обстоював так звану кельтську гіпотезу про походження бойків від кельтів-бойів, що нібто колись жили в Карпатських горах. Верхратський однаке твердив, що верховинців бойків прозвали їхні сусіди, які жили внизу, тому що бойки постійно вживали частки бойє = бо + ѹ + є, в потвердливому значенню, «так і є, справді». Франко піддержує тезу Верхратського, але вважає, що частка не постала з бо + і + є, але з ба-і-а, аналогічно до ая, тобто а + ѹ + а, яку в низових районах вимовляли також а-як-же, в тому ж самому значенню: «так» чи «справді». Франко стверджує, що ці узагальнення є вірними. «Що ж до аналогій приведених Д. Верхратським, то частіці «боя» мені не доводилося ніде чути, що НІ до частіці «бая», то її уживають в Нагуєвичах, але тільки як контракцію з уживаною також «ба-ая». Частиця «ая» уживається також; сама без «ба», але коли її поставимо в зв'язок з гуцульським «а-йик» (а-як) і з підгірським «а-як-же», то хто знає, чи не ближчою буде етимологія її з «а-як». Професор Огоновський виводив її з а- і -а, а-я-а.

Щодо частіці «бойє, бойє, бойє», то я чув її також в горах (Лолин пов. долинського, Климець пов. стрижівського, Урич того ж пов., Смільна пов. самбірського (як і на Підгір'ю). В Нагуєвичах (пов. дрогобицького) уживається форма «бойє» (найчастіше в звороті): «та бо й бое» — *gans richting! Ja freilich!*» [13, 50].

Іван Франко, який добре знов карпатський говор, зокрема Бойківщини, детально визначив, в якому повіті вживавуть інші варіанти частки байя чи бойє, тому відкидає другу гіпотезу Верхратського. Він вважає, що походження назви бойко від «бойє» не є нерозривно зв'язана з другою, додатковою гіпотезою Д. Верхратського, що прозвіка «бойки» повстала «на межовині, там де стикаються бойки з лемками». Мені здається, що ця друга гіпотеза Д. Верхратського не відріжиться, а то головно тому, що власне такої межовини між бойками і лемками зовсім нема. Зауважив це вже проф. Коперніцький, об'їздячи наші гори, що оскільки між бойками і гуцулами видно різкий контраст і в мові, і в одежі, і в способі будування хат, остильки між лемками і бойками такого контрасту нема, так що понад усім горішнім Сяном, від Сянона аж до Дидьови бачимо ненастанині повільні переходи й відтінки від лемків до бойків — і в одежі, і в способі будування хат, і в діалекті [13, 51].

Вдвічі чисельнішою є група назв осіб за їх етнічним походженням або територіально-етнографічною принадлежністю. В основах прізвищ Бойківщини зафіксовані назви представників різних народів і національностей, а також окремих етнічних і етнографічних груп: Басараб, Батюк, Гураль, Гуцул, Волошин, Жидик, Лях, Лендяк, Лемак, Мадяр, Мазур, Москаль, Сас, Сербин, Турок, Угрин, Циган, Шваб. Ці назви являють собою офіційно прийняті в українській мові етноніми, або ж діалектні, а іноді й іншомовні лексеми. Основна причина широкого представництва етнонімів у прізвищах — переселення людей з однієї етнічної території на іншу [16, с. 127]. Цим пояснюється і факт незначної кількості прізвищ, що вказують на етнос корінного населення Бойківщини — Русин, Українець. Дуже поширене на Бойківщині прізвище Бойко і похідні від

нього. Воно могло утворитися як від одноіменного етноніма, так і від давнього слов'янського відкомпозитного імені, яке, зрештою, і породило етнонім Бойко [15, с.67]. Серед етнонімів, відображеніх у прізвищах бойків, деякі вказують на представників далеких народів: адже через Галицьку Русь пролягли важливі торгові шляхи із Східної Європи у Західну. Професор Ю. К. Редько пише про це: «Існуючі сьогодні прізвища, що утворилися у зв'язку з становістю та трудовою діяльністю відображають картину українського суспільства другої половини VIII ст. [10, 34].

Остання група лексем, які стали базові відапелятивних прізвищ — назви осіб за місцем проживання, особливостями появи в новому населеному пункті. Назви осіб за місцем поселення чи проживання у конкретному селі є або загальновідомими апеллятивами, або спеціальними іменуваннями переважно прикметникового характеру. Утворені від географічних термінів чи мікро топонімів: Верховинець, Гірний, Горішній, Долішній, Задорожній, Запотічний, Зарічний. Назви осіб, що вказують на факт чи спосіб появи в новому місці, як і назви за місцем походження чи за етнічною принадливістю досить продуктивно вживались в Україні у XIV–XVII ст. для ідентифікації новопоселенців. В основах прізвищ відображені лексеми, які вказують на денотатів як на нових, недавно прибулих осіб, або які пояснюють спосіб появи їх у новому селі: Незнаний, Новий, Придбайло, Пришлюк, Чужанський.

Досліди про походження назв і говорів проводили в 30-их роках такі вчені: М. Скорик «Про називу бойків»; С. Рабійвна «Діалект бойків» і Ярослав Рудницький «Географічні назви Бойківщини» [12, 6].

Наступна праця Івана Франка «Причинки до української ономастики» — це не лише оглядова праця для української антропоніміки, але також справжній науково-історичний огляд творення прізвищ у західній Україні, починаючи з 15 ст. Для тієї студії Франко використав такі джерела: судові Акти з років 1563-66 сяніцького повіту [9], тобто території між ріками Буг і Сян, на південні від лінії Львів–Перемишль та С. Томашівського Акти з років 1648–1649, публіковані в IV і V томі Жерел до історії Руси Михайла Грушевського.

Франко у вступі стверджує, що кожна людина має «товариша, що супроводить від колиски до гробової дошки, 70, 80 літ, а якого значіння чоловік часто не знає» [13, 11], тому саме ім'я і прізвище, «ядро» людини є важне і треба ним цікавитися, що вже раніше відмітив Альберт Гайнце, якого Франко цитує [4, 3].

Рівночасно Франко подає історичні причини розвитку тих прізвищ, що постали в наслідок нової чужої адміністрації на давніх ґрунтах родових дворищ. В давнину дворищем називано садибу і заорані поля, що належали даному родові, який в міру потреби поширював свої ниви, коли рід помножувався. Цей звичай заорювання нових нив задержався у віддалених з комунікаційного погляду районах аж до 16 ст.

Після ревізії в 1565–66 р. польська адміністрація влада заборонила поширювання родових земель, а уряд передав хліборобські дворища разом із людністю польській шляхті, творячи королівські фільварки; почалося переміщування піль і виділювання «ланів» величиною в 16 моргів, що зустрічалося

з протестом селян, які не хотіли погодитися з новими порядками і панциною про що звітували польські ревізори [13, 36–37].

Після знищення традиційних двориць, обмеження землі, панцини і нужди, в якій опинилися колись вільні хлібороби, селяни часто попадали в конфлікт з новими порядками, ставали «злочинцями», а їхні перекрученні прізвища попадали в судові реєстри.

Франко ділить ті збірні прізвища на три групи. Перша група: а) прізвища, утворені від родового відмінка однини голови родини (батька, діда чи найстаршого брата):

Хведько Долинського (пасинок) Chwedko Dolinskiego

Андрій Кривого (зять) Andrus ziec Krywoho

Гриць Нагірного (син) Hrycz Nagornego

Владко Возного (брат) Wladko Woznego [13, 17–19].

З часом ступень посвоячення відпадав і залишалися прізвища: Долинського, Кривого, Нагірного, Возного.

б) Прізвища, утворені від родового відмінка жіночого роду, особливо тоді, коли не було чоловічого потомка або дитина була неправого ложа. Напр.: Тимко мав дочку, яку звали Тимкова, коли ж вона вийшла заміж, тоді передавала своє прізвисько по-батькові синові, тобто син Тимкою, або навіть і мужеві, коли він приставав до її садиби. Франко стверджує, що таких прізвищ мало і подає п'ять прикладів і обов'язково вказує на етнотериторіальне походження: Василько Тимковей з бельзького староства, Іван Вашеї з сокальського староства, Гриць Макаровей з любачівського староства, Василь Хоміней з любачівського староства, Фед'ко Кузьміней з любачівського староства [13, 19].

Згідно з нормами української мови прізвища від жіночих антропонімів походили звичайно від імені, прізвиська чи зайняття чоловіка даної жінки: Тимко–Тимчиха–Тимчишин, Бойко–Бойчиха–Бойчишин, Коваль–Ковалиха–Ковалишин. Саме такі прізвища творять велику групу антропонімів у нашій мові.

Друга група (тип): Прізвища цієї групи утворені при допомозі суфікса середнього роду -я називного відмінка однини, або родового відмінка множини -ят [5, 184–185]. Такі штудерні прізвища влада насаджувала тоді, коли первісний господар двора помер, залишивши сироти, звичайно дітей, яким надавали здрібнілі варіанти його імені або прізвища. Франко ділить їх на кілька типів:

а) назви утворені від прізвища батька:

Глухий — Gluszenie, Gluszenieta

Дробина — Drobinczenie

Турчин — Turczenie, Turczenieta [13, 25].

б) назви утворені від імені або прізвища матері:

від імені Ганка — Hancza i Hancze.

від імені Параска — Paraszczeta

від прізвища Дедеря, чи Дедериха — Dedirochowjeta [13, 26].

в) від заняття батька:

боровий — Боровят — Borowwiat

котляр — Ваганчат — Waganczat

паляч — Палячат — Palaczat [13, 28].

г) від місця походження:

Стирава — Стиравичат — Styrawyczat

Завадка — Завад чат — Zawadczat

Угерець — Угерчат — Uherczat [13, 29].

Франко дуже докладно подає число архіву кожного прізвища й місцевості, у яких прізвища повторюються так само або в варіантах, вказуючи повіт і село. Перша група прізвищ (родовий — Кривого) домінує над долішнім і середнім Сяном і в трикутнику між Бугом і Сяном; друга група начислює 20–30 відсотків на просторі західної Бойківщини й Лемківщини від Турки до Сянока; третю можна зустріти в Дрогобиччині, Стрийщині та в Ліську. Коли ж узяти до уваги всі ті штучно накинуті полонізовані прізвища, то вони розкинені на просторі галицького Підгір'я від Черемоша до Сяну.

Підсумовуючи свою студію Франко зазначив, що в ревізії полів, чи радше поділі ланів, збірних прізвищ менше, як в реєстрі злочинців, тобто людей «відірваних від свого гнізда», ізгой давнього дворища, яким не вдалося заснувати свого господарства й вони попадали в реєстри «злочинців», а найбільше їх в актах у справі розрухів у 1648 році.

Коли Галичина стала провінцією Австрії в кожній місцевості заведено метричальні книги, в яких записано дати народження, хрещення, прізвища кумів і тоді кожний міг подавати своє родове прізвище. Це був початок правильного реєстру прізвищ, який почався у 1772 р.

Третя краєзнавчо-ономастична праця Івана Франка «Сліди русинів у Семигороді» — топонімічно-історична. Вона незвичайно цінна не лише з назвознавчого погляду, але також; з історично-джерельного, бо там Франко використовує унікальні хроніки, писані латинською й німецькою мовами. Студія складається з двох розділів.

У першому розділі розглядає Франко: Історію України-Руси Михайла Грушевського [2, 27], брошуру Вольфа Про сліди рутенців у Трансильванії [1, 28], і Фрідріха Мюллера Німецькі мовні пам'ятники зі Семигороду. Франко цитує твердження Грушевського, що «в Семигороді вже нема русинів», бо вони асимілювалися на переломі 18-ого й 19-ого ст. Залишилися за ними ще тільки мадяризовані, германізовані та румунізовані сліди, тобто топоніми, з-поміж яких Грушевський подає сім назв: Oroszsi, Ogoszfalva, Oroszhegy, Rusesti, Ruselu, Russdorf, Reusdorfel, Rusz.

У першій збірці реєстру місцевостей із кінця 12-ого ст. занотована назва Шибин в різних транскрипціях: Scybin i Zibin у 1201 р., Sibin в 1211, Cibin 1212 р., Zebin в 1223 р. Слово шиб означало гірничу яму з надбудованим двигарем і свердлом у Дрогобичі теж в 20-ому ст., а корінь того давньослов'янського слова задержався також у гідронімі озера Шибене.

На першій сторінці реєстру місцевостей в 1211 р. згадано назву ріки Борза і землі-поріччя Борза. Прикметник «борзій [полки]» зустрічаємо в «Слові о полку Ігореві», а прислівник борзо в розумінні «швиденько» ще досі вживають на Бойківщині. Отже ріка Борза — це швидка чи бистра ріка. Там же під 1233 роком зустрічаємо назву Бистриця — ріку й місто, згадані у різних варіантах: (Bistrice, Byzturche, Bistrice).

Матеріали, зібрани в тому збірнику, мають краєзнавчо-історичний характер: поруч перших декоративних сторінок з поетичною присвятою, поміщені карти Татарії й Криму зі значною частиною південної України й опис Татарії. Для Франка найцікавішими були описи Семигороду й Молдавії, де наші русичі залишили свої сліди. Цитуємо за Франком: «Це найкраща і найбагатша країна, заселена многими народами та мешканцями й щедро наділена всім, що йде на пожиток людям, золотом і сріблом і копальнями соли, з яких що року черпаються величезні скарби, з багатими виноградниками, скрізь благословенна незліченим множеством усякого скоту та худоби. І здається мені, що в цілій Європі не знайдете провінції, що рівнялась би багатством та приємністю і пожиточністю з оцим нашим Семигородом» [13, 73].

У цій праці науковець опітється на дослідження вченого Кочубінського, який розглядає ряд топонімів та гідронімів, що, на його думку, були слов'янського походження. Так, гори: Бик, Бистричора, з якої витікає Бистриця, Дід, Діл, Обрина, Руська, (з якої витікає потік Чорна-Согота) і гора Азіяко. РІКИ: Бистриця, Думбрава, (доплив Дунаю), Золота, Лопушник. Місцеві назви: Батра і Батрина, що походять від ватра (вогонь) Сольник і Тернавіца й інші, подані вище [13, 76–78]. Щоправда, І. Франко заперечує етимологію деяких назв, як наприклад: Домб і Домбро, що їх уважає румунськими. Треба визнати, що Каменяр дуже добре простудіював не лише історію Семигороду і його давніх мешканців, але також зновував добре німецькі праці з назвознавства.

Підсумовуючи три розділи про поселення русинів у Семигороді, подаємо нижче список топонімів і гідронімів Семигороду, доповнивши їх назвами, поданими на карті Івана Баптисти Гоманна:

Топоніми: Баня і назви з приrostками.

БІК	Вук
Бистриця	Bistritz
Богач	Bogacz, Bagac
Борза	Borgza
ВОВКІВ	Volko, Vulki
Дева	Deva, Deywa
Десна	Desne
Дум брова	Dum brova
Житне	Zutne
Медвіж	Medviz, Medwitz
Ольшина	Olczina, Oroszsi
Родна	Rodna
Руска	Ruska
Русеті	Ruseti, Rusielu
Шибин	Scybin

Гори: Бистричора — румунський топонімно-гідронімний демінугтив (місце, з якого витікає Бистриця)

Верх

Волкан

Дід, Діл

Гідроніми:

Бистриця

Златна (ліва притока Лароша)

Красна і Лопушняк (притоки Самоша)

Отже, огляд літературно-краєзнавчих праць І. Франка доказує нам, що він започаткував підстави для українського назвознавства, особливо антропонімів та топонімів в студії «Причинки до української ономастики», де проаналізував три типи прізвищ, що витворилися в несприятливих політичних умовах на західних землях України, після зруйнування давніх родових дворищ і накинення чужих порядків.

У вступі до «Причинків...» Франко виразно каже: «А тимчасом матеріял для будущого робітника вже тепер набрався величезний. Починаючи необмежене поле сучасного живого покоління, ми маємо в опублікованих дослідженнях архівах богатий матеріял, по якому можемо слідити еволюцію прізвищ, їх розв'язання і чергування» [13, 12].

Таким чином, сучасні дослідження даних назвознавчих матеріалів крізь призму літературно-краєзнавчих мотивів доводять, що праці І. Франка упродовж століть залишаються невичерпним джерелом наукових, літературознавчих, історичних та краєзнавчих знань. Український народ в особі Франка має найвищий злет своєї інтелектуальної та духовної культури, незважаючи на те, що русифікація, полонізація, германізація та румунізація, що проходили і проходять на наших теренах, змінюють антропоніміку та топоніміку.

Література

1. *Volf J. De vestigiis Ruthenorum in Transilvania*, 1982.
2. *Грушевський М.: Історія України-Русі*. — 2-е вид. — Львів 1904.
3. *Дей О. До питання про вивчення спадщини Івана Франка, Слово про великого Каменяря*. — Київ, 1956. — С. 521.
4. *Heintze A. Die deutschen Familiennamen geschichtlich, geographisch und sprachlich*. Halle a. — S. 1903, p. 3.
5. *Hursky Jacob The Origin of Patronymic in Ukrainian*. The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S., New York, 1960, p. 184–185.
6. *Житте і слово*, Львів 1895, т. 3, с. 146–149.
7. *Zyla W. T. Ivan Franko's Studies in Ukrainian Onomastics*, The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S., New York, 1969–1972, v. 12, p. 151–157.
8. *Карпенко Ю. А. О функціях собственных имен // Spolocenske fungovanie vlasnych mien. VII. Slovenska onomasticka konferencia. Zbornik materialov*. — Bratislava, 1980.
9. *Materyaly historyczne*, wydawnictwo Towarzystwa Historycznego we Lwowie. Regestr zlozycow grodu Sanockiego 1554–1638, t. 1. Wydal Oswald Balzer we Lwowie 1891.
10. *Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища*. — К., 1966.
11. *Rudnickij J. B. Ivan Franko as Onomatologist*, Onoma, t. VII, 2, p. 194.
12. *Rudnickij J. B. Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny*, Lviv 1937 and Onomastica, No. 23–24, Winnipeg, 1962, p. 6.
13. *Франко І. Назвознавчі праці*. Перше книжкове видання, Вінніпег 1957 (далі: Назвознавчі праці).

14. Холмський І. Історія, України, Мюнхен 1949, с. 40—41.

15. Худаш М. Л. Антропонім Бойко і питання його генезису (до питання етноніма бойки). — Мовознавство, 1978, № 1.

16. Чучка П. П. Закарпатські відтінкові прізвища// Питання сучасної ономастики. — К., 1976.

Гасюк Г. Г., Стоколос-Ворончук О. А.

ЛИТЕРАТУРНО-КРАЕВЕДЧЕСКИЕ МОТИВЫ ТОПОНИМОВ И АНТРОПОНИМОВ В ТВОРЧЕСТВЕ И. ФРАНКО

В статье рассмотрено литературно-краеведческие ономастические названия работ И. Франко. Проанализировано три основные ономастические работы, в которых подано глубокий анализ исследований относительно происхождения названия бойки и подано многочисленные группы этнических названий за территориально-этнографической принадлежностью. Вторая работа — это научно-историческое обозрение образование фамилий и имен Западной Украины, начиная с 15 в. Особенного внимания заслуживает краеведческо-историческая работа «Следы русинов в Семигороде», в которой использованы уникальные хроники, исторические документы, которые анализируют происхождение топонимов и антропонимов и показано как полонизация, russификация, германизация, руманизация, что проходили и проходят на украинских землях, изменили сегодня наши этнические родовые названия.

Ключевые слова: ономастика, антропоним, топоним, этноним, этнографическая группа, откомпозитное имя, отапелятивная фамилия, микротопоним.

Galina G., Stokolos-Voronychuk O.

LITERARY AND LOCAL HISTORY AND PLACE NAMES ANTHROPOONYMS MOTIVES IN THE WORKS OF IVAN FRANKO

The article reviews literature and local history titles name mastic works of Ivan Franko. In one of them («Note on origin of the name Jaunty»), filed a profound analysis of research on the origin of the name Boiko and ethnic names for territorial and ethnographic backgrounds. The second work — «Prychynky Ukrainian onomastics» — a scientific and historical overview of the creation of first names and surnames of Western Ukraine, since 15 century. Special attention deserves the study of local lore and historical description of «Traces of Rusyns in Transylvania», which used a unique chronicle historical documents to trace the origin of place names and anthroponyms and show how Polonization, Russification, Germanized, Rumanization, held and held in the Ukrainian territory, changed and changing Today our family of ethnic names.

Keywords: onomastics, anthroponym, placename, ethnonym, ethnographic group, vidkompozytne name, vidapelyatyne full, microtoponymy.

УДК 391.1/3

Фішева В. С., Побігун О. В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ОДЯГ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЕТНІЧНОЇ ІСТОРІЇ

У даній статті викладено основні особливості різних строїв українського національного вбрання різних часів та різних регіонів України. Стаття відображає еволюційний розвиток українського національного одягу. Розглянуто застосування строїв щоденного, святкового та обрядового різновидів українського одягу різних етнографічних регіонів України.

Ключові слова: одяг, культура, стрій, сорочки, орнамент, поясне вбрання.

Одяг народу тісно пов'язаний з його історією. Відродження народних строїв веде до воскресіння глибинних пластів пам'яті. Для пізнавального, носталгічного і зеленого туризму це є досить важливим критерієм. Значний внесок у вивчення особливостей національного одягу внесли Ф. Вовк, П. Літвінова, Ю. Ткач, О. Воропай, Л. Бурачинська, П. Одарченко та інші дослідники. Підтримуючи промисел створення не лише вишиванок, а й інших елементів національного одягу, ми тим самим поповнюємо ринок сувенірних брендів для туристів не лише з-за кордону, а й для нас самих. Знаючи особливості, функції і значення вбрання, ми можемо вибирати для себе одяг-сувенір не лише за колірною гаммою, яка нам сподобалася, але й за приналежністю до окремих етнічних груп, де проживаємо ми чи наші предки, за метою застосування.

Потрібно відроджувати українську культуру та самоусвідомлення національних почуттів через представлення на ринку сувенірної продукції різно-колірної гамми українського національного одягу. А для цього необхідно цікавитися історією появи і становлення окремих елементів національного одягу. Одяг становить важливу складову частину духовної і матеріальної культури народу.

Крім терміну «одяг», часто вживаемо термін «костюм». Він окреслює значно ширше за обсягом поняття, яке вказує на сукупність і співвідношення одягу, власне предметів ноші, прикрас, знаків розпізнавання, зачісок, косметики, головних уборів, взуття, які поєднуються в цілій комплекс. Костюм є виразником соціальної та індивідуальної характеристики людини, її віку, статі, характеру, естетичного смаку [1, 2].

Оскільки з найдавніших часів господарство було натуральним, для виготовлення одягу і взуття використовувались власна сировина, яка була в кожному господарстві, бо кожна родина вирощувала льон і коноплі, з яких потім ткали полотно й шили одяг. Активне заняття скотарством, полюванням на дикого звіра, давали шкіру й хутро, які йшли як на виготовлення добротного одягу, так і взуття.

Формування особливостей одягу населення будь-якої країни диктується декількома чинниками — це природні умови, культурна спадщина попередніх поколінь, взаємовідносини з іншими народами, мистецькі здобутки, а також спосіб життя народу, його національні особливості, релігія, суспільна мораль.

У найдавніші часи одяг не розподілявся чітко на чоловічий та жіночий. З розвитком продуктивних сил і виробничих відносин відбувалася диференціація

строїв: спочатку на чоловічі та жіночі, згодом — на святкові, обрядові, щоденні, вбрання спеціального призначення [2].

Здавна одяг виконував різні функції: практичну, захисну, обрядову, оберегову, знакову, соціальну, національну. Дуже важливим з-поміж них були практична і захисна. Проте не менш значущими були й інші функції, наприклад, оберегова. За народними віруваннями за допомогою певних символів, нанесених на одяг способом вишивання, ткання, вибійки тощо, людину оберігали від «поганого» ока, злих духів. Велике значення мала обрядова функція, яка вимагала спеціально виготовленого одягу для певного ритуалу чи обряду (одяг весільний чи поховальний). У різних обрядах одяг застосовували по-різному, однак суттєвими були ті чи інші атрибути-символи: квітанка, вінок, колір квітів, стрічок, вишиті узори сорочок та добір їх кольорів.

Важливою була естетична функція. Стрій завжди залежав від ідеалу краси тієї чи іншої епохи. Вбрання завжди чітко реагувало на певні естетичні ідеали, художні стилі. Так, у середні віки на костюмі позначився готичний стиль, в козацьку добу — мистецький стиль бароко, який був панівним у Західній Європі та в Україні у XVII ст.

I, нарешті, важливою є функція національна, яка вказує на тривалий історичний процес формування певної етнічної культури, і вбрання зокрема.

Про найдавніший одяг на теренах України розповідають археологічні знахідки. Вони відносяться до раннього палеоліту, неоліту, епохи бронзи. В добу пізнього палеоліту вбрання складалося з сорочки, штанів, взуття, короткої накидки — плаща. Головним убором служила шапка-каптур, яка щільно облягала голову. Вже у ті віддалені від нас часи одяг оздоблювали намистинами з бивня мамонта: розшивали низ шапки, довкола голови, нагрудну частину сорочки, штані (нижче колін), плащ. Відомо, що люди палеоліту вже носили прикраси, зокрема намисто, браслети, різні види застібок, так звані фібули і аграфи. У виготовленні одягу і прикрас застосовували такі складні технологічні процеси, як шиття і сверління намистин, зубів диких тварин [3].

Про одяг наступних історичних епох відомостей збереглося дуже мало. Більш чітке уявлення про одяг дають археологічні матеріали початку доби заліза, зокрема археологічні пам'ятки скіфів, які заселяли українське Причорномор'я від VII ст. до н. е. і до II ст. н. е.

Чоловіки носили гостроверхі головні убори у вигляді каптура, сорочку, опущену нижче пояса, з довгими рукавами і вирізом для голови, інколи з коміром, шкіряні штані, короткі облягаючі куртки. Поверх сорочки одягали безрукавку, а куртки були з короткими і довгими рукавами, мали розріз спереду, а ще, права пола накладалась на ліву і притискалась поясом. Край обшивали хутром. Взуттям скіфів були м'які невисокі чоботи. Усі складові частини скіфського вбрання, крім сорочки, прикрашалися тисненими орнаментальними бляшками, що мало оберегову і розпізнавальне значення (тільки царі і вельможі мали право прикрашати одяг золотими бляшками, а жерці-срібними накладками).

Жінки одягали довгу сорочку з овальним вирізом для голови, з довгими рукавами прикрашеними нашивками на плечах. Поверх сорочки одягали теплу

безрукавку. Поясним одягом служила одноплатова обгортка, якою сорочка прикривалася від пояса до середини ікор. Верхнім одягом було довгополе розстібне вбрання з довгими вузькими рукавами у вигляді халата. Багатими були головні убори жінок. Дівчата з заможних родин носили начильні стрічки зі шкіри або тканини, до яких пришивали металеві бляшки. Крім каптура, жінки носили високі або низькі конічні головні убори, а також циліндричні шапки з плоским верхом.

У I тис. н. е. територію України заселяли слов'яни. Археологічні знахідки цього періоду допомагають відновити головні убори тієї доби. Один з головних уборів, знайдений у с. Мартинівка в басейні р. Рось, подібний до українського очіпка, а у срібних фігурах, тут знайдених, у сорочках з довгими рукавами, вишигах на грудях дослідники вбачають зображення східних слов'ян VI–VII ст. [4, 5].

Давньоруський стрій, пристосований до суворого клімату, був багатошаровим, тобто складався з кількох предметів ноші і щільно облягав тіло. Полотняна сорочка — неодмінна складова давньоруського вбрання. У княжому строї побутували два види сорочок — верхня і нижня, котрі шили з різних тканин. Після прийняття християнства в княжий стрій увійша довга сорочка-туніка — «дивитися».

Поясним убранням князя були штани з прямим нешироким кроєм холошень, штіт з привозних тканин. Свitu шили зі «світочного» сукна. Крім свitu, носили плащ, який називався по-різному: «корзно», «мятль», «луда», «скут». Його накидали на ліве плече, а на правому з'єднували кінці застібкою, пряжкою або за допомогою зав'язок.

Верхнім одягом князів і бояр у холодну пору був кожух. Його шили із хутра та іноді покривали зверху дорогою тканиною. Головим убором князя служила шапка конічної або сферичної форми із коштовної тканини, облямована хутром, діадема або вінець, залежно від церемоніалу. Найпоширенішим взуттям були чоботи, штіт з добре вчиненої та фарбованої шкіри і оздоблені кольоровими, часто золотими нитками. Популярні кольори чобіт — червоний та зелений.

Надзвичайно пишним і урочистим була вбрання княгинь. Вони одягали білу, синю або пурпурну сорочку з широкими рукавами, стягнутими біля зап'ястя. Поверх неї — розкішний, оздоблений коштовним камінням, важкий пояс, яким оперізували стан і перекидали через ліву руку. Поверх далматики носили плащ, скріплений на грудях коштовною оздoboю. На голові — білий, або синій завій, а поверх нього — корона. На ноги взуvalи дорогі червоні черевики або чоботи.

Убрання селян складалося з полотняної сорочки і штанів. Різновидом верхнього одягу була сукняна свита і волота. Волотою називалася суконна тканина нижчої якості, з якої шили цей одяг. Селянським взуттям були личаки, які плели із ліка, та постоли зі шкіри.

Жіночий одяг городянок і селянок складався з полотняної сорочки; поясного вбрання; нагрудного короткополого вбрання — літника; верхнього одягу — свitu, кожуха.

Завершували цілісний ансамбль убрання різноманітні головні убори. У городянок і сільських дівчат — це начильні стрічки з тканин, шкіри, металеві обручки. У жінок — чепець, убрус, намітка.

Взуття, зокрема черевики, чобітки, прикрашали рядами білих швів, крапок.

XVI–XVII ст. характеризуються все більшим розшаруванням населення України і поглибленим класових протиріч: панівна верхівка — феодали та козацька старшина, середній клас — поміщики, міщани, торговці і найбідніша верства населення — рядове козацтво та селяни. Серед багатьох відмінностей між цими класами були також одяг і взуття. Увійшли в моду жупани, пошигі з дорогих тканин, сорочки з шовку чи тонкого полотна, вишигти золотими чи срібними нитками, яскраві шаровари та дорогі пояси. Звичайно, такі речі могли собі дозволити лише представники панівної верхівки, біднішим верствам населення вони були недоступні. XVI–XVII ст. внесли певні зміни в політичне та економічне життя України. У цей час територія Правобережної України потрапила під владу панської Польщі. Тому значний вплив на зміни одягу зробило саме польське панування [4, 5].

Багатством форм, вищуканість, барвистість відзначався одяг українського козацтва. Одяг рядового козацтва — скромний, нагадує селянський. У запорожців похідний одяг був бідним. Але вдалі військові походи на турків, татар давали змогу козакам одягатися у дорогі трофеїні речі. Тому домашній та парадний одяг у козаків був розкішним.

Для запорізьких козаків найхарактернішою була шапка з високою смушевою околицею і сукняним червоним або зеленим верхом. Серед козаків були поширені шапки різної висоти, циліндричні з плоским і опуклим наголовком. Гетьмані носили невисоку і облягаючу голову шапку-султанку.

Сорочки одягали білі, полотняні, домашнього виготовлення.

Поясним одягом служили шаровари червоні, сині, зелені, а також шкіряні. Верхнім одягом у козаків були чемерки, жупани, каптани, шуби. Взуттям служили сап'янові чоботи (жовті, зелені, червоні) зі золотими, срібними або мідними підківками [6].

Одяг селян не залежав від примх моди так, як одяг шляхти і заможних городян. Селянське вбрання наслідувало попередні давньоруські форми. Його, як і раніше, виготовляли в умовах натуруального господарства. З полотна шили чоловічі і жіночі сорочки, спідниці, фартухи, чоловічі штани. Широко застосовували вовняні тканини як домашнього виробу, так і привозні. Із сукна виготовляли верхній одяг: свitu, опачі, киреї, сердаки, чугані, чумарки. Дуже поширеними були жіночі очіпки із парчі [7].

У XIX ст. на всіх теренах України зберігається традиційне вбрання, сформоване в ансамблевий комплекс, — стрій. Ансамбль вибудовується за єдиним принципом пошарового накладання убрання (натильне, поясне, плечове, верхнє, прикраси, доповнення, головний убір і т. ін.). Повсюдно використовуються одні й ті ж матеріали з натуруальної сировини, виготовлені за єдиними технологіями ручного виробництва. Вироблено єдині художньо-естетичні правила оздоблення предметів ноші, в яких знайшли відображення найкращі досягнення українських майстрів візерункового тканин, вишивки, мережки. Повсюдно діють єдині морально-етичні норми побутування строю, за якими розрізняється убрання буденне, святкове, обрядове. По всій Україні горять разки намиста, мерехтять квітами, стрічками, намистинами, дзеркальцями дівочі вінки, вишине-

ві, зелені, сині, червоні, тернові хустки, переливаються коштовними самоцвітами уставки і манишки.

Та попри всі спільні риси в окремих місцевостях помітні свої характерні етнічні особливості строю, що вирізняють його серед інших, це виявляється у своєрідному колориті, зіставленні певних компонентів одягу, способах ношення його окремих деталей, прикрас. Ці всі особливості виділилися в результаті становлення та історичного розвитку українського народу як нації. Різноманітність природно-ландшафтних зон, своєрідність шляхів соціально-економічного та етнокультурного розвитку окремих земель України вплинули на формування регіональних комплексів традиційного українського вбрання: поліського (північного), лісостепового (центрального), степового (південного) та карпатського (південно-західного).

Поліський стрій традиційного одягу вирізнявся домінуванням тканин домашнього виробництва (полотна, сукна) та їх декоративного оздоблення вибійчатими прийомами, використанням жінками незшитого поясного одягу, побутуванням у чоловіків вузьких полотняних штанів, двоколірної біло-червоної гами та поєднанням червоного з невеликою кількістю чорного або синього кольорів в вищих геометричних мотивах. Архаїчність поліського строю простежувалася також у жіночих головних уборах — намітках.

Лісостеповий стрій на Правобережжі вирізнявся сорочками. Тут побутували усі чотири способи з'єднання рукавів зі станом з перевагою безуставкових, усі варіанти викінчення верху «станка», завершення рукавів манжетами. Переїхало використання непрозорого шиття низинковими та гладьевими техніками вишивки. Вирізнялася геометрично-рослинна орнаментика. Були представлена обидва способи носіння чоловічих сорочок: «на випуск» та «заправленими в штани». Правобережжя характеризувалося поширенням доморобних тканин, домашньо-ремесловими способами іх фарбування та рукотворно-штампованими прийомами орнаментації. В незшитому жіночому одязі переважав обгортуючий спосіб укріплення на фігури. А у зшитому — різноманітні форми «рясування».

Лівобережні сорочки були уставкового та безуставкового типів, відзначилися своєрідним способом пришивання широких рукавів до уставки «пухлими», оздобленням вишивкою та мережкою переважно білими нитками, а вишивка червоними поєднувалася з синіми, рідше з чорними. Поясний одяг побутував у обох формах. Незшитий був представлений вовняними та навіть шовковими різниколірними плахтами, а зшитий — рясніми спідницями. Своєрідним верхнім жіночим одягом були байкові спідниці з рукавами, оздоблені «перчиками» та корсетками.

Степовий стрій убрання яскраво виявляв своєрідність умов заселення безлісних степових земель вихідцями з різних районів України. Регіональну свою рідність уставковим і безуставковим жіночим сорочкам південного стилю надавав чотирикутний виріз навколо шиї. Побутували сорочки із суцільним рукавом і нерясніми зборами навколо шиї. Також були знані тут і сорочки «до талійки». Таку сорочку шили на кокетці — талійці. До кокетки пришивали станок, який по лінії з'єднання з талійкою, мав складки. До нижнього краю станку пришивалася підточка.

Поясним одягом слугували на щодень дерги з чорного домотканого сукна, а на свята — узороткані з кольорової різного сорту вовняної чи ситцевої у велике квіти спідниці. Підперезувалися жінки червоним поясом з довгими кінцями. Верхнім вбранням була свита білого або синього крамного сукна, сукняна або з іншої тканини кофта з рукавами. Молодиці одягали очіпки, виготовлені з різноманітних тканин, але найбільш престижним вважали очіпки пошиті з парчі та шовку. Літні жінки поверх очіпка одягали намітку, навивали білу тонку тканину типу серпанку, і залишали вільно спадати по спині довгі кінці. Деякі поверх очіпка пов'язували хустки.

Жіночою прикрасою служили дукати, хрести, декілька разів добого намиста, червоне скляне намисто, сережки, на пальцях носили персні.

Чоловічий одяг складався з лляної сорочки та широких лляних білих штанів «шароварів» на шкіряному очку або сукняних штанів, підперезаних вузеньким шкіряним пасочком, на якому підвішували ніж та маленьку калитку чи капушон з грошима. У свята білі лляні штані змінювали на вибійчасті або китаєви.

Верхнім вбранням на щодень була свита з домотканого сукна з каптуром кобеняком біля коміра, сіряк або куцина. На свята носили довгий, до колін, кафтан із синього сукна. Шапки шили з білого, сірих та чорних смушок. Парубки смушкові шапки носили набік. Влітку вузували постоли, а взимку — чоботи. Деякі парубки стригли волосся в кружок, а більшість мала довгі чуприни, які перекидали через праве вухо.

Карпатський стрій вбрання мав шість варіантів: лемківський, бойківський, гуцульський, покутський, буковинський та закарпатський [8].

Для жіночого вбрання лемків характерними були наявність мінімально оздобленої вишивкою короткої жіночої сорочки та приталеної безрукавки переважно із синього сукна, барвистість вибійчатих тканин, приталеність силуету, своєрідний спосіб покриття голови та верхньої частини тіла великою хусткою; використання як прикрас силянок (крайок).

Чоловіче вбрання лемків виділяв крій сорочки, прямоспинна безрукавка з купованого синього сукна, широкий з доморобного сукна плащ, що звисав по спині нижче стану, та з короткими рукавами — кишенями.

Жіночі безуставкові сорочки бойкінь із суцільним рукавом мали розріз збоку або на плечах. Спідниця — точеник із домотканого полотна була оздоблена мережкою горизонтальними смугами. Внизу спідницю викінчували в'язаним мереживом і в'язаними зубчиками із лляних ниток.

В оздобленнях чоловічих сорочок переважає чорний і синій. Поясний одяг чоловіків — полотняні вузькі штані. Нагрудному одягу бойків притаманні вовняні лейбіки, куртки та хутряні бунди.

Додільну уставкового типу гуцульську жіночу сорочку оздоблювали вишивкою на уставах, манжетах рукавів. Найдавнішим поясним одягом гуцулик були запаски. Молодиці й літні жінки — гуцулки покривали голову білим очіпком, накладаючи на нього вузький, аде довгий завій — перемітку з домотканого полотна.

Гуцули носили чорні фетрові капелюхи. Взуттям слугували шкіряні постоли. На шиї носили прикраси: намисто, гривни, гердані у вигляді стрічок.

Складовим компонентом святкового одягу гуцулів була плоска шкіряна торбина — тобівка — для дрібних предметів. У будні носили через плече на тканому поясі торбини — тайстри з вовняної тканини.

Жіночий покутський одяг відзначався поширенням двох типів сорочок: перекидної та уставкової, які на уставці, полі рукава та манжетах пишно прикрашалися вишивкою. Своєрідності жіночим сорочкам надавало поперечне плісування обох її нижніх кінців та укріпленням їх на талії з одночасним використанням плісованої домотканої запаски - фартуха. Верхнім нагрудним одягом були хутряні безрукавки — кептари. Зачіски покутянки робили з проділом на тім'ї, над вухами заплітали дві коси, які укладали навколо голови вінком. Шию прикрашала велика кількість разків намиста.

Буковинський стрій народного одягу характеризувався широким побутуванням сорочок тунікоподібного крою у жінок, видовженими формами безрукавок з використанням хутра тхора, поясного одягу — одноплатової обгортки, фартуха, дівочих головних уборів. У прикрасах чоловічих солом'яніх капелюхів значне місце відводили шовковій траві — ковилі. Серед нагрудних прикрас найпоширенішими були салби, коралі, різноманітні намиста, шлярки, пацьорки [9].

На Закарпатті спостерігалася надзвичайна різноманітність народного жіночого одягу. В деяких районах жіночі сорочки вишивали «кучерявим стібом» поверх зборів «морщення». Для стилю жіночого одягу в південно-західних районах Закарпаття характерні сорочки з розрізом на плечах або збоку, оздоблені зборами, морщинами і брижками.

Чоловічу, дуже коротку тунікоподібну сорочку шили з домотканого полотна, з широкими рукавами, мережили по краях, вишивали білими нитками. Поясним одягом були штани «гачі» з білого полотна, а в жінок був він представлений як не зшитим, так і зшитим типом.

Верхнім одягом слугувала простора, прямospинна й довговорсова на лицевому боці «гуня» з білого сукна. Взимку носили кожух. На Закарпатті дівчата сплітали волосся у коси «плетіні». Побутували чоловічі «ковпаки», виготовлені зі шкурі ягнят та домотканого сукна. Влітку одягали «клебаню» або «кресаню» та солом'яні капелюхи.

Український національний стрій характеризується великою кількістю локальних варіантів. Але скрізь крій був раціональним, адже одяг мав бути зручним. Повсякденне вбрання було менше декороване. Святковий одяг відрізнявся матеріалами, збагачувався колоритом, способами його декорування.

Зовсім особливе ставлення було до обрядового вбрання, яке найчастіше пов'язане з духовним світом людини. В обрядовому строї особливі місце надається символіці. Кожний символ протягом віків узвичаювався і поступово перетворювався на декоративний елемент. Тому до початку ХХ ст. національний стрій став історичною пам'яткою з нашарувань знаків — орнаментів, що відображали цілу систему духовних цінностей та вірувань.

Таким чином, у національному вбранні українців панувала щедра декоративність через уміле співставлення контрастних кольорів орнаменту із загальним — білим, сірим, коричневим. Оздоблення народних строїв відзначається

багатством різновидів орнаментальних мотивів, різноманітністю технік, широким вибором оздоблювальних матеріалів. Ці всі особливості потрібно враховувати на ринку сувенірних брендів, тому що окрім наших різnobарвних вишиванок є безліч оригінальних і не менш колоритних елементів національного одягу, які слугують джерелом вивчення етнічної історії українського народу.

Література

1. Артох Л. Ф. Українське історико-етнографічне дослідження [Текст]. — К.: Наукова думка, 1977. — 155 с.
2. Николаева Т. О. Украинская одежда: Среднее Поднепровье [Текст]. — К.: Наукова думка, 1988. — 128 с.
3. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології [Текст]. — К.: Наукова думка, 1995. — 155 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу [Текст]. — К.: Мистецтво, 1993. — 210 с.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу [Текст]: Етнографічний нарис, у 2 т., Т. 2. — Мюнхен, 1966. — 154 с.
6. Данилюк А. Г. Українська хата [Текст]. — К.: Наукова думка, 1991. — 130 с.
7. Українське народознавство [Текст]: навч. посіб. / За ред. С. П. Павлюка. 3-те вид., випр. — К.: Знання, 2006. — 586 с.
8. Никорак О. І. Сучасні художні тканини Українських Карпат [Текст]. — К.: Радянська школа, 1988. — 130 с.
9. Кожолянко Я. І. Буковинський традиційний одяг [Текст]. — Чернівці: Саскатун, 1994. — 60 с.

Фишева В. С., Побигун Е. В.

УКРАИНСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ОДЕЖДА КАК ИСТОЧНИКИ ЗНАНИЯ ЭТНИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ

В данной статье изложены основные особенности разных строев украинского национального наряда разных времен и разных регионов Украины. Статья отображает эволюционное развитие украинской национальной одежды. Рассмотрено применение строев ежедневной, праздничной и обрядовой разновидностей украинской одежды разных этнографических регионов Украины.

Ключевые слова: одежда, культура, состав, рубашки, орнамент, поясная одежда.

Fisheva V. S., Pobigun E. V.

UKRAINIAN NATIONAL CLOTHES AS SOURCE OF STUDY OF ETHNIC HISTORY

The basic features of different line-ups of the Ukrainian national dress of different times and different regions of Ukraine are expounded in this article. The articles are represented by evolutionary development of the Ukrainian national clothes. Application of line-ups of daily, festive and ceremonial varieties of the Ukrainian clothes of different ethnographic regions of Ukraine is considered.

Keywords : clothes, culture, array, shirts, ornament, explain dress.

Юнко М. М., Бойко Л. В.

Львівський інститут економіки і туризму

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ ВШАНУВАННЯ КУЛЬТУ СВЯТОЇ КАТЕРИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТРАДИЦІЯХ

В статті розглядається культурологічний аспект культу святої Катерини. Зосереджено увагу на обрядах та звичаях вшанування цього культу в європейській та українській традиціях.

Ключові слова: християнський культ, традиції, звичаї, обряди, християнська релігія.

Існує різний рівень розповсюдження культу тих чи інших святих. Про це свідчить зафіксована в багатьох джерелах популярність їхніх життів, спорудження храмів в їхню честь, вшанування реліквій.

В науковій літературі обґрунтковується думка про «ієархію поклоніння» культам, де відзначається роль і значення того чи іншого культу для віруючого [2, 25]. Так, згідно «ієархії покоління», серед найбільш шанованих культів, в певний час (зокрема у Середньовіччі) був культ святої Катерини Олександрийської.

Мета статті - окреслити головні риси культу святої Катерини та зосередити увагу на звичаях та обрядах вшанування цього культу в українській та європейській традиціях.

Катерина Олександрийська (Синайська) з роду Консти, донька володаря Кіпру. Вона народилася в 287р. в Олександрії, була наділена неймовірною красою і розумом. Залучена до християнства сірійським монахом, який охрестив її під іменем Катерина (грец. — «чиста душою»). За давніми переказами, після хрещення, уві сні, до неї явився Ісус Христос і вручив її перстень, назвавши своєю нареченою [1, 39].

В сімнадцятирічному віці Катерина прийняла стражданницьку смерть. Це було на початку IV ст. в період правління імператора Максиміліана. На допиті Катерина привселюдно заявила про свою віру в Ісуса Христа і звинуватила імператора в язичництві. Зaproшені імператором мудреці зі всієї імперії намагались переконати її в іншому, але свята Катерина сама навернула їх в християнство разом з декількома членами імператорської родини і представниками римської аристократії. «Житіє» повідомляє про навернення в християнство і дружини імператора — цариці Августини, яка заступилася за святу і сама була страчена [1, 40]. Катерину піддали багаторазовим тортурам, ув'язнили з позбавленням їїкі. Проте вона не перестала вважати себе християнкою. Одним з методів тортур, який став пізніше символом св. Катерини, було колесо з багатьма ножами. Імператор наказав прив'язати діву серед коліс, два з яких оберталися в ліву сторону, а два інші — в праву. До цих коліс були прикріплені леза, які при обертанні мали розрізати дівчину. Ці тортури повинні були злякати св. Катерину, щоб вона зректася своєї віри, а якщо ні /1 її чекала смерть. Ці колеса, за легендою, були зруйновані ангелом, який зійшов з неба і звільнив Катерину від мук. Імператор бачив наполегливість святої і наказав

стратити її, відсікши голову. За легендою, з рани Катерини замість крові витекло молоко [1, 40].

Після страти св. Катерини її тіло зникло. За словами очевидців, тіло було перенесено ангелами на вершину найвищої гори Синая, яку пізніше назвали в її честь. Три століття по тому, в середині VI ст. ченці монастиря Преображення, побудованого імператором Юстиніаном, підкоряючись видінню, піднялися на гору і знайшли там останки св. Катерини. Вони відізнали її по каблучці, яка була дана Ісусом Христом, і перенесли ці мощі в церкву. Після одержання ченцями монастиря мощів св. Катерини і поширюючи її культ, монастир до XII ст. отримав свою справжню назву — монастир св. Катерини.

У вівтарі монастирського «кафолікону», базиліки Преображення в мармуровій скриньці зберігається два срібні «ковчежки» з мощами св. Катерини. Щоденно, у певні години, віруючим відкривають доступ до праху святої. В пам'ять про поклоніння праху монахи дарують срібний перстень зображенням серця і написом АГІА АІКАТЕРІНА (свята Катерина). А друга частина її праху (палець) знаходитьться в іконі св. Катерини в лівому куті базиліки і завжди відкрита віруючим для поклоніння. У Німеччині зберігаються дві частки мощів великомучениці Катерини: в церковному музеї м. Фульда (каплиця 14 святих помічників) і в Німецькому музеї холодної зброя м. Золінген (Грефрат). У Золінгені поряд з часткою мощів поміщена колба з миром від цієї частки мощів.

В європейській культурі культ св. Катерини втілює в собі вченість, дівочу чистотливість, зарученість з Богом і вшановується з XI ст.

Свята Катерина вважається покровителькою молоді, що навчається (особливо філософії). День великомучениці — 21 листопада — відзначається лише представницями слабкої статі. З цим культом пов'язано багато традицій та звичаїв. Наприклад, у Франції св. Катерина вважається патронесою «старих дів». У цей день усі неодружені паризькі дівчата, старші 25-ти років, одягають капелюшки, прикрашені жовтими зеленими стрічками. Веселі «катеринетти», так звать цих дівчат, гуляють по вулицях, співають, розважаються, а в одній із церков відправляється служба Божа, і архієпископ паризький благословляє «старих дів». Вдень веселі процесії несуть квіти до статуї св. Катерини, а ввечері дівчата розважаються на вулицях. Їм багато дозволяється: за старою традицією чоловіки можуть цілавати на вулиці дівчат у жовто-зелених капелюшках, але ніхто не дивується, коли «катеринетти» охоче цінують хлопців.

Католицька церква вшановує святу Катерину Сієнську (25 березня 1347 — 29 квітня 1380) — християнську святу епохи середньовіччя, черницю-домініканку, відому не лише своїми містичними переживаннями, але й активною участю в суспільному житті свого часу, в оновленні Церкви та суспільства.

За деякими даними ім'я св. Катерини фіксується в давніх слов'янських джерелах, однак жодної церкви на її честь в околицях Києва не було збудовано. Хоча, у Чернігові, на зламі XVII–XVIII ст. зведено церкву св. Катерини на місці, де археологічно фіксується храм XII ст. [1, 39]. Спорудження найдавніших храмів св. Катерини відбулося в Галичині й на Волині. Розташовані вони були в замках, тобто на території княжої юрисдикції: у Львові — на Нижньому замку (згадка 1377 р.), у Галичі (згадка 1532 р., замок вимуруваний перед

1367 р.), Белзі (згадка 1456 р.), в Луцьку (тут на її місці у середині XVI ст. вже стояв дім шляхтича). Ініціаторами спорудження катерининських храмів виступали представники правлячих династій (Рюриковичі, П'ясти, Гедиминовичі), яких зі святою поєднувало кровне поріднення — через дружину угорського короля Бели IV Марію, доньку імператора Нікеї Теодора Ласкаріса. Так, Лев Данилович був одружений з донькою Марії Констанцією, а рідна сестра тої — Йолента — доводилась бабою польському королю Казимирові III. Мазовецький князь Земовит II мав за дружину доньку Лева Анастасію; Дмитро Любарт був одружений з донькою Юрія Львовича; князь Владислав Опольський побрався з донькою Земовита III (його старша донька не випадково була названа Катериною).

Найдавнішим з-поміж згаданих храмів був, очевидно, львівський, збудований, як можна припустити, Левом Даниловичем для дружини. Констанцію поховали у Львові, найправдоподібніше — саме у замковій каплиці, зведеній на честь її родички св. Катерини. Опис храму походить аж з кінця XVI ст.

На дворі замку стоїть храм св. Катерини, він раніше був русинським, як ще й сьогодні свідчить вся його будова. Всередині, починаючи з підлоги, прикрашений мальовидлами евангельських історій і святих, весь на руський лад. Вимуруваний дуже старанно, з особливо міцною цегли [1, 40].

З піятетом до святої ставився польський король Казимир III. Зокрема, у 1363 р. він розпочав будувати костел на її честь у Казімежі під Krakowem; завершений після його смерті храм мав в інтер'єрі «грецьке малювання». Можливо, саме з ініціативи Казимира III деякі замкові каплиці на українських землях передавалися під опіку св. Катерини, знаної як серед православних, так і серед католиків. Можна припустити наявність таких каплиць у замках, перебувавших королем — у Сяноку, Коросні, Теребовлі, Тустані.

У 1597–1605 рр. на території львівського Онуфріївського монастиря — філії Успенського братства — існував монастирок св. Катерини (правдоподібно, створений за ініціативою Івана та Юрія Рогатинців), де жило двоє черниць з родини Рогатинців — Анастасія і Домнікія; тут таки планувалося звести храм на честь св. Катерини. Вибір відомими братчиками за покровительку саме цієї святої пов’язаний, поза сумнівом, з культівуванням у їхній родині особливої пошані до вченості. Зокрема, обидві черниці були освіченими жінками і навіть забирали голос у богословських спорах, що для тогочасної України є річчю унікальною.

Що ж до парафіяльних та монастирських костильов, що будувалися в Галичині з XV ст. для німецьких та польських колоністів, то вони присвячувались Катерині Сіенській (1347–1380). Відродження ж культу Катерини Олександрийської спостерігається аж у XVIII ст., і то лише на території Гетьманської України, що пояснювалось, можливо, політичними мотивами.

За церковним українським православним календарем сьомого грудня — день святої великомучениці Катерини. З цього дня у природі зазвичай починалися люті морози. В народі казали: «Як Катерина по воді, то Різдво по льоді»; «Якщо на Катерину холодно — то буде голодно». Давним-давно в наших предків то було свято Долі з молодіжними обрядодійствами та забавами, але з поширенням християнства на нього наклалося свято Катерини, яка вважається

заступницею шлюбу та наречених. День Катерини був найбільшим і найзнаменитішим серед численних жіночих свят українців.

В Україні ставлення до св. Катерини, як і до інших святих великомучениць, було особливим: довірливим і житейським. Не випадково свято св. Катерини називали святою дівочої долі. Сподіваючись на допомогу святої, жіноцтво просило її про щасливий шлюб, злагоду в сім’ї. Напередодні цього свята парубки постили, щоб Бог послав їм добру жінку. В самий же день свята дівчата ворожать і закликають долю. Вранці, до схід сонця, дівчина йде в садок і зрізає гілочку вишні. В хаті ту гілочку ставить у пляшку з водою і чекає свята Маланки. Якщо до Маланки вишня роз’ється і зацвіте — на добрий знак, бо їй доля дівоча цвісти буде. Засохне гілочка без цвіту — кепська ознака. Увечері дівчата сходяться до однієї хати і варять спільну вечерю — борщ і кашу. Опівночі, перед півнями, юнки беруть горня з вечерею, обгортують його новим рушником і йдуть закликати долю. Простують до воріт. Кожна з дівчат вилазить по черзі на ворота, тримаючи в руках горня з кашею та борщем, і тричі гукає: «Доле, доле, йди до мене вечеряти!» Якщо в цей час заспіває півень, доля обізвалася, якщо ж ні: «Доля оглухла, не чує моого голосу». Журиться дівчина і проклинає долю: «Щоб ти зозулі не чула блуднице мої!» Гірше, коли зірка з неба впаде — погасне доля.

Традиційно з приходом Катерини сподівалися на люті морози. Тому й казали:

Як Катерина по воді, то Різдво по льоді.

Як на Катерину холодно, то буде голодно.

На святу Катерину — ховайся під перину.

Як висновок, зазначимо, що вшанування культу св. Катерини Олександрийської в українській християнській традиції датується набагато пізніше, ніж в Європі. Це можна пояснити тим, що по-перше, хрещення України-Русі відбулося тоді, коли європейці вже вивчали християнство та пропагували його культу; по-друге, українська християнська традиція формувалася на тлі тих духовних підвалин, які були характерні язичництву. А саме домінування обрядості, пов’язаної з культами різних богів, які втілювали природні явища, стихії. Культ св. Катерини — втілення сухо рис духовності, святості особи.

В Греції є місто, що приваблює туристів з усіх куточків світу. Воно назване в честь святої Катерини — Паралія Катерини. В центрі міста височить храм споруджений монахами в XVII ст. на честь святої. Цікаво, що в цьому місті знаходиться легендарний Олімп, батьківщина Зевса та інших давньогрецьких богів. Кажуть, що погодні умови тут такі, що захищають святе вогнище: гора завжди вкрита хмарами, а коли, ймовірно, Зевс розгніваний, звідти лунає гуркіт грому. Зазвичай туристи приїжджають сюди в період з травня до жовтня, аби відчути міфічність цього міста та насолодитися прекрасною і живописною природою. Тут можна побачити багато рідкісних видів рослин і тварин. В 1981 р. ЮНЕСКО проголосила світове значення цього заповідника. Вважається, що саме це місто надихало на оспівування герой муз та богів таких давньогрецьких письменників як Гомера, Гесіода і Геродота. Вабить туристів незаймана краса долин Катерини. Це місце називається Пісмія (походить від слова «піар» — родючий). І це дісно родюче місце. Тут ясно ростуть сосни і платани, які поширяють приятливий хвойний аромат.

Центр міста Паралія Катерини досить сучасний. Тут розташовані магазини, банки та державні служби. Відпочинок тут недорогий, якість обслуговування висока, що додатково приваблює туристів. Місцеві жителі мають репутацію гостинних і привітних людей. Вони шанують традиції та готові завжди поділитися своїми знаннями з туристами. В Паралії Катерини туристи завжди можуть запропонувати великий вибір різних екскурсійних маршрутів: поїздка в Афіни, Салоніки, до монастирів Метеор та ін.

Література

1. Олекса Воропай. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. т. 2 (репринт) «Українське видавництво», Мюнхен, 1966. — «Оберіг», К., 1991.
2. Курочкин О. В. Новорічні свята українців: Традиції і сучасність. — К., 1978.
3. Мицько І. До проблеми становлення популярних християнських культів в Україні // Mediaevalia ucrainica ; ментальність та історія ідей. — Том V. — К., 1998. — С. 39–41.
4. Сапіга В. К. Українські народні свята та звичаї. — К.: Т-во «Знання України», 1993. — 112 с.
5. Українське народозвавство: Навч. посібник/ За ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. — Львів: Фенікс 1994. — 608 с. — ISBN 5-87332-037-3.

Юнко М. М., Бойко Л. В.

ОБЫЧАИ И ОБРЯДЫ ПОЧИТАНИЯ КУЛЬТА СВЯТОЙ ЕКАТЕРИНЫ В УКРАИНСКОЙ И ЕВРОПЕЙСКОЙ ТРАДИЦИЯХ

В статье рассматривается культурологический аспект культа святой Екатерины. Сосредоточено внимание на обычаях и обрядах почитания этого культа в европейской и украинской традициях

Ключевые слова: христианский кульм, традиции, обычаи, обряды, христианская реликвия.

Yunko L. M., Boiko L. V.

CUSTOMS AND CEREMONIES OF ST. CATHERINE'S CULT HONORING IN UKRAINIAN AND EUROPEAN TRADITIONS

This paper reviews the cultural aspect of the cult sv. Kateryny Alexandria. The attention to honor this cult in Ukrainian and European traditions.

Keywords: Christian worship, traditions, customs, ceremonies, Christian relic.

УДК 338.483.13

Смикова М. О., Дворська А. М., Скотаренко А. В.
Донецький національний університет економіки і торгівлі
ім. М. Туган-Барановського

ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ ЕТНОТУРІВ УКРАЇНСЬКИМИ ТУРИСТИЧНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ТА ШЛЯХИ ІХ ВИРІШЕННЯ

В дослідженні були розглянуті та проаналізовані основні теоретичні аспекти туристичного продукту: визначення, споживчі властивості, особливості етнотуру. Проаналізовано основні етапи створення туристичного продукту та виявлено ряд проблем, що стоять перед туристичними підприємствами, в процесі створення етнотурів в Україні.

Ключові слова: етнотур, туристичний продукт, турпідприємства, споживчі властивості, етапи розробки туру.

Україна — країна з багатою етнічною культурою і давньою історією, на її території в різні часи жили різні народи. Фахівці стверджують, що мало який європейський народ зберіг до наших часів самобутність національної культури так, як українці. Дізнатися про те, як жили наші предки, поринути в атмосферу минулого пропонує етнічний туризм. Цей вид туризму дає людині можливість познайомитися не лише з природою або пам'ятниками тієї чи іншої країни, але й відчути неповторну красу культури і традицій, народних звичаїв її населення.

Проблеми розвитку етнотуризму освітлені в працях багатьох вчених таких, як Токарев С.А., Полухіна А.Н., Рузанкін Р., Лебедєва Л., Анісимова О. В наукових дослідженнях відображені теоретичні аспекти розвитку етнотуризму, характеристика різних регіонів України з позиції формування етнотурів, проблеми та перспективи розвитку етнотуризму в Україні. Однак, приймаючи до уваги те, що туристична галузь України розвивається і знаходиться на шляху становлення, не всі аспекти етнотуризму досліджені в повній мірі, особливо ті, що стосуються ролі туристичних підприємств в процесі розвитку етнічного туризму.

Метою дослідження є визначення проблем та шляхів їх вирішення при формуванні етнотурів українськими туристичними підприємствами.

Україна має великий потенціал щодо розвитку етнічного туризму на своїй території, однак не всі регіони країни розвинені одномірно. Лідерами етнотуризму є Івано-Франківська, Полтавська, Рівненська області та АР Крим. В Україні етнотури пропонують такі туристичні підприємства як Дінайтур, Етнотур, Міко-тур, Екоплан, Пан Туррист, Вадимтур та інші.

Успіх комерційної діяльності на ринку туризму визначається в першу чергу якістю туристичного продукту, тому основним завданням діяльності туристського підприємства є створення привабливого туристичного продукту.

Виходячи з дослідження Смирнова І. Г., тур — це комплекс туристичних послуг, що складені у вигляді конкретної програми, метою якої є здійснення подорожі згідно з побажаннями клієнта [6, с. 53].

В. Н. Квартальний дає таке визначення турпродукту: сукупність матеріальних (предметів споживання) і нематеріальних (у формі послуг) споживчих вартостей, необхідних для задоволення потреб туриста, що виникли в період його подорожі [4].

За думкою Боголюбова В. С., туристичний продукт — це сукупність певної кількості і якості товарів та послуг, підготовлених у даний момент для реалізації споживачем [3].

Згідно із Законом України «Про туризм», туристичний продукт — попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов’язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об’єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо) [2].

Таким чином, етнотур можна визначити як унікальну подорож в різноманітні куточки планети, яка занурює в атмосферу минулого та дає можливість відчути культуру та побут різних народів.

Для створення турпродукту необхідно пройти декілька етапів, на кожному з яких турпідприємство стикається з проблемами. Особливо актуально це питання стоять при створенні привабливого етнотуру.

Хоча Україна і має можливості для розвитку етнічного туризму, однією з основних проблем є відсутність популярності етнотурів перш за все у внутрішніх туристів. Отже, розглянемо туристичний продукт з позиції привабливості для внутрішніх туристів та основні проблеми при формуванні етнотуру.

Виходячи з досліджень Приходько А., туристичний продукт несе в собі наступні основні споживчі властивості:

- обґрутованість — надання всіх послуг повинно бути обумовлено метою подорожі і відповідними умовами, заснованими на потребах туриста;
- надійність — відповідність реального змісту продукту рекламі, достовірність інформації;
- ефективність — досягнення найбільшого ефекту для туриста при найменших витратах з його боку;
- цілісність — завершеність продукту, його можливість повністю задовільнити туристські потреби;
- ясність — споживання продукту, його спрямованість повинна бути зрозумілою як туристу, так і обслуговуючому персоналу;
- простота в експлуатації;
- гнучкість — здатність продукту в системі обслуговування пристосуватися до іншого типу споживання і бути несприйнятливим до заміни обслуговуючого персоналу;
- корисність — здатність служити досягненню однієї або кількох цілей (напр., відпочинку та пізнання), задовільнити ті чи інші потреби туриста [4].

Перш за все, як новий для ринку України вид туристичного продукту, етнотур повинен відповісти цим споживчим властивостям з метою формування у споживача лояльності до етнотуру і компанії в цілому.

В процесі розробки етнотуру туристичному підприємству необхідно взаємодіяти як єдина система з елементами зовнішнього середовища: споживачами, конкурентами, партнерами та постачальниками. До зовнішнього середовища треба ще віднести владу, державні установи та громадські організації, профспілки, наукові заклади тощо. Всі компоненти процесу розробки туристичного продукту повинні взаємодіяти як єдина система для досягнення позитивного результату.

Розглянемо етапи формування етнічного туристичного продукту як базисного елементу розвитку етнотуру (рис. 1).

Розробці туру передують два моменти:

- маркетингові дослідження ринку, визначення споживчих сегментів та виділення цільового ринку;

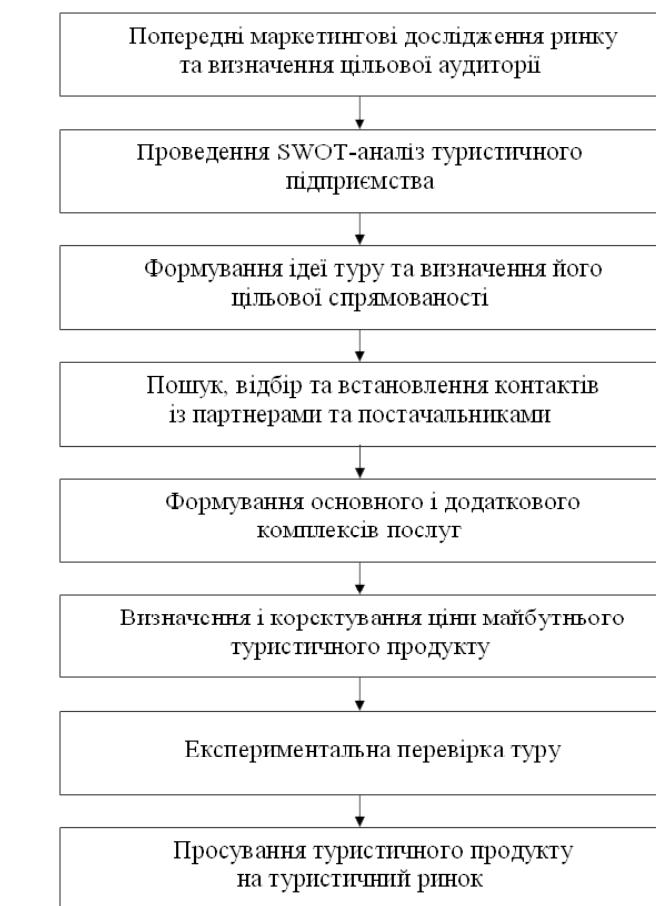

Рис. 1. Етапи створення туристичного продукту

— оцінка власних можливостей з освоєння обраного цільового ринку [3].

При розробці етнотуру туристичне підприємство повинно перш за все визначити переваги та потреби споживачів. Для того, щоб етнотур користувався попитом, необхідно його розробку орієнтувати на цільову аудиторію, хоча деякі підприємства намагаються уникати цього етапу, вважаючи його марною тратою коштів та зусиль. Доцільно на цьому етапі провести SWOT-аналіз туристичного підприємства в сегменті етнотуризму.

Серед подальших етапів в процесі розробки туристичного продукту слід виділити такі етапи, як, задум туру. На цьому етапі визначається його цільова спрямованість з орієнтацією на певного споживача, вибирається сезон, напрямок по країні і приблизне наповнення основного комплексу послуг. Після того як сформована ідея майбутнього туру, проводиться аналіз і вивчаються можливості його реалізації на практиці. Для реалізації найбільш привабливих ідей відбувається пошук і відбір постачальників і партнерів. Після вибору партнерів і постачальників треба приступати до формування основного і додаткового комплексів послуг. Процес формування комплексу послуг здійснюється на підставі конфіденційних тарифів, наданих партнерами в рамках чинних угод, тому на даному етапі здійснюється визначення і коректування ціни майбутнього туру. Частіше за все ціна є середньоарифметичною по відношенню до цін на аналогічні турпродукти. Потім йде експериментальна перевірка туру, яка є заключним етапом його формування [4].

Серед перешкод, що можуть стояти перед туристичним підприємством на даних етапах розробки етнотуру, слід виділити:

- низька популярність етнотурів, що ускладнює процес визначення переваг та потреб споживачів в цій сфері, тому що ускладнює процес виявлення цільової аудиторії;

- неоднорідність розвитку етнотуризму за регіонами України, що значно звужує напрями етнотурів та потенціал розробки туристичного продукту;

- відсутність інфраструктури на віддалених етнографічних територіях, що перешкоджає поглибленню у культуру народу;

- низька зацікавленість етносів у поширенні туристичного інтересу на їх територіях;

- віддаленість маленьких етнічних поселень, що робить етнотур менш привабливим;

- низький рівень послуг, що можуть надаватися підприємствами-партнерами в етнотуризмі, причиною якого є невеликий час існування підприємств на туристичному ринку;

- вузький асортимент суміжних послуг, нерозвиненість етнічної туристичної інфраструктури, що може не задовольняти потреби частини цільової аудиторії, фактично звужуючи її.

Заключним етапом розробки туру є просування туристичного продукту на туристичний ринок. Просування туру включає рекламу, участь в спеціалізованих виставках, ярмарках, організації інформаційних центрів, видання каталогів та буклетів. В процесі розробки етнотуру — це один з найважливіших етапів, який може значно вплинути на кінцевий результат, його ефективність та конкурентоспроможність на туристичному ринку.

Таким чином, підводячи підсумки, необхідно сказати, що розробка туристичного продукту, а особливо етнотуру є складним та ємним заходом, і дуже важливим є створення такої системи, в якій всі елементи, починаючи з задуму туру та закінчуєчи ефективною рекламною компанією, діють як єдиний механізм. Тільки в цьому разі досягається кінцева мета розробки етнотурів — отримання прибутку підприємством.

Література

1. Долженко Г. П. Основы туризма: учеб. пособие для вузов [Текст]/ Г. П. Долженко. — Ростов-на-Дону. — 2009. — 512 с.
2. Закон України про туризм від 5.01.2008. — Х.: ПП «ІГВІН», 2008. — С. 3
3. Любіцєва О. О. Ринок туристичних послуг. 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_rtp33.htm.
4. Приходько А. Туристский продукт. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tourfinder.ru/publications/tourproduct.html>.
5. Рутинський М. Й., Зінько Ю. В. Зелений туризм [Текст]/ М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. — К.: Знання. — 2008. — 283 с.
6. Смирнов І. Г. Логістика туризму: навчальний посібник [Текст]/ І. Г. Смирнов. — К.: Знання. — 2009. — 395 с.
7. Туризм. Безопасность в программах туров и на туристических маршрутах: учеб.пособие для вузов [Текст]/ И.И. Бутко, Г. И. Ляшко, П. П. Маркин, П. П. Ситников. — Ростов-на-Дону. — 2010. — 315 с.

Смикова М. А., Дворская А. Н., Скотаренко А. В.

ПРОБЛЕМЫ РАЗРАБОТКИ ЭТНОТУРОВ УКРАИНСКИМИ ТУРИСТИЧЕСКИМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ И ПУТИ ИХРЕШЕНИЯ

В исследовании были рассмотрены и проанализированы основные теоретические аспекты туристического продукта: определение, потребительские свойства, особенности этнотура. Проанализировано основные этапы создания туристического продукта и определено ряд проблем, которые стоят перед туристическими предприятиями в процессе создания этнотуров в Украине.

Ключевые слова: этнотур, туристический продукт, турпредприятия, потребительские свойства, этапы разработки тура.

Smykova M. A., Dvorskaya A. N., Skotarenko A. V.

PROBLEMS OF CREATING OF ETHNOTOURS BY UKRAINIAN TOURIST ENTERPRISES AND WAY OF ITS SOLVING

The main theoretical aspects of the tourism product: definition, consumer properties, features of ethnotours are reviewed and analyzed at the article. The main stages of creating of tourist product are analyzed, and a number of problems faced by tourism enterprises in the process of creating ethnotours in Ukraine are defined.

Key words: ethnotours, tourist product, tourist enterprises, consumer characteristics, development stages of the tour.

УДК: 911.3:379.85

Бейдик О. О.

Київський національний університет ім. Т. Шевченка,
Новосад Н. О.
туристична компанія «Оріон-Інтур»

ТЕРИТОРІАЛЬНА КОНЦЕНТРАЦІЯ ЗАКЛАДІВ ОБСЛУГОВУВАННЯ В'ЇЗНИХ ТУРИСТІВ

Проаналізовано закономірності територіальної організації закладів обслуговування в'їзних туристів в розрізі регіонів України на основі розрахунків індексу територіальної концентрації закладів обслуговування та обґрунтовано поділ регіонів на типи за цим показником.

Ключові слова: заклади обслуговування, торгівля, територіальне конcentraciя.

Розвиток закладів обслуговування в'їзних туристів має нерівномірний розподіл на території України. Розрахунок територіальної концентрації закладів обслуговування в'їзних туристів даст можливість проранжувати області України, а також виявити області, де спостерігається недорозвиненість деяких видів обслуговування.

Основи досліджень сфери обслуговування були закладені у 60–70-х рр. ХХ ст. Теоретичною базою дослідження є наукові розробки таких вітчизняних та зарубіжних учених як Е. Алаєв, М. Абрамов, О. Алексеєв, А. Анохін, А. Голіков, В. Джаман, А. Доценко, Ф. Заставний, С. Іщук, М. Паламарчук, С. Ковалев, А. Кочерга, О. Літовка, Л. Меркушева, Ю. Саушкин, О. Топчієв, О. Шаблій, Б. Хорев, В. Юрківський, С. Юрченко та інших.

Мета статті полягає у виявленні закономірностей територіальної організації закладів обслуговування в'їзних туристів в розрізі областей України на основі розрахунків індексу територіальної концентрації закладів обслуговування та обґрунтуванні поділу областей на типи за цим показником.

Важливе місце в обслуговуванні в'їзних туристів має просторове розміщення закладів обслуговування. Кожна підсистема обслуговування має свої особливості та геопросторову організацію. Для України характерна диференційованість як територіальної організації закладів обслуговування, так і розселення населення.

Для дослідження територіальної концентрації закладів обслуговування в'їзних туристів в Україні (Без врахування даних по Києву та Севастополю) було обраховано індекс територіальної концентрації (ІТК) закладів обслуговування у розрізі адміністративних областей України та АР Крим за формулою:

$$I_{TK} = \frac{pS}{P_S},$$

де I_{TK} — індекс територіальної концентрації;

p — кількість закладів обслуговування в'їзних туристів у області;

P — кількість закладів обслуговування в'їзних туристів в Україні;

s — площа території області і автономії;

S — площа території України.

ІТК показує концентрацію закладів системи обслуговування на певній території. Його значення < 1 , свідчить про низьку концентрацію досліджуваного показника у регіоні, якщо показник > 1 — можемо говорити про оптимальне розташування закладів обслуговування в'їзних туристів у регіоні (табл. 1).

Дослідження автозаправних станцій у галузевому аспекті показало, що найбільша їх концентрація знаходитьться у Донецькій області (2,29), ІТК понад 1 мають АР Крим, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Одеська, Сумська, Тернопільська, Чернівецька області, що свідчить про високу концентрацію автозаправного обслуговування у їх межах. Найменшу кількість автозаправних станцій мають Херсонська, Черкаська, Чернігівська області.

Найбільше магазинів роздрібної торгівлі сконцентровано у Львівській (2,11) та Донецькій (2,00) областях. ІТК понад 1 мають АР Крим, Вінницька, Дніпропетровська, Закарпатська, Івано-Франківська, Хмельницька, Чернівецька області. Найменша кількість закладів такого типу зосереджена на території Херсонської і Черкаської областей.

Найбільше кіосків роздрібної торгівлі сконцентровано у Донецькій області (2,20). ІТК понад 1 мають АР Крим, Дніпропетровська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Львівська, Одеська, Харківська області. Найменша кількість закладів такого типу зосереджена на території Черкаської та Херсонської областей.

Значення ІТК ресторанних закладів понад 1 мають АР Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Сумська, Тернопільська, Харківська області. Найменшу концентрацію ресторанних закладів мають Херсонська і Черкаська області.

Дослідження готелів та інших місць тимчасового проживання у галузевому аспекті показало, що найбільша їх концентрація знаходитьться у Львівській області (2,71), ІТК понад 1 мають АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Чернівецька області. Найменша концентрація готелів та інших місць тимчасового проживання у Херсонській і Черкаській областях.

Дослідження концентрації об'єктів санаторно-курортних закладів показало найвищі їх показники у АР Крим (4,34). ІТК понад 1 мають Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Львівська, Миколаївська, Одеська області. Найменша концентрація санаторно-курортних закладів в Хмельницькій і Вінницькій областях.

Найбільшу концентрацію дитячих оздоровчих закладів має Івано-Франківська область (2,35). ІТК понад 1 мають Волинська, Донецька, Закарпатська, Луганська, Львівська, Одеська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька області.

Аналіз концентрації закладів підсистеми соціально-культурного обслуговування вказує на широку мережу театральних закладів у Львівській області (2,40). ІТК понад 1 мають АР Крим, Дніпропетровська, Закарпатська, Івано-Франківська, Одеська, Харківська, Чернівецька області. Найменша мережа театрів у Черкаській і Полтавській областях.

Таблиця 1

Індекс територіальної концентрації закладів обслуговування

Regioni	I_{TK}	Галузевий індекс залоговій системи обслуговування									
		арендаапартаменти	арендаофіси								
АР Крим	1,19	1,30	1,07	1,43	1,59	1,42	4,34	0,84	1,06	0,92	0,94
Вінницька	1,15	0,94	1,11	0,83	1,22	0,40	0,25	0,98	0,36	1,35	0,31
Волинська	0,94	0,71	0,80	0,87	1,27	0,64	0,75	1,02	0,47	0,71	0,41
Дніпропетровська	1,12	1,20	1,34	1,31	1,15	1,55	1,07	0,97	1,94	0,36	1,04
Донецька	1,71	2,29	2,00	2,20	1,86	1,22	2,92	1,26	0,90	1,24	0,63
Житомирська	0,79	0,55	0,82	0,49	0,58	0,66	0,16	0,81	0,33	0,34	0,57
Закарпатська	1,38	1,73	1,45	1,31	1,38	1,62	1,14	1,54	1,86	0,90	3,89
Запорізька	0,79	1,06	0,91	0,95	0,79	0,54	1,54	0,46	0,87	1,16	0,31
Івано-Франківська	1,57	1,22	1,29	1,11	1,40	1,13	0,53	2,35	1,37	1,75	1,19
Київська	0,88	1,27	0,89	1,01	0,80	0,56	0,63	0,50	0,16	0,89	0,57
Кіровоградська	0,73	0,91	0,72	0,88	0,52	0,30	0,36	0,78	0,39	1,69	0,34

Галузевий індекс залоговій системи обслуговування

Regioni	I_{TK}	Галузевий індекс залоговій системи обслуговування									
		арендаапартаменти	арендаофіси								
Луганська	0,93	0,84	0,94	1,17	0,79	1,44	0,73	1,21	0,71	0,91	0,31
Львівська	2,00	1,62	2,11	1,74	2,45	2,71	1,20	1,44	2,40	1,12	4,95
Миколаївська	0,72	0,79	0,67	0,75	0,63	1,58	1,41	0,81	0,58	0,17	0,34
Одеська	1,02	1,12	0,94	1,07	0,86	1,11	2,66	1,28	1,28	0,56	0,75
Полтавська	0,92	0,91	0,93	0,87	0,71	0,69	0,33	1,29	1,44	0,29	0,92
Рівненська	0,83	0,73	0,88	0,53	0,80	0,53	0,26	0,84	0,47	0,78	0,41
Сумська	0,81	0,56	0,72	0,54	1,05	0,76	0,27	1,19	0,40	0,78	0,35
Тернопільська	1,42	1,13	0,90	0,88	1,67	1,24	0,28	1,58	0,69	1,87	0,60
Харківська	1,14	1,31	0,96	1,57	1,38	0,71	0,64	1,08	1,06	1,23	0,53
Херсонська	0,34	0,35	0,28	0,30	0,21	0,31	0,87	0,40	0,17	0,15	0,57
Хмельницька	1,16	0,91	1,02	0,81	0,64	0,61	0,20	1,50	0,69	1,25	0,81
Черкаська	0,47	0,44	0,40	0,40	0,28	0,54	0,28	0,80	0,21	0,82	0,18
Чернівецька	1,40	1,43	1,35	0,90	0,98	1,54	0,36	1,77	1,76	0,71	1,03
Чернігівська	0,68	0,42	0,77	0,51	0,55	0,90	0,30	0,63	0,60	1,26	0,26

Значення ІТК музейних закладів понад 1 мають АР Крим, Вінницька, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернігівська області, найменшу концентрацію музейних закладів мають Миколаївська і Херсонська області.

Вінницька, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька області мають високу концентрацію бібліотечних закладів, у той час як на території Черкаської області кількість бібліотечних закладів найменша.

Найбільшу концентрацію концертних організацій мають Львівська (4,95) та Закарпатська (3,89) області. ІТК понад 1 мають Дніпропетровська, Івано-Франківська, Чернівецька області. Найменшу концентрацію концертних організацій мають Херсонська і Черкаська області.

Найбільша кількість кінотеатрів сконцентрована у Івано-Франківській області (5,22). ІТК понад 1 мають Вінницька, Львівська, Одеська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області. Найменшу концентрацію кінотеатрів мають Сумська і Житомирська області.

На території України високу концентрацію цирків мають лише 8 областей: АР Крим (4,05), Дніпропетровська (3,43), Донецька (2,06), Запорізька (2,01), Луганська (2,05), Львівська (2,51), Одеська (1,64), Харківська (1,74) області (на території інших областей цирки відсутні).

Зоопарки присутні лише на території 6 областей: Миколаївський (3,81), Одеський (2,81), Рівненський (4,66), Харківський (2,98), Черкаський (2,06), Чернігівський (2,94) областях.

Дослідження концентрації парків показало найвищі їх показники у Донецькій області (3,96). ІТК понад 1 мають Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Луганська, Одеська, Тернопільська, Харківська, Чернівецька області (рис. 1).

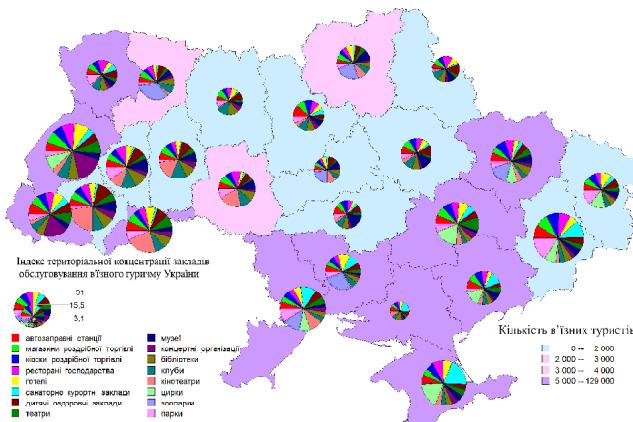

Рис. 1 Галузеві індекси територіальної концентрації закладів обслуговування в'їзних туристів (ез врахування даних по Києву (Київська обл.) та Севастополю (АР Крим))

У результаті дослідження було отримано інтегральний показник концентрації закладів обслуговування ІТК, який являє собою середньоарифметичну суму всіх ІТК у кожному регіоні. Одержані умовні одиниці дозволяють порівняти між собою області за індексом концентрації закладів обслуговування в'їзних туристів. Відповідно до значення інтегрального показника було виділено 4 градації територіальної концентрації закладів обслуговування в'їзних туристів (табл. 2).

Таблиця 2
Групування областей України за рівнем територіальної концентрації закладів в'їзного туризму

Тип	Області	Індекс територіальної концентрації
I	Львівська	2
	Донецька	1,7
	Івано-Франківська	1,57
	Тернопільська	1,41
	Чернівецька	1,4
	Закарпатська	1,38
	АР Крим	1,19
	Хмельницька	1,16
	Вінницька	1,14
	Харківська	1,14
II	Дніпропетровська	1,12
	Одеська	1,02
	Волинська	0,94
	Луганська	0,93
	Полтавська	0,92
	Кіївська	0,88
	Рівненська	0,83
	Сумська	0,81
III	Житомирська	0,79
	Запорізька	0,79
	Кіровоградська	0,73
	Миколаївська	0,72
IV	Чернігівська	0,68
	Черкаська	0,47
	Херсонська	0,34

Показник I_{TK} до 0,50 вважався низьким (IV тип), від 0,51 до 0,80 — нижче середнього (III тип), від 0,81—0,99 — середнім (II тип), від 1,00—2,00 — високим (I тип).

Згідно наведеної шкали, до IV типу (з низьким ІТК) відносяться Черкаська і Херсонська області, для яких характерні найнижчі показники концентрації закладів обслуговування в'їзних туристів (рис. 2).

До III типу (з нижче середнім ІТК) відносяться Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Чернігівська області, які мають показники територіальної концентрації закладів обслуговування в'їзних туристів низьких і середніх значень.

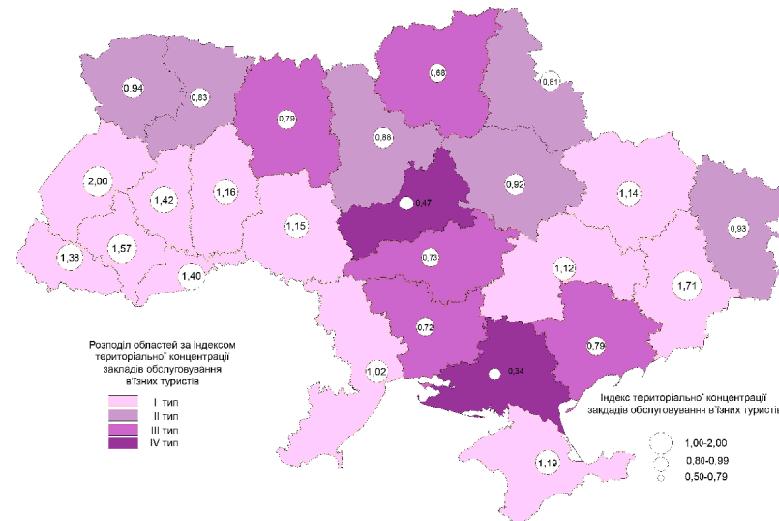

Рис. 2. Розподіл областей за індексом територіальної концентрації закладів обслуговування в'їзних туристів

До II типу (з середнім ІТК) було віднесено Волинську, Луганську, Полтавську, Київську, Рівненську, Сумську області, незважаючи на те, що окремі підсистеми мають у них досить високі значення індексів територіальної концентрації. Наприклад, у Рівненській області ІТК зоопарків становить 4,66, у Луганській області ІТК парків становить 2,21. Однак більшість показників у них характеризуються значеннями, близькими до середніх.

До I типу (з високим ІТК) потрапили Львівська, Донецька, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька, Закарпатська, Хмельницька, Вінницька, Харківська, Дніпропетровська, Одеська області та АР Крим.

Лідеруюче положення займає Львівська область, яка має ІТК 2,00. На її території спостерігається найвища або достатньо висока концентрація закладів обслуговування в'їзних туристів. Для неї характерні високі значення ІТК, які не зафіксовано ні в одній області, особливо це стосується ІТК концертних організацій (4,95), готелів та інших місць тимчасового проживання (2,71), цирків (2,51), ресторанних (2,45) закладів та театрів (2,40).

У цілому з 24 областей України та АР Крим лише 12 мають ІТК закладів обслуговування в'їзних туристів вище 1 (Львівська, Донецька, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька, Закарпатська, Хмельницька, Вінницька, Харківська, Дніпропетровська, Одеська області та АР Крим). Натомість 12 областей мають показники низькі та нижче середнього.

Дослідження і аналіз територіальної концентрації закладів обслуговування в'їзних туристів дав можливість проранжувати області України та виявити області, де спостерігається недорозвиненість деяких видів обслуговування;

Відповідно до значення інтегрального показника було виділено 4 градації територіальної концентрації закладів обслуговування в'їзних туристів.

Література

1. Веб-сторінка Державної служби туризму і курортів України / www.tourism.gov.ua.
2. Веб-сторінка Державного комітету статистики України / www.ukrstat.gov.ua.

Бейдик А. А., Новосад Н. А.

ТЕРИТОРИАЛЬНА КОНЦЕНТРАЦІЯ УЧРЕЖДЕНИЙ ОБСЛУЖИВАННЯ В'ЄЗДНИХ ТУРИСТОВ

Проаналізованы закономерности территориальной организации учреждений обслуживания въездных туристов в разрезе регионов Украины на основе расчетов индекса территориальной концентрации учреждений обслуживания и обосновано разделение областей на типы по этому показателю.

Ключевые слова: учреждения обслуживания, торговля, территориальная концентрация.

Beidyk O., Novosad N.

TERRITORIAL CONCENTRATION OF SERVICE INSTITUTIONS OF ENTRANCE TOURISTS

Regularities of territorial organization of the service institutions of entrance tourists in the regions of Ukraine is analyzed. It has done on the basis of calculating the index of the territorial concentration of service institutions. The dividing on the types of regions because of this indicator is proved.

Key words: service institutions, trade, territorial concentration.

УДК 379.85

Тараненко О. О.

Національний авіаційний університет

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЄВРОПИ

Стаття аналізує сутність гастрономічного туризму, його розвиток та значення для економіки кожної країни та її міжнародного іміджу. Досліджено передумови виникнення, проблеми розвитку даного виду діяльності в Україні. Здійснено порівняння гастрономічного туризму України з країнами Європи. Виявлено перспективні напрямки розвитку.

Ключові слова: гастрономічний туризм, атрактивність, туристичний бізнес, гастротур, перспективи розвитку.

За останні роки у світі виникла велика кількість нових видів туризму, які є альтернативою традиційному відпочинку. Одним з найбільш прогресуючих та

популярних в країнах Європи став гастрономічний туризм. Великою перевагою даного виду відпочинку є наявність кулінарних ресурсів у кожній країні світу, які будуть унікальними та атрактивними для іноземних відвідувачів.

Гастрономічний туризм отримав своїх прихильників серед гурманів, які прагнуть не лише відвідати національні страви в оригіналі, а й познайомитися зі способом їх приготування, вивчити традиції та культуру місцевого населення. Крім того, це унікальна можливість для тих, хто безпосередньо пов'язаний з приготуванням їжі, а саме: рестораторів, дегустаторів, ресторанних критиків. Адже програма більшості гастрономічних турів передбачає відвідання майстер-класів від найкращих шеф-кухарів, що дозволяє підвищити рівень професійних навичок, отримати новий досвід. Для представників туристичних компаній гастротури є також можливістю розширити власний бізнес та створити новий туристичний продукт.

Гастрономічний туризм — не лише традиційна подорож, а досконало продуманий комплекс заходів, які включають в себе дегустацію традиційних для певної місцевості страв, окремих інгредієнтів, яких неможливо знайти в інших містах чи країнах [1, 96].

Європейські країни, зокрема ті, що мають широкі ресторанні мережі та унікальні гастрономічні ресурси, постійно надають нові туристичні послуги для відвідувачів, створюючи для себе додаткову рекламу. Кожне місто чи країна намагаються якомога краще представити свою кухню, традиції та обряди.

Не зважаючи на європейський досвід, українські туроператори лише роз починають створювати на території країни гастрономічні тури, включаючи їх до подорожей для іноземних відвідувачів. Проте даний вид відпочинку ще не став популярним серед українців та туристів з інших країн світу. На заваді стають безліч причин, серед яких є відсутність значного практичного досвіду, необхідності індивідуально підходити до створення кожного туру та значні фінансові витрати на розвиток нового напрямку.

Сьогодні зародженням та розвитком гастрономічного туризму в Україні займаються туроператори, які спрямовують свою діяльність на створення гастротурів в межах України та в інші країни світу. Проте поки що не існує чіткого уявлення про те, як зробити даний вид відпочинку конкурентоспроможним та перспективним на ринку туристичних послуг України. Не визначені чіткі теоретичні засади ведення цієї діяльності. Однак все більша кількість людей усвідомлює перспективність цього напрямку туристичного бізнесу.

Деякі вчені, зокрема Пуцентейло П. Р., виділяють гастрономічний туризм як різновид екзотичного. Для жителів України цей вид туризму є дійсно екзотичним та маловідомим. Велика кількість туристичних, гастрономічних періодичних видань все частіше згадують у своїх статтях про кулінарні особливості різних країн світу, створюючи для них нову рекламу [4, 127].

Визначальною рисою гастрономічного туризму є те, що кожна країна має свою кухню, яку не можна порівняти з іншими. Це стосується не лише наявності певних інгредієнтів, способу та технології приготування, а й історії виникнення страви, її подачі та вживання. Візитною карткою країни можна назвати її найпопулярнішу та найбільш особливу страву. Так, Італія завдячує за хорошу

рекламу пасті, Франція — фуа-грі, Німеччина — ковбасам, Великобританія — пудингам, Японія — суші.

Історія української держави формувалася протягом багатьох століть, переживаючи напади завойовників, війни. Всі зміни чітко відзначилися на розвитку національної кухні. Так, в гуцульську кухню перекочувало багато угорських страв, а в буковинську — турецьких, схід перейняв дещо з російської кухні. Проте можна стверджувати, що з оригінальністю та смаковими якостями української народної кухні важко спечататися.

Такі національні продукти та страви, як сало, борщ, вареники, пампушки, узвар відомі в усьому світі, а комбіновані методи приготування їжі, якими користувалися сотні років тому, стали звичними для більшості країн. Стародавні традиції приготування та подачі їжі збереглися і до сьогодні.

В Україні щороку відкривається декілька десятків ресторанів української кухні. Іноземці, які відвідують країну, обов'язково відвідують подібні заклади, отримуючи значне задоволення. Це стосується як великих мегаполісів, так і малих сіл та містечок, де можна відвідати справжніх українських страв.

Так, Україна має всі необхідні умови для того, щоб використовувати власну національну кухню, як засіб потужної реклами. Для цього необхідно розвивати гастрономічний бізнес, що дасть можливість вивести туристичний бізнес країни на вищий рівень. Наявність всіх кулінарних ресурсів створює місце підґрунтя для цього. Проте, для того, щоб створити та втілити в реальність програму щодо розвитку гастрономічного туризму в Україні, важливо скористатися досвідом тих країн світу, які розвивають цей бізнес протягом багатьох років.

Зокрема, Франція є батьківщиною зародження гастрономічного туризму, який почав розвиватися з 1920 року. У 2005 році 26 ресторані отримали по три зірки Мішлен. Особливість таких турів у Франції полягає в тому, що вони найчастіше починаються з сільських ресторанів провінції Бордо та Ельзас і закінчуються розкішними ресторанами Парижа. Останні принесли Франції світову славу. А саме: ресторани Алена Дюкасса, Мішеля Труагро, Tour D'Argent, кафе Le Procope, кондитерська П'єраЕрме. Всі вони стали відомими завдяки витонченим національним традиціям. В Україні також представлені ресторани високого класу, проте більшість з них спеціалізується на подачі страв європейських кухонь. А створення аналогічного закладу з національним колоритом приваблюватиме не лише українців, а й іноземців, які надають перевагу ресторанам класу «люкс». Такі заклади можливо створити у мегаполісах та великих туристичних центрах міжнародного значення.

Прикладом для розвитку гастрономічного туризму в Україні може стати Італія. Відомо, що кожна провінція спеціалізується на власному створенні якогось національного продукту. Так, П'емонт та Ломбардія виготовляють м'який сир горгонзола, регіон Емілія-Романья відомий виробництвом пармезану, Умбрія ознайомлює з процесом виготовлення оливкової олії. Аналогічні тури можливо створювати в Україні, використовуючи традиції та звичаї різних регіонів. Західна Україна, а саме Закарпаття та Передкарпаття спеціалізуються на виробництві бринзи. До того ж, це перспективний варіант розвитку окремого виду гастрономічного туризму — «зеленого». Екологічно

чистий продукт, створений за стародавніми рецептами користується популярністю серед різних верств населення. Для забезпечення більш прогресивного розвитку даного виду туризму можуть стати тури, метою яких є збирання ягід, грибів у лісі, овочів та фруктів на фермах, прогулянки виноградними стежками [2].

Існують можливості для створення турів, які б передбачали відвідання справжніх пасік, де добувається мед. В Європі такий вид «зеленого» туризму не має поширення, тому Україна може зайняти цю нішу. Можливість споглядати довгий та клопіткий процес створення меду, лекцій від професійних пасічників та дегустація продукту можуть зацікавити не лише українців, а й іноземних туристів.

Саме на півдні України існує потужний потенціал розвитку винного туризму, метою якого є дегустація вина лише на місці виробництва для того, що поєднати аромат, смак та таємницю походження вина з історією та природою місцевості. Крим є одним з найбільш атрактивних туристичних регіонів країни. Проте традиційні тури поступово втрачають свою популярність. Саме тому створення нових винних турів, які поєднують в собі всю унікальність даної місцевості, забезпечить новий потік туристів, які будуть зацікавлені саме в цьому.

Центральна Україна, зокрема, Полтавська, Черкаська області відомі збереженням національних кулінарних традицій. Створення турів до відомих з історії чи літератури місць, таких, як: Сорочинці, Чигирин не лише з пізнавальною метою, а й з гастрономічною представити місцевість з нового боку. Відвідання автентичних українських страв у відомих місцях покращить уявлення про них.

Відома на весь світ виробництвом пива Німеччина спеціалізується і на проведенні пивних турів. Заводи, які були створені багато років тому, популярні тим, що зберегли технології виготовлення справжнього німецького пива. Тисячі іноземних туристів з усієї Європи мають за основну мету відвідання цього напою. Створені великі тури, які передбачають відвідання німецьких пивоварень у різних містах, спостереження за виробництвом цього хмільного напою, можливість прийняти участь у процесі, а також дегустація різних видів пива, які не завжди можливо знайти на полицях магазину.

В Україні існує декілька потужних заводів, які спеціалізуються на виробництві пива. Найбільші з них знаходяться на Львівщині, Тернопільщині, Київщині та Чернігівщині. Львівська пивоварня, що створена в 1715 році, зберегла свої традиції створення цього напою. На території заводу існує музей, що знайомить відвідувачів з історією та процесом виробництва. Крім того, існують сучасні заводи з новітніми технологіями виготовлення пива. Створення туру, який би охоплював найбільші центри пивоваріння по всій території України, забезпечило б надання можливості туристам порівняти методику роботи, підхід та, головне, смакові властивості пива. Адже туристів, які подорожують Європою з цією метою, декілька тисяч.

Гастрономічний туризм розвивається не лише у великих країнах, найбільш привабливих для туристів, а й там, де національна кухня не сформована та не є цілісною. Наприклад, Мальта, про кулінарні особливості якої не було відомо раніше, створює власний потужний гастрономічний бізнес. Створена спеціальна

асоціація Fuklar, що займається популяризацією серед іноземних туристів власної кухні. А саме відвіданням вина, оливкової олії, морепродуктів та червоних апельсинів. Це може стати прикладом для деяких регіонів України, які зможуть рекламиувати українську кухню загалом, використовуючи при цьому власні способи.

Швеційське місто Естерсунд прагне зібрати на своїй території всі найкращі кухні світу до 2020 року. На території України, особливо на Заході та Півдні існує багато регіональних кухонь, які зберігають традиції інших країн. Можна використати таку можливість, популяризуючи ці унікальні особливості [3].

Існують способи розвивати гастрономічний туризм не лише підходячи індивідуально, створюючи для кожного туриста особливий тур, а й масово. Яскравим прикладом є всесвітньо відомі кулінарні фестивалі. До них можна віднести фестиваль устриць в Ірландії, Октоберфест у Мюнхені, Сан Фермін в Іспанії, де представлена традиційна іспанська їжа. Великим досягненням є те, що в Україні декілька років поспіль також проводяться кулінарні фестивалі. Зокрема, Свято шоколаду та Фестиваль пива у Львові, свято національної страви «Борців» на Тернопільщині, фестиваль «Червоне вино» в Мукачево, що в Закарпатті та ін. Проте можливостей для створення подібних заходів існує безліч, щоб розширювати гастрономічний бізнес в Україні [5].

Таким чином, значення гастрономічного туризму для кожної країни є значним, що можна простежити на прикладі Європи. Даний вид відпочинку характеризується унікальністю та неповторністю, а отже, вимагає індивідуального підходу до створення кожного туру. Це тяжкий творчий вид діяльності, який мало чим схожий на решту видів туризму. Проте, окрім економічної вигоди, для країни це потужна реклама, яка може створити нове позитивне уявлення про неї.

Україна має великі можливості для розвитку гастрономічного туризму, головним чином завдяки наявності національних кулінарних ресурсів. А використання іноземного досвіду дозволить розвинуті даний вид туризму не лише в межах країни, а й за кордоном. Тому поєднання цих головних факторів зможе підняти український туристичний бізнес на новий рівень.

Література

1. Смолій В.А., Федорченко В. К., Цибух В. І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / Передмова В. М. Литвина. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. — 327 с. — С. 96.
2. Газета «Заграница» № 34 (396) / Особенности итальянской кухни, 2009.
3. Газета СОЦІУМ / Гастрономічний туризм і «ФУНДІО», травень, 2010.
4. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва. Навч. посіб. — К.: Центр учебової літератури, 2007. — 344 с. — С. 127.
5. <http://www.subscribe.ru>

Тараненко Е. С.

РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ГОСТАРНОНОМЧЕСКОГО ТУРИЗМА НА ПРИМЕРЕ СТРАН ЕВРОПЫ

Статья анализирует сущность гастрономического туризма, его развитие и значение для экономики каждой страны и ее международного имиджа. Исследованы предпосылки возникновения, проблемы развития данного вида деятельности в Украине. Осуществлено сравнение гастрономического туризма Украины и стран Европы. Обнаружено перспективные направления развития.

Ключевые слова: гастрономический туризм, привлекательность, туристический бизнес, гастротур, перспективы развития.

Taranenko O. S.

DEVELOPMENT OF NATIONAL GASTRONOMIC TOURISM ON THE EXAMPLE OF EUROPE

Article examines the nature of gastronomic tourism, its development and implications for economy of each country and its international image. There are studied prerequisites of emergence problems of this type of activity in Ukraine. Compared gastronomic tourism between Ukraine and Europe. Identified promising areas of development.

Ключевые слова: гастрономический туризм, привлекательность, туристический бизнес, гастрономический тур, перспективы развития.

УДК 338.486:641/642 (100)

Смикова М. О., Ліхобабіна Д. М., Мухіна М. Г.
Донецький національний університет економіки і торгівлі
ім. М. Туган-Барановського

ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЩОДО РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто визначення поняття «гастрономічний туризм», види гастро-туризму — сільський та міський. Проаналізовано зарубіжний досвід розвитку гастрономічного туризму на прикладі Франції. Визначені пріоритетні напрями розвитку українського гастротуризму, використовуючи досвід інших країн.

Ключові слова: гастрономічний туризм, національна кухня, сільські та міські гастротури

Блакитна узбережжя, піщані пляжі, перлини архітектури або активний відпочинок в горах — сучасного туриста цим не здивуєш. Саме ця «схожість» багатьох курортів, незважаючи на всі історичні особливості і культурний колорит, підштовхує розвиток нових форм туризму.

Однією з таких форм туризму, що набуває все більшої популярності, став гастрономічний туризм як форма етнотуризму.

Мета гастрономічних турів — насолодитися особливостями етнічної кухні тієї чи іншої країни. При цьому дана мета не зводиться до того, щоб спробувати якусь рідкісну, екзотичну страву або перепробувати незліченну кількість страв. Гастрономічний туризм передбачає процес насолоди місцевої рецептурою, яка століттями вбирала в себе традиції і звичаї місцевих жителів, їх культуру приготування їжі.

Проблемами розвитку гастрономічного туризму займались такі вчені як Грачева Р. Г., Нефедова В. Г., Усанкова С., Менська В., Томенко М., Шевчук Ф. тощо. Однак, як молодий напрям туризму, не всі аспекти розвитку гастрономічного туризму розглянуті та проаналізовані в науковій літературі і потребують більш глибокого вивчення.

Метою дослідження є визначення теоретичних аспектів гастрономічного туризму та аналіз зарубіжного досвіду розвитку гастрономічного туризму.

Виходячи з досліджень М. Томенка, гастрономічний туризм — це різновид туризму, пов'язаний з ознайомленням та дегустацією національних кулінарних традицій країн світу [2].

На думку Ф. Шевчука гастрономічний туризм — це тур у якому туристи випадає можливість скуштувати блюда національної кухні тієї чи іншої країни де він перебуває, ознайомитися з місцевими традиціями їх приготування, а також з можливістю самому навчитися їх готувати [5].

Отже, гастрономічний туризм — це подорож по країнах і континентах для знайомства з особливостями місцевої кухні, кулінарними традиціями, з метою покуштувати унікальні для приїжджої людини блюдо або продукт.

Гастрономічна подорож — палітра, за допомогою якої турист може намалювати своє уявлення про ту чи іншу країну. Її відкриває таємницю духу народу, допомагає зрозуміти його менталітет [6]. Однак гастрономічний тур як послуга — це щось більше, ніж просто подорож, оскільки він є добре продуманим комплексом заходів для дегустації традиційних в певній місцевості страв, а також окремих інгредієнтів, які не зустрічаються більше ніде в світі, які мають особливий смак.

Гастротури діляться на два види: сільські (так звані, «зелені») і міські. Їх принципова відмінність полягає в тому, що, виїздиши, в сільську місцевість турист прагне спробувати екологічно чистий продукт, без будь-яких добавок [6].

Наприклад, «зелені» тури пропонують збір дикорослих ягід у лісі, овочів і фруктів на фермах, полювання на трюфелі або прогулянку по дорогах виноробства.

Міський ж гастротур може включати в себе відвідування кондитерської фабрики або маленького ковбасного цеху та ресторанчика при ньому, де з продукції, що випускається на фабриці або в цеху, готується деликатесне блюдо.

Крім того, існують тури, які знайомлять не з різними стравами в одній місцевості, а з одним блюдом в різних місцевостях. Це дуже знамениті французькі, болгарські винні тури, що пропонують прогулянки по виноградниках, збір винограду, дегустацію вин. Сирні тури в Голландію, Швейцарію, Італію, де можна покуштувати сорти кращих сирів, відвідати сирну ярмарок. Пивні

тури по Німеччині, Австрії, Чехії, Бельгії запам'ятаються любителям пінного напою не тільки його різноманітністю, але і відвідуванням пивоварень, знаменитих пивних барів та фестивалів [6].

Слід зазначити, що практично будь-яка країна має потенціал для розвитку у себе гастрономічного туризму, адже в кожній країні своя неповторна національна кухня, свої традиції гостинності. Так, в Японії туристам пропонується під керівництвом гастрогіда купити продукти для суші, які потім будуть приготовані на очах мандрівника кращими кухарями.

Хоча Україна — країна з великою історією, з глибокими традиціями, які залишили свій відбиток на національній кухні та культурі їжі, в Україні кулінарний туризм поки що рідкісне явище: немає продуманих гастрономічних маршрутів, число українців, готових платити гроші за подібну подорож, дуже невелике, що свідчить про відсутність інформації про гастрономічний туризм, нерозвиненість туристичної інфраструктури на гастрономічних маршрутах тощо. Проте в країні все більше людей усвідомлюють перспективність цього напряму туристичного бізнесу. В Україні є перспективи та передумови розвитку як міського, так і сільського гастротуризму.

Розглянемо розвиток гастрономічного туризму в декількох європейських країнах з унікальною національною кухнею.

В Європі гастрономічний туризм почав формуватися дуже давно, але свій стрімкий розвиток отримав наприкінці ХХ століття. Якщо турист приїжджає до країни з пізнавальною метою, з бажанням вивченням країни зі всім її різноманіттям, йому не уникнути вивчення національної кухні країни, тому що це один з найголовніших елементів «душі» країни. Саме тому гастрономічний туризм сьогодні розвивається швидкими темпами.

Гастрономічний туризм добре організований в європейських країнах таких як: Чехія, Угорщина, Шотландія, Франція, Італія, Іспанія, де існує розвинена мережа турів національних ресторанів. Під час гастрономічних подорожей туристів в тайство місцевої кулінарії присвячує професіонал, справжній спеціаліст своєї справи, який зможе повністю відкрити секрети того чи іншого народу. Особливо це стосується Франції з її знаменитою різноманітною кухнею, рецептами, продуктами та шеф-кухарями. Саме тому гастрономічні тури — один з основних видів туризму в цій країні, досвід розвитку якого можна частково використати в Україні.

Існує п'ять напрямів французького гастрономічного туризму. Перший напрям — для гедоністів: вас провозять не по пам'ятках, а по знаменитих ресторанах, розкиданих в різних точках країни. Другий — вивчення процесу виробництва місцевих продуктів. Туристів возять по різноманітних фермах, фабриках, господарствах, а це супроводжується дегустаціями і походами по ресторанах. Третій напрям — подорож по регіонах із заїздом в самі глухі і загублені куточки (у прагненні кращих смаків). Четверте — відвідування кулінарних шкіл і проходження там кулінарних курсів, мастер-класів, семінарів та інше. І, нарешті, п'яте — поєдання декількох вищеперелічених видів [5].

Париз — Мекка французького гастрономічного туризму. Місто, переповнене сотнями ресторанів на самий різний смак і гаманець, — від дешевих бістро і

брассери (тобто закусочних і розливочних) до дорогих і дуже дорогих ресторанів, нагороджених зірками престижного ресторанно-готельного путівника «Мишлен».

Якщо турист бажає близьче познайомитися зі знаменитою французькою Haute Cuisine — його шлях лежить передусім в чотири кити високої гастрономії Парижа — ресторани Ducasse, Ledoyen, Taillevent, Le Cinq. У такому порядку наша група і отримує паризько-ресторанний лікнеп. Відрізняє французькі ресторани не тільки висока якість та смакові властивості блюд. Так, заклад легендарного шеф-кухаря Алена Дюкаса — це не лише фантастична кухня, але і фантастичне обслуговування [5].

Іншим напрямком гастрономічного туризму Франції можна вважати винний туризм. Мета цього виду туризму — знайомство туристів з найбільш яскравими та знаменитими винними регіонами, з процесом виробництва вин, можливість дегустації вина, яке практично неможливо зустріти в продажі. Під час винного туру по Франції турист не тільки дегустує різноманітні сорти вин, у нього є можливість побачити старинні винні льохи, приняти участь в процесі збору врожаю, відвідати замки виноробів з багаторічною історією, які передаються від батька к сину та дбайливо зберігають секрети та традиції виноробства століттями [1]. З цього напряму туризму почали активно розвиватися винотерапія та використання винного матеріалу спа-процедурах.

Широкої популярності як у Франції, так в цілому у світі набувають гостиннотелі, тобто готель-ресторан, де прихильники та цінителі високої кухні мають можливість спробувати вишукані делікатесні блюда. Основною перевагою розміщення в такому готелі є ресторан з високим рівнем кухні [3].

Таким чином, гастрономічний туризм Франції — один з найрозvinутіших в Європі з багаторічними традиціями та довгим шляхом розвитку та становлення. Саме тому Україні доцільно розглянути досвід Франції та втілити в життя деякі заходи, виходячи з зарубіжного досвіду, а саме:

- розвиток ресторанної сфери в першу чергу з позиції якості послуг, що надаються, професіоналізму шеф-кухарів зі спеціалізацією на національній кухні та цінової політики;

- розвиток інфраструктури винного туризму, особливо в Криму, де традиції виноробства та якість вина не поступаються французьким, підтримка державою винних турів;

- створення кулінарних шкіл, проведення майстер класів з національної кухні для популяризації її як у місцевого населення, так як у іноземного туриста;

- розширення цінової політики національних ресторанів від самих дешевих до найдорожчих для різної цільової аудиторії зі збереженням якості продуктів;

- створення, впровадження та розповсюдження як усередині країни, так і за кордоном, якісного авторитетного ресторанного путівника;

- створення гастро-готелів, що спеціалізуються на національній кухні та переважно в етнічному стилі.

Отже, гастрономічний туризм в Україні має всі передумови для стрімкого розвитку, доцільно в цьому процесі дослідити зарубіжний досвід, помилки країн та успішні заходи, але потрібно враховувати й національні особливості України, а не сліпо копіювати чужий шлях становлення.

Література

1. Винные туры во Францию и Италию: Бордо, Эльзас, Тоскана. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.vinotur.ru>.
2. Газета об эмиграции, работе, учебе и отдыхе за рубежом. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.zagran.kiev.ua/article.php?new=396&idart=39612>.
3. Гастрономический отель: изысканная кухня для гурманов за материалами sz.aif.ru. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://blog.hotelein.ru/novosti-turizma/gastronomiceskijj-otel-izyskannaya-kukhnya-dlya-gurmanov>.
4. Мы то, что мы едим. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://eda.mk.ua/interesting/gastronomicheskiy-turism>.
5. Путешествие со вкусом: что предлагают гастрономические туры по Франции: по материалам компании TPG-Travel Professional Group. — 2010. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://kontrakty.ua/stati/otdyx/18886-puteshestvie-so-vkusom-chto-predlagayut-gastronomiceskie-tury-po-franczii>.
6. Сайт о вкусных путешествиях за рубежом. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.gastrotur.ru>.

Смикова М. А., Лихобабина Д. М., Мухина М. Г.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МИРОВОГО ОПЫТА РАЗВИТИЯ ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

В статье рассмотрено определение понятия «гастрономический туризм», виды гастротуризма — сельский и городской. Проанализировано зарубежный опыт развития гастрономического туризма на примере Франции. Определены приоритетные направления развития украинского гастротуризма, используя опыт других стран.

Ключевые слова: гастрономический туризм, национальная кухня, сельские и городские гастротуры

Smykova M. A., Likhobabina D. M., Mukhina M. H.

USING OF INTERNATIONAL EXPERIENCE OF GASTRONOMIC TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article deals with the definition of «gastronomic tourism», the types of gatrotourism — rural and urban. The foreign experience of gastronomic tourism as an example France is analyzed. The priority directions of Ukrainian gatrotourism development are determined, using the experience of other countries.

Key words: gastronomic tourism, national cuisine, rural and urban gatrotours.

УДК 338.486:641/642(447)

*Смикова М. О., Рубік В. В., Фенько Є. М.
Донецький національний університет економіки і торгівлі
ім. М. Туган-Барановського*

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Досліджено розвиток нового для України виду туризму — гастрономічного, його сучасний стан в Україні, сутність поняття «гастрономічний туризм». Проаналізовано найбільш популярні гастрономічні фестивалі та свята на території України. Виявлено проблеми розвитку гастрономічного туризму та шляхи їх вирішення, запропоновано корисні поради для гастрономічних туристів.

Ключові слова: гастрономічний туризм, турпідприємства, національна кухня, фестиваль, традиції.

В останні роки популярність кулінарних подорожей зросла. Це можна пояснити не тільки тим, що люди втомулися від звичайного туризму, а ще й тим, що люди хочуть отримати насолоду від оригінальних страв, приготованих за традиційними рецептами. В першу чергу, гастрономічний туризм цікавий гурманам, для яких смачна страва — це дещо більше, ніж їжа. По-друге, гастрономічний туризм цікавий і тим, чий бізнес пов’язаний з приготуванням та вживанням їжі: рестораторам, сомельє, дегустаторам, ресторанним критикам. В таких турках вони підвищують свій професійний рівень, підвищують досвід, здобувають нові знання. А також представники туристичних компаній, відправлюючись в такі тури, переслідують свою професійну мету — розширити свій бізнес та почати продавати гастрономічні тури [4].

Отже, розвиток гастрономічного туризму в Україні з огляду на традиції та унікальну кухню є дуже перспективним напрямом, який при якій рекламній кампанії, підтримці зі сторони держави та участі туристичних підприємств в процесі становлення, здатен стати одним з основних напрямів туризму в країні, що визначає актуальність досліджуваної теми.

Проблеми розвитку гастрономічного туризму розглянуті в наукових працях українських та зарубіжних вчених. Серед них можна виділити: Коваля О. Д., Старосту Н. П., Волкова І. А., Гордєєву Н. М., Стручаліну А. П.

Однак, ця тема досліджена не достатньо глибоко, виходячи з того, що це достатньо новий напрям туризму, та потребує подальшого вивчення.

Майже кожна країна світу має можливість для розвитку гастрономічного туризму, оскільки кожна має свою неповторну кухню та традиції гостинності. І Україна не є винятком.

Гастрономічний туризм — це достатньо новий для України вид туризму, який має великих перспектив розвитку, а організація гастрономічних турів сприятиме відродженню національних кулінарних традицій українського села.

З досліджень Волкова І. А., Коваля О. Д., Старости Н. П. узагальнено гастрономічний туризм можна визначити як, подорож по країні або за її межами, метою якої є ознайомлення з національними особливостями місцевої кухні,

кулінарними традиціями, звичаями та куштуванням страв, приготованих за цими унікальними традиціями.

Україна має великий потенціал щодо розвитку масового гастрономічного туризму. Багаторічні традиції, самобутня кухня, особлива культура, гостинність українського народу та багаточисельні гастрономічні фестивалі створюють передумови розвитку цього напряму туризму. Проаналізуємо найбільш популярні фестивалі та свята їжі та напоїв в Україні.

1. Фестиваль-ярмарок «Золотий гуляш», який проводиться в с. Мужієво, Берегівського району, Закарпатської області. До програми фестивалю входить: заняття в «майстернях» народних умільців: плетіння кошиків, виготовлення бісеру, ткацтво; конкурс народних ігор; демонстрування одягу, житлового помешкання - юрти та зброї давніх угруп; демонстрація приготування гуляшу з участю гостей фестивалю та інші розваги [6].

2. Свято сиру і вина у Львові, що проводиться на подвір'ї Палацу Потоцьких. Зазвичай це свято відбувається влітку або восени. До програми святкування входять: дегустація та продаж продукції від великих підприємств та автентичних сироварів і виноробів; дитяча програма; майстерня народних ремесел; презентація вишуканих елітних сортів вин та сирів. Для створення гарної атмосфери гостям пропонується відповідна програма: показ класики німого кінематографу XIX, колективи доброго львівського джазу, чуттєве звучання саксофону [7].

3. Фестиваль меду в Мукачево влаштовується щороку в кінці сезону медозбору. На фестивалі гостям пропонується скуштувати і купити продукти з меду: вошину, прополіс, пилок, настоянки на меду і бджолопродуктах, медовий квас, питні меди (медовуха, медове вино, бальзам на меду) і власне мед — з акації, липи, гречки, каштану та багато іншого.

4. «Борщ-ів» — фестиваль борщу, який щорічно проводиться в м. Борщеві Тернопільської області. До програми фестивалю входять виставка-конкурс борщеваріння, в якому кожне село регіону пропонує власний тип борщу (всього їх представляється близько 50).

5. Масляниця в Пирогові — щорічне свято проводів зими, яке триває тиждень. Протягом цього тижня гостям пропонують скуштувати традиційну страву цього свята — млинці, а також куліш, узвар та різноманітні напої. Все це супроводжується співами, танцями, катанням на санях та спорудженням опудала.

6. Свято сала в Полтаві, яке проводиться в січні. На святі представлено багато різновидів сала, а також шашлик, м'ясо, ковбаса, сосиски і мед. А народні умільці пропонують сувеніри на пам'ять [8].

Проаналізувавши найпопулярніші гастрономічні фестивалі України, можна сказати, що гастрономічний туризм розвинутий нерівномірно: найголовніші свята та фестивалі проводяться на заході України. Тому доречно зазначити, що гастротуризм слід розвивати по всій території України, зокрема на півдні та сході, де також збереглися самобутні традиції приготування їжі та гостинності.

Як вже було зазначено, гастрономічний туризм — молодий напрям туристичної галузі, який знаходиться на шляху формування та становлення, тому цей напрям, безумовно, має ряд проблем, що стоять перед туристичними підприємствами та державою в цілому:

1. Вузька географія розповсюдження гастрономічних фестивалів та свят по території України. Як один з шляхів вирішення цієї проблеми можна запропонувати розширення проведення фестивалів та їх популяризацію насамперед серед внутрішніх туристів.

2. Неналежна якість туристичних послуг, відсутність їх чіткого контролю. Державі слід розробити чіткі заходи моніторингу та контролю якості туристичних послуг та залучити до цього процесу безпосередньо туристичні підприємства.

3. Недостатня популяризація внутрішньоукраїнських гастротурів та низьке інформаційно-рекламне забезпечення. Потрібна організація цілеспрямованої та спланованої рекламної кампанії з залученням як державних коштів, так і коштів турпідприємств.

4. Низька культура вітчизняних туристів. Головним шляхом розв'язання цієї проблеми є підвищення культурного рівня нації, та виховання людини, починаючи з раннього віку.

5. Ймовірність отруєння та переїдання. Для уникнення цієї проблеми необхідно організовувати чіткий контроль всіх заходів санітарними службами.

6. Низька зацікавленість в організації гастрономічних турів з боку туристичних підприємств. Для того, щоб зацікавити організаторів турів, державі необхідно надати деякі пільги та знижки на створення турпродукту.

7. Значний вплив сезонності та врожайності продуктів на сільський гастротуризм. Слід організовувати гастротури з урахуванням врожайності продуктів у певний сезон.

Таким чином, за наявністю певних зусиль з боку уряду та державних органів в сфері туризму в поєднанні з заходами туристичних підприємств гастрономічний туризм можна вивести на стабільний шлях розвитку. Однак, навіть при наявності певних проблем, цей напрям туризму має позитивні тенденції розвитку.

Так, найбільш розвинутий регіон України з позиції формування гастротуризму є Закарпаття. Якщо ви хочете скуштувати страви української кухні та насолодитися ними повною мірою, слід їхати на захід України [2]. Кухня Закарпаття увібрала в себе найкращі складові угорської, чеської, словацької, румунської, польської, російської, циганської, і, безумовно, української кухні.

Набувають популярності гастрономічні тури по іншим частинам України.

У 2007 році був створений туристичний маршрут, так званий «Винний шлях», по дегустаційним підвалам та приватним виноробам Закарпаття, який отримав високу оцінку та визнання в Україні. Унікальність культури та традицій сприяє розвитку гастрономічного туризму, коли жителі не тільки інших областей України, а й країн СНД мають змогу скуштувати кухню понад 10 національностей, що компактно поривають на Західну Україну [3].

Регіональний туристично-інформаційний центр Закарпаття спільно з управлінням з питань європейської інтеграції, туризму і курортів Закарпатської ОДА розробляють мережі туристичних маршрутів на Закарпатті, одним з яких є «Гастрономічний шлях». Гастрономічний шлях представляємо традиційні страви Закарпаття, кухню національних меншин і заклади, які їх найкраще готують. Також сюди включені понад 30 гастрономічних фестивалів (Перший Закарпатський

фестиваль-ярмарок «Золотий гуляш», Свято сиру і вина у Львові). Туристи зможуть не тільки скуштувати, а й навчитися готувати. Можна буде обрати одноденний тур чи більш тривалий. Також можна обирати український, угорський, циганський тощо маршрути. Планують задіяти усі райони [5].

Перспективним в плані розвитку гастрономічного туризму є Крим. Завдяки своїй яскравій історії, вигідному географічному положенню, багатонаціональному складу населення та особливостям культури і традицій, що ще збереглися на півострові, багатолітній історії вироблення вина, Крим є дуже привабливим регіоном для відвідування гастрономічними туристами. Тому доцільна розробка гастрономічних маршрутів, фестивалів та свят саме в Криму.

При аналізі гастрономічних турів можна відзначити популярний напрямок винного туризму в Донецький регіон на Артемівський завод шампанських вин, який прийнято вважати національною гордістю. Тут збереглися піввікові традиції виготовлення артемівського ігристого вина, а також впроваджуються новітні методи виробництва. На заводі регулярно проводяться екскурсії, до яких включені і дегустацію продукції.

Гастрономічна подорож — ні з чим не порівнянна пригода. Однак, існують певні правила та поради туристам, які обрали цей незвичайний вид туристичних послуг, для того, щоб уникнути ризикованих для здоров'я ситуацій, а саме:

- Слід бути обережними у виборі. Гастрономічні тури — добре продумані заходи, проте часто туристи відвідують по ресторани і кафе, щоб самостійно вивчити місцеві кулінарні традиції. Слід пам'ятати, що туристичні фірми, які продають гастротури, навряд чи стануть співпрацювати з ресторанами або будь-якими іншими закладами, в яких пропонуються сумнівні продукти і напої. За якість страв, які можуть запропонувати у вуличному кафе, не відповідає ніхто, окрім хазяїна закладу.

- Не треба переїдати. Ще однією поширеною помилкою гастротуристів є переоцінка можливостей свого організму. Кулінарні подорожі рясніють безліччю страв і напоїв, туристи хочуть нічого не пропустити, скуштувати усі запропоновані страви. Важливо пам'ятати про те, що з-за столу варто виходити з легким відчуттям голоду.

- Не слід зловживати алкоголем. Це правило актуальне для всіх і завжди. Мета дегустації вин — в тому, щоб оцінити смаковий букет, а не спробувати якомога більше сортів. Крім того, алкоголь у поєднанні зі спекою може спричинити серйозні наслідки. Також зловживати не слід як алкогольними, так і безалкогольними напоями.

- Важливо дотримуватися правил особистої гігієни. Елементарні правила гігієни (мити руки до і після приймання їжі, мити овочі і фрукти і інші) особливо актуальні для гастротуризму.

- Слід уважно обирати питну воду. Приїжджаючи в нову країну, треба купувати питну воду перевірених фірм, яку ви вже пили раніше.

- Важливо використовувати одноразовий посуд. Якщо ви харчуєтесь не в кафе або ресторані, намагайтесь використати пластикові тарілки і склянки, а їжу зберігайте у вакуумних упаковках з дотриманням температурного режиму для кожного виду продуктів [1].

Таким чином, гастрономічний туризм, як достатньо молодий напрямок туризму в Україні, на даному етапі становлення і розвитку має деякі проблеми, такі як недостатня інформованість населення про цей вид туризму, малорозвинута рекламна кампанія та невелика розповсюдженість по території України. Та з огляду на багатовікові традиції та унікальну українську кухню гастрономічний туризм є дуже перспективним напрямом, який при якісній рекламній кампанії, підтримці з боку держави та участі туристичних підприємств в процесі становлення, здатен стати одним з основних напрямів туризму в країні.

Література

1. Как избежать проблем с пищеварением в гастрономическом туре? | Гастрономический туризм. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gastrotur.ru/gastroturizm-i-bezopasnostj#more-26>.
2. Украинская кухня: блюда и традиции. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nationaltravel.com.ua/ukraine/kuhnya>.
3. На Закарпатті говорили про перспективи розвитку туризму Тячівського району — UA-REPORTER.COM — горячие новости. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.uzhgorod.ua/novosti/30619/>
4. Гастрономический туризм: виды гастротуров и советы гастротуристам — eda.mk.ua — всеукраинский интернет-рынок продуктов питания. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eda.mk.ua/interesting/gastronomicheskiy-turism>.
5. УЖГОРОД.net.ua — На Закарпатті крім Винного шляху для туристів діятимуть ще Гастрономічний та Військовий. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uzhgorod.net.ua/news/30781>.
6. Первый Закарпатский фестиваль-ярмарок «Золотий гуляш». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tourinform.org.ua/uk/the-news/festi/663-gold-gulasch>.
7. Свято сиру і вина у Львові. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tourinform.org.ua/uk/the-news/661-cheeseandwine>
8. Свято сала в Полтаві. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.thisisukraine.org/index.php/ru/festivali-2011-arhiv/993-svjato-sala-v-poltavi.html>

Смыкова М. А., Рубик В. В., Фенько Е. Н.

ГАСТРОНОМИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Исследовано развитие нового для Украины вида туризма — гастрономического, его современное состояние в Украине, сущность понятия «гастрономический туризм». Проанализированы наиболее популярные гастрономические фестивали и праздники на территории Украины. Выявлены проблемы развития гастрономического туризма и пути их решения, предложены полезные советы гастрономическим туристам.

Ключевые слова: гастрономический туризм, турпредприятия, национальная кухня, фестиваль, традиции.

Smykova M. A., Rubik V. V., Phen'ko E. N.

UKRAINIAN GASTRONOMIC TOURISM: PROBLEMS AND PROSPECTS

The developments of a new type of tourism in Ukraine — gastronomic, its current status in Ukraine, the theoretic concept of «culinary tourism» are investigated at the article. The most popular Ukrainian gastronomic festivals and celebrations are analyzed. The problems of development of the gastronomic tourism and solutions of their solving are considered, the helpful tips for gastronomic tourists are offered.

Key words: gastronomic tourism, tourist enterprises, national cuisine, festival, traditions.

УДК 379.85:642.3

Панасюк К. А., Федосова Х. О., Ткач Л. В.
Донецький національний університет економіки і торгівлі
ім. М. Туган-Барановського

ВІЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ ГАСТРОНОМІЧНИХ МАРШРУТІВ В УКРАЇНІ

В роботі розглянуто два типи організації гастрономічного туризму на прикладах Франції та Туреччини і перспективи України з впровадження гастрономічних маршрутів для іноземних і вітчизняних туристів.

Ключові слова: гастрономічний туризм, гастрономічний маршрут, гастроно- мічний тур.

Туризм у світі розвивається дуже швидкими темпами. Найбільш вигідними видом туризму для приймаючого регіону є в'їздний. Мета подорожі до конкретного регіону визначається природними, соціальними та культурними особливостями території. Останнім часом все більшу популярність в світі отримують гастрономічні мандрівки.

Гастрономічний туризм — це подорож по країнах і континентах для знайомства з особливостями місцевої кухні, кулінарними традиціями, з метою покушувати унікальні страви або продукти для людини, що приїхала [1]. Проте, як послуга гастрономічний тур — це комплекс заходів, щодо організації дегустації традиційних в певній місцевості страв, а також окремих інгредієнтів, які ніде у світі більше не зустрічаються і мають особливий смак.

В Україні цей вид організованого туризму має виїзний характер. Проте сполучення культур на території нашої держави роблять національну кухню унікальною, а гостинність якою славляться українці надає передумови до розвитку гастрономічного туризму.

Метою дослідження є вивчення досвіду Франції та Туреччини з організації гастрономічних маршрутів і виявлення перспектив щодо їх розвитку в Україні.

Порядком пересування туристів в турі через певні географічні (гастроно- мічні) пункти визначає маршрут попередньо намічений суб'єктом туристичної діяльності шлях гастрономічної подорожі. У Франції — одній з найбільш популярних серед туристів-гурманів країн, існує декілька видів гастрономічних маршрутів. Перший варіант відвідування відомих ресторанів країни, де можна скуштувати страви, приготовані кращими кухарями Франції. Під час другого маршруту туристу пропонується поринути в процес виготовлення фірмових французьких продуктів, через відвідування різних ферм, господарств, заводів і виноградників і дегустування найкращих продуктів виробництва. Третій варіант — проходження кулінарних майстер-класів у французьких школах [2].

Французька кухня дуже залежить від регіону, кожна провінція і місто можуть похвалитися продуктами і стравами, які прославляють цей куток на весь світ. Основні «регіональні» гастрономічні тури охоплюють найцікавіші ресторани і страви однієї або кількох провінцій (табл. 1).

Таблиця 1
Загальна характеристика гастрономічних регіонів Франції

№ з/п	Регіон	Гастрономічні особливості	Місця для відвідування
1	Гасконь	Фуа-гра	Chez simon La pergola
2	Ельзас	Квашена (або кисла) капуста	Alsace
3	Бургундія	Сир, сардельками шаблі, діжонська гірчиця, раблики по-бургундські, козиний сир, домашня жирно відгодованої птиця, сидр і лікер з чорної смородини	Макона Бресса Від
4	Нормандія	Молочні продукти, кальвадос, унікальне яблучне фруктове морозиво в кальвадосі	Довиль Рубан Руан Контевиль
5	Паріж	На перше суп, на друге рибне, на третє основне м'ясне блюдо — ростбіф або телятина, баранина або шинка з овочами, на четверте кури або дичина із салатом, на п'яте — чисці овочі — спаржа, артишоки, кольорова капуста або триофелі й, нарешті, шосте — солодке, потім сир, фрукти, птиці, бісквіти, а далі десерт із цукерками, коньяком, десертним вином.	Haute cuisine — ресторани Ducasse, Ledoyen, Taillevent, Le Cinq

Мекка французького гастрономічного туризму — Париж, де будь-який турист знайде те що шукав, від дешевих бістро і Брассері до ресторанів, нагороджених зірками ресторанно-готельного путівника "Мішлен".

Дорогим варіантом гастрономічного туру є знайомство із відомою французькою Haute Cuisine в чотирьох (або однім з чотирьох) ресторанів високої гастрономії Парижа — «Ducasse», «Ledoyen», «Taillevent», «Le Cinq».

Інші паризькі ресторани, відрізняються перш за все не кухнею, а яскравою особливістю, незвичайною рисою. Наприклад, ресторан «Jules Verne» знаходиться на другому ярусі Ейфелевої вежі — понад 100 м над землею, а «Tour Montparnasse» розташований на 59-му поверсі найвищого в Парижі хмарочоса

і відомий власним сунничним морозивом. З вікон «La Grande Cascade», що знаходиться у павільйоні Наполеона Третього на кінці Бургундського лісу, відкривається чудовий вигляд: зелень, розкішні дерева, пахучі квіти. Ресторан «Tour d'Argent» існує з 1582 р. і відомий історичними особами, що там бували кардинал Ришельє, російський цар Олександр II, Бісмарк та ін.

Найбільш поширено гастрономічною метою відвідування туристами Франції є сыр та вино. В країні налічується понад 500 видів сиру, бо в кожному французькому селі є свій сировар, який робить особливий сыр.

Делікатесні французькі сирі роблять не на підприємствах, а приватні особи, і роблять вони їх майже вручну. Такі сирі отримують категорію АОС. Це особлива характеристика, яка означає автентичність, оригінальність походження, прихильність до місцевості [3]. Найкраще для шанувальників сиру потрапити до Франція 13 жовтня на найвідоміший в Європі сирний базар, де зазвичай представлено більше 130 сортів сирів, і приблизно 40 з них виготовлені французькими майстрами.

Франція — найбільший виробник вина та виноматеріалів у світі 46,8 млн. гектолітрів в 2009 р., що еквівалентно 7-8 млрд. пляшок, займає друге місце у світі після Іспанії за площею виноградників (837 тис. га) і змагається з Італією за право називатися найбільшим експортером вина (17,6 % світового експорту вина). Франція виготовляє вина різної якості від найдорожчих сортів (Каберне Совіньон, Шардоне, Совіньон Блан), відомих по всьому світу, до скромних і маловідомих. Винний тур зазвичай включає відвідування виноградників (наприклад, обліт виноградників «Кіт Де Бона» на вертоліті, «Сант-Емільйона» на повітряній кулі) та винних льохів Коньяку, а також навчання правильному вибору й културі споживання вин для одержання їхнього вдалого сполучення з різними блюдами.

Отже, Франція — це країна ексклюзивної кухні, в якій історично склався індивідуальний підхід до туриста. Так, система харчування, навіть не в гастрономічних турах, передбачає європейський сніданок і самостійне подальше годування в закладах громадського харчування, що передбачає знайомство з традиційною французькою кухнею.

Туризм в Туреччині побудовано на системі «все включене», направлений передусім на залучення іноземних туристів, що знайшло відображення в переліку пропонованих блюд — насамперед традиційних європейських. Багато хто відносить турецьку кухню до середземноморської, проте основне «фірмове» відмінність турецької кухні м'ясо (баранина і яловичина), що ріднить її з кавказькою. Проте національна кухня країни різноманітна і включає, окрім кебабу, спеції, солодощі, фрукти, овочі, зелень, горіхи та маслинову олію. Особливе місце в турецькій кухні займають юшки протерті супи-пюре, супи заправлені лимонним соком і яйцем та джаджик (зі свіжих огірків з кислим молоком і зеленню), які їдять на сніданок, обід і вечерю.

Турецькі солодощі відомі у всьому світі — пахлава, рапах-лукум, халва, шербет. У Туреччині існує навіть свято солодощів Шекер-Байрам або свято цукру, яке знаменує закінчення 27-денного поста на місяць Рамазан і триває 3 дні з 9 по 11 лютого [6].

В районі Стамбула Бейолу багато затишних і модних кав'ярен, кінотеатрів, книгарень, та музичних крамниць, художніх галерей і галерейок. Тут же можна придбати пряні приправи, ароматні сушені трави, насіння квітів, лікувальні

корінці, сухофрукти. Покушувати країні сірави турецької кухні можна у ресторані «Hamdi», який розташовано біля входу в найбільший ринок Стамбулу, де свого часу обідали відомі люди, в тому числі і засновник Турської Республіки Мустафа Кемаль Ататюрк.

Щодо України, то наша держава має великий потенціал для розвитку гастрономічного туризму. На весь світ відомі традиційний український борщ з галушками, вареники та сало з цибулею. Цікавими гастрономічними маршрутами для внутрішніх та іноземних туристів в Україні є місто Артемівський завод шампанських вин, найбільше в Східній Європі підприємство з виробництва гристих вин класичним пляшковим способом. Виноградники та винний завод «Масандра» в Криму, які відомі в усім світі більш ніж 100 років. На честь «Медяного спасу» з 14 по 22 серпня в Києво-Печерській Лаврі на території Далеких печер проходить виставка-ярмарок на якій представлені мед, продукти бджільництва тощо. У Львові 20–26 вересня проходить свято «На Каву до Львова», протягом якого серед кав'ярен міста проводиться конкурс на кращу каву, рецепти якої в ці дні ексклюзивні. Кухня Закарпаття, увібрала в себе ізюмінки й бренды угорської, чеської, словацької, румунської, польської, русинської, російської, циганської, української й так далі з якими можна познайомитися як в закладі громадського харчування так і в будь-якій агроселі. Okрім цього періодично відбуваються фестивалі: борщу в Борисполі, вареників на Буковелі, галушок в Полтаві, грибів на Івано-Франківщині, каші в Кам'янці-Подільському, «Пасха красна» та пива в Донецьку, пирогів в Одесі, сливоварів на Закарпатті, шоколаду у Львові тощо.

При якісній рекламній компанії, підтримці держави та участі туристичних підприємств гастрономічний туризм може стати одним з найприбутковіших видів туризму в Україні.

Сотні років тому торговці плавали «за сім морів» у пошуках дивовижних продуктів, які виступали в ті часи валютою спеції, вина, фрукти і оливкова олія. Сьогодні гастротуристи зайняті майже тим самим. Вони прагнуть долати багато кілометрів шляху, щоб спробувати яку-небудь незвичайну страву.

Отже, вважається доцільним зробити акцент в промоції України на міжнародному туристичному ринку, саме на гастрономічні маршрути. Можна обрати два шляхи розвитку гастрономічного туризму як Франція, де існує система розвинених гастромаршрутів, або як Туреччина, де знайомство з гастрономічними особливостями проходить паралельно класичному відпочинку на узбережжі. Смачний і різноманітний український стіл — як М. В. Гоголь писав в «Сорочинському ярмарку»: «варенички, галушечки пшеничні, пампушечки, товченники», не залишать байдужим нікого.

Література

- Гастрономический туризм: виды гастротуров и советы гастротуристам [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eda.mk.ua/interesting_gastronomicheskiy-turism.
- Гастрономічний туризм у Франції [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://turafisha.ua/ru/country/1444&articles=1&id=664>.
- Сыры Франции [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.tdpir.ru/default.asp?pKey=00001000080000100001>.
- Вина Франции [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.francevine.ru>.

5. Культура Франции [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.worldlingo.com/ma/enwiki/ru/Culture_of_France/.
6. Турция: тури, отрдих, путешествия [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://turkey-tours.in.ua>.
7. Турция турецкая кухня [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://middleeast.org.ua/tourizm/turkey18.html>.
8. Турция: отрдих в Турции [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.turciya.turne.com.ua>.

Панасюк Е. А., Федосова К. А., Ткач Л. В.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПЕРСПЕКТИВНЫХ ГАСТРОНОМИЧЕСКИХ МАРШРУТОВ В УКРАИНЕ

В работе рассмотрено два типа организации гастрономического туризма на примерах Франции и Турции, перспективы внедрения гастрономических маршрутов в Украине для иностранных и отечественных туристов.

Ключевые слова: гастрономический туризм, гастрономический маршрут, гастрономический тур.

Panasyuk K., Fedosova K., Tkach L.

FINDING OF PERSPECTIVE GASTRONOMIC ROUTES IN UKRAINE

In the work considered two types of gastronomic tourism organizations on the examples of France and Turkey, the prospects for introducing gastronomic routes in Ukraine for foreign and domestic tourists.

Key words: gastronomic tourism, gastronomic route, a gastronomic tour.

УДК 641/642

Мулик Т. І., Івашків Л. Я.

Львівський інститут економіки і туризму

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК КУЛІНАРНОГО ТУРИЗМУ НА ЗАКАРПАТТІ

Стаття присвячена особливостям виникнення і розвитку кулінарного туризму на Закарпатті. Розглянуто основні фестивалі, що ознайомлюють туристів з особливостями національних страв. Визначено загальні тенденції та перспективи кулінарного туризму розвитку даного регіону.

Ключові слова: кулінарний туризм, ресторанний бізнес, національна кухня.

Кулінарний туризм в Західній Україні користується особливою популярністю серед іноземних туристів, які прагнуть ознайомитись із численними українськими традиціями, звичаями, способами приготування оригінальних

національних страв і напоїв. Саме для них створюються спеціалізовані гастрономічні тури, організовуються тематичні кулінарні фестивалі, які перетворюються на потужну туристську атракцію [2].

Метою написання статті є аналіз розвитку кулінарного туризму на Закарпатті, його ролі для відродження національних українських традицій.

Закарпаття є другим регіоном на території Західної України, крім Львова, де кулінарний туризм розвивається найактивніше [2]. Невід'ємною частиною туризму в Україні є самобутність української кухні. Це борщ, вареники, куліш, бринза, пампушки та інші національні українські страви. Саме з цією метою на Закарпатті організовуються різні кулінарні фестивалі, кількість яких збільшується з року в рік:

- фестиваль-ярмарок «Гуцульська бринза» (м. Рахів),
- фестиваль гуляшу (с. Мужієво),
- фестиваль вина (м. Берегово),
- фестиваль «Гуцульська ріпа» (с. Лазещина, Рахівський р-н),
- фестиваль-конкурс «Файні перечинські їдіння» (смт. Перечин),
- фестиваль лечо (с. Бакта),
- фестиваль голубців «Толтоткапостофестівал» (с. Четрольво, Берегівський р-н),
- фестиваль угорської ухи (с. Боржава, Берегівський р-н),
- фестиваль сливового леквару «Сільволеквар фестиваль» (с. Нове Клиново, Виноградівський р-н),
- «Свято меду» (м. Мукачево), «Медовий Спас» (Коломия),
- «Бичківські голубці» (смт. В. Бичків, Рахівський р-н),
- «Повернення Рататуя: рибний день» (м. Ужгород),
- «Смачний Спас» (с. Спас) та ін. [3; 4].

З переліку видно, що до організації фестивалів на Закарпатті залучаються навіть невеликі населені пункти, які прагнуть в такий спосіб привернути до себе увагу західних туристів і розвивати туристичну галузь як одну із провідних.

З 2002 року у вересні щорічно у місті Рахові відбувається фестиваль-ярмарок «Гуцульська бринза». Цей фестиваль увібрал кращі здобутки Гуцульщини, демонструє справжні традиції гуцулів-полонинників — їх побут, ремесло, культуру, гостинність, здобутки.

Хоча традиція виготовляти сир з овечого молока ніколи й не помирала у Карпатах, фестиваль створений, щоб її відродити. А щоб продемонструвати, що вироблення бринзи — справжнє мистецтво, таємниці якого передаються від покоління до покоління [5].

Корисність бринз та вурди гуцули пояснюють просто: вівця не пасеться будь-де, з'їдає лише найкорисніші «вершки» рослин. Недарма місцеві чоловіки називають овечий сир «гуцульською віягрою». Вважається, що справжньо бринзу можуть приготувати лише чоловічі руки. Для виготовлення десяти кілограмів бринзи потрібне молоко від двохсот овець. Спочатку свіже овече молоко проціджають через хвойне гілля, потім вівчар доливає до нього кляйз (спеціальну сироватку), після чого молоко підігрівається на вогні. У молочний масі з'являються сирні згустки, їх збирають та ставлять на сонце, згодом перетирають із сіллю та маслом. Гостям фестивалю пропонують також палачинти (плащинди) — млинці з бринзою або вурдою, або грач — гостру страву з картоплі й м'яса, а ще куліш - пшоняну кашу зі шкварками [5].

Крім бринзи, можна скуштувати й інші різновиди овечого сиру, що розрізняються не лише за смаком, а й за кольором, структурою та технологією приготування. Це вурда (ніжка м'яка сирна маса, що залишається після того, як із кислого молока вибрали сирні згустки) та будз (копченій овечий сир із товстовою коричневою скоринкою).

Щорічно у червні проводиться у с. Мужієво «Фестиваль гуляшу». Саме слово «гуляш» у перекладі означає «пастух». На цей фестиваль приїжджають країні кухарі країни, які у кількох сотнях котлів варять під відкритим небом кожен свій особливий гуляш, оскільки рецепти його приготування в кожному регіоні країни мають певні особливості та секрети.

Закарпаття — багатонаціональний край, тому кулінарні традиції краю дивують розмаїттям: кожен із народів, що жили на цій щедрій землі, залишив нащадкам кілька рецептів. Однак найсильнішим був і залишається вплив угорської кухні. До речі аналогічний фестиваль проходить в Угорщині, він відбувається щороку у вересні в угорському м. Сольнок [3].

Гуляш (угор. gulyas) — національна страва угорців: шматочки яловичини або телятини, тушковані зі шпиком, цибулею, перцем (паприкою) і картоплею. Спочатку суп з різними добавками був традиційною їжею угорських пастухів і готовувався в котлах на багатті. М'ясо попередньо треба обсмажити в каструлі або глибокій сковороді на свинячому салі з цибулею до утворення рум'яної скоринки. Після цього в каструлю додається гаряча вода, попередньо обсмажену картоплю, томатна паста або свіжі помідори, солодкий перець, борошно і доводиться до готовності. Страва відноситься до категорії густих супів [1].

Гуляш був широко відомий в кухні козаків Півдня Росії, які, неодноразово беручи участь у війнах на території Європи, запозичили рецепт приготування страви. У козаків країнам вважався гуляш, приготований з найніжнішою частини яловичної туші — з нирковою, завдяки швидкому приготуванню, що важливо, з огляду на козачий спосіб життя [6].

На фестивалях можна не лише приємно і весело провести час з музикою, танцями і всенародними гуляннями, але й посмакувати дуже смачного гуляшу, просякти до досвіду його приготування, купити на пам'ять своєрідні закарпатські сувеніри для друзів і близьких [3].

У с. Лазещина у вересні проводиться фестиваль «Гуцульська ріпа» — свято на честь головного карпатського овочу — картоплі (інші назви — ріпа, мандибурка, бараболя, бульба). Ріпу (так ще називають бульбу місцеві гуцули) у горах вважають другим хлібом. Не випадково саме її присвятили фестиваль, що привабив не тільки гостей зі всієї області, але й численних туристів. На ньому пропонують скуштувати страви з печеної, вареної, тертої та пареної картоплі, ті що поширені в Гуцульщині. Зокрема, варені галушки з тертої картоплі, печені на олії деруни («терті пляцки») та інші [4].

Крім того, на святі відбувається презентація нових маршрутів «Закарпатського туристичного шляху», майстер-класи з приготування картопляних страв, а також з різьбарства, ткацтва, вишивання, гончарства, лозоплетіння, ковальства. Свято сприяє популяризації сільського (зеленого) туризму та агротуризму.

Традиційно, вже десятий рік на початку весни у м. Берегове проходить «Фестиваль Вина». Це містечко давно отримало неофіційний статус винної

столиці Західної України. Тут кращі місцеві винороби створили винний орден Святого Венцела — покровителя виноградної лози. Члени організації всіляко популяризують винну славу Берегівщини і саме з цією метою її організовують фестиваль. На фестивалі представники винної галузі із України та Угорщини пропонують туристам скуштувати як продукцію місцевих підприємств (СП «Айсберг» (торгова марка «Чизай»), СП «Котнар» (Упіа)), так і інші найкращі закарпатські вина: білі: «Брегівське», «Ужгородське», «Ріслінг» закарпатський, «Середніянське» («Леанка»), «Липовина» (ПП Атіла Домі, Берегове), «Трамінер» (ПП Андрій Бігарі, Берегове) (сухі й напівсухі), «Троянда Закарпаття» (десертне); червоні: «Каберне оксамит», «Старовинний Замок», «Гроно Закарпаття» (сухі й напівсухі), «Сонце в бокалі», «Кагор» (Бобовище), «Ізабелла десертна» (десертні) [7].

Берегівські вина експортується до Росії, Білорусії та країн Балтії. Крім того на фестивалі туристам пропонують угорські традиційні страви та ласощі [7].

Цього року в кінці серпня вперше в Україні пройшов фестиваль автентичної карпатської кухні — «Смачний Спас» (с. Спас) [3]. На ньому презентувались більш ніж 100 страв, приготовлених за старовинними рецептами карпатських родин. Зокрема, була виготовлена найбільша у світі порція грибної юшки. І все це — з екологічно чистих інгредієнтів, значна частина яких — сертифіковані органічні продукти. Наслідком фестивалю стало видання першої в Україні великої книги автентичних рецептів — «Родинна кулінарія», до створення якої залучались учасники фестивалю.

Фестиваль супроводжували: музика етно-гуртів, виставка-продаж виробів народно-прикладного мистецтва, ярмарок органічних виробників і різні народні дійства. Це все сприяло поширенню етнічних традицій українців.

Також, вперше в Україні у серпні 2010 р. проводився фестиваль чорниць «Верховинська яфіна», на якому відкрили бронзовий пам'ятник яфіні. Гости фестивалю дегустували чорничні млинці, вареники та свіжі ягоди [4].

З ягід чорниці роблять вино, яке має прекрасні смакові якості, високі лікувально-дієтичні властивості та гарний колір. Також чорница відноситься до дуже добрих медоносів, що дає багато нектару. Чорничний мед дуже ароматний, присмакує смаку, червонуватого кольору. Мешканці села Гукливе, яке розташоване у підніжжі Боржавських полонин, вважають своє село та околиці столицею чорниць. Цей фестиваль сприяє збереженню культури та традицій краю, а також ягід чорниці від знищення.

У кінці серпня в с. Геча відбувся «Сливовий фестиваль», на якому готували сливове повидло — леквар і страви з його використанням за староугорськими рецептами (калачі, вареники, вертуни, сливова палинка — слив'янка). Проводились конкурси з виготовлення національних страв в номінаціях: «бограч-гуляш» та «уха по-угорські» [3, 4].

Узагальнюючи вищесказане слід відзначити значний потенціал і перспективи Закарпатського краю для розвитку гастротуризму, насамперед, завдяки неповторності закарпатської кухні, яка увібрала в себе традиції українського, угорського та циганського народів та неабиякій гостинності мешканців цього регіону.

Широке використання кулінарної спадщини цього самобутнього регіону Західної України забезпечуватиме світову рекламу місцевим продуктам, стравам

та напоям, сприяєтиме кращому пізнанню національних традицій цього колоритного Закарпатського краю, оскільки кожне свято супроводжується музичними, фольклорними та різними мистецькими заходами.

Гастрономічні фестивалі на Закарпатті стають традиційними, що збільшуватиме щорічне відвідування туристами його маловідомих куточків і дасть можливість додаткових надходжень до місцевих бюджетів.

Література

1. Безусенко Л. М. Українська національна кухня / Л. М. Безусенко. — Донецьк: «Видавництво Сталкер», 2002. — 150 с.
2. Круль Г. Я. Перспективи розвитку гастрономічного туризму в Західній Україні [Текст] / Г. Я. Круль, А. І. Черною // Туризм і рекреація: стратегія розвитку напередодні ЄВРО-2012 : матеріали регіональної науково-практичної конференції (14 квітня 2010 року). — Львів, 2010. — С. 83–88.
3. Офіційний сайт: Закарпаття. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tourinform.org.ua/uk/the-news/585-festiva-ripa>.
4. Офіційний сайт: Турінфоцентр Закарпаття. [Електронний ресурс]. — 2010. — Режим доступу: <http://tourinform.org.ua/en/the-news/594-festival-jafyn>
5. Пустинникова І. С. Закарпаття туристичне: путівник по регіону. Харків: Біблекс, 2008. — 304 с., іл.
6. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артох, Т. В. Косміна та ін. — К: Либідь, 1993. — 256 с.; іл.
7. Фестиваль вина в Берегово. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://blogs.ukrhome.net/view/39545/6921324/FESTIVAL-VINA-V-BEREGOVO-2010.html>.

Мулик Т. І., Івашків Л. Я.

ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ КУЛИНАРНОГО ТУРИЗМА НА ЗАКАРПАТЬЕ

Статья посвящена особенностям возникновения и развития кулинарного туризма на Закарпатье. Рассмотрены основные фестивали, которые знакомят туристов с особенностями национальных блюд. Определено общие тенденции и перспективы развития кулинарного туризма данного региона.

Ключевые слова: кулинарный туризм, отдых, ресторанный бизнес, национальная кухня.

Mulyk T. I., Ivashkiv L. Y.

ORIGIN AND DEVELOPMENT OF CULINARY TOURISM ON ZAKARPARTIA

The article is devoted to the features of origin and development of culinary tourism on Zakarpattia. Basic festivals that are sanctified to national foods are considered. General tendencies and prospects of culinary tourism of development of this region are certain.

Key words: culinary tourism, rest, restaurant business, national kitchen.

УДК 379.85

Шибанова А. М., Ільчишин Н. Б.

Львівський інститут економіки і туризму

ЯКІСТЬ ТА НАТУРАЛЬНІСТЬ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ— ОСНОВНІ СКЛАДОВІ УСПІХУ УКРАЇНСЬКОГО ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ

У статті висвітлено питання розвитку індустрії гастрономічного туризму. Проведено аналіз та висвітлено особливості гастрономічної культури подорожей у світі та Україні. Досліджено основні складові успіху розвитку українського гастрономічного туризму.

Ключові слова: туризм, індустрія туризму, гастрономічна культура, якість, натуранальність харчової продукції.

Туризм — активна і невимушена форма спілкування між людьми. Туризм є одним із важливих соціально-економічних явищ сучасності, яке підпорядковане об'єктивним законам розвитку суспільства. Розширення і поглиблення туристичних зв'язків між країнами — важливою проблемою сучасних міжнародних відносин. Туризм посідає чільне місце в міжнародних зовнішньоекономічних зв'язках. Питання розвитку туризму, його політичний, економічний і культурний вплив на світове господарство та міжнародні зв'язки активно обговорюються в політичних, ділових та наукових колах.

У багатьох країнах туризм став вагомою статтею доходів держави і належить до найперспективніших галузей національної економіки. Індустрія туризму займає важливе місце в економіці більшості країн, на її частку припадає до 10 % світового валового національного продукту, 11 % світових споживчих витрат. Число туристичних поїздок в усьому світі наближається до 600 млн., і за прогнозами Всесвітньої туристичної організації (ВТО) до 2012 р. досягне 937 млн. В Україні він визнаний однією із галузей, що потребують пріоритетного розвитку [1].

Тяга до мандрівок у людини зародилася, напевно, одночасно з появою першої людини. Потім декілька століть подорожками займалися лише заможні люди, купці, виключення можна зробити для прочан, які відвідували святі місця. Туризм, як масове явище, своєю появою завдячує індустриальній стадії розвитку людства, якій був притаманний прискорений розвиток продуктивних сил, поглиблення поділу праці, розвиток урбанізаційних процесів.

Розвиток індустрії туризму представляє великий ринок робочих місць. На даний час кожна п'ятнадцята людина на планеті працює в сфері готельного і туристичного бізнесу. Наприклад, у Європі майже 10 % працюючих зайняті в сфері туризму. При цьому за темпами зростання число зайнятих у сфері туристичного обслуговування випереджає інші галузі. У ХХ ст. туризм перетворився на одне з найбільш вагомих соціальних явищ. Витрати населення на туристичні послуги в ряді країн займають третє місце після витрат на харчування і житло [2].

Розвиток туризму є важливим чинником розвитку країни, як економічно-соціального, так і культурно-духовного. Концепція сталого розвитку стосується

ся не лише економічного зростання, соціального прогресу й охорони навколошнього середовища, а також вона має широкі гуманістичний, етичний і культурний виміри. Тому, туризм як складне суспільне явище, потребує всеобщого наукового осмислення. Цьому завданню відповідає формування нового наукового напрямку — туризмології, теорії людської діяльності як форми самореалізації особистості засобами мандрівок і подорожей.

Туризм можна класифікувати за найрізноманітнішими показниками: за метою, засобами пересування, характером, термінами та тривалістю подорожі, засобами розміщення тощо. У класифікації туристичних подорожей і поділі їх на види вирішальне значення має їхня мета.

Залежно від мети подорожі туризм поділяють на [1, 2]:

- пізнавальний (експкурсійний) — відвідування та ознайомлення з пам'ятними місцями та пам'ятками культури, історії, природи;
- оздоровлюально-пізнавальний — поєдання цілей оздоровлення і пізнання;
- курортно-лікувальний — пересування людей, зумовлене потребою поліпшення стану здоров'я;
- спортивний — участь у спортивних заходах;
- діловий — відвідування об'єктів за професійним інтересом;
- релігійний;
- зелений;
- вихідного дня — перебування певний термін часу у спеціалізованих зонах відпочинку;
- аматорський — мисливство, рибальство тощо.

Гастрономічний туризм — це різновид туризму, пов'язаний з ознайомленням з кулінарними традиціями та дегустацією національних страв різних країн світу. За статистикою близько 15 % туристів, вибираючи, в яку країну відправитися на відпочинок, враховують особливості місцевої кухні, ще 9 % згідні відправитися в мандрівку лише заради того, щоб покушувати заморських десертив. Тому, на сьогодні, є актуальним детальніше познайомитися та дослідити новий напрямок у туризмі — гурме-тури, що стрімко входять у моду як у світі, так і в Україні.

Гурме-тури, або гастрономічний туризм — це подорожі з метою познайомитися не стільки з культурою далеких країн, скільки із заморськими кулінарними традиціями. Гастрономічний туризм — це вже не просто щастя гурманів, які мають можливість скуштовувати страв національної кухні. Сьогодні світ має можливість зазирнути в святилище — і дізнатися таємниці кухарського мистецтва безпосередньо від національних майстрів. Кулінарні туристи — це люди, які спеціально їдуть за тридев'ять земель, щоб розширити свої гастрономічні пізнання і покушувати місцевих заморських екзотичних страв. Особливо привабливий гастрономічний туризм для мандрівників зі стажем: там, де вже не на що подивитися, завжди можна знайти щось нове, що варто спробувати. Крім пропозицій покушувати місцевих заморських екзотичних страв, гастрономічний туризм охопив і ще один важливий напрямок: побачити своїми очима, як створюються ці десерти, дізнатися секрети майстрів кухарської справи, перейняти майстерність, і навіть, під керівництвом національного кухаря, створити шедевр своїми руками!

Гастрономічний туризм буває декількох видів. Перший — сільський туризм. Гурме туристи знайомляться із процесом виробництва, вивчають тонкощі місцевої кулінарії, дегустують кінцеві продукти. Визнаючи кулінарію невід'ємною частиною національних традицій, у ході такого туру гості за допомогою їжі довідуються про традиції і звичаї інших народів.

Другий вид гурме-турів — ресторанні тури. Такі тури підіймають туристам, що цінують розкіш і комфорт, тим, кого не приваблює проникнення в кулінарні традиції за допомогою перебування на фермі. Серед подібних напрямків перше місце займає, звичайно, Париж, що ряснє знаменитими ресторанами. Ресторани Ален Дюкаса, Мішеля Труагро, П'єра Гарньє, Tour D'argent, Leon de Bruxelles, кафе Le Procope, булочна П'єра Эрме — усе це відомі заклади на гастрономічній карті Парижа, обов'язкові до відвідування під час гастрономічного туру.

Ще один спосіб познайомитися з кулінарними особливостями різних країн — пройти майстер-класи. Майстер-класи можуть проводитися відомими шеф-кухарями в ресторанах і кафе, або майстрами своєї справи на фермах і плантаціях. Такий процес дає можливість учням попрактикуватися в приготуванні деяких місцевих страв, попередньо зробити закупівлю продуктів, наприкінці спробувавши результат своєї праці.

Дякі гурме-тури, у повній відповідності з модою, що захопила Європу, на екологічно чисті продукти, мають відповідне екозабарвлення. У ході туру гості знайомляться виробництвом екологічно чистих, органічних, біопродуктів на фермах, з «чистими» методами їх переробки. Екологічний напрямок найбільш розвинений у Франції, Німеччині, Англії, Швейцарії. Столицею ж екологічного харчування — Slow food (на противагу фаст-фуду, — смачна, здоровіша їжа) — вважається Віденсь.

Гастрономічний туризм добре організований у Франції, Італії, Іспанії, Німеччині, Чехії, Угорщині, Швейцарії — де існує розвинена мережа турів національних рестораній [4,5].

Франція — визнаний центр виноробства та гастрономії, що перетворило національну кухню на туристичну принаду. Серед гурманів всього світу французька кухня вважається найбільш вишуканою. Практично всі департаменти країни мають специфіку виробництва вин і різноманітних десертів. Гурмет-тури по Франції — це відвідування винних погребів та музею вин Бордо, винотерапія, дегустація найвідоміших у світі винних і коньячних марок, а на закуску — славнозвісні страви французької кухні: супи-пюре, тушковане м'ясо з овочами — пот-о-фе і тріска по-селянські, фуа-гра і трюфелі, виноградні слимаки із зеленню та прянощами, салати, сир та устриці. Французька Бретань пропонує маршрути з дегустацією бретонського сидру і кальвадосу, а любителям вишуканих напоїв потрібно їхати до Франції в тур «Винні дороги Франції». У програму входить відвідування винних погребів Шаблі в Бургундії, виноробства Ельзасу, центру шампанських вин в Реймсі, що часто поєднується з аграрним туризмом, який завойовує все більшу популярність у Європі. Вас навчать, як правильно зберігати і дегустувати різні сорти вин, і запросять разом придущити виноград. Багато фірм організовують поїздки на щорічне свято Божоле Нуво до Франції.

Іспанська кухня різноманітна, як сама Іспанія, і в кожній провінції країни своя гастрономія. Справжню паелью можна покушувати тільки у Валенсії, суп гаспаччо за всіма правилами готується тільки в Андалусії, а хамон — в Естремадура. А тому слід запам'ятати важливе правило: щоб не розчаруватися у своїй подорожі і скуштувати «оригінали» кулінарного мистецтва, бажано заздалегідь вивчити особливості національної кухні країни, в яку ви збираєтесь.

«Відкриття кулінарного мистецтва» — тур по Гранаді. Кухня Андалусії, останнього мусульманського царства в Іспанії, успадкувала багато від східних завойовників. Мандрівникам запропонують спробувати «Мігас» (закуску з смажених хлібних крихт), пообідати в традиційному сільському ресторані «Вента» та отримати урок у одного з кращих кухарів Гранади, який покаже, як приготувати рис за старовинним арабським рецептом. Окремий день присвячується випіканню хліба і знаменитих в Андалузії булочок.

Німеччина — це, в першу чергу, пиво і найрізноманітніші закуски до нього, тому головне місце паломництва гурманів — Баварія. А також Мюнхен — визнана столиця пивоваріння, з її всесвітньо відомим фестивалем пива «Октоберфест». Популярність німецького пива настільки висока, що привела до формування окремого виду туристичних подорожей — пивних турів.

Швейцарія — це сир і шоколад. Саме сиру та шоколаду присвячено більшість пропонованих турів, але не тільки їм. Серед особливо відвідуваних місць — найстаріша кав'ярня і винний ринок Цюриха, найстаріша в Цюриху кондитерська «Шпронглі» і знаменитий на весь світ ресторан національної кухні «Арсенал». У меню гурман-туру обов'язково буде фондю, роклетт і свіжий сир, а в розкладі — поїздка на сироварню, шоколадну фабрику і до сім'ї виноробів.

Як бачимо, практично всі європейські країни праґнуть привабити до себе якомога більше туристів, в тому числі й за допомогою гастрономічних турів. З цією метою була започаткована 15 років тому за ініціативою Південно-східної провінції Скаане (Швеція) та острова Бонхольм (Данія) — Європейська Мережа кулінарної спадщини. Особливістю мережі є те, що вона об'єднує регіони, а не країни. На сьогодні це 24 регіони з 14 країн Європи. Основна мета діяльності Європейської Мережі кулінарної спадщини — приваблювання туристів до загаданих регіонів. У свою чергу регіони залишають до мережі підприємства, що пропонують традиційні місцеві страви з використанням натуральної сировини, гарантуючи їх якість та рівень сервісу. Їжа має бути національною і місцевою, та вироблятися на місці з місцевих продуктів. Також Європейська Мережа кулінарної спадщини сприяє підтриманню зусиль щодо охорони довкілля та вирощення екологічно чистих продуктів, а також сприяє розвитку економіки певного регіону [6].

До 2010 року до мережі офіційно увійшли Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Рівненська області, які входять до Карпатського та Поліського рекреаційних регіонів України. Наразі мережа функціонує на трох рівнях: європейському, регіональному та бізнесовому. Місцеві продукти харчування та кулінарні традиції є особливими принадами, що спонукають туристів з інших регіонів та країн відвідати ці області. Пропагування традиційної гастрономії Прикарпаття та Полісся є безперечно перспективним напрямком, розвиток

якого значно посилюватиме привабливість та її конкурентоздатність на туристичних ринках і створюватиме нові можливості для місцевих виробників продуктів харчування.

Гастрономічний туризм — достатньо новий для України вид туризму, який має великі перспективи розвитку, а організація гастрономічних турів сприятиме відродженню національних кулінарних традицій українського села.

На території Карпатського рекреаційного регіону можна виділити два потужних центри, де гастрономічний туризм розвивається найактивніше - це Львів та Закарпаття [3]. Львів — як туристична столиця України, де туристи із всього світу влаштовують гастрономічні тури автентичними львівськими ресторанами і кав'ярнями — є лідером з проведення тематичних кулінарних свят. Маючи значний потенціал для розвитку пізнавального гастрономічного туризму, у Львові організовують кулінарні пізнавально-історичні тематичні фестивалі, на зразок — «На каву до Львова», «Свято Пива», «Свято Шоколаду», «Свято Пампуха», «Свято сиру і вина» [7].

Закарпаття є ще одним центром активного розвитку самобутнього українського гастрономічного туризму. Зокрема, на Закарпатті презентовано «Гастрономічний туристичний шлях», який представляє традиційні страви Закарпаття, кухню національних меншин, гастрономічні фестивалі (іх понад 30 протягом року) і заклади, які їх найкраще готують.

«Гастрономічний туристичний шлях» розроблено кафедрою туризму Ужгородського національного університету та туристично-інформаційним центром Закарпаття. Технологічна карта туристичного маршруту: протяжність маршруту: 100 км; тривалість подорожі: ознайомча — 1 день, екскурсійна — 2 дні, анімаційна — 3–5 днів; маршрут екскурсії: Берегівський та Ужгородський райони Закарпатської області. «Гастрономічний туристичний шлях» передбачає:

— відвідування національних ресторанів Закарпаття на вибір гостей (угорська, словацька, німецька, польська, ромська, гуцульська, румунська, єврейська, словацька, чеська, австрійська кухні);

— участь в гастрономічних фестивалях Закарпаття впродовж року;

— ознайомлення з історією та рецептурою національної кухні у відповідності до сезонів;

— участь в приготуванні національних страв;

— участь в національних святах, пов'язаних з народною гастрономією;

— відвідування кращих винних дегустаційних залів Закарпаття (Ужгород, Берегово);

— дегустацій — вина, сирів, меду, наливок, палинок та настоянок, виготовлених за традиційними національними рецептами місцевих жителів.

В цілому Закарпаття відзначається численними кулінарними фестивалями, які стали одними з кращих кулінарних фестивалів 2010 року в рамках рейтингу «Ліги-пили-2010»: сливовий фестиваль в селі Геча, фестиваль «Берлибашський бануш» на Рахівщині, фестиваль «Червене вино» в місті Мукачево, фестиваль «Смачний спас» (с. Спас), фестиваль «Золотий гуляш» (с. Мужієво), фестиваль голубців (смт. В. Бичків, Рахівський р-н), фестиваль різників у селі Геча, BEREZ FEST в місті Берегово.

На закарпатському фестивалі «Бичківські голубці» було приготовлено 25 видів голубців, що може претендувати на внесення в «Книгу рекордів Закарпаття». Господині з різних районів селища демонстрували кулінарні здібності у приготуванні улюбленої страви закарпатців — голубці. За оцінками організаторів, фестиваль відвідало близько 10 тисяч людей, серед яких можна було зустріти гостей з інших регіонів України, близького зарубіжжя і навіть зі США.

На закарпатській Берегівщині проходив фестиваль сливового леквару. В селі Геча, що розташоване в Придунайській низовині зі сприятливим теплим кліматом, росте велика кількість сливових садів. Це і спонукає місцевих жителів організовувати щороку «сливове свято», та підтримувати давньоугорські традиції сливоваріння. Адже для приготування леквару використовується тільки сорт «венгерка», або, як називають її ще закарпатці — «бистриця». За величиною, плоди окремих сортів слив, можуть позмагатися навіть з розмірами ківі або персики.

Закарпаття здавна славилося своїми виноробними традиціями. Фестиваль вина «Червоне вино» у Закарпатті традиційно організовують напередодні старого Нового року на центральній площі міста Мукачеве. У Мукачеві 16-ий раз було проведено один із най масовіших винних фестивалів України, який зібрав майже 60 тисяч поціновувачів. Відвідувачі фестивалю мали зможу продегустувати різні види вин: вино біле, червоне, рожеве, гаряче та холодне, з корицею та медом, з пляшки, діжки чи просто з термоса — понад 50 сортів духмяного напою, у виготовленні яких брали участь понад 130 виноробів. Такі фестивалі популярні серед приватних виноробів, адже це чи не єдиний спосіб продати товар.

У 2008 році в Ужгороді було відкрито туристичний маршрут «Закарпатський туристичний винний шлях». Його «родзинкою» є відвідування старовинних винних погребів області та дегустація закарпатських вин. Закарпатський винний шлях — перша спроба популяризувати в Україні винний туризм. «Туристичний винний шлях» — це триденний тур Ужгородським, Мукачівським та Берегівським районами області. Маршрут пролягає через старовинні закарпатські фортеці, термальні басейни Берегівщини, найдовшу в Європі липову алею в Ужгороді і винні підвали.

Гастрономічний туризм в Україні користується особливою популярністю серед туристів, які прагнуть ознайомитись із численними українськими традиціями, звичаями, способами приготування оригінальних страв і напоїв з натуральної продукції. Саме для них організовуються спеціалізовані гастрономічні тури, тематичні кулінарні фестивалі, які перетворюються на потужну туристичну атракцію. Українську кухню не сплутаєш із жодною у світі — є в неї свої особливі секрети, є свої особливі страви навіть на найвибагливіший смак. Вона давно одержала поширення далеко за межами України, а деякі страви української кухні, наприклад борщі та вареники, увійшли в меню світової кухні. Використання кулінарної спадщини українського народу — це один з найдієвіших способів становлення в Україні сучасного високоефективного і конкурентноздатного туристичного комплексу.

Література

1. Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. посібник. — К.: Центр учебової літератури, 2007. — 424 с.
2. Винниченко І. І. Середовище турбізнесу. Навч. посібник. — К.: Академперіодика, 2006. — 368 с.
3. Кругль Г. Я., Чернюх А. І. Перспективи розвитку гастрономічного туризму в Західній Україні // Туризм і рекреація: стратегія розвитку напередодні ЄВРО-2012: матеріали регіональної науково-практичної конференції (14.04.2010 р.). — Львів, 2010. — С. 83–88.
4. Гурме-тури по Європі. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ualin.com/index.php>.
5. Гастрономические туры Европы на любой вкус. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.exclusive-europa.ru/tours/gastronomic.
6. Роль якості продуктів харчування та страв в світлі ідеї Європейської мережі кулінарної спадщини. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.4vlada.com/article/1458.
7. Львівщина та Івано-Франківщина в Європейській Мережі кулінарної спадщини. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.loda.gov.ua/ua/news/item/1118.

Шибанова А. Н., Ільчишин Н. Б.

КАЧЕСТВО И НАТУРАЛЬНОСТЬ ПИЩЕВОЙ ПРОДУКЦИИ — ГЛАВНЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ УСПЕХА УКРАИНСКОГО ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

В статье освещены вопросы развития индустрии гастрономического туризма. Проведен анализ и освещены особенности гастрономической культуры путешествий в мире и Украине. Исследовано основные составляющие успеха развития украинского гастрономического туризма.

Ключевые слова: туризм, гастрономическая культура, качество, натуральность пищевой продукции.

Shybanova A. N., Ilchyshyn N. B.

QUALITY AND GENUINENESS OF FOOD ARE THE ESSENTIAL PARTS OF SUCCESSES OF THE UKRAINIAN GASTRONOMIC TOURISM

The article considers the issues of the development of the gastronomic tourist industry. Analyzes the peculiarity of the gastronomical culture of the travels in the world and in Ukraine. Explores the positive factors of the development of the Ukrainian gastronomic tourist industry.

Key words: tourism, tourist industry, gastronomic culture, quality, genuineness of food.

УДК 642.5(100)

Сусол Н. Я.

Львівський інститут економіки і туризму

АВТЕНТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ СТРАВ — ЯК ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ КУЛІНАРНОГО ТУРИЗМУ

У статті розглянуто та визначено відмінні особливості автентичних технологій приготування українських національних страв. Обґрунтовано їх вплив на ефективність розвитку гастрономічного туризму в Україні.

Ключові слова: національні страви, технології приготування, піч, гончарний посуд, гастрономічний туризм.

Традиційно — матеріальна культура кожного народу має свій склад, разом з цим її типовий зміст включає: традиції, фольклор, народні промисли, які проявляються і в кулінарії. Гастрономічні звички, обрядові страви та напої, прийоми приготування їжі, способи їх подачі складалися в кожного народу протягом століть. У силу цієї обставини традиційна їжа є об'єктом вивчення не тільки фахівців з технології харчування, а й дієтологів, фахівців індустрії гостинності, соціологів, етнографів, істориків.

Види та особливості національних страв визначалися рядом чинників: природними ресурсами, матеріальним виробництвом (землеробство, тваринництво, різноманітними промислами), етнічними особливостями, які і виразилися у своєрідному складі страв та їх неповторному смаку. Історія формування кулінарних особливостей різних етносів складає десятки років, а іноді й століть.

Сьогодні, в період активного розвитку туризму в усьому світі набув популярності гастрономічний або кулінарний туризм, який передбачає ознайомлення та дегустацію національних кулінарних традицій країн світу. Безумовно, поява даного виду туризму є очікуванням наслідком, адже кожному туристові цікаво познайомитися з національними стравами, культурою країни, у яку він прибув.

Цей достатньо новий вид туризму має великі перспективи розвитку в Україні, адже національні страви української кухні мають міжнародне визнання. А в традиціях українського народу здавна було вміння гостинно частвуати. Тому дослідження автентичних технологій приготування українських національних страв є актуальним і потребують детального вивчення з метою визначення найефективніших можливостей популяризації надбань української кулінарії для розвитку гастрономічного туризму в Україні.

Як свідчать матеріали наукових конференцій, сьогодні достатньо аргументовані перспективи розвитку гастрономічного туризму в Західній частині України [1; 2]. Однак на законодавчому рівні відсутні відповідні програми, які б сприяли посиленню розвитку даного різновиду туризму.

Певний внесок у дослідження українських традиційних страв мають праці — збірки рецептур національних страв, а також окремих етнічних груп. Для прикладу збірки кращих страв української кухні пропонують різноманітний

асортимент страв та напоїв з рецептурами [3; 4; 5]. У книзі «Закарпатські народні страви» зібрано понад 700 рецептів найбільш поширеніх страв, виробів і напоїв з викладом технології приготування. Окрім рецептів стародавніх страв і кулінарних виробів закарпатських домогосподарок, у збірці подані й нові рецепти, розроблені країнами технологами підприємств ресторанного господарства [6].

Як засвідчують джерела, українській кухні властиве широке використання продуктів рослинництва та тваринництва. Улюбленими і найбільш уживаними стравами в українській кухні є борошняні вироби (вареники, галушки) круп'яні страви, борщі, сало, часник. У технології національних страв домінують комбіновані способи теплової обробки (тушкування, запікання). Для прикладу обробка овочів або м'яса на олії або маслі, для наступної — тушіння, варіння або запікання.

Заслуговують на увагу й статті видатних дослідників українського побуту кінця XIX — початку ХХ ст. де досліджено народну поживу і спосіб її приправи у Східній Галичині, зручно описано страви селян Галичини, порівняно їх з стравами жителів Покуття і Поділля. [7, с. 32–33; 8]

Як бачимо, серед опрацьованих джерел переважну більшість становлять праці — збірки рецептів, та результати етнографічних і археологічних досліджень. Втім поділ матеріалів на джерела та наукові дослідження у даному випадку досить умовний, оскільки переважна більшість досліджень має суттєвий характер і може бути використана передусім як довідковий матеріал. Вбачається потреба виконання спеціальних наукових досліджень присвячених аналізу старовинних технологій української їжі та способів її подачі і споживання.

Формування цілей статті. Таким чином, залишений в спадок кулінарний доробок наших предків має лише окремі розвідки, які донесли нам рецептури національних страв. Задаючись питанням: на скільки точно сьогодні можна відтворити смак та властивості старовинних страв? Зустрічаємося з необхідністю спеціального обладнання та посуду, якими на цей час були піч та керамічний посуд. Тому метою статті є детальний розгляд старовинних технологій, зокрема з'ясування ролі та переваг приготування їжі в гончарному посуді та печі, що забезпечують повне відтворення старовинних технологій. Комплексне відродження старовинних технологій потрібні як для збереження культурних цінностей побуту і кулінарії, так і розвитку туристичної діяльності, адже є об'єктом захоплення подорожуючих.

Обов'язковим атрибутом слов'янської будівлі була піч, яку складали з каменю або глиняних блоків. В Україні піч, на відміну від інших видів вогнищ, що раніше використовувалися називалася — жаровня, мангаль, дворове вогнище, глинообитна піч — груба, ямкова піч, та інші.

Як відомо печі відзначаються багатофункціональністю, оскільки служили для обігріву житла, випікання хліба, приготування їжі різними способами теплової обробки продуктів — варіння, випікання, запікання, сущення. Крім цього застосування печі дозволяє одночасно виконувати, разом з варивом, ще й припускання, томління, запікання. В самій печі варили пиво, квас, випікали хліб, на печі сушили цибулю, збіжжя, часник, хміль і інші запаси на зиму.

Традиційно приготовлені в печі страви, відзначаються відмінним смаком. Цьому сприяє конструкція печі, температурний режим (рівномірність нагрівання), види і форма кухонного посуду, перш за все, пічних горщикив.

Викласти добрі піч завжди вважалося не простою справою, що вимагає знання всіх конструктивних особливостей. Серед яких довжина печі складала 1,8...2,0 м, ширина 1,6...1,8 м, висота, приблизно, 1,6 м, при цьому передбачався розрахунок самостійних відділів печі, такі як опрічча, підпічча, основна піч, топка. Топка, була цегляним кубом або паралелепіпедом, закритим з п'яти сторін. Досягаючи у висоту більше метра, топка мала з шостої передньої сторони більш вузьке, в півметра висотою, напівкруглий (склепінчастий) отвір — гирло або чоло. Гирло закривалося металевою заслінкою. Саме в топці виконували основні види теплової кулінарної обробки продуктів.

Перш ніж виконувати теплову кулінарну обробку продуктів в печі потрібно протоплювали, розкладаючи в топці основний вогонь і підтримуючи його до прогорання дров і утворення вугілля. При цьому масивні конструкції топки печі акумулювали значну кількість теплової енергії. Після того, як піч протопиться, гирло закривалося, щоб дух не виходив з печі. Далі, саме в топці проходила теплова кулінарна обробка або на вугіллі, або пряма на очищенному від вугілля і золи розжареному череню, який був здатний тривалий час зберігати високу температуру, яка дуже рівномірно розподіляється в печі.

Температура внутрішньої поверхні печі для випікання хлібів становила 300...400 °C, що забезпечувало випічку хлібів при постійній температурі повітряного середовища 220...280 °C (в середньому 250 °C).

Після випікання хліба температура в печі зменшувалася, ставала належною для приготування іншої їжі: супів (борщів, юшок), других страв. При цьому понижена температура в печі дозволяла готувати страви майже без кипіння. Температура приготування перших страв складала не більше 85...95 °C, а страви виходили, швидше томленими, напівшукованими ізберігали своєрідний запах і смак.

Згодом для приготування страв у печі почали використовувати кухонний керамічний посуд, з підготовлюваною їжею, яка не мала прямого контакту з вогнем і нагрівалася легким жаром, який утворювався в її топці.

Безумовно, планування і конструкція духової печі зумовила певні види і форми кухонного посуду, спочатку керамічної, а потім чавунної і залізної. Так, на відміну від сусідніх народів, що застосовували підвісний казан у нас відвіку використовувався пічний глиняний горщик, історія якого також йде в глибінь століть.

Глиняний посуд будь-якої етноспільноти відбиває традиційність культур, пов'язаних з цілою системою звичаїв. Цей посуд перш за все характеризується різноманітністю: горщики, миски, сковорідки, кухлі, які ставили в піч для приготування їжі, також вони служили для подачі страв та зберігання продуктів. Це виділяє посуд наших предків від начиння інших народів, які користувались котлом, підвішеним над вогнищем. Форми горщиків, мисок, кухликів при очевидній однноманітності мають у кожному регіоні свої особливості. Так, у середньодніпровському регіоні найпоширенішими були високі біконічні

горщики. На Поліссі їх майже немає, тут основним був посуд з високо піднятими округлими плічками.

Керамічний посуд значно полегшував приготування і зберігання запасів їжі. По суті, справжніми навиками мистецтва кулінарії людина стала опановувати тільки після виготовлення керамічного посуду. Протягом століть поколіннями майстрів відточувалася форма керамічних виробів, утилітарно зручних, конструктивно і естетично виразних.

Форми керамічних виробів, були не зовсім довільним, вони пояснюються географічними, економічними умовами, властивостями сировини, технікою виготовлення, призначенням посуду, особливостями місцевого побуту.

Традиційним, поширеним глиняним посудом з плоским дном овальної форми, що звужується донизу, є горщик. Циліндричну форму мають кухлі для води, форму неправильного циліндра — глечики.

Будучи відвіку основним кухонним і сервіруючим посудом в побуті багатьох народів, горщики не втратили свого застосування і в сьогодення. Особливо в сільській місцевості, де ще користуються духовими печами, а також в етнічних ресторанах.

З кулінарного погляду, на думку багатьох технологів, гончарний посуд для приготування їжі має позитивні переваги:

- їжа приготовлена у керамічному посуді має підвищенні смакові властивості у результаті збереження ароматичних природних властивостей компонентів страв;

- покращене зберігання молочних продуктів у холодильнику, що зумовлене захистом від сторонніх запахів, а сам матеріал керамічного посуду має часткову антимікробну дію;

- глиняний посуд характеризується універсальністю, адже в ньому можна запікати, варити, як на відкритому огні та і в печі та мікрохвильовій печі.

Гостинність і гарне частвування завжди були у традиціях українського народу. Різноманітність страв, самобутність їх смаку й аромату створюють усі умови для розвитку гастрономічного туризму в Україні. Поряд з національними стравами в Україні є багато обрядових страв — весільні, хрещення, свят — вечір, щедрий вечір, масляна, Великдень, Маковія, Івана купала, андріївські вечорниці. Як бачимо гастрономічний туризм в Україні має усі передумови для організації та розвитку за такими напрямками:

- регіональні свята;
- тури-дегустація страв та напоїв;
- відвідування визначних кулінарних пам'яток;
- тури-навчання кулінарній майстерності;
- кулінарні фестивалі;
- кулінарні музеї.

Прикладом у цьому може служити досвід країн, де гастрономічний туризм добре організований — це Чехія, Угорщина, Шотландія, Франція, Італія, Іспанія, Марокко, де існує добре розвинена мережа турів, фестивалів, національних ресторанів (9; 10).

Література

1. Круль Г. Я. Перспективи розвитку гастрономічного туризму в Західній Україні / Туризм і рекреація: стратегія розвитку напередодні ЄВРО-2012: матеріали регіональної науково-практичної конференції / Г. Я. Круль, А. І. Чернюх. — Львів, 2010. — С. 83–88.
2. Кулінарний туризм — як спосіб пізнання культури та традицій країни/ студенський науково-пізнавальний семінар. ЛІПЕТ. — Львів, 2010. — С. 4–28.
3. Білик Д. Краші страви української кухні/ Д. Білик. — Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2003. — 384 с.
4. Мірошниченко С. А. Краші страви української кухні/ С. А. Мірошниченко. — Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. — 592 с.
5. Велика енциклопедія української домашньої кулінарії издательство [упорядник, С. А. Мірошниченко]. — Донецьк: БАО, 2009. — 304 с. — ISBN: 966-338-308-9.
6. Мицько М. А. Закарпатські народні страви./ [упор. М. А. Мицько]. — Ужгород: Карпати, 1990. — 246 с.
7. Артиох Л. З історії народної кухні. Сало. Каша // Неопалима купина. — 1995. — № 5–6. — С. 32–33.
8. Клиновецька З. Страви й напитки на Україні / З. Клиновецька, Репринт. вид. 1913 р. : К., 1991. — 216 с.
9. Список самих известных кулинарных туротов/ от журнала Forbes Travel [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://president.org.ua/news/news-186735>.
10. Кулинарные всемирные фестивали. Кулинария всего мира. Все кулинарные фестивали [Електронний ресурс]. — Режим доступу:<http://www.cafe.ua/news/kylinarfest/>.

Сусол Н. Я.

АУТЕНТИЧНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ УКРАИНСКИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ БЛЮД—КАК ПОЛИФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ КУЛИНАРНОГО ТУРИЗМА

В статье рассмотрены и определены отличные особенности аутентичных технологий приготовления украинских национальных блюд. Обосновано их влияние на эффективность развития гастрономического туризма в Украине.

Ключевые слова: национальные блюда, технологии приготовления, печь, керамический посуд, гастрономический туризм.

Susol N. Ya.

AUTHENTIC TECHNOLOGIES OF UKRAINIAN NATIONAL FOODS—AS A POLIFUNCTIONAL FACTOR OF DEVELOPMENT OF CULINARY TOURISM

Excellent features of authentic technologies of preparation of Ukrainian national foods are considered and certain in the article. The influence of this features on efficiency of development of gastronomic tourism in Ukraine is grounder.

Keywords: national foods, technologies of preparation, stove, tableware, gastronomic tourism.

УДК 338.48:394(477)

Мендусь Ю. О.

Криворізький державний педагогічний університет

МЕДОВІ СВЯТА ТА ФЕСТИВАЛІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ

У статті висвітлено значення меду, як продукту, що займає важливе місце для національної кухні та етно-традицій України; виділені основні місця проведення медових свят та фестивалів на Україні; виокремлений найбільш перспективний регіон для розвитку апітуризму.

Ключові слова: гастрономічний туризм, мед, фестиваль.

Гастрономічний туризм — це різновид туризму, пов’язаний з ознайомленням та дегустацією національних кулінарних традицій країн світу. Він добре організований у Чехії, Угорщині, Шотландії, Франції, Італії, Іспанії, де існує розвинена мережа турів національних ресторанів. Для України це достатньо новий вид туризму, який має великі перспективи розвитку. Організація гастрономічних турів сприятиме відродженню національних кулінарних традицій українського народу.

Ціль даної статті: показати потенціал України для розвитку гастрономічного туризму, виділити регіони, які є найбільш перспективними для його розвитку.

Завдання: уточнити значення меду в кулінарних традиціях українців; виділити основні місця проведення медових свят, ярмарок та фестивалів на Україні та у світі.

Бджолиний мед — один з складних природних продуктів, у якому виявлено більше чотирьохсот різних компонентів. При використанні в їжі мед майже повністю засвоюється організмом (97–98 %) і сприяє кращому травленню. Крім того, мед містить велика кількість ароматичних речовин, які покращують смакові якості різних продуктів при додаванні в них меду.

Мед здавна був ключовим продуктом для українців. Вважається, що саме мед є тою ланкою, котра об’єднує сучасних українців з їх далекими пращурями, допомагає усвідомити себе спадкоємцями усього багатовікового українського культурного та духовного скарбу.

Бджільництво завжди шанувалося слов’янами і вважалося заняттям важливим, майже сакральним. По-перше, мед традиційно вважався їжею богів і використовувався в здійсненні різних обрядів. По-друге, мед і медова продукція були єдиними доступними солодощами (оскільки цукру тоді не знали) [3].

Історія виробництва меда на території нашої держави розпочалась у кінці IX — початку X століття. За часів Київської Русі бджільництво було одним з головних та найбільш шанованих промислів. Мед, віск, та медові напої експортувалися у всі кінці світу, значною мірою закладаючи підвалини економіки князівської держави. З того часу мед завжди відігравав особливу роль у житті українців. Пасічник був одним з найшанованіших людей на селі, а бджола вважалася Божою комахою — бо ж носить мед на радість людям, і віск — Богові на офіру. Саме тому цей натуральний продукт харчування тісно переплітається зі святами та традиціями на Україні [3].

Однією з традицій притаманною для Західної України є те, що на весілля наречений розплітали косу та змащували волосся медом, вважалося таке дійство символом достатку та запорукою щасливого та «солодкого» життя. Іншою з традицій на Київській Русі було те, що молодята їли й пили мед (точніше, медові вина, медовуху). Робилося це з ряду причин: для міцності тіла і духу — заради звершення любовних подвигів, для веселості і доброти. Ще вважалося, що саме мед «склеював» молоді сім'ї [2].

Мед використовується у традиційній кухні українців і вважається одним з найпозитивніших продуктів. Саме натуральний мед використовували, як інгредієнт для приготування їжі на свята. Одним з прикладів є свято День Святого Миколая (святкується 19 грудня) на яке, разом зі звичними ласощами для дітей пекли «медові міколайчики», тобто пряники з додаванням меду. Ще прикладом слугують «Бобальки святвечірні», котрі пеклися на святвечір та входили у перелік дванадцяти страв святкового столу. Важливою стравою для українців є коливо (пшениця з медом), яке подається в день поминок за померлими [3].

Саме мед став основою для приготування хмільних напоїв українців. Традиційним напоєм є «медовуха», або як його прийнято називати на Україні «мед», «ствалений мед». Мед — це відвінчий слов'янський напій, що має багату історію і глибоке національне коріння. Мед з'явився на столах наших предків у віковічні часи. Завдяки присутності в рецептурі натурального меду, який володів цілющими властивостями, цей напій вважався воїстину унікальним і корисним. Мед — це такий же оригінальний національний напій, як і віскі в Шотландії, саке в Японії або текіла в Мексиці, що володіє своєю яскравою особливістю — медом, завдяки якому мед набуває неперевершеної м'якості [3].

Сьогодні Україна відроджується культурно й духовно, тому державна влада прагне відродити її як світову медову державу. Для цього є усі передумови: за валовим виробництвом меду Україна по підсумкам 2010 року входить у п'ятирку світових лідерів. А восени 2009 року на Всесвітньому бджільницькому конгресі в Австралії український мед було офіційно визнано кращим медом у світі [2].

Ставлячи за мету відродження світової медової слави нашої країни, Братство Бджолярів України напередодні Медового Спаса проводять Всеукраїнське Свято Меду. Заходи відбуваються на території музею Архітектури та Побуту під відкритим небом «Пирогово» (м. Київ).

Щороку в перший день Успенського посту (14 серпня), в багатьох українських церквах освячують мед. Таке дійство називають «Медовий Спас» і пов'язують його зі збиранням врожаю. Називався цей спас «Медовим» тому, що вважалося, що з цього дня бджоли вже не носять мед з квітів.

Традиція відзначати свято меду походить з IX століття, коли Константинополь офіційно запровадив церемонію благословення цього продукту. За однією з історичних версій, саме тоді Візантією поширилися легеневі хвороби. Священнослужителі знали, що недугу можна лікувати за допомогою меду. А на той час бджіл успішно розводили на пасіках при монастирях. Можливо, проголошення свята було спробою поширити корисні знання [1].

Невід'ємною традицією цього дня є збирання першого меду. Свято «Медового Спасу» проводиться не тільки у Києві, а ще у Донецьку, Дніпропетровську, Коломиях, Луцьку.

Ще одним з масових заходів присвячених вшануванню меду є фестиваль меду в Мукачево. У ньому беруть участь пасічники з різних регіонів України: Львівщини, Івано-Франківщини, Тернопільщини, Одеській, Чернівецькій, Хмельниччині та Закарпаття. На святі представлена мед, вощина, прополіс, перга та пилок. «Свято меду» щороку влаштовується у кінці сезону медозбору. У 2010 році його відвідали понад 20 тисяч горожан та туристів [1].

Аналогічне дійство відбувалось у Гадячі (Полтавська область), де зібрались близько тисячі людей. На святі пропонували не лише дегустацію продукту, а й екскурсію до музею бджільництва, що відображає історію бортництва, пасічництва та медоваріння.

У місті Новомосковську Дніпропетровської області в вересні 2009 року відбулися «Другі Новомосковські Олімпійські ігри бджолярів».

Відвідання медових свят, фестивалів передбачає і дегустацію різних страв та напоїв з додаванням меду. Великою популярністю у туристів, користується, один з найдавніших українських напоїв — ставленій та варений мед. Більшість гостей свята бажають скуштувати і меду з білої акації, оскільки, саме цей сорт визнали найсмачнішим у світі [6].

Подібні медові заходи популярні і у світі. У Великобританії щороку проходить декілька медових фестивалів, які називаються не ярмарками, а медовими шоу, — «Honey Show». По підрахункам організаторів останнє шоу відвідало близько двох мільйонів туристів. Найкрупніша — Національна Медова Виставка Англії «The National Honey Show», веде свій початок з 1923 року і не проводились лише в роки Другої світової війни. Вона відбувається щороку в жовтні [5].

Ярмарок Меду проходив у Москві в 2009 році (з 17-го лютого по 3-е березня). У ньому приймали участь близько 50 бджолярів з країн СНД. В ході ярмарки було представлено близько вісімдесяти сортів медової продукції та обговорювались питання, щодо вдосконалення бджолярського промислу. За підрахунками організаторів, ярмарок меду відвідало близько півмільйона людей.

Починає формуватись новий вид туризму, як апітуризм.

Апітуризм — інноваційний напрямок у бджільництві, відпочинку, пов'язаний з вживанням продуктів бджільництва та ознайомленням з його технологіями і традиціями. Апітризм — наукова назва медового туризму.

Найперспективнішим з регіонів України, для розвитку «медового туризму», є Закарпаття оскільки, бджільництво там — галузь поширені, пріоритетна та прибуткова. Саме ця територія України проводить велику кількість заходів, що прославляють мед.

Подію, яка даст величезний поштовх для розвитку гастрономічного туризму на Україні буде відкриття «Медового дегустаційного залу» на Закарпатті. Започаткували цей проект науковці кафедри туризму УжНУ та фахівці «Турінформ Закарпаття», котрі наразі завершують роботу по апробації концепції «Медового дегустаційного залу». Припускають, що зал стане частиною Програми «Медовий туристичний шлях Закарпаття», про ідею створення якого було заявлено в 2008 році.

Туризмознавці роблять висновок, що зала стане новинкою сезону та приверне ще більшу увагу іноземних туристів. У «Медової дегустаційній залі» окрім послуг дегустації, турист, матиме змогу познайомитись з історією, технологією виробництва меду та продукції бджолярства, а також підвищити культуру споживання продукції [4].

Наявність на Закарпатті значної кількості бджолярських господарств, травневневих і вересневих фестивалів меду, трьох зон медової дегустації (у Мукачівському, Хустському та Міжгірському районах), пам'ятника бджолі (у с. Вучкове Міжгірського району) і неабиякого попиту у туристів до меду та продуктів бджолярства змусили туризмознавців області розширити медову анімацію і започаткувати напрацювання в апітуризмі [4].

Ярмарки, фестивалі та свята меда, які започатковані у різних регіонах України є гарною базою для подальшого розвитку гастрономічного туризму.

Мед відіграє важливу роль в українській кулінарії; саме з цим продуктом харчування пов'язано багато етно-традицій. Україна має потужну базу для розвитку медового напрямку гастрономічного туризму на її території. Найперспективнішим районом для розвитку апітуризму є Закарпаття.

Література

1. <http://airbees.com>
2. <http://community.hiblogger.net>
3. <http://hof.net.ua>
4. <http://panorama-mukachevo.com>
5. <http://sviato.honeyua.com>
6. <http://vechirka.pl.ua>

Mendus Ю. О.

МЕДОВЫЕ ПРАЗДНИКИ И ФЕСТИВАЛИ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

В статье отражено значение мёда, как продукта, который занимает важное место для национальной кухни и этно-традиций Украины; выделены основные места проведения медовых праздников и фестивалей на Украине; выделен наиболее перспективный регион для развития апитуризма.

Ключевые слова: гастрономический туризм, мед, фестиваль.

Mendus Y. O.

THE HONEY HOLIDAYS AND FESTIVALS ON THE CONTEXT OF GASTRONOMIC TOURISM DEVELOPMENT

The value of honey as the product occupied an important place on the national kitchen and ethnic traditions of Ukraine is reflected on the article; the basic places of leadthrough of honey holidays and festivals are selected on Ukraine; the most perspective region for apitourism development is shown.

Key words: gastronomic tourism, honey, festival.

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ, ЯК ОДИН З СПОСОБІВ ПІЗНАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ МІСТА ЛЬВОВА

Обговорено важливість розвитку гастрономічного туризму для відродження та вивчення національних традицій Львова. Проведено аналіз кулінарних свят Львова. Визначено їх зв'язок з кулінарною історією культурної столиці України.

Ключові слова: кулінарний туризм, відпочинок, ресторанний бізнес, національна кухня.

Сьогодні надзвичайно популярний і активно розвивається гастрономічний туризм. Цей новий вид туризму сприяє відродженню національних кулінарних традицій країн світу.

Кулінарний туризм — подорож країнами чи континентами для ознайомлення з особливостями місцевої кухні, кулінарними традиціями, з метою скуштувати унікальні страви чи продукти [3].

Одним із видів кулінарних турів є відвідування різноманітних фестивалів та свят, зокрема гастрономічних. Туроператори пропонують безліч варіантів поїздок на гастрономічні фестивалі в різних регіонах світу: фестивалі напоїв (пива, вина, кави), місцевих продуктів регіону (сир, бринзи, шоколаду), високої кухні (презентації фірмових страв ресторанів), національної кухні чи окремої страви, що є брендом певної країни [1].

Метою написання статті є аналіз кулінарних свят Львова, їх ролі у розвитку гастрономічного туризму міста для відродження та вивчення його національних традицій.

Львів — не лише культурна, але й фестивальна столиця України. Протягом року у Львові організовується понад 100 неймовірно яскравих подій на будь-який смак. Це — музичні фестивалі з найрізноманітнішими напрямками та стилями музики, кулінарні свята, колоритні етно-свята, театралізовані постановки.

Львів здавна славився своїми кулінарними традиціями: від найвідоміших в Австро-Угорщині цукерень до авторських ресторанів в сучасній Україні. Старовинні ресторани традиції і дотепер існують у Львові. У місті налічується не менше 15–20 закладів, які були створені в 18–19 століттях та досі працюють. Це ресторан «Кентавр» на площі Ринок, якому вже більше 150 років, «Віденська кав’яння» з майже трьохсотрічним ресторанним досвідом, кафе «Академічне» (колишня популярна у Львові «Рома») 1911 року та «Cafe de la Paix» (сучасний «Split»), який існує від кінця 19 століття та багато інших закладів, яким властиві старовинні кулінарні традиції у поєднанні з сучасним рівнем якості [4].

Львів є лідером з проведення тематичних кулінарних свят у Львівській області. Так, щороку у Львові проводять фестивалі на зразок «Свята Пампуха», «Свята Шоколаду», «Свята Пива», «Свята сиру і вина», «На каву до Львова», «Свята Хліба». Організація кулінарних свят щорічно залишає сотні тисяч туристів, які прагнуть ознайомитися із численними українськими традиціями, звичаями, способами приготування оригінальних національних страв і напоїв.

Ознайомитися із традиціями пивоваріння та культурою споживання пива і дізнатися чому саме Львів називають пивною столицею України можна відповісти «Свято Пива», яке проводиться в червні вже другий рік.

У Львові пивоваріння почало розвиватися на початку XV століття, перший відомий статут броварського цеху міста датований 1425 роком. Історія Львівської пивоварні бере початок 1715 року, коли монахи-езуїти побудували в місцевині Клепарів перше в місті промислове броварське виробництво. Згодом, коли Орден езуїтів було позбавлено їхніх привілеїв та маєтностей, права на пивоваріння у Львові перебрали спершу приватні власники, а трохи згодом — Львівська акціонерна спілка броварів. Львівські сорти пива того часу Bawar, Porter Imperial, Exportowe були відомі далеко за межами Львова. Вже у середині XIX ст. Львівська пивоварня увійшла до трійки найкращих пивоварень Австро-Угорської імперії і стала найбільшим підприємством броварської галузі в регіоні. Власником броварні на той час був Роберт Домс, підприємець та філандроп пруського походження, одна з легендарних постатей міського життя Львова, на честь якого був названий відкритий при Львівській броварні у травні 2007 року пивний ресторан «Хмільний дім Роберта Домса» [9].

З нагоди 290-річчя від дня заснування Львівської броварні у 2005 році у Львові відкрито перший в Україні музей пивоваріння. У музеї представлено ексклюзивну колекцію різноманітних експонатів, серед яких можна побачити давні пивні пляшки, старовинні пивні кухлі, що походять з різних країн Європи і виготовлені в різних стилях, бочки для перевезення пива, рекламну продукцію, рецептурні книги кінця XIX століття. Детально висвітлюються легендарні традиції виготовлення бурштинового напою на Львівській пивоварні. Основна ідея музею — показати відвідувачам традиції пивоваріння Львівщини через муzejні пам'ятки і ще раз підтвердити, що пивоваріння у Львові має давні традиції, що дає право називати місто українською пивною столицею [6].

У Львові збереглися українські традиції святкування Різдвяних, Великодніх та інших свят, що складалися впродовж століть і передавалися з покоління в покоління.

Особливим є святкування Різдва у Львові, під час якого в місті відбувається різдвяний ярмарок, встановлюється шопка та дідух, відбуваються народні гуляння, виступи вертепів та парад звіздарів, фестиваль «Велика коляда» і Свято пампуха.

У Львові пампушки — більше, ніж просто страва. Це є різдвяний символ. Із гастрономічних символів він дорівнює куті на святковому столі. Пампушки — маленькі кульки, посипані цукровою пудрою. Кожна родина має свої секрети приготування пампухів — з маком, з мармеладом, без нічого, солодкі і не дуже, але незмінно смачні. На Україні — це пампушки і пампухи, у Польщі — пончики, в Росії — пампушки, в Ізраїлі — суфранієти, в Америці — донатси. Вони всі такі схожі і в той же час різні [8].

Саме для того, щоб ознайомитися з традиціями випікання цієї традиційної різдвяної страви, історію її походження та гарно провести час організовується Свято Пампуха.

Вже чимало століть Львів тішить своїх мешканців та гостей унікальною аурою з ароматом кави та шоколаду. Вишукані львівські солодощі мають

давній історію — львів'яни відкрили для себе шоколад ще в середньовіччі. Відтоді у Львові з'явилися східні солодощі та французькі десерти. Потім місцеві майстри-пекарі та кондитери самі почали виготовляти розмаїті солодкі смаколики. Вважають, що перша у Львові цукерня постала на Ринку 29, у 1803 році. Заснував її швейцарець Домінік Андреолі. У 1910 році у Львові заснували кондитерську фабрику «Газет» [11].

Кожен має змогу дізнатися про технологію виробництва шоколаду, відчути справжній смак львівських солодощів відвідавши Свято Шоколаду, яке відбувається щороку у культурній столиці України.

Давньою міською традицією є споживання кави. «Львівський культ кави» широко відомий за межами міста. Вважається, що кожен «правдивий львів'янин» має принаймні раз на день пити каву. В центрі міста безліч кав'ярен, якими прокладені чисельні туристичні маршрути.

Перші згадки про каву в Україні датуються 1672 року. Історія кави польсько-українського розпочалася ще у кінці 18 століття, з приходом австрійців, які і відкрили для львів'ян усі тонкощі кавоваріння, створюючи у місті численні цукерні та кав'ярні, де заможні мешканці міста могли скуштувати і насолодитися цим чорним напоєм. У кав'ярнях влаштовували вечірні концерти, танці, саме там можна було почути найсвіжіші та найпікантніші плітки, часто збиралася творча молодь Львова, увіковічнюючи любов до цього напою в своїй творчості. Каві присвячено чимало віршів, пісень і легенд, які лише додають цьому напою містичності [2].

Кава ставала все популярнішою у різних колах суспільства, і дуже скоро увесь Львів захворів кавоманією, яку вже, мабуть, неможливо вилікувати. До міста кава потрапляла не лише зі Сходу (зокрема, з Туреччини), але й із Заходу, з Відня, де галичанин Юрій Кульчицький 1683 року відкрив кав'ярню «Під синьою пляшкою». Згодом заклад відомого галичанина створив моду на каву у цілій Європі [9].

Кава і кав'ярні — символи Львова, його візитній бренд серед туристів різних країн і тому щороку проводиться Свято кави, на якому визначають кращу кав'ярню міста.

Тепер туристи з України, Польщі, Німеччини, Італії, а також корейці та японці приїжджають у Львів на вихідні та влаштовують «гастрономічні тури» автентичними львівськими ресторанами і кав'ярнями. Вони спеціально йдуть до «Кентавру», «Цукерні», «Веронікі», щоб скуштувати тістечка власного приготування і запашну каву, яку роблять за особливими львівськими рецептами (кав'ярня «Світі кави», «Віденська кав'ярня», «Італійський дворик») [2].

«Свято сиру і вина» є доброю нагодою більше довідатися про культуру сироваріння та традиції виноробства у Львові. На сьогодні мало хто знає, що чотири століття тому клімат у Львові був настільки теплим, що виноградники на південних схилах Високого Замку, Личакова, а потім — на пагорбах Кайзервальду, аж до Винників, давали львів'янам щорічно більше ніж сотні бочок вина. Крім цього, львів'яни насолоджувались вишуканим італійським, крітським, іспанським та угорським вином, оскільки Львів був великим торговим центром.

Найкраще підкреслити смак доброго вина може правильно підібраний сир. Українці завжди славились любов'ю до сирів, а ще й виготовляють свій неповторний сир — бринзу. Львів'яни, як справжні поціновувачі всього смачненького, перейняли традиції сироваріння з сусідніх країн. Вважається, що саме в Середньовіччі слова «сир» і «вино» почали вживати разом [10].

Свято сиру і вина розкриває для туристів культуру сироваріння та традиції виноробства в Україні та світі, відкриє усі найкращі поєднання двох вишуканих продуктів, гості свята можуть насолодитись елітними сортами вин та сирів, що широко представлені найкращими виробниками та імпортерами.

Історія хліба — це історія держави і народів. Хліб — це свята їжа, тому кожна країна, місто намагаються кожний по своєму звеличити це творіння. На думку археологів, перший хліб було виготовлено із жолудів. Вперше зерно було використано для приготування їжі близько 15 тисяч років до нашої ери в Середній Азії.

Свято Хліба — це дуже популярна подія у багатьох містах, у різних країнах. У Львові також щорічно проходить свято Хліба у Шевченківському Гаї. У межах заходу проводять виставки-продаж хлібобулочної та кондитерської продукції, концертні виступи художніх колективів та народні гуляння за участю мистецьких колективів і артистів Львівщини. Учасники свята мають можливість продегустувати хліб, спечений за стародавніми рецептами, долучитися до відродження традицій вішанування хліба, взяти участь в конкурсах і забавах [5].

Під час кулінарних турів Львовом мешканці та гости міста зможуть відчути дух львівської автентичності: збагатити свої знання про українські традиції, історію та технологію приготування певних страв і напоїв, особливості їхнього споживання.

Отже, розвиток гастрономічного туризму у Львові сприятиме відродженню та вивченню його національних традицій, популяризації української кухні, збереженню та вдосконаленню давніх традицій українського народу серед найширших верств населення як в країні, так і в міжнародному співтоваристві. Впровадження нових сучасних форм проведення дозвілля на основі національних українських традицій і звичаїв є значним потенціалом для розвитку гастротуризму у Львові, що дасть додаткові надходження до місцевого бюджету.

Література

1. Законова А. Вкусный туризм [Электронный ресурс] // Официальный сайт: Rikardo. — 2 июля 2010. — Режим доступу : <http://www.rikardo.com.ua/money/budget/138698>.
2. Космолінська Н. Львів. Кавові крійки [Текст] / Н. Космолінська // Міжнародний туризм. — № 1 (91), 2010. — С. 138–142.
3. Круль Г. Я. Перспективи розвитку гастрономічного туризму в Західній Україні [Текст] / Г. Я. Круль, А. І. Чернох // Туризм і рекреація: стратегія розвитку напередодні ЄВРО-2012 : матеріали регіональної науково-практичної конференції (14 квітня 2010 року). — Львів, 2010. — С. 83–88.
4. Кот О. В. Тенденції та перспективи розвитку світових ресторанних послуг у галузі туризму / О. В. Кот, О. О. Павлюк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/_2010_30_1/Kot.pdf.

6. Офіційний сайт: Львівське пиво [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lvivbeermuseum.com/>.

7. Офіційний сайт: Міське свято кави «На каву до Львова» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.coffeefest.lviv.ua/>.

8. Офіційний сайт: Міське свято пампуха [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pampuh.lviv.ua/ru/2011/>

9. Офіційний сайт: Міський фестиваль пива [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.beerfest.lviv.ua/>.

10. Офіційний сайт: Свято сиру та вина [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cheeseandwine.com.ua/uk/about/>.

11. Офіційний сайт: Свято шоколаду у Львові [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.shokolad.lviv.ua/ru/2010/>.

Галий С. В., Івашиків Л. Я.

ГАСТРОНОМИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ КАК СПОСОБ ПОЗНАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ ГОРОДА ЛЬВОВА

Обсуждена важность развития гастрономического туризма для возрождения и изучения национальных традиций Львова. Проведен анализ кулинарных праздников Львова. Определена их связь с кулинарной историей культурной столицы Украины.

Ключевые слова: кулинарный туризм, отдых, ресторанный бизнес, национальная кухня.

Galii S. V., Ivashkiv L. Ya.

THE GASTRONOMIC TOURISM AS THE WAY OF COGNITION OF LVIV NATIONAL TRADITIONS

The importance of the gastronomic tourism development for the revival and study of Lviv national traditions are discussed. The analyses of Lviv culinary holidays are made. Their connection with culinary history of Ukrainian cultural capital are defined.

Key words: gastronomic tourism, recreation, restaurant business, national cuisine.

УДК 338.483.13

Жолинська Г. М.

Львівський інститут економіки і туризму

КАРПАТСЬКА БРІНЗА—ПЕРСПЕКТИВНИЙ БРЕНД У ПРОСУВАННІ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті висвітлюється роль та можливість використання українських традицій для реалізації перспективного етнографічного туризму в Україні.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, етнотуризм, регіон, звичаї, традиції, сільський туризм, зелений туризм

Туристична галузь набуває дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери в Україні, стрімко інтегрується у світову туристичну індустрію. Пріоритетний напрям розвитку в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником підвищення якості життя в Україні, створення додаткових робочих місць, поповнення валютних запасів держави та підвищення її авторитету на міжнародній арені.

Ця галузь також підтримує національні традиції, стимулює розвиток народних промислів, відродження рецептів приготування цікавих і смачних страв, вимагає збереження природи і створення сприятливих соціальних умов для свого функціонування.

Сучасний досвід та наукові дослідження засвідчують, що прискорений розвиток туризму може відіграти роль катализатора структурної перебудови економіки, забезпечити демографічну стабільність та розв'язання нагальних соціально-економічних проблем у сільській місцевості.

Етнографічний туризм з його величезними рекреаційними і пізнавальними можливостями покликаний сформувати суспільну свідомість щодо охорони та раціонального використання природних багатств, донести до людей нагальність і важливість питань захисту навколошнього середовища. У багатьох країнах етнографічний туризм стає супутником і невід'ємною частиною всіх видів туризму, інтегрує їх у загальний процес, а завдяки своєму максимально доступному (наочному) просвітницькому та освітньому потенціалу є чи не єдиним регулятивним та формуючим поведінку важелем управління урбанізаційними процесами, раціонального природокористування та охорони природи.

Він дозволяє пом'якшити удари, що завдає природі бездумне ставлення до неї людини, зберігає кутки незайманої природи і сприяє примноженню природних цінностей не тільки за допомогою просвіти, але і за рахунок коштів, що спрямовуються з прибутків від туризму на вирішення цих завдань.

У найбільш загальному розумінні етнографічний туризм, є формою активного відпочинку з інтелектуально значущим наповненням — особливий інтегруючий напрямок рекреаційної діяльності людей, що будують свої взаємовідносини з природою та іншими людьми на основі взаємної вигоди, взаємоповаги та взаєморозуміння [2]. Туристи отримують від такого спілкування певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас, а природа при цьому зазнає мінімальних обортних впливів і втрат, місцеві мешканці отримують соціальні та економічні стимули до збереження природи та традиційного природокористування.

Багаті природно-кліматичні умови і рекреаційні ресурси Українських Карпат сприяють розвитку різних видів туризму і відпочинку протягом усього року.

Місцеве співтовариство, яке інтегроване в природне середовище, зберігає сотнями років патріархальні форми взаємин і менталітету в порівнянні з урбанізованими територіями, тим часом, може запропонувати туристам свій спосіб життя, традиції і культуру, які мають інтерес не тільки у фахівців-етнографів, але і простих відвідувачів. Так, згідно даним ВТО, 62 % туристів, які відвідують природні зони завжди цікавляться одночасно і життям місцевого населення [3]. Відвідувачі цікавляться не тільки природним середовищем і сувенірами — вузькою сферою туризму, але і тим, як живуть люди в зоні природного парку, які їх погляди на світ, які їх традиції і культура, вивчення місцевого колориту, наприклад, фольк-шоу, національну кухню, ремесла.

Етнотуризм є синтезом екології, культури і виробництва.

Туристи, які прибувають для відпочинку до України тепер можуть не тільки оглянути визначні пам'ятки і відвідати історичні місця, але і відкрити для себе прекрасну кухню України. Вони мають можливість не тільки спробувати традиційні страви, але й вивчити традиції народу.

Перспективи етнографічного туризму в Карпатах надзвичайно великі. Карпати — особливе місце. Тут проживають народи, які сформувалися безпосередньо в цьому регіоні, і мають своєрідні культуру та історію.

Дедалі більшої популярності набуває етнографічно-фестивальний туризм, який часто поєднується із гастрономічним туризмом. Основним осередком етнографічно-фестивального туризму є високогірна Рахівщина з багатими традиціями горян-гуцулів. Об'єктами туристичного притягання виступають тут багатолюдні народні фестивалі гуцульського мистецтва, ярмарки виробів гуцульських умільців, свята «Гуцульська бриндзя», «Продви вівчарів на полонину» та інші цікаві фольклорно-обрядові музично-танцювальні дійства.

У гуцулів зберігаються патріархальні традиції гірського скотарства: вівчарство вважається сугто чоловічою справою, пастухи, які весь теплий сезон кочують полонинами зі своїми отарами, зберегли древні обряди, пов'язані з культом вогню і воїна-мисливця.

Відповідно до основних занять скотарів у їх середовищі склалася самобутня кухня, зорієнтована в основному на споживання молочних і м'ясних страв (гуслянка, бринза, бараняче м'ясо), виник мальовничий, сугто етнослов'янський, одяг, що зберіг старожитні компоненти (гачі, череси, крисані, кептарі).

Агрорекреаційний сервіс у селах Гуцульщини вирізняється яскравим етнічним колоритом, неперевершеним багатством обрядово-ритуальної анімаційності відпочинку й виразним екологічним спрямуванням програм дозвілля.

У гуцульських селах турист зможе придбати традиційні сувеніри цього краю: ліжники та одяг з вовни та шерсті, різьблені дерев'яні підсвічники — трийці, тарелі, келихи, люльки, декоративні топірці й булави, вишиванки, бринзу.

Мешканець будь-якого іншого регіону України, окрім Карпат, вочевидь, не поставить бринзу на вершину гастрономічного п'єдесталу. Для нього це — звичайна, з підвищеним вмістом солі, пресована маса сиру, яку додають переважно до страв, не характерних для традиційної української кухні, зокрема

грецького та болгарського салатів. Її тепер виготовляють чи не на кожному більш-менш відомому вітчизняному сирзаводі. Проте ніяка найдосконаліша сучасна технологія не змозі змагатися з еталонною бринзою, виробленою на половині з полонинського молока.

Бриндзя — так ласково її називають бринзу гуцули. Для них вона — не стільки продукт, страва, гастрономічний додаток (це лише одне із багатьох її втілень), як цілком трансцендентний феномен. Існуючи споконвіку, відколи вівці пасуться в Карпатських горах, а вівчарі йдуть на половини, бринза визнає побут і спосіб життя горян, особливості мислення і сприйняття світу.

Для гуцулів бринза — найцінніший, не варений і не кип'ячений білковий продукт, якому місцеві знахарі приписують ледь не магічні лікувальні властивості. Її разом з кулемешо — кукурудзяною каšeю, гуцули споживають у великих кількостях протягом усього року, особливо взимку, коли корови перестають дойтися, а стежки, що ведуть до крамниць і базарів, замітають сніги.

Бринзу виготовляють з коров'ячого, буйволячого, овечого або козячого молока [5]. Можливий варіант із їх сукупності. Гуцули надають перевагу бринзі, яку отримують з козячого молока. Традиція готувати бринзу зародилася тоді, коли гуцул вперше видів вівцю. Так кажуть у горах. Виявляється, його готують виключно чоловіки. Чому? Бо праця тяжка, і вівчарство — справа винятково чоловіча. Спочатку доять овець. Одна вівця дає молока від склянки до півлітра. А щоб отримати грудку сиру кілограмів на десять, треба видоїти щонайменше 200 (!) худобин. Молоко проціджають через читину (смерекове гілля та марлю) у великих дерев'яних путері (чани). Закващують кляпом — спеціальною сироваткою з молока. Це молоко вурдиться в шлунку молодого теляти, що ще не паслося. Путери ставлять біля вогню і помішують рідину. У чанах з'являються згустки сиру, там їх і зліплюють докути руками. Якщо врахувати, що грудка має важити від п'яти до п'ятнадцяти кілограмів, то стає зрозуміло, чому за виготовлення сиру беруться чоловіки. Зібраний сир підвіщують чи викладають на сонці. Це — будз. Через п'ять-шість днів вигрітій і вистояний будз перетирають із маслом та сіллю. Още якраз і є справжня бринза — зовсім не схожа на продукт з аналогічною назвою, який продають на базарах великих міст. Закарпатці консервують бринзу — закладають її в дерев'яний посуд і зберігають у прохолодному місці. З часом бринза набуває пікантної гарчинки і відтак може за смаком посперечатися з відомими французькими й голландськими сирями.

У восьми районах Прикарпаття зареєстровано районні осередки Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні чи інші громадські об'єднання, що надають пріоритет підтримці цього виду діяльності. Отже, на національному і міжнародному туристичних ринках регіон посідає дедалі міцніші позиції щодо ексклюзивних відпочинкових турів у малих карпатських селах з етнографічно самобутнім бойківським та гуцульським колоритом [4].

Це достатньо новий для України вид туризму має великий перспективи розвитку, а організація гастрономічних турів сприяє відродженню національних кулінарних традицій українського села. Зокрема на Закарпатті презентовано «Гастрономічний туристичний шлях», який представляє традиційні страви Закарпаття, кухню національних меншин, гастрономічні фестивалі (їх понад 30 протягом року) і заклади, які їх найкраще готують.

Етнотуризм — корисний як для відпочиваючих, так і для господарів — селян, сільських громад, регіонів і держави в цілому, сприяє розвитку багатьох пов'язаних з ним галузей економіки. Його розвиток також сприятиме збереженню селянства як носія української ідентичності, культури і духовності, це додаткові можливості для популяризації української культури, поширення знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України, що заслуговує на всіляку підтримку з боку держави.

Україні стратегічно важливо швидко подолати відставання у цій сфері і реалізувати наявний багатий туристичний потенціал шляхом проведення виваженої політики державного регулювання, зокрема і на регіональному рівні.

Література

1. Панченко Т. Ф. Актуальні аспекти організації сільського туризму (огляд проблем та деякі рекомендації) // Туристично-краєзнавчі дослідження. Випуск 3. — К.: ЧП Ільченко, 2000.
2. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу // Навчальний посібник. — К.: Альтерпрес, 2004. — 192 с.
3. Туристичні новини України [Електронний ресурс] : Розвиток сільського туризму. Інформаційна довідка щодо розвитку сільського зеленого туризму. 9.10.2008. — Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/publ.aspx?id=1989>.
4. Розвиток сільського туризму в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Луганська область, с. Зелена Роща, 26–27 жовтня 2007 року. — Режим доступу : <http://www.greentour.com.ua/ua/news/>.
5. Українсько-польський туристичний портал. [Текст] Звичаї та обряди. Народного духу безцінні скарби. 2010. — Режим доступу : <http://www.tourism-scarpathian.com.ua/ua/cultura/customs.php>

Жолинская Г. М.

КАРПАТСКА БРЫНЗА—ПЕРСПЕКТИВНИЙ БРЕНД В ПРОДВИЖЕНИИ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

В статье раскрывается роль и возможность использования Украинских традиций для реализации перспективного этнографического туризма в Украине.

Ключевые слова: туризм, туристическая промышленность, этнотуризм, регион, обычаи, традиции, сельский туризм, зеленый туризм

Zholunsjka G. M.

BRYNZA OF CARPATHIANS IS PERSPECTIVE BRAND IN ADVANCEMENT OF ETHNOGRAPHIC TOURISM IN UKRAINE

In the article a role and possibility of the use of Ukrainian traditions is lighted for realization of perspective ethnographic tourism in Ukraine.

Keywords: tourism, tourist industry, etnotourism, regions, consuetudes, traditions, rural tourism, green tourism.

Виноградова О. В., Целовальник О. В.
Донецький національний університет економіки і торгівлі
ім. М. Туган-Барановського

ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ АНІМАЦІЙНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНСЬКОМУ ЕТНОТУРИЗМІ

У статті досліджено різноманіття вітчизняних здобутків організації туристичних анімаційних програм. Запропоновано рекомендації щодо застосування зарубіжного досвіду при створенні анімаційних програм в українському етнічному та етнографічному туризмі.

Ключові слова: туризм, етнічний туризм, етнографічний туризм, анімаційні програми, обряди, традиції.

Розвиток туристичної сфери значною мірою залежить від наявного туристичного потенціалу регіонів. Дивовижні краєвиди, лікувальні можливості рекреації, історична спадщина та родзинки архітектури — все це визначає конкурентні можливості регіону на ринку туристичних послуг. Однак у чималому ступені на туристичну привабливість території впливають анімаційні програми — і ті, що є відомими традиціями українських поселень, і ті, що створені нещодавно, враховуючи досвід інших країн. На наш погляд, для формування додаткових можливостей розвитку етнічного та етнографічного туризму в Україні доцільним є вивчення та використання зарубіжного досвіду створення анімаційних програм.

Чимало вчених і фахівців туристичної сфери переймаються можливостями розвитку туристичного потенціалу країни за рахунок збагачення існуючих видів туризму та формування нових: Вакуленко В., Кифяк В. Ф., Молнар О. С., Охрименко А. Г., Питуляк М. Р., Попович С. І., Скоробагатько С. В., Стадницький Ю. І., Старовойтенко О. А., Стеченко Д. М. та інші автори. Однак, у існуючих дослідженнях висвітлені далеко не всі питання стосовно сучасних зasad активізації туристичної діяльності в українському етно-туризмі. Існує потреба у поглибленному вивченні зарубіжного досвіду туристичних анімаційних програм та окресленні шляхів його застосування у вітчизняному етнічному та етнографічному туризмі.

Тому, мета дослідження полягає у розгляді вітчизняних здобутків організації туристичних анімаційних програм та розробці рекомендацій щодо застосування зарубіжного досвіду при створенні анімаційних програм в українському етнічному та етнографічному туризмі.

Відпочинок може бути цікавим, веселим, багатим на пригоди. Такий відпочинок запам'ятався надовго, особливо якщо він буде багатий на анімаційні програми.

Анімаційні програми — різного роду розваги, наприклад, театралізовані вистави, гри та конкурси. Все це виконують актори або спеціально навчені професіонали. Анімаційні програми можуть бути спортивними, туристськими, розважальними, навчаючими. Коли ми розважаємося — пізнаємо світ, отримуємо нові навички, не рідко відкриваємо себе самого й оточуючих зовсім з іншого боку. Команда аніматорів пропонує різні варіанти активного відпочинку та враховують індивідуальні побажання кожного.

Подивитися різноманітні анімаційні програми можна, мабуть, у кожному з міст різних країн. У Америці, наприклад, на День подяки влаштовуються костюмовані паради. А з ХХ сторіччя в День подяки почали грати в американський футбол, а на екрані телевізорів виходить багато дитячих фільмів.

Тулуз (Франція) називають «рожевим» містом та столицею фіалок. Тому не дивно, що щорічно на початку лютого тут проходить фестиваль фіалок, який триває два тижні. Більш ніж 100 учасників (вчених та ботаніків) з Франції, Італії, Швейцарії, Японії, Китаю, Австралії та США зираються в Тулузі, щоб поділитися своїм досвідом. Найважливішою подією фестивалю вважається конкурс фіалок. Крім того, тут проводяться виставки, працює ярмарок квітів та продуктів.

Говорячи про Францію, неможливо не сказати про карнавал, який проходить у Ніцці. У перший день свята учасники та глядач зустрічають Його Величність Карнавал, а ввечері обирають королеву карнавального вечора. Запалюється Масена, яка в звичайні дні є просто гарною площею з фонтаном та садом. Але під час карнавалу на ній будують цілий стадіон, а будинки одягаються в 120 тисяч квадратних метрів фанери, яку розмальовують 120 художників. Потім це все декорується 150 тисячами ліхтариків.

До традицій Болівії, що залучають туристів усього світу, відноситься щорічний фольклорний карнавал, оголошений ЮНЕСКО «Усно-візуальним надбанням людства». Це саме яскраве й самобутнє свято в Латинській Америці.

Яскраве видовище в Шотландії — «Бій квітів», являє собою квітковий карнавал, що традиційно проходить у Санкт Хеллере. Спочатку проходить парад квітів, у якому беруть участь машини, прикрашені квітами, а закінчується цей захід грандіозним боєм за назвою «Battle of the flowers», коли всі гості карнавалу і його учасників починають кидати друг у друга квіти, улаштовуючи так званий бій квітів.

У Швейцарії поряд із традиційними видовищними заходами (Міжнародний фестиваль крижаної скульптури, щорічний винний ярмарок «Експовино» на берегі пришвартованих до берега Цюрихського озера теплоходів, Всесвітній фестиваль снігу, численні змагання із зимових видів спорту на курортах країни тощо.), пропонують досить екзотичний і «нелегкий» вид відпочинку. Недалеко від Берна, у маленькому містечку Уншпуннен, жителі борються з величезною брилою каменю, відомої за назвою «Уншпунненштайн» — камінь із Уншпуннена. Місцеві велетні обхоплюють камінь вагою біля центнера, намагаючись підняти його й відкинути якнайдалі. А ті, хто все-таки не хоче піддавати себе ризику заробити грижу, віддаються не менш цікавому виду спорту — «фаненшвингену», тобто «боротьбі із пропором». Ще одна міла «забава» швейцарців — це гра в «хорнуссен» — потужними ударами вигнутих ключок гравці подають із конічної підставки невеликі камені на ігрове поле. Завдання суперників - перехопити снаряди, що летять зі страшною швидкістю, за допомогою більших біт-ракеток. Щоб не піддаватися небезпекі бути вбитими на місці, зірвиголови-перехоплювачі не ганяються за каменями зі своїми бітами, а діють ними як ракетами «земля-повітря», тобто кидають, намагаючись збити камені в польоті.

Щоб подивитися такі анімаційні програми не обов'язково їхати до Америки або у Францію, тому що в Україні також є на що подивитися.

Різдво у Львові. Львів завжди відрізняється своєю любов'ю до традиційної української культури. Саме тому святкування Різдва таке особливе. Львів'яни

турботливо бережуть старі традиції. На Різдвяні свята, на протязі майже місяця у Львові звучить коляда, відбуваються вуличні вертепи, святкові концерти та багато ярмарків і фестивалів. Тут можна придбати традиційний український одяг та поласувати різдвяними стравами, найпопулярніші з яких — пампушки. Приготування й споживання пампухів настільки захопило львів'ян, що переросло в окреме свято — Свято Пампуха. Протягом цього свята львівські пекарі дивують всіх виробами за старими рецептами, а місцеві мешканці можуть повернутися в дитинство.

День Батяра. Мешканці Львова та гості міста на день Батяра отримують унікальну можливість зануритись в атмосферу, настрій, побут такого аутентичного львівського явища як батярство, яке створило своєрідний міський фольклор, сформований на лексиці міських вулиць початку ХХ століття. Батяр — кмітливий, галантний романтичний хуліган. День Батяра, з неповторним батярським шармом старого Львова знов об'єднує гостей та мешканців міста. В рамках свята відбувається концерт батярським колектив міста, різноманітні конкурси, ласощі для гостей, змагання для дітей, перегляд ретро-фільмів, майстер-класи батярських танців, пісень, «батярський тир», пісні традиційних батярських забав та інше.

Батярство — риса, яка об'єднує всіх, незалежно від нації, віку, релігійних уподобань, політичних інтересів, риса, яка означає любов до міста, де народився, виріс або до якого прикипів серцем.

День міста Львова, Парад-Карнавал. Це свято відбувається 8–10 травня у центральній частині Львова. Участь у карнавалі приймають більше 10 000 учасників, серед яких дитячі колективи, рицарі у аутентичних костюмах, актори на ходулях з муніципальних театрів, оркестр, «Диво-потяг» з дітьми та спортивними організаціями, народні танцювальні колективи, представники національних меншинностей суспільних організацій. Святковий парад кожного року об'єднує творчих львів'ян, жителів та гостей міста. Вже третій рік поспіль святкування Дня Львова починається святковим парадом, в якому приймають участь люди з різними талантами: танцями, піснями, театральними мистецтвами

Фестиваль «Етновир». Міжнародний фольклорний фестиваль «Етновир» проводиться під егідою Організації й фестивалів фольклору традиційних мистецтв, який діє при ЮНЕСКО, збирає у Львові колективи з багатьох країн світу — не тільки слов'янські колективи з Чехії, Польщі, України, але і з екзотичних країн — Індонезії, Сенегалу, Португалії, Іспанії. Експресивні танцювальні мініатюри об'єднують традиційний фольклор, старовинні храми та сучасні танці. Музичні традиції далеких країн представлені також диковинними інструментами. Глядачам гарантовані яскраві враження від неповторних колоритних національних культур. Різноманітність не лише костюмів, але і вражень не залишають байдужим нікого й тримає в половині емоцій до наступного фестивалю.

Було розглянуто лише кілька прикладів застосування анимаційних програм у вітчизняному та закордонному етнічному та етнографічному туризмі. Щодо можливостей застосування цього досвіду для розвитку конкурентоспроможного туристичного потенціалу нашої країни варто визначитись для якого саме виду туризму буде адаптуватися та або інша анимаційна програма.

Таким чином, етнічний туризм має стародавні коріння і може збагатитися лише окремими видами розваг. Так для добре відомого Дня Батяра можно у якості анимаційних програм застосувати досвід Швейцарії, при святкуванні Дні міста у Києві, Львові, Донецьку та інших містах України варто зачікати анимаційні моменти італійських, французьких, шотландських фестивалів квітів, карнавалів тощо.

А при розробці анимаційних програм етнографічного туризму, який є виразом не тільки вітчизняного фольклору, а й відповідної національної меншинності — німців, росіян, євреїв, румунів тощо, які проживають на території нашої держави, то тут доцільно застосовувати досвід саме їхніх країн.

Література

1. Маркетинг мест. Привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / Ф. Котлер, К. Асплунд, И. Рейн, Д. Хайдер. — Ст.-Петербург: Стокгольмская школа экономики, 2005. — 376 с.
2. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах. — К.: Кондор, 2005. — 408 с.
3. Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку. — Тернопіль, Терно-граф, 2008. — 976 с.
4. Этнографический туризм в Киеве: состояние и перспективы развития. — Симферополь: Таврия, 2009. — 32 с.
5. Фестиваль фиалок в Тулузе. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.calend.ru/holidays/o/o/1302> Заглавие с титул. экрана.
6. <http://www.cultureandtourism.lviv.ua>. Заглавие с титул. экрана.
7. <http://www.etnovyr.org.ua>. Заглавие с титул. экрана.

Виноградова Е. В., Целовальник Е. В.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА СОЗДАНИЯ АНИМАЦИОННЫХ ПРОГРАММ В УКРАИНСКОМ ЭТНО-ТУРИЗМЕ

В статье исследовано многообразие отечественных достижений в организации туристических анимационных программ. Предложены рекомендации по применению зарубежного опыта при создании анимационных программ в украинском этническом и этнографическом туризме.

Ключевые слова: туризм, этнический туризм, этнографический туризм, анимационные программы, обряды, традиции.

Vynogradova O. V., Tselovalnik O. V.

THE FOREIGN EXPERIENCE USING OF THE CREATION ANIMATION PROGRAMS IN THE UKRAINIAN ETHNIC TOURISM

In article the variety of domestic achievements in organizations animation programs is explored. The recommendations on using the foreign experience during making tourism animation programs in Ukrainian ethnic and ethnographic-tourism are proposed.

Key words: the tourism, ethnic tourism, ethnographic tourism, animation program, rites, traditions.

Григова О. В.

Донецький інститут туристичного бізнесу

ФОРМУВАННЯ АНІМАЦІЙНИХ ПРОГРАМ В ЕТНОТУРИЗМІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ ДО ОКРЕМІХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

В роботі викладено аналіз останніх досліджень формування анімаційних програм в етнотуризмі у Великоновосілківському районі Донецької області.

Ключові слова: етнічний туризм, анімація, грек, традиція.

На культуру та побут деяких районів Донецької області мала вплив грецька культура. Колонізація греків на Україні почалась ще в античні часи і пов'язана зі швидким ростом грецьких полісів. Село Старомлинівка (до 1947 р. — Старий Керменчик) заснували в 1779 р. греки-уруми з грецьких селищ. Всього вийшовших з Криму було 179 сімей.

Дослідження етнографічних ресурсів Донецької області, як і інших регіонів України, є актуальним в умовах розвитку внутрішнього та в'їзного туризму, а також при підготовці до ЄВРО-2012.

Етнотуризм є пріоритетним напрямком у плані розвитку етнографічних ресурсів Донецької області [1, с. 14]. У багатонаціональній Старомлинівці греків на сьогоднішній день близько третини населення. Їх права і самобутні інтереси ще з 2002 р. представляє сільське грецьке товариство (голова Є. В. Якименко) — активна ланка Великоновосілківського районного товариства греків (голова Валерій Петрович Шира). Сільські греки шанують пам'ять і традиції своїх славних предків, через товариство за допомогою району та Федерації грецьких товариств України активно займаються збереженням і розвитком грецьких духовних цінностей, зміцненням міжнаціональної дружби і злагоди в рідному селі [2, с. 210].

Мета даної роботи: аналіз придатності до розвитку етнотуризму с. Старомлинівка Великоновосілківського району для підвищення його привабливості. Завдання: 1) розробка шляхів застосування цього типу ресурсів; 2) розробка анімаційних програм.

Старомлинівці як господарі великого грецького свята «Мега Юрти» своєї 228-річною історією, працею, талантом і щедрістю сучасників довели вірність традиціям, проявили свої найкращі почуття і якості. Прогнозується, що цей фестиваль грецької культури стане черговою яскравою сторінкою в літописі с. Старомлинівка.

Це свято мали можливість відвідати всі охочі, так що для туристів тут вхід вільний. Розвиток туристичної індустрії села Старомлинівка могло бути більш динамічним, але існує ряд факторів, що стимулюють його.

По-перше, цей вид туризму вважається внутрішнім, а він, як відомо, потребує значних капіталовкладень і не гарантує швидкий прибуток.

По-друге, рівень сервісу в туристичній галузі с. Старомлинівка дуже низький, що зводить до мінімуму для більшості громадян можливість скористатися послугами туристичних об'єктів.

Найголовнішою проблемою є модернізація існуючих та будівництво нових об'єктів, які потребують значних капіталовкладень, а також у чіткій та ефективній системі моніторингу.

Також можна відновити атмосферу і традиції Стародавньої Греції.

У харчуванні греків переважали борошняні та молочні продукти. Майже щодня до столу подавали суп з барабановою, пшоняною кашу з айраном. Хліб пекли самі. На протязі всього року готували айран. На весілях і хрестинах пили горілку, яку варили у спеціальному чайнику з червоної міді [3, с. 41–42].

В зв'язку з тим, що грецьке свято «Мега Юрти» змогло привернути до себе таку гостру увагу з боку туристів, пропоную організовувати подібні свята не раз на рік, а кілька разів на квартал, підтримуючи грецьку тематику. Проводити для туристів показові виступи, що розкривають звичаї, і організовувати національні свята, наприклад: 31 січня — 22 лютого: Карнавал, його називають «Аропкіес», він триває три тижні. Це свого роду Масляна в Греції. Карнавали проходять в Спарти, Ханти і Кефаліні з парадом колісниць і карнавальними костюмами. Свою назву «апокріес» бере від пори року, коли у селян закінчується м'ясо: «апокріес» — «без м'яса».

Святкування Грецької Масляни — Апокріеса починається з того, що в перший тиждень свята греки ріжуть свиней і готують їх на вогні. Причому з приходом християнства у свинок на грудині вирізали або видряпували хрест і поміщали на його кінцівки три вугілля з ладаном. Запалюючи це вугілля, всі члени сім'ї бажали один одному довгих років життя, щастя і багатого врожаю. Нутроці свині в період Масляни греки не викидають, а відварюють і годують дітей вареної свинячий печінкою й серцем. Алогеєм святкування грецької Масляни є четвертй першого тижня, іменований у греків «Цікнопемті». У цей день прийнято наїдатися смаженим м'ясом, а сам процес приготування м'яса на вогні називається у греків «Цікнізо». Після ситного обіду з м'ясних страв натовпу ряджених греків стікаються до головної площині міста, де бурхливо розважаються і п'ють вино. До улюблених розваг в цей день відносяться виспівування пісень, особливо непристойних, балагани, театралізовані вистави та танці. Все це допомагає грекам забути про громадську нерівність та насолоджуватися безтурботними веселощами. Таким чином, греки протягом двох тижнів наїдаються м'ясом, готуючись до стриманості, яка триває 40 днів. Яскравим закінченням двотижневих банкетів стає саме довгоочікуваний для кожного грека захід — це карнавал. Під час карнавалу на вулиці можна побачити тисячі яскравих костюмів, незвичайних масок і безліч веселих облич. При цьому дорослі і юні діти вбираються до невідзначення і ходять у гості до своїх родичів. У свою чергу родичі повинні вгадати імена тих, хто до них прийшов. Виряджені озброюються хлопавками, серпантином і кольоворовою піною, жартівливо обстрілюючи переходжих або відвідувачів кафе і ресторанів. А от увечері карнавал досягає свого апогею, коли вино ллється рікою, музика гримить, а тисячі розпалених вином греків танцюють і співають.

Природно, у кожному місті проводять карнавали різного рівня, однак можна серед усіх виділити карнавал в місті Патри, розташованому на півострові Пелопонес. Патрський карнавал вже налічує більше 160 років. Починаються

святкування в Патрах з 17-го січня і тривають до Чистого Понеділка, коли закінчується традиційний грецький Апокріес. Основною визначеною пам'яткою цього карнавалу є грандізна хода колісниць і ритуал спалювання короля карнавалу.

У третій тиждень святкування Апокріеса вже не прийнято куштувати страви зі свинини і яловичини. Зате на кожному грецькому столі можна побачити рибу, сир, яйця, сир і різноманітні молочні продукти. Закінченням Грецької масници є Тірафігіс — неділя перед Чистим Понеділком. Цей день можна назвати грецьким батьківським днем, тому що в цю неділю прийнято відвідувати своїх батьків, бабусь і дідусяв. Крім того Тірафігіс — це останній день перед Великоднем, коли можна одружуватися. Адже такі вінчання можливі лише після Великодня.

В останній день Апокріеса люди просять один у одного вибачення, цілують батькам руки і дарують подарунки. У цей день дарують подарунки всім: дітям, батькам, родичам, друзям і просто знайомим. Причому в подарунок ви можете піднести як невеликий презент, так і конверт з грошима. Не варто також забувати, що Апокріес — це свято, завдяки якому греки вітають весну і йдуть від повсякденності, даруючи один одному посмішки і радість [4, с. 53].

Для вирішення існуючих проблем і використання всього наявного потенціалу, перш за все, необхідно:

- збільшити інвестиції в сферу туризму для створення матеріальної бази, яка забезпечить формування відповідного рівня інфраструктури;
- розвиток інновацій у етнотуризм будуть сприяти збільшенню потоку туристів, які відвідують с. Старомлинівка.

Така різноманітність грецької культури обов'язково приверне до себе юрби туристів і вкладені кошти незабаром окупляться.

Література

1. Вісник ДГТБ : наук. журн. № 8, Історія / Кудокоцев М. С., Географ. фак-т. — М. : ДГТБ, 2010р. ,24с. - Виходить 2 рази на місяць.
2. Еловєва Є. А. Особливості мовної ситуації при розриві книжкової норми і узусом / Проблеми грецької культури. — Сімферополь, 1997. — 46 с., ил.
3. Калоєров С. О. Греки Приазов'я. — Донецьк, 1997. — 81с., ил.
4. Усенко П. Г. Грецькі переселенці з Криму в Північному Приазов'ї (кінець XVIII–XIXв.) / Проблеми грецької культури. — Сімферополь, 1997. — 227 с.
5. Калиетова М. Р. Грецькі поселення, їх звички та традиції. — Одеса, 1995. — 73 с.

Григова О. В.

ФОРМИРОВАНИЕ АНИМАЦИОННЫХ ПРОГРАМ В ЭТНОТУРИЗМЕ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ИНТЕРЕСА К ОТДЕЛЬНЫМ РЕГИОНАМ УКРАИНЫ

В работе изложен анализ последних исследований формирования анимационных программ в этнотуризме в Великоновоселковском районе Донецкой области.

Ключевые слова: этнический туризм, анимация, грек, традиция.

FORMATION OF ANIMATION PROGRAMS IN THE ETHNIC TOURISM FOR INTEREST STIMULATION TO THE SPECIFIC REGIONS OF UKRAINE

The analysis of recent studies of animation programs on the area Velykonovosilkivskyi district (Donetsk region) is outlined on the article.

Keywords: ethnic tourism, animation, Greek, tradition.

УДК 379.85:338.48.13(437.7)

Касинець О. В.

Мукачівський державний університет

РОЛЬ АНИМАЦІЙНИХ ПРОГРАМ В ПОДАЛЬШОМУ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТТЯ

Сучасний розвиток туризму неможливий без повного задоволення потреб туристів, які постійно зростають. Серед таких потреб чималу роль відіграє організація дозвілля, що і визначає актуальність анімаційних програм обслуговування туристів.

Ключові слова: анімація, етнічний туризм, культура.

Туризм виступає засобом комунікації та саморозвитку, підвищення рівня освіти та загальної культури шляхом ознайомлення з культурою, побутом, традиціями та віруваннями, стилем та характером життя інших народів, з культурною спадщиною людства та перлинами природи. Безпосереднє спілкування різних народів і різних культур сприяє взаємозагаченню та саморозвитку культури, відіграє значну роль в зміцненні миру та порозуміння на планеті, розширяє культурні та ділові контакти. З іншого боку туризм, прискорюючи культурний обмін, прискорює інноваційні процеси в культурі. Виходячи з цього актуальним стає створення анімаційних програм в етнотуризмі.

Мета дослідження: визначити роль анімації в розвитку етнічного туризму на прикладі Закарпаття, форми і види анімаційних програм, можливості їх використання.

Доступність туристичних послуг, соціальна орієнтованість туризму розширяє коло споживачів, прилучаючи нові й нові верстви населення до туризму, вводить його до стилю життя суспільства, вирівнюючи соціальні можливості населення. Споживачами туристичних послуг стають туристи, які все частіше бажають все більше взнати про культуру, звичаї, традиції все нових і нових етносів, носіїв багатьох культур. На цьому фоні виникає і стрімко розвивається етнічний туризм — і, таким чином, задовольняється попит на цей вид туризму. Культура народів, відступаючи під тиском науково-технічного прогресу та

глобальної урбанізації, стає раритетним явищем. Між тим інтерес до цієї культури збільшується. Людей, що на якийсь проміжок часу відірвалися від своїх коренів, і знову починають хвилювати питання ідентифікації себе з народом, з його глибинною культурою. Зрозумівши свої внутрішньокультурні процеси, людина відчуває потребу у пізнанні культур інших народів.

Задовільняючи попит цього виду туристичних послуг старі, існуючі з радянських часів туристичні підприємства, такі як: «Інтурист», «Спутник», галузеві підприємства «Укрпрофтура» надзвичайно важко почали перебудовуватися відповідаючи новим вимогам. Безумовно позитивну роль відіграли і історичні рішення кінця 1986–1988 рр. про створення кооперативів та початок руху індивідуального підприємництва. Новостворені кооперативи, приватні туристичні підприємства, готелі, туристичні бюро — швидко зорієнтувались і почали заповнювати ту нішу, яку потребували туристи.

Зараз важко в це повірити, але не можливо було туристу побувати на вечорницях, колядках, щедрівках, масляній, фестивалях народних пісень та танцю, навіть неможливо було скуштувати блюда національної кухні — на них, як правило не було ГОСТів, ТУ, тощо.

Повільно, але почав розвиватися етнотуризм в різних куточках нашої Батьківщини, особливо в Карпатському регіоні. Попри досить яскраву палітру етноанімаційних подій, Україна лише на шляху до створення належних умов для розвитку і популяризації традиційних форм національної культури через анімаційну діяльність у туризмі.

Закарпатська область — один із мальовничих куточків України. Поглянувшись на карту Європи, ми бачимо, що Закарпаття знаходиться в центрі Європи, і у багатьох, особливо подорожуючих туристів, асоціюється з відчиненими воротами до старої і статичної Європи, Адже область, після входження до України в післявоєнний час, межує одразу з чотирма державами Євросоюзу — Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією.

Так склалося історично, що протягом багатьох тисячоліть територія сучасного Закарпаття, завдяки своєму географічному становищу, служила своєрідними воротами між заходом і Сходом. Тут проходили активні процеси контактування, змішувались народи і народності, відбувалося співіснування різних в етнічному плані груп, а також різноманітних історичних та культурних традицій.

Для більшого зростання обсягу туристичних послуг можна йти багатьма шляхами: будувати нові об'єкти, залучати все більшу кількість туристів і рекреантів, пропонувати стари і розробляти нові види туристичних основних та додаткових послуг тощо. На нашу думку, великою мірою досягти цієї мети можна активно використовуючи географічне становище нашого краю, спільну історію народів, які заселяють цю частину Європи, велику зацікавленість туристів з східних та центральних регіонів України та іноземців з Європи до принад Закарпаття — його етносу, культури, традицій.

Складовою програми перебування туристів у краї досить часто стає анімація.

Під анімаційною програмою слід розуміти комплексно-розважальний захід (або низку заходів), що має своє ідейно-тематичне підґрунтя, зміст і форму. Анімаційні програми розробляються з урахуванням конкретних умов туристично-рекреа-

ційного закладу та можливостей анімаційної групи. Анімаційна програма — це комплексний видовищно-розважальний захід, створений з використанням художньо-творчих методів пожвавлення процесу рекреації туристів.

Анімаційні програми, що використовуються в етнічному туризмі дозволяють:

- посилити враження від побаченого; підвищити атрактивність матеріального об'єкту;
- розширити кругозір туриста;
- підвищити загальний рівень культури туриста;
- прискорити рекреаційні процеси;
- ширше ознайомити туриста з культурою народу, використовуючи всі засоби виразності (слово, музику, спів, танець, гру, костюм).

Треба зважувати і на особливість регіону — Закарпаття багатонаціональний край, де проживають представники більш ніж 70 національностей: русини — українці, угорці, румуни, словаки, чехи, болгари, іудеї, цигани та інші. І це не тільки різні мови, звичаї, традиції [2, 241]. Такого розмаїття важко де можна знайти не тільки на теренах України, але і на широких просторах бувшого Радянського Союзу. Інтерес до цього специфікумі Закарпаття проявляють і гости з далекого зарубіжжя. Вони якраз і були першими хто замовляє етнотури в Закарпатті. Для проживання вибирають сільські садиби, бажано з мінімумом умов, харчування тільки традиційне — домашнє, і по максимуму занурення в культурне середовище місцевих жителів.

Кожен народ, кожен етнос має свою святкову культуру. Багато свят увійшли до програм перебування туристів. Немає кращого способу пізнання культури народу, ніж участь в одному з народних свят.

Як правило, свято — це комплексний захід, в якому як засоби виразності представлені музика, пісня, танець, слово, елементи театралізації, гра тощо. Усі ці види мистецтва презентують культуру народу в особливій образно-виразній формі. Свята на Закарпатті стали традиційними фестивалями. носять святковий характер і створюють святковий настрій усім присутнім. Часто вони проходять у формі традиційних змагань. Популярними серед туристів є фестивалі їжі і напоїв. 15 років тому назад в Мукачево було проведено перший фестиваль червоного вина. Датою початку фестивалю організатори вибрали 14 січня — і це надзвичайно оптимальна дата: в Закарпатті існують давні традиції відзначати «Василя», старий Новий рік, закінчуються Різдвяні свята з колядками і бетлегемами, можна засівати і щедрувати і традиційно саме на Різдво добрий господар відкриває бочку з вином.

Безумовно фестиваль зараз не такий як був на початку і його сценарій завжди в позитивній динаміці. Особливо приемним є те, що продовжуючи почате в Мукачево, свій фестиваль «Біле вино» запропонували берегівчани в березні, а їхню естафету під назвою «Фестиваль меду та вина Сонячний напій» продовжили в Ужгороді в травні місяці. Обласний центр запропонував також новий фестиваль вина «Закарпатське Божоле» в жовтні. Якщо добавимо вересневий фестиваль «Свято виноградарів та виноробів» на берегівщині, в цьому ж місяці в Ужгороді — свято врожаю винограду «Сюореті бал» (винний бал), то можна зробити висновок, що за 15 років тільки на ниві вина і виногра-

дарства багато зроблено. Безумовно при етнотуризмі не використати цю можливість для анімаційного забезпечення відпочинку було б помилкою. Треба відмітити, що всі фестивалі мають різні сценарії, носять пізnavальній характер. Так, наприклад, під час фестивалю «Біле вино» туристи та учасники стають свідками посвячення в лицарі ордена «Святого Венцела» (ордена виноробів), пізнають багато секретів вирощування винограду, виготовлення вина і безумовно це дійство не обходить без дегустацій, покупок кращих вин, підведення результатів конкурсу виноробів. Для участі в таких фестивалях групу туристів потрібно підготувати належним чином і тут велику роль відіграє майстерність аніматора, який має належним чином підготувати екскурсантів по темі фестивалю, про виноградарство і виноробство, історію появи виноградної лози в Закарпатті, про досягнення виноробів, про культуру закарпатців і їх предків під час перших фестивалів вина, перших винних балів.

Фестивальний рух набув популярності як серед закарпатців, так і серед закордонних гостей.

Ми розглянули один з напрямків туристичної анімації при обслуговуванні етнографічних туристичних груп. Але для повної картини, яку має скласти турист про край ще далеко. І якщо виходити тільки з фестивалів та різних культурних заходів Закарпаття, то можна побачити ще багато цікавого: для любителів гастрономічного туризму: фестивалі: різників в с. Геча, «Берлибаський банош», мінеральної води, картопляний, голубців в с. Четфолво, «Варіння леквару» (сливового повидла), «Гуцульська ріпа» (картоплі), меду, «Гуцульська бринза», «Бичківські голубці», «Червоного перцю», ягід і чорниці та ін.

Для любителів фольклору багато сутто етнічних фестивалів та конкурсів характерних для Закарпаття:

- огляд колядницьких колективів «Вертеп»;
- хореографічний конкурс «Ганці з Карпатами»;
- свято «Форшонг-бали» в угорських селах Ужгородського району;
- словацький «фешінговий плес» в м. Ужгород ;
- румунське фольклорно-етнічне свято весни «Мерцишор»;
- інші фестивалі дитячої, русинської, духової музики, фестивалі національних меншин, зълти поетів, письменників, художників, музикантів тощо.

Проводяться різні заходи, які мають за мету вітанувати людей різних професій таких як вівчарі, лісоруби, солекопи, ковалі (на унікальній водяній гарморі). В останні роки великою популярністю користуються фестивалі гумору і сатири, гастрономічні фестивалі, сучасних пісень та танців, театральних фестивалів.

Така велика кількість фестивалів та їхнє розмайття дозволяє розраховувати на позитивний ефект в організації відпочинку і відпочинкового дозвілля, але треба признати чесно, що трохи і розслабляє і не заставляє шукати нові можливості в організації анімаційних заходів. Аналіз показує, що великою проблемою етнографічного туризму являється невелика кількість туристів на базах відпочинку і, виходячи з цього, проблемою є розробка різних анімаційних програм для них. На нашу думку корисним було б домовлятись різним господарям, власникам приватних садиб, готелів про спільні анімаційні програми. Вивчаючи досвід Угорщини в цьому питанні ми аналогічну проблему бачили в районі

озера Балатон на протязі багатьох років. Вони були розрізненні, бувало що схожі анімаційні програми відбувалися в один і той же час, поряд в різних місцях. Зрозумівши суть проблеми туристичного підприємства домовились узгодити свої анімаційні програми, як по строкам, так і по видам, місцям проведення. І тоді спільно, в призначений день, час — туристичні підприємства привозять свої групи до визначених місць, де високопрофесійні аніматори організовують дозвілля в вигляді різних фестивалів, конкурсів, ігор музикальних атракцій тощо [5, 251].

Серед анімаційних програм основними стають пізnavальні екскурсії по осередках культури, історії, архітектури. Як додаткову послугу в підприємствах розміщення теж доцільно пропонувати туристам анімаційні програми. Якщо в програмі туру є відвідування етнографічних музеїв, це означає, що туристи матимуть можливість поринути у світ культури і побуту народу чи етносу. Розповідь екскурсовода про побут того чи іншого народу може бути цікавою, але лише побачивши життя людей у «живих картинах», взявши участь у їх свята, скуштувавши їх страв, можна по-справжньому відчути, чим живе народ. Так туристи мають можливість відвідати Ужгородський музей народної архітектури і побуту, де подібно до географічної карти області розташовані садиби і житла з низинних і передгірних районів українського, румунського і угорського населення, а також етнографічних груп українського населення: гуцулів і бойків. Чарівний і захоплюючий світ народної творчості, щоденна праця селян яскраво розкривається в експозиціях народних промислів і ремесел — гончарства, ткацтва, вишивки, лозоплетіння, ковальства, обробки дерева, про традиції свят та обрядів.

Можливості використання анімаційних програм в етнічному туризмі особливо зростають, коли маршрут екскурсії пролягає через місця компактного проживанняносіїв певної культури або ж в умовах культурно-етнографічних центрів. У селі Іза Хустського району значна частина населення займається лозоплетінням. Пройджаючи по туристичному маршруту через це село туристи мають можливість ознайомитися з основами цього ремесла і навіть перевірити свої можливості в ньому.

Ще одна не достатньо використана можливість в забезпеченні культурного дозвілля туристів, що користуються етнічними видами туризму. На нашу думку потрібно більш ефективно працювати з місцевими школами, клубами. Часто ми зустрічамо в сільській місцевості самодіяльні художні колективи, які залюблені показали б свою культуру. Надзвичайно цікаво проходити подібні заходи в смт. Воловець: учні селища запрошуються з різдвяними вертепами, щедрівками, колядками. Обов'язково пропонуємо їм навчити туристів нашим колядкам (попередньо роздрукувавши їх), колективи народного танцю приходять з виступами і заодно розучують з туристами елементи народних танців, часто запрошуються фольклорна група русинів, які представляють русинське весілля, наприкінці якого розучують народні пісні з туристами.

Велику увагу слід було б присвячувати різним іграм, спортивним змаганням, максимально при цьому використовувати ефект свіжого повітря, ландшафту, природних умов. Не секрет, що основними користувачами послуг в

етнотуризмі являються жителі великих міст, які страдають малорухомістю, гіподинамією, часто ожирінням.

У процесі гри задовольняються пізнавальні, комунікативні, естетичні, рекреаційні потреби. За допомогою цілеспрямованого використання ігрових форм анімації вирішуються важливі завдання виховання людей та розповсюдження культурних цінностей [3, 201]. Включення в ігрові дійства диктуються не практичною необхідністю чи суспільними обов'язками, а виключно бажанням отримати радість і насолоду. Людина сама вирішує, коли і де починати і закінчувати гру. Вона грає тому, що це їй подобається.

Вірно організована ігрова анімація сприяє творчому розвитку особистості. Більшість ігор позитивно впливають на естетичний розвиток людини. У процесі ігрової діяльності широко використовується різноманітній художній матеріал: музика, танець, спів, слово. Крім того, рухливі ігри спричиняють корисний тренаж опорно-рухового апарату.

Одним з чинників, що може позитивно впливати на відновлення культури етносів і народів, є туризм. Мотивацію до вибору етнічного туризму стає унікальність, неповторність культури того чи іншого етносу, її автентичність і атрактивність. Досить часто анімація стає складовою програми перебування туристів у країні чи регіоні. Ці програми передбачають різні форми ознайомлення з культурою того чи іншого народу. Серед них основними стають пізнавальні екскурсії по осередках культури, історії, архітектури. Як додаткову послугу в підприємствах розміщення доцільно пропонувати туристам анімаційні програми у вигляді етнічних шоу.

Література

1. Дайнин Ж. Я. Познаю мир: праздники и обычай народов мира Энциклопедия. — М.: АСТ, 2002.
2. Касинець О. В. Ринок екскурсійних послуг на Закарпатті в умовах українсько-угорської інтеграції: матеріали всеукраїнської наукової конференції «Тенденції, проблеми і перспективи розвитку національного ринку туристичних послуг: регіональний аспект». — К.: Національний авіаційний університет, 2010. — С. 240–247.
3. Килимистий С. М. Особливості ігрової анімації в туризмі: збірник наукових статей /Туристично-краєзнавчі дослідження. — Випуск 7. — К., 2007. — С. 201–213.
4. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг. — К.: Альтерпрес, 2006. — 436 с.
5. Петрова І. П. Особливості організації дозвілля в туристичних комплексах: збірник наукових статей /Туристично-краєзнавчі дослідження. Випуск 5. — К., 2004. — С. 251–261.

Касинець О. В.

РОЛЬ АНИМАЦІОННИХ ПРОГРАММ В ПОДАЛЬШЕМ РАЗВИТИИ ЕТНОТУРИЗМА НА ПРИМЕРЕ ЗАКАРПАТЬЯ

Современное развитие туризма невозможно без полного удовлетворения потребностей туристов, которые постоянно возрастают. Среди таких потребностей — организация досуга, что и определяет актуальность анамационных программ обслуживания туристов.

Ключевые слова: анімація, етнический туризм, культура.

Kasynets O. V.

THE ROLE OF ANIMATION PROGRAMMES IN FURTHER DEVELOPMENT OF ETHNIC TOURISM ON TRANCARPATHIA EXAMPLE

The modern development of tourism is impossible without tourists needs satisfaction which increase in time. Among these needs the organization of leisure time which determines the urgency of animation program of tourists' service take a great role.

Key words: animation, ethnic tourism, culture.

УДК 911.3

Заставецька Л. Б., Дударчук К. Д.

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

РОЗВИТОК ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ЕТНОГРАФІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАСЕЛЕННЯ

У статті подано опис найбільш популярного виду культурних подієвих ресурсів — фестивальних ресурсів. Наголошено на важливості проведення культурно-мистецьких заходів для вивчення етнографічних особливостей населення України. Виявлено найбільш перспективні види фестивалів та обліковано щорічні популярні етно-фестивалі в Україні.

Ключові слова: подієвий туризм, фестивальні ресурси, етнотуризм, етнографічна група.

В межах українського народу до нині збереглися окрім етнографічні групи, що вирізняються своїми традиціями, звичаями особливостями мовлення — гуцули, лемки, бойки, поліщуки тощо. Всі разом вони є представниками єдиного українського етносу, проте, кожен з них зокрема творить неповторний і незабутній колорит нашого народу. Сьогодні, коли швидкі темпи урбанізації, технічний прогрес і сучасний побут стирають культурні особливості і неповторність поміж людьми, представники цих груп намагаються підтримувати свою культуру, донести її до сучасних поколінь. Щороку вони організовують цікаві етнічні фестивалі, зустрічі, під час яких дивують глядачів своїми мистецькими здобутками, витворами народних умільців, етно-майстер-класами в різних видах ремесел: писанкарстві, різбі по дереву, гончарстві, вишивальництві тощо та приготуванні давніх страв, що притаманні саме цим етно-групам.

Такі фестивалі завжди приваблюють велику кількість туристів і мають величезне пізнавальне, рекреаційне і виховне значення. Особливу роль таких фестивалів слід відзначити у збереженні культурно-історичних особливостей окрім етнографічних груп українців.

Фестивалі, а також ярмарки — це масові заходи, які організовуються з метою привернення уваги широкого кола людей до певного явища чи події. Такі заходи віднедавна набувають у нашій області все більшої популярності, вони є перспективними для розвитку не тільки подієвого туризму, а й для пригодницького туризму та етнотуризму. Основна мета етнічного туризму — ознайомлення із звичаями та побутом певного краю. Культурно-мистецькі заходи, присвячені певному явищу чи події, дають змогу відтворити історію регіону, його особливості. Варто зауважити, що із збільшенням кількості таких заходів у певному регіоні зростає його популярність серед туристів.

За останніми даними, тільки у Тернопільській області проводиться понад 20 фестивалів щорічно, це — фестивалі різного статусу: районні, регіональні, всеукраїнські та міжнародні. Свій розвиток фестивальна справа у регіоні почала із проведення Всеукраїнського фестивалю козацької пісні «Байда» у смт. Вишнівець Збаразького району в 2001 році. Великомасштабними заходами регіону є: Всеукраїнський фестиваль вишиванок «В Борщівському краї цвітуть вишиванки», Всеукраїнський фестиваль лемківської культури «Дзвони Лемківщини». Перший фестиваль, присвячений лемківській культурі, був організований лемківською громадською організацією у 1999 році в селі Гутисько Бережанського району, що був центром лемківського різьбярства, під назвою «Лемківська Ватра». Сьогодні фестиваль проводиться в урочищі «Бичова» неподалік від смт Монастириська. В ньому щорічно беруть участь представники лемківської етнічної групи, таким чином зберігаючи та відтворюючи своєрідну культуру та звичаї українських горян (ця група до 1944 року жила по обидва боки Карпат): своєрідний синтез польської, української та словацької культур.

У серпні 2010 року відбувався вже XII Всеукраїнський фестиваль лемківської культури «Дзвони Лемківщини». У ньому взяло участь близько 20 тисяч представників цього етносу. У 1944–1946 роках їх силоміць було виселено із Карпатських Бескид (де знаходяться території Лемківщини, Надсяння та Холмщини). Сьогодні на великий сцені збирається більше сотні творчих колективів. Організатори фестивалю ввели багато новацій, що додало динаміки фестивальній програмі. Виступи творчих колективів і окремих виконавців, у своїй більшості, були систематизовані в трьох блоках-композиціях «Хрещені ми єдиним Богом», «Ми щасливі діти свого роду» та «Міцна галузка України».

Міська влада посприяла розвитку заходу: в останні роки дороги до урочища були заасфальтовані, учасникам фестивалю гарантували розміщення автотранспорту, медичне забезпечення, повноцінне харчування. Невдовзі цьому фестивалю планують надати статус міжнародного.

Заходи, які відображають певні звичаї чи побут регіону, є дуже атрактивними для туристів, з кожним роком такі заходи набувають все більшої масовості. Так, наприклад, фестиваль «В Борщівському краї цвітуть вишиванки» за останні роки набув статусу Всеукраїнського. Сюди приїжджають поціновувачі народного ремесла з усієї країни не лише для того, щоб ознайомитися із колоритною вишивкою, а й придбати якусь річ на пам'ять. У дводенну програму фестивалю входить ознайомлення із стародавньою борщівською вишивкою, виставка

вишиванок відомих українських майстрів, майстер-класи від вишивальниць, а також вивчення стародавніх танців Борщівського краю. Відвідувачам увечері пропонується культурна програма за участю місцевих співочих і танцювальних колективів. Крім того, у рамках фестивалю відбувається етнографічна науково-практична конференція «Борщівська вишина сорочка в контексті українського національного костюма».

Крім того, проведення фестивалів, як свідчить закордонна практика, належить до стимулюючих факторів у програмах соціально-економічного розвитку окремих поселень. Таким чином, проведення фестивалів сприяє розвитку економіки поселень, приносячи прибутки від туристичних потоків, у той же час не вимагаючи великих фінансових інвестицій.

У селі Чагарі Гусятинського району щорічно відбувається Всеукраїнський фестиваль сільської молоді «Купальська феєрія». Проведення фестивалю сприятиме розвитку культури українського села, популяризації традиційної народної культури та заалучення молоді до участі у її відродженні. В рамках фестивалю проводяться святкові концерти, виставки народних промислів, які відображають сільську культуру не лише Тернопільського краю, а й Київщини, Рівненщини, Хмельниччини та багатьох інших регіонів.

Щорічний етнічний фестиваль гуцульської культури, що проводиться у різних регіонах Карпат вперше стартував у 1991 році у м. Верховина Івано-Франківської області. Відтоді він щороку змінює свою географію (Косів, Коломия, Вижниця, Рахів). Мета фестивалю: розвиток та популяризація традиційних видів народного мистецтва, звичаїв, обрядів етнічної групи українців-гуцулів, підвищення соціального і мистецького статусу автентичного фольклору, виявлення самобутніх творчих колективів, окремих виконавців та майстрів образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва.

У Фестивалі беруть участь: фольклорно-етнографічні, хорові колективи, вокальні ансамблі та окремі виконавці; оркестири народних інструментів, троїсті музики, солісти-інструменталісти гуцульських народних музичних інструментів, духові оркестири; самодіяльні театри, читці-декламатори, гумористи; танцювальні колективи; майстри образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва, гуцульського регіону, інших місцевостей України і зарубіжжя, в репертуарі та доробках яких є твори на гуцульську тематику.

З кожним роком етнічні фестивалі в Україні стають все більш популярними. Вони приваблюють величезну кількість туристів різних вікових груп. Okрім ознайомлення населення з культурними особливостями окремих груп українського народу, ці фестивалі відіграють також важливу роль в соціально-економічному піднесененні тих регіонів, де вони проходять. Проведення етно-фестивалів має важливе значення для збереження культурної самобутності українського народу, що особливо слід враховувати в умовах глобалізації сучасного світу.

Література

- Байдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. — 395 с.

2. Лисевич М. В. Проблеми раціонального використання об'єктів культурної спадщини і природно-заповідного фонду для розвитку туризму і відродження малих історичних міст Тернопільської області// Вісник наукових досліджень. Серія Туризм. — Тернопіль, 2006. — С. 7–16.
3. Мацюла В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. — 259 с.
4. Кузик С. П., Касянчук З. О. Оцінка туристичної придатності території Карпат // Карпати. Український міст в Європу: проблеми і перспективи. Тези доп. Міжн. наук.-практ. конф. — Львів, 1993. — С. 100–103.
5. Бейдик О. О. Тлумачний словник термінів з рекреаційної географії (географії туризму). — К.: Київський університет, 1993. — 56 с.
6. Кравцов В. С., Гринів Л. С., Копач М. В., Кузик С. П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Наукове видання. — Львів: НАН України. — ІРД НАН України. — 1999. — 78 с.
7. Кілінська К., Антінко Н., Андрусяк Н. та ін. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування.

Заставецька Л. Б., Дударчук Е. Д.

РАЗВИТИЕ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМА ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ЭТНОГРАФИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ НАСЕЛЕНИЯ

В статье представлено описание наиболее популярного вида культурных событийных ресурсов — фестивальных ресурсов. Отмечена важность проведения культурных мероприятий для изучения этнографических особенностей населения Украины. Выявлены наиболее перспективные виды фестивалей и учтено ежегодные популярные этно-фестивали в Украине.

Ключевые слова: событияный туризм, фестивальные ресурсы, этнотуризм, этнографическая группа.

Zastavetska L. B., Dudarchuk K. D.

FESTIVAL TOURISM DEVELOPMENT FOR THE STUDYING OF POPULATION CHARACTERISTICS

The article deals with the most popular type of event driven cultural resources — the Festival of resources. Emphasized the importance of cultural events for the ethnographic study of the peculiarities of Ukraine's population. The most promising types of festivals and popular counted annual ethnic festival in Ukraine.

Keywords: eventional tourism, phestival resources, ethnic tourism, ethnographic group.

УДК 338.485

Коропецька М., Коробейникова Я.
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
ФЕСТИВАЛІ НА ПРИКАРПАТТІ ЯК ОСЕРЕДКИ ЕТНОТУРИЗМУ

В даній статті етнотуризм позиціонується як вид туризму, який допомагає зберегти культуру та традиції народу і є сприятливим чинником для економіки в цілому. Найсприятливіші умови для розвитку етнографічного туризму мають Карпати. Велика кількість історичних, етнографічних та інших пам'яток створюють чудові умови для відпочинку. В основі розвитку етнотуризму Прикарпаття є різноманітні фестивалі які відзначаються своєю самобутністю та автентичністю. Фестивалі необхідні для того, щоб показати можливість гармонійного існування людини в довкіллі, розвиток і збереження культури Карпатського регіону, ефективного використання природно-рекреаційного потенціалу, етнічних традицій та ремесел.

Ключові слова: туризм, етнотуризм, фестивалі, Прикарпаття.

Туризм як соціокультурне явище впливає на місцеве населення та його культуру, причому цей вплив є як позитивний, так і негативний. Позитивний вплив проявляється у вкладі туризму як галузі у місцеву економіку, створенні нових робочих місць (так як галузь туризму є трудомісткою), залученні інвестицій, удосконаленні соціально-побутової, транспортної інфраструктури території, прибутках у іноземній валюті, переоцінці культури і традицій, гордості місцевого населення за свій унікальний край [1]. Сучасний турист бажає отримати більше ніж просто сонце, повітря і вода, як це було ще років 30 тому. Йому необхідно запропонувати різноманітні розваги, пізнавальні програми, якісне харчування, тощо. В той же час, місцеве населення місць призначення більше турбується тим, щоб зберегти власну унікальність, історичну та культурну спадщину від негативного впливу туризму.

Етнотуризм спрямований на охорону природного та культурного середовища регіонів, які відвідуються туристами. Він передбачає, що учасниками цих подорожей є люди з високою екологічною і культурною свідомістю [2]. Серед найбільш поширених пропозицій етнотуризму можуть бути відвідування краснавчих музеїв, музеїв архітектури та побуту, тощо, де відображені елементи традиційного побуту та архітектури, відвідування традиційних сувенірних базарів, перебування у сільській місцевості туристами та спеціальні пропозиції сільських господарів щодо участі у святкуванні релігійних та інших свят, а також участь у етнофестивалях району перебування туристів. Найсприятливіші умови для розвитку етнографічного туризму мають Карпати. Велика кількість історичних, етнографічних та інших пам'яток створюють чудові умови для відпочинку. На території Карпат збережені традиції та обряди українців, автентичні ремесла та побутова культура. Тому, етнофестивалі що проходять на Прикарпатті, вирізняються самобутністю та автентичністю. Перевагами етнофестивалю є його масовість, невимушена атмосфера проведення, що особливо зацікавить молодь, національно-патріотичне виховне значення [3].

Міжнародний етнофестиваль «Шешори»

У липні в с. Шешори Косівського району, що на Івано-Франківщині, відбувається Міжнародний фестиваль етнічної музики та ленд-арту «Шешори». Його учасниками є музиканти та художники з багатьох країн близького і далекого зарубіжжя та різних регіонів України. Основна ідея цього фестивалю — «показати можливість гармонійного існування людини в довкіллі, провівши просто неба фестиваль етно-музики та ленд-арту — напрямків мистецтва, що базується на взаєморозумінні людини з природою».

Етнофестиваль представляє фольклор різних країн у його первинному вигляді та різноманітних проявах в сучасній музичній культурі (етноджаз, ретей, ска), музику різних стилів і жанрів, що має спільну рису — етнічне коріння. На фестивалі проходять майстер-класи з українських, ірландських, естонських та східних танців. Народні майстри Гуцульщини навчають учасників та гостей фестивалю традиційних ремесел: ткацтва, розпису по склу, виготовлення сирних коників та ляльки — мотанки. Впродовж трьох днів демонструють документальні стрічки з етнографічної та екологічної тематики, роботи українських, а також французьких, німецьких, польських та швейцарських кінематографістів [4].

Етнофестиваль «Великден у Космачі»

«Великден у Космачі» щорічний фестиваль, який відбувається 1–2 травня на Прикарпатті. Найбільше на Гуцульщині село, що має 32 присілки, славиться насамперед своїми майстрами, яких тут 3000, — писанкарі, вишивальники, різьбярі, ткачі, боднарі, будівники церков, виготовлювачі дитячих іграшок.

Традиційно на фестивалі є ярмарок народної культури Гуцульщини та виставка майстрів декоративно-прикладного мистецтва з усієї України.

Також в останній рік був майстер-клас з писанкарства і лялькарства. У програмі фестивалю також виступи українських гуртів, дискотека. Ідея фестивалю — популяризація і підтримка гуцульського мистецтва [5].

Свято грибів у Ворохті

Фестиваль «Свято грибів у Ворохті» цього року відбувався 11–13 вересня, на високогір'ї Карпат, в селищі Ворохта, що у Франківській області, поряд з комплексом трамплінів проходить фестиваль сучасної культури буття — «Свято грибів у Ворохті», що став новим форматом фестивалю в Україні, поєднавши багато мистецьких напрямків. Метою події є впровадження нового рівня культури буття людей. Сам фестиваль відбувається внизу, поряд з трамплінами та нагорі. Внизу розташовується жива сцена, польові кухні, театр, ярмарок, спортивні розваги, майстерні, наметові містечка. Зверху — космічна сцена, кінотеатр, чайна і також наметове містечко. В перший день проходить реєстрація всіх бажаючих на ранковий похід за грибами з місцевими грибниками. Також можна поїхати з екскурсією на Говерлу. В другий день грибники кулінарять обід із зібраних вранці грибів. Вдень, на живій сцені проходили покази мод альтернативних українських дизайнерів, виступи акустичних артистів та українських козаків. Ввечері на сцені відбувається концерт. В неділю можна було відпочивати в «Чарівній Чайні», дивитись фільми в кінотеатрі, повправлятись у езотеричних практиках (йозі, тантрі, цигуні суфійських кружляннях,

африканських танцях). На фестивалі діє безліч спортивних та театралізованих розваг. Веселі фокусники та мімі не дозволяють публіці засумувати. Найактивніші можуть пограти в грибний футбол, стрибнути з банджо-джампінгу, перевправитись через Прут, пройтись по канаті, пострибати на батуті. Поряд з живою сценою проходить виступ театру Київо-Могилянської академії. Для дітей діє спеціальний майданчик, проходять різноманітні квести. В арт-галереї «Просто Неба» представляються роботи українських художників та фотографів [1].

Мізуньська «Zвигода»

Фестиваль проводиться у с. Мізунь Долинського району на початку липня. Метою проведення фестивалю є привернення уваги до культури, побуту і традицій українського народу, проблеми самореалізації та залучення молоді до активного проведення дозвілля, відкриття нових музичних талантів, а також сприяння розвитку туристичної галузі Карпатського регіону. Фестиваль охоплює широкий спектр напрямків молодіжної культури. Програма фестивалю включає: конкурсні змагання по приготуванні найкращої української страви і напою, змагання на велосипедах, стрільців-лучників, театральні дійства, жива музика і співи, битва ді-джеїв, участь художників для малювання природи Долинщини, феєрічнешоу. Зрештою, не лише учасники, але й усі бажаючі можуть взяти напрокат луки, велосипеди, а також проіхатися на «Карпатському трамвай». Молодіжний етнофестиваль року просуває музикантів — початківців [5, 6].

Фестиваль автентичної карпатської кухні

У селі Спас Коломийського району Івано-Франківської області у серпні на відбувається фестиваль автентичної карпатської кухні «Смачний Спас».

Розпочалася акція міжнародним семінаром з обміну досвідом «Регіональні традиції кулінарної спадщини у співпраці з місцевими виробниками, ресторанами готелями та садибами зеленого туризму та агро-екотуризму» за участю дослідного інституту органічного сільського господарства Швейцарії і фінансової підтримки Швейцарської конфедерації. Відбувається також екологічний вернісаж — кінна екскурсія мальовничими місцями села Спас і концертна програма «Гуцул-хуліган». Основна мета фестивалю — розвиток і збереження культури автентичних продуктів харчування Карпатського регіону як складової пропагування та сприяння розвитку сільського туризму, органічного землеробства і здорового способу харчування, ефективного використання природно-рекреаційного потенціалу, етнічних традицій та ремесел. На «Смачному Спасі» проходить конкурс «Крайна гурманів», де представляється автентична їжа Карпатського регіону. Також традицій Коломийщини показують гуцульські села. Усі охочі можуть оглянути фольклорні садиби, виставки майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, виставку-ярмарок органічної продукції, сектори зеленого туризму і виробників енергоощадних технологій. Тут можна спробувати автентичну їжу Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Чернівецької областей. На фестивалі відбувається презентація кулінарної спадщини Швейцарії, Австрії, Польщі і Румунії. У рамках етнографічної програми проходить конкурс етнічних ремесел «Спаський вернісаж». Протягом двох днів виступають фольклорно-етнографічні колективи, проводяться етноігри. Також на фестивалі проходить презентація енергоощадних технологій [3].

Фестиваль «Писанка»

У місті Коломия Івано-Франківської області у квітні проходить фестиваль «Писанка». Присутні майстри писанкарства не лише з України, але і з інших країн, зокрема, з Польщі, Росії, Румунії. Основні дійства відбуваються на площі перед єдиним у світі Музеєм Писанки у Коломії. У програмі фестивалю — виставка-продаж творів декоративно-ужиткового мистецтва, конкурс писанкового розпису, мистецька програма фестивалю за участю колективів народної аматорської творчості, українські Великодні вечорниці для молоді, розважальна програма «Коломийська забава». Родзинкою фестивалю став конкурс розпису нетрадиційної писанки [5].

Свято Ковалів

«Свято ковалів» — традиційний щорічний Міжнародний ковальський фестиваль у місті Івано-Франківську, що був започаткований 2001 року; проводиться до Дня міста (7 травня) і триває декілька днів; одна з найбільших культурно-мистецьких подій і значна туристична принада міста, один з найбільших ковальських фестів у Східній Європі. У фестивалі вже традиційно беруть участь представники з усіх областей України та 15–35 країн світу (традиційно з Німеччини, Польщі, Росії, Білорусі, Литви, Франції, Чехії, Ізраїлю, США, Австрії, Нідерландів тощо). Це — провідні майстри ковальського ремесла, художники та скульптори по металу, ковалі з міжнародним визнанням та народні майстри. Загалом у одному заході беруть участь до 300 ковалів. Одним з основних завдань фестивалю є збереження і відродження ковальства і як ремесла, і як мистецтва. Вибір дати заходу — прив'язка до Дня міста — невипадковий, адже має на меті залучити якомога більше відвідувачів свята, зокрема туристів. За роки існування фесту «Свято ковалів» (7–9 травня 2010 року відбувся VIII такий захід) випрацювано певний стандарт його проведення, щороку затверджується Програма фестивалю, яка передбачає демонстрацію ковальської праці, ярмарок кованих речей і сувенірів (відливання і продаж сувенірних ковадл), численні майстер-класи з різних технік кування, виступи музичних, зокрема рокових гуртів, презентації спеціалізованих видань, як завершення підбиття підсумків заходу художню виставку «Орнаментальне ковальство». Однак щороку організаторами привноситься у дійство щось нове. Визначною подією в рамках VII «Свята ковалів» (2009) стало внесення Івано-Франківська завдяки власні фестивалю до «Кільця європейських ковальських міст», до якого окрім нього належать 16 міст Європи, серед яких Україну представляє також Донецьк. Тоді ж уперше «Свято ковалів», закінчившись в Івано-Франківську, продовжило роботу в Кам'янці-Подільському, старовинному осередку ремесел на Поділлі.

Традиційним у рамках івано-франківського фестивалю «Свято ковалів» стало виготовлення всіма його учасниками-ковалями спільноти скульптури під час заходу, за що виконавці одержують дипломи Фестивалю, а за оцінками журі — кращі премії почесними нагородами. Ці декоративні композиції — подарунок ковалів світу Івано-Франківську до дня його народження і подяка за гостинність та привітність його мешканців. Такі ковані скульптури, виготовлені протягом свята, останніми роками урочисто відкриваються на початку

наступного Міжнародного фестивалю, і таким чином, місто вже має декілька оригінальних пам'ятників (див. Пам'ятники Івано-Франківська). Івано-Франківськ вже отримав в дарунок від попередніх фестивалів скульптурні композиції «Букет майстрів», «Великоднє сонце», «Дерево щастя» [3, 5].

Галицька старовина

Метою фестивалю є поширення та популяризація українських історичних та мистецьких цінностей, народних традицій і культури України, представлення предметів старовини та колекціонування, українського етнічного антикваріату. У експозиціях фестивалю беруть участь колекціонери, митці, виробники сувінірної продукції, заклади культури та художні колективи м. Івано-Франківська, області та інших регіонів України. Учасники та відвідувачі фестивалю мають змогу ознайомитись з гуцульським етнічним антикваріатом, предметами колекціонування, монетами, банкнотами, історичними документами, старовинним гуцульським одягом, посудом наших предків, знаряддями праці, продукцією гончарства, теслярства, столярства, ткацтва, вишивки, лозоплетіння, ковальства та інших народних промислів. Ознайомлення з експозиціями фестивалю дозволяє учасникам, мешканцям міста та гостям фестивалю ознайомитися з проявами багатогранної української історії та культури, народними ремеслами та традиційними промислами, етнічними старожитностями, сприяє популяризації історії нашого краю в контексті української культури та етносу [3].

Таким чином можна зробити висновок що фестивалі, які проходять на Прикарпатті, зі своєю самобутньою культурою та різноманітними традиціями є важливим осередком розвитку етнотуризму в Україні.

Література

1. Коробейникова Я. С. Стратегія збалансованого туризму. [Текст]: конспект лекцій для студентів спеціальності «Туризм» / Я. С. Коробейникова. — Івано-Франківськ: Факел, 2010. — 149 с.
2. <http://tourlib.net> [Електронний ресурс]: — все про туризм, туристична бібліотека, стаття «Передумови та етапи розвитку туризму в Карпатському регіоні України».
3. <http://artverter.com> [Електронний ресурс]: — останні новини у культурному житті Прикарпаття. — Назва з титульного екрану.
4. <http://festivals.vybir.net> [Електронний ресурс]: — сайт фестивалів. — Назва з титульного екрану.
5. <http://zik.com.ua> [Електронний ресурс]: — «Західна інформаційна корпорація» — інформаційне агентство. — Назва з титульного екрану.

Коробейникова Я. С., Коропецкая М.

ФЕСТИВАЛИ НА ПРИКАРПАТЬЕ КАК ЦЕНТРЫ ЭТНОТУРИЗМА

В данной статье этнотуризм позиционируется как вид туризма который помогает сохранить культуру и традиции народа и является благоприятным фактором для экономики в целом. Самые благоприятные условия для развития этнографического туризма имеют Карпаты. Большое количество исторических, этнографических и других достопримечательностей создает замечательные условия для отдыха. В основе развития этнотуризма Прикарпатья есть разнообразные фестивали которые отмечаются своей самобытностью и

подлинностю. Фестивали необходими для того, чтобы показать возможность гармоничного существования человека в окружающей среде, развитие и сохранение культуры Карпатского региона, эффективного использования естественно-рекреационного потенциала, этнических традиций и ремесел.

Ключевые слова: туризм, этнотуризм, фестивали, Прикарпатье.

Korobeinykova Y. S., Koropetskaia M.

FESTIVALS ON PRYCARPATIA AS THE ETHNIC TOURISM CENTRES

The question of modern tourism opens up in this article, him positive and negative influence on an environment. Ethnotourism is a type of tourism which helps to save a culture and traditions of people and is a favourable factor for an economy on the whole. The most favourable terms for development of ethnographic tourism have Carpathians. Plenty of historical, ethnographic and other sights creates remarkable terms for rest. In basis of development of etnotourism in Prykarpattya there are various festivals that is marked the originality and authenticity. All these festivals are needed in an order to show possibility of harmonious existence of man in an environment, development and maintenance of culture of region of Carpathians, effective use of naturally-recreational potential, ethnic traditions and handicrafts.

Keywords: tourism, etnotourism, festivals, Prykarpattya.

УДК: 338.48

Бучко Ж. І.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
**ФЕСТИВАЛІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ
ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ**

Розглянуто фестивалі як вид організації дозвілля та відпочинку туристів. Проаналізовано чинники, за якими можуть класифікуватися фестивалі; здійснено класифікацію фестивалів. Такий підхід до поняття фестивального туризму дозволить розширити існуючі види туризму, розробити концепцію подальшого розвитку туризму та місця фестивалів в економіці регіонів, де вони поводяться.

Ключові слова: фестиваль, туризм, фестивальний туризм, етнотуризм.

Поняття «фестивального туризму» чи «фестивального туру» все частіше з'являються у переліку пропонованих туристичних послуг і завойовують все ширшу аудиторію. Однак у розробках відомих вітчизняних вчених України та Росії нам не вдалося віднайти відповідних тлумачень цих термінів. У працях В. Ф. Кифяка [10] та монографії «Міжнародний туризм» А. Ю. Александрової ми не зустрічаємо поняття «фестивального туризму» взагалі. В монографії

М. П. Крачилі «Географія туризму» [11] зустрічається такий вид туризму, як культурно-розважальний, в якому автор виділяє розважальні подорожі з метою відвідування фестивалів та спортивних змагань. І. М. Школа [13] також виділяє пізнавальні тури, метою яких є відвідування свяtkових заходів, концертів, виставок, але такого терміну, як «фестивальний» в його роботах немає. Фестивально-видовищний та спортивно-видовищний як підвіди культурно-розважального туризму пропонує в своїх працях О.О. Бейдик [2].

Підгрунтам фестивального туризму в Україні, зокрема і в Карпатському регіоні, є збережені етнічні та релігійні традиції, чому присвячено ряд публікацій [1, 4–9, 12]. Питання класифікації фестивалів частково розглядаються Лесиком А., Бучко Ж. [12] та Грицку-Андрієш Ю. П., Бучко Ж. І. [9].

Багата культурна спадщина населення Українських Карпат формує передумови для облаштування в регіоні етнотуристичних маршрутів з якнайширшим використанням існуючої мережі музеїв, центрів народних промислів, місць проведення етнічних свят та фестивалів. Тому метою дослідження є аналіз фестивалів Карпатського регіону як етнокультурної передумови розвитку туризму та викремлення місць проведення традиційних фестивалів та свят.

Протягом останніх років спостерігається підвищений інтерес туристів до етнокультурної спадщини мешканців Карпатського регіону. З іншого боку, самі носії цієї культури намагаються зберігати, відтворювати й популяризувати свої традиції. Найбільш вдалим способом адаптації народного та культурного надбання до використання в туристичному бізнесі є організація та проведення етнічних фестивалів, кількість яких щорічно зростає. Обґрунтовано виникає потреба у їх класифікації.

Критеріями поділу фестивалів визначимо наступні:

- рівень (міжнародний, всеукраїнський та регіональний);
- постійність (з постійним чи змінним місцем проведення);
- зміст (етнокультурні, фольклорно-етнографічні, етнічно-музичні, декоративно-прикладні, етнічно-кулінарні, гумористичні, екстремальні тощо).

Етнокультурні фестивалі: Гуцульський фестиваль — один з найбільших, найдавніших та найвідоміших фестивалів в Україні, який проводиться в різних містах Гуцульщини. Перший гуцульський фестиваль відбувся у Верховині в 1991 році. Мета фестивалю — підтримка розвитку і популяризації традиційних видів народного мистецтва, звичаїв та обрядів етнічної групи українців-гуцулів, підвищення соціального і мистецького статусу автентичного фольклору, виявлення самобутніх творчих колективів, окремих виконавців та майстрів образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва. Основне завдання фестивалю — піднести проблеми гуцульського регіону до їх практичного виконання на державному рівні, привернути увагу громадськості та зарубіжжя до регіону задля його всебічного розвитку [6].

Фестиваль «Бойківська Ватра» проводиться щорічно в різних містах і селах Бойківщини. Мета фестивалю — відродження та збереження духовної спадщини бойківського регіону, підвищення соціального і мистецького статусу автентичного фольклору, виявлення самобутніх творчих колективів, майстрів народного, декоративно-прикладного мистецтва Бойківщини [12]. Всеукраїнський фестиваль лемківської культури «Дзвони Лемківщини» відбувається в містечку

Монастирська Тернопільської області. Метою фестивалю є консолідація лемків, відріваних від своїх рідних земель [7].

Фольклорно-етнографічні. З 1990 року відомий Міжнародний фольклорно-етнографічний фестиваль «Буковинські зустрічі». Проводиться щороку з травня по жовтень в Польщі, Румунії, Угорщині та Україні (Чернівці), у фестивалі беруть участь колективи з цих країн, які культывують буковинські традиції [3]. Сюди відносяться також фестиваль «На Синевір трембіти кличуть». Проводиться з 2002 року на Закарпатті, біля гірського озера Синевір. Творчі колективи демонструють народні танці і співи [12]. З 2006 року під егідою CIOFF (Міжнародної Ради Організації Фестивалів Фольклору та Традиційних Мистецтв) започаткований щорічний фестиваль «Івана Купала на Буковелі». Художні народні колективи з України, Росії, Польщі, Словенії та Румунії приїхали на курорт, щоб у танці, пісні, музиці та народних забавах представити свої традиції святкування цього справді народного свята. Своєрідним гармонійним поєднанням усього цього був вечір дружби за участь Народного колективу з Бали (Індія). Учасники фестивалю здійснили сходження на Говерлу, біля підніжжя якої дали великий гала-концерт [7].

Музичні фестивалі включають міжнародний фестиваль «Rock&World» музики «Європа-центр». Проводиться в закарпатському місті Рахів з 2005 року, участь у фестивалі беруть відомі українські і зарубіжні поп і рок-гурти. Це перший український фестиваль європейського рівня, який поєднує відомих музикантів з різних країн Європи та України, які працюють в форматі World Music. «Європа-центр» у Рахові — концептуально новий проект, який ставить за мету не лише проведення масштабної музично-розважальної акції, а ще й бере участь у вирішенні кола стратегічних питань державної культурної політики України, а саме — у розвитку культурно-історичних земель у взаємодії з утвердженням високих стандартів європейської культури; у пропаганді українського мистецтва за кордоном; у збереженні і актуалізації національної мистецької спадщини; у програмі залучення до міжнародних туристичних маршрутів об'єктів культурної спадщини України; у розвитку культурного туризму, що максимально враховує і використовує багатий культурний та природний потенціал України [9].

Фестиваль молодих виконавців сучасної української пісні «Молода Галичина» відбувається у місті Новояворівськ Львівської області, проходить у формі конкурсу, в якому беруть участь молоді виконавці [12]. DJs Фестиваль в Карпатах — «Сколедж». Проходить у місті Сколе Львівської області, у програмі фестивалю виступи більше десятка діджеїв.

Музично-етнічні фестивалі найкраще представлені Міжнародним фестивалем етнічної музики та лендарту «Шешори», що з 2003 р. проводився в мальовничому селі Шешори Івано-Франківської області (пізніше трансформований у «Арт-поле», місце проведення змінювалось вже двічі). Головна ідея фестивалю полягає у підтримці регіону з його традиціями, обрядами, музикою, природою, у допомозі місцевому населенню зберегти їх, у наданні поштовху активному розвитку зеленого туризму. Концептуально організатори вважають його спробою творчого й гармонійного співіснування людини зі світом, який її оточує, оскільки етнічна музика та лендарт є тими напрямками мистецтва, що побу-

довані саме на такому взаєморозумінні. В програмі фестивалю — виступи відомих українських і зарубіжних виконавців етнічної музики, різноманітні майстер-класи народних умільців [7]. Міжнародний фестиваль «Селиська співанка» проводиться в селі Нижнє Селище Хустського району Закарпатської області. Глядачі зможуть приняти участь в спортивних іграх, насолодитися виставками старих фото етнічного спрямування та пересвідчитися у багатстві фантазій та традицій народних умільців, а також долучитися до процесу боді-арту. «Селиська співанка» — це виключно жива музика, яка створює тільки позитивні емоції, засновані на українських тисячолітніх традиціях, знайомство з етнічними мотивами інших народів Європи.

Фестивалі-ярмарки. Тут доцільно виділяти декоративно-ужиткові та етнічно-кулінарні фестивалі. Прикладом першого типу є «Карпатський Вернісаж», що відбувається щорічно в Івано-Франківську з метою популяризації народних традицій та культури регіону, представлення таких ремесел, як різьба по дереву, ткацтво, вишивка, писанкарство, ковальство, гончарство, лозоплетіння, твори художнього мистецтва, ліжникарство тощо. Фестиваль дає можливість мешканцям та гостям краю ознайомитися із народними ремеслами та традиційними промислами, сприятиме збереженню культурної самобутності краю. В рамках фестивалю: уроки народного промислу від учасників, акції та подарунки від спонсорів та організаторів, виставка-ярмарок робіт у Івано-Франківському обласному художньому музеї, виступи художніх колективів [9]. До етнічно-кулінарних віднесемо вже традиційний фестиваль бринзи (по-місцевому бриндзі), що проходить у Рахові й завершує літній половинський сезон. На фестивалі щедро представлені традиційні вироби молочної продукції та етнічного мистецтва Карпат. Під час фестивалю відвідувачі можуть придбати: бринзу, вурду, овечий сир, вироби народних умільців, а також послухати самобутні фольклорні колективи, оркестири народних інструментів, троїсті музики. У фестивалі «Червоне вино» (м. Мукачево) беруть участь понад вісімдесят виробників вина. Гості можуть продегустувати різні сорти вин і придбати будь-які з них. Не менш популярним є фестиваль солонини, що відбувається у Міжгір'ї. В 2006 році в с. Лазещина Рахівського району вперше був проведений фестиваль картоплі.

Окремої уваги заслуговує фестиваль гуцульського гумору «Захарецький гарчик». Відбувається щорічно восени в с. Підзахаричі Путильського району Чернівецької області [14]. Відомим є також гумористичний фестиваль «Бербениці фіглів» у с.м.т. Ясіня на Закарпатті.

До екстремальних фестивалів віднесемо спортивно-культурний фестиваль «Планета Драгобрать» (урочище Драгобрать, смт. Ясіня Рахівського району Закарпатської області), «Мізунську Звігоду» (смт. Новий Мізунь Долинського району Івано-Франківщини), Всеукраїнський зимовий фестиваль екстремальних видів спорту «Гуцулія. Зима» (спортивна база Заросляк, смт. Ворохта Івано-Франківської області). Мета таких заходів — популяризація здорового способу життя, підтримка та розвиток традиційних для Карпат видів спорту, залучення до участі туристів з інших регіонів. До програм цих фестивалів обов'язково залучаються виступи етномузичних колективів.

Розвиток туризму як перспективної галузі економіки в Карпатському регіоні потребує пошуку різноманітних засобів зацікавлення і приваблювання рекреантів. Одним з таких засобів і цікавим напрямом туризму є етнографічний туризм, що набуває з кожним роком все більшої популярності. Практика переконливо засвідчує, що фестивалі і етнографічні дійства є важливими чинниками створення відповідного наукового ґрунту для національно-культурного відродження і розвитку Карпатського регіону, ефективними засобами збереження його культурно-історичної спадщини, вдосконалення туристичної інфраструктури регіону та урізноманітнення туристичного продукту.

Література

1. Барвиста Буковина. Горизонти цільового туризму / [Бузинський М. Д., Никирса М. Д., Коржик В. П., Бучко Ж. І.]. — Чернівці: Прут, 2009. — 152 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. — 304 с.
3. Буковина: спільна культурна спадщина / [упоряд.: Ж. Стельмащук]. — Чернівці: Місто, 2009. — 200 с.
4. Бучко Ж. І. Етнотуристський потенціал музеїв Карпатського регіону / Ж. І. Бучко, А. Д. Кібіч // Регіон-2009: суспільно-географічні аспекти: міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 квіт. 2009 р.: мат. конф. — Харків, 2009. — С. 221–223.
5. Бучко Ж. Музейна культурна спадщина Чернівецької області в маршрутах етнотуризму / Ж. Бучко // Історія української географії та картографії. Частина 1: Збірник мат. конф. — Тернопіль, 2010. — С. 194–197.
6. Бучко Ж. Народні звичаї та традиції населення Українських Карпат у контексті фестивального туризму / Ж. Бучко // Вісник наукових досліджень. Серія: Туризм. — Тернопіль, 2006. — Випуск 2. — С. 183–185.
7. Бучко Ж. І. Народні традиції в туристичній індустрії Карпатського регіону / Ж. І. Бучко, А. І. Гольча, В. П. Чупак // Сфера розваг — важлива складова у підвищенні ефективності туристичного бізнесу: Зб. наук. праць. — Донецьк, 2006. — С. 231–234.
8. Бучко Ж. І. Територіальна структура туристичних ресурсів Буковини / Ж. І. Бучко, В. Г. Явкін, В. Ефрос // Дністровський каньйон — унікальна територія туризму: міжнар. наук.-практ. конф., 16–18 трав. 2009 р.: мат. конф. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. — С. 169–171.
9. Грицку-Андрієш Ю. П. Фестивальний туризм у системі рекреаційно-туристської діяльності / Ю. П. Грицку-Андрієш, Ж. І. Бучко // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 519-520: Географія. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. — С. 56–60.
10. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. — Чернівці: Зелена Буковина, 2003. — 312 с.
11. Крачило Н. П. Географія туризма / Н. П. Крачило. — К.: Вища школа, 1987. — 208 с.
12. Лесик А. Фестивалі Карпатського регіону як чинник туристичної привабливості / А. Лесик, Ж. Бучко // Проблеми розвитку депресивних регіонів: Мат. міжнар. конф. — Ніжин: Аспект-поліграф, 2007. — С. 174–177.
13. Менеджмент туристичної індустрії: Навчальний посібник / [І. М. Школа]. — Чернівці: Книги-ХХІ, 2005. — 596 с.
14. Oameni si locuri in Bucovina / [V. Efros, S. Purici, V. Iavkin, S. Baisanu, A. Dorneanu, Z. Buchko]. — Suchava, 2009. — 248 p.

Бучко Ж. І.

ФЕСТИВАЛИ КАРПАТСКОГО РЕГІОНА КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА

Рассмотрены фестивали как вид организации досуга и отдыха туристов. Проанализированы факторы, по которым могут классифицироваться фестивали; проведена классификация фестивалей. Такой подход к понятию фестивального туризма позволит расширить существующие виды туризма, разработать концепцию дальнейшего развития туризма и места фестивалей в экономике регионов, где они происходят.

Ключевые слова: фестиваль, туризм, фестивальный туризм, этнотуризм.

Buchko Z. I.

FESTIVALS OF CARPATHIANS REGION AS FACTOR OF ETNOTOURISM DEVELOPMENT

There are festivals as a form of recreation and leisure at the tourist market. In this article considered the whole set of factors, which may be classified festivals; done typing festivals, a classification scale of festivals. This approach to the concept of festival tourism will enhance the existing forms of tourism, developed the concept further development of tourism and a place of festivals in the economy of regions where they occur.

Keywords: festival tourism, festival tourism, ethnotourism.

УДК 338.485

Мурава Ю. І.

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕТНОСТИЛІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ

У статті розкривається поняття «етностиль», розглядаються основні напрями та особливості етностилів та їх використання в етнотуризмі, а особливо використання українського стилю в дизайні.

Ключові слова: стиль, дизайн, декор.

Останнім часом популярним напрямком туризму став етнотуризм. Тому не дивно, що посилився інтерес туристів до етнічних традицій українського народу. А дизайн інтер'єру туристичних комплексів може найкраще їх продемонструвати. Актуальною проблемою стає вдале відображення українських традицій завдяки використанню етностилю.

При аналізі праць українських та зарубіжних вчених, чітко видно, що дослідженням української та інших культур та їх етностилів займалися багато різноманітних науковців.

Є кілька цікавих етнографічних робіт з української культури. Це «Давня архітектура українського села» Данилюка А. Г., у якій йдеться про українську традиційну архітектуру у синтезі побутового і естетичних аспектів та розглядається внутрішнє упорядження української хати; «Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник» за редакцією А. Пономарьова, що дає короткий опис головних особливостей української культури та містить хороші ілюстрації. Дослідженням різноманітних аспектів питання стилю в дизайні займалися у своїх роботах також такі науковці, як Шумега С. С., Гнатюк М. В. та Цибух В. І.

Чітко видно, що проблема етностилу та його особливостей була і є предметом багатьох дискусій науковців.

Предметом дослідження є етнічні стилі, що використовують при організації рекреаційних закладів та етнотурів.

Метою дослідження є виявлення основних етнічних тенденцій, що використовуються у світі та аналіз українського етностилу.

Завданням даної статті:

- розкрити поняття «етностиль»;
- надати характеристику найбільш поширеним етностилям у світі;
- проаналізувати український етностиль.

Життя стає все більш стрімким і космополітичним. В інтер'єрі це знаходить вираз у таких стилях, як хай-тек і мінімалізм, що стирають національні та культурні особливості. Але на противагу загальній стандартизації, на іншому полюсі залишається етностиль — національний характер приміщення. Етнічний стиль в інтер'єрі розуміємо як створення обстановки з використанням національного колориту, характерного для традицій того чи іншого народу, тієї чи іншої культури [2]. Етностиль — це сукупність кольорів, предметів декору, меблів, матеріалів, характерних для оздоблення будинку тієї або іншої країни, регіону. Етностиль сьогодні в моді, адже це вірний спосіб надати житлу індивідуальне обличчя, причому завжди симпатичне і самобутнє.

Найпопулярнішими зараз є такі етнічні стилі: японський, африканський, французький та англійський.

Інтер'єр у японському стилі — це перш за все максимум відкритого простору, що по можливості обмежують лише необхідні конструктивні елементи, такі як стіни, підлога, стеля, в інших випадках — опорні стовпи або перегородки. Приватний котедж — ідеальне місце для втілення стилізацій японського будинку, тому що у японському будинку традиційним продовженням інтер'єру завжди був і залишається ландшафт. Внутрішній простір будинку у японців відрізняється відсутністю стаціонарних стін; він поділяється пересувними перегородками або ширмами, текстильними або паперовими завісами [1]. Вітаються не тільки завіси і ширми, але також усілякі килими і циновки. Щодо меблювання, то головна умова — меблі повинні бути виконані з природних матеріалів. Характерними мотивами вважаються ієрогліфи, зображення листя

або квітів; крім того, в якості компонентів покриттів, призначених для декорування, все частіше виступають соломка, рафія, джут, сизаль, бамбук та інші рослинні матеріали. Важливим є також правильне розміщення меблів. При створенні інтер'єру в основному використовують світлі кольори. Ще однією характерною особливістю японського стилю є мінімальне наповнення простору [3]. Тому не варто занадто захоплюватися декоруванням простору. Саме тому, мабуть, японський стиль є таким розповсюдженім. Він приваблює сучасну людину своїм легким та спокійним поглядом на світ. Адже у наше стрімке століття, коли ми щодня відчуваємо інформаційні та подієві перевантаження, так хочеться, прийшовши додому, відпочити та зануритись в атмосферу затишку і тепла. Тому дехто надає перевагу інтер'єрам, що декоративно мінімально насичені.

Інтер'єр в африканському стилі. В якості альтернативи спокійному і гармонійному японському стилю можна створити в будинку чи використати в облаштуванні рекреаційних комплексів, в етнотуризмі маленьку Африку. Такому виборові сприяють кілька причин. Перш за все, мала кількість сонячних днів у році, що властива нашим північним широтам, спонукає нас до створення екзотичної обстановки. Ще однією причиною є жага гострих відчуттів та динамічний спосіб життя сучасних людей. З практичної точки зору, для того щоб додати житлу африканського колориту, зовсім не потрібна глобальна перебудова простору. А це ще один чималий плюс.

Основою при створенні «африканської» атмосфери є правильно вибрана колірна гама. Палітра стін може коливатися від різних відтінків теракоти до вогненно-червоного чи від яскраво-жовтого до темно-коричневого [4]. Особливе місце в інтер'єрі відводиться чорному, що символізує колір африканської ночі, який стане ідеальним рішенням для бордюрів і окремих предметів меблів. Щодо меблювання, то слід звернути увагу на предмети ручної праці. У декорі меблів використовуються шкіри диких тварин або більш гуманні плетені циновки з усіляких рослинних матеріалів і розпис по дереву.

Важливою особливістю «африканського» інтер'єру є природні матеріали. Найбільш доречними є масиви палісандра і сандалу, ебенове і червоне дерево. При створенні африканського декору неодмінно потрібно використовувати несподівані й екзотичні елементи, виконані, наприклад, зі слонової кістки, рогу, панциру черепахи тощо. Не варто також нехтувати різноманітними ритуальними шаманськими масками, дерев'яними статуетками ідолів, етнічними музичними інструментами (наприклад, тамтами, обтягнуті шкурами диких тварин), наконечниками списів, грубим керамічним посудом або дерев'яними скриньками. Не варто забувати про аксесуари зі змійою і крокодилячої шкіри, ікла і кігті диких тварин, риб'ячу луску і пір'я птахів — словом, все те, що здається нам екзотичним. Такий інтер'єр більше підходить енергійним людям, що є прихильниками екзотики, загадковості, оригінальності та пригод.

Своєю вищуканістю вирізняється інтер'єр у французькому стилі. Це романтичний, елегантний, ефектний інтер'єр, в якому знаходять свое відображення такі відомі стилістичні напрями як бароко, рококо і ампір. Для створення інтер'єрів у французькому стилі потрібні не лише певні знання характерних

атрибутів даного напряму дизайну, але і бездоганний смак. Розкіш повинна впадати в очі, але не «бити через край». Французькі інтер'єри характеризуються поєднанням багатства, витонченості і комфорту. Для досягнення такого ефекту в оздобленні приміщення щедро використовуються коштовні породи дерева, паркет і натуральні камені світлих тонів. Колірна палітра французького інтер'єру складається в основному з пастельних тонів. Основними особливостями є гармонія стародавніх предметів із сучасними, картинами в красивих окладах, дзеркала в позолочених рамах, килими і гобелени, оброблені тканинами стіни тощо. У ньому важливі не стільки кольори і матеріали, що застосовуються, скільки стильова єдність з обстановкою будинку. Цьому стилю інтер'єру нададуть перевагу витончені, елегантні люди з бездоганним смаком.

Інтер'єр в англійському стилі має бути комфортним і при цьому строгим. «Мій дім — моя фортеця» — ось філософія життя англійців, яка чітко прослідовується в цьому етностилі. Він повинен демонструвати респектабельність власника будинку та його соціальний статус. Цей стиль (його іменують ще колоніальним) — це така обстановка затишних котеджів, предмети яких зберігались і доповнювалися багатьма поколіннями сімей, утворивши органічний сплав старого і нового. Це можуть бути масивні шкіряні меблі, дерев'яні панелі чи камін. Основні риси цього стилю — це симетричність, витримання пропорцій та неповторна атмосфера спокою і комфорту [1]. Для декорування стін, як в холі, так і в інших приміщеннях прийнято використовувати дерев'яні панелі, текстиль, картини, гобелени, гравюри, мисливські трофеї і зброю. Улюбленими сюжетами для картин є полювання; традиційними вважаються портрети предків та англійські пейзажі, виконані аквареллю або маслом. У декорі широко використовуються фольклорні мотиви. Сходи прикрашають різьбленими дерев'яними перилами, а якщо дозволяє простір, то і статуями в античному стилі [7]. Відмінною особливістю стелі англійського інтер'єру є ліпнина або різьблені відкриті крокви, що мають обов'язково бути з темного дерева. Дерев'яні підлоги вистилають м'якими килимами. А також неможливо уявити собі англійський інтер'єр без традиційного каміна, який зігріває не лише тіло, але і душу, прохолодними, туманими вечорами, що є характерними для Англії. Загальний вигляд житла, оформленого в англійському стилі, створює відчуття спокою, комфорту й затишку. Цей етнічний стиль підходить впевненим у собі, респектабельним людям, що цінують комфорт і традиції.

Досить популярним у дизайні будинків та використанні у туризмі є український етностиль. Досконалими і довершеними етнічними стилями в історії української культури вважаються модерн і бароко (українське, козацьке).

Правдивим українським інтер'єром можна назвати той, що несе в собі етнічні, а також слов'янські мотиви сільських будинків. Відмінними особливостями цього національного дизайну є насамперед природні обтічні форми, як у зовнішній архітектурі будівель, так і у внутрішньому оздобленні приміщення. Головною особливістю українського стилю є простота. Ще одним важливим елементом при створенні стилю нашого народу є правильно підібрані меблі та аксесуари. Адже обладнання та предмети в інтер'єрі традиційної української хати, крім виконання своїх основних функцій, мали й символічне значення [5].

Належне місце в інтер'єрі повинна займати ікона, що є своєрідним охоронцем щастя і добра. ЇЇ ставлять у найпочеснішому місці — на покуті. Берегинео родинного вогнища була піч, яка зазвичай стояла біля стіни. Вона є важливим елементом інтер'єру, адже вогнище в українців символізує спокій, щастя та джерело світла і тепла. Не менш важливим елементом інтер'єру була скриня. ЇЇ ставлять у світлиці біля столу. У неї дівчата колись складали свої речі та надбання. Саме про неї вони піклувались у період дівування. Скриня є символом майбутньої нової сім'ї. В інтер'єрі широко використовуються предмети та деталі з дерева в якості основного оздоблювального матеріалу. Адже дерев'яні предмети надають дому затишок і вписуються у будь-який стиль, особливо якщо мова йде про етнічний дизайн. Важливо пам'ятати, що у кожної породи дерев є свої переваги, і підбрати матеріал потрібно згідно з поставленими цілями [3]. Наприклад, дуб, який українці використовують багато століть поспіль, дуже міцний і довговічний, тому його застосовують для виготовлення паркету, дверей, сходів чи меблів. Килими, серветки з ручною вишивкою, панно з дерева та кераміки, декоративні подушки, всілякі обереги, закриваючи стіни, створюють єдиний простір краси, тепла і затишку і є характерними особливостями українського етностилю. Серед інших творів українських народних промислів, що здатні прикрасити будь-який інтер'єр, варто назвати різьблені дерев'яні ложки та розписні глечики та тарілки, плетені кошики і личаки, вирізані сопілки та українські національні ляльки. Доповнити подібні аксесуари можна за допомогою національних костюмів, які цілком можуть стати окрасою інтер'єру. Цей стиль інтер'єру варто використовувати при організації рекреаційних комплексів для етносентиментального туризму. Проте він також може привабити тих, хто цінує та прагне відчути подих давнини.

Отже, етностиль — це такий напрямок у дизайні будинків і рекреаційних комплексів, що передбачає використання усіх особливостей національного колориту та традицій певного народу.

У процесі аналізу найпопулярніших етностилів було виявлено їх основні особливості а також наведено приклади, які потреби рекреаційних потоків вони можуть задоволити.

Література

1. //www.kreora.com.ua/ — Стилі в інтер'єрі, 2009 р.
2. //www.ua-dproekt.com.ua/ — Обстановка з національними особливостями, 2010 р.
3. Абрамович С. Д. Світова та українська культура : навч. посібник / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарьова. — Львів, 2004. — 344 с.
4. Гнатюк М. В. Художнє дерево в інтер'єрі народного житла / М. В. Гнатюк. — Івано-Франківськ : Плай, 2000. — 145 с.
5. Данилюк А. Г. Давня архітектура українського села : Етнографічний нарис / А. Г. Данилюк. — К. : Техніка, 2008. — 256 с.
6. Жоголь Л. Е. Декоративное искусство в современном интерьере / Л. Е. Жоголь. — К. : Будівельник, 1986. — 200 с.
7. Шумега С. С. Дизайн. Історія зародження та розвитку дизайну. Історія розвитку дизайну меблів та інтер'єру : навч. посібник / С. С. Шумега. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2007. — 324 с.

Мурава Ю. І.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭТНОСТИЛЕЙ В ОРГАНИЗАЦИИ РЕКРАЦИОННЫХ КОМПЛЕКСОВ

В статье раскрывается понятие этностиля, рассматриваются основные направления и особенности этностилей и их использование в этнотуризме, особенно использование украинского стиля в дизайне.

Ключевые слова: стиль, дизайн, декор.

Murava Y. I.

FEATURES OF THE ETHNICAL STYLES USING IN THE ORGANIZATION OF RECREATIONAL COMPLEXES

The term «ethnical style» is specified, main trends and features of ethnical styles and their use in the ethnical tourism, particularly use of the Ukrainian style in the design are described in this article.

Key words: style, design, decor.

УДК 640.41:338.4

Осипчук М. Д.

Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України
РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇН ЦСЄ

У статті досліджується процес трансформації готельної індустрії деяких країн ЦСЄ та України зокрема. Проаналізовано сучасний стан та проблеми розвитку готельного господарства України, а також шляхи їх вирішення.

Ключові слова: готельне господарство, туризм, туристична інфраструктура, кадрова політика.

В сучасних умовах становлення ринкової економіки міжнародний туризм є одним із перспективних напрямків діяльності України, що зумовлює важливість дослідження усіх чинників, що стимулюють або стримують його розвиток. До галузей, що безпосередньо впливають на обсяги в'їзного туризму, у першу чергу, відносять готельне господарство, що є вагомим елементом туристського потенціалу держави. Тому проблема розвитку готельної індустрії є актуальним предметом дослідження багатьох науковців.

Вагомий внесок у вивчені теоретичних і практичних питань діяльності підприємств сфери готельних послуг, зокрема, здійснили такі українські вчені, як Л. О. Іванова, Л. Г. Агафонова, О. Є. Агафонова, О. Ф. Моргун, Г. Б. Мунін, П. Р. Пущентейло, Т. І. Ткаченко, М. Г. Бойко, І. М. Школа та ін.

Однак, на нашу думку, питання функціонування готельного господарства у трансформаційних країнах з урахуванням останніх тенденцій як на світовому, так і вітчизняному ринках, заслуговують на більш детальне вивчення.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану та виявлення основних напрямків розвитку готельної індустрії трансформаційних країн ЦСЄ та України зокрема в нинішніх умовах.

Подій в кінці 1980-х рр. негативно вплинули на економічний стан більшості східноєвропейських країн і, відповідно, на стан готельного комплексу. З початком якісної перебудови туріндустрії деяких трансформаційних країн ЦСЄ спостерігається успішне реформування готельної інфраструктури.

У 1989 р. урядом Словаччини з метою підвищення ефективності туристичної галузі було розпочато приватизацію її об'єктів. У результаті імплементації «Програми малої приватизації» у Словаччині (1990–1993 рр.) було приватизовано (в основному через аукціон) 128 готелів та 1276 об'єктів ресторанного господарства, представляючи 73,4 % туристичних підприємств, що планувалися до передачі у приватну власність. Отже, «мала» приватизація була швидкодіючим засобом впливу на перехід від планової до ринкової економіки у туристичній індустрії. «Велика» приватизація (ваучерна) 1994–1997 рр. стала завер-

Таблиця 1

Організаційна структура підприємств туріндустрії Словаччини

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Акціонерні товариства, в т. ч.:	565	822	956	1101	1157	1324
• публічні	111	140	67	69	61	49
• приватні	454	682	889	1032	1096	1275
Приватні підприємства	12060	13788	14301	14204	14004	14521

Джерело: [1]

шальним етапом передання туристичних об'єктів у приватну власність (табл. 1).

З початком приватизаційних процесів у країні кількість об'єктів туристичної галузі, що знаходиться у державній власності, поступово зменшувалась. Згідно статистичних даних у готельно-ресторанному секторі станом на 1997 р. основну частку складали приватні підприємства.

У цілому зміна власності на користь приватної в індустрії туризму відбувалась досить динамічно та успішно, виступаючи важливою передумовою формування ринкової економіки. Приватизація сприяла покращенню якості турпослуг, підвищенню ефективності та конкурентоспроможності галузі у цілому.

Відчутний прогрес у сфері туризму в Польщі протягом перехідного періоду зумовлений зміною політичних та економічних передумов у регіоні, що позитивно вплинуло на обсяги надходження інвестицій у туристичну інфраструктуру держави (табл. 2).

Аналіз структури інвестованих коштів у туристичну галузь Польщі свідчить про домінування готельної індустрії (49 %). З 1990 по 2000 р. кількість

Таблиця 2

Динаміка інвестицій у галузь туризму у Польщі, 1990–2009 рр.

	1990	1995	1998	2000	2004	2007	2008	2009
Інвестиції у туріндустрію (млн. дол.)	1700	2100	4300	3900	3800	7700	9300	8000
Інвестиції у туріндустрію на душу населення (дол.)	44,5	54,4	11,2	101,4	98,4	199,9	241,6	207,9
Частка інвестицій у галузь туризму у загальному обсязі інвестицій	8,75	8,97	9,75	8,83	8,3	8,4	8	7,9
Темп приросту, ланцюговий, %		23,5	104,8	9,3	2,6	102,6	20,8	13,9

Джерело: розроблено автором за даними [2]

готелів у Польщі збільшилася з 697 до 1449, а станом на 2009 р. вона налічувала 2836 одиниць [3].

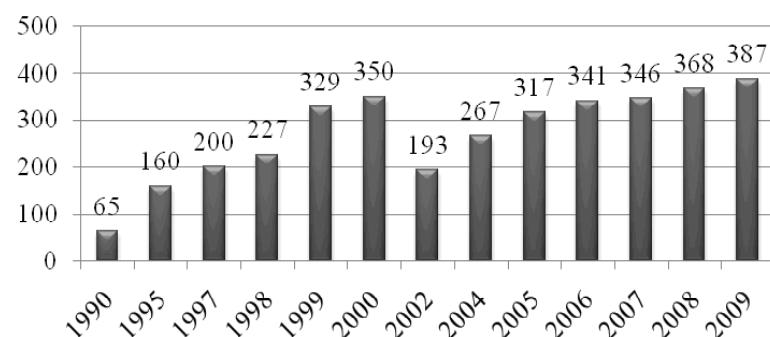

Рис. 1. Динаміка розвитку готельних закладів Естонії, 1990–2009 рр.

Джерело: [4]

Протягом останніх двадцяти років спостерігається динамічна розбудова туристичної інфраструктури Естонії, зокрема, закладів розміщення (рис. 1).

Готельна база Естонії за період трансформації була істотно оновлена за рахунок масових інвестицій як національного, так і іноземного капіталу. У 2000 р. було інвестовано у основні засоби закладів розміщення 12,3 млн. євро; після вступу до ЄС даний показник зростав, склавши 27,4 і 33,2 млн. євро відповідно у 2005 та 2008 рр. [4].

У цілому, усвідомлюючи значний туристичний потенціал країн ЦСЄ, дедалі більше інвесторів вкладають кошти у будівництво та розвиток готелів та інших закладів розміщення.

У 2009 р. у країнах ЦСЄ-11 налічується майже 27300 готелів, що складає зростання на 28 % порівняно із 2005 р. В середньому пропозиція готельних закладів збільшувалася щорічно на 5,8 %.

Аналізуючи стан вітчизняного ринку готельних послуг, необхідно зазначити, що на сьогодні Україна займає одне з останніх місць у списку європейських країн за кількістю готелів. В Україні на 1 готель припадає близько 27 тис.

жителів, у той час, як в Чехії даний показник становить 2,3 тис., в Естонії — 3,4 тис., у Болгарії — 3,9 тис. Розвиток готельного сектору в Україні відбувається досить повільними темпами, що можна обґрунтувати низкою негативних причин, зокрема: вплив кризової ситуації; економічна та політична нестабільність; обмеженість інвестиційних ресурсів; недостатня державна підтримка; невикористання можливостей стратегічного менеджменту; нерозвиненість наукової бази проведення реформ та інноваційної політики у даній сфері; недосконалість реклами українських туристичних центрів та, відповідно, готелів за кордоном тощо [5, 29–30].

Незважаючи на ряд недоліків у сфері готельного господарства, цей вид послуг в Україні продовжує розвиватися, про що свідчить динаміка кількості підприємств готельного господарства України протягом 1990–2009 рр. З 2005 р. чітко простежується тенденція до збільшення підприємств готельної індустрії. Так, на території України в 2005 році функціонувало 1232 підприємства готельного господарства. У порівнянні із 2004 р. їхня кількість збільшилась на 40 одиниць (на 3,4 %). З того часу відзначається стабільний темп зростання, і у 2009 р. кількість підприємств готельної індустрії склала 1684 одиниці, що на 452 одиниці, або на 36,7 % перевищує показник 2005 року, що пояснюється в основному створенням нових готелів у зв'язку із початком процесу підготовки країни до проведення фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012» [6].

Попри збільшення чисельності підприємств готельного типу, коефіцієнт використання місткості вітчизняних засобів розміщення удвічі нижче світового рівня. Протягом останніх 20 років середньорічний коефіцієнт використання місткості готелів зменшився на 0,54 пункти, або на 70 %, порівняно з 1990 роком, і склав у 2009 році 0,23. Такий суттєвий спад попиту на готельні послуги у 2007–2009 рр. зумовлений зменшенням доходів населення та значним зростанням цін на готельні послуги в умовах інфляційних процесів та кризової ситуації у світовій економіці [7].

Як вже було визначено вище, у своєму становленні готельний ринок України зіткнувся з низкою проблем, котрі не можна вирішити без підтримки держави. Однією з них є слабкість внутрішньої конкуренції, що пояснюється відсутністю вільних засобів і високими податковими ставками, через що складно забезпечити економічну стабільність, максимізувати прибутки, підвищити конкурентоспроможність підприємств індустрії гостинності на ринку готельних послуг.

Тому на даному етапі до першочергових завдань державних органів управління в галузі готельного господарства можна віднести створення сприятливих умов для вкладання коштів у будівництво та модернізацію туристичної інфраструктури шляхом забезпечення сприятливого інвестиційного середовища та діючої податкової системи.

Значущою проблемою галузі також виступає кадрова політика. Незважаючи на те, що фахівців для туризму зараз готують практично 150 навчальних закладів, готелі відчувають велику недостачу фахівців середньої та нижчої обслуговуючої ланки (у т.ч. зі знанням іноземних мов). Вирішити цю проблему можна шляхом створення відповідних профтехучилищ туристичного спрямування з повноцінними тренувальними базами практики. Також для розв'язання

проблем підготовки кадрів в готельній сфері з боку держави необхідне надання консультацій, проведення семінарів, форумів, створення науково-освітніх центрів, впровадження механізму безперервного контролю за якістю підготовки фахівців, сприяння в формуванні професійних об'єднань у галузі.

Зважаючи на обмежені можливості більшості вітчизняних готелів, влада повинна їм пропонувати різні види підтримки на ринку і об'єднання маркетингових зусиль. Маються на увазі, в першу чергу, такі інструменти, як: формування сприятливого іміджу України як туристичної держави; участь у міжнародних виставках і ярмарках, стажування; створення бренду для вітчизняних готелів; створення загальнодоступних баз даних готельних підприємств регіонів, реклама й організаційна підтримка цього порталу в мережі Інтернет.

Підсумовуючи, слід відзначити, що специфікою готельного сектору є його повна зорієнтованість на споживача та залежність від стану туристичної галузі в країні в цілому. Між показниками функціонування готельного бізнесу й туризму простежується високий кореляційний зв'язок, тобто розвиток одного призводить до розвитку іншого і від нього ж і залежить. Тому питанню стимулювання готельної індустрії повинна надаватися належна увага.

Аналіз практичного регулювання діяльності готельного господарства України засвідчив, що за останні роки урядами країн та суб'єктами підприємницької діяльності було зроблено багато для оптимізації використання наявних можливостей. Але, на жаль, не було створено системи комплексного їх застосування, що значно знижило результативність регулюючих впливів. Тому найбільш нагальною на сьогодні є розробка за участю всіх зацікавлених сторін Стратегії розвитку готельного господарства, де було б чітко визначені на основі аналізу проблем галузі та з урахуванням досвіду сусідніх трансформаційних країн механізми регулювання.

Література

1. Statistical Yearbook of the SR 1998. — Bratislava, 1999. Режим доступу: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=16054>.
2. Офіційний сайт Всесвітньої ради з подорожей та туризму (WTTC) — <http://www.wttc.org>.
3. Офіційний сайт статистичної служби Європейського Союзу (Євростат) — epp.eurostat.ec.europa.eu.
4. Офіційний сайт статистичної служби Естонії — www.stat.ee.
5. Гладуняк Ю. В. Державне регулювання розвитку готельного господарства: проблеми та перспективи / Ю. В. Гладуняк // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2009. — № 3 (46). — С. 29–36.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Готелі та інші місця для тимчасового проживання: Статистичний бюллетень Статистичний бюллетень. — К.: Держкомстат України, 2009.

Осипчук М. Д.

РАЗВИТИЕ ГОСТИНИЧНОЙ ИНДУСТРИИ КАК ВАЖНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА СТРАН ЦВЕ

В статье рассматривается процесс трансформации гостиничной индустрии некоторых стран ЦВЕ и Украины в частности. Проанализированы современное состояние и проблемы развития гостиничного хозяйства Украины, а также пути их решения.

Ключевые слова: гостиничное хозяйство, туризм, туристическая инфраструктура, кадровая политика.

Osypchuk M. D.

DEVELOPMENT OF HOTEL INDUSTRY AS AN IMPORTANT COMPONENT OF TOURIST POTENTIAL OF CEE COUNTRIES

Process of the transformation of the hotel industry of some CEE countries and Ukraine in particular are considered in article. Modern state and problems of the hotel sector development in Ukraine and the ways of its resolving are analysed.

Key words: hotel industry, tourism, tourist infrastructure, personnel policy.

УДК 338.48

Матузко М. С.

Криворізький державний педагогічний університет

АНАЛІЗ СИСТЕМИ ХОСТЕЛІВ В УКРАЇНІ І СВІТІ

Автор пропонує аналіз системи хостелів в Україні та світі, в т.ч. за категоріям сервісу та ціновою політикою.

Ключові слова: хостел, туризм, готельне господарство.

Готельне господарство, як одна із складових туристичної індустрії, є високо-прибутковою галуззю економіки, що динамічно розвивається. Готельний сервіс містить у собі цілий комплекс послуг для туристів і є ключовим чинником, що визначає перспективи розвитку туризму як у світі в цілому, так і в Україні зокрема. Дана сфера діяльності, повинна слідувати за сучасними змінами у світовій туристичній індустрії та інших галузях суспільного життя, які певним чином торкаються цієї справи.

З огляду на широку популярність неорганізованого молодіжного відпочинку, на зразок «бекпекерства» (від англ. backpack — «рюкзак»), особливо у європейських та північноамериканських країнах, зростанням потреби в появи

доступних для проживання т. з. «демократичних» готелів, виникає з одного боку вже існуючий закономірний процес інтеграції ряду особливостей готельного господарства нашої країни в європейську систему, з іншого — поки що в повній мірі не забезпечена потреба у наявності хостелів на туристичному ринку України, що обґруntовує актуальність подібних досліджень.

Питання, пов'язане з хостелами в Україні, навіть на сьогоднішній день є досить новим, і в основному є предметом досліджень авторів вітчизняних періодичних видань, де інформація про подібні заклади подається в руслі «новин». Проте в праях останніх років видання, зустрічається матеріал про хостели, вже з позиції фахівців. Так чи інакше, даними питаннями в Україні займалися журналісти Р. Пономаренко, А. Шаронов; спеціалісти з готельного господарства: М. П. Мальська, Ю. С. Занько, О. Ю. Бордун, І. Г. Пандяк та ін.

Таким чином, хостели в Україні, які входять до ВМХО (Всесвітньої молодіжної хостельної організації) являють об'єкт даного дослідження, а предмет торкається деяких класифікаційних, географічних та прогностичних особливостей системи хостелів в Україні, у порівнянні зі світовими аналогами.

Хостел — різновид готелів з невеликим набором послуг, дешевий молодіжний готель на зразок гуртожитку [5, 87].

Засновником хостелів прийнято вважати німецького вчителя Річарда Ширманна, який в 1909 році, подорожуючи зі своїми учнями, зупинявся для ночівлі в школах, які пустували під час канікул. В 1912 році Ширманн організував перший повноцінний хостел (*Jugendherberge*) в замку, збудованому в ХХ ст. — Алтени (Вестфалія), який діє і сьогодні.

Вже у 1932 році було оголошено про створення Міжнародної федерації молодіжних хостелів в Амстердамі. В Федерацію на той момент входили представники Швейцарії, Польщі, Англії, Голландії, Франції, Данії, Чехословаччини, Ірландії, Бельгії і, звичайно, Німеччини.

Сьогодні, майже всі молодіжні готелі об'єднані в декілька організацій, з яких найбільш відомими є Міжнародна молодіжна хостельна федерація (International Youth Hostel Federation — IYHA) та її партнер — Європейська молодіжна хостельна федерація (European Youth Hostel Federation). Ця організація має статус позаурядової некомерційної організації і перебуває під опікою ЮНЕСКО. IYHA є найстарішим об'єднанням хостелів у світі; вона висуває високі вимоги та виявляє консерватизм у багатьох питаннях. Картка мережі International Youth Hostel Federation дає право на отримання знижок у хостелах, акредитованих IYHF. Крім того, близько 400 IYHF-хостелів об'єднано єдиною комп'ютерною системою резервування International Booking Network (IBN).

IYHA, встановлюючи стандарти для засобів розміщення в хостелах, наголошує, що її головною відмінністю від традиційних готелів є не тільки економічність проживання, а й особлива душевна та демократична атмосфера, яка в них панує [2]. Саме це й приваблює до них величезну кількість туристів, подорожуючих самостійно. При цьому, дані заклади призначенні не тільки для молоді — у багатьох хостелах зупиняються навіть люди пенсійного віку. Головне — це внутрішнє відчуття молодості і бажання спілкуватись.

У особливостях планувальної структури, у відповідності до світових стандартів, хостел зазвичай має коридорну систему, загальні туалети і душові,

кухні на кожному поверсі, загальну кімнату відпочинку з телевізором, таксофоном. Номери бувають змішаного типу (незалежно від статі), або поділені на чоловічі та жіночі. В номері розташовано від двох (одноярусних або двоярусних) ліжок і більше. Міжнародна федерація молодіжних хостелів встановила такі вимоги до хостелів: на одну людину має припадати не менше 5 м², відстань від спинки двоярусного ліжка до стелі має становити не менш як 75 см, ліжко повинне бути розміром не менш як 80 на 190 см, а відстань між ліжками — щонайменше 75 см. На 12 людей у хостелі повинен бути один туалет, передбачається один умивальник на шістьох людей, на 15 осіб — одна душова кімната.

Харчування організовується в кафе або дешевій їdalnі. Головна відмінність хостелів від готелю — плата за місце, а не за номер. Кімнати хостелів розраховані, зазвичай, на 2–6 місць, хоча в нашій країні вони мають в більшості 6–10 місць. Однак, хостели — це не тільки здешевлене проживання (в середньому від \$ 4 до \$ 25 за добу), а й різноманітні програми відпочинку, заходи активного туризму, спрямовані на виконання туризмом його основної культурно-просвітницької і рекреаційної функції [2; 5].

Серед основних недоліків хостелів варто виділити наступні:

- переважно скромне за плануванням студентське помешкання;
- мінімальний набір готельних послуг;
- проживання в одному номері з іншими, незнайомими людьми, що мають різні звички та стиль поведінки.

Подібно до готелів, які за рівнем комфорності відрізняються за кількістю «зірок», хостели класифікують за кількістю «ялинок». Найкрачими та найдорожчими є «четириох-ялинкові» хостели, в яких є власна їdalnня (сніданок входить у вартість проживання), душ на поверхі, камери зберігання, кімната побуту, іноді навіть бар, а також послуги Інтернету. У номерах такого хостелу звичайно розміщаються не більше шести осіб.

Із зменшенням «ялинковості», хостели надають менше послуг своїм відвідувачам. У найдешевших, позначеніх однією «ялинкою», може бути до 40 ліжок в одній кімнаті, наявність їdalnі не обов'язкова. Такі будинки «пониженої рівня комфорності» зазвичай заселяють влітку, а одне спальне місце на добу коштує трохи більше долара. У деяких хостелах під спальним місцем мається на увазі лише власне місце (матрац, подушку і постільну білизну можна отримати лише за додаткову оплату).

На сьогодні, щодо кількості хостелів у світі даються різні дані: від 4500 до 8000 одиниць, що пов'язано з різними підходами до підрахунку, в чому головну роль відіграє врахування/неврахування хостелів, які не входять до Міжнародної молодіжної хостельної федерації. Так чи інакше, країнами-лідерами по їх кількості є Німеччина, Франція, Австрія, США, Великобританія, Італія, Іспанія, Австралія, Китай тощо. Okрім цього, хостели є навіть в Кенії, Бахрейні, Пакистані, Марокко, Саудівській Аравії, Болівії, Уругваї. Загальна кількість хостелів підрахувати дуже важко. Це пов'язано насамперед з тим, що деякі хостели часто з'являються і зникають спонтанно чи працюють лише певний період в році. Кількість відвідувань хостелів складає приблизно 35 млн. чол./рік. За статистикою середній вік осіб, що зупиняються в хостелах, варіє від 8 до 30 років, але бувають і люди значно старші за віком.

Що стосується нашої країни, то кількість хостелів, за різними даними, варіює від 20 до 35, іноді можна знайти і більші цифри, проте це пов'язано з ще недостатньо розробленими класифікаційними ознаками деяких суб'єктів готельного бізнесу в Україні, а також — не слід виглядати з огляду той факт, що не завжди враховується аспект відношення установи до Всеукраїнської молодіжної хостельної організації (ВМХО), яка і визначає приналежність підприємства до категорії «хостел», у зв'язку з чим, ряд статистичних даних по Україні, можуть бути типологічно не об'єктивними. Таким чином, у даному дослідженні бралися до уваги установи, що входять до вищезазначеної організації.

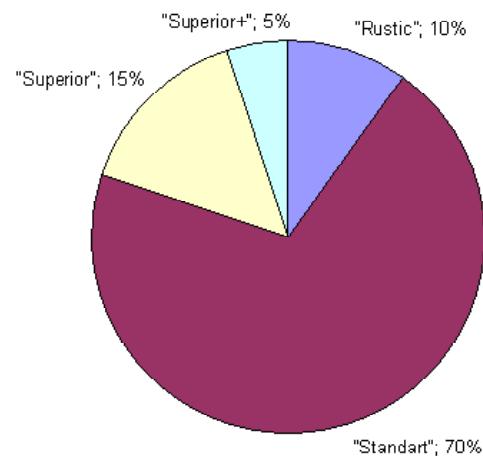

Рис. 1. Розподіл хостелів України по категоріям сервісу

Так, відповідно даним ВМХО, в Україні протягом 2003–2011 рр. було зареєстровано 20 хостелів, які вирізняються з поміж закордонних аналогів наявністю номерів для перебування великих груп понад 10 чол. та значним ціновим і сервісним діапазоном, в межах однієї установи. У зв'язку з тим, що в нашій країні, так би мовити, ще не звикли до подібних закладів, вони все-ще нагадують, принаймні зовні, звичайні готелі, тільки зі збільшеною кількістю ліжко-місць та деякими моментами організації в планувальній структурі, що нагадує гуртожиток [2].

Загалом, в Україні хостели віднесені до чотирьох категорій: Rustic (зі зниженням набором послуг), Standart (70 % українських хостелів) та Superior. Існує також рівень Superior+, але такий хостел в Україні лише один. Superior-хостелів в Україні орієнтовно 15 %. Там можуть бути навіть сауни, басейни, кафетерії та тренажерні зали (рис. 1) [1].

Представлені дані заклади у наступних містах: Київ («Ярослав», «Київ», «Олімпік», «На Татарці», «Видубичі», «ЕКОС (на Возз'єднання)», «ЕКОС (на Запорожжя)», «КАРАВАН»); Львів («Шевченко», «Leo City», «Класік»); Одеса («Front Page», «Де Рішельє»); Харків («Старий Харків»); Кам'янеч-Подільсь-

кий («TIU ZOOM»); Луцьк («RIA-готель «10 доларів»); Чернівці («TIU Chernivtsi Backpackers», «Lodge 53»); а також в Криму («Алтаріс»). Як показано на рис. 2, їх кількість по Україні досить нерівномірна [2].

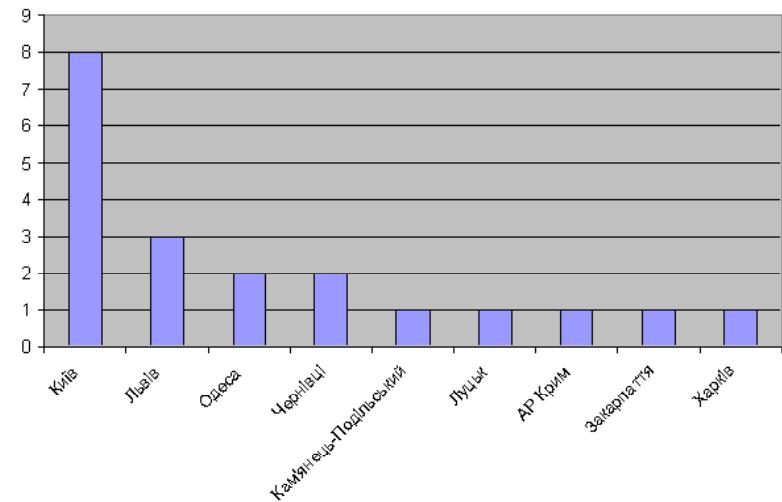

Рис. 2. Мережа хостелів України

Серед українських хостелів, є певні відмінності у цінових категоріях. Так, відповідно до принципу вартості розміщення, нами була здійснена класифікація хостелів. Були виділені наступні групи: з платою за одне місце «до 50 грн./добу», «50–100 грн./добу», «100–150 грн./добу» та «понад 150 грн./добу» (рис. 3).

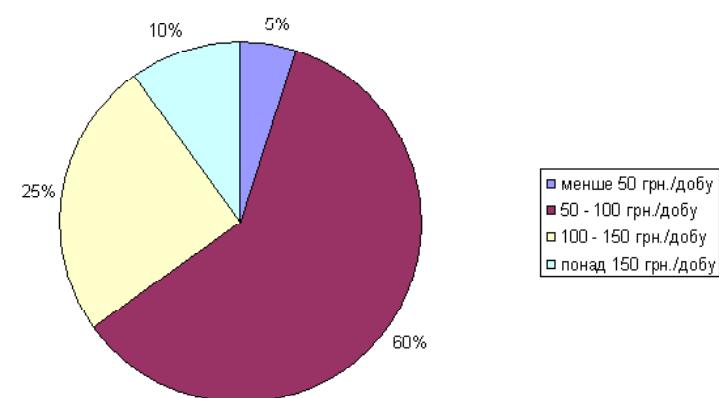

Рис. 3. Розподіл кількості хостелів України за ціновою політикою

Також було встановлено, що найбільш дорогими є хостели в м. Одеса та у Києві. Далі йдуть Харків, Львів та інші міста й регіони.

Слід також згадати, що в Україні присутні цілий ряд хостелів, котрі зареєстровані на неприбуткові установи (йдеться про волонтерські організації), які мають подібний планувальний устрій, спрощений побут та більш розвинену програму внутрішнього розпорядку. Заклади розміщення при таких організаціях за багатьма ознаками підходять до поняття «хостел», але разом з тим, мають ряд розбіжностей і не входять до ВМХО. Прикладом такого закладу може бути «Хайдельберг-центр» у м. Сімферополь.

З огляду на те, що вже у наступному році в Україні відбудеться чемпіонат Європи по футболу «Євро-2012», підіймається питання про розширення мережі хостелів і за деякими прогнозними даними, в найближчий час їх може стати вдвічі більше, а саме — прогнозується будівництво близько 20 хостелів, головним чином у Києві та Донецьку [2; 3].

Окрім цього, згідно з програмою Міністерства культури і туризму України щодо розвитку малих міст, передбачається використання їх культурно-історичного та екологічного потенціалу в туризмі, у зв'язку з чим, цілком імовірно, буде слідувати і розширення мережі хостелів [4].

Таким чином, розвиток мережі хостелів України знаходиться у стані первинного насичення ринку відповідними туристичними послугами, в рамках чого відбувається ознайомлення населення із даного роду закладами та запрошення іноземних туристів. Відбувається адаптація хостелів до мережі закладів готельного господарства України.

Література

1. Мальська М. П. Організація готельного обслуговування. Підручник / М. П. Мальська, І. Г. Пандяк, Ю. С. Занько. — К., Знання, 2011. — 366 с.
2. Пономаренко Р. До Євро-2012 в Україні відкриється максимум двадцять хостелів [електронне джерело]. Режим доступу: <http://sport.ukrinform.ua/interview/30188>.
3. Творчий звіт Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту про реалізацію (проведення) програм громадських організацій ВМХО. «Обмін досвідом у розвитку хостел-мережі між Польщею, іншими країнами ЄС та Україною в рамках підготовки до Євро-2012» [електронне джерело]. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk>.
4. Хостели в Україні / Офіційний сайт Всеукраїнської молодіжної хостел-асоціації / [електронне джерело]. Режим доступу: <http://www.hihostels.com.ua/index.php?option=com>.
5. Шаронов А. Демпінг для готелів, порятунок для туристів. В Україну нагрянуть хостели. // «Дзеркало тижня» №1, 10 Січень 2004 [електронне джерело]. Режим доступу: <http://www.dt.ua/newspaper/articles/38563#article>

Матузко М. С.

АНАЛИЗ СИСТЕМЫ ХОСТЕЛОВ В УКРАИНЕ И ЗАГРАНИЦЕЙ

Автор предлагает анализ системы хостелов в Украине и мире, в т.ч. по категориям сервиса и ценовой политики.

Ключевые слова: хостел, туризм, гостиничное хозяйство.

Matuzko M. S.

ANALYSIS OF HOSTELS SYSTEM IN UKRAINE AND ABROAD

The author offers analysis of hostels in Ukraine and abroad, including by category of service and pricing policy.

Keywords: hostels, tourism, hotel industry.

УДК 338.487:659.1

Панасюк К. А., Зайцева Г. О.

Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СУВЕНІРНИХ БРЕНДІВ

Досліджено сувенірні бренди туристично розвинених країн, пропозиції сувенірної продукції в Україні, запропоновано шляхи розвитку сувенірного виробництва.

Ключові слова: сувенір, бренд, сувенірна продукція, туризм.

Нова країна, нові цікаві місця, нові незабутні емоції. Проте, подорож закінчується, емоції стають менш яскравими... З кожної поїздки подорожуючий прагне обов'язково привезти дрібничку собі та своїм близьким або друзям, щоб поділити з ними приємні спогади о подорожі. Сувенірна продукція є невід'ємною складовою туристичної дестинації, яка здатна донести певну рекламну інформацію і має вигляд найвідомішого атрибутика регіону. Досить часто, сувенір повністю асоціюється з місцем перебування і стає його брендом. З огляду на те, що така продукція користується великим попитом у туристів й приносить чималі прибутки приймаючому регіону вважається необхідним формування сувенірного туристичного бренду для України. Тому, метою дослідження є вивчення зарубіжного досвіду використання сувенірних брендів та розгляд можливості їх використання в Україні.

«Сувенір — це предмет, призначений нагадувати про щось, наприклад про історичне приміщення, місце паломництва, музей тощо» [5]. Сувеніри несуть колорит міста, де вони були виготовлені та придбані. Це можуть бути емблеми країн, зображення пам'ятники, об'єкти культури, які можна придбати у спеціалізованих магазинах або палацатах.

Часто, як сувенір придають різноманітні статуетки, тарілки з зображенням міст або країни, календарі, значки та інша маса предметів із зображенням того чи іншого. Безперечно, найпростішим вибором є магніт на холодильник, який у не великих габаритах може вмістити у собі максимальну інформацію про країну. Сувеніри також можуть бути корисними, необхідними та смачними.

У той же час є сувеніри, які однозначно викликають асоціацію з певною країною, тобто сувенір стає брендом. «Бренд — це комплекс понять, які узагальнюють уявлення людей про відповідний товар, послугу. Він може мати вигляд власного імені, символу або географічного зображення, яке представляє об'єкт та безперечно з ним асоціюється. Бренд — це сукупність почуттів, спогадів, образів та емоцій, які виникають у людини, якщо вона з ним стикається» [1].

Таким чином, сувенірний бренд — це предмет, що призначений нагадувати про певну місцевість і узагальнює уявлення подорожуючих про неї.

Вивчення літературних джерел та досвіду туристичних підприємств щодо пропозиції сувенірів військовим туристам дозволили сформувати сувенірні бренди деяких країн [2, 3, 4].

Наприклад, Німеччина — це суворі замки і середньовічні міста. Як побачити туристів країну — від того і буде залежати вибір придбаного. Для когось це будуть молодіжні сорочки з німецькою символікою та традиційні пивні кружки, а хтось придбає шматочок берлінської стіни або картку з її зображенням, або містичного персонажа — звіра з головою зайця, носом чаплі й лапами гуся.

В Чехії вибір великий: від дешевих пам'ятників до розкішних і складних. Найкращий подарунок з Чехії — це пиво та бокали з логотипами чеських пивоварень. Шанувальники місцьних презентів віддають перевагу настойці «Бехеровка», горілці «Сливовиця», лікеру «Фернет».

Італія асоціюється з сувенірами із фарфору, кришталю, дерева або коштовних металів, ювелірними прикрасами. При цьому, кожний регіон відомий своїми особистими сувенірами: Венеція — масками, Наполі — красним маленьким перцем, Тосканія — вином (К'янті або Каберне).

Фігурки казкових істот та продукція з символікою Гіннесса — це бренд Ірландії. Не менш популярні сувеніри з Ірландії — віскі «Jemeson», «Bleck Bush», «Bushmeals» та «Powers», лікером «Baileys».

Кращими сувенірами Балтики є предмети з янтарю, косметика та парфумерія «Дзінтарс». Головний сувенір з Прибалтики — «Рижський бальзам», рецепт якого результат пошуку еліксиру молодості.

З «країни пірамід» Єгипту обов'язково потрібно привезти маленьку пірамідку, каркаде чай із квітів гибискуса або суданської троянди, кальян, папірус або один з безлічі талісманів: хрести життя «санх», скарабей, «уджат» або «око Гора».

Туреччина відома кавою («kahve»), до якої покупают турку й кавові чашечки, «Apple Tea» («Яблучний чай») із маленькими стаканчиками зі скла «барда», шкіряними виробами, горілкою «Ракія», синіми плоскими очами зі скла «Назар», солодощами.

З Китаєм туристи асоціюють, а отже купують на сувеніри чай, порцеляну, шовкові китайські халати, шовкові або паперові віяла різних розмірів, вироби з бамбука (тростини, фіранки, флейти або специфічний дзвіночок «музику вітру») або китайську рисову горілку.

Таким чином, сувенірні бренди провідних туристичних країн можна об'єднати за декількома групами (рис. 1).

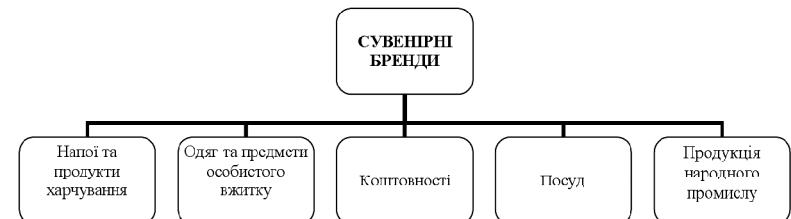

Рис. 1. Групування сувенірних брендів

Громадяни України надають перевагу внутрішньому або військовому туризму, проте держава наголошує на необхідності розвитку в'їзного туризму. Для цього, необхідно привернути увагу туристів, не від'ємною частиною чого мають бути сувеніри, краще якщо кожен регіон України матиме свій сувенірний бренд.

Вивчення сувенірного ринку країн дозволили зробити висновок, що на ньому представлені основні групи. Так, серед туристів, що приїжджають до України завжди користувались популярністю вироби народного промислу та декоративно-прикладного мистецтва: вишивка, килимовиробництво, художня обробка дерева, кераміка та інші. При цьому, кожен регіон України відомий своїм виробництвом. Наприклад, виготовленням килимів найбільш славиться Прикарпатська, Полтавська та Чернівецька області; Івано-Франківська та Львівська область відомі художніми виробами з дерева. Гуцульщина — це центр художньої обробки дерева («фрізьбі по дереву»); найчастіше майстри у роботі використовують грушу, сливу, березу та липу. Серед асортименту виробництва художні промисли утилітарного значення: сервізи різні або випалені, шкатулки, ковші, блюда, чорнильні прилади, попільннички і мундштуки тощо. Проте, шедевром народної творчості українських майстрів вважається дерев'яні писанки, які розписують по всій території країни.

Великим попитом, як сувенір, серед туристів користується вишивка. Асортимент виробництв включає: столові прилади, одяг, сувеніри, гарнітури для декоративного оформлення житла.

Приїжджі з пострадянських країн в якості сувенірів до дому везуть українську горілку, сало та шоколадні цукерки.

Що стосується виготовлення сувенірів, то раніше найбільшими виробниками були Виноградівський та Іршавський комбінат, обласна організація спілки художників України. Сьогодні найвідомішою є «Фабрика Сувенір», яка виготовляється більше 1000 видів сувенірів, які можуть задовільнити будь-який смак. Виробництвом окремих видів сувенірів займаються малі підприємства, або лише продають продукцію народного промислу, виготовлену талановитими людьми.

Напередодні чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012», ігри якого відбудуться в Україні, необхідно активізувати діяльність з випуску сувенірної продукції, в тому числі з національною символікою, путівників, графічні карти; розширити мережу сувенірних магазинів та лавок, які продають українські вироби та роботи; організовувати та заохочити талановитих майстрів, допомогти сировиною та з реалізацією.

Таким чином, індустрія сувенірного бізнесу один з елементів туристичного бізнесу, який допомагає промоції регіону і привносить вагомий внесок в місцевий бюджет. В Україні є багато перспектив з виготовлення сувенірів, проте ця діяльність потребують підтримки, особливо напередодні «Євро-2012». В країні будуть перебувати численні туристи-уболівальники з багатьох європейських країн, які шукатимуть унікальні вироби, які будуть нагадувати їм про Україну. Отже, необхідне подальше детальне вивчення проблеми формування сувенірних брендів на території нашої країни.

Література

1. Бренд. Матеріал из Википедии — свободной энциклопедии [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Бренд>. Заглавие с титул. экрана.
2. Журнал об отдыхе в Европе [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.Euguide.Ru. — Заглавие с титул. экрана.
3. Интересные статьи о туризме [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://turistua.com/article/1424.htm> turista.com. Заглавие с титул. экрана.
4. Покупаем сувениры [Электронный ресурс] // Заграница. № 31(393). Режим доступа: <http://www.zagran.kiev.ua/article.php?new=393&idart=39311>. Заглавие с титул. экрана.
5. Сувенир. Матеріал из Википедии — свободной энциклопедии [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Сувенир>.

Panasюк Е. А., Зайцева А. А.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА ФОРМИРОВАНИЯ СУВЕНИРНЫХ БРЕНДОВ

Исследовано сувенирные бренды туристически развитых стран, предложения сувенирной продукции в Украине, предложено пути развития сувенирного производства.

Ключевые слова: сувенир, бренд, сувенирная продукция, туризм.

Panasiuk K., Zaitseva A.

THE USING OF FOREIGN EXPERIENCE OF SOUVENIR BRANDS FORMING

Souvenir brands in the countries where tourism is developed, offers of souvenirs in Ukraine are investigated; the ways of souvenir industry development are proposed.

Keywords: souvenir, brand, souvenirs, tourism.

392(477):338.48

Комарова I. O.

Криворізький державний педагогічний університет

МАЙСТЕР-КЛАСНАРОДНИХРЕМЕСЕЛУКРАЇНИ ЯКЗАСІБЗАОХОЧЕННЯТУРИСТІВ

В даній роботі висвітлено суть вивчення осередків народних ремесел України, як галузі розвитку етнотуризму. Розглянуто поняття майстер-класів народних ремесел, їх вплив на вирішення ряду проблем в галузі ремісничого туризму. Розроблено класифікацію майстер-класів за найбільш популярними напрямками ремісничої справи та розглянуто географію їх поширення.

Ключові слова: ремесло, майстер-клас, писанкарство, лялька-мотанка, плетіння, витинанка.

Ремесло — дрібне виробництво за допомогою примітивних засобів праці, для задоволення широких побутових потреб, відтворення господарського знаряддя та різного роду прикрас. Але для українського народу ремесла — це ще й глибокі вікові традиції, культура й мистецтво. Так, наприклад, солом'яні конячки, паперові ангели і глиняні дзвіночки, виготовлялись не тільки як святкові прикраси, а були ще й оберегами. Павуки з соломи, дідухи — це стародавні атрибути українського Різдва. Про ляльку-мотанку говорили: так само, як в кожній хазяйці є свій борщ, так і в кожній майстрині повинна бути своя мотанка. В Україні, ще на початку 20 століття дівчата, готуючи скриню з весільним посагом, разом з рушниками та сорочками, клали туди своїх ляльок. Кожна дівчина робила мотану ляльку, яку забирала із собою в нову сім'ю.

Здавна люди почали ставитися до виготовлення ремісничих товарів, як до цікавої, незвичайної, творчої справи. Частину речей виготовляли не лише з метою заробітку, а й для задоволення естетичних потреб. Українці використовували ремісничі товари у різних сферах життя. Вирішальне значення у виробничій діяльності ремісника грава його особистісна майстерність, яка дозволяла виробляти високоякісні, а часто і високохудожні, творчі вироби, які сьогодні називаємо народна творчістю або народними художніми промислами.

Мало лишилося людей, які знаються на цьому і бережуть традиції предків. Технічний прогрес і боротьба за матеріальні блага не залишили місця для добрих народних традицій у нашому житті. Майстер-класи знайомлять нас з культурою, обрядами і долучають до давніх українських традицій.

Вивченням різних аспектів традиційного українського ремісництва та його зв'язком з туристичною індустрією займались Кузьмук О. А. («Осередки народних промислів, як об'єкти туризму»), Ткач І. В. («Розвиток сільського етнотуризму як важливий чинник подолання бідності у сільській місцевості»)

Мета дослідження: визначення головних завдань ремісничих майстер-класів; розробка власної класифікації майстер-класів народних ремесел за різними ознаками; характеристика найбільш популярних українських традиційних ремесел; аналіз географії місць розташування майстер-класів.

В останні роки в Україні стали активно відроджувати забуті ремесла. У магазинах з'являються матеріали для виготовлення деяких ремісничих виробів

в домашніх умовах. Але навіть найкраща інструкція не замінить практичні заняття з фахівцями.

Отож, майстер-клас — метод активного навчання, спрямований на розвиток знань, умінь і навичок і соціальних установок. Ідея майстер-класу полягає в тому, що майстер демонструє свої унікальні прийоми роботи широкому колу учнів. Ми вважаємо, що введення майстер-класів народних ремесел на Україні зможе забезпечити виконання наступних цілей:

- поширення знань з етнографії, української ремісничої традиції, художнього декору, орнаментики та колористики; формування естетичних смаків молоді;
- заохочення туристів як з України так і з інших країн світу до ознайомлення з культурою нашого народу;
- розвиток інтерактивного потенціалу осередків народних промислів для створення нових туристичних маршрутів, створення неповторного іміджу регіону;
- кількісне збільшення осередків традиційного мистецтва у більшості регіонів України;
- практичне ознайомлення молодого покоління з народною творчістю та передача таким чином духу патріотизму;
- підвищення матеріально-технічної бази державних підприємств, що виробляють сувенірну продукцію, твори народних художніх промислів [2];
- підвищення позицій продукції народних ремесел на внутрішньому ринку внаслідок рекламно-інформаційної складової роботи майстер-класів;
- фінансова і духовна підтримка різноманітних фестивалів та закладів народного мистецтва.

Ми пропонуємо кілька класифікацій майстер-класів за різними ознаками.

1. По поширенню ремесел:

- загальні (наприклад, гончарство, ткацтво та інше);
- етноспеціалізовані (наприклад, витинанки, писанки, ляльки-мотанки та інше).

2. По оброблюваному матеріалу:

- робота з матеріалами рослинного походження (плетіння, різблярство);
- робота з матеріалами тваринного походження (чинбарство, ткацтво);
- робота з матеріалами мінерального походження (гончарство);
- робота з металами (ковальство) та інше.

3. За режимом навчання :

- постійнодіючі (при музеях і арт- школах);
- подієві, приурочені до певних свят (Різдво, Великдень) та заходів (ярмарки, фестивалі).

4. За віком учасників:

- дорослі;
- дитячі.

5. За статтю учнів:

- чоловічі (наприклад, ковальство, різблярство);
- жіночі (ткацтво, вишивання, виготовлення мотанок).

6. За місцем роботи:

- музейні;

- фестивальні або ярмаркові;
- садибні.

7. За ціновим показником:

- до 50 грн. (виготовлення дедуха, витинанок);
- 50–100 грн. (вишивання стрічками, вироби з солоного тіста, прикраси з тканини);
- більше 100 грн. (вітражна робота, ткацтво, глиняні поробки та ін.).

На сьогодні майстер-класи найчастіше проводяться з народного декоративного ремісництва (плетіння з соломи, художній розпис і т. д.), рідше з промислово-прикладного (ковальство, гончарство).

До найбільш популярних напрямків ремісничих майстер-класів на Україні можна віднести: писанкарство, виготовлення ляльок-мотанок, витинанки, лозоплетіння.

Писанкарство — один із найдавніших видів народного декоративно-прикладного мистецтва. У багатьох народів збереглися перекази, в яких яйце виступає джерелом життя, світла і тепла, навіть зародком усього Всесвіту. Сьогодні розпис писанок під час Великодніх свят, пов’язують з євангельськими подіями. Українська писанка у світі є символом нашого народу.

Писанка походить від слова «писати», тобто писати знаками — символами. Серед найскравіших та найбільш розповсюдженіх знаків-символів в Україні є зображення Сонця, Дерева Життя та Жінки-Берегині. Існують своєрідні місцеві відмінності писанок. Розрізняють писанки Подніпров'я, Слобожанщини, Полісся, Поділля, Бойківщини, Гуцульщини, Лемківщини тощо. На Слобожанщині й Покутті поширені крапанки, на Бойківщині і Лемківщині — так звані шпилькові й крапанки. На селі яйця фарбували в один колір, інколи прорізували візерунки орнаментували воском і фарбували у кілька кольорів, тоді як у місті вдавалися до різних штучних способів - наклеювали шматки кольорового паперу, фольги, тканини, нитки тощо. У 60-х роках ХХ ст. у зв’язку з посиленням інтересу до народного мистецтва й національної культури відновилося й писанкарство. Сьогодні писанкарство збереглося і розвивається завдяки майстрам старшого покоління у багатьох давніх осередках цього виду мистецтва. Проводяться майстер-класи на Київщині, Івано-Франківщині, Житомирщині [1].

Лялька-мотанка — це одна з найдавніших народних іграшок. Здавна у кожній родині лялька-мотанка виконувала роль оберегу, була символом матері-прапорительниці, символом мудрості, берегинею роду. Лялька як зображення жіночого божества, предка вважалась оберегом дитини. Ігри з ляльками особливо заохочувались, оскільки віщували добробут і прибуток у родині, зокрема, появлі у ній нового члена. Популярність ляльки у традиційному середовищі засвідчує розмайття матеріалів, з яких її виготовлено — тканина, дерево, глина, солома. Найпоширеніші серед українців ганчір'яні ляльки виготовляли переважно зі шматків одягу, що вийшов з ужитку, або залишків тканини від шиття нового.

Ляльки виробляли намотуванням та прив’язуванням тканини без застосування голки. Вони відомі як вузлові. У ляльок обов’язково виділяли голову — у шматок білої тканини накладали ганчірок, сухої трави або хліба і перев’язували ниткою, надаючи таким чином круглої форми. Інші частини —

руки, ноги, тулуб — спеціально не позначували. Не шили також вбраний. Його створювали, намотуючи шматки тканини на обвислі кінчики полотнини [6].

Майстер-класи з даного ремесла проводяться майже по всій території України.

Плетіння — ремесло з виготовлення господарсько-побутових та художніх виробів з різноманітної еластичної сировини (солома, лоза). В Україні воно має багаті й давні традиції, особливо на Поліссі. Найбільш популярні майстер-класи даного ремесла, це плетіння дідухів, солом'яніх павучків, янголят. Усі ці вироби пов'язані з святкуванням різдвяних свят та мали своє призначення в тому, що закликали добрий урожай у наступному році, багатство і добробут господарям, щастя і здоров'я всім членам родини. Коли сходила зоря у Свят Вечір, господар заходив до хати із «дідухом». Господиня мала сказати слова: «Шануємо і просимо «дідуха» й вас завітати до господи!».

Традиційний «дідух» має чотири секції — пори року. У кожній — по 3 місяці, кожен з яких формується з близько 30 колосків — як днів у місяці. Зв'язується окремою стрічкою чи ниткою кожен календарний елемент. В кожному з місяців будуть чотири зв'язки по сім колосків — тобто тижні місяця і дні в них. Кожен із сезонів по можливості створюється з різних злаків. Коли ж сформовані усі елементи, вони з'єднуються між собою і формується «хлібне дерево». В активному вжитку були й інші символи. Особлива роль належала хатнім прикрасам. Скажімо, напередодні Різдва виготовляли «голубці» у вигляді птахів. Для цього брали шкаралупу з-під яйця, з обох боків робили два отвори і просовували через них кольоровий папір. Такі вироби підвішували до стелі. Як відомо, фігурка птаха ототожнювалася в давніх віруваннях з небесним світилом-сонцем. Крім «голубців», були досить поширеними «павуки» та «жаки». Виготовлення новорічно-різдвяної атрибутики безпосередньо пов'язане з хліборобством: дідух — як вінець зібраного врожаю і «павуки», що ототожнювалися не тільки з символічним уявленням про працьовитість, але й виготовлялися з обрядового спонта. Майстер-класи зі створення традиційних святкових прикрас проходять в багатьох музеях і арт-закладах України напередодні Нового Року [5].

Витинанка — як вид народного декоративного ремісництва своїм корінням сягає в давні часи. Це сюжетні та орнаментальні прикраси житла, ажурно або силуетно витягні ножицями, вирізані ножем з білого й кольорового паперу. Ще у V ст. до н. е. кочові народи прикрашали свій побут візерунками зі шкіри, хутра, повсті. Прототипом українських витинанок вважають невеликі шматочки білого паперу з ажурно витягніми краями, так звані кустодії, що служили підкладкою і оздобою для канцелярських печаток у середині XVI ст. А в середині XIX століття в українських селах з'являються народні паперові прикраси, які призначалися для оздоблення інтер'єру сільської хати. Їх використовували для прикрашання стін, вікон, полиць, груб, комінів, печей. Орнамент традиційних витинанок здебільшого геометричний і рослинний, трапляються також антропопта зооморфні фігурки, зображення предметів побуту, архітектури тощо. Папір при витинанні складали вдвоє, вчетверо, увосьмеро, що дозволяло створити сталі структури, композиції. Найбільш поширеними витинанками були на Поділлі, Подніпров'ї та Прикарпатті. На Подніпров'ї вони часто доповнювали хатні

розписи. Для Поділля властиві два типи розташування витинанок на стінах — шпалерний і килимовий. На Прикарпатті їх наліплювали поздовжніми стрічками попід стелею, по сволоку, навколо вікон [4].

Майстер-класи з виготовлення витинанок проводяться у багатьох музейних та мистецьких закладах по всій території України. Таким чином, майстер-класи створюють додаткову привабливість як для вітчизняних так і зарубіжних туристів [3].

Осередки народних ремесел, як вид етнотуризму, стикається з рядом таких проблем, як неефективність політики державної підтримки народних майстрів, стимулювання роботи їх творчих спілок та об'єднань; кількісне скорочення осередків традиційного мистецтва у більшості регіонів України та інші.

Отож, майстер-клас — метод активного навчання, спрямований на розвиток знань, умінь і навичок і соціальних установок, який покликаний забезпечити виконання наступних цілей: поширення знань з етнографії, української ремісничої традиції; формування естетичних смаків молоді, заохочення туристів як з України так і з інших країн світу до ознайомлення з культурою нашого народу та ін.

Найбільш популярні напрямки етноремісничих майстер-класів працюють по всій території України у закладах мистецько-музейного типу. Майстер-класи покликані виконувати дві надзвичайно важливі функції: перша — це відроджувати багаті традиції ремісничої справи нашого народу. І друга, не менш важлива функція — зберігати секрети ремісничої майстерності і передавати їх з покоління в покоління.

Література

1. Кузьмук О. А. Осередки народних промислів, як об'єкти туризму/ Кузьмук О. А. — Київ: Знання, 2009. — 65 с.
2. Рутинський М. О. Сучасний стан та напрямки розбудови курортно-рекреаційної інфраструктури України / Рутинський М. О. — К.: Просвіта, 2009. — 184 с.
3. Ткач І. В. Розвиток сільського етнотуризму як важливий чинник подолання бідності у сільській місцевості / Ткач І. В., Ткач К. О. — Івано-Франківськ, 2009 р.
4. http://pidruchniki.com.ua/kulturologiya/vidi_narodnih_remesel_hudozhnih_promisliv/ Українське народознавство — Лозко Г. С.
5. <http://www.mundm.kiev.ua/>-сайт музею українського народного декоративного мистецтва.
6. <http://about-ukraine.com/index.php?text=49> / Народні ремесла — Ткаченко Н. А.

Комарова І. О.

МАСТЕРКЛАСС НАРОДНИХ РЕМЕСЕЛ УКРАИНЫ КАК СРЕДСТВО ПООЩРЕНИЯ ТУРИСТОВ

В данной работе отражена суть изучения центров народных ремесел Украины, как отрасли развития этнотуризма. Рассмотрено понятие мастер-классов

народных ремесел, их влияние на решение ряда проблем в отрасли этнического туризма. Разработана классификация мастер-классов по наиболее популярным направлениям ремесленного дела и рассмотрена география их распространения.

Ключевые слова: ремесло, мастер-класс, пысанкарство, кукла-мотанка, плетение, вырезанка.

Komarova I. O.

THE MASTER-CLASSES OF FOLK HANDICRAFTS OF UKRAINE AS A MEAN OF TOURIST ENCOURAGEMENT

Essence of research of Ukrainian folk handicrafts as industries of ethnic tourism development is reflected on this article. The concepts of master-class of folk handicrafts, their influence on the decision of ethnic tourism problems chain are considered. The author proposes the master-classes classification on the most popular directions of handicraft business and shows geography of their distribution.

Key words: handicraft, master-class, Easter egg-making, «doll-motanka», wickerwork, «vutynanka».

УДК 338.485

Пиж О. Р.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ СУЧASНОЇ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ

Автор досліджує сучасні тенденції поширення народних художніх промислів на території України, характеризує галузі та локальні осередки народних ремесел, а також їх взаємозв'язок з етнотуризмом.

Ключові слова: етнотуризм, промисел, орнамент.

Останнім часом одним з найбільш прибуткових галузей бізнесу в усьому світі стала туристична індустрія. Достатньо лише сказати, що її частка в світовому ВВП складає вже 10 %, і, за прогнозами експертів, до 2014 року зросте вдвічі. На фоні всезагального «екологічного бума», найбільш затребуваними в світовій туристичній індустрії ХХІ століття стануть, так звані, етнотури. Цей вид туризму дає людині унікальну можливість познайомитись не тільки з природою чи пам'ятками тієї чи іншої країни, але й відчути неповторну красу культури і традицій, народних звичаїв та художніх промислів її населення.

Україна також намагається знайти своє місце в туристичній індустрії. Поряд із лідерами етнотуризму — Івано-Франківською, Полтавською та Рівненською

областями — все більш впевнено заявляє про себе Слобожанщина, Наддніпрянщина та Запоріжжя [1, 6].

Тому проблема збереження, відновлення та використання народних художніх промислів у розвитку етнотуризму є актуальну на сьогодні.

Аспекти розвитку різних видів туризму досліджували вчені багатьох країн. Проте, необхідно зазначити, що наукові статті про такий новий вид туризму, як етнотуризм, практично відсутні. Серед останніх публікацій тут виділяється навчальний посібник «Туристський словник-довідник», який вийшов із друку в 2000 році. Його авторами є Федорченко В. К. та Мініч І. М.[2, 5]. В цьому посібнику дається визначення етнічного туризму та основні його напрями. Деякі інші згадки про цей вид туризму є у Ліманського А., Александрової А., Осипова Д., Вавілової О., Мальської М., Кияка В., а також в деяких законах України та в постановах обласних рад і адміністрацій.

Що ж стосується публікацій на тему народних промислів та ремесл України, то їх безліч. Найвідомішими з них є навчальний посібник за ред. С. А. Макарчука «Етнографія України» [3, 2], навчальний посібник «Українське народознавство» за ред. С. П. Павлюка та Г. Й. Горинь та «Декоративно-прикладне мистецтво» за ред. Антоновича С. А., Захарчук-Чугая Р. В. та Станкевича М. Є.

Мета дослідження — показати сучасні тенденції поширення народних промислів в Україні, а також їх взаємозв'язок з етнотуризмом. В рамках свого дослідження я спробую дати оцінку регіональним художнім промислам, їх сучасному становищу, а також запропонувати нові тенденції у залученні багатої історико-культурної спадщини України до розвитку етнотуризму.

Виклад основного матеріалу. Народні художні промисли є невід'ємною складовою української культури, вони увібрали в себе риси, притаманні окремим етнографічним регіонам країни. З покоління в покоління передавалися таємниці технічної та технологічної майстерності, вдосконалювалися прийоми обробки природних матеріалів тощо.

Упродовж століть десятки й сотні тисяч майстрів — килимарниці, вишивальниці, ткачі, гончарі, різьбарі по дереву, кістці та рогу, майстри декоративного розпису, склороби-гутники, золотарі-ювеліри, ковалі, майстри лозоплетіння та багатьох інших професій — створювали речі, необхідні людям у побуті.

У ряді населених пунктів (Опішня, Решетилівка, Косів, Богуслав, Гавареччина, Петриківка, Діхтарі, Глинняни, Клембівка та інші) засновували навіть школи традиційного народного мистецтва.

До 1960 р. народні промисли були зосереджені у кооперативних артілях, згодом реорганізованих у державні фабрики художніх виробів. Багато з них із 1968 р. увійшли у виробничо-художні об'єднання. Під впливом кліматичних, природних умов, особливостей побуту українців, властивостей місцевої сировини, історичних чинників у кожному етнографічному регіоні України та напрямків народного мистецтва виробляли і продовжують виробляти локальні предмети художньої образності, орнаментики, формотворення [4, 7].

Так, серед пластичного напряму народного мистецтва особливо розвинуте різьблення по дереву, яке раніше було поширене майже в усій лісовій смузі України. У Карпатах різьблення домінує в декорі ужиткових предметів, знарядь

праці. У південних районах України характерне виготовлення виробів із глини та гіпсу. У Карпатах також поширені промисли шкіряних виробів. У рівнинних районах збереглося лозоплетіння, поширене виробництво керамічного посуду, а на Полтавщині — керамічних іграшок. У Києві та Львові працюють майстри художнього скла.

Серед промислів живописного та графічного напряму — стінопис, візерунки на меблях, кераміці, склі, писанкарство. Особливо славляться мальовки на папері с. Петриківка на Дніпропетровщині, полів'яній кераміці в с. Опішня на Полтавщині, традиційні кераміці Передкарпаття та Закарпаття, димленому посуді Полісся, писанках Космача та Коломиї на Івано-Франківщині та інших регіонів України.

Багатством орнаменту вирізняються вироби з бісеру на Поділлі та Гуцульщині, декоративні тканини на Поліссі, рушники, вишитий одяг різних куточків України, килимові вироби Полтавщини, Чернігівщини, Київщини, Поділля та Західної України [5, 3].

Ta, як не прикро, без належної підтримки галузі державою нині прослідковується згасання творчої ініціативи народних майстрів, перериваються мистецькі династії.

Саме тому охорона, відродження, збереження і розвиток народних художніх промислів стало одним із пріоритетних обов'язків молодої незалежної української держави. Таке важливе духовне спілкування людей, глибока повага до традицій та звичаїв свого народу, його мистецтва, дасть змогу відновити перервані зв'язки поколінь. Зокрема, модернізувати традиційні осередки народних промислів, знайти нові підходи для реалізації своїх творчих задумів, дополучитися до загального процесу відродження національної культури [6, 7].

З огляду на необхідність збереження автентичності та унікальності народних промислів України, їх охорони та подальшого розвитку розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.06.06 № 336-р схвалено Концепцію Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006–2010 роки.

Програмою передбачено основні шляхи розв'язання проблеми занепаду розвитку народних художніх промислів в Україні. Зокрема, передбачається надання державної підтримки суб'єктам підприємницької діяльності у галузі народних художніх промислів, оновлення матеріально-технічної бази існуючих та будівництво нових підприємств народних художніх промислів, впровадження нових технологій виробництва.

Втілення положень даної Програми створить підґрунтя для планомірного та скоординованого відродження традицій народних художніх промислів, створить умови для подальшого культурного розвитку України та духовного збагачення українського суспільства.

Свідченням того є проведення міжнародних та всеукраїнських виставок, симпозіумів, фестивалів, конференцій, а також зростання числа унікальних етнотурів та етноцентрів.

Наприклад, у селі Пожарському Сімферопольського району існує український етнографічний центр «Явір», де відтворено традиційний побут українського

села, працюють майстри української вишивки, національної кухні. У сусідньому селі Кольчутіно — етнічний центр кримських німців «Кроненталь». А в Тепловці, Сімферопольського району можна купити вироби кримськотатарських майстринь-золотошвеїок у региональному центрі народних ремесел «Ор'єк». Сьогодні роботи тепловських вишивальниць користуються попитом не лише в себе на батьківщині, й на міжнародних виставках-ярмарках у країнах Європи.

Важливим культурним і духовним осередком країни було і залишається місто Коломия. Населення міста й околиць створило немало перлин духовної та матеріальної культури. Скарбницею народних промислів є Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Є.Кобринського, що діє з 1935 року, музей «Писанка» оригінальної архітектури (у формі писанок), де зібрано близько 10 тис. екземплярів писанок з України та інших країн, де є українська діаспора [7, 4].

Позитивним прикладом є досвід Полтавщини, де активно використовуються етнографічні маршрути (Опішне, Миргород, Пирятин — кераміка, Решетилівка — вишивка та ткацтво) з метою ознайомлення з осередками народних промислів та ремесел, організації майстер-класів. Туристи мають можливість ознайомитися з виробами народних майстрів, традиціями і технологіями виробництва.

Продуктивною є співпраця осередків народних промислів та українських музеїв для організації етнотуризму, пошуку нових форм роботи з метою урізноманітнення туристичних послуг, підвищення їх якості й конкурентоспроможності. У цій співпраці осередки народних промислів можуть виступати постачальниками мистецької та сувенірної продукції, джерелом нових форм дозвілля та послуг. Відповідно музей може стати місцем ознайомлення і продажу творів місцевих умільців, фондом для збереження найкращих мистецьких виробів, майданчиком для проведення лекцій, майстер-класів. З деякими музеєними закладами України подібна співпраця налагоджена: Музей українського народного декоративного мистецтва (м. Київ), Музей Івана Гончара (м. Київ), Національний музей-заповідник українського гончарства (смт. Опішне Полтавської області та інші) [8, 8].

В перспективі — виконання програми за Указом Президента України «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних і художніх промислів». Програма, до якої увійшли Косів Івано-Франківської області та Решетилівка Полтавської області, буде фінансуватися з державного бюджету.

На Івано-Франківщині розвинуті різні види художніх народних промислів. Під руками різьбярів, гончарів, вишивальниць, мосяжників народжуються мистецькі твори, що розходяться по світу і які можна побачити в музеях від Нью-Йорка і Торонто до Києва і Москви. Визначним центром гуцульського мистецтва є Косів. І зарубіжні, і вітчизняні туристи вважають за необхідне відвідати знаменитий Косівський ярмарок та придбати для себе мистецькі вироби.

Сьогодні не просто купити справжній, високохудожній український сувенір: вишиванку, гобелен, кераміку. В той же час, на Полтавщині є два всесвітньо відомих центри народних промислів — вишивки в Решетилівці та гончарства — в Опішні. Для відродження цих мистецьких осередків у Полтавській ОДА розробили відповідні програми. Зокрема, для відродження Центру гончарного мистецтва в Опішні є чотири складові:

— організація роботи навчальної школи-інтернату, в якій могли б навчатися ремеслу талановиті діти з усієї країни (сьогодні діє лише школа);

— розширення Національного Опшнянського музею;

— приведення комунального господарства селища у належний стан;

— відновлення роботи підприємства, яке б виробляло саме художню кераміку.

Аби відродити самобутні народні промисли у Решетилівці, місцева влада вирішила побудувати виставково-торговельний центр народних промислів, де б розмістилися майстерні народних умільців, щоб кожен з них орендував площеу для виставки та продажу. Запланований комплекс покладе початок відродженню забутих традицій, ремесел, зацікавить і привабить іноземних туристів. Робота над реалізацією цього проекту вже розпочалася [9, 7].

Народні промисли займають важливе місце в культурі українського народу. Проте за останні десятиліття у більшості регіонів мистецькі осередки занепали, практично зруйновано їх матеріальну та сировинну базу, більшість майстрів позбавлено робочих місць і соціального захисту, права на творчу працю, а також передачу унікальних художніх традицій молодому поколінню.

На мою думку, щоб призупинити негативні явища в галузі народних художніх промислів, на всіх рівнях потрібно сприяти відродженню важливих для держави виробництв народних художніх виробів та національного сувеніру, збільшення числа робочих місць, вивчення, збереженню і пропаганді культурної спадщини українського народу, об'єднанню зусиль органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій і наукових установ для відродження, охорони та збереження народних художніх промислів [10, 8].

Адже твори народного мистецтва у наш час потребують уваги й охорони. Якщо їх не берегти, то може поступово зникнути це джерело неповторної краси.

Література

1. Антонович С. А. Декоративно-прикладне мистецтво/ С. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. — Львів: Світ, 1992. — 154 с.
2. Макарчук С. А. Етнографія України: навч. посібник / С. А. Макарчук. — Львів: Світ, 2004. — 265 с.
3. Промисли і ремесла // Українське народознавство: Навч. посіб. — Львів, 1997. — 315 с.
4. Рафаєнко В. К. Художественные промыслы Украины // Народные художественные промыслы. — М., 1988. — С. 6–22.
5. Федорченко В. К. Туристський словник-довідник: навч. Посібник/ В. К. Федорченко, І. М. Мініч. — К., 2000.
6. Чумаков К. С. Этно-экологический туризм в сохранении природного и культурного наследия. Новая жизнь. — 2006. — № 5. — С. 15–16.
7. <http://www.museum-ukraine.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=1842>. — Журнал «Музей України» Збереження і розвиток народних художніх промислів.
8. <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November09/11.htm> - Осередки народних промислів як об'єкти туризму та чинник актуалізації національної культурної спадщини.

Пиж О. Р.

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПРОМЫСЛЫ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ РАЗВИТИЯ ЭТНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Автор исследует современные тенденции распространения народных художественных промыслов на территории Украины, характеризует отрасли и локальные очаги народных ремесел, а также их взаимосвязь с этнотуризмом.

Ключевые слова: этнотуризм, промысел, орнамент.

Риж О. Р.

THE CRAFTS OF MODERN UKRAINE AS A PART OF ETHNIC TOURISM

The author researches current trends of the spreading of folk crafts in Ukraine, describes the branches and the local centers of folk crafts, and their interconnection with ethnotourism.

Keywords: ethnic tourism, handicraft, decorative pattern.

УДК 745/749.338.483.13

Зварич Г., Луців Н. В.

Львівський інститут економіки і туризму

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИЦТВА ТОВАРІВ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМІСЛІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Досліджено роль і можливості використання виробів народних художніх промислів в розвитку етнотуризму. Окреслено основні проблеми в галузі виробництва товарів народних художніх промислів в Україні та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: етнотуризм, вироби народних художніх промислів, державна культурна політика, кооперація.

Останнім часом однією з найбільш прибуткових галузей бізнесу у всьому світі стала туристична індустрія. Досить сказати, що її частка у світовому ВВП складає вже 10 %, і, за прогнозами експертів, до 2014 року виросте до 20 % [6]. На тлі загального «екологічного бума» у світі зростає інтерес до етнотуризму, який дає людині унікальну можливість познайомитися не лише з природою або пам'ятниками тієї або іншої країни, але і відчути неповторну красу культури і традицій, народних звичаїв її населення.

Етнографія — один з головних стимулів подорожі іноземних туристів в Україну. Первинність, автентичність природного і соціального середовища в

комплекс є найпотужнішими чинниками у світовому туризмі. Україна до цього тільки приходить.

Особливої ваги набуває етнотуризм з огляду на Євро-2012. Тисячі туристів з різних країн, що завітають в Україну, поза сумнівом, зацікавляться запропонованим їм турпродуктом. І, логічно, рекламиватимуть його у своїх країнах.

Однією із складових етнотуризму є самобутні вироби народних художніх промислів, багато з яких в нашій країні є унікальними мистецькими шедеврами. Відвідуючи різні країни та куточки світу туристи намагаються придбати часточку цієї місцевості, те, що пізніше буде нагадувати їм про здійснену мандрівку. В умовах світових глобалізаційних процесів вироби народних художніх промислів є унікальним явищем в культурі та економіці кожної країни і залишаються чи не єдиним видом товару, що не може дублюватися виробниками інших країн.

Проблеми розвитку туризму вже кілька десятиліть перебувають у центрі уваги науковців. Вагомий внесок у дослідження проблем розвитку й функціонування туристичної сфери, зокрема етнотуризму, зробили такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені, як В. І. Азар, О. О. Бейдик, Б. І. Вихристенко, І. П. Гаврилишин, Б. І. Герасименко, Л. С. Гринів, П. В. Гудзь, М. І. Долішній, Г. В. Казачковська, В. Д. Калитюк, М. П. Мальська, В. К. Мамутов, С. І. Попович, І. Л. Сазонець, Т. Г. Сокол, Н. М. Судова-Хом'юк, В. К. Федорчеко, С. В. Хлопяк, В. В. Худо, В. І. Цибух, та ін. Виробам народних художніх промислів приділялась значна увага в працях А. І. Мокія, Є. М. Стефанюк, Н. М. Симкович, О. Никорак, Л. Булгакової-Ситник та ін. Роль виробів народних художніх промислів в розвитку туристичного бізнесу розглядалася і в працях [1; 2]. Проте ще мало дослідженім є підхід до вирішення проблеми ефективного застосування виробів народних художніх промислів в програму етнотурів по Україні.

Метою дослідження є визначення проблем і можливостей використання виробів народних художніх промислів в етнотуризмі.

Предметом дослідження є вироби народних художніх промислів України.

Народні промисли і ремесла є одним з чинників, які допомагають людям усвідомити свою принадлежність до певного культурного, ментального середовища. Безперервний поступ буття народу України ґрунтуються на збереженні тих, тільки яому властивих рис, які вирізняють його з культурного загалу європейської цивілізації. Саме тому надзвичайно важливо не тільки зберегти і продовжити ті унікальні паростки народної творчості, які живлять душу нації з давніх-давен, а й ознайомити з ними якнайбільше людей, зокрема зарубіжних туристів. Адже таким чином можна рекламиувати Україну як державу в світі та її туристичні можливості [1].

Крім того, етнотуризм і вироби народних художніх промислів як його складова, можуть сприяти утвердженням української ідентичності, толерантності та культурного взаємозагараження громадян різних регіонів.

Народні промисли в Україні є невід'ємною складовою української культури і однією з традиційних базових галузей народного мистецтва українців. Народна творчість входить до єдиної національної культурної спадщини через збереження духовних здобутків українського народу, його кращих традиційних цінностей. У ряді населених пунктів (Опішня, Решетилівка, Косів, Богуслав,

Гавареччина, Петриківка, Діхтярі, Глинняни, Клембівка та інші) існують школи традиційного народного мистецтва. Під впливом кліматичних, природних умов, особливостей побуту українців, властивостей місцевої сировини та історичних чинників у кожному етнографічному регіоні України виробляли локальні предмети художньої образності, орнаментики, формотворення.

На даний час актуальною є проблема збереження та розвитку народних промислів як складової національних культурних індустрій. Формування та реалізація ефективної державної політики щодо осередків народних промислів має сприяти їх розвитку як об'єктів етнотуризму, виробників сувенірної та декоративно-ужиткової продукції, осередків естетичного і патріотичного виховання молоді та чинника регіонального розвитку.

Не зважаючи на багату культурну спадщину, історичні традиції українського народного мистецтва, говорити про вітчизняні народні промисли як про прибутковий бізнес сьогодні майже не доводиться. Тоді як у Китаї, Іспанії, Португалії, Південній Африці, Японії, В'єтнамі, Малайзії та інших країнах народні промисли є одним із найприбутковіших секторів економіки. Доходи від реалізації виробів народних майстрів формують доволі значну частку ВВП країн, особливо тих, де туристична галузь є приоритетною [3].

Аналізуючи кризовий стан галузі, можна виокремити такі проблеми:

- кількісне скорочення осередків традиційного мистецтва у більшості регіонів України;
- деградація матеріально-технічної бази державних підприємств, що виробляють сувенірну продукцію, твори народних художніх промислів;
- втрата позицій продукції народних промислів на внутрішньому ринку внаслідок суттєвого скорочення реалізаційної мережі сувенірних магазинів;
- неефективність політики державної підтримки народних майстрів, стимулювання роботи їх творчих спілок та об'єднань.

Даний комплекс проблем вимагає від держави цілеспрямованих дій щодо збереження та розвитку народних художніх промислів і має розглядатися як складова державної культурної політики.

В Україні відсутній єдиний державний координаційний центр, який би проводив постійний моніторинг і аналіз стану осередків народних промислів.

Політика держави щодо народних художніх промислів регламентується «Основами законодавства України про культуру», Законами України «Про професійних творчих працівників та творчі спільноти», «Про художні народні промисли». Проте виразної державної стратегії щодо підтримки цієї важливої ланки традиційної культури не було вироблено. Державна культурна політика зосереджена, передусім, на підтримці державних закладів культури, у той час, як підприємства з виробництва мистецької і сувенірної продукції у більшості своїй змінили форму власності. Роботі малих підприємств (суб'єктів народних художніх промислів) та приватним виробникам продукції не було створено сприятливих умов для роботи у ринкових умовах. Приватні суб'єкти народних художніх промислів не можуть розраховувати на державну підтримку (пільгове оподаткування, кредитування, реалізація у державній мережі галерей, салонів-магазинів).

У той же час досвід проведення міжнародних та всеукраїнських виставок, симпозіумів, фестивалів, зокрема міжнародний мистецький фестиваль у селищі Опішному Полтавської області «Здиг», Сорочинський ярмарок у селищі Великі Сорочинці Полтавської області свідчать про потужний креативний потенціал народних майстрів. Осередки народних промислів можуть дати додатковий імпульс розвитку туризму, сприяти утвердженню культурної самобутності регіону. Осередки народних промислів, творчі майстерні є потенційними об'єктами етнотуризму, популярними у цілому світі.

У вітчизняних та іноземних туристів існує стійкий попит на вироби місцевих народних промислів, сувенірну продукцію, задоволення якого висуває на порядок денний питання про систему її реалізації. Вироби народних майстрів мають реалізовуватися не тільки під час всеукраїнських та регіональних фольклорних фестивалів і свят, а й через розгалужену мережу спеціалізованих крамниць і салонів.

Велика роль етнотуризму у популяризації народних художніх промислів. Адже різні виставки, фестивалі та ярмарки народних промислів відбуваються час від часу і зосереджені переважно у великих містах. І тут в Україні є величезний потенціал. Потрібно не тільки розширювати мережу крамниць народних художніх промислів, де б туристи могли придбати на згадку про Україну оригінальні сувеніри, створені народними умільцями, але й сприяти безпосередньому контакту туриста та виробника. В цьому Україна може перейняти досвід інших країн, коли в спеціалізованому магазині працює майстер, який виготовляє вироби на очах туристів, розповідає про певні особливості роботи з тим чи іншим матеріалом. Це спонукає туристів придбати щось в магазині. Доцільно також включати до програм популярних туристичних маршрутів (наприклад, «Золота підкова» замками Львівщини) відвідання осередків народних промислів.

Нагальною потребою є актуалізація осередків народних промислів як важливої складової історико-культурної спадщини для розвитку етнотуризму. Краще всього етнографічний туризм розвинений в Західній Україні. Особливо успішно етнотуристичний комплекс працює в Прикарпатті. В якості популярного центру слід виокремити районний центр Косово, де розташований музей української писанки. Позитивним прикладом є досвід Полтавщини, де активно використовуються етнографічні маршрути (Опішне, Миргород, Пирятин — кераміка, Решетилівка — вишивка та ткацтво) з метою ознайомлення з осередками народних промислів та ремесел, організації майстер-класів. Туристи мають можливість ознайомитися з виробами народних майстрів, традиціями і технологіями виробництва. Відповідно, осередки народних промислів по всій території України акумулюють великий потенціал для культурного туризму та створення нових туристичних маршрутів, продуктів і пропозицій.

Продуктивною є співпраця осередків народних промислів та українських музеїв для організації етнотуризму, пошуку нових форм роботи з метою урізноманітнення туристичних послуг, підвищення їх якості й конкурентоспроможності. У цій співпраці осередки народних промислів можуть виступати постачальниками мистецької та сувенірної продукції, джерелом нових форм дозвілля та послуг. Відповідно музей може стати місцем ознайомлення і продажу

творів місцевих умільців, фондом для збереження найкращих мистецьких виробів, майданчиком для проведення лекцій, майстер-класів. Деякими музейними закладами України подібна співпраця налагоджена: Музей українського народного декоративного мистецтва (м. Київ), Музей Івана Гончара (м. Київ), Національний музей-заповідник українського гончарства (смт. Опішне Полтавської області) та інші.

Актуальним залишається питання рекламино-інформаційної складової роботи народних промислів та їх продукції. Інформація, розміщена на електронних сторінках Міністерства культури і туризму, Національної спілки майстрів народного мистецтва України, обласних державних адміністрацій, не дозволяє скласти цілісної картини про багатство і різноманіття вітчизняних народних художніх промислів. У даному разі корисним для України є досвід Російської Федерації зі створення порталу інформаційної підтримки ремесел і народних промислів «Ремесленничество России» (<http://www.remeslennik.ru/>). Даная електронна сторінка акумулює новини у сфері російських народних промислів, законодавство в даній галузі, розміщує інформацію про фестивалі й конкурси, ремісничу освіту, історію народних промислів, подає новини з регіонів, містить віртуальний каталог і корисні посилання.

Зрозуміло, що один виробник вирішити всі ці завдання не в змозі. Тому, народним майстрам доцільно об'єднуватися в кооперативи за схемою, наведеною на рис. 1.

Рис. 1. Схема кооперації у виробництві та просуванні виробів народних художніх промислів [3]

На нашу думку, для розвитку виробництва виробів народних художніх промислів і просування їх на ринку як туристичного продукту, слід:

- вивчити зарубіжний досвід та адаптувати його до місцевих умов;
- оцінити значущість та відмінність виробу народних художніх промислів (наскільки він є унікальним порівняно з іншими);
- створити малі та середні підприємства із виготовлення виробів народних промислів, що беруть за основу місцеву тематику;
- відкрити спеціалізовані магазини виробів народних промислів у міських центрах, об'єктах туризму, залучати до реалізації такої продукції музейні установи;
- туристичним операторам залучати осередки народних промислів як об'єкти етнотуризму для створення нових туристичних маршрутів;

- створити інформаційні буклети про діяльність окремих виробників, про особливості виробів народних промислів конкретного регіону, про екскурсійні тури з відвіданням осередків народних ремесел;
- розповсюджувати інформацію про вироби народних художніх промислів та місця, де їх можна придбати, в готелях та туристичних фірмах;
- створити електронні засоби інформації — веб-сайти з розміщенням фотографій, інформації про вироби, про майстрів, про ціни тощо різними мовами (українською, англійською, німецькою, російською);
- організовувати і брати участь у спеціальних подіях та фестивалях, святах народних промислів;
- зробити місця відвідання осередків народних промислів туристами доступними для будь-яких відвідувачів, включаючи людей з обмеженими можливостями.

Освоївши вітчизняний ринок, виробники продукції народних ремесел могли б розширити ринки збути і за кордон — передовсім в країни, де проживають найбільші українські діаспори — Росію, США, Канаду, Казахстан, Молдову, Бразилію, Білорусь, Аргентину тощо.

Таким чином, етнотуризм має великий культурний, економічний, виховний потенціал. Одним із напрямів його розвитку в Україні має стати розвиток народних художніх промислів. Продукція народних майстрів є витвором мистецтва, має розглядатися як специфічний товар, промоція та просування якого як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, потребує державного сприяння. Розвиток народних промислів в Україні може сприяти розвитку туристичної галузі, зокрема етнотуризму, збільшенню кількості туристів та знайомити вітчизняних та закордонних туристів з культурними традиціями нашої країни та окремих її регіонів. Крім того, народні художні промисли можуть виконувати функцію не тільки пізнавальну, а й соціальну, залишаючи до роботи чимало людей працездатного віку, зокрема сільського населення, жінок, людей з обмеженими можливостями.

Література

1. Лудів Н.В. Вироби народних художніх промислів та можливості їх використання в туристичному бізнесі // Вісник ЛІЕТ. Випуск 2. — Львів, 2007. — С. 121–123.
2. Лудів Н. В. Карпатські ліжники — сучасне пухнасте диво // Вісник ЛІЕТ: збірник наукових статей. — Львів: ЛІЕТ, 2008. — № 3. — С. 123–125.
3. Мікула Н. А. Методологічні підходи до класифікації осередків народних текстильних промислів [Електронний ресурс] / Н. А. Мікула, О. І. Дацко. — Режим доступу: <http://prostorologia.forbb.org.ua/viewtopic.php?id=140>.
4. Мокій А. І. Структурно-інституційне забезпечення конкурентоздатності продукції народної творчості [Електронний ресурс] / А. І. Мокій, Н. Ю. Моренова, О.-Г. О. Дідич. — Режим доступу: mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/fedor/stat/10.pdf.
5. Полікарпов І. С. Вироби народних промислів України. / І. С. Полікарпов, Є. М. Стефанюк, О. О. Тимченко. — Львів: вид-во ЛКА, 2003. — 306 с.
6. Этнотуризм в Украине [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://hometravel.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=22.

Лудів Н. В., Зварич Г.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОИЗВОДСТВА ТОВАРОВ НАРОДНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОМЫСЛОВ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Исследованы роль и возможности использования изделий народных художественных промыслов в развитии этнотуризма. Описаны основные проблемы в сфере производства товаров народных художественных промыслов в Украине и предложены пути их решения.

Ключевые слова: этнотуризм, изделия народных художественных промыслов, государственная культурная политика, кооперация.

Lutsiv N. V., Zvarich G.

PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF PRODUCTION GOODS OFFOLKART TRADES IN THE CONTEXT OF ETHNOTOURIST DEVELOPMENT IN UKRAINE

The role and possibilities of using folk art products were explored in etnotourist's development. The main problems were lined up in the branch of the production of folk art goods in Ukraine and proposed the ways of their decision.

Key words: ethnotourism , goods of folk art trades, government culture politic, cooperation.

УДК 338.48-53:754/749(477.85/.87)

Андрушко О. І., Павлишин М. Л.

Львівський інститут економіки і туризму

КОСІВСЬКА РІЗЬБА ПО ДЕРЕВУ ЯК ВІЗИТНА КАРТКА КРАЮ

В статті розглянуто актуальні питання творення сувенірних брендів косівськими майстрами в контексті розвитку етнотуризму Прикарпаття.

Ключові слова: різьба, майстер, кривульки, фактура, орнамент, інкрустація, Косівщина, край, сувенір, бренд, оздоблення, етнотуризм.

Можливість близьче ознайомитись із побутом, культурою народу, що заселяє територію України, відчути магію сили народних звичаїв, обрядів, можна за допомогою сувенірів відповідного етносу. Сувенірні бренди дають можливість ознайомитись з етнографічними особливостями всіх регіонів України [4].

Одним із продуктів діяльності туристичних фірм є етнотури, які включають в себе актуальні питання розвитку пізнавального туризму Косівського

краю. Національність етнотуру Косівського краю включає: традиційний одяг, предмети побуту, готельно-ресторанну сферу та сувенірні бренди.

Місцевість Косівського району дуже багата на дерево і камінь, які є екологічно чистими природними матеріалами, тому найчастіше їх використовують як сировину для створення атмосфери побуту. У селах зберігся різьбярський промисел, тому в декорі часто використовують елементи різьби.

Конкретні соціально-економічні, історичні та географічні умови розвитку косівського краю спричинили до створення етнобрендів декоративного мистецтва Гуцульщини. Вони виділяють край серед інших осередків народної художньої творчості в Україні. Через це Косів здавна заслужено вважається мистецькою столицею Гуцульщини.

Етнобренд Косівщини полягає в художній обробці дерева, що включає різноманітні вироби за формами, технічними засобами виконання й декорування. Функціональне призначення різьблених виробів визначило характер художньо-технічних прийомів обробки дерева. Здавна гуцульські різьбярі славилися досконалою професійною майстерністю створення меблів, свічників, сувенірів, дрібних побутових речей. З предметів хатнього вжитку на Гуцульщині прикрашувалися різьбою скрині, сундуки, декоративні тарниці, тарелі, ложки, мисники, посуд; вироби господарського вжитку (столи, лави, ліжка, полици), архітектурні частини (двері, одвірки, ворота, сволоки), пам'ятні споруди та інші предмети (палиці, топірці, пістолети, рушниці). Різьба широко використовувалась в інтер'єрі гуцульських церков і на церковних речах [6, с. 85].

Початки розвитку різьби по дереву сягають раннього слов'янського періоду історії західних земель України. В епоху Київської Русі різьба по дереву досягла високого рівня. Під час татарських нападів цей вид художньої обробки дерева піду пав, а в XVI–XVIII століттях знову почався період його розквіту. Найдавнішими такими пам'ятками є ручні дерев'яні хрести, наприклад, на хресті XVI століття нанесені мотиви плоскої різьби («кривульки» та «шнурочки»), які й досі вживаються на Гуцульщині. Отже гуцульська різьба по дереву бере початок свого розвитку з XVI століття як вид високохудожнього оздоблення дерев'яних ужиткових виробів [5, с. 59].

Другий період розвитку художньої обробки дерева на Гуцульщині припадає на кінець XIX століття. Удосконалюються мотиви плоского різьблення, вводиться інкрустація різниколірним деревом, рогом, перламутром, металом, бісером. В цей період створилися центри гуцульського різьблення на Косівщині: села Яворів, Річка, Брустури. Їхні витвори привертують увагу туристів чистим кольором деревини і грою світлотінієй на різьблений поверхні, виблискуванням відполірованих випуклих форм, своєрідним місцевим колоритом, інкрустацією різними матеріалами.

Візитною карточкою Косова вважаються сувеніри, створені народними майстрами. Чимала кількість сувенірних брендів (починаючи з XVIII ст. і до наших днів) знаходиться в музеї народного мистецтва та побуту Гуцульщини. Широко представлені різьба та випалювання по дереву, художня обробка металу, художня кераміка, ткацтво, вишивки, одяг, писанки, іграшки. Ці перлинини народної творчості приносять туристам велику радість, свідчать про велику обдарованість гуцулів, знані не лише на Україні, але й в цілому світі [7, с. 1].

Яворівська школа різьбярства

Поміж вершинами крутих схилів Східних Карпат на Косівщині розкинулось славнозвісне село Яворів. Звідси походять видатні майстри художньої обробки дерева, творчість яких мала великий вплив на розвиток і поширення цього виду мистецтва не тільки на Прикарпатті, Косівщині, а й далеко за його межами.

Творчість народних майстрів яворівської школи художнього різьблення відзначається високою мистецькою і технічною культурою, чіткістю і ритмічністю орнаментальних композицій.

Серед різноманітного асортименту різьбярських виробів яворівських майстрів зустрічаються як такі, що мають сухо декоративне призначення. Нерідко подібні речі відігравали певну роль у художньому оформленні народних традиційних обрядів, побутових свят, весільних ритуалів. Пізніше деякі художні вироби, що раніше мали конкретне побутове призначення, в процесі історичного і культурно-економічного розвитку втрачали свою попередню функцію і набували декоративного значення. Деякі з них ставали невід'ємними компонентами народного вбрання гуцулів, наприклад, традиційні гуцульські топірці й табівки. Яворівські майстри виконували різьблені прикраси в основному чистою («сухою») різьбою площинного геометричного характеру без інкрустації.

Одним з відомих майстрів художньої обробки дерева на Гуцульщині був Юрій Шкрібляк. Його праці відзначаються простотою, тонкою, прекрасною різьбою, майстерним застосуванням елементів гуцульського орнаменту: кривулько, кучерів, сливок, колосків, крижиков, руж, ільчатого письма. Все це майстер надзвичайно вдало закомпонував на поверхні предмета. Під його різцем народжувались чудові самобутні орнаменти. Він глибоко зінав властивості кожної породи деревини (колір, твердість тощо), яке йшло в роботу.

Юрій Шкрібляк значно удосконалив техніку різьби і підніс її на високий художній рівень. Його сини були також видатними майстрами художньої різьби і талановитими продовжувачами батькової справи. Василь Шкрібляк забагатив традиційний гуцульський орнамент новими мотивами. Він оздоблював свої вироби площинним різьбленням та інкрустацією металом, бісером та різниколірним деревом. Його твори відзначаються оригінальністю композицій і тонким художнім смаком.

Твори Шкрібляків зберігаються у різних музеях багатьох країн світу. Найбільші колекції їх знаходяться у Львівському музеї етнографії та художнього промислу і Львівському музеї українського мистецтва.

Серед сувенірних брендів Косівщини ми зустрічаємо вироби, конструкція яких дуже близька до геометричних форм. Наприклад, тарілка — це круг, шкатулка — прямокутник або квадрат, цукернички, кушки, рапхи, бочівки, вазочки поєднують сферичні об'єми, куполоподібні й циліндричні форми. Розміщення декору на площині згаданих предметів за допомогою циркуля та інших інструментів вимагає певного геометричного членування поверхні. Це, в свою чергу, впливає на весь характер побудови мотивів орнаментальних прикрас, які виникають із таких елементів, як коло, квадрат, трикутник, ромб.

Яворівська школа різьбярства — одна з найдавніших на Гуцульщині. Самобутня творчість славнозвісних майстрів прокладала шляхи розвитку гуцульсь-

кої різьби по дереву, утвердила її характерні художні стилюві ознаки, що пізніше були унаслідувані й розвинуті різьбярами сіл Річки, Брустур, міст Вижниці та Косова [3, с. 1].

Річківська школа різьбярства

Гірське село Річка на Косівщині — стародавній центр народного мистецтва Східних Карпат. Серед різноманітних видів народної творчості — художнього ткацтва, килимарства, вишивки, писанкарства, художньої обробки металів, виробництва шкіряних предметів, виготовлення дитячих іграшок із сиру, — мистецтво художньої обробки дерева вважається візитною карточкою краю. В історію мистецтва художньої обробки дерева річківські різьбярі вписали не одну славну сторінку.

Вивчаючи творчість різьбярів-річківців, можна помітити як спільність стилювих ознак, що об'єднують їх з майстрами інших шкіл, так й специфічну своєрідність, яка властива тільки річківцям. Асортимент виробів — речі домашнього вжитку, настінні прикраси. Способ декорування і техніка точіння виробів дещо ускладнюються. В художньому оздобленні предметів частіше, ніж на Яворові, вживається інкрустація перламутром, кольоровим металом, бісером, різними породами деревини. Пізніше для цієї мети почали застосовувати різновідмінний каучук і фарбоване дерево. Помітно ускладнюється рисунок орнаментальних мотивів і цілих композицій.

Часом перенасичення орнаментальним декором призводило до втрати природної фактури деревини. Орнаментальні мотиви, що виконуються інкрустацією, нерідко своїм зовнішнім блиском і мерехтінням відвертають увагу від прекрасно виконаних мотивів чистої різьби. Зокрема, це помітно у виробах майстра Марка Мегединюка. Його творчість мала вирішальний вплив на формування сувенірних брендів річківської школи. Із багатої спадщини цього майстра до нас дійшло тільки кілька виробів — скринька і барильце, виконані в 1904 році, оздоблені орнаментом, бісером та кольоровим металом з елементами гравірування та карбування. Ці роботи зберігаються в музеї Косівського училища прикладного мистецтва. Техніка профільного точіння дерев'яних виробів займала в творчості майстра особливе місце. Він дуже любив виготовляти предмети, які мали практичне застосування в побуті гуцулів (барильця, дерев'яний посуд, ракви, куфелі та інше). У ранній період творчості він виготовляв настінні й настільні рамки для портретів, касетки, різноформні точені пудреніці, декоративні тарелі, топірці, предмети культового призначення.

М. Медвідчук добре знат і вивчав побут гуцулів. Це дало йому змогу створити багато предметів хатнього вжитку, які виділяються оригінальністю конструкції та декоративним оформленням. У подальших роботах майстер продовжував удосконалювати прийоми оздоблення, вводячи техніку барельєфної різьби по дереву. В різьбі Медвідчука лежить принцип, який характерний для традиційних композицій гуцульських майстрів — симетричність, ритмічність окремих геометричних елементів, які розміщуються на кругових площах тарелей у два яруси. Велику увагу майстер приділяв виготовленню художніх меблів. У 1947 році з його ініціативи було виготовлено великий гарнітур, що зберігається в Музеї Революції (м. Москва). Меблі оздоблено різьбою та інкрустацією. Всю столярну роботу виконано без жодного цвяха.

Багатство тем і настроїв, невичерпна різноманітність художніх форм знаходить належне місце в творчості річківських різьбярів [2, с. 1].

Брустурська школа різьбярства

Гірське село Брустури на Івано-Франківщині розташоване в мальовничій місцевості недалеко від Косова. Різьбярство стало в цій місцевості традиційною професією багатьох сімей. У Брустурах народне мистецтво особливо розвинулось на протязі XIX і ХХ століть. Перевага віддавалась різьбярству, художньому випалюванню, інкрустації.

Перша різьбярська майстерня відкрилась у Брустурах в 1920 році, коли її організатор Федір Дручків, після навчання у Вижницькій школі деревного промислу і металевої орнаментики, повернувся в рідне село. Опанувавши техніку різьбярства та художню обробку металів, вивчивши кращі зразки виробів видатних майстрів, Дручків почав працювати над власними творами і одночасно навчав ремеслу своїх синів і земляків. Крім художнього різьблення вони вивчали художнє точіння, столярство та інкрустацію перламутром, кольоровим металом і деревом. Різьбярством у Брустурах займалися і жінки. Саме в їхніх роботах помітне високе мистецьке чуття декоративності, витонченості в художньому оформленні виробів.

Одним з найталановитіших представників є Микола Грепінняк. Його творчою удачею стала композиція «Каменяр» (1956 р.). Кайма цієї декоративної тарелі прикрашена традиційним гуцульським геометричним орнаментом. У центральній частині тарелі зображене портрет І. Я. Франка в профіль. Орнамент і силуетне зображення інкрустовані тонованим деревом. У цій роботі авторові вдалося домогтися злагодженості усієї композиції.

Чимало творів М. Грепінняка експонується в Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини. Сувенірні бренді Грепінняка відзначаються невимушенностю композиції, простотою, лаконічністю сюжетних рішень. Останнім часом Микола Грепінняк працює над новими формами художніх виробів із дерева — жіночими і чоловічими прикрасами, створюючи оригінальні зразки брошок, браслетів, нагрудних значків, різних видів намиста. Він також виступає і як майстер круглої дерев'яної скульптури та барельєфної різьби. Для тематики своїх творів він використовує сюжети стародавніх переказів, коломийок, народних пісень, сучасний літературний і фольклорний доробок.

Підсумовуючи діяльність майстрів брустурівської школи, можна впевнено сказати, що старше покоління і молодь йдуть шляхом творчих пошуків, використовують у роботі нові матеріали, все глибше оволодівають тонкощами декоративно-прикладного мистецтва. Характер орнаментування й асортимент робіт брустурівських майстрів за свою композицією і технікою виконання має багато спільногого з річківською школою різьбярства. Художні вироби брустурівців відрізняються лише деякою здрібністю орнаментальних композицій, а іноді надмірною строкатістю матеріалів, що використовуються для інкрустації (кольоровий каучук, перламутр, різновідмінні порцелянові намистинки, фарбоване дерево, метал) [1, с. 2].

Літературний огляд народного мистецтва Гуцульщини дає підстави констатувати, що саме Косівщина була і є мистецьким центром гуцулів. Тут завжди

цикаво відпочивати у будь-яку пору року, як мешканцям України, так і закордонним гостям. Привітні, працьовиті й доброзичливі жителі завжди раді гостям і готові організовувати для кожного активний і цікавий відпочинок.

Косів є одним з найбільших на Україні осередків знаменитого гуцульського декоративно-прикладного мистецтва. Дерев'яні сувеніри з косівською різьбою виступають візитною карткою краю. Туристи з багатьох країн світу, які приїжджають в цей мальовничий край, мають можливість не лише ознайомитись із такими сувенірними брендами, але й зможу придбати їх на щорічних ярмарках.

Література

1. Портал Косівщини. Художня різьба по дереву (Брустурська школа) [електронний ресурс] / <http://www.kosiv.org/arts-menu/19-decor-art/175-2009-11-29-00-09-06>.
2. Портал Косівщини. Художня різьба по дереву (Річківська школа) [електронний ресурс] / <http://www.kosiv.org/arts-menu/19-decor-art/169-2009-11-26-22-51-48>.
3. Портал Косівщини. Художня різьба по дереву (Яворівська школа) [електронний ресурс] / <http://www.kosiv.org/arts-menu/19-decor-art/168-2009-11-25-23-05-25>.
4. Регіональні особливості різьби по дереву [електронний ресурс] / <http://bayka.kosiv.info/index.php/blog/10-regionalni-osoblyosti-rizby>.
5. Соломченко О. Г. Гуцульське народне мистецтво і його майстри. Серії № 1, № 16. — Київ, 1999.
6. Бузан А. Ф. Різьба по дереву в Західних областях України. — Київ, 2003.
7. Косівщина — мистецький центр гуцулів [електронний ресурс] / <http://kosivlibrary.if.ua/2010/06/07/103>.

Andrushko O. I., Pavlyshyn M. L.

КОСОВСКАЯ РЕЗЬБА ПО ДЕРЕВУ КАК ВИЗИТНАЯ КАРТОЧКА КРАЯ

В статье рассмотрены актуальные вопросы создания сувенирных брендов косовскими мастерами в контексте развития этнотуризма Прикарпатья.

Ключевые слова: резьба, мастер, каркаули, фактура, орнамент, инкрустация, Косовщина, край, сувенир, бренд, отделка, этнотуризм.

Andrushko O. I., Pavlyshyn M. L.

WOODCARVING OF KOSIV AS THE CARD EDGE

The article deals with current issues making the gift brands Kosiv masters in the context of ethnic tourism's development in Carpathians.

Keywords: carving, master, scratch, texture, pattern, inlay, Kosivschyna, land, gifts, brand, decoration, ethnic tourism.

УДК: 746.3:338.483.13(477)

Буйна М. І., Гущак О. М.

Львівський інститут економіки і туризму

УКРАЇНСЬКА ВИШИВКА ЯК БРЕНД ЕТНОТУРИЗМІ

Розглянуто вишивку як вид декоративного ужиткового мистецтва та бренд в етнотуризмі. Охарактеризовано види та типи вишивки які є характерними для окремих регіонів України.

Ключові слова: вишивка, орнамент, тканина, техніка вишивання, колорит.

Вишивка — найпоширеніший вид декоративного ужиткового мистецтва, орнаментальне або сюжетне зображення на тканинах, шкірі, повсті, виконане різними ручними або машинними швами [3].

Українська народна вишивка славиться багатством технічного виконання. Залежно від того, як стібки прошивають тканину; як вишивальна нитка лягає на основу; через які проміжки (скільки ниток основи); чи стібки прямі, нахилені чи скісні; натягнені чи вільно постелені на тканині, — значною мірою залежать характер трактування орнаментальних мотивів, їх композиційне та колористичне вирішення.

У ХХ ст. вишивки за орнаментом, технікою виконання, колоритом об'єднані за такими регіонами: Буковина, Волинсько-Поліський, Гуцульщина, Дніпропетровщина, Закарпаття, Кіївщина, Поділля, Полтавщина, Прикарпаття, Чернігівщина.

Буковинська вишивка (Чернівецька область) становить окрему групу вишивок в Україні [5].

Основними техніками буковинської вишивки є занизування, низъ, хрестик, тамбур, а також вишивки вільної техніки — гладь та аплікація.

Орнаменти вишивок — геометричний і рослинно-геометризований. Орнаментальними мотивами буковинських вишивок часто є скісні смуги або малюнок, що будеться на скісній сітці, квадрати, ромби, смуги з тонких рослин-квітами, шестипелюсткові розетки, зубчасті листки, стилізовані фігури коників і птахів та ін. Квіткові мотиви орнаменту, часто близькі до природного забарвлення.

Кольорова гама буковинської вишивки багатобарвна, але буває монохромна. Найуживаніші кольори — зелений, синій, голубий, жовтий, оранжевий, червоний. Для колористичного оздоблення вишивок гірських сіл характерна гама глибоких за тоном кольорів — чорного, червоного, жовтого, зеленого. В чорні орнаменти вводять темні тони червоного, зеленого, синього і жовтого, а інколи й металеву нитку[3].

Характерними особливостями гуцульської вишивки є її геометричний орнамент з різноманітними ромбовими візерунками — ромби з прямими сторонами (кнегинькові), із зубчиками (ріжки) тощо. Як свідчать літературні джерела, Космацьке вишивання є особливим. Низинка в залежності від регіонів має різні відтінки.

Гуцульська вишивка XIX–XX ст. — поліхромна з перевагою різних відтінків чорвоного та введенням інших кольорів — жовтого, зеленої, синьої, чорного. В селах, що межують з Поділлям, Покуттям, Бойківчиною, характерні одноколірні вишивки — чорні, чорвоні, білі. На Центральній Гуцульщині —

поліхромні з переважанням бузково-фіолетового (Верховинський район), синьо-фіолетового (буковинська Гуцульщина), в інших районах — голубого або зеленого кольорів [1].

Дніпропетровська вишивка (Дніпропетровська область) має багато спільногого з вишивками Полтавщини. Для дніпропетровської вишивки характерні поліхромні вишивки півхрестиком та дрібним хрестиком. Часто півхрестики виконуються грубою ниткою і справляють враження рельєфних. Візерунки переважно геометричні і геометризовані рослинні, виконані стеблівкою, швом поза голкою, хрестиком, низзю, кольоровою гладдю.

Вишивки Закарпаття поліхромні або одно- та двоколірні. Кольори орнаментів різноманітні — червоний, чорний, жовтий, коричневий, зелений, синій, малиновий та блакитний [2].

В техніці вишивання Закарпаття найчастіше застосовуються такі види швів: низь та її різновиди — настилування, занизування, перебрання, хрестик, заволікування та ін. Своєрідним є кучерявий стег (Хустівський і Міжгірський райони) — це шов, близький до низинки, яким вишивають майже все поле рукава жіночої сорочки. Він характерний тим, що на лиці тканини не затягають нитки, і вишивка виходить рельєфною.

Для київських вишивок характерний геометризований рослинний і геометричний орнамент, який використовується здебільшого у вишиванні рушників і сорочок.

Для київської вишивки найтипівішими техніками виконання були набирання і гладь, виконували їх переважно червоними нитками і тонко обводили чорними. Використовували техніки хрестик, стеблівка, шов поза голкою, мережка, рушниковий шов та ін. Часто спостерігається поєднання технік, наприклад, лічильна гладь з вирізуванням і мереженням [3].

У вишивках Східного і Західного Поділля переважають геометричні візерунки, рослинні мотиви в них дуже стилізовані. Типовими для подільських рушників є орнаментальні поперечні смуги на кінцях.

На Тернопільщині спостерігається розмаїття орнаментального мистецтва народної вишивки. Така особливість регіону зумовлена історично. На території області склалися два етнографічні райони — Поділля і Волинь. На основі взаємопроникнення та взаємозагачення різних мотивів двох етнозон «народжуються» нові технічні прийоми виконання вишивки, виявляються її стилів та художні особливості.

Найдавнішою класичною технікою Полтавщини є лічильна гладь — лиштва. Цією технікою створювали геометризовані рослинні мотиви найрізноманітнішої композиційної схеми, особливо на рукавах жіночих сорочок. Досить поширені є на Полтавщині верхоплут, петельні шви, ретязь, прутик, ляхівка, призбирання, виколювання та ін. Вирізування і виколювання завжди виконуються білим кольором [4].

На Полтавщині існує багато видів мережок, серед них вирізування, затяганка, чисна. Чисною мережкою створюють цікаві і різноманітні візерунки та орнаментальні композиції. Нею оформляють пазушки (проріхи спереду в сорочці для зручності одягання через голову) чоловічих сорочок. Виконують її також білим кольором. Полтавська вишивка за колористичним оздобленням

характеризується співвідношенням пастельних кольорів — блакитного, вохристого (жовтого або червоно-бронятого), коричневого, зеленкуватого та відтінків сірого і білого [5].

На Львівщині найбільш відомі осередки вишивального мистецтва — Городоцький, Сокальський, Яворівський. У Городку є тип вишивки, відомий під назвою городоцького стібка. Він відрізняється смугастою будовою, кожна смуга якого складається з різних елементів дрібного візерунку — пальметок (орнамент, що нагадує пальмове листя), зірочок, мотивів, що мають назви «місячний», «півзірочки» тощо. Візерунок кожного типу виконувався тут іншою технікою, завжди червоним кольором з малим вкрапленням білих, темносиніх і чорних ниток [5].

На Яворівщині вишивали лляними небіленими нитками технікою стеблівки — рівними густими смужками, поміж якими вміщували рядки кривульок та ромбів. Вишивали тут і кольоровою гладдю — орнамент із барвистих квітів.

На Сокальщині вишивки виконували хрестиком, стеблівкою, поза-голковим швом. Вишивки гладдю і хрестиком на Львівщині здебільшого виконувалися червоними і чорними нитками [6].

Чернігівська вишивка, як і інші, відрізняється своєрідними рисами. Типовою технікою вишивання для Чернігівщини є занизування. Використовуються також вирізування, виколювання, штапівка, довбанки, солов'яні вічка, хрестик тощо. Цікавою є тут коса гладь зірочками, стіблі на якій кладуться похило, а їх червоний колір обводиться чорним. Досить популярною тут є тамборна вишивка в петлю, в ланцюжок, косичкою. Мережки вишивались широкими смужками (шеляжками) білого і червоного кольорів, а в західних районах — павучками — чорним, білим і червоним.

Література

- Гургула І. В. Народне мистецтво західних областей України / І. В. Гургула. — К.: Мистецтво 1996. — 77 с.
- Гургула І. В. Характеристика вишивок зазбручанського Поділля/ І. В. Гургула. — Львів: Нова хата, 1998. — 12 с.
- Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка / Р. В. Захарчук-Чугай. — К.: Наук, думка, 1988. — 190 с.
- Захарчук-Чугай Р. В. Народні художні промисли / Р. В. Захарчук-Чугай. — К.: Либідь, 1986. — 27 с.
- Кара-Васильєва Т. В. Розвиток промислу художнього вишивання на Україні / Т. В. Кара-Васильєва. — К.: Мистецтво, 1980. — 4–6 с.
- Полікарпов І. С. Вироби народних промислів України / Полікарпов І. С. Стефанюк С. М., Тимченко О. О. — Львів: ЖА, 2003. — 306 с.

Буйна М. И., Гущак Е. Н.

УКРАИНСКАЯ ВИШИВКА КАК БРЕНД В ЭТНОТУРИЗМЕ

Рассмотрено вышивку как вид декоративного искусства и брэнда в этнотуризме. Охарактеризованы виды и типы вышивки характерны для отдельных регионов Украины.

Ключевые слова: вышивка, орнамент, ткань, техника вышивания, колорит.

Buyna M. I., Huschak O. M.

UKRAINIAN EMBROIDERY AS A BRAND IN THE ETHNIC TOURISM

Embroidery as type of decorative uzhitkovogo art and brand in the ethnic tourism is considered. Embroidery kinds and types, which are characteristic for the separate regions of Ukraine, are also described.

Key words: embroidery, pattern, fabric, embroidery machines, coloring.

УДК 745.52(477.85/.87)

Цимбала О. С.

Львівський інститут економіки і туризму

ГУЦУЛЬСЬКИЙ КИЛИМ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

У статті окреслено історію та етапи еволюції українського килиму. Проаналізовано наукові дослідження, присвячені характеристиці форми й техніки виготовлення килиму, основним епіцентром поширення цього промислу на українських землях, шляхам відродження давніх килимарських традицій на межі XIX–XX ст. Виокремлено діяльність спілки «Гуцульське Мистецтво», яка посіла особливе місце у справі ренесансу та популяризації правдивого українського килиму.

Ключові слова: декоративно-прикладне мистецтво, ткацтво, килимарство, килим, ліжник, «Гуцульське Мистецтво».

На сучасному етапі становлення нашої держави важливим моментом є потреба формування туристичного іміджу, який виступає визначальним чинником зростання інтересу та зацікавлення серед іноземних туристів Україною. Невід'ємною складовою цього процесу є необхідність творення сувенірних брендів, роль яких справедливо можуть виконувати етнічні вироби народних умільців. Проте слід зазначити, що декоративно-прикладне мистецтво має довгу історію, впродовж якої його зразки неодноразово модифікувалися та видозмінювалися, а в силу різних причин — набирали нових форм і рис. Чимало викривлено у народні мистецтво, зокрема і в килимарство, привнесла радянська епоха: деформація культурно-мистецького середовища, атеїстична ідеологія й інтернаціональна пропаганда спричинилися до руйнування народної творчості та нівелювання символіки, нищення етнонаціональної самобутності [17, с. 11]. Тому сучасні вироби дуже часто не відповідають первісному смисловому навантаженню, залишаючись лише блідою копією справді цінних мистецьких витворів. А як наслідок — їх сучасні форма, техніка і матеріали виготовлення потребують історичного переосмислення, відродження автентичних зразків із врахуванням реалій сьогодення.

Одне з провідних місць в українському декоративному мистецтві відводиться килимарству. Адже килим — це справді особливий мистецький витвір, у

якому гармонія і довершеність створюються завдяки поєднанню матеріалів, техніки виготовлення та етнічних орнаментальних форм. Історія та еволюція українського килиму привертала увагу багатьох дослідників і митців. Цьому питанню присвятили свої розвідки Володимир Гнатюк [18, с. 132], Данило Щербаківський [3, с. 245–269], Володимир Пещанський [19], Адам Жук [11], Яким Запаско [12] та інші. У дослідженнях вчені аргументували зафіксовали історію українського килиму, його символічне значення та побутове застосування. В умовах сучасної масової глобалізованої культури гостро стоїть питання збереження мистецької вартості виробів народного мистецтва та підтримки основних осередків виготовлення автентичної продукції. Тому, вважаємо за доцільне, необхідність звернення до кращих традицій килимарського мистецтва, які зафіксовані у джерелах та можуть послужити добрим зразком відродження українського килиму.

Особливо цікавими нам видалися публікації галицького вченого Миколи Голубця (1891–1942), краєзнавця та мистецтвознавця, активного громадського діяча, якого ніколи не залишала байдужою багаторічна історія рідного народу. Не випадково у його науковій спадщині знаходимо кілька розвідок, присвячених історії та еволюції українського килимарства, дослідженням ужиткового та мистецького значення килиму в сучасний йому міжвоєнний період. Закономірно, що студіюючи питання історії килимарства, М. Голубець звернувся до східної культури, зокрема до досконалої мистецької вартості перських килимів. Аналізуючи захоплення вітчизняної і світової громадськості цими виробами, дослідник виокремив цінність саме українського килиму. Він погодився з думкою польського вченого Стефана Шумана про те, що самобутня краса українського килиму, його орнаментальна та кольорова композиція є близчими і більш зрозумілими західній культурі ніж тканини азійських народів [20, с. 8–12]. М. Голубець не заперечив запозичення декоративних ідей у східних сусідів, але й наголосив на мистецьких досягненнях українського килимарства в минулому й великі можливості розвитку у майбутньому [9, с. 4]. Український килим, як українську пісню і дерев'яну архітектуру, вважав найяскравішими виявами самобутньої творчості свого народу [7, с. 8].

Звертаючись до археологічних, етнологічних та писемних джерел, дослідник вивів основні віхи еволюції українського килиму від найдавніших часів, проаналізував особливості його формування та поліфункціонального застосування. Демонструючи розмаїття килимів, М. Голубець виділив найпоширеніші за способом використання. Серед них назвав «ліжники» (використовували як постіль), «полавочники» (використовували як покривала) та «коври» (служили для декорації стін і долівок) [9, с. 8]. Окрім виділів килимі, які мали обрядове значення: «весільні», на них вінчалися, та «потгримники», якими покривали домовини [19, с. 7]. Акцентуючи на самобутності українського килимарства, дослідник справедливо зазначив, що відчутними були і впливи сусідніх народів, зокрема — візантійські з півдня, азійські зі сходу та германські з півночі. При цьому наголосив, що килимарство було чуже для корінної Польщі та Московщини. Свою думку підсилив твердженням В. Пещанського, який вважав, що збереження килимарської продукції в народі, обумовлене розвитком скотарст-

ва, доказом чого вважав племена Середньої Азії, Персії, Кавказу, Балкан і українських гуцулів [19, с. 5]. А краї без виразного характеру дрібного скотарства ніколи не мали самостійних килимарських виробів, а користувалися привозними килимами, як предметами розкоші [9, с. 8].

Батьківчиною українського килиму М. Голубець називав Полтавщину з суміжною смугою Харківщини й Київщини, південну частину Чернігівщини та Поділля по обидва боки Збруча, а також суміжну з Київщиною частину Волині. Дослідник дотримувався чіткої позиції, що до «зустрічі» з культурою Візантії килимарство на Україні мало свої окреслені форми, техніку виготовлення й кольорову гамму. Все ж взаємини Київської Русі з могутньою Візантією привнесли зміни у різні сфери життя суспільства, збагатилося і килимарство орнаментальними мотивами античної та східної культури. А подальша монгольська інвазія і відтак довготривале співжиття з монгольськими ордами, вплинуло на остаточне оформлення українського килимарства, в якому перські і турецькі впливи посили домінуюче місце. Так, переважно рослинні мотиви Персії закріпилися на Полтавщині, геометричні орнаменти Туреччини через Балкани поширилися на Поділлі й Галичині [19, с. 11], й лише Волинь і близька до неї смуга Київщини виявили більшу податливість на впливи західноєвропейського натурализму. Помітними тут були мистецькі вподобання, що йшли з західної Європи через Польщу. Кристалізацію європейських зразків М. Голубець пояснив так: «гам, де за ткацьким станком став український килимар і польський замовець-поміщик», почав формуватися стиль так званих «панських» або «польських» килимів [9, с. 7]. Ось так, через поміщицькі двори і колонізацію міст західноєвропейським елементом, український килим повільно почав змінювати східний характер.

Зміна стилю не змусила довго чекати й зміни техніки виготовлення, коли український килим перейшов спершу у мануфактурне, а згодом у масове фабричне виготовлення. Кінець XVIII ст. — поч. XIX ст. М. Голубець назвав періодом занепаду самобутнього українського мистецького килиму, адже тоді, на його думку, змеханізоване килимарство перервало нитку природного органічного розвитку [13, с. 535; 15, с. 330]. Дослідник пояснив, що домотканий килим на відміну від фабричного, звичайно, виходив не таким акуратним в рисунку, був невитриманим у строгій послідовності кольорів, горбкуватим, з нерівною поверхнею, однак, при цьому мав реальну перевагу, бо був справжнім витвором людських рук. Його автором був мистець-самоук, що кожен свій новий килим трактував індивідуально і безпосередньо; а відтак - на тисячі старих килимів можна знайти десятки подібних, але двох ідентичних шукати марно [7, с. 6]. Як вважав автор, саме старий український килим, з вовни, мальованої природними рослинними фарбами, тканий гребінковою технікою дарував симфонію барв і ліній. Він не томив ока одноманітністю тла і шаблонною акуратністю узорів; «мінівся» відтінками кольорів та гнучкою лінією орнаменту; його поверхня була хвиляста, «ніжко пружкована», не затовчена і не запрасована [7, с. 6]. Саме цим відрізнявся від однотипних фабричних зразків, які зневелювали його неповторність та мистецьку ідентичність.

Початком відродження українського килиму дослідник назвав кінець XIX — початок ХХ ст., коли відбулося зацікавлення і звернення до народного мистецтва

прогресивною художньою інтелігенцією та науковими колами. З метою збереження колосальної культурної спадщини організовувались етнографічні експедиції, які збиралі та замальовували країці зразки, зокрема і килимів. Створювалися спеціальні музеї, влаштовувались виставки, що мали на меті ознайомити з витворами народних майстрів широке коло глядачів [10, с. 268]. Першою із таких спроб була фундація славної килимарні Владислава Федоровича у Вікні, що на Тернопільщині [4, с. 2; 1, с. 123]. Наступними стали килимарня Ханенків у Єленівці на Київщині під мистецьким проводом Василя Кричевського та килимарня Полтавського земства у Дехтярях поблизу Прилук [12, с. 34]. Їхні вироби здобули широку популярність і служили доброю справою відродження українського килима [19, с. 13; 13, с. 536].

Наступним етапом визнання мистецької вартості народних промислів та їх популяризації стали промислові і художні виставки, де килими зайняли поважне місце. Так, 1877 р. на Господарській виставці у Львові чи не вперше було презентовано українські килимові вироби широкому загалу. Господарська виставка 1884 р. у Тернополі, на думку М. Голубця, дала поштовх переможному походу подільському килиму, що «знаходився у стадії агонії». Адже тут силами братів Федоровичів було не просто «сухо» презентовано килими, але й привезено килимові кросна і запрошено останнього з «ткачів-могікан» Петра Кирика з Медині [16, с. 4]. Ще раз прославилися килимарські вироби 1887 р., коли на честь «високого гостя» — архікнязя Рудольфа у Тернополі влаштували етнографічну виставку — містечко стилізованих галицьких хат. Понад 100 килимів, більшість зі зборки Федоровичів та віконської мануфактури, відтворювали облаштування селянських домівок. А далі — країці старі і нові примірники помандрували на захід до палат князя і австрійської родової аристократії. Ось так, за висловом М. Голубця, зародився західноукраїнський килимовий експорт [16, с. 4].

Осіння виставка 1887 р. у Krakovі принесла справжній успіх. Польська преса високо оцінила презентовані зразки килимарства, яких було виставлено понад 500. Як наслідок — усі вільні примірники було продано, а мануфактура Федоровича у Вікні вперше «прогнулася» під тягарем замовлень. Тріумфом стала виставка у Відні 1890 р., на якій павільйон призначений для Галичини був зверху до долівків завішаний килимовими виробами. Слава українського килиму була підтверджена, а народолюбна романтична праця Федоровичів — оплачена не лише морально. Віконська мануфактура і килимарська школа при цій мали чітку мету — відродити подільський килим в усьому багатстві його стародавньої орнаментики, техніки ткання і способу природного фарбування. Щоб досягнути блискучих успіхів в краю і закордоном, Федоровичі займалися не лише піdpriemницькою роботою. Їхня діяльність тісто перепліталася зі збиранням старих килимових узорів, відшуковуванням майстрів ткацької справи, що і забезпечило сукупно славу українського килиму. Однак така популярність спричинилася до експлуатації цього промислу чужим — польським та жидівським — капіталом, якому, звісно, були далеко незрозумілі культурницькі ідеали Федоровичів. Тому втримати марку українського килиму виявилось не так просто. Прагнучи скапіталізувати розбуджене зацікавлення

килимарством, чимало підприємців обрали найпростіший шлях, засипаючи краєвий і закордонний ринок безвартими кольоровими «фільцями», які не мали нічого спільногого з мистецькими виробами і потонули у ярмарковій конкуренції. Тим часом у ході світової війни занепали провідні осередки відродженого килимарства (мануфактура Федоровичів), було знищено найкращі збірки старих килимів як у Галичині, так і на Подніпров'ї [19, с. 7, 12]. Цілім залишилось хіба те, що опинилося у музеях, і те, що спрітні «бійрачі» встигли продати до закордонних збірок. А по війні, як підкresлив М. Голубець, з новою силою розпочалась «килимарська ваханалія неуків-підприємців» [9, с. 13], але разом з тим з'явилася і надія на повторне відродження автентичного українського килиму і створення умов його дальншого розвитку. Продовжити культурно-мистецькі традиції віконської мануфактури довелося килимарні «Гуцульське мистецтво» у Косові. М. Голубець неодноразово вдавався до популяризації робіт цієї організації, аргументовано вважаючи її вироби та економічну спроможність гідними уваги у Галичині.

Засновано спілку «Гуцульське мистецтво» 13 вересня 1922 р. з ініціативи Михайла Куриленка [2, с. 148–149]. Принципи діяльності цієї промислової спілки, як вважав М. Голубець, були далекими від «роблення інтересів» на українському килимарстві за всяку ціну» [9, с. 13]. В основу було покладено ідею відродження старого українського килиму на основі давніх килимарських традицій та досягнення високого мистецького рівня в умовах промислового виробництва [2, с. 148; 11, с. 73]. Дотримуючись окресленої мети килимаря поетапно реалізувала поставлені завдання, відкриваючи щораз нові можливості і перспективи. До 1928 р. «Гуцульське Мистецтво» виготовляло звичайні косівські килими, користуючись країщими місцевими зразками і хімічно пофарбованою фабричною вовною. Однак з 1928 р. розпочалися перші спроби придіння вовни для промислового виробництва по селах Гуцульщини. Паралельно, наслідуючи традиції давньоукраїнської практики, діячі спілки поклали чимало зусиль на те, щобі відтворити рецептуру природного рослинного фарбування вовни [19, с. 8–10; 12, с. 18]. Для цього було застосовано понад 20 різних рослин (зокрема кору вільхи, яблуні, дуба, звіробій, лушпиння цибулі, траву материнки тощо), відвари яких у найрізноманітніших співвідношеннях і комбінаціях надавали надзвичайно багату та ніжку кольорову гаму виробів.

Модерним зрушеннем у роботі спілки М. Голубець вважав активну співпрацю з українськими мистцями, яка принесла нові віяння та нове прочитання старих мотивів. Заангажування мистців до килимарства дослідник вважав вимогою часу, оскільки спіле копіювання навіть найкращих старих орнаментів не здатне забезпечити килимарському мистецтву майбутнє [14, с. 8]. Тому керівництво спілки замовило проекти килимів у відомих художників, таких як Павло Ковжун, Святослав Гординський, Микола Бутович, Роберт Лісовський, Василь Крижанівський, Петро Холодний (Молодший), сестри Олена та Ольга Кульчицькі, щоби ввести у виробництво справжні мистецькі витвори. Дотримуючись традиційних народних орнаментальних композицій, художники на власний манер інтерпретували їх самобутність, збільшивши при цьому розмаїття мотивів та форм. Ці килимові роботи вирізнялися вишуканістю та, здебільшого, стриманими пастельними тонами [10, с. 288]. Поміж інших, М. Голубець

виділив килими «Гетьманський», роботи Р. Лісовського, «Козак Мамай» М. Бутовича, «Квіти», «Деревця» П. Холодного та фігулярний гуцульський килим з кониками С. Гординського [14, с. 8; 7, с. 9–11], що були презентовані на виставці килимів «Гуцульського Мистецтва» у Львові в 1930, 1933 роках.

Новий етап у роботі «Гуцульського Мистецтва» дослідник окреслив з 1934 р., коли, незважаючи на «неекономічність», спілка впровадила у виробництво первісну т.зв. «гребінкову» техніку ткання. Саме з цим періодом автор пов’язав повноцінне відродження традицій старого килиму з точки зору форми і техніки виготовлення [9, с. 14]. Одночасно килимарня розширила географію українського килиму: крім зразків Гуцульщини та Поділля у сферу зацікавлення спілки потрапили зразки полтавського, київського та волинського килимарства. Новинкою було і розширення асортименту товарів, які в той час випускала спілка. З 1935 р. на ринку з’явилися «самоділі» — вовняня матерія, виготовлена людською рукою та пристосована для одягового і меблевого вжитку [9, с. 15]. Поява «самоділів» наслідувала традиції Англії та Франції, де такого типу тканини належали до найкращих і користувалися чималою популярністю. Поза килимами і самоділами продукувало «Гуцульське Мистецтво» легкі килимові накидки на тапчани, теплі пухнасті ліжники, вишивки, підтримуючи одночасно народних умільців з декоративної кераміки та різби по дереву [9, с. 16].

Будучи поціновувачем мистецтва, М. Голубець не опустив і економічної вагомості цієї спілки для благополуччя краю. На 1936 р. спілка охоплювала робою близько 150 осіб, з яких 50 — зайнято у ткацтві килимів, 50 — у прядінні вовни, 30 — у зборі пригожого для фарбування зілля, а 20 — у вишиванні [9, с. 16]. Хоча на початок першого місяця існування «Гуцульське Мистецтво» мало чотири верстати і стільки ж майстрів [2, с. 150]. Спілка мала добре налагоджену мережу збуту продукції не лише в Галичині, але і за кордоном. Зокрема, у Варшаві був відділ магазину, а товари відправлялися і до Швеції, Швейцарії та Америки. У вересні 1939 р. фактично було покладено край роботі «Гуцульського мистецтва», хоча її традиції гідні наслідування і сьогодні [10, с. 289].

Узагальнюючи, слід зазначити, що збереження мистецької вартості килимового виробу, дотримання самобутніх традицій та форм, нехай навіть у модерному оздобленні, підтримка народних промислів на належному рівні здатне забезпечити одночасно й економічний ріст краю, й збереження української ідентичності в сучасному світі. Підтвердженням цього є численні наукові дослідження, присвячені еволюції українського килиму. Особливою цінністю виділяються історичні розвідки М. Голубця, у яких поєднались його краєзнавчий хист, історична об’єктивність, фаховість мистецтвознавця та патріотична свідомість при популяризації автентичних зразків народного мистецтва.

Література

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво [Текст] : посібник для студ. пед. інститутів / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. — Л. : Світ, 1993. — 272 с. — ISBN 5-11-000863-9.
2. Богатчук О. Діяльність спілки «Гуцульське Мистецтво» у Косові у 20–30 роки ХХ століття // Літературно-мистецький альманах «Алкос». — 2005. — № 2–3. — С. 148–155.

3. Верменич Я. Життя і смерть Данила Щербаківського // Український історичний збірник. — 1997. — № 1. — С. 245–269.
4. Відродження українського килиму: (Промова ред. М. Голубця, виголошена дnia 15-го травня ц. р. на відкритті виставки килимів «Гуцульського Мистецтва» в салах Промислового музею у Львові) // Новий час. — 1936. — 18 травня. — С. 2.
5. Голубець М. Виставка українського килиму // Діло. — 1930. — 14 березня.
6. Голубець М. Відродження українського килиму // Неділя. — 1930. — 16 березня. — С. 4–5.
7. Голубець М. Відродження українського килиму // Перша виставка килимів і вишивок, 7–16 березня 1930 р. — Львів, 1930. — С. 3–15.
8. Голубець М. Мистецький килим перемагає тандиту: (З приводу цьогорічної виставки «Гуцульського мистецтва») // Діло. — 1936. — 29 травня.
9. Голубець М. Український килим: Друга виставка: [Каталог]. — Львів: Друк. НТІШ, 1936. — 16 с.
10. Домашевський М. Історія Гуцульщини. Т. 6. — Львів : Логос, 2001. — 676 с. — ISBN 966-7379-01-9.
11. Жук А. К. Український радянський килим. — К.: Наукова думка, 1973 — 168 с.
12. Запаско Я. Українське народне килимарство. — К. : Мистецтво, 1973. — 112 с.
13. Історія української культури [Текст] / За заг. ред. І. Крип'якевича. — К. : Либідь, 1999. — 656 с. — ISBN 966-06-0126-3.
14. Килими «Гуцульського Мистецтва»: На маргіні виставки українського про-мислу // Неділя. — 1933. — 28 травня. — С. 7–8.
15. Клапчук В. М. Гуцульщина та гуцули : економіка і народні промисли (друга половина XIX–перша третина ХХ ст.) / В. М. Клапчук; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. — Львів; Івано-Франківськ : Фоліант, 2009. — 507 с. — ISBN 9789662988161.
16. Марко Вільшина. Побідний похід українського килиму // Неділя. — 1933. — 6 січня. — С. 4.
17. Новицька О. Р. Українське народне мистецтво 1920–1980-х рр.: інтерпрета-ція, оцінка, спростування: Автореф. дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.06 / Львівська академія мистецтв. — Л., 2003. — 20 с.
18. Пеліпейко І. Феномен «Гуцульського Мистецтва» // Літературно-мистецький альманах «Алкос». — 2005. — № 2–3. — С. 127–137.
19. Пещанський В. Давні килими України. — Львів, 1925. — 14 с.
20. Szuman S. Davne kilimy w Polsce i na Ukrainie. — Poznan, 1929. — 150 s.

Цымбала О. С.

ГУЦУЛЬСКИЙ КОВЕР: ИСТОРИЧЕСКАЯ РЕТРОСПЕКТИВА

В статье очерчено историю и этапы эволюции украинского ковра. Проанализированы научные исследования, посвященные характеристике формы и техники изготовления ковра, основным эпицентрам распространения этого промысла на украинских землях, путем возрождения давних традиций ковровщиков на грани XIX–XX веков. Выделена деятельность союза «Гуцульское Искусство», который занял особенное место в деле ренессанса и популяризации правдивого украинского ковра.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, ткачество, ковроделие, ковер, покрывало, «Гуцульское Искусство».

Tsymbala O. S.

THE HUTSULCARPET: HISTORICAL RETROSPECTIVE VIEW

The article describes the history and milestones of Ukrainian carpet. The studies dedicated to the characteristic of shape and carpet manufacturing technique, the main epicenters of the present expansion of this craft on Ukrainian lands, ways of revival of ancient carpet-making traditions on the edge of the nineteenth and twentieth centuries are analyzed. Activity of the union «Hutsul Art», which has occupied a special place in the cause of the renaissance and the promotion of true Ukrainian carpet is distinguished too.

Key words: arts and crafts, weaving, carpet-making, carpet wool, «Hutsul Art».

Озимок Г. В., Константинюк О., Нізельський А.
Львівський інститут економіки і туризму

ВИРОБИ З КЕРАМОКИ В ЕТНОТУРИЗМІ КРАЮ

Львівщина серед інших областей України відзначається різноманітністю природних умов та багатством ресурсів, що є важливим для розвитку туризму і є привабливим регіоном для різних категорій туристів.

Ключові слова: культура, етнотуризм, кераміка, глина, гончарство, розпис, осередок, вироби, посуд.

Культура є одним з найбільш складних наукових понять і в той же час одним з найважливіших у повсякденній практиці термінів. Одним з видів культури, який характеризується певною організацією духовної, соціальної та матеріальної життєдіяльності і світосприйняття, в основу якої покладено звичаї, традиції, норми та цінності, притаманні даному етносу, є етнічна культура. Культура як суттєва ознака кожного етносу, спосіб його буття, закладається в ході етногенезу.

Традиція в культурі є зв'язком минулого з сучасним, результатом акумуляції, селекції і просторово-часової передачі життєвого досвіду від минулих поколінь, в правилах поведінки, звичаях, ритуалах тощо. Українська нація є достатньо консолідованим і традиційна українська культура становить значну складову національного туристичного продукту на ринку міжнародного туризму.

Індустрія етнотуризму в Україні розвивається в умовах жорсткої конкурентної боротьби як на внутрішньому, так і на зовнішньому туристичному ринку. Однією із складових даного виду туризму в західному регіоні України є вироби з глини. З давніх-давен, глиняна річ, виготовлялась із дотриманням ритуалів, набуваючи сакрального змісту, уподібнюючись світовим символам та образу самого майстра. У такому контексті гончарство виступало не просто ремеслом, а священним актом творчості, своєрідним «божим одкровенням» людству.

Глина — це матеріал, який має «свою думку». Вона тільки на перший погляд здається податливою. Слід сказати, що у гончарстві взаємодіють три елементи: майстер, глина і вогонь. Якщо немає згоди між цими трьома учасниками процесу, то нічого доброго з цього не вийде. Науково доведено, що глина була одним із вирішальних чинників трансформації «неживої природи в живу», відіграючи важливу роль в утворенні молекул протеїну — першого кроку органічного життя на нашій планеті. Доведено, що вироби з глини мають надзвичайно важливу особливість: здатність зберігати і передавати енергію. Руки майстрів перемісили сотні кілограм глини, викарбуючи та втілюючи у життя фантазії, світогляд та потяг до творчості й самовираження.

На північ від Золочева, серед горбів та лісів, розташоване село Гавареччина — центр виробництва, відомої далеко за межами Галичини, гаварецької чорної кераміки. Першими мешканцями села були гончарі, яких переселила графиня Тереза із міста Білій Камінь, щоб вони своєю роботою не задимлювали містечко. Для того щоб підкреслити, що й те село є власністю пані Терези, назвали його на польський манер Терещизною. А потім — на честь її же доньки Гави — Гаваречизною. Однак, гончарі назвали українською — Гавареччина. Неподалік — Підлісцецька гора Біла, Свята гора, садиба Маркіяна Шашкевича. А за якихось три кілометри — Олеський замок. Колись для щоденних потреб гавареччани виготовляли в основному миски, глечики-гладущики, макітри, вазони, маснички (ступки для збирання масла), горщики — «баняки». Вазони, глечики, макітри, мають звичайний колір глини — вохристий. Кераміка такого типу називається димленою. Добре випалені вироби мають не чорний, а ледь сріблястий колір, а ще вони міцні, довговічні та дзвінкі. Глиняний посуд мав певне традиційне місце зберігання, обов'язково в миснику або на полиці. Окрім посуду побутували сирні фігурки різних звірів, пташок, глиняні свистунці, що також несли охоронну функцію. У музеїчних колекціях є велика збірка різноманітних керамічних скульптурок-свистунців, яку доповнюють сирні вироби: весільні калачики, коники, пташки, олені [3].

Знання свого родоводу, історичних та культурних надбань предків необхідні не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у практиці сьогодення, національно-культурного відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей та займає чільне місце в етнотуризмі краю. Одним з відомих осередків гончарства Гуцульщини та Покуття є вироби майстрів з Коломиї, Косова, Пістиня, Кутів, які зберегли багатовікові традиції розвитку цього ремесла. Вони створили своєрідні народні школи керамічного мистецтва з яскраво вираженими особливостями розпису, різновидністю як форм, так і їх застосування у повсякденному житті. Найбільш поширеним на Гуцульщині та Покутті було виробництво ужиткового посуду: мисок, тарелів, дзбанів, колачів, свічників, горщиків, а також каухлів для облицювання печей. Спочатку весь побутовий посуд був випаленим і неполиваним, злегка декорованим простими коловими або хвилястими лініями, крапками (символічними лініями води). Піч була одним з найбільш важливих елементів інтер'єру помешкань. Крім своєї основної функції (гріти, готовувати їжу), вона несла естетичне і духовне навантан-

ження. З кожної печі на членів сім'ї «дивилися» Богородиця, лики святих: Миколая, Варвари, Катерини, які оберігали їх від усього злого. Печі розписувались коров'ячими ріжками, глинняними гургулями або пензлями. Фарники майстри готували самі з місцевих мінералів [1].

Розмаїттям і багатством форм, усталених з часів давніх слов'янської спільноти, вражає традиційний український керамічний посуд на Поліссі та Прикарпатті: корчаги, слойки і тикви, стружки глечики і баньки, пукаті макітри, амфороподібні водяники тощо. Форма цих виробів, витягнутих на крузі, значною мірою визначалася цією технологією, але й вона мала свої локальні особливості — від видовженого до присядкуватої. Кожному осередкові були властиві свої прийоми розпису, особливості орнаментації та колористики. Смуги з геометричних і рослинних мотивів прикрашали неполив'яну кераміку. Полив'яна кераміка визначається яскравим рослинним орнаментом округлих форм, нанесена технікою гравірування на тоновану (жовтувато-зеленувату) поверхню. Посуд, який призначався для якихось вроčистих подій, ритуалів, тощо, гладенькою кістяною лопаточкою вигладжували його волого поверхню до бліску. Малюнок наносили паличкою, кісткою або шнурком, робили різні напіпи тощо [2].

Сучасні майстри виробів з кераміки вивчають та відтворюють традиції предків в сучасних побутових виробах та сувенірах, які можна побачити на полицях магазинів, художніх вернісажів тощо.

Отже, традиційні вироби з кераміки Прикарпаття вражають різноманітністю технік, багатством орнаментальних сюжетів. Вони є священним актом творчості, своєрідним «божим одкровенням» людству, що дають можливість розповісти про багату історію нашого краю, а гостинне населення, народні традиції, історична спадщина міст, екологічно чисте довкілля, гірські і рівнинні ландшафти дають можливості для розвитку різних видів туризму на Львівщині, в тому числі і етнотуризму.

Література

- Гуцульщина: Історично-етнографічні дослідження [Текст] / Під ред. Ю. Т. Гошкевича. — К : Наукова література, 1987. — 122 с.
- Культура і побут. Населення України [Текст] / В. І. Наулко, Л. Ф. Артиух, В. Ф. Горленко та інші. — К : Либідь, 1991. — 232 с.
- Михайлишин І. І. Стародавня Львівщина [Текст] / І. І. Михайлишин. — Львів: ПТУ, 1999. — 26 с.

Озимок Г. В., Константюк О. , Низельський А. ИЗДЕЛИЯ ИЗ КЕРАМИКИ В ЭТНОТУРИЗМЕ КРАЯ

Львовщина среди других областей Украины отличается разнообразностью природных условий и богатством ресурсов, что есть важным для развития туризма, привлекательным регионом для разных категорий туристов.

Ключевые слова: культура, этнотуризм, керамика, глина, гончарство, роспись, изделия, посуда.

Ozumok G.W., Konstantyuk O., Nizelsky A.

CERAMIC WARE IN ETHNOTOURISM OF THE COUNTRY

Lviv region among other regions of Ukraine is noted by its natural conditions and resources that are important for tourism and attracts different kinds of tourists.

Key words: culture, ethnotourism, ceramic, clay, pottery, painting, center, ware, tableware.

УДК 392

Ivaško Ю. П.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

ЕТНОГРАФІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ РЕМІСНИЧИХ КАДРІВ ДЛЯ ПОТРЕБ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Розглядається проблема етнографічної підготовки ремісничих кадрів здатних професійно моделювати інфраструктурне облаштування території для розвитку національно орієнтованого туризму, відповідно з врахуванням етнічних особливостей місцевості, з метою створення туристичного продукту та системи гостинності.

Ключові слова: етнографічна підготовка, реміснича освіта, туристичний бізнес, національна інфраструктура туризму.

Питання професійної підготовки ремісничих кадрів для потреб туристичної галузі вже давно потребує детального вивчення та дослідження і пошуку підходів в його розв'язанні. Проблема сучасного дослідження полягає ще й у орієнтації майбутніх ремісничих кадрів на етнографічні особливості території придатних для створення туристичної інфраструктури. Аналіз досліджень та публікацій (С. Батишева, А. Веселов, Д. Баркер, Е. Днепров, В. Кларін, В. Лозовецька, Н. Ничкало та інші), в яких висловлені думки щодо розв'язання даної проблеми, переконливо доводить що для цього у суспільній свідомості слід (за думкою Д. Баркера) формувати сучасні підходи до системи професійної освіти. Так, з розвитком туризму з'являється потяг до всього самобутнього, яке притаманне лише одній країні чи регіону. Тому навчання майбутніх ремісничих кадрів орієнтованих на потреби туристичного бізнесу, має будуватися на етнографічній підготовці, за рахунок дослідження туристично спрямованих територій.

Мета статті — показати, як розвиток нових форм туристичного бізнесу ставить проблему пошуку змісту та технології формування етнографічної компетентності у майбутніх ремісничих кадрів, здатних: професійно використовувати історично усталенні форми життедіяльності населення, моделювати інфраструктурне облаштування окремих елементів побутово-матеріальної культури, приймати участь у відтворенні та збереженні регіонально-місцевої специфіки у планувально-просторовій структурі забудови тощо.

Етнографічна підготовка повинна зайняти належне місце в системі професійної підготовки майбутнього кваліфікованого ремісника. Введення її в курс навчання ремісничих кадрів актуалізує проблему комплексного дослідження історико-культурної спадщини етносу, конкретної території, формування знань щодо її культурно-духовних надбань, так вивчення особливостей архітектури та побуту окремих територій стає необхідним для подальшого вміння відтворення її усталеного історичного образу в сучасних умовах, а також можливості використання раціональних знань та навичок характерних для відповідних етнічних територій у будівництві туристичної інфраструктури.

Актуально залишається проблема збереження та розвитку народних ремесел як складової національних культурних індустрій, та перспективного напрямку українського туризму. Формування та реалізація ефективної державної політики щодо осередків народних промислів має сприяти їх розвитку як об'єктів культурного туризму, виробників сувенірної та декоративно-ужиткової продукції, осередків естетичного і патріотичного виховання молоді та чинника регіонального розвитку.

Етнографічна підготовка майбутніх ремісничих кадрів передбачає розширення знань студентів про історію, культуру, побут як українського народу, так і інших етнічних груп, що населяють територію України.

З метою опанування багатством і різноманітністю народних традицій та особливостей ремісництва в різних етнічних територіях України студенти повинні здійснювати цілеспрямовану діяльність, що пов'язана з засвоєнням, дослідженням надбань традиційної народної культури і відродженням найкращих зразків народного мистецтва, зокрема вивчати різноманітні історичні джерела (дані археології, етнічної антропології, писемні документи, музеїні колекції тощо).

Як показують наші дослідження етнографічна підготовка ремісничих кадрів для потреб туристичного бізнесу сприятиме на вирішення таких завдань:

— відбудові та реставрації вже існуючих пам'яток історії та культури (що несуть туристичну цінність) за рахунок отриманих знань про етнографічну принадлежність даної території, підвищенню етнографічної компетентності ремісничих кадрів, щодо створення туристичної інфраструктури з етнографічними особливостями конкретної території, що яскраво виявлятиметься у туристичній привабливості цих регіонів та їх історичній унікальності;

— використанню історико-культурних пам'яток у сфері туризму зокрема: обумовлене створення музеїв експозицій зокрема шляхом вивчення ремісничої техніки та створення динамічних музеїв і виставкових експонатів

— організації у туристичних структурах історичних пам'яток, зокрема використання різноманітних музеїв та виставкових експозицій, концертних залів, торгівельних крамниць тощо;

— з метою популяризації відродження ремесел організація для туристів різноманітних майстер класів (ліплення на гончарному крузі, виковування підкови на щастя і т. д.)

— спрямуванні етнографічної підготовки ремісничих кадрів на інфраструктурне облаштування конкретних туристичних об'єктів з точки зору вимог

«відтворення містобудівного архітектурного історичного образу». Такий підхід буде сприяти реалізації національно орієнтованого середовищного підходу та збереження історико-культурної спадщини. Так, збереження і відтворення національної специфіки та етнографічної принадливості у планувально-просторовій структурі забудови сприятиме композиційній цілісності архітектурній виразності споруд туристичного комплексу.

Головним висхідним проблеми організації етнографічного навчання при ремісничих осередках є його орієнтація на ринкові відносини, зокрема:

- підготовка ремісничих кадрів має бути як складова туристичного продукту без якого неможливе ведення ефективного бізнесу;
- вкладання інвестиційних коштів у підготовку ремісничих кадрів повинні бути не лише з боку держави, а й інших суб'єктів господарської діяльності, в особливості туристичних фірм;
- створення навчальних закладів для підготовки ремісничих кадрів як основи виробничих структур туристичних фірм або відповідних підприємств;
- визначення конкурентоспроможності вітчизняних ремісничих кадрів на міжнародному ринку, де рівень попиту і ціна на робочу силу є вищими.

Стосовно проблеми нашого дослідження методологічно і теоретично доцільнім уявляються як аналіз, так і синтез досліджуваного явища етнографічної підготовки ремісничих кадрів. Аналітичними пунктами у дослідженні є розгляд і диференціація системи етнографічної освіти та застосування різних рівнів узагальнення, а саме:

— комплексного, який забезпечує розгляд різних аспектів ступеневої ремісничої освіти етнографічного спрямування як цілісного утворення, його основних компонентів у взаємозв'язку та взаємодії. Аспектів які необхідні для системного аналізу елементів етнографічної підготовки, визначення мети, структури підготовки, змісту освіти, форм, методів і засобів навчання студентів;

— багатомірного розуміння досліджуваної проблеми у зв'язку з вивченням особливостей підготовки кадрів для сфери туризму в умовах професійних училищ. Аналіз процесу розвитку ремісничо-етнографічної освіти в історично-му аспекті у поєднанні з регіональними особливостями необхідний для розуміння ступеневої ремісничо-етнографічної освіти як системи, що розвивається і змінюється;

— прогностичного, що є в науково-практичному сенсі засобом перспектививного осмислення та передбачення шляхів розвитку етнографічної підготовки ремісничих кадрів для потреб туризму, та моделювання різних варіантів функціонування даної освіти як цілісної системи.

Етнографічна підготовка майбутніх ремісничих кадрів сприятиме збереженню архітектурно-художньої цінності середовища, надання йому нових туристичних можливостей та функцій, що підтримують історично усталений вигляд забудови та її оточення та пристосовує усталені елементи місцевої індивідуальності до вимог туристичного використання.

Література

1. Горленко В. Ф. Етнографічне районування // Географічна енциклопедія. — К., 1989.
2. Концепція краєзнавчої освіти та виховання (шкільної, позашкільної та вищої). — К.: Науковий світ, 2000. — С. 47.
3. Обозний В. В. Краєзнавство: Навчальний посібник-практикум. — К.: Між. фін. аген., 1997. — С. 265.
4. Пуховська Л. П. Професійна підготовка у Західній Європі: спільність і розбіжність. — К.: Вища школа, 1997. — С. 180.
5. Тронько П. Т. Роль історичного краєзнавства у відроджені духовності і культури багатовікових традицій українського народу // Шоста всеукраїнська конференція з історичного краєзнавства. — Луцьк, 1993.

Івашико Ю. П.

ЭТНОГРАФИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ РЕМЕСЛЕННЫХ КАДРОВ ДЛЯ НУЖД ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА

Рассматривается проблема этнографической подготовки ремесленных кадров способных профессионально моделировать инфраструктурное обустройство территории для развития национально ориентированного туризма, соответственно с учетом этнических особенностей местности, с целью создания туристического продукта и систем гостеприимства.

Ключевые слова: этнографическая подготовка, ремесленное образование, туристический бизнес, национальная инфраструктура туризма.

Ivashko J. P.

THE ETHNOGRAPHIC TRAINING OFFUTURE HANDICRAFTS PERSONNELS FOR THE NECESSITIES OF TOURIST BUSINESS

The problem of the ethnographic training of handicraft personnels of capable is examined professionally to design infrastructural of territory for development of the nationally oriented tourism, according taking into account the ethnic features of locality, with the purpose of creation of tourist product and systems of hospitality.

Keywords: ethnographic preparation, handicraft education, tourist business, national infrastructure of tourism.

Вчерашина А. М.

Криворізький державний педагогічний університет

ШКОЛЬНІ ЕТНОГРАФІЧНІ МУЗЕЇ КРИВОГО РОГУ, ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ТУРИЗМУ

В статті висвітлено значення шкільного етнографічного музею як потенційного об'єкту туризму; розкрита історія створення етнографічних музеїв; проаналізована типологія шкільних музеїв в Україні та Кривому Розі.

Ключові слова: етнографічний музей, туризм, колекція.

Етнографічний музей — установа історичного профілю, що збирає, зберігає, вивчає та експонує етнографічні колекції, які знайомлять сучасників із процесами етногенезу, побутом і культурою різних етнічних спільнот та історичних періодів. В наш час, серед шкільних музеїв України, етнографічні займають третю позицію (12,4 %), після історичних (60,6 %) і незначним чином поступаючись краєзнавчим (14,5 %). В межах м. Кривого Рогу діє 10 етнографічних музеїв, що складає 27,8 % від загальної кількості. Більшість сучасних етнографічних музеїв при навчальних закладах нашої країни репрезентують відвідувачам тематичні експозиції традиційної культури українського народу (укрітко-побутові і мистецькі предмети XVIII — початку ХХ ст.) та її локальних варіантів, зібраних з усіх етнографічних земель України (Лемківщина, Бойківщина, Гуцульщина, Буковина, низинне Закарпаття, Західне і Східнє Поділля, Волинь і Центрально-Східнє Полісся, Середня Наддніпрянщина, Слобожанщина, Донеччина, Причорномор'я).

Ціль даної статті: показати значення шкільних етнографічних музеїв для розвитку туризму.

Завдання: висвітлити значення шкільного етнографічного музею для розвитку туризму; розкрити історію створення етнографічних музеїв; проаналізувати типологію шкільних музеїв в Україні та Кривому Розі;

Одним із найпоширеніших профілів шкільних музеїв в Україні є етнографічний. Їх кількість в цілому у країні зростає, а у Кривому Розі вони займають другу (після історичних) групу за чисельністю. Тенденція до зростання кількості даного роду установ в країні є закономірним наслідком поглиблення спеціалізації деяких музеїв, які до цього мали більш ширіший профіль. Це свідчить про наявність науково-дослідницької діяльності школярів і педагогів, інтересу, а відповідно й попиту учнівської молоді на етнографічні експозиції.

Пітганнями, пов’язаними з музейною справою, в т. ч. етнографічними музеями займалися: В. Ігнат’єва (1960-ті роки.); Г. Мезенцева, І. Романичева, В. Херbst (1980-ті роки); 2000-ні роки означувались рядом праць таких вчених як: І. Власюк, С. Сотникова, Т. Юрченева, Ф. Вайдахер; музейною справою в навчальних закладах займаються Н. Ганнусенко, О. Ляпін, Л. Гайда, Н. Соколова, Б. Столяров, Т. Соломонова, М. Рутинський.

Отже, етнографічний музей — установа історичного профілю, що збирає, зберігає, вивчає та експонує етнографічні колекції, які знайомлять сучасників

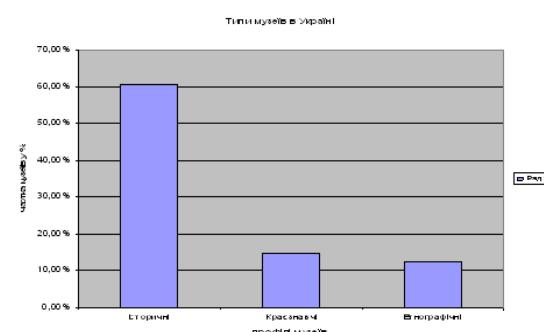
із процесами етногенезу, побутом і культурою різних етнічних спільнот та історичних періодів [2].

«Ідея створення окремих етнографічних музеїв в Європі поширилася у першій половині XIX ст. з відокремленням від антропології етнографії як окремої наукової дисципліни, становленням її об’єкта, предмета, принципів і методології досліджень. Потреба у камеральному вивчені та систематизації фактологічних етнографічних матеріалів спонукала науковців до колекціонування та подальшої музефікації етнографічних пам’яток.

З другої половини XIX ст. актуальним і навіть модним стало створювати етнографічні кабінети чи невеликі музеї в університетах, етнографічні відділи — в музеях наукових товариств, країнових музеях та ін.» [5, 41–42]. По мірі поширення загальної освіченості населення, етнографічні музеї почали з’являтися у звичайних загальноосвітніх, а потім і позашкільних навчальних закладах, в чому немалу роль відігравали освітні реформи.

В наш час, серед шкільних музеїв України, етнографічні займають третю позицію (12,4 %), після історичних (60,6 %) і незначним чином поступаючись краєзнавчим (14,5 %), діаграма «Типи музеїв України». На сьогодні це 465 музеїв, більш-менш рівномірно поширені на території України.

В Кривому Розі найбільшу по кількості групу складають музеї історичного профілю (18), друге місце займають етнографічні музеї (8), на третьому місці — краєзнавчі музеї (7), інші типи музеїв представлені незначною кількістю (діагр. 2).

Діаграма 1. Типи музеїв в Україні

Діаграма 2. Типологія музеїв навчальних закладів Кривого Рогу

В межах м. Кривого Рогу діє 10 етнографічних музеїв, що складає 27,8 % від загальної кількості. Дані заклади представлені у всіх районах міста і мають різноплановий набір експозицій (табл. 1).

Більшість сучасних етнографічних музеїв при навчальних закладах нашої країни репрезентують відвідувачам тематичні експозиції традиційної культури українського народу (ужитково- побутові і мистецькі предмети XVIII — початку ХХ ст.) та її локальних варіантів, зібраних з усіх етнографічних земель України (Лемківщина, Бойківщина, Гуцульщина, Буковина, низинне Закарпаття, Західне і Східне Поділля, Волинь і Центрально-Східне Полісся, Середня Наддніпрянщина, Слобожанщина, Донеччина, Причорномор'я).

При цьому вони діють як колекційні музеї, що проводять етнографічні експедиції, збирають, систематизують та експонують етнографічні колекції із речових пам'яток матеріальної культури. Їхні експозиції будуються головним чином на речових джерелах; вони відтворюють середовище проживання людини, її повсякденний побут, її культурні смаки. Відтворення репрезентативних елементів побуту визначеної епохи і соціальної групи (селяни, міщани, інтелігенція) сьогодні входить у завдання багатьох етнографічних музеїв країни, не тільки шкільних. З кінця 1990-х років спостерігається тенденція до комплектування окремими етнографічними музеями країни, фондів з міської етнографії і побуту громадян.

Традиційно склалось, що експозиційно найбагатші і найколоритніші етнографічні музеї колекційного типу географічно тяжіють до західних областей держави.

«З 1970-их рр. поширюється ідея створення нових етнографічних музеїв на грунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища й об'єктів нематеріальної етнокультурної спадщини» [5, 45].

Проаналізувавши картину експозиційних розділів етнографічних музеїв м. Кривого Рогу, вбачається наступна картина: в основному, у музеях етнографії представлена експозиції, присвячені різноманітним народним промислам (вишиванка, писанка, різбллення, плетіння, гончарство і т. д.). Це — більшість етно-музейів Кривого Рогу. Зустрічаються також експозиції, підхід до тематики якої має історичний контекст (найдавніші часи, Київська Русь, Польсько-Литовська доба, козацька ера, становлення української державності). Дане оформлення експозицій характерне для «Музею народознавства» при КЗШ № 26. Є музей, котрий представлений всього двома експозиціями: «Подвір'я», «Українська хата»; проте зміст даних експозицій передбачає наявність експонатів-продуктів народних ремесел («Етнографічний музей» при КЗШ № 33). Трапляється комбінування назв експозицій (назви, що відображають характер ремесел, разом з експозиціями, що відображають картину побуту в цілому).

Аналіз змістової складової експозицій музеїв дає підстави зробити висновок про те, що дані музеї володіють досить значною мірою атрактивності для проведення загально-пізнавальних та навчальних екскурсій. Це регламентує наявність широкого спектру експонатів, котрі стосуються різносторонніх граней життя та побуту українців, в основному у XIX, інколи XVIII — початку ХХ ст. Географічне коло охоплення етнокультурних регіонів досить широке, що забезпечує можливість продемонструвати екскурсантам особливості і

Таблиця 1
Етнографічні музеї м. Кривого Рогу

№	Назва музею	Профіль, назва експозиційно-розділів	Місце розташування
1	Музей етнографії	Етнографічний 1. Світлиця 2. Українська вишивка 3. Український костюм 4. Вироби з деревини	Дзержинський ЦДЮТ
2	Музей народознавства	Етнографічний 1. Народ. Етнос. Наша 2. Найдавніші часи. Київська Русь 3. Польсько-литовська доба 4. Козацька ера 5. Становлення української держави	Дзержинський КЗШ № 26
3	Музей «Українська світлиця»	Етнографічний 1. Гончарні вироби 2. Вироби з дерева 3. Ткацькі вироби 4. Вишивка 5. Рушники 6. Плетіння 7. Вірування українського народу 8. Україна – край хліборобів 9. Т. Шевченко	Дзержинський гімназія № 95
	Музей етнографії та народного побуту	Етнографічний 1. Українська світлиця. 2. Українське подвір'я. 3. Рушники.	Довгинцівський КЗШ № 87
5	Музей етнографії «Україно, краю ріднай!»	Етнографічний 1. Господарське подвір'я 18 ст. 2. Интер'єр українського житла 3. Історія вишивки та ткацька справа 4. Народні ремесла та промисли 5. Український живопис	Довгинцівський КЗШ № 90
6	Етнографічний музей	Етнографічний 1. Подвір'я. 2. Українська хата.	Жовтневий КЗШ № 33
7	Музей «Берегиня»	Етнографічний 1. Український двір 2. Світлиця 3. Народні ремесла 4. Літературне Криворіжжя 5. Пам'ять	Інгулецький гімназія № 127
8	Етнографічний музей «Українська світлиця»	Етнографічний 1. Українська хата. 2. Народна вишивка. 3. Предмети побуту. 4. Національний одяг.	Саксаганський КЗШ № 124
9	Музей «Берегиня»	Етнографічний 1. Интер'єр селянської хати середини ХХ століття 2. Речі українського побуту 3. Декоративне ткацтво 4. Писанки. Вишиванки. Кераміка.	Тернівський КЗШ № 42
10	Музей українського побуту	Етнографічний 1. Світлиця рідного краю. 2. Рушники. 3. Національний одяг.	Центрально-міський район КЗШ № 1

відмінності в культурі та побуті багатьох регіонів країни. Експозиції розраховані на шкільний вік екскурсантів, головним чином — середній та старший, проте це не виключає можливості проведення подібних заходів для дітей молодшого шкільного віку. Широкій доступності даних музеїв для відвідувачів сприяє також розгалужена на всі райони міста мережа. Основною проблемою при цьому, що характерно для більшості музеїв — є обмеженість простору приміщень, що не сприяє розміщенню в експозиційних залах великих екскурсійних груп і створює певні технічні незручності.

Література

1. Вчерашина А. М. Територіально-функціональні особливості мережі шкільних музеїв Криворіжжя // Збірник наукових праць студентів, викладачів, молодих науковців географічного факультету КДПУ. — Кривий Ріг: «Видавничий Дім», 2009.
2. Гайда Л. А. Музей у навчальному закладі / Л. А. Гайда. — К.: Шк. світ, 2009. — 128 с.
3. Діденко Н. М. Музейна педагогіка [електронне джерело] // режим доступу: http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=199&Itemid=60.
4. Методичні рекомендації по організації музейної справи в навчальних закладах (з досвіду роботи педагогів музеїв при навчальних закладах м. Кривого Рогу). — Кривий Ріг, 2007.
5. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музезнавство: Навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 428 с.

Вчерашина А. М.

ШКОЛЬНЫЕ ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ МУЗЕИ КРИВОРОЖЬЯ КАК ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ ОБЪЕКТЫ ТУРИЗМА

В статье отражено значение школьного этнографического музея как потенциального объекта туризма; раскрыта история создания этнографических музеев; проанализирована типология школьных музеев в Украине и Кривом Роге.

Ключевые слова: этнографический музей, туризм, коллекция.

Vcherashnia A. M.

THE KRYVORIZHZNIAETHNOGRAPHIC MUSEUMS AS POTENTIAL OBJECTS OF TOURISM

The importance of school ethnographic museum, as a potential object of tourism is reflected, the history of ethnographic museums is also revealed, the typology of school museums in Ukraine and Kryvyi Rog is reflected on the article.

Keywords: ethnographic museum, tourism, collection.

Парійчук К. Р., Надич О. М.
Львівський інститут економіки і туризму

БАРОКОВА СКУЛЬПТУРА ЯКО ОДИН ІЗ ТУРИСТИЧНИХ ТРЕНДІВ ЛЬВОВА

В статті описано риси барокового мистецтва, включаючи скульптуру, його тренді на місцевому ґрунті та значення та розвитку туризму у Львові.

Ключові слова: бароко, мистецтво, скульптура, туризм.

Українська мистецька культура XVIII ст. на території Галичини та її столиці Львові, не зважаючи на соціально-економічні та політичні труднощі, що склалися, продовжує розвиватися як у національних традиціях, так і під значним впливом західноєвропейського мистецтва. Мистецькі явища того часу, що побутували у Західній Європі, позначилися на всіх видах українського мистецтва, зокрема на скульптурі.

В цю добу в усій Європі всевладно панує стиль бароко, який у Галичині найпотужніше проявився в архітектурі та скульптурі. Характерними ознаками скульптури того часу є видовженість пропорцій, в руках спостерігається надмірна динаміка і експресія. Основу композиції становить контрапост, коли весь тягар тіла переноситься на одну ногу. В результаті такої постави статуй набирають вигнутої «S» — подібної форми [3].

Традиційно вважається, що львівську барокову скульптуру започаткували у 30-х роках XVIII ст. майстри з Ярослава Тома Гуттер і Конрад Кутшенрайтер своїми роботами у львівському бернардинському костелі. На їх творчості відбився вплив південно-німецької скульптури пізнього бароко. Саме ці майстри стали провізовінниками пізнього буйного розквіту у Львові бароко пластики. Свого ж найвищого апогею вона досягає у 60-70-х рр., що пов'язано з іменами таких відомих майстрів того часу як Себастян Фесінгер, Антон Осинський і та Йоган Георг Пензель, на творчості якого детально зупинимося у даній статті. Адже саме Й. Пінзелью вдалося на багато десятиліть накласти свій відбиток на львівську рок окову пластику. Він створив неповторний за своєю експресивністю стиль, якому судилося дати початок цілій школі послідовників. Тому, на нашу думку, дослідження творчості видатного Майстра має велике значення для туристичного потенціалу м. Львова.

Й. Пінзель ставить дослідників у досить складну ситуацію. Інколи він видається цілковитою містичацією. Однак ми маємо великий мистецький доробок, який викликає запитання: як могло статися, що скульптор такого масштабу, такого високого європейського рівня, був донедавна цілковито невідомим де він здобував знання, аби сягнути такого рівня майстерності; а де його учнівські та ранні роботи? Сьогодні, попри те що майже усі твори Майстра зібрані до музеїв, можемо говорити тільки про частину з його чисельної творчості [1].

Ми практично нічого не знаємо про нього самого: хто він і звідкіля, як виглядав, не знаємо причин його смерті. Відомо тільки, що розквітнув талант майстра і Бучачі, під заступництвом і при фінансовій підтримці графа Миколи Потоцького. Там навіть шукали його надмогильну плиту. Але її не має...

На початку 1750-х рр. у Городенці Й. Пінзель виконав масштабне замовлення М. Потоцького — п'ять вівтарів для костелу отців місіонерів і чотири — для парафіяльної церкви, а також поставив колону з постаттю Богородиці. Над високим цоколем вівтаря, центром якого була картина, піднімалися чотири колони. Між ними і збоку від них стояли чотири дерев'яні фігури, що білим пофарбуванням нагадували мармурові статуй. У глибині вівтарної споруди розташувалися зображення матерів Марії й Іоанна Хрестителя — Святих Анни і Єлизавети, а ззовні — Святого Йосипа — чоловіка Марії та Святого Якима — її батька. Саме в фігурах Святих Єлизавети та Якима проявився новаторський підхід Майстра до монументальної релігійної скульптури. З цього часу Пінзеля починають називати «вівтарним» скульптором.

Оцінюючи стилістику його робіт, одні мистецтвознавці вказують на те, що в них є щось від Баварії, інші — що від Праги. Певні риси творчості скульптора можуть бути свідченням того, що він бачив роботи Мікеланджело, й гіпертрофією та гротеском ренесансного італійського титанізму. У обличчях своїх ангелів Майстер відтворив вловлену моральну і сексуальну двозначність усмішки атлета-піллітка «Давида» Донателло та хлопчика-мужчини «Давида» Мікеланджело. Ба більше — інколи закрадається підозра, що тут не обійшлося без венеціанської карнавальної комедії масок. Чого варті хоча б обличчя ангелів Пінзеля — з одного боку блаженний усміх, а з іншого — вишкірена личина. Чи зуби ангелів! Або й сам матеріал, в якому він працював — дерево! Чи не гротеск для людини, яка справді бачила скульптуру Мікеланджело? Чи, може, це іронія — поступка багатим новітнім варварам? Все тому ж Миколі Потоцькому, що в'їхав у Варшаву, як твердять злі язики, у кареті, запряженій ведмедями та у хутрі з діамантовими гудзиками.

Чи, може, Й. Пінзель насправді — русин, для якого дерево — матеріал найближчий та найрозуміліший?

У кожному разі, роботи Й. Пінзеля свідчать про те, що він знов і баварську, і празьку, і всю європейську скульптуру, але створив власні оригінальні речі, яких не мала жодна європейська мистецька школа.

Проте, відкритим залишається питання, як він опинився тут, у Галичині? Чи він утік від чогось, чи може, когось убив в себе на Батьківщині? Такі випадки траплялися: коли у Львові будували каплицю Бої мів, рельєфи робили вбивці-втікачі з Кенігсберга, що підтверджено документально; знайшов прихисток у Львові і відомий флорентійський аферист і гультіпака Роберто Бандінелі [4], палац якого, з першою у наших краях поштою, нещодавно успішно відновили на Площі Ринок у Львові. А де саме шукати минуле Пінзеля в Європі — невідомо.

Оскільки усі дослідники нічого конкретного не можуть знайти ані в Празі, ані в Баварії, виходить, або Й. Пінзель нічого не робив раніше, або приїхав у наші краї — і вже тут сформувався як скульптор. Більшість дослідників сходяться на думці, що саме в нас він став скульптором, якого Європа до того ще не знала.

Усе ХХ ст. було позначене пошуками відповідей на загадку Й. Пінзеля.

Відомо, що у 1756–57 рр. він оформлював Львівський костел тринітарів, розбитий під час революції 1848 року (тепер на тому місці Преображенська

церква). Над костелом тринітарів, для якого Й. Пінзель робив вівтарі, працювали також І. Гертнер, І. Фесінгер, і багато інших скульпторів. Але з тринітарського вівтаря нічого не залишилося, окрім двох скульптур, які тепер зберігаються в музеї Пінзеля у Львові.

У 1759–61 рр. митець створив скульптури для фасаду собору Святого Юра у Львові — св. Атанасія і Лева і кінну статую св. Юрія Змієборця. У 1761 р. Пінзель виготовив вівтар для парафіяльного костелу в Монастириськах [5]. Зауважимо, що з лівого боку вівтаря біло розміщено скульптуру царя Давида з короною в античному націльному панцирі, що рідко можна зустріти у вівтарній скульптурі.

Шукали слідів його перебування і в Городенці, і в Бучачі, де він служив, і де створив найкрасивіші свої роботи. А під Львовом, в селі Годовиця, ним було виготовлено скульптурний вівтар, що включав скульптури Самсона, який роздирає пащу лева, Жертву Авраама, рельєф з амвону «Розіслання апостолів» та «Розп'яття». Про вівтар говорили, що такого не знали столичні міста. Годовицький вівтар став одним з найкращих творінь Пінзеля.

І ось іще одна сенсація. У 1999 році в Баварії на мистецькому ярмарку приватним колекціонером було виставлено на продаж 6 фігурок. Доктор Петер Фольк, заступник генерального директора Баварського національного музею в Мюнхені, який часто приїжджає в Україну і добре знат, що такий Пінзель, одразу пізнав руку Майстра. Викупити ці твори йому допомогли бізнесмени і після реставрації доктор Фольк привіз 5 із них боцеті на три роки до Львівського музею Пінзеля. Боцет — надзвичайно коштовна рідкість, бо виготовлені з такого нетривкого матеріалу, як віск, теракота, дерево.

Важливо, що сьогодні ми знаємо з певністю: Пінзель працював як і всі європейські майстри. Во знайдені боцеті абсолютно відповідають європейській практиці роботи скульптора над замовленням. Зрештою, функції боцеті Пінзеля ще не з'ясовані. Але винайдення цих моделей — перше серйозне свідчення про європейський спосіб роботи Пінзеля, що абсолютно заперечує гіпотези про його провінційну сформованість і дає нам право говорити про те, що львівська скульптурна школа належить до європейського контексту.

Сьогодні найбільша колекція творів Й. Г. Пінзеля належить Львівській галереї мистецтв. Її демонстрували в Москві (1988), Празі (1989), Варшаві (1990), Києві (1995). У 2012 році країні роботи Майстра будуть виставлятися у паризькому Луврі. До каталогу введено 62 твори, із них близько 40 належить Галереї мистецтв, 15 — Тернопільському краєзнавчому музею, шість — Івано-Франківському музею. Великих втрат зазнали твори Пінзеля у Городенці, де у місцевому ПТУ просто порізали на дрова 13 із 18 майже триметрових фігур [2]. Частково ці роботи вдалося врятувати завдяки Борисові Візницькому, Директору Львівської галереї мистецтв.

На нашу думку, все це є достатньо потужним краєзнавчим потенціалом для туристичних фірм Львівщини, який, на жаль, не використовується в повній мірі. Сьогодні цілком реальним є розробка турів для тих, хто цікавиться барокою скульптурою в цілому і творчістю цього видатного майстра зокрема. Адже ім'я Й. Пінзеля відоме у Європі, про нього говорять, він отримав фахове зацікавлення не тільки істориків мистецтва, але й тих просто цікавиться

художньою творчістю. Саме особа Й. Пінзеля може стати своєрідним туристичним трендом нашого міста, однією з його численних візитівок.

Література

1. Возняк Т. Пропозиції до життєпису та інтелектуальної біографії Майстра Пінзеля // <http://mycastles.dev.webforge.com.ua>
2. Возницький Б. Микола Потоцький староста Канівський та його митці Бернард Меретин і синицар Йоган Георгій Пензель. — Центр Європи, 2006.
3. Вуйчик В. У вирі форм і ліній бароко. — Центр Європи, 2000.
4. Рибчинський О. Львівський поштар Роберто Бандінеллі // Журнал «Л» № 36, 2004.
5. Попович Ж. У тіні історії // Дзеркало тижня, лютий 2005.

Парійчук К. Р., Надич О. М.

СКУЛЬПТУРА БАРОКО КАКОДИНІЗ ТУРИСТИЧЕСКИХ ТРЕНДОВ ЛЬВОВА

В статье обозначены черты барочного искусства, включая скульптуру, его тренды на местной почве и значение для развития туризма во Львове.

Ключевые слова: барокко, искусство, скульптура, туризм.

Pariiuchuk K. R., Nadych O. M.

BAROQUE SCULPTURE AS ONE OF THE LVIV TOURIST TRENDS

The features of Baroque art, including sculpture, its trends at the local soil and its importance for tourism development of Lviv.

Keywords: baroque, art, sculpture, tourism.

УДК 338.48 (477.8)

Домище-Медянник А. А.
Ужгородський навчальний центр КНТЕУ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ДИТЯЧИХ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ТА ОЗДОРОВЧИХ ЗАКЛАДІВ

У даній статті розглядається: концепція «дитячого курортного санаторію», специфічні вимоги до організації дитячого санаторно-курортного закладу; економічні аспекти розвитку дитячих здоровниць.

Ключові слова: дитячі санаторно-курортні заклади, стратегія розвитку дитячих санаторно-курортних закладів, велнес туризм, дитяче оздоровлення.

Значення рекреації взагалі є туризму зокрема, для населення України постійно зростає. Актуальним в наше сьогодення єявляється дитячий туризм з метою

рекреації та оздоровлення, оскільки в умовах природно-соціальної та екологічної ситуації в країні проблематика здоров'я дітей набуває глобального характеру.

Дитячий велнес та оздоровлення, орієнтоване на соціально важливу категорію нашого суспільства — підростаюче покоління, посідає особливе місце в системі рекреаційно-туристської діяльності. У першу чергу він покликаний сприяти вихованню та освіті підростаючого покоління засобами туристсько-краєзнавчої діяльності, формуванню всебічно розвиненої особистості. Дуже важливою є соціальна та медико-біологічна функція дитячого велнесу, яка полягає в оздоровленні молоді. При обґрунтованому формуванні та реалізації стратегії розвитку дитячого оздоровлення та її організації може дати відчутний економічний ефект. Формування регіонального ринку готельних послуг для відпочинку та оздоровлення є результатом взаємодії зовнішніх та внутрішніх соціально-економічних процесів, які обумовлюють потребу в послугах підприємств готельного господарства та санаторно-курортних закладів. Невід'ємною складовою індустрії гостинності Закарпаття є надання послуг оздоровлення рекреантам серед яких вагомий показник займає оздоровлення дітей в санаторно-курортних закладах.

Метою даної статті являється: аналіз стану та розвитку дитячих санаторно-курортних закладів на Закарпатті, визначення концепції формування стратегії дитячого оздоровлення та обґрунтування специфічних вимог до організації дитячих санаторно-курортних закладів.

Розвиток підприємств санаторно-курортного комплексу Закарпаття та його управління, безумовно, відображає специфіку розвитку галузі в цілому. Актуальною є проблема розвитку дитячого оздоровлення, що є невід'ємною складовою частиною санаторно-курортного лікування та відновлення сил дітей. Незважаючи на те, що гіпотеза про територіальну рекреаційну систему існує вже давно, лишаються не дослідженими теоретичні та методичні основи формування, розвитку і функціонування такої її важливої складової як дитяче оздоровлення, яке має свої специфічні особливості.

В даний час відбувається трансформація туристичної галузі, що визначає подальший стан цього сегменту туристичного ринку. Найгостріше ця проблема є для тих категорій господарюючих суб'єктів, ділова активність яких у найбільшій мірі, в порівнянні з іншими визначає соціальне благополуччя суспільства, що індикативно визначається показниками здоров'я майбутнього покоління нації. Поза сумнівом, щодо даної категорії виробників дитячої рекреації та відновлення сил можуть бути віднесені дитячі оздоровчі та санаторно-курортні заклади, чия діяльність є орієнтованою на надання дітям лікувально-профілактичних, медико-оздоровчих, реабілітаційно-відновливих послуг при поєднанні сприятливих природних чинників і спеціалізованих медичних технологій. Указом Президента 2008 рік було проголошено Роком туризму та курортів України, Кабінет Міністрів України, Раду Міністрів АР Крим, обласні, Київську та Севастопольську держадміністрації було зобов'язано вжити комплекс заходів щодо подальшого розвитку галузі, зокрема в сегменті дитячого оздоровлення було визначено:

— створення сприятливих умов для розбудови туристичної галузі у регіонах;

- забезпечити розроблення та внесення в установленому порядку проектів оголошення природних територій курортами державного та місцевого значення;
- створити інформаційну базу даних інвестиційно-привабливих об'єктів туристичного бізнесу та діяльності курортів у регіонах;
- провести інвентаризацію і резервування територій для розвитку курортів, здійснити заходи, спрямовані на збільшення площ земель оздоровочного та рекреаційного призначення, природно-заповідного фонду [2 с. 127].

У зв'язку із зростаючим значенням розвитку дитячого оздоровлення та велнес — туризму розширяються наукові дослідження у сфері створення теоретичних і методичних основ у роботах вчених Афанасьєва Н. В., Попова Е. В., Долішнього М. І., Самочкіна В. Н., Мацоли В. І., Рогожіна В. Д., Рудики В. І. Значний внесок у створенні ефективного управління підприємствами рекреаційно-туристичного комплексу регіону зробили закарпатські вчені Поп С. С., Мікловда В. П., Мацола В. І., та ін. Проте, вирішення позначеного протиріччя має першорядне значення для рекреаційно-туристичного комплексу Закарпаття, оскільки, існують економічні передумови та можливості для дитячого оздоровлення та дитячого велнесу, маючи в своєму розпорядженні об'єктивні чинники такої спеціалізації, передусім унікальні природно-кліматичні, рекреаційні зони області: Міжгірсько-Воловецька, Свалявська, Рахівська та Ужгородська.

Дитячі санаторно-курортні заклади належать до типової групи підприємств готельного господарства для відпочинку. Пропонується концепція розвитку «дитячого курортного санаторію», що містить організацію надання послуг: розміщення, дієтичного та раціонального харчування з врахуванням вікової категорії дітей, профілактики та лікування дитячих захворювань, дитячого велнесу, а також організація анімації для дітей. Особливістю для розміщення дитячого курортного санаторію є територія, що дає можливість для оздоровлення, велнесу та лікування дітей та підлітків у сприятливих кліматичних і природних умовах. Для успішного функціонування дитячі санаторно-курортні заклади, на наш погляд, повинні бути забезпечені специфічними умовами для організації дитячого відпочинку та оздоровлення, до яких належать:

- сприятливі лікувальні ресурси (кліматичні, бальнеологічні, змішані);
- у структурі дитячого курортного санаторію передбачаються приміщення для надання медичних послуг реабілітаційного та лікувально-профілактичного характеру за напрямками: ароматерапії, бальнеотерапії, фанготерапії, апітерапії, галотерапії, кінезіотерапії, стоун-терапії;
- приміщення для використання методів психотерапевтичної дії (музикотерапія, арт-терапія, аутотренінг, танець, колъоро-терапія);
- умови для організації профілактичного, дієтичного, раціонального харчування;
- наявність умов для організації лікувального сну на свіжому повітрі в межах номеру (у великих лоджіях, на балконах, терасах), а також в аераріях, на лікувальних пляжах, соляних печерах;
- облаштування прилеглої території для активного відпочинку дітей (майданчики для відпочинку та спорту (ігор), альтанки, табаган, басейн);
- організація анімаційних програм для дітей різних вікових груп, зокрема ігрові компоненти чи елементи театралізації;

- організація проведення трекінгів з метою забезпечення задоволення та відпочинку дітей в русі;
- розширеній склад приміщень для проведення дозвілля дітей;
- актуальним, на наш погляд, є використання СПА-програм для комплексного оздоровлення дитини під час відпочинку в санаторно-курортному закладі;
- застосування холістичного підходу в процесі перебування дітей в санаторно-курортних закладах та їх оздоровленні.

Для стану здоров'я однаково важливі як корисні речовини, що містяться в натуральних препаратах, так і позитивні імпульси, які ми сприймаємо через органи відчуття. Холістичні догляди направлена на те, аби процеси оздоровлення і відновлення життєвих сил супроводжувалися безпосереднім сприйняттям органами відчуття позитивної інформації. Холістичний підхід — це тотальна концепція здоров'я, природний шлях до повноцінного життя. Холістичні догляди поєднують в собі традиції древнього лікування і сучасні технічні досягнення, традиції Сходу і Заходу. Холістичні техніки об'єднує одна загальна ідея: людина (дитина) — це єдине ціле. Такий підхід застосовується не лише при профілактиці, але і при діагностиці захворювань. Холістичні методи оздоровлення сьогодні виділені в окремий напрямок — найостанніші світові тенденції в розвитку індустрії краси і здоров'я свідчать про те, що холістичні методи упевнено входять у філософію well-being, або wellness.

Довгострокові перспективи розвитку туризму в цілому та індустрії гостинності дитячих санаторних закладів Закарпаття безпосередньо пов'язані з розвитком сегменту дитячого туризму в тур індустрії України. Однак, аналіз даних таблиці 1 дає можливість прийти до висновків, що позитивні тенденції в підвищенні кількості відвідувань дітей-туристів Закарпаття можна спостерігати лише в 2000 р. та в період 2005–2008 рр. [4].

Таблиця 1
Розподіл дітей-туристів за метою відвідування (осіб)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Усього дітей						
(до 14 років включно)	12919	5359	6323	6418	7043	5591
у т.ч. за метою						
відвідування						
навчання	714	21	—	—	—	—
дозвілля, відпочинок	8818	4570	3929	5329	4930	4379
лікування	445	233	50	57	225	144
спортивно-оздоровчий						
туризм	2508	412	2344	1032	1888	978
інші	434	123	—	—	—	90

Складено за Закарпаття — санаторії та туризм. Статистичний збірник// Держкомстат України. Ужгород, 2010.

Основними видовими сегментами дитячого туризму на ринку туристичних послуг Закарпаття залишається рекреаційний туризм. Аналізуючи динаміку відпочинку та оздоровлення дітей — туристів рис. 1 і рис. 2, слід зазначити певні негативні зміни, оскільки зменшилася кількість дітей у 2009 р. що:

- лікувалися: на 81 особу і складає — 0,6 %;
- приїжджають з метою відпочинку: на 551 особу — 8,3 %;
- приїжджають з метою спортивно-оздоровчого туризму: на 910 осіб — 9,3 %

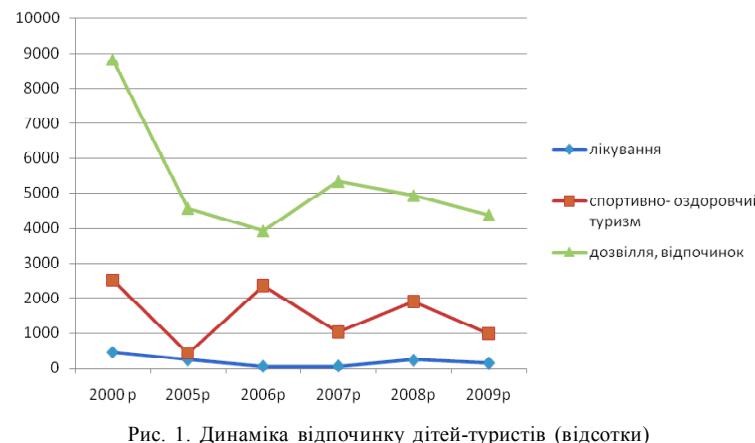
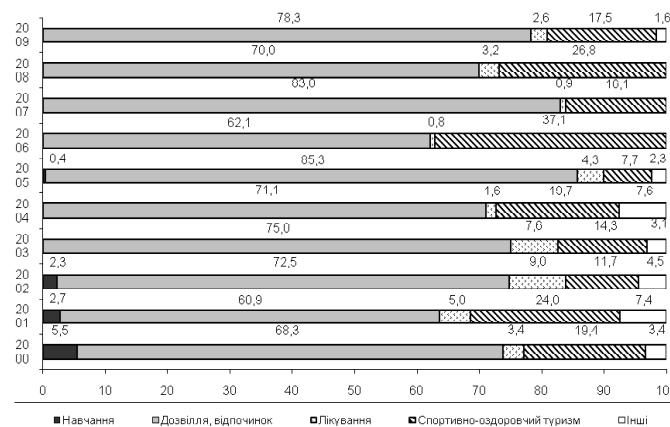

Рис. 1. Динаміка відпочинку дітей-туристів (відсотки)

Рис. 2. Кількість дітей-туристів за метою відвідування
(Складено за Закарпаття — санаторії та туризм. Статистичний збірник // Держкомстат України. Ужгород, 2010).

На нашу думку, такий різкий спад у кількісно-відсотковому співвідношенні пояснюється впливом світової економічної кризи в даному досліджуваному сегменті, а також рядом факторів соціально-економічного характеру:

— суттєве зниження фінансових витрат на санаторно-курортне лікування і оздоровлення працівників та їх сім'ї за рахунок коштів обов'язкового соціального страхування;

— погіршення матеріально-технічної бази дитячих санаторно-курортних закладів за умов недостатнього фінансування за рахунок державного та місцевого бюджетів;

— відсутність механізму функціонування дитячих санаторно-курортних закладів в умовах ринкової економіки і привабливого інвестиційного клімату для розвитку санаторно-курортної сфери в цілому;

— відсутність проведення науково-дослідницьких і виробничих робіт в області пошуку та використанні природних лікувальних ресурсів для оздоровлення дітей, розробки і впровадження в практику сучасного технологічного обладнання, нових методик діагностики, лікування і оздоровлення хворих в санаторно-курортних умовах.

— відсутність медико-економічних стандартів санаторно-курортних послуг і критеріїв медичного ліцензування та акредитації діяльності дитячих санаторно-курортних закладів.

Однак, спостереження оздоровлення осіб у санаторно-курортних закладах по Західному регіону у 2009 році в цілому показує рис. 3.

Рис. 3. Оздоровлено осіб у санаторно-курортних закладах по Західному регіону у 2009 р. (Складено за Закарпаття — санаторії та туризм. Статистичний збірник // Держкомстат України. Ужгород, 2010)

За віковою структурою оздоровлено 70,3 тис. дорослих осіб, 5,0 тис. дітей та 1,1 тис. підлітків. Із загальної кількості оздоровлених — 0,4 тис. це особи, що постраждали від аварії на ЧАЕС, з них 85,9 % діти та підлітки. Загалом, в оздоровчих закладах Закарпаття проведено 1098,3 тис. ліжко-днів або 14,4 ліжко-дня в середньому однією особою, що дає можливість в майбутньому зосередити всі зусилля та зорієнтувати їх на подальший розвиток.

Основними умовами для ефективного розвитку туристично-рекреаційного комплексу краю для оздоровлення дітей та юнацтва можуть бути і повинні використовуватись:

- екологічні та природо-кліматичні особливості області;
- наявність в регіоні близько 360 родовищ та джерел мінеральних вод, більшість з яких за своїми лікувальними властивостями унікальні;
- наявність в області природних об'єктів та заповідних зон, що можуть набути міжнародного значення для розвитку туристичної індустрії;
- розташування на території області ряду історико-архітектурних пам'яток;
- наявність унікальних туристичних продуктів, як: г. Говерла, «Центр Європи», Синевирське озеро, Долина нарцисів, «Солені озера», Міжнародний біосферний резерват, «Зачарований край Ужанський». Саме робота національних природних парків, біосферний заповідних територій, лісиста гірська місцевість, збережені традиції гостинності сільських мешканців, відповідна інфраструктура сільських осель приваблюють іноземного туриста для відпочинку і пізнання особливостей національних традицій та самобутньої етнокультури;
- з огляду на фізіографічні умови Закарпатської області прерогативу повинен мати розвиток різних форм туризму незважаючи на сезонність (відвідування карстових і соляних печер, відпочинок біля гірських водопадів — Воєводинського, Трофанця, Шипота, Городилівського, Сакала, Липовецького, Лумшорського, Мокрянського, Чортівського млина) [2 с. 122].

Під час проведення дослідження визначені функції системи управління формуванням і розвитком дитячого оздоровлення в масштабах регіону. До них слід віднести: необхідність розробники стратегії становлення та розвитку дитячого оздоровлення в цілому; програмне управління формуванням та розвитком дитячих санаторних комплексів та окремих його об'єктів; аналізування та оцінювання розвитку дитячих санаторно-курортних та оздоровчих закладів регіону; маркетингова діяльність, направлена на створення та підтримання попиту на послуги дитячих санаторіїв регіону, а також підвищення інвестиційної привабливості даного сегменту послуг; інноваційна діяльність передбачає пошук та впровадження нових форм та методів функціонування закладів дитячих санаторно-курортного та оздоровчого напрямку. З метою подолання невідповідності системи управління умовам зовнішньої ринкового середовища і підвищення ефективності її дії пропонується створення стратегії становлення і розвитку дитячого оздоровлення з врахуванням галузевих і територіальних особливостей досліджуваного регіону. З позиції стратегічного управління виршення завдань і розвиток дитячих санаторно-курортних закладів передбачає використання методології планування, що полягає в дотриманні послідовності дій виду «стратегія–мета–оперативне планування–система заходів–цільовий розподіл ресурсів». Виконання даної вимоги обумовлює створення стійкої системи перед планових і планових документів, взаємопов'язаних за часом, фінансовими, матеріальними, трудовими і природними ресурсами.

Виходячи з вищесказаного, необхідно відмітити, що з економічної точки зору дитячий-оздоровчий туризм в Закарпатті є перспективним сегментом, оскільки наявний рекреаційно-ресурсний потенціал, екологічно-чисті природні умови, які і надалі необхідно розвивати та оберігати, залучати інвестиції та звертати увагу державних посадовців щодо його підтримки.

Основними стратегічними напрямками розвитку дитячих санаторно-курортних закладів Закарпатської області є:

- ефективне використання наявних та збільшення кількості закладів дитячого санаторно-курортного призначення;
- розвиток санаторно-курортної інфраструктури та покращення матеріально-технічної і науково-методичної бази дитячих санаторно-курортних закладів;
- створення умов для залучення інвестицій в санаторно-курортний комплекс Закарпаття шляхом надання податкових пільг, державних гарантій та інших засобів державної підтримки;
- пріоритетність забезпечення санаторно-курортним лікуванням та пільгами на транспортні витрати до санаторно-курортних закладів категорій населення, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки за рахунок бюджетних коштів всіх рівнів та позабюджетних фондів, а також хворих на туберкульоз;
- покращення фінансування дитячих санаторно-курортних закладів за рахунок державного та місцевого бюджетів.

Література

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2004 року № 1183. — <http://www.rada.gov.ua>.
2. Лендсл M. A., Студеняк P. Ю. Регіон в системі прикордонного співробітництва. Монографія. — Ужгород: Карпати, 2009. — 472 с.
3. Рутинський M. Й. SPA-курорт як інноваційний тип рекреаційних закладів і спільнотно-географічні тенденції розбудови мережі SPA-курортів у Західному регіоні // Вісник Львів. ун-ту. Серія міжнародні відносини. 2008. Вип. 24. — С. 298–306.
4. Закарпаття — санаторії та туризм. Статистичний збірник// Держкомстат України. — Ужгород, 2010.
5. Healthcare and Wellness: For more transparency in Europe Financial Times Deutschland award for the European Spas Associations Europe SPA Seal of Quality // «Health bussines 2009». — Berlin, 2009.
6. MacCool S. F. Tourism, recreation and sustainability, linking culture and environment. — Wallingford: CABI Int., 2001.

Домище-Медянік А. А.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ДЕТСКИХ САНАТОРНО-КУРОРТНЫХ И ОЗДОРОВИТЕЛЬНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье рассматривается: концепция «детского курортного санатория», специфические требования к организации детского санаторно-курортного учреждения, экономические аспекты развития детских санаториев.

Ключевые слова: детские санаторно-курортные учреждения, стратегия развития детских санаторно-курортных заведений, велнес-туризм, детское оздоровление.

Domyshche-Medianyk A. A.

CONCEPTUAL BASIC OF DEVELOPMENT STRATEGIES OF CHILDREN SANATORIUM AND HEALTH RESORTS

This article considers «a conception of children's health resort», the specific dictates to organization of the children's health resort; the economical aspects of development the health resort.

Key words: children's health resort, development strategies of children's sanatoriums and health resorts, wellness tourism, improvement of the children's health.

УДК 359.09

Овсянікова К. С., Риченко В. В., Смирнов І. Г.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЛЬСЬКІ НЕКРОПОЛІВ ЕТНОГРАФІЧНОМУ ТУРИЗМІ

Розкрито особливості польських некрополів як туристичного ресурсу. До розгляду увійшли як найбільші та найвідоміші цвинтарі в Польщі (у т.ч. варшавські — Повонзкі, краківські — Вавель та Раковице, закопанський, плоцький тощо), так і за її межами, зокрема Личаківський у Львові (Україна), Росса у Вільнюсі (Литва), а також у Паризі (Пер-Лашез та Монмартр — Франція).

Ключові слова: польські некрополі, Варшава, Краків, Львів, Вільнюс; німецькі некрополі, Броцлав, Хожув.

Некрополі є важливим туристичним ресурсом, оскільки притягають значні та різноманітні за генезою туристичні потоки як внутрішніх, так і особливо іноземних туристів. Їх можуть цікавити цвинтарі як місця «останнього відпочинку» їхніх родичів чи друзів, як місця, де знаходяться могили відомих особистостей певної країни (зокрема, державних діячів, письменників, поетів, композиторів тощо), нарешті з художнього погляду — як місце зосередження цікавих та цінних історичних пам'ятників, скульптур, споруд (каличок, склепів) тощо. Особливу цінність та цікавість викликають польські некрополі — як у сучасній Польщі, так і за її межами, зокрема в Україні, Литві та інших країнах — сучасних сусідах Польської Республіки. Надзвичайно високий художньо-артистичний рівень пам'ятників та споруд польських некрополів пояснюється особливостями історичного розвитку Польщі в XIX — на початку XX ст., коли вона не існувала як незалежна держава, а її територія була поділена і знаходилась частково у межах Російської, Австро-Угорської та Пруської імперій. В цих умовах видатні польські архітектори та скульптори не мали можливості створювати пам'ятники своїм національним героям у польських містах, отже, єдиним виходом в країні для їхньої творчої наснаги залишалися цвинтарі (причому ця праця непогано оплачувалася). Ось чому польські некро-

полі мають вищий рівень художньої майстерності, ніж приміром, німецькі, де цвинтарні пам'ятники (теж цікаві та історично цінні) виготовляли переважно звичайні фахівці, що спеціалізувались в цій справі. Досить значна частина польських цвинтарів знаходиться нині в Україні (це зокрема відноситься до відомого Личаківського некрополю у Львові, цвинтарів у Івано-Франківську (за часів Австро-Угорщини та Другої Речі Посполитої-Станіславув), Дрогобичі, Самборі, інших містах Західної України, і навіть у Кам'янці-Подільському, де польські поховання XVIII ст. можна побачити нині (надмогильні плити) біля стін Кафедрального костелу Святих апостолів Петра і Павла. Ці польські некрополі в Україні викликають неабиякий інтерес з боку не тільки польських туристів (що зрозуміло, адже саме цвинтарні пам'ятники є свідченнями «польської доби» в історико-культурному розвитку західних земель України, що була пов'язана з іменами багатьох відомих діячів польської культури, які жили і знайшли тут свій «останній притулок»), але й українських та інших (крім поляків) іноземних туристів. Зокрема, для українських відвідувачів польських цвинтарів особливо молоді, виглядають таємничо та старовино польські надмогильні пам'ятники, скульптури, споруди з написами латинськими літерами (зрозуміти написане польською, а тим більше латиною можуть небагато) та виконані в різноманітних європейських архітектурних стилях — готичному, бароковому, класичному тощо.

Наукові джерела та публікації з теми статті є переважно польськомовними, що належать відомим польським дослідникам некрополів А. Буяку [2], А. Калиновському [3], А. Левковській [4], В. Марчину [5] та іншим.

Метою статті є розкрити особливості найбільших та найвідоміших польських некрополів, як туристичного ресурсу, у межах сучасної Польщі, так і за її межами, зокрема в Україні, Литві, Франції.

Некрополями називаються стародавні загальнохрестянські кладовища, що знаходяться, зазвичай, поблизу великих міст. Цвинтарі в сучасних часах є місцями, з яких часто починається перебування туриста в певному місті України або закордоном. Причинами цього можуть бути, по-перше, відвідини місць поховання родичів, по-друге, даніна пам'яті героям, що віддали своє життя за звільнення Батьківщини, по-третє, шана історичній пам'яті та видатним діячам держави.

В Польщі некрополі мають особливе значення, пов'язане з бурхливою історією цієї держави — сусіда України, та охоплюють, у тому числі, польські кладовища за межами Польщі. Характеристику польських некрополів слід починати з столиці Варшави, де знаходиться найбільші кладовища Польщі, зокрема некрополь Повонзкі, заснований в 1790 р. та старий військовий цвинтар Повонзкі Комунальні. Є то «місце відпочинку» герой Січневого повстання, Вересневої компанії 1939 р. та Варшавського повстання 1944 р. Центральне місце займає Алея Заслужених Осіб. На старому цвинтарі Повонзкі знаходиться поховання видатних поляків, зокрема відомого співака Яна Кепури, письменника Владислава Реймонта, генерала Ридз-Шміглі. Одразу біля цвинтару Повонзкі знаходиться кладовище під назвою «Гатарське», де в Кафедральному соборі Святого Яна знаходиться «саркофаг» останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, президента Польщі Габрієла

Нарутовича, Священника тисячоліття кардинала Стефана Вишинського. Зазначені кладовища широко відомі в Польщі та за її межами з великою кількості надгробних пам'ятників, багато з яких являються собою дійсні перлини некропольної архітектури та скульптури.

Наступне місце у довгому списку польських некрополів займає Краків з Королевськими похованнями на Вавелі — міському середньовічному замку. Тут був похований і президент Польщі Лех Качинський, що трагічно загинув під час аварії літака в Смоленську біля Катині (Росія) в 2010 р. В краківському Костелі Паулінів знаходяться надгробки видатних польських діячів, зокрема першого польського короля Длugoша, поета Виспянського тощо.

Важливі місце на мапі польських некрополів займає також Закопане, де на цвинтарі під назвою «Пенкасовий Бжиськ» знаходяться могили тих польських діячів, життя яких було пов’язане з горами Польщі, зокрема, відкривачів та поетів, що присвятили свої твори Закопане — Т. Хаубінського, К. Макушинського та засновника Туристичної організації рятівників (на початку ХХ ст.) генерала Заруцького. Варто додати, що ця організація вже понад 100 років служить суспільству та рятує життя невдалим туристам, стоять на посту та забезпечують безпеку в горах всім подорожуючим, незважаючи на суспільні зміни в Польщі.

У довгому списку польських некрополів відзначимо також Плоцьк, де в підземелях місцевого Кафедрального собору знаходяться могили польських королів Владислава Германа та Болеслава Кривоустого. Також можна назвати ще десятки міст та містечок Польщі, де історія знайшла своє відбиття у могилах видатних поляків, що знаходяться на приміських цвинтарах.

Сучасна Польща — це і міста, що в порівнянно недалекому минулому (до Другої Світової війни) були містами німецькими, наприклад Катовіце, Вроцлав, Колобжег, Щепін, Гданськ, Ольштин, тощо. Це відбилося і в їхніх некрополях, так Щепін мав один з найбільших цвинтарів Європи. Зрозуміло, що після того, як бувші німецькі міста стали польськими після Другої Світової війни, доля їхніх німецьких цвинтарів була смутною. В межах післявоєнної політики «знищення німецьких залишків» в західній та північній Польщі постраждали і німецькі цвинтарі, які було майже повністю ліквідовано. Вціліли хіба що парафіяльні цвинтарі, зокрема могили духовних осіб, та ті, зокрема, в Нижній Сілезії, за якими доглядали місцеві мешканці, що залишилися (наприклад, у Хожуві, в центрі міста існує й нині).

Як приклад знищення німецьких цвинтарів у містах західних та північних земель Польщі в другій половині 1940–50-х рр. польські джерела наводять місто Вроцлав, де в 1945 р. знаходилося біля 40 цвинтарів, деякі з них були історичними некрополями. Так, між сучасними вулицями Легніцькою та Браніборською знаходилося кладовище заслужених діячів міста, де свого часу було поховано бургомістрів та архітекторів (наприклад, Карла Ланганса, автора проектів багатьох низькоосілезьких палаців та пам’ятників, а також Бранденбурзької брами в Берліні). Цей цвинтар було повністю знищено, а його залишки-уламки використали як декоративні елементи новозбудованого мікрорайону Щепін (існують і донині). В іншій частині міста — на цвинтарі Св. Бернарда

знаходилася могила видатного письменника (між іншим, полонофіла) Карла Гольтея. Нині частини гробниць з цього кладовища можна побачити в стінах, що оточують міський зоопарк, а також на набережних штучних озер в Щитницькому парку. Як зазначають польські дослідники нині, «це не є добре», але додають, що польські цвинтарі пам'ятки на Сході і Заході теж зазнали значних втрат.

На німецьких кладовищах, зокрема в Нижній Силезії, можна було знайти унікальні зразки цвинтарної скульптури та архітектури. Однак, за думкою польських учених, її неможна порівнювати з пам'ятниками варшавського цвинтаря Повонзки, львівського Личакова чи вільнюсського Росса. Пояснення полягає в тому, що в XIX — на початку ХХ ст., коли територія Польщі була під владою інших країн (зокрема Російської та Австро-Угорської імперії) польські архітектори та скульптори були позбавлені можливості створювати пам'ятники своїх національних геройів у містах, отже, весь свій талант польські митці могли виразити хіба що на цвинтарях Варшави, Кракова, Лодзі, Львова, Вільно (Вільнюса), де і повстали дійсно перлинни цвинтарного мистецтва. Найбільш відомі скульптори з цієї низки Ципріан Годебські, П'єтр Козакевич, Стефан Яжимовські та інші. Останнім часом ситуація навколо бувших німецьких цвинтарів та надгробків у містах Польщі змінюється. Приміром, у Вроцлаві створюється «лапідарій» з частин старих надгробних плит, що вціліли. У такий спосіб хоч якусь частину цвинтарного мистецтва довоєнного Вроцлава вдається врятувати та відновити.

Найбільші польські цвинтарі за межами сучасної Польщі знаходяться у Львові (Україна) та Вільнюсі (Литва). Назва львівського цвинтару «Личаківський» має виразне місцеве (русинське) походження — від виду взуття «личаки», що робилося з ліку, соломи, пізніше — із шкіри. Личаківський цвинтар, що має площину 40 га, є прикладом класичного краєвидо-паркового кладовища. Рік відкриття — 1786 (раніше, ніж варшавського кладовища Повонзкі). Територія Личаківського цвинтару-парку має горбистий, надзвичайно мальовничий рельєф з високим курганом посередині. В 1875 р. збудовано огорожу-мур навколо кладовища з боку вулиці Св. Петра, а в ній дві входні брами в неоготичному стилі. Оскільки Львів був заможним купецьким містом, що лежав на перехресті торгівельних шляхів, то це відбилося і на його цвинтарі, де зводилися коштовні надгробки та каплиці для померлих мешканців. На головних алеях Личаківського цвинтаря знаходяться могили-пам'ятники мешканців Львова, переважно поляків, що відзначилися в культурі, науці, освіті, політиці. Така прогулянка може бути історичною лекцією щодо минулого міста Львова — за часів Австро-Угорщини та Другої Речі Посполитої, його перебування «під Совітами» (коли Личаківське кладовище було оголошене історико-архітектурним заповідником у 1975 р., що сприяло збереженню і польських пам'ятників на ньому) та в незалежній Україні. Недалеко від Личаківського знаходиться і цвинтар «львівських орлят» (польської молоді, що загинула в боях за Львів за часів ЗУНР), нині досягнута уода про його відновлення в оригінальному вигляді.

Значно гірше зберігся католицький цвинтар «Росса» у литовському Вільнюсі. Це кладовище було засноване в 1801 р., має площу 10,8 га, поділяється на стару та нову частини. Цвинтар Росса має як велику історичну, так і художню цінність. Відомий він насамперед тим, що тут перед головною брамою

на терені військового кладовища знаходиться мармуровий мавзолей з серцем маршала Польщі Юзефа Пілсудського та могилою його матері. На військовому кладовищі знаходяться могили польських воїнів з 1919–1920 рр., з вересня 1939 р. та солдатів Армії Крайової, що загинули під час операції «Гостра Брама» в 1944 р. В центрі старої частини цвинтару міститься каплиця в неоготичному стилі, збудована в 1841–1850 рр. Серед найвідоміших осіб, що поховані в старій частині цвинтару Росса — професори університету Вільно історик Й. Лелевел, батько поета Ю. Словацького Ейсебіуш, його відчим А. Вецу, товариш поета А. Міцкевича О. Петрашкевич, скульптор А. Вівульський, брат Ю. Пілсудського Адам, перша дружина Ю. Пілсудського Марія Пілсудська. Найкращим надгробним пам’ятником цвинтара Росса вважається скульптура ангела на могилі Ізи Салмоновичівни, що була виконана в 1903 р. варшавським скульптором Л. Васильківським. В новій частині цвинтара знаходиться військове кладовище з могилами польських та литовських воїнів, що загинули в 1919–1920 рр., з обеліском посередині.

Багато польських могил знаходиться у Франції, в т. ч. на Паризьких цвинтарах Пер-Лашез (Pere-Lachaise), у т. ч. Фредерика Шопена, Валерія Врублевського та Ярослава Домбровського (діячі Паризької комуни) та Монмартр (Montmartre), у т. ч. Ю. Словацького (пуста, бо тіло поета перенесено на краківський Вавель в 1927 р.), поетів А. Міцкевича, Ц. Норвіда (теж пусті, бо рештки перенесено до Кафедрального собору у Вавелі), О. Познанської та У. Немецевича, а також польських солдатів, що загинули на фронтах Другої Світової війни. Варто підкреслити, що завдяки зусиллям поляків, що живуть у Франції (тзв. Полонія французька) усі названі і неназвані польські могили у Франції дбайливо прибрані.

Польські некрополі (як у межах сучасної Польщі, так і за її межами — в Україні, Литві, Франції) є важливим туристичним ресурсом, який може притягнути значні за обсягом туристопотоки. Для українських туристів є вельми цікавим з історико-культурного та архітектурного боків ознайомитися як з польськими цвинтарями та могилами, що знаходяться нині на території України (зокрема у Львові, Івано-Франківську, Дрогобичі, Самборі, Кам’янці-Подільському тощо), так і зіткнитися до відповідних некрополів під час відвідин Польщі, зокрема, у Варшаві, Кракові, Закопане тощо. У той же час, під час перебування українських туристів в таких польських містах, як Щепін, Вроцлав, Гданськ, Познань та інші — у західній та північній частинах Польщі, питання з боку туристів про місця знаходження та долі старих німецьких цвинтарів можуть виявитися незручними для господарів. Про це слід проінформувати українських туристів під час турів до відповідних польських міст.

Література

1. Будзей О. Вулицями Кам’янця-Подільського / Серія «Історичні місця України». — Львів: Світ, 2005. — 271 с.
2. Bydak A. Nekropolie królów i księztat polskich. — Warszawa: Sport i Turystyka, 1988.
3. Kalinowski A. Cmentarze: ewolucja przepisów w kościelnym ustawodawstwie kodeksowym XX wieku. — Pelpin: Bernardinum, 2001.
4. Lewkowska A. Zabytkowe cmentarze na Kresach Wsokodnich Drugiej Rzeczypospolitej. — Warszawa: Osrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, 2000.

5. Marcin W. Nekropolie Polskie i ich znaczenie nistoryczno-sentymentalne // Turystyka sentymentalna w zjednoczonej Europie: Zbiór materialów z IV Miedzynarodowego Forum Turystyki Studentskiej. — Gdańsk: AWFiS, 2007. — S. 156–163.

Овсянникова Е. С., Риченко В. В., Смирнов И. Г.

ПОЛЬСКИЕ НЕКРОПОЛИ В ЕТНОГРАФИЧЕСКОМ ТУРИЗМЕ

Раскрыты особенности польских некрополей как туристического ресурса. До рассмотрения вошли как наибольшие и самые известные кладбища в Польше (в т. о. варшавские — Повонзки, краковские — Вавель и Раковице, закопанский, плоцкий и тому подобное), так и за ее пределами, в частности Личакивский во Львове (Украина), Росса в Вильнюсе (Литва), а также в Париже (Пер-Лашез и Монмартр — Франция).

Ключевые слова: польские некрополи, Варшава, Краков, Львов, Вильнюс; немецкие некрополи, Вроцлав, Хожув.

Ovsyannikova K.S., Rychenko V. V., Smyrnov I. H.

POLISH NECROPOLISES ON THE ETHNOGRAPHICAL TOURISM

Charakterized special features of polish necropolises with its gravestones as touristic resource. Shown peculiarities of the biggest and most famous graveyards in Poland (including Warsaw's «Powazki», Kracow's «Wawel» and «Rakowice», Zakopane's, Plock's graveyards etc.), as well as beyond its boundaries, especially «Lychakow» cemetery in Lviv (Ukraine), «Rossa» cemetery in Vilnius (Lithuania), Polish graves in Paris cemeteries «Pere-Lachaise» and — «Montmartre» (France).

Keywords: Polish necropolises, Warsaw, Krakiv, Lviv, Vilnius; German necropolises, Wroclaw, Chorzow.

УДК 379.857: 286.12

Белікова М. В., Зацепіна Н. О.

Запорізький національний технічний університет

МЕНОНІТСЬКИЙ ЕТНІЧНИЙ ТУРИСТСЬКИЙ ПРОДУКТ: ДОСВІДТА ПРАКТИКА

Стаття присвячена описовому аналізу менонітського етнічного туристського продукту, орієнтованого на менонітів за кордоном «Подорож пілігримів».

Ключові слова: меноніти, етноконфесійна спільнота, етнічний туристський продукт, круїз.

Україна — полієтнічна держава, на території якої разом із домінуючим автохтонним населенням — українцями, мешкають представники понад 130

народів і етнічних груп, для знайомства з якими все частіше організовуються етнотури. Туристам з різних куточків планети дістатися до України досить просто, тому що існує безліч авіа та залізничних маршрутів в країну. Кожен рік авіалінії відкривають все нові і нові маршрути проходження для прямих перельотів з різних країн. Достатній потенціал і можливості має автотуризм, довжина доріг для автомаршрутів становить понад п'ятиріч тисяч кілометрів. По території країни проходять чотири європейські транспортні коридори. Але Україна для іноземних громадян є маловідомою державою, яка, безсумнівно, при хороший рекламі, може залучити великий туристський інтерес.

На сьогодні Українська держава акцентує увагу на необхідності позиціонування українського етнічного туристського продукту на світовому ринку з урахуванням досвіду закордонних туристичних фірм та національної специфіки. Дізнатися про те, як жили наші пращури, поринути в атмосферу минулого пропонує етнічний туризм в Україні. Найбільш відповідними місцями для етнотуризму можуть бути спеціально організовані музеї під відкритим небом, музеї народної архітектури та побуту, народного ремесла та начиння та ін.

Для іноземних громадян в діаспорі, чий далекі родичі або рідні емігрували в інші країни, безумовно буде цікаво побувати на землях предків, зануритися в їх етнокультуру. Для забезпечення високого рівня та збільшення інтересу до етнічного туризму в Україні необхідна відповідна організація. Місцями, де напевно хотіли б побувати туристи, є музеїні експозиції, мальовничі природні місця, пам'ятники архітектури. Окрім споконвічно історичних місць, нововведенням в останні роки стали етнотури у спеціально побудовані і обладнані під старовину споруди і території (т. зв. етнопарки), адже не всі старовинні споруди можуть витримати великий потік туристів. Введення таких етнотурів дозволяє відчути і повною мірою зануритися в життєвий уклад предків, в т.ч. переодягнувшись в одяг тих часів, і прожити кілька годин або днів так, як жили люди того часу. Для збільшення кількості туристів, в таких селах особливо яскраво відзначають свята тих часів (наприклад, масляницю), запрошують на ярмарки, на хрещення скупатися в річці і т. ін. Зараз існує безліч етнотурів, пов'язаних з національною культурою. Це можуть бути етнічні тури з екскурсіями по містах і селах, з відвідуванням відомих і унікальних заповідників, музеїв і пам'ятників архітектури, пам'ятних місць, на території яких відбувалися найважливіші історичні події або меморіали, присвячені певній тематиці, наприклад, війні, у т. ч. старовинні кладовища і поховання.

Яскравим прикладом збереження пам'яті про предків є етнічні маршрути в Запорізькій області — «Сторінками історії менонітів» — пішохідна екскурсія вулицями Верхньої Хортиці, яка знайомить з її менонітською історією через показ різних типів будівель, що залишилися з часів, коли Верхня Хортиця була центром Хортицького менонітського округу. «Шляхами менонітської історичної спадщини» — одно-дводенний автобусний маршрут, який знайомить з історичними місцями перебування менонітів на території сучасного Запорізького району Запорізької області.

Туристські етнотури для представників менонітської спільноти з метою вивчення свого походження: історії та культури менонітських колоній Південної

України, користуються попитом серед вихідців з цього регіону та їх нащадків. Тому дослідження досвіду створення круїзу нащадків менонітів: «Подорож пілігримів» нададуть можливість враховувати елементи корисного досвіду для створення нових етнічних туристських продуктів.

Інформація про круїзи в колишній колонії менонітів по Дніпру представлена на сайті круїзу статтями, записами, фотографіями та в інших ресурсах, але є фрагментарною [8, 16].

Сучасний розвиток етнотуризму відзначається поглибленим інтересом до проблем, які довгий час лишалися поза увагою дослідників. Упродовж XIX — початку XXI ст. з'являлися публіцистичні та історичні, філософські фахові праці з історії менонітських колоній регіону, але ці праці дотичні нашій тематиці. Вітчизняна історіографія проблеми акцентує увагу на соціальний, економічний, культурний, релігійний розвиток менонітів [1, 4–6]. Відсутність спеціальних праць з вивчення етнічного туристського продукту, орієнтованого на менонітів за кордоном «Подорож пілігримів» (The Mennonite Heritage Cruise: A Pilgrim Journey), гальмує наукові студії. Відтак, актуальним є мета нашого дослідження — описовий аналіз менонітського етнічного туристського продукту: досвіду його створення та практики його використання.

Меноніти — етнічна і одночасно конфесійна спільнота в Україні, на сьогодні в Україні діють дві їх громади в Запорізькій області [13, 289]. Отримали свою назву від засновника цього релігійного напрямку колишнього католицького священика Менно Сімонса (1496–1561), який створив головний теологічний твір менонітів «Основа християнського вчення» [6, 114]. У 1544 р. назва «меноніст» вперше була використана графинею Анною Фрисландською в одному з її декретів [7, 19]. Релігійні, етнічні й мовні особливості менонітської етноконфесійної спільноти були наслідком політико-територіальної та історико-географічної замкненості на світоглядній основі [20]. Особливостями віровчення менонітів є хрещення лише дорослих; заперечення присяги і військової служби; відмова від застосування сили [4, 24].

Меноніти мають голландсько-німецьке походження. У XVI ст. в Нідерландах відбувся поділ за релігійною ознакою на фрізів і фланандців, фланандці були суверішими у застосуванні відлучення до відступників і вимагали встановлення жорсткіших вимог до членів общини [10, 12]. Мовою побутового спілкування був платтдеч (нижньонімецький діалект), який мав швейцарсько-німецьке етнічне походження і датсько-німецьке — лінгвістичне.

Оцінка менонітів як секти у 20–30-ті рр. ХХ ст. була замінена на створену у 70–80-ті рр. ХХ ст. концепцію О. Іпатової про етноконфесійну спільноту [5, 7]. Формування такого соціального феномену як менонітство О. Іпатової пояснено як процес етнізації конфесійної групи, ця теорія запанувала у сучасній науці і є важливою для розуміння їх походження та ролі в історії України.

У середині XVI ст. меноніти оселились на території Західної Пруссії, у м. Данцигу сформувався їхній анклав. З поділом Польщі 1772 р. одна частина менонітів стала підданими Пруського королівства, інша залишилась на території володіння м. Данцига. Внаслідок обмеження їхніх прав на придбання землі, релігійної дискримінації у Західній Пруссії та у м. Данцигу, спільноті

інтересів російського уряду та менонітських общин почалося їх оселення в Україні наприкінці XVIII ст. [12, 292–294].

Ініційовані менонітами прохання до Катерини II були однією з причин, чому вони отримали більше пільг, ніж інші колоністи: свободу віри; земельні ділянки в 65 десятин (гектарів) на родину; звільнення на десять років від податків і військової служби на «вічні часи». Уряд зобов'язувався надати додаткову допомогу на кожну родину — 500 руб., посівну позику, 120 двометрових деревин для будівництва житла; забезпечити лісом і шістьма каменями для будівництва двох млинів; дати тимчасове житло, поки не побудують власне; повністю оплатити переїзд з м. Данцига до м. Берислава; видавати 10 коп. на особу до першого врожаю. Зі свого боку меноніти обіцяли платити через десять років 15 коп. за десятину зручної землі; упродовж трьох років після закінчення пільгового строку мали повернути позику; утримувати в порядку мости та шляхи на їх землі, надавати підводи і приміщення урядовим військам [7, 116–117].

Територіальні межі розселення менонітів на території України: у Чернігівській губернії — радичівське поселення, у Катеринославській губернії — хортицькі і маріупольські колонії, у Таврійській губернії — молочанські, у Херсонській губернії — заградовські та березанські. В Криму існували окремі менонітські поселення. Колишні менонітські колонії в Україні — населені пункти Чернігівської, Запорізької, Дніпропетровської, Донецької, Херсонської областей, Автономної Республіки Крим [18].

Колонії півдня України були одним з найбільших ареалів розселення менонітів у Російській імперії. У 1914 р. на території Хортицької, Гальбштадтської, Гнаденфельдської волостей проживало 38 980 осіб (48,73 % менонітів імперії) [3, 63–64]. В наслідок соціальних, економічних, політичних, релігійних причин частина менонітів України емігрувала, інша була депортована на схід під час Другої світової війни. Масова еміграція менонітів відбувалася у 1873–1876 рр., 1914–1918 рр., 1922–1929 рр., 1941–1948 рр. до Канади, США, країн Латинської Америки [9, 30–33; 14, 447–459]. Зараз там проживають вихідці з цих колоній та їх нащадки, які отримують заповіт від своїх батьків відвідати свою колишню батьківщину, іноді без цієї подорожі не можуть отримати спадок. На сьогодні організація цього круїзу ускладнилась через матеріальні проблеми, пов'язані з світовою економічною кризою.

Процес створення менонітського турпродукту починався «з нуля» і пройшов творчий шлях від складання плану до презентації інноваційного тур продукту — круїзу нащадків менонітів: «Подорож пілгримів» (The Mennonite Heritage Cruise: A Pilgrim Journey). Організатори круїзу — турагенти Марина та Вальтер Унгери (м. Торонто, Канада) зробили цей круїз сімейним бізнесом, знаходячи фахівців, які володіли знаннями про місцевознаходження, історію, релігію, традиції, архітектуру та побут менонітських колоній Південної України.

На початку збору інформації про колишні менонітські колонії регіону запрошувались українські науковці, історики та географи за фахом, експлозивна інформація яких поступово були зафіксована супроводжуючими перекладачами і від їх послуг відмовились, надалі використовувались екскурсоводи, які щорічно займалися вдосконаленням індивідуальних текстів.

П'ятнадцятиденний круїз, розрахований на вихідців з України та нащадків менонітів з США та Канади, починається у м. Києві і йде р. Дніпром через Дніпропетровськ, Запоріжжя, Херсон до Чорного моря та закінчується у м. Одесі [15]. В Україні туристичні агенти Марина та Вальтер Унгери співпрацюють з круїзною кампанією «Червона Рута» (м. Київ) та Інтуристом.

Організатори туристського продукту позиціонують круїз кораблем як плаваочу общину пілігримів в Україні; це готель та ресторан на два тижні; спільнота однодумців, які вивчають своє коріння, лекційний та екскурсійний центр. У м. Запоріжжі відбувається зупинка корабля на чотири дні, коли відбуваються автобусні оглядові та тематичні екскурсії до колишніх менонітських колоній регіону, хортицьких і молочанських. Екскурсії довготривалі, тому туристи отримують ланч-пакети, які їдять на відкритому повітрі.

До початку круїзу проводиться опитування потенційних клієнтів з метою виявлення місцевостей, які вони бажають відвідати в Україні: колишні колонії, хутори, економії, щоб спланувати варіативну частину маршруту менонітськими селами. Маршрут менонітськими селами залежить від бажань туристів, екскурсії в окремі колонії можуть бути факультативними. Зацікавлена особа або група отримує легкову машину з водієм, екскурсоводом та в разі необхідності перекладачем, з метою відвідування місця, звідки походить сама або її пращури.

Під час подорожі Дніпром корабель стає плаваочим університетом: історик та священик Пол Тевс читає лекції, присвячені історії менонітів у Російській імперії. Тур включає огляд видатних (Хортицького жіночого училища, арки колишнього маєтку Йогана Корніса в Юшанлі) та звичайних будівель менонітів, які збереглися. Тур супроводжує практикуючий канадський архітектор Руді Фрізен, який читає лекцію «Архітектура менонітів у Російській імперії», що готове туристів до відвідання колишніх колоній та огляду архітектурних споруд колишніх менонітських колоніях Південної України, презентує свою книгу «У минулі. Будівлі менонітської спільноти у Росії» та [17].

Один із аспектів ознайомлення туристів з історією менонітських колоній півдня України складає відвідання та знайомство з історією та будівлями менонітів, які збереглися у населених пунктах Запорізької області. Всі колонії були влаштовані типово і компактно: поселення засновувались в єдиному порядку, системним способом згідно з практикою Західної Пруссії. Через середину села йшла головна вулиця, з обох боків якої знаходилися садиби. Традиційні будівлі були довгими, з круглими двосхилими дахами, високими фронтонами і горищами, склепістими вікнами. Житлові і господарські будівлі знаходились під одним дахом і сполучались дверима [11, 183].

З містами Запоріжжя, Дніпропетровськ та Одеса пов'язана історія менонітів. На території сучасного м. Запоріжжя знаходилось кілька їх колоній, їх підприємства сільськогосподарського машинобудування, млини, будівлі тощо. У м. Дніпропетровську (Катеринославі) діяла з 1800 р. Контора Опікунства новоросійських іноземних поселенців, у функції якої входив вибір землі для оселення, забезпечення приїзду до колоністів місця проживання; нагляд за виконанням ними взятих на себе зобов'язань, порядком і веденням господарства в поселеннях; збір відомостей про господарський розвиток колоній. У м. Одесі

з 1833 р. після ліквідації Контори Опікунства був створений Опікунський Комітет іноземних поселенців Південного краю Росії. Відвідання міст України супроводжується оглядом музеїв, де представлені менонітські старожитності — Запорізького обласного краєзнавчого музею, Музею історії запорізького ко-зацтва Національного заповідника «Хортиця», Дніпропетровського історично-го музею ім. Д. І. Яворницького [2].

Під час трох днів в Криму туристи оглядають найвідоміші історичні місця та берег Чорного моря: Лівадійський та Алупкінський палац; в Одесі — пам'ятник дюку Рішельє та Одеські сходинки. Круїз закінчується традиційними менонітськими співами та танцями.

Таким чином, на сьогоднішньому етапі розвитку етнотуризму значення набувають дослідження історії та культури етнічних та етноконфесійних груп, які населяють регіони України. Необхідно виявити, на які діаспори за кордоном, які походять з України, необхідно орієнтуватись, зокрема менонітів, щоб створювати життезадатні, конкурентоспроможні українські етнотури.

Література

1. Белікова М. В. Менонітські колонії півдня України (1789-1919 рр.). Автореферат дисертації канд. історичних наук: 07.00.01 / Запорізький національний університет / Марина Володимирівна Белікова. — Запоріжжя, 2005. — 20 с.
2. Белікова (Романюк) М. В. Менонітські старожитності в фондах Національного заповідника «Хортиця» // Київська старовина: науковий історико-філологічний журнал / Гол. ред. П. П. Толочко. — К., 2010. — № 4 (344): липень-серпень. — С. 163-169.
3. Бондарь Д. Секта меннонитов в России. — Петроград, 1916. — 207 с.
4. Документы, относящиеся к вероисповедным вопросам меннонитов. — Гальбштадт, 1910. — 35 с.
5. Ипатов А. Н. Меннониты. Вопросы формирования и эволюции этноконфессиональной общности. — М.: Мысль, 1978. — 213 с.
6. Клаус А. Наши колонии. Опыты и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. Вып. 1. — С-Пб., 1869. — 455 с., приложения 101 с.
7. Клибанов А. Меннониты. — М.-Л.: Московский рабочий, 1931. — 110 с.
8. Морозов Ю. Меннониты в Запорожском крае / Юлий Морозов // <http://geoid.ru/city/210333/fact/10314/> (посилання дійсне на 27.01.2011).
9. Осташева Н. В. На переломе эпох... Меннонитское сообщество Украины в 1914-1931 гг. — М.: Готика, 1998. — 256 с.
10. Очерки истории немцев и меннонитов Юга Украины (конец XVIII — первая половина XIX в.) / С. И. Бобылева, Н. В. Бочарова, О. В. Безносова, Л. С. Тутик, Н. В. Осташева, С. В. Атаманенко: Под ред. С. И. Бобылевой. — Днепропетровск: Арт-Пресс, 1999. — 232 с.
11. Павлович. Материалы для географии и статистики России, собранные официером Генерального штаба. Екатеринославская губерния. — С-Пб.: Типография Деп. Генштаба, 1862. — 358 с.
12. Писаревский Г. Г. Из истории иностранной колонизации в России (по неизданным архивным документам). — М.: Печатня А. И. Снегиревой, 1909. — 340 с., приложений 83 с.
13. Religізnavstvo: Naučalnyj posibnik / Za red. C. A. Bublika. — Cter. vid. — K.: Юрікком Интер, 2001. — 496 с.
14. Crahn C. Views of the 1870s Migrations by Contemporaries // MQR. — 1974. — October. — Volume XLVIII. — No. 4. — P. 447-459.

15. Cruise route follows Dnipro River // http://www.lib.utexas.edu/maps/cia00/ukraine_sm00.jpg (посилання дійсне на 28.01.2011).

16. Home Page of the Mennonite Heritage Cruise // <http://home.ica.net/~walterunger/index.htm> (посилання дійсне на 27.01.2011).

17. Into the Past. Buildings of the Mennonite Commonwealth in Russia / R. P. Friesen with Sergey Shmakin. — Winnipeg, Manitoba, 1996. — 286 p.

18. Mennonite Historical Atlas. Second edition revised and expanded. Maps by William Schroeder. Text and some maps by Helmut T. Huebert. — Winnipeg, Manitoba, 1996. — 182 p.

Белікова М. В., Зацепіна Н. А.

МЕННОНІТСЬКИЙ ЕТНИЧЕСКИЙ ТУРИСТСКИЙ ПРОДУКТ: ОПЫТ И ПРАКТИКА

Статья посвящена описательному анализу меннонитского этнического туристического продукта, ориентированного на меннонитов за рубежом «Путешествие пилигримов».

Ключевые слова: меннониты, этноконфессиональная общность, этнический туристский продукт, круиз.

Byelikova M. V., Zatsepina N. A.

MENNONTITE ETHNICTURIST PRODUCT: EXPERIENCE AND PRACTICE

The article is dedicated to descriptive analyze Mennonite ethnic tourist product — The Pilgrim Journey oriented on foreign Mennonites.

Keywords: Mennonites, ethnic-religious group, ethnic tourist product, cruise.

РЕЗОЛЮЦІЯ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«РОЗВИТОК ЕТНОТУРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»
(2–3 березня 2011 р., м. Львів, Україна)

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи» відбулася 2–3 березня 2011 р. у Львові на базі Львівського інституту економіки і туризму. Захід організовано за підтримки Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Львівської асоціації розвитку туризму.

Мета конференції — окреслити чіткий зміст поняття «етнічний туризм» та визначити його місце у структурі видів туризму; проаналізувати сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку етнотуризму в Україні; визначити пріоритетні складові етнічного потенціалу у розвитку гастрономічного туризму та формуванні анімаційних програм і сувенірних брендів держави.

У роботі конференції взяли участь молоді вчені — студенти та викладачі вищих навчальних закладів із Києва, Львова, Донецька, Івано-Франківська, Кривого Рогу, Тернополя, Ужгорода, Мукачева, Чернівців, Запоріжжя, Луцька, Харкова, Мелітополя, Рівного, Дрогобича, а також представники органів влади, громадських організацій та туристичних фірм; всього понад 100 учасників. Гостями заходу стали також представники Вищої технічно-економічної школи ім. к.с. Б. Маркевича (Республіка Польща).

Згідно регламенту роботи конференції відбулося пленарне та 2 секційні засідання, на яких заслухано та обговорено понад 85 доповідей. Доповіді учасників висвітлювали широке коло актуальних питань, серед яких: теоретичні аспекти розвитку етнотуризму в Україні та світі, соціально-економічні передумови розвитку етнотуризму в Україні, українські етнотури як продукт діяльності туристичних фірм, національні риси у менеджменті готельно-ресторанної сфери, особливості розвитку гастрономічного туризму, формування анімаційних програм в етнотуризмі тощо.

Заслухавши та обговоривши доповіді, учасники конференції констатують: етнічний туризм характеризується потужним культурним і соціально-економічним впливом на розвиток країн, приутковістю і динамічністю. Значною мірою поступ цього напрямку туризму викликаний новою хвилею розвитку постіндустріального суспільства і бажанням туристів повернутися принаймні на короткий час відпочинку у середовище тих громад, діяльність яких ще не була споторвена мінусами життя у мегаполісах, та наблизитися до свого етнічного коріння. З огляду на це туризм, в основу якого покладено етнічний потенціал, є перспективним інноваційним сегментом внутрішнього туризму в Україні. У той же час в науковій думці відсутнє чітке визначення терміну «етнічний туризм», що зумовлює неоднозначне його трактування.

Учасники конференції усвідомлюють, що етнотуризм як окремий вид туризму охоплює різні сфери діяльності — від презентації традиційної народної культури шляхом організації виставок-ярмарок, фестивалів, проведення майстер-класів майстрів декоративно-прикладного мистецтва тощо до форму-

вання соціально-економічної інфраструктури краю. У сучасних економіко-демографічних умовах саме цей вид туризму здатний реально допомогти малим населеним пунктам України вижити, адже вони своєю етнокультурною специфікою притягають до себе вітчизняного і зарубіжного туриста.

Учасники конференції визнають, що Україна має потужну ресурсну основу та значні перспективи для розвитку етнічного туризму зважаючи на розмаїтій етнічний склад населення. Проте розвиток цього виду туризму в різних регіонах держави має свої особливості. За умов раціональної державної політики та ініціатив місцевої влади можна інтегрувати такі ресурси і формувати атрактивні продукти етнотуризму в усіх областях України. Поряд з цим, етнотуристична галузь є специфічним і досить складним об'єктом державного управління. Етнічний туризм вимагає безпосереднього державного регулювання з метою підтримки пріоритетних напрямів туристичної діяльності, зміцнення матеріально-технічної бази етнотуризму, підвищення рівня життя громадян, створення додаткових робочих місць, збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, підвищення іміджу держави на світовому рівні.

З огляду на все вищесказане, учасники конференції рекомендують:

1. На державному рівні розробити Концепцію і затвердити відповідну Постанову Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо розвитку етнічного туризму в Україні до 2015 року».
2. Створити Всеукраїнський інформаційно-методичний центр розвитку етнічного туризму (з філіями у регіонах).
3. Об'єднати зусилля всіх зацікавлених сторін: представників туристичного бізнесу, органів влади, освітніх та наукових закладів, громадських організацій навколо програмами формування національного етнотуристичного бренду та його просування на міжнародному туристичному ринку.
4. Здійснювати активну рекламну інформаційну політику щодо популяризації розвитку етнічного туризму з орієнтуванням як на українських, так і на іноземних туристів.
5. Сприяти розвитку етнотрадицій та використання туристичних ресурсів провідних рекреаційних центрів Карпат, Закарпаття та Криму й створити подібні інституції в інших регіонах України (на прикладі окремих територіальних етнокультурних туристичних кластерів).
6. Активізувати діяльність національних общин і громадських організацій в напрямку розвитку етнічного туризму на місцевому і державному рівнях.
7. Сприяти формуванню етнічних анімаційних програм та сувенірних брендів шляхом організації фольклорних свят і фестивалів міжнародного, національного, регіонального та місцевого масштабів, та надання державних субвенцій працівникам, зайнятих у сфері народних промислів.
8. Активізувати інноваційно-культурологічну діяльність державних музеїв, історико-культурних заповідників, музеїв під відкритим небом, приватних етнографічних музеїв.
9. Створювати сприятливі умови для використання потенціалу природоохоронних територій у процесі розробки етнотурів.

10. Розробляти українські гастрономічні етнотури як перспективні напрямки розвитку туристичних фірм з огляду на світові тенденції та попит серед туристів.

11. Залучати студентів ВНЗ туристичного профілю для збору етнографічних матеріалів у процесі виконання наукових досліджень.

12. Науковцям розробити та опублікувати підручники та навчально-методичні матеріали з етнокультурного туризму.

13. Оргкомітету конференції видати збірник доповідей учасників конференції.

Учасники конференції висловлюють щиру подяку адміністрації Львівського інституту економіки і туризму за якісний організаційний та науковий рівень проведення конференції.

Ухвалено учасниками конференції
3 березня 2011 р., м. Львів

РОЗВИТОК ЕТНОТУРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник матеріалів

Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених

Матеріали подано в авторській редакції

Комп'ютерне версттання та дизайн обкладинки: *Василишин Т. М.*

Підписано до друку 01.06.11. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура «Таймс Нью Роман».

Друк офсетний. Умовн. друк. арк. **26,44.**

Наклад 300. Замовлення № 04-03/11.

Львівський інститут економіки і туризму
79007, м. Львів, вул. Менцинського, 8
Тел.: 8(032)72-68-80, 8(032)294-95-78,
тел./факс: 8(032)72-20-94,
e-mail: lebk@org.lviv.net
nvidil@i.ua

Друк ТзОВ «Компанія «Манускрипт»»
79008, м. Львів, вул. Руська 16/3
Тел./факс. (032) 261-51-00